

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

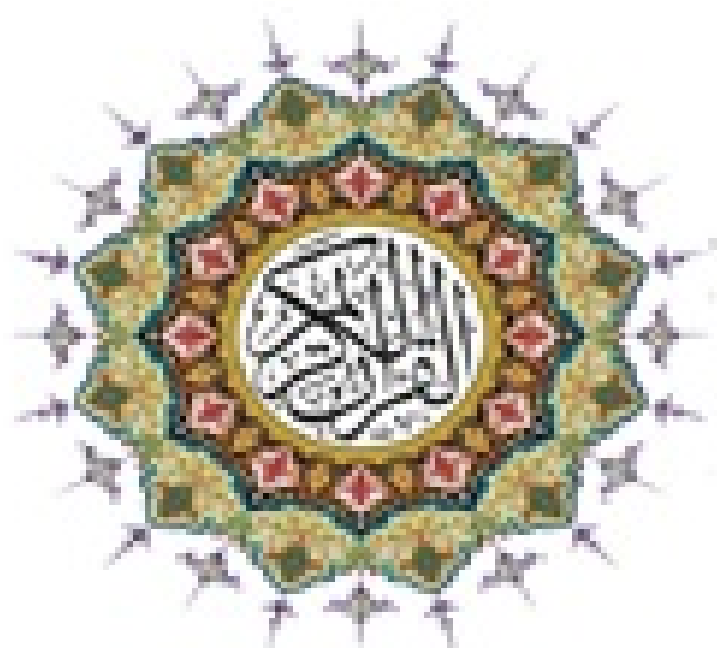
گامی

عمران

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۶۲

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 62

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۷	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۶۲
۵۷	مشخصات کتاب
۵۷	۱- شک
۵۷	۱- شک
۵۸	۲- آثار شک
۵۹	۳- آثار شک اقوام پیشین
۵۹	۴- آثار شک به آخرت
۵۹	۵- آثار شک به آیات خدا
۵۹	۶- آثار شک به تعالیم انبیا
۶۱	۷- آثار شک به حیات اخروی
۶۱	۸- آثار شک به قرآن
۶۱	۹- آثار شک به قیامت
۶۳	۱۰- آثار شک به وعده های خدا
۶۳	۱۱- آثار شک در اصول دین
۶۳	۱۲- آثار شک در توحید
۶۴	۱۳- آثار شک در حقانیت اسلام
۶۵	۱۴- آثار شک در حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)
۶۵	۱۵- آثار شک در حقانیت موسی(ع)
۶۵	۱۶- آثار شک در دین
۶۵	۱۷- آثار شک در عقیده
۶۷	۱۸- آثار شک در قرآن
۶۷	۱۹- آثار شک در معاد
۶۸	۲۰- آثار شک در نبوت

- ۶۹ ۲۱- آثار شک در وحيانيت قرآن
- ۶۹ ۲۲- آثار شک رهبران شرک
- ۶۹ ۲۳- آثار شک رهبران کفر
- ۷۱ ۲۴- آثار شک منافقان
- ۷۱ ۲۵- اجتناب از شک در دين
- ۷۱ ۲۶- بی منطقی شک به قیامت
- ۷۱ ۲۷- ترک شک به قرآن
- ۷۳ ۲۸- دلایل بطلان شک در قرآن
- ۷۳ ۲۹- رفع شک اهل کتاب
- ۷۳ ۳۰- رفع شک کافران
- ۷۳ ۳۱- رفع شک مؤمنان
- ۷۵ ۳۲- زمینه شک
- ۷۵ ۳۳- زمینه شک به قیامت
- ۷۷ ۳۴- زمینه شک در رؤیای محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۷۷ ۳۵- زمینه شک در قیامت
- ۷۷ ۳۶- زمینه شک قوم ابراهیم
- ۷۷ ۳۷- سرزنش شک در علم خدا
- ۷۹ ۳۸- سرزنش شک در معاد
- ۷۹ ۳۹- سرزنش شک در نبوت یوسف(ع)
- ۷۹ ۴۰- شک اقوام پیشین
- ۸۱ ۴۱- شک اقوام پیشین در آیات خدا
- ۸۱ ۴۲- شک اکثریت
- ۸۱ ۴۳- شک انسان
- ۸۳ ۴۴- شک اهل کتاب صدراسلام
- ۸۳ ۴۵- شک اهل مکه
- ۸۳ ۴۶- شک ایوب(ع)

- ۴۷- شک بادیه نشینان صدر اسلام - ۸۳
- ۴۸- شک بنی اسرائیل - ۸۵
- ۴۹- شک بنیامین - ۸۵
- ۵۰- شک به آخرت - ۸۵
- ۵۱- شک به اسلام - ۸۶
- ۵۲- شک به اندازهای لوط(ع) - ۸۷
- ۵۳- شک به تعالیم انبیا - ۸۷
- ۵۴- شک به جهنم - ۸۷
- ۵۵- شک به خدا - ۸۷
- ۵۶- شک به قدرت خدا - ۸۹
- ۵۷- شک به قرآن - ۸۹
- ۵۸- شک به قیامت - ۸۹
- ۵۹- شک به وحيانیت قرآن - ۹۱
- ۶۰- شک به وعده های خدا - ۹۱
- ۶۱- شک پیروان ابلیس - ۹۱
- ۶۲- شک جن - ۹۱
- ۶۳- شک جنیان مؤمن - ۹۳
- ۶۴- شک در افعال خدا - ۹۳
- ۶۵- شک در بشر بودن یوسف(ع) - ۹۳
- ۶۶- شک در پیروزی اسلام - ۹۵
- ۶۷- شک در پیروزی رومیان - ۹۵
- ۶۸- شک در توحید - ۹۵
- ۶۹- شک در توحید افعالی - ۹۵
- ۷۰- شک در توحید ربوبی - ۹۷
- ۷۱- شک در جهاد - ۹۷
- ۷۲- شک در حقانیت ابراهیم(ع) - ۹۸

- ۷۳- شک در حقانیت اسلام ۹۹
- ۷۴- شک در حقانیت قرآن ۹۹
- ۷۵- شک در حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۹
- ۷۶- شک در خالقیت خدا ۱۰۱
- ۷۷- شک در دین ۱۰۱
- ۷۸- شک در رسالت عیسی(ع) ۱۰۱
- ۷۹- شک در صداقت صالح(ع) ۱۰۱
- ۸۰- شک در طلوع فجر ۱۰۲
- ۸۱- شک در عدالت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۳
- ۸۲- شک در عمل به تکلیف ۱۰۳
- ۸۳- شک در عیسی(ع) ۱۰۴
- ۸۴- شک در قدرت خدا ۱۰۵
- ۸۵- شک در قرآن ۱۰۵
- ۸۶- شک در قضاوت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۶
- ۸۷- شک در قیامت ۱۰۷
- ۸۸- شک در کتب آسمانی ۱۰۷
- ۸۹- شک در محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۷
- ۹۰- شک در معاد ۱۰۹
- ۹۱- شک در مقدرات خدا ۱۱۱
- ۹۲- شک در نبوت ۱۱۱
- ۹۳- شک در نبوت صالح(ع) ۱۱۲
- ۹۴- شک در نبوت یوسف(ع) ۱۱۳
- ۹۵- شک در وحی ۱۱۳
- ۹۶- شک در وعده های خدا ۱۱۳
- ۹۷- شک ساره ۱۱۴
- ۹۸- شک طغیانگران ۱۱۵

- ۹۹- شک فرعون ----- ۱۱۵
- ۱۰۰- شک قوم ابراهیم ----- ۱۱۵
- ۱۰۱- شک قوم ثمود ----- ۱۱۵
- ۱۰۲- شک قوم عاد ----- ۱۱۷
- ۱۰۳- شک قوم لوط ----- ۱۱۹
- ۱۰۴- شک قوم نوح ----- ۱۱۹
- ۱۰۵- شک کافران ----- ۱۱۹
- ۱۰۶- شک کافران صدراسلام ----- ۱۲۲
- ۱۰۷- شک کافران مکه ----- ۱۲۳
- ۱۰۸- شک گناهکاران ----- ۱۲۳
- ۱۰۹- شک مستکبران ----- ۱۲۴
- ۱۱۰- شک مسلمانان ----- ۱۲۵
- ۱۱۱- شک مسلمانان صدراسلام ----- ۱۲۵
- ۱۱۲- شک مشرکان ----- ۱۲۶
- ۱۱۳- شک مشرکان به معاد ----- ۱۲۸
- ۱۱۴- شک مشرکان صدراسلام ----- ۱۲۹
- ۱۱۵- شک مشرکان مکه ----- ۱۳۰
- ۱۱۶- شک مصریان باستان ----- ۱۳۱
- ۱۱۷- شک مکذبان تورات ----- ۱۳۱
- ۱۱۸- شک مکذبان معاد ----- ۱۳۱
- ۱۱۹- شک مکذبان وحی ----- ۱۳۳
- ۱۲۰- شک ممنوع ----- ۱۳۳
- ۱۲۱- شک منافقان ----- ۱۳۳
- ۱۲۲- شک منافقان صدراسلام ----- ۱۳۵
- ۱۲۳- شک موسی(ع) ----- ۱۳۵
- ۱۲۴- شک مؤمنان ----- ۱۳۵

- ۱۲۵- شک ناپذیری قیامت ۱۳۷
- ۱۲۶- شک یعقوب(ع) ۱۳۷
- ۱۲۷- شگفتی شک در معاد ۱۳۷
- ۱۲۸- عوامل رفع شک از آیات خدا ۱۳۸
- ۱۲۹- عوامل رفع شک از نعمتهای خدا ۱۳۹
- ۱۳۰- عوامل شک اهل کتاب ۱۳۹
- ۱۳۱- عوامل شک به آخرت ۱۳۹
- ۱۳۲- عوامل شک در دین ۱۴۱
- ۱۳۳- عوامل شک در قیامت ۱۴۱
- ۱۳۴- عوامل شک کافران ۱۴۱
- ۱۳۵- عوامل شک منافقان ۱۴۱
- ۱۳۶- کیفر شک در قرآن ۱۴۳
- ۱۳۷- گناه شک در معاد ۱۴۳
- ۱۳۸- منشأ رفع شک مؤمنان ۱۴۳
- ۱۳۹- منشأ شک ۱۴۳
- ۱۴۰- منشأ شک به قیامت ۱۴۴
- ۱۴۱- منشأ شک در اندازهای محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۴۵
- ۱۴۲- منشأ شک در توحید ۱۴۵
- ۱۴۳- منشأ شک در معاد ۱۴۵
- ۱۴۴- منشأ شک کافران ۱۴۷
- ۱۴۵- منشأ شک مشرکان صدراسلام ۱۴۷
- ۱۴۶- موانع شک ۱۴۷
- ۱۴۷- موانع شک به قیامت ۱۴۹
- ۱۴۸- موانع شک به نبوت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۴۹
- ۱۴۹- موانع شک در دین ۱۵۰
- ۱۵۰- موانع شک در قدرت خدا ۱۵۱

- ۱۵۱- موانع شک در معاد ۱۵۱
- ۱۵۲- ناپسندی شک به قرآن ۱۵۱
- ۱۵۳- ناپسندی شک در عدالت خدا ۱۵۱
- ۱۵۴- ناپسندی شک در عقیده ۱۵۳
- ۱۵۵- شکاکان در جهنم ۱۵۳
- ۲- شکر ۱۵۴
- ۱- شکر ۱۵۴
- ۲- آثار ترک شکر ۱۵۶
- ۳- آثار شکر ۱۵۶
- ۴- آثار شکر خدا ۱۶۱
- ۵- آثار شکر نعمت ۱۶۲
- ۶- ارزش شکر ۱۶۶
- ۷- ارزش شکر خدا ۱۶۸
- ۸- اعراض از شکر ۱۶۸
- ۹- اهمیت شکر ۱۶۸
- ۱۰- اهمیت شکر خدا ۱۷۱
- ۱۱- اهمیت شکر نعمت ۱۷۶
- ۱۲- ایجاد روحیه شکر ۱۸۵
- ۱۳- ایجاد زمینه شکر در برادران یوسف ۱۸۶
- ۱۴- بهترین شکر ۱۸۶
- ۱۵- تداوم شکر ۱۸۶
- ۱۶- تشویق به شکر ۱۸۶
- ۱۷- تشویق به شکر نعمت ۱۸۷
- ۱۸- تعلیم شکر ۱۸۸
- ۱۹- توصیه به شکر ۱۸۸
- ۲۰- توصیه به شکر نعمت ۱۸۸

- ۱۸۸ ۲۱- توفیق شکر نعمت
- ۱۹۰ ۲۲- حقیقت شکر
- ۱۹۰ ۲۳- دعوت به شکر
- ۱۹۰ ۲۴- دعوت به شکر نعمت
- ۱۹۲ ۲۵- زمین شکر
- ۱۹۴ ۲۶- زمین شکر بنی اسرائیل
- ۱۹۵ ۲۷- زمین شکر خدا
- ۱۹۶ ۲۸- زمین شکر نعمت
- ۱۹۸ ۲۹- زمین های شکر
- ۱۹۸ ۳۰- شکر آدم(ع)
- ۱۹۹ ۳۱- شکر احسان خدا
- ۲۰۰ ۳۲- شکر بهشتیان
- ۲۰۰ ۳۳- شکر حوا
- ۲۰۰ ۳۴- شکر خدا
- ۲۰۶ ۳۵- شکر در بی نیازی
- ۲۰۶ ۳۶- شکر در رفاه
- ۲۰۶ ۳۷- شکر در فقر
- ۲۰۶ ۳۸- شکر منعم
- ۲۰۷ ۳۹- شکر مؤمنان
- ۲۰۸ ۴۰- شکر نعمت
- ۲۳۴ ۴۱- شکر نعمت آمرزش
- ۲۳۵ ۴۲- شکر نعمت بهشت
- ۲۳۶ ۴۳- شکر نعمت مؤمنان
- ۲۳۶ ۴۴- شکر نعمت هدایت
- ۲۳۶ ۴۵- شکر نعمتهای والدین
- ۲۳۶ ۴۶- شکر هنگام سختی

۲۳۶	۴۷- شکر هنگام سرور
۲۳۸	۴۸- شکر هنگام قربانی
۲۳۸	۴۹- ضرورت شکر نعمت
۲۳۸	۵۰- عجز از شکر نعمت
۲۳۹	۵۱- عوامل شکر
۲۴۰	۵۲- عوامل شکر نعمت
۲۴۰	۵۳- غفلت از شکر
۲۴۰	۵۴- فواید شکر نعمت
۲۴۲	۵۵- کمی شکر انسان
۲۴۲	۵۶- کمی شکر نعمت
۲۴۳	۵۷- مراتب شکر
۲۴۴	۵۸- مراد از شکر
۲۴۴	۵۹- مراد از شکر نعمت
۲۴۴	۶۰- مظاهر شکر
۲۴۵	۶۱- منافع شکر
۲۴۶	۶۲- منفعت شکر نعمت
۲۴۶	۶۳- موارد شکر
۲۴۷	۶۴- موارد شکر نعمت
۲۴۸	۶۵- موانع شکر
۲۴۸	۶۶- موجبات شکر
۲۵۰	۶۷- نشانه های شکر
۲۵۰	۶۸- نشانه های شکر خدا
۲۵۱	۶۹- نشانه های شکر نعمت
۲۵۲	۷۰- نعمت شکر
۲۵۲	۷۱- وجوب شکر نعمت
۲۵۲	۷۲- وضوح شکر نعمت

- ۷۳- وعده شکر گزاری ۲۵۲
- ۳- شکست ۲۵۵
- ۱- شکست ۲۵۵
- ۲- آثار اعلام شکست باطل ۲۶۴
- ۳- آثار ایمان به شکست کافران ۲۶۵
- ۴- آثار شکست ۲۶۵
- ۵- آثار شکست اصحاب فیل ۲۶۷
- ۶- آثار شکست بنی اسرائیل ۲۶۷
- ۷- آثار شکست بنی نضیر ۲۶۷
- ۸- آثار شکست در امتحان ۲۶۹
- ۹- آثار شکست در جنگ ۲۶۹
- ۱۰- آثار شکست در جهاد ۲۶۹
- ۱۱- آثار شکست در دین ۲۷۰
- ۱۲- آثار شکست دشمنان ۲۷۱
- ۱۳- آثار شکست رومیان ۲۷۱
- ۱۴- آثار شکست کافران ۲۷۲
- ۱۵- آثار شکست مشرکان ۲۷۳
- ۱۶- آرزوی شکست اسلام ۲۷۳
- ۱۷- آرزوی شکست محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۷۴
- ۱۸- آرزوی شکست محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۷۵
- ۱۹- آرزوی شکست مؤمنان ۲۷۵
- ۲۰- ادعای شکست محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۷۵
- ۲۱- ادعای شکست ناپذیری انسان ۲۷۵
- ۲۲- اطمینان به شکست محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۷۷
- ۲۳- اطمینان به شکست موسی(ع) ۲۷۷
- ۲۴- اطمینان به شکست مؤمنان ۲۷۷

- ۲۷۹ ۲۵- اعلام شکست باطل
- ۲۷۹ ۲۶- امتحان با شکست
- ۲۸۱ ۲۷- انتظار شکست اسلام
- ۲۸۱ ۲۸- انتظار شکست کافران
- ۲۸۱ ۲۹- انداز از شکست
- ۲۸۲ ۳۰- اهمیت شکست دشمنان
- ۲۸۳ ۳۱- بشارت شکست باطل
- ۲۸۳ ۳۲- بشارت شکست بدگویان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۸۳ ۳۳- بشارت شکست دشمنان اسلام
- ۲۸۳ ۳۴- بشارت شکست رهبران شرک
- ۲۸۵ ۳۵- بشارت شکست رهبران کفر
- ۲۸۵ ۳۶- بشارت شکست کافران
- ۲۸۶ ۳۷- بشارت شکست مشرکان
- ۲۸۷ ۳۸- بشارت شکست مکذبان
- ۲۸۷ ۳۹- بشارت شکست مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۸۷ ۴۰- پیشگویی شکست بنی نضیر
- ۲۸۸ ۴۱- پیشگویی شکست رهبران شرک
- ۲۸۹ ۴۲- پیشگویی شکست رهبران کفر
- ۲۸۹ ۴۳- پیشگویی شکست فرعونیان
- ۲۸۹ ۴۴- پیشگویی شکست کافران
- ۲۹۱ ۴۵- پیشگویی شکست مشرکان
- ۲۹۱ ۴۶- پیشگویی شکست مکذبان
- ۲۹۱ ۴۷- تبلیغ شکست باطل
- ۲۹۲ ۴۸- ترس از شکست
- ۲۹۲ ۴۹- تعجیل در شکست
- ۲۹۲ ۵۰- تهدید به شکست

- ۲۹۵ ----- ۵۱- تهدید به شکست ذلت بار -----
- ۲۹۶ ----- ۵۲- حتمیت شکست باطل -----
- ۲۹۷ ----- ۵۳- حتمیت شکست حق ستیزان -----
- ۲۹۷ ----- ۵۴- حتمیت شکست دشمنان -----
- ۲۹۷ ----- ۵۵- حتمیت شکست دشمنان اسلام -----
- ۲۹۷ ----- ۵۶- حتمیت شکست دشمنان خدا -----
- ۲۹۹ ----- ۵۷- حتمیت شکست دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۲۹۹ ----- ۵۸- حتمیت شکست کافران -----
- ۲۹۹ ----- ۵۹- حتمیت شکست مفسدان -----
- ۳۰۱ ----- ۶۰- حتمیت شکست منافقان -----
- ۳۰۱ ----- ۶۱- خدا و شکست -----
- ۳۰۱ ----- ۶۲- رؤیت شکست کافران -----
- ۳۰۳ ----- ۶۳- رؤیت شکست مشرکان -----
- ۳۰۳ ----- ۶۴- زمینه شکست -----
- ۳۰۴ ----- ۶۵- زمینه شکست باطل -----
- ۳۰۵ ----- ۶۶- زمینه شکست بنی اسرائیل -----
- ۳۰۵ ----- ۶۷- زمینه شکست در جنگ -----
- ۳۰۷ ----- ۶۸- زمینه شکست دشمنان -----
- ۳۰۷ ----- ۶۹- زمینه شکست فرعون -----
- ۳۰۷ ----- ۷۰- زمینه شکست فرعونیان -----
- ۳۰۷ ----- ۷۱- زمینه شکست کافران -----
- ۳۰۹ ----- ۷۲- زمینه شکست کفر -----
- ۳۰۹ ----- ۷۳- زمینه شکست مسلمانان -----
- ۳۰۹ ----- ۷۴- سختی شکست بنی نضیر -----
- ۳۰۹ ----- ۷۵- سنت شکست دشمنان -----
- ۳۱۱ ----- ۷۶- شکست ابو لهب -----

- ۳۱۱ ۷۷- شکست احزاب صدراسلام در غزوه احزاب
- ۳۱۳ ۷۸- شکست ادیان
- ۳۱۳ ۷۹- شکست استبداد
- ۳۱۴ ۸۰- شکست اسلام
- ۳۱۵ ۸۱- شکست اسلام ستیزان
- ۳۱۵ ۸۲- شکست امت های مفسد
- ۳۱۵ ۸۳- شکست اهل کتاب
- ۳۱۷ ۸۴- شکست اهل مکه
- ۳۱۷ ۸۵- شکست ایرانیان
- ۳۱۷ ۸۶- شکست باطل
- ۳۲۰ ۸۷- شکست بنی اسرائیل
- ۳۲۲ ۸۸- شکست بنی نضیر
- ۳۲۳ ۸۹- شکست توطئه ابرها
- ۳۲۳ ۹۰- شکست توطئه دشمنان
- ۳۲۴ ۹۱- شکست توطئه دشمنان قرآن
- ۳۲۵ ۹۲- شکست توطئه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۲۵ ۹۳- شکست توطئه رهبران شرک
- ۳۲۵ ۹۴- شکست توطئه رهبران کفر
- ۳۲۷ ۹۵- شکست توطئه علیه قرآن
- ۳۲۷ ۹۶- شکست توطئه علیه محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۲۷ ۹۷- شکست توطئه فرعون
- ۳۲۸ ۹۸- شکست توطئه قارون
- ۳۲۹ ۹۹- شکست توطئه کافران
- ۳۳۱ ۱۰۰- شکست توطئه مستکبران
- ۳۳۱ ۱۰۱- شکست توطئه مشرکان
- ۳۳۱ ۱۰۲- شکست توطئه منافقان

- ۳۳۳ ۱۰۳- شکست توطئه هامان
- ۳۳۳ ۱۰۴- شکست توطئه های کافران
- ۳۳۳ ۱۰۵- شکست توطئه های مشرکان
- ۳۳۳ ۱۰۶- شکست جادوگران
- ۳۳۴ ۱۰۷- شکست جادوگران فرعون
- ۳۳۷ ۱۰۸- شکست حق ستیزان
- ۳۳۷ ۱۰۹- شکست حق ستیزی
- ۳۳۸ ۱۱۰- شکست حق ناپذیران
- ۳۳۹ ۱۱۱- شکست خائنان
- ۳۳۹ ۱۱۲- شکست در احد
- ۳۳۹ ۱۱۳- شکست در امتحان
- ۳۴۰ ۱۱۴- شکست در جنگ
- ۳۴۱ ۱۱۵- شکست در جهاد
- ۳۴۱ ۱۱۶- شکست در غزوه احد
- ۳۴۲ ۱۱۷- شکست در غزوه احزاب
- ۳۴۳ ۱۱۸- شکست دشمنان
- ۳۴۳ ۱۱۹- شکست دشمنان خدا
- ۳۴۴ ۱۲۰- شکست دشمنان دین
- ۳۴۵ ۱۲۱- شکست دشمنان قرآن
- ۳۴۶ ۱۲۲- شکست دنیاطلبان
- ۳۴۷ ۱۲۳- شکست دنیوی بنی نضیر
- ۳۴۷ ۱۲۴- شکست دنیوی دشمنان اسلام
- ۳۴۷ ۱۲۵- شکست دنیوی کافران
- ۳۴۸ ۱۲۶- شکست دولت بیزانس
- ۳۴۹ ۱۲۷- شکست دین ستیزان
- ۳۴۹ ۱۲۸- شکست رومیان

- ۳۵۰ ۱۲۹- شکست سپاه جالوت
- ۳۵۱ ۱۳۰- شکست شرک
- ۳۵۱ ۱۳۱- شکست غزوه احد
- ۳۵۳ ۱۳۲- شکست غزوه بدر
- ۳۵۳ ۱۳۳- شکست غزوه حنین
- ۳۵۳ ۱۳۴- شکست فرعون
- ۳۵۵ ۱۳۵- شکست فرعونیان
- ۳۵۵ ۱۳۶- شکست قداست خدا
- ۳۵۶ ۱۳۷- شکست کافران
- ۳۶۵ ۱۳۸- شکست کافران اطراف مکه
- ۳۶۵ ۱۳۹- شکست کافران در غزوه حنین
- ۳۶۶ ۱۴۰- شکست کافران صدراسلام
- ۳۶۷ ۱۴۱- شکست کافران قریش
- ۳۶۷ ۱۴۲- شکست کافران محارب
- ۳۶۷ ۱۴۳- شکست کافران مکه
- ۳۶۹ ۱۴۴- شکست کفر
- ۳۶۹ ۱۴۵- شکست مبارزه با اسلام
- ۳۷۱ ۱۴۶- شکست مبارزه با قرآن
- ۳۷۱ ۱۴۷- شکست مجاهدان
- ۳۷۱ ۱۴۸- شکست محاربان با خدا
- ۳۷۱ ۱۴۹- شکست مخالفان آیه تبلیغ
- ۳۷۲ ۱۵۰- شکست مخالفان خدا
- ۳۷۳ ۱۵۱- شکست مخالفان نوح(ع)
- ۳۷۳ ۱۵۲- شکست مسلمانان
- ۳۷۵ ۱۵۳- شکست مسیحیان
- ۳۷۵ ۱۵۴- شکست مشرکان

- ۱۵۵- شکست مشرکان در غزوه بدر ۳۷۸
- ۱۵۶- شکست مشرکان قریش ۳۷۹
- ۱۵۷- شکست مشرکان مکه ۳۷۹
- ۱۵۸- شکست مفسدان ۳۷۹
- ۱۵۹- شکست مکذبان قرآن ۳۸۱
- ۱۶۰- شکست مکر خائنان ۳۸۱
- ۱۶۱- شکست مکر کافران ۳۸۱
- ۱۶۲- شکست منافقان ۳۸۱
- ۱۶۳- شکست موسی(ع) ۳۸۳
- ۱۶۴- شکست مؤمنان ۳۸۴
- ۱۶۵- شکست ناپذیری تدبیر خدا ۳۸۵
- ۱۶۶- شکست ناپذیری خدا ۳۸۵
- ۱۶۷- شکست ناپذیری قرآن ۳۸۷
- ۱۶۸- شکست ناپذیری معبود راستین ۳۸۸
- ۱۶۹- شکست ناپذیری مکر خدا ۳۸۸
- ۱۷۰- شکست ناپذیری مؤمنان ۳۸۹
- ۱۷۱- شکست ناگهانی باطل ۳۸۹
- ۱۷۲- شکست نفاق ۳۸۹
- ۱۷۳- شکست یهود ۳۸۹
- ۱۷۴- شکست یهود بنی قریظه ۳۹۳
- ۱۷۵- شگفتی شکست ابرها ۳۹۳
- ۱۷۶- عجز از ادراک عوامل شکست ۳۹۳
- ۱۷۷- عذاب با شکست ۳۹۳
- ۱۷۸- عوامل شکست ۳۹۵
- ۱۷۹- عوامل شکست احزاب صدراسلام ۳۹۹
- ۱۸۰- عوامل شکست باطل ۴۰۱

- ۴۰۱ ۱۸۱- عوامل شکست بنی نضیر
- ۴۰۲ ۱۸۲- عوامل شکست در امتحان
- ۴۰۳ ۱۸۳- عوامل شکست در جنگ
- ۴۰۵ ۱۸۴- عوامل شکست در جهاد
- ۴۰۹ ۱۸۵- عوامل شکست دشمنان
- ۴۰۹ ۱۸۶- عوامل شکست شرک
- ۴۰۹ ۱۸۷- عوامل شکست کافران
- ۴۱۱ ۱۸۸- عوامل شکست کفر
- ۴۱۱ ۱۸۹- عوامل شکست مشرکان قریش
- ۴۱۳ ۱۹۰- عوامل شکست ناپذیری
- ۴۱۳ ۱۹۱- عوامل شکست یهود بنی قریظه
- ۴۱۳ ۱۹۲- کافران و شکست مؤمنان
- ۴۱۳ ۱۹۳- مصلحت در شکست
- ۴۱۵ ۱۹۴- منافقان و شکست مسلمانان
- ۴۱۵ ۱۹۵- منشأ شکست
- ۴۱۶ ۱۹۶- منشأ شکست ابرها
- ۴۱۷ ۱۹۷- منشأ شکست اصحاب فیل
- ۴۱۷ ۱۹۸- منشأ شکست امت ها
- ۴۱۷ ۱۹۹- منشأ شکست باطل
- ۴۱۸ ۲۰۰- منشأ شکست بنی نضیر
- ۴۱۹ ۲۰۱- منشأ شکست توطئه قوم ثمود
- ۴۱۹ ۲۰۲- منشأ شکست دشمنان
- ۴۱۹ ۲۰۳- منشأ شکست دشمنان انبیا
- ۴۲۱ ۲۰۴- منشأ شکست رومیان
- ۴۲۱ ۲۰۵- منشأ شکست شیخون قوم ثمود
- ۴۲۱ ۲۰۶- منشأ شکست شرک

- ۲۰۷- منشأ شکست فرعون - - - - - ۴۲۱
- ۲۰۸- منشأ شکست فرعونیان - - - - - ۴۲۳
- ۲۰۹- منشأ شکست قوم ابراهیم - - - - - ۴۲۳
- ۲۱۰- منشأ شکست کافران - - - - - ۴۲۳
- ۲۱۱- منشأ شکست کافران بنی اسرائیل - - - - - ۴۲۵
- ۲۱۲- منشأ شکست کافران صدراسلام - - - - - ۴۲۵
- ۲۱۳- منشأ شکست کفر - - - - - ۴۲۵
- ۲۱۴- منشأ شکست مشرکان صدراسلام - - - - - ۴۲۷
- ۲۱۵- موارد شکست باطل - - - - - ۴۲۷
- ۲۱۶- موانع شکست در جنگ - - - - - ۴۲۷
- ۲۱۷- موسی(ع) و شکست اشراف فرعون - - - - - ۴۲۷
- ۲۱۸- موسی(ع) و شکست جادوگران فرعون - - - - - ۴۲۹
- ۲۱۹- موسی(ع) و شکست فرعون - - - - - ۴۲۹
- ۲۲۰- موسی(ع) و شکست فرعونیان - - - - - ۴۳۰
- ۲۲۱- مؤمنان و شکست غزوه بدر - - - - - ۴۳۱
- ۲۲۲- نشانه شکست در امتحان - - - - - ۴۳۱
- ۲۲۳- نشانه های شکست در امتحان - - - - - ۴۳۱
- ۲۲۴- نشانه های شکست کافران - - - - - ۴۳۲
- ۲۲۵- وضوح شکست اصحاب فیل - - - - - ۴۳۳
- ۲۲۶- وعده شکست دنیوی - - - - - ۴۳۳
- ۲۲۷- وعده شکست شرک - - - - - ۴۳۳
- ۲۲۸- وعده شکست فرعون - - - - - ۴۳۴
- ۲۲۹- وعده شکست کافران - - - - - ۴۳۵
- ۲۳۰- وعده شکست کافران مکه - - - - - ۴۳۵
- ۲۳۱- وعده شکست مشرکان - - - - - ۴۳۵
- ۲۳۲- وقت شکست حق ناپذیران صدراسلام - - - - - ۴۳۷

- ۲۳۳- وقت شکست کافران ۴۳۷
- ۲۳۴- وقت شکست کافران صدراسلام ۴۳۷
- ۲۳۵- وقت شکست مشرکان صدراسلام ۴۳۹
- ۲۳۶- ادعای شکست ناپذیری انسان ۴۳۹
- ۲۳۷- شکست ناپذیری تدبیر خدا ۴۳۹
- ۲۳۸- شکست ناپذیری خدا ۴۴۰
- ۲۳۹- شکست ناپذیری قرآن ۴۴۱
- ۲۴۰- شکست ناپذیری معبود راستین ۴۴۳
- ۲۴۱- شکست ناپذیری مکر خدا ۴۴۳
- ۲۴۲- شکست ناپذیری مؤمنان ۴۴۳
- ۲۴۳- عوامل شکست ناپذیری ۴۴۳
- ۴- شکم ۴۴۵
- ۱- تاریکی شکم ۴۴۵
- ۲- نجات از شکم ماهی ۴۴۵
- ۳- یونس(ع) در شکم ماهی ۴۴۵
- ۴- سرزنش شکمبارگی ۴۴۹
- ۵- شکمبارگی کافران ۴۵۰
- ۶- نقش شکمبارگی ۴۵۱
- ۵- شکنجه ۴۵۲
- ۱- شکنجه ۴۵۲
- ۲- آثار شکنجه مؤمنان ۴۵۲
- ۳- امتحان با شکنجه ۴۵۲
- ۴- بدترین شکنجه های فرعونیان ۴۵۴
- ۵- بنی اسرائیل و شکنجه های فرعون ۴۵۴
- ۶- تاریخ شکنجه ۴۵۵
- ۷- تحمل شکنجه ۴۵۶

- ۴۵۶ ۸- تحمل شکنجه های فرعون
- ۴۵۸ ۹- ترس از شکنجه های اشراف بنی اسرائیل
- ۴۵۸ ۱۰- ترس از شکنجه های فرعون
- ۴۵۸ ۱۱- تهدید به شکنجه
- ۴۵۸ ۱۲- رضایت به شکنجه مؤمنان
- ۴۵۹ ۱۳- زمینه قطع شکنجه
- ۴۶۰ ۱۴- سختی شکنجه های فرعون
- ۴۶۰ ۱۵- سوگند به مؤمنان شکنجه شده
- ۴۶۰ ۱۶- شکنجه اخروی گناهکاران
- ۴۶۲ ۱۷- شکنجه اخروی مشرکان
- ۴۶۲ ۱۸- شکنجه بنی اسرائیل
- ۴۶۶ ۱۹- شکنجه پیروان دانیال(ع)
- ۴۶۶ ۲۰- شکنجه جادوگران فرعون
- ۴۶۸ ۲۱- شکنجه جسمانی مکذبان قیامت
- ۴۶۸ ۲۲- شکنجه جهنمیان
- ۴۶۸ ۲۳- شکنجه دانیال(ع)
- ۴۶۹ ۲۴- شکنجه در اهل انطاکیه
- ۴۷۰ ۲۵- شکنجه در دوران یوسف(ع)
- ۴۷۰ ۲۶- شکنجه در مصرباستان
- ۴۷۰ ۲۷- شکنجه روحی مکذبان قیامت
- ۴۷۰ ۲۸- شکنجه زنان بنی اسرائیل
- ۴۷۲ ۲۹- شکنجه زنان مؤمن
- ۴۷۲ ۳۰- شکنجه گران مؤمنان
- ۴۷۲ ۳۱- شکنجه گری فرعونیان
- ۴۷۲ ۳۲- شکنجه مردان مؤمن
- ۴۷۴ ۳۳- شکنجه مسلمانان

- ۴۷۴ ۳۴- شکنجه مسلمانان صدراسلام
- ۴۷۴ ۳۵- شکنجه منافقان
- ۴۷۶ ۳۶- شکنجه مؤمنان
- ۴۷۸ ۳۷- شکنجه مؤمنان بنی اسرائیل
- ۴۷۸ ۳۸- شکنجه مؤمنان صدراسلام
- ۴۷۸ ۳۹- شکنجه های آل فرعون
- ۴۷۹ ۴۰- شکنجه های اصحاب اخدود
- ۴۸۰ ۴۱- شکنجه های دشمنان اسلام
- ۴۸۰ ۴۲- شکنجه های روحی جهنمیان
- ۴۸۲ ۴۳- شکنجه های فرعون
- ۴۸۶ ۴۴- شکنجه های فرعونیان
- ۴۹۰ ۴۵- شکنجه های کارگزاران فرعون
- ۴۹۱ ۴۶- شکنجه های کافران
- ۴۹۲ ۴۷- شکنجه های کافران صدراسلام
- ۴۹۲ ۴۸- شکنجه همسر فرعون
- ۴۹۳ ۴۹- شکنجه یوسف(ع)
- ۴۹۴ ۵۰- شکنجه یهود
- ۴۹۴ ۵۱- شکنجه یهود عصیانگر
- ۴۹۴ ۵۲- صبر بر شکنجه های دشمنان
- ۴۹۶ ۵۳- عذاب شکنجه گران مؤمنان
- ۴۹۶ ۵۴- قبول توبه شکنجه گران مؤمنان
- ۴۹۶ ۵۵- گناه شکنجه مؤمنان
- ۴۹۶ ۵۶- مدت شکنجه های فرعون
- ۴۹۸ ۵۷- مرگ با شکنجه
- ۴۹۸ ۵۸- ممانعت از شکنجه های فرعون
- ۴۹۸ ۵۹- ناظران شکنجه مؤمنان

۴۹۸	۶۰- نجات از شکنجه های فرعون
۵۰۰	۶۱- نجات از شکنجه های فرعونیان
۵۰۰	۶۲- ویژگیهای شکنجه های جهنم
۵۰۱	۶- شکوفه
۵۰۱	۱- تغذیه از شکوفه
۵۰۱	۲- رویش شکوفه ها
۵۰۱	۳- منشأ رویش شکوفه ها
۵۰۲	۴- نقش شکوفه های نخل
۵۰۳	۷- شناخت
۵۰۳	۱- آثار شناخت
۵۰۳	۲- آثار شناخت آخرت
۵۰۵	۳- آثار شناخت ارزش ها
۵۰۵	۴- آثار شناخت باطل
۵۰۵	۵- آثار شناخت پلیدی
۵۰۵	۶- آثار شناخت تاریخ
۵۰۷	۷- آثار شناخت حق
۵۰۷	۸- آثار شناخت دنیا
۵۰۷	۹- آثار شناخت دین
۵۰۸	۱۰- آثار شناخت ربوبیت خدا
۵۰۹	۱۱- آثار شناخت صفات خدا
۵۰۹	۱۲- آثار شناخت قرآن
۵۰۹	۱۳- آثار شناخت مبدأ آفرینش
۵۱۰	۱۴- آفات شناخت
۵۱۵	۱۵- ابزار شناخت
۵۱۶	۱۶- ابزار شناخت
۵۳۸	۱۷- ابزار شناخت تاریخ

- ۱۸- ابزار شناخت حسی ۵۳۹
- ۱۹- ابزار شناخت خیر ۵۳۹
- ۲۰- ابزار شناخت ستاره طارق ۵۳۹
- ۲۱- ابزار شناخت شخصیت ۵۴۱
- ۲۲- ابزار شناخت شر ۵۴۱
- ۲۳- ابزار شناخت عقلی ۵۴۱
- ۲۴- ابزار شناخت غیرحسی ۵۴۱
- ۲۵- ائتلاف ابزار شناخت ۵۴۲
- ۲۶- ارزش ابزار شناخت ۵۴۳
- ۲۷- استفاده از ابزار شناخت ۵۴۳
- ۲۸- اقسام ابزار شناخت ۵۴۴
- ۲۹- اهمیت استفاده از ابزار شناخت ۵۴۵
- ۳۰- اهمیت شناخت ۵۴۵
- ۳۱- اهمیت شناخت اسلام ۵۴۵
- ۳۲- اهمیت شناخت پلیدی ۵۴۷
- ۳۳- اهمیت شناخت تعالیم انبیا ۵۴۷
- ۳۴- اهمیت شناخت حقایق ۵۴۷
- ۳۵- اهمیت شناخت دنیا ۵۴۷
- ۳۶- اهمیت شناخت لغزشگاهها ۵۴۷
- ۳۷- حسی شناخت ۵۴۹
- ۳۸- دعوت به شناخت موجودات ۵۴۹
- ۳۹- راههای شناخت ۵۴۹
- ۴۰- روش شناخت ۵۵۰
- ۴۱- روش شناخت موجودات ۵۵۱
- ۴۲- زمینه شناخت ۵۵۱
- ۴۳- زمینه شناخت آیات خدا ۵۵۲

- ۴۴- زمینه شناخت ارزش وحی ۵۵۳
- ۴۵- زمینه شناخت توحید ربوبی ۵۵۴
- ۴۶- زمینه شناخت رازهای آفرینش ۵۵۵
- ۴۷- زمینه شناخت قدرت خدا ۵۵۵
- ۴۸- زمینه شناخت وحی ۵۵۵
- ۴۹- شرایط شناخت ۵۵۵
- ۵۰- شرایط شناخت آیات خدا ۵۵۷
- ۵۱- شناخت آیات خدا ۵۵۷
- ۵۲- شناخت ارزش ها ۵۵۸
- ۵۳- شناخت افعال خدا ۵۵۹
- ۵۴- شناخت انسان ۵۵۹
- ۵۵- شناخت پلیدی ۵۵۹
- ۵۶- شناخت تحولات تاریخ ۵۶۰
- ۵۷- شناخت تقوا ۵۶۱
- ۵۸- شناخت توحید ربوبی ۵۶۱
- ۵۹- شناخت حسی ۵۶۱
- ۶۰- شناخت حقانیت قرآن ۵۶۳
- ۶۱- شناخت حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۶۳
- ۶۲- شناخت خدا ۵۶۳
- ۶۳- شناخت رازقیت خدا ۵۶۵
- ۶۴- شناخت راههای نجات از پلیدی ۵۶۵
- ۶۵- شناخت ربوبیت خدا ۵۶۵
- ۶۶- شناخت رهبری ۵۶۶
- ۶۷- شناخت سنتهای خدا ۵۶۷
- ۶۸- شناخت شهودی ۵۶۷
- ۶۹- شناخت صفات خدا ۵۶۷

- ۷۰- شناخت عقلی ۵۶۸
- ۷۱- شناخت عوامل انقراض جوامع ۵۶۹
- ۷۲- شناخت عوامل رشد جوامع ۵۶۹
- ۷۳- شناخت قیامت ۵۶۹
- ۷۴- شناخت مدبر آفرینش ۵۷۱
- ۷۵- شناخت مراحل خلقت انسان ۵۷۱
- ۷۶- شناخت موجودات آفرینش ۵۷۱
- ۷۷- شناخت نعمتهای خدا ۵۷۱
- ۷۸- شناخت ویژگیهای معاد ۵۷۳
- ۷۹- شناخت یکدیگر در محشر ۵۷۳
- ۸۰- ظن در شناخت ۵۷۳
- ۸۱- عجز از شناخت ذات خدا ۵۷۳
- ۸۲- عوامل شناخت ۵۷۴
- ۸۳- عوامل شناخت علم خدا ۵۷۵
- ۸۴- عوامل شناخت قدرت خدا ۵۷۵
- ۸۵- عوامل مؤثر در شناخت ۵۷۵
- ۸۶- مراتب شناخت ۵۷۷
- ۸۷- ملاکهای شناخت ۵۷۹
- ۸۸- منابع شناخت ۵۷۹
- ۸۹- موانع استفاده از ابزار شناخت ۵۹۳
- ۹۰- موانع شناخت ۵۹۳
- ۹۱- موانع شناخت آیات خدا ۶۰۱
- ۹۲- موانع شناخت انبیا ۶۰۱
- ۹۳- مؤمنان و شناخت آیات خدا ۶۰۱
- ۹۴- مهمترین ابزار شناخت ۶۰۱
- ۹۵- نعمت شناخت بدی ۶۰۳

- ۹۶- نعمت شناخت نیکی ۶۰۳
- ۹۷- نقش ابزار شناخت ۶۰۳
- ۹۸- وابستگی ابزار شناخت ۶۰۴
- ۹۹- هجرت برای شناخت اسلام ۶۰۵
- ۸- شنبه ۶۰۶
- ۱- تعطیلی شنبه ۶۰۶
- ۲- حرمت کار در شنبه ۶۰۸
- ۳- روزه در پنج شنبه ۶۰۹
- ۴- شنبه در بنی اسرائیل ۶۱۰
- ۵- شنبه در یهود ۶۱۰
- ۶- صید ماهی در شنبه ۶۱۴
- ۷- عوامل تعطیلی شنبه در یهود ۶۱۶
- ۸- فلسفه تعطیلی شنبه در یهود ۶۱۶
- ۹- کیفر صید در شنبه ۶۱۷
- ۱۰- ماهی گیری یهود در شنبه ۶۱۸
- ۹- شنوائی ۶۱۹
- ۱- شنوایی ۶۱۹
- ۲- آثار حق شنوایی ۶۱۹
- ۳- آثار ذکر شنوایی خدا ۶۱۹
- ۴- آثار شنوایی ۶۲۱
- ۵- آثار شنوایی اخروی کافران ۶۲۲
- ۶- آثار شنوایی خدا ۶۲۳
- ۷- آثار عقیده به شنوایی خدا ۶۲۴
- ۸- ابداع حس شنوایی ۶۲۵
- ۹- ارزش شنوایی ۶۲۵
- ۱۰- اهمیت شنوایی ۶۲۷

- ۱۱- ایمان به شنوایی خدا ۶۲۸
- ۱۲- پرسش از شنوایی بت ها ۶۲۹
- ۱۳- حس شنوایی و خواب ۶۲۹
- ۱۴- حق شنوایی رهبری ۶۲۹
- ۱۵- دلایل شنوایی خدا ۶۲۹
- ۱۶- سلب شنوایی ۶۳۱
- ۱۷- شگفتی شنوایی اخروی کافران ۶۳۱
- ۱۸- شنوایی انسان ۶۳۱
- ۱۹- شنوایی جن ۶۳۳
- ۲۰- شنوایی خدا ۶۳۳
- ۲۱- شنوایی شیاطین ۶۴۳
- ۲۲- شنوایی معبود راستین ۶۴۴
- ۲۳- شنوایی نوزاد ۶۴۵
- ۲۴- قدرت شنوایی شیاطین ۶۴۵
- ۲۵- محرومان از حق شنوایی ۶۴۷
- ۲۶- مرکز شنوایی ۶۴۷
- ۲۷- منشأ شنوایی ۶۴۷
- ۲۸- منشأ نعمت شنوایی ۶۴۹
- ۲۹- موانع حق شنوایی ۶۴۹
- ۳۰- موانع شنوایی ۶۴۹
- ۳۱- موانع شنوایی جهنمیان ۶۴۹
- ۳۲- نعمت شنوایی ۶۵۰
- ۳۳- نقش شنوایی ۶۵۳
- ۳۴- ویژگیهای شنوایی خدا ۶۵۵
- ۱۰- شورا ۶۵۶
- ۱- شورا ۶۵۶

- ۶۵۶ - آداب شورا - ۲
- ۶۵۶ - شرایط شورا - ۳
- ۶۵۷ - شوهر - ۱۱
- ۶۵۷ - آثار اذیت خانواده شوهر - ۱
- ۶۵۷ - آثار تقوای شوهر - ۲
- ۶۵۹ - اجتناب از الحاق زنزاده به شوهر - ۳
- ۶۵۹ - اختیار شوهر - ۴
- ۶۵۹ - اختیارات شوهر - ۵
- ۶۶۰ - ارزش علاقه به شوهر - ۶
- ۶۶۱ - الحاق زنزاده به شوهر در جاهلیت - ۷
- ۶۶۱ - بشارت به شوهر - ۸
- ۶۶۱ - تکلیف شوهر - ۹
- ۶۶۲ - تکلیف شوهران ثروتمند - ۱۰
- ۶۶۳ - تکلیف شوهران فقیر - ۱۱
- ۶۶۳ - توصیه به شوهر - ۱۲
- ۶۶۳ - حقوق شوهر - ۱۳
- ۶۶۵ - حمایت از شوهر - ۱۴
- ۶۶۵ - سرزنش نشوز شوهر - ۱۵
- ۶۶۵ - علاقه به شوهر - ۱۶
- ۶۶۶ - فرار شوهر در قیامت - ۱۷
- ۶۶۷ - محرمیت پدر شوهر - ۱۸
- ۶۶۷ - محرمیت پسر شوهر - ۱۹
- ۶۶۸ - محرمیت شوهر - ۲۰
- ۶۶۹ - مسؤولیت شوهر - ۲۱
- ۶۷۱ - نشوز شوهر - ۲۲
- ۶۷۲ - نقش شوهر - ۲۳

- ۱۲- شهاب آسمانی ۶۷۳
- ۱- شیاطین و شهاب آسمانی ۶۷۳
- ۲- نقش شهاب آسمانی ۶۷۳
- ۳- سقوط شهاب سنگ ها ۶۷۳
- ۴- نقش شهاب سنگ ها ۶۷۵
- ۱۳- شهادت ۶۷۶
- ۱- شهادت ۶۷۶
- ۲- آثار شهادت ۶۸۰
- ۳- آثار شهادت حبیب نجار ۶۸۱
- ۴- آرزوی شهادت ۶۸۲
- ۵- ارزش شهادت در راه خدا ۶۸۲
- ۶- امتحان با شهادت ۶۸۲
- ۷- اهمیت شهادت ۶۸۲
- ۸- پاداش شهادت ۶۸۴
- ۹- تشویق به شهادت ۶۸۴
- ۱۰- شهادت انبیا ۶۸۴
- ۱۱- شهادت برای حفظ توحید ۶۸۴
- ۱۲- شهادت حبیب نجار ۶۸۶
- ۱۳- شهادت طلبی زنان مؤمن دوران اصحاب احدود ۶۸۶
- ۱۴- شهادت طلبی مسلمانان ۶۸۷
- ۱۵- شهادت طلبی مؤمنان ۶۸۸
- ۱۶- شهادت مؤمنان ۶۸۸
- ۱۷- شهادت مؤمنان دوران اصحاب احدود ۶۸۸
- ۱۸- شهادت مهاجران صدراسلام ۶۹۰
- ۱۹- عقیده به شهادت ۶۹۰
- ۲۰- فضیلت شهادت ۶۹۰

- ۶۹۲ ----- ۲۱- مؤمنان و شهادت
- ۶۹۲ ----- ۲۲- {شهادت در راه خدا}
- ۶۹۲ ----- ۲۳- ارزش شهادت در راه خدا
- ۶۹۳ ----- ۲۴- آثار شهوت پرستی
- ۶۹۴ ----- ۲۵- اضلال شهوترانان
- ۶۹۴ ----- ۲۶- {شهوترانی}
- ۶۹۴ ----- ۲۷- آثار شهوترانی
- ۶۹۶ ----- ۲۸- سرزنش شهوترانی
- ۶۹۶ ----- ۲۹- شهوترانی قوم لوط
- ۶۹۶ ----- ۳۰- کیفر شهوترانی
- ۶۹۸ ----- ۳۱- مبارزه با شهوترانی
- ۶۹۸ ----- ۳۲- موانع شهوترانی
- ۶۹۸ ----- ۳۳- {شهیدان}
- ۷۰۰ ----- ۳۴- آسایش شهیدان
- ۷۰۰ ----- ۳۵- آشنایی شهیدان با بهشت
- ۷۰۰ ----- ۳۶- آموزش شهیدان
- ۷۰۲ ----- ۳۷- ادراک حیات شهیدان
- ۷۰۲ ----- ۳۸- اطمینان شهیدان
- ۷۰۲ ----- ۳۹- امتحان با شهیدان
- ۷۰۲ ----- ۴۰- امنیت شهیدان
- ۷۰۴ ----- ۴۱- بازماندگان شهیدان
- ۷۰۴ ----- ۴۲- برگزیدگی شهیدان
- ۷۰۴ ----- ۴۳- بقای عمل شهیدان
- ۷۰۵ ----- ۴۴- پاداش شهیدان
- ۷۰۶ ----- ۴۵- پیروزی شهیدان
- ۷۰۷ ----- ۴۶- تکامل شهیدان

۷۰۸	۴۷- حامی شهیدان
۷۰۸	۴۸- حتمیت پاداش شهیدان
۷۰۸	۴۹- حیات شهیدان
۷۱۱	۵۰- خشنودی شهیدان
۷۱۲	۵۱- دعای شهیدان
۷۱۳	۵۲- روزی شهیدان
۷۱۴	۵۳- زندگی برزخی شهیدان
۷۱۴	۵۴- سعادت شهیدان
۷۱۵	۵۵- شهیدان در برزخ
۷۱۶	۵۶- شهیدان در بهشت
۷۱۶	۵۷- ضامن بهشت شهیدان
۷۱۷	۵۸- علم شهیدان
۷۱۸	۵۹- عوامل اطمینان شهیدان
۷۱۸	۶۰- فضایل شهیدان
۷۲۲	۶۱- کمال شهیدان
۷۲۲	۶۲- مقام شهیدان
۷۲۳	۶۳- مقامات شهیدان
۷۲۴	۶۴- نعمتهای شهیدان
۷۲۴	۶۵- ورود شهیدان در بهشت
۷۲۴	۶۶- وعده به شهیدان
۷۲۴	۶۷- هدایت شهیدان
۷۲۷	۱۴- شهر
۷۲۷	۱- آثار شهر نشینی
۷۲۷	۲- آثار شهر نشینی بنی اسرائیل
۷۲۷	۳- ارزش شهر نشینی
۷۲۹	۴- اهالی شهر قصه خضر(ع)

- ۵- حتمیت ویرانی شهرها ۷۲۹
- ۶- خروج فرعون از شهر ۷۲۹
- ۷- خروج فرعونیان از شهر ۷۲۹
- ۸- خطر انحراف در شهر نشینی ۷۳۱
- ۹- خطر نفاق در شهر نشینی ۷۳۱
- ۱۰- زمینه آبادانی شهرها ۷۳۱
- ۱۱- زمینه ویرانی شهرها ۷۳۱
- ۱۲- شهر انطاکیه ۷۳۳
- ۱۳- شهر خدا ۷۳۳
- ۱۴- شهر دمشق ۷۳۳
- ۱۵- شهر قصه خضر(ع) ۷۳۳
- ۱۶- شهر قوم لوط ۷۳۵
- ۱۷- شهر مکه ۷۳۵
- ۱۸- عوامل نابودی شهرها ۷۳۵
- ۱۹- عوامل ویرانی شهرها ۷۳۷
- ۲۰- نقش شهرهای بزرگ ۷۳۷
- ۲۱- واژگونی شهر قوم لوط ۷۳۷
- ۲۲- ویرانی شهر بصره ۷۳۷
- ۲۳- ویرانی شهر قوم لوط ۷۳۹
- ۲۴- ویرانی شهرها ۷۳۹
- ۲۵- آثار شهر نشینی ۷۳۹
- ۲۶- آثار شهر نشینی بنی اسرائیل ۷۳۹
- ۲۷- ارزش شهر نشینی ۷۴۱
- ۲۸- خطر انحراف در شهر نشینی ۷۴۱
- ۲۹- خطر نفاق در شهر نشینی ۷۴۱
- ۳۰- عذاب با ویرانی شهرها ۷۴۲

- ۱۵- شهوت پرستی ۷۴۴
- ۱- آثار شهوت پرستی ۷۴۴
- ۲- اضلال شهوترانان ۷۴۴
- ۳- {شهوترانی} ۷۴۴
- ۴- آثار شهوترانی ۷۴۶
- ۵- سرزنش شهوترانی ۷۴۶
- ۶- شهوترانی قوم لوط ۷۴۷
- ۷- کیفر شهوترانی ۷۴۸
- ۸- مبارزه با شهوترانی ۷۴۸
- ۹- موانع شهوترانی ۷۴۸
- ۱۶- شهود ۷۴۹
- ۱- شهود آفرینش ۷۴۹
- ۲- مراد از شهود ۷۴۹
- ۳- مراد از عالم شهود ۷۵۱
- ۴- نشئه شهود انسان ۷۵۱
- ۵- نقش نشئه شهود ۷۵۲
- ۱۷- شیاطین ۷۵۴
- ۱- شیاطین ۷۵۴
- ۲- آثار دوستی با شیاطین ۷۵۴
- ۳- آزادی شیاطین ۷۵۴
- ۴- آزادی شیاطین انسی ۷۵۶
- ۵- آزادی شیاطین جنی ۷۵۶
- ۶- اجتناب از اطاعت شیاطین ۷۵۶
- ۷- اختیار شیاطین ۷۵۶
- ۸- ارتباط شیاطین ۷۵۸
- ۹- استراق سمع شیاطین ۷۵۸

- ۱۰- استعاده از شیاطین ۷۶۲
- ۱۱- استعداد شیاطین ۷۶۲
- ۱۲- اضلال شیاطین ۷۶۲
- ۱۳- اغواگری شیاطین ۷۶۴
- ۱۴- اغواگری شیاطین انسی ۷۶۶
- ۱۵- اغواگری شیاطین جنی ۷۶۶
- ۱۶- افشای پیروان شیاطین ۷۶۶
- ۱۷- القانات شیاطین ۷۶۶
- ۱۸- اهتمام شیاطین به خبرهای آسمانی ۷۶۸
- ۱۹- اهداف تبلیغی شیاطین ۷۶۹
- ۲۰- اهداف مبارزه شیاطین ۷۷۰
- ۲۱- بی لیاقتی شیاطین ۷۷۰
- ۲۲- بینش پیروان شیاطین ۷۷۰
- ۲۳- پلیدی شیاطین ۷۷۰
- ۲۴- پیروان شیاطین ۷۷۲
- ۲۵- پیروان شیاطین در جهنم ۷۷۲
- ۲۶- پیروان شیاطین در قیامت ۷۷۳
- ۲۷- تأثیر اغواگری شیاطین انسی ۷۷۴
- ۲۸- تأثیر اغواگری شیاطین جنی ۷۷۴
- ۲۹- تبعیت یهود از شیاطین ۷۷۴
- ۳۰- تجسم شیاطین ۷۷۴
- ۳۱- تجمع اخروی شیاطین ۷۷۶
- ۳۲- تسخیر شیاطین ۷۷۶
- ۳۳- تسخیر شیاطین برای سلیمان(ع) ۷۷۶
- ۳۴- تشبیه به سرهای شیاطین ۷۷۸
- ۳۵- تعدد شیاطین ۷۷۸

۷۷۸	۲۶- تعلیم شیاطین
۷۷۸	۲۷- تعلیمات شیاطین
۷۸۰	۲۸- تکلیف شیاطین
۷۸۰	۲۹- تلاش شیاطین
۷۸۲	۴۰- تنوع شیاطین
۷۸۳	۴۱- توطئه شیاطین
۷۸۴	۴۲- تولید مثل شیاطین
۷۸۴	۴۳- جادوی شیاطین
۷۸۴	۴۴- جسمانیت شیاطین
۷۸۵	۴۵- چاره اندیشی برای وسوسه شیاطین
۷۸۶	۴۶- حاکم شیاطین
۷۸۶	۴۷- حاکمیت شیاطین
۷۸۶	۴۸- حتمیت حشر شیاطین
۷۸۸	۴۹- حتمیت عذاب شیاطین
۷۸۸	۵۰- حتمیت ورود شیاطین در جهنم
۷۸۸	۵۱- حسابرسی از شیاطین
۷۸۸	۵۲- حشر اخروی شیاطین
۷۹۰	۵۳- حشر شیاطین
۷۹۰	۵۴- حقانیت ورود شیاطین به جهنم
۷۹۰	۵۵- حقیقت شیاطین
۷۹۲	۵۶- حقیقت شیطان
۷۹۳	۵۷- خطر شیاطین
۷۹۴	۵۸- خطر شیاطین انس
۷۹۴	۵۹- خطر شیاطین جن
۷۹۴	۶۰- خلقت شیاطین
۷۹۵	۶۱- دامهای شیاطین

- ۶۲- دروغگویی شیاطین ۷۹۶
- ۶۳- دشمنی شیاطین ۷۹۶
- ۶۴- دلایل بی لیاقتی شیاطین ۷۹۸
- ۶۵- دلایل رد تدبیر شیاطین ۷۹۸
- ۶۶- دلایل رد ولایت شیاطین ۷۹۸
- ۶۷- دوستان شیاطین ۷۹۹
- ۶۸- ذکر دشمنی شیاطین ۸۰۰
- ۶۹- ذکر کینه شیاطین ۸۰۰
- ۷۰- ذلت اخروی شیاطین ۸۰۰
- ۷۱- ذلت شیاطین ۸۰۱
- ۷۲- رجم شیاطین ۸۰۲
- ۷۳- روش برخورد شیاطین ۸۰۲
- ۷۴- رؤیت اخروی شیاطین ۸۰۲
- ۷۵- رؤیت شیاطین ۸۰۴
- ۷۶- رؤیت شیاطین در قیامت ۸۰۴
- ۷۷- زمینه پذیرش القائنات شیاطین ۸۰۴
- ۷۸- زمینه تداوم عذاب شیاطین ۸۰۴
- ۷۹- سرزنش قبول ولایت شیاطین ۸۰۵
- ۸۰- شرور شیاطین ۸۰۶
- ۸۱- شعور شیاطین ۸۰۶
- ۸۲- شگفتی قبول ولایت شیاطین ۸۰۶
- ۸۳- شنوایی شیاطین ۸۰۸
- ۸۴- شیاطین اطراف جهنم ۸۰۸
- ۸۵- شیاطین انسی ۸۰۸
- ۸۶- شیاطین جن ۸۱۰
- ۸۷- شیاطین جنی ۸۱۲

۸۱۳	۸۸- شیاطین در آسمانها
۸۱۴	۸۹- شیاطین در جهنم
۸۱۴	۹۰- شیاطین در زمین
۸۱۴	۹۱- شیاطین در قیامت
۸۱۶	۹۲- شیاطین منافقان
۸۱۶	۹۳- شیاطین و جادو
۸۱۶	۹۴- شیاطین و سلیمان(ع)
۸۱۸	۹۵- شیاطین و شهاب آسمانی
۸۱۸	۹۶- شیاطین و قرآن
۸۱۸	۹۷- شیاطین و مکذبان آخرت
۸۱۹	۹۸- شیاطین و مکذبان آیات خدا
۸۲۰	۹۹- شیاطین و وحی
۸۲۰	۱۰۰- شیاطین هنگام صعود به آسمان
۸۲۰	۱۰۱- صعود شیاطین
۸۲۰	۱۰۲- صفات شیاطین
۸۲۲	۱۰۳- طرد شیاطین
۸۲۲	۱۰۴- طرد شیاطین از آسمان
۸۲۴	۱۰۵- عجز شیاطین
۸۲۴	۱۰۶- عذاب پیروان شیاطین
۸۲۵	۱۰۷- عذاب شیاطین
۸۲۶	۱۰۸- عصیان شیاطین
۸۲۶	۱۰۹- عقیده به تدبیر شیاطین
۸۲۷	۱۱۰- علم شیاطین
۸۲۸	۱۱۱- عوامل طرد شیاطین
۸۲۸	۱۱۲- عوامل مصونیت از شیاطین
۸۲۸	۱۱۳- غواصی شیاطین

۸۲۸	۱۱۴- فرجام پیروان شیاطین
۸۳۰	۱۱۵- فرجام شیاطین
۸۳۰	۱۱۶- فلسفه اغواگری شیاطین
۸۳۲	۱۱۷- فلسفه وجودی شیاطین
۸۳۲	۱۱۸- قبول ولایت شیاطین
۸۳۲	۱۱۹- قدرت شنوایی شیاطین
۸۳۲	۱۲۰- قدرت شیاطین
۸۳۴	۱۲۱- کافران و شیاطین
۸۳۴	۱۲۲- کثرت شیاطین
۸۳۴	۱۲۳- کفر شیاطین
۸۳۵	۱۲۴- کیفر اخروی شیاطین
۸۳۶	۱۲۵- کیفر استراق سمع شیاطین
۸۳۷	۱۲۶- کیفر شیاطین
۸۳۸	۱۲۷- کیفیت حشر شیاطین
۸۳۸	۱۲۸- گمراهان و شیاطین
۸۳۸	۱۲۹- گمراهی پیروان شیاطین
۸۳۸	۱۳۰- مبارزه با شیاطین
۸۴۰	۱۳۱- مبارزه با شیاطین انسی
۸۴۰	۱۳۲- مبارزه با شیاطین جنی
۸۴۰	۱۳۳- محدوده قدرت شیاطین
۸۴۰	۱۳۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین انس
۸۴۲	۱۳۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن
۸۴۲	۱۳۶- مراقبت از شیاطین
۸۴۲	۱۳۷- مسکن شیاطین
۸۴۲	۱۳۸- مقهوریت شیاطین
۸۴۴	۱۳۹- مکان نفوذ شیاطین

- ۱۴۰- مکذبان آیات خدا و شیاطین ۸۴۴
- ۱۴۱- مکر شیاطین ۸۴۴
- ۱۴۲- مکر شیاطین انسی ۸۴۵
- ۱۴۳- مکر شیاطین جنی ۸۴۶
- ۱۴۴- ملاقات شیاطین ۸۴۶
- ۱۴۵- ممانعت از استراق سمع شیاطین ۸۴۶
- ۱۴۶- ممنوعیت استراق سمع شیاطین ۸۴۶
- ۱۴۷- منشأ اغواگری شیاطین ۸۴۸
- ۱۴۸- منشأ وسوسه های شیاطین ۸۴۸
- ۱۴۹- موانع استراق سمع شیاطین ۸۴۸
- ۱۵۰- موانع حاکمیت شیاطین ۸۴۸
- ۱۵۱- موانع نفوذ شیاطین به آسمان ۸۴۸
- ۱۵۲- موانع وسوسه شیاطین انس ۸۵۰
- ۱۵۳- موانع وسوسه شیاطین جن ۸۵۰
- ۱۵۴- موانع ولایت شیاطین ۸۵۰
- ۱۵۵- مؤاخذه اخروی شیاطین ۸۵۲
- ۱۵۶- ناظر عمل شیاطین ۸۵۲
- ۱۵۷- نافرجامی استراق سمع شیاطین ۸۵۲
- ۱۵۸- نافرجامی تلاش شیاطین ۸۵۳
- ۱۵۹- نسل شیاطین ۸۵۴
- ۱۶۰- نشانه های بی کفایتی شیاطین ۸۵۴
- ۱۶۱- نشانه های نفوذ شیاطین ۸۵۴
- ۱۶۲- نفوذ شیاطین به آسمان ۸۵۴
- ۱۶۳- نقش شیاطین ۸۵۶
- ۱۶۴- وسوسه شیاطین ۸۶۰
- ۱۶۵- وسوسه شیاطین انس ۸۶۱

- ۱۶۶- وسوسه شیاطین جن ----- ۸۶۲
- ۱۶۷- وسوسه های شیاطین ----- ۸۶۲
- ۱۶۸- ولایت شیاطین ----- ۸۶۳
- ۱۶۹- ویژگیهای شیاطین ----- ۸۶۴
- ۱۷۰- هشدار به پیروان شیاطین ----- ۸۶۴
- ۱۷۱- هشیاری در برابر شیاطین ----- ۸۶۴
- ۱۷۲- هلاکت شیاطین ----- ۸۶۴
- ۱۷۳- همنشینی با شیاطین ----- ۸۶۴
- ۱۷۴- همنشینی با شیاطین در قیامت ----- ۸۶۶
- ۱۷۵- همنشینی شیاطین با معرضان از خدا ----- ۸۶۶
- ۱۷۶- هنر شیاطین ----- ۸۶۶
- ۱۷۷- {شیطان} ----- ۸۶۸
- ۱۷۸- آثار اطاعت از شیطان ----- ۸۶۸
- ۱۷۹- آثار اغواپذیری از شیطان ----- ۸۷۰
- ۱۸۰- آثار اغواگری شیطان ----- ۸۷۱
- ۱۸۱- آثار پیروی از شیطان ----- ۸۷۲
- ۱۸۲- آثار دشمنی شیطان ----- ۸۷۶
- ۱۸۳- آثار دعوت‌های شیطان ----- ۸۷۶
- ۱۸۴- آثار دوستی با شیطان ----- ۸۷۶
- ۱۸۵- آثار ذکر دشمنی شیطان ----- ۸۷۸
- ۱۸۶- آثار سلطه شیطان ----- ۸۷۸
- ۱۸۷- آثار طرد شیطان ----- ۸۷۹
- ۱۸۸- آثار عصیان شیطان ----- ۸۸۰
- ۱۸۹- آثار قبول ولایت شیطان ----- ۸۸۰
- ۱۹۰- آثار نفوذ شیطان ----- ۸۸۲
- ۱۹۱- آثار وسوسه شیطان ----- ۸۸۲

- ۸۸۲ ----- ۱۹۲- آثار وسوسه های شیطان
- ۸۸۵ ----- ۱۹۳- آثار ولایت شیطان
- ۸۸۶ ----- ۱۹۴- آثارمخالفت با شیطان
- ۸۸۶ ----- ۱۹۵- آدم(ع) و شیطان
- ۸۸۶ ----- ۱۹۶- آزادی شیطان
- ۸۸۶ ----- ۱۹۷- ابزار اغواگری شیطان
- ۸۸۷ ----- ۱۹۸- ابزار شیطان
- ۸۸۸ ----- ۱۹۹- اجابت استمهال شیطان
- ۸۸۸ ----- ۲۰۰- اجابت دعوت شیطان
- ۸۸۹ ----- ۲۰۱- اجتناب از اطاعت شیطان
- ۸۹۰ ----- ۲۰۲- اجتناب از شیطان
- ۸۹۰ ----- ۲۰۳- اختفای شیطان
- ۸۹۰ ----- ۲۰۴- اختلاف افکنی شیطان
- ۸۹۱ ----- ۲۰۵- اختیار شیطان
- ۸۹۲ ----- ۲۰۶- اخراج شیطان
- ۸۹۲ ----- ۲۰۷- اخراج شیطان از بهشت
- ۸۹۳ ----- ۲۰۸- ادعاهای شیطان
- ۸۹۴ ----- ۲۰۹- ادعای دریافت قرآن از شیطان
- ۸۹۴ ----- ۲۱۰- ادعای شیطان
- ۸۹۵ ----- ۲۱۱- استعاده از شیطان
- ۸۹۸ ----- ۲۱۲- استکبار شیطان
- ۸۹۹ ----- ۲۱۳- اضلال شیطان
- ۹۰۴ ----- ۲۱۴- اطاعت از دوستان شیطان
- ۹۰۴ ----- ۲۱۵- اطاعت از شیطان
- ۹۱۰ ----- ۲۱۶- اعراض از شیطان
- ۹۱۲ ----- ۲۱۷- اغواگری شیطان

۹۳۱	۲۱۸- افساد شیطان
۹۳۲	۲۱۹- اقرار اخروی شیطان
۹۳۲	۲۲۰- اقرار شیطان
۹۳۴	۲۲۱- القانات شیطان
۹۳۴	۲۲۲- امدادهای شیطان
۹۳۴	۲۲۳- امکان دفع توطئه شیطان
۹۳۶	۲۲۴- امکان دفع وسوسه های شیطان
۹۳۶	۲۲۵- اوامر شیطان
۹۳۶	۲۲۶- اهداف شیطان
۹۳۸	۲۲۷- اهداف وسوسه های شیطان
۹۳۸	۲۲۸- اهمیت وسوسه های شیطان
۹۳۸	۲۲۹- ایمان شیطان
۹۳۸	۲۳۰- بخیل و شیطان
۹۴۰	۲۳۱- برادران شیطان
۹۴۰	۲۳۲- برادران یوسف و اغواگری شیطان
۹۴۰	۲۳۳- بغی شیطان
۹۴۲	۲۳۴- بی تأثیری شبهه افکنی شیطان
۹۴۲	۲۳۵- پلیدی شیطان
۹۴۳	۲۳۶- پنهانکاری شیطان
۹۴۴	۲۳۷- پوچی بشارتهای شیطان
۹۴۴	۲۳۸- پوچی وعده های شیطان
۹۴۴	۲۳۹- پیروان شیطان
۹۵۰	۲۴۰- پیروان شیطان در صدراسلام
۹۵۰	۲۴۱- پیروی از شیطان
۹۵۲	۲۴۲- تذبذب شیطان
۹۵۲	۲۴۳- تبری از پیروان شیطان

- ۲۴۴- تبری شیطان ۹۵۲
- ۲۴۵- تجسم شیطان ۹۵۴
- ۲۴۶- تداوم اغواگری شیطان ۹۵۴
- ۲۴۷- تداوم حیات شیطان ۹۵۶
- ۲۴۸- ترس شیطان ۹۵۶
- ۲۴۹- تسخیر شیاطین ۹۵۶
- ۲۵۰- تشبیه به شیطان ۹۵۷
- ۲۵۱- تشخیص وسوسه شیطان ۹۵۸
- ۲۵۲- تشویق شیطان ۹۵۸
- ۲۵۳- تشویقهای شیطان ۹۵۸
- ۲۵۴- تظاهر به خیرخواهی شیطان ۹۶۰
- ۲۵۵- تعقل در وسوسه های شیطان ۹۶۰
- ۲۵۶- تکبر شیطان ۹۶۰
- ۲۵۷- تکلیف شیطان ۹۶۱
- ۲۵۸- تلاش شیطان ۹۶۲
- ۲۵۹- تمایلات شیطان ۹۶۲
- ۲۶۰- تنوع دامهای شیطان ۹۶۲
- ۲۶۱- تنوع راههای شیطان ۹۶۴
- ۲۶۲- تنوع روش اغواگری شیطان ۹۶۴
- ۲۶۳- تنوع شیاطین ۹۶۴
- ۲۶۴- تهمت شیطان به خدا ۹۶۶
- ۲۶۵- جرم پیروی از شیطان ۹۶۶
- ۲۶۶- جنگ با دوستان شیطان ۹۶۶
- ۲۶۷- جوامع تحت امر شیطان ۹۶۶
- ۲۶۸- حتمیت عذاب شیاطین ۹۶۷
- ۲۶۹- حتمیت کیفر اخروی شیطان ۹۶۸

- ۲۷۰- حزب شیطان ۹۶۸
- ۲۷۱- حشر اخروی شیاطین ۹۷۰
- ۲۷۲- حقیقت اطاعت از شیطان ۹۷۰
- ۲۷۳- حقیقت شیطان ۹۷۰
- ۲۷۴- حوا و شیطان ۹۷۲
- ۲۷۵- خداترسی شیطان ۹۷۲
- ۲۷۶- خدانشناسی شیطان ۹۷۲
- ۲۷۷- خطر اغواگری شیطان ۹۷۴
- ۲۷۸- خطر شیطان ۹۷۴
- ۲۷۹- خطر وسوسه های شیطان ۹۷۴
- ۲۸۰- خنثی سازی وسوسه شیطان ۹۷۶
- ۲۸۱- خواسته شیطان ۹۷۶
- ۲۸۲- خیر خواهی شیطان ۹۷۶
- ۲۸۳- دامهای شیطان ۹۷۶
- ۲۸۴- دروغگویی شیطان ۹۷۸
- ۲۸۵- دشمنان شیطان ۹۷۹
- ۲۸۶- دشمنی شیطان ۹۸۰
- ۲۸۷- دعوت از پیروان شیطان ۹۸۶
- ۲۸۸- دعوت های شیطان ۹۸۶
- ۲۸۹- دلایل اضلال شیطان ۹۸۶
- ۲۹۰- دلایل اعراض از شیطان ۹۸۷
- ۲۹۱- دوستان شیطان ۹۸۸
- ۲۹۲- دوستی با شیطان ۹۹۰
- ۲۹۳- راههای نجات از وسوسه های شیطان ۹۹۰
- ۲۹۴- رجم شیطان ۹۹۰
- ۲۹۵- ردایب شیطان ۹۹۲

- ۲۹۶- روش اضلال شیطان ۹۹۲
- ۲۹۷- روش اغواگری شیطان ۹۹۲
- ۲۹۸- روش برخورد شیطان ۹۹۶
- ۲۹۹- روش نفوذ شیطان ۹۹۷
- ۳۰۰- روش وسوسه های شیطان ۹۹۸
- ۳۰۱- رؤیت اخروی شیاطین ۹۹۸
- ۳۰۲- رؤیت شیاطین در قیامت ۹۹۸
- ۳۰۳- ریاکار و شیطان ۹۹۸
- ۳۰۴- زمینه اغواگری شیطان ۱۰۰۰
- ۳۰۵- زمینه افساد شیطان ۱۰۰۰
- ۳۰۶- زمینه پیروی از شیطان ۱۰۰۲
- ۳۰۷- زمینه سلطه شیطان ۱۰۰۲
- ۳۰۸- زمینه مصونیت از شیطان ۱۰۰۴
- ۳۰۹- زمینه نفوذ شیطان ۱۰۰۴
- ۳۱۰- زمینه وسوسه شیطان ۱۰۰۶
- ۳۱۱- زمینه وسوسه های شیطان ۱۰۰۶
- ۳۱۲- زمینه ولایت شیطان ۱۰۰۸
- ۳۱۳- زمینه همنشینی با شیطان ۱۰۰۸
- ۳۱۴- زیانکاری حزب شیطان ۱۰۰۹
- ۳۱۵- سبیل الله و شیطان ۱۰۱۰
- ۳۱۶- سپاه شیطان ۱۰۱۰
- ۳۱۷- سرزنش اخروی شیطان ۱۰۱۰
- ۳۱۸- سرزنش اطاعت از شیطان ۱۰۱۲
- ۳۱۹- سرزنش پیروان شیطان ۱۰۱۲
- ۳۲۰- سرزنش شیطان ۱۰۱۲
- ۳۲۱- سرزنش قبول ولایت شیطان ۱۰۱۳

- ۳۲۲- سرزنشهای اخروی شیطان ۱۰۱۴
- ۳۲۳- سرزنشهای پیروان شیطان ۱۰۱۴
- ۳۲۴- سلطه شیطان ۱۰۱۴
- ۳۲۵- سلطه شیطان بر مشرکان ۱۰۱۶
- ۳۲۶- سوء استفاده شیطان ۱۰۱۶
- ۳۲۷- سوگند دروغ شیطان ۱۰۱۷
- ۳۲۸- سوگند شیطان ۱۰۱۸
- ۳۲۹- شبهه افکنی شیطان ۱۰۱۸
- ۳۳۰- شرارت شیطان ۱۰۱۹
- ۳۳۱- شرایط نجات از اغواگری شیطان ۱۰۲۰
- ۳۳۲- شرک پیروان شیطان ۱۰۲۰
- ۳۳۳- شگفتی قبول ولایت شیطان ۱۰۲۰
- ۳۳۴- شومی شیطان ۱۰۲۲
- ۳۳۵- شیطان انسی ۱۰۲۲
- ۳۳۶- شیطان در بهشت آدم(ع) ۱۰۲۲
- ۳۳۷- شیطان در جهنم ۱۰۲۳
- ۳۳۸- شیطان در غزوه بدر ۱۰۲۴
- ۳۳۹- شیطان در قیامت ۱۰۲۵
- ۳۴۰- شیطان و آدم(ع) ۱۰۲۸
- ۳۴۱- شیطان و امداد خدا ۱۰۲۸
- ۳۴۲- شیطان و امور مخفی ۱۰۲۸
- ۳۴۳- شیطان و انبیا ۱۰۲۹
- ۳۴۴- شیطان و انسان ۱۰۳۰
- ۳۴۵- شیطان و اهل بصیرت ۱۰۳۰
- ۳۴۶- شیطان و بلعم باعورا ۱۰۳۱
- ۳۴۷- شیطان و بی تقوایان ۱۰۳۲

- ۳۴۸- شیطان و تبرئه یوسف(ع) ۱۰۳۳
- ۳۴۹- شیطان و حوا ۱۰۳۴
- ۳۵۰- شیطان و زاهدان ۱۰۳۴
- ۳۵۱- شیطان و ساقی پادشاه مصر ۱۰۳۴
- ۳۵۲- شیطان و علمای متعهد ۱۰۳۴
- ۳۵۳- شیطان و عوامل تکامل ۱۰۳۶
- ۳۵۴- شیطان و کافران ۱۰۳۶
- ۳۵۵- شیطان و کافران مکه ۱۰۳۷
- ۳۵۶- شیطان و متقین ۱۰۳۸
- ۳۵۷- شیطان و مشرکان ۱۰۳۸
- ۳۵۸- شیطان و ملائکه امداد ۱۰۳۸
- ۳۵۹- شیطان و موانع تکامل ۱۰۳۸
- ۳۶۰- شیطان و مؤمنان ۱۰۴۰
- ۳۶۱- شیطان و نجات یوسف(ع) ۱۰۴۰
- ۳۶۲- شیطان هنگام تلاوت قرآن محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۴۰
- ۳۶۳- شیطننت شیطان ۱۰۴۰
- ۳۶۴- صفات پیروان شیطان ۱۰۴۲
- ۳۶۵- صفات شیطان ۱۰۴۲
- ۳۶۶- ضعف شیطان ۱۰۴۳
- ۳۶۷- طرد شیطان ۱۰۴۴
- ۳۶۸- ظلم پیروان شیطان ۱۰۴۶
- ۳۶۹- ظلم پیروی از شیطان ۱۰۴۶
- ۳۷۰- عبادت شیطان ۱۰۴۶
- ۳۷۱- عجز پیروان شیطان ۱۰۴۸
- ۳۷۲- عجز شیطان ۱۰۴۸
- ۳۷۳- عذاب اخروی پیروان شیطان ۱۰۵۰

- ۳۷۴- عذاب اخروی شیطان ۱۰۵۰
- ۳۷۵- عذاب پیروان شیطان ۱۰۵۰
- ۳۷۶- عذاب شیطان ۱۰۵۱
- ۳۷۷- عصیان از شیطان ۱۰۵۲
- ۳۷۸- عصیان شیطان ۱۰۵۲
- ۳۷۹- عقب نشینی شیطان ۱۰۵۲
- ۳۸۰- عقیده شیطان ۱۰۵۳
- ۳۸۱- علم شیطان ۱۰۵۴
- ۳۸۲- عمل شیطان ۱۰۵۵
- ۳۸۳- عمومیت وسوسه های شیطان ۱۰۵۶
- ۳۸۴- عوامل اغواگری شیطان ۱۰۵۶
- ۳۸۵- عوامل دشمنی شیطان ۱۰۵۶
- ۳۸۶- عوامل سلطه شیطان ۱۰۵۸
- ۳۸۷- عوامل شرارت شیطان ۱۰۵۸
- ۳۸۸- عوامل عقب نشینی شیطان ۱۰۵۸
- ۳۸۹- عوامل فرار شیطان ۱۰۵۹
- ۳۹۰- عوامل نجات از شیطان ۱۰۶۰
- ۳۹۱- عوامل نفوذ شیطان ۱۰۶۱
- ۳۹۲- عوامل وسوسه شیطان ۱۰۶۲
- ۳۹۳- عهدشکنی شیطان ۱۰۶۳
- ۳۹۴- فرار شیطان ۱۰۶۴
- ۳۹۵- فرجام پیروان شیطان ۱۰۶۴
- ۳۹۶- فرجام شوم پیروان شیطان ۱۰۶۵
- ۳۹۷- فرجام شوم حزب شیطان ۱۰۶۶
- ۳۹۸- فرجام شوم ولایت شیطان ۱۰۶۶
- ۳۹۹- فرجام شیطان ۱۰۶۶

- ۴۰۰- فلسفه آزادی شیطان ۱۰۶۸
- ۴۰۱- فلسفه استعاده از شیطان ۱۰۶۸
- ۴۰۲- فلسفه اغواگری شیطان ۱۰۶۸
- ۴۰۳- فلسفه تبری شیطان ۱۰۷۰
- ۴۰۴- فلسفه نهی از پیروی شیطان ۱۰۷۰
- ۴۰۵- فلسفه نهی از عبادت شیطان ۱۰۷۰
- ۴۰۶- قبول ولایت شیطان ۱۰۷۰
- ۴۰۷- قدرت بینایی شیطان ۱۰۷۴
- ۴۰۸- قدرت دید شیطان ۱۰۷۴
- ۴۰۹- قدرت شیطان ۱۰۷۴
- ۴۱۰- کارگزاران شیطان ۱۰۷۶
- ۴۱۱- کثرت شیاطین ۱۰۷۶
- ۴۱۲- کفر شیطان ۱۰۷۸
- ۴۱۳- کفران شیطان ۱۰۷۸
- ۴۱۴- کیفر اخروی شیاطین ۱۰۷۸
- ۴۱۵- کیفر اطاعت از شیطان ۱۰۸۰
- ۴۱۶- کیفر پیروان شیطان ۱۰۸۰
- ۴۱۷- کیفر شیطان ۱۰۸۰
- ۴۱۸- کیفر عصیان شیطان ۱۰۸۱
- ۴۱۹- گامهای شیطان ۱۰۸۲
- ۴۲۰- گروه شیطان ۱۰۸۲
- ۴۲۱- گفتگوی شیطان با آدم(ع) ۱۰۸۲
- ۴۲۲- گمراهگری شیطان ۱۰۸۲
- ۴۲۳- گمراهی پیروان شیطان ۱۰۸۴
- ۴۲۴- گناه اطاعت از شیطان ۱۰۸۴
- ۴۲۵- لذایذ شیطان ۱۰۸۴

- ۴۲۶- لعن بر شیطان ۱۰۸۴
- ۴۲۷- مبارزه با شیطان ۱۰۸۶
- ۴۲۸- مبارزه با نفوذ شیطان ۱۰۸۶
- ۴۲۹- متقین و شیطان ۱۰۸۶
- ۴۳۰- متکبران و شیطان ۱۰۸۸
- ۴۳۱- مجادله شیطان ۱۰۸۸
- ۴۳۲- محدوده اضلال شیطان ۱۰۸۸
- ۴۳۳- محدوده سلطه شیطان ۱۰۸۸
- ۴۳۴- محدودیت بینایی شیطان ۱۰۹۰
- ۴۳۵- محرومیت شیطان ۱۰۹۰
- ۴۳۶- مشاجره رهبران مستکبر و شیطان ۱۰۹۲
- ۴۳۷- مشاجره کافران پیرو و شیطان ۱۰۹۲
- ۴۳۸- مشارکت شیطان ۱۰۹۲
- ۴۳۹- مضمولان ولایت شیطان ۱۰۹۴
- ۴۴۰- مصونیت از شیطان ۱۰۹۴
- ۴۴۱- مغضوبان شیطان ۱۰۹۶
- ۴۴۲- مکاری شیطان ۱۰۹۷
- ۴۴۳- مکان زندگی شیطان ۱۰۹۸
- ۴۴۴- مکان مبارزه با شیطان ۱۰۹۸
- ۴۴۵- مکان مرگ شیطان ۱۰۹۸
- ۴۴۶- مکر شیطان ۱۱۰۰
- ۴۴۷- منشأ مخالفت با شیطان ۱۱۰۰
- ۴۴۸- موانع اطاعت از شیطان ۱۱۰۱
- ۴۴۹- موانع اغواگری شیطان ۱۱۰۲
- ۴۵۰- موانع پیروی از شیطان ۱۱۰۲
- ۴۵۱- موانع تأثیر وسوسه های شیطان ۱۱۰۴

- ۴۵۲- موانع دوستی شیطان ۱۱۰۴
- ۴۵۳- موانع سلطه شیطان ۱۱۰۴
- ۴۵۴- موانع نفوذ شیطان ۱۱۰۶
- ۴۵۵- مؤاخذه اخروی شیاطین ۱۱۰۶
- ۴۵۶- مؤمنان و پیروی شیطان ۱۱۰۷
- ۴۵۷- مؤمنان و شیطان ۱۱۰۸
- ۴۵۸- نجات از سلطه شیطان ۱۱۰۸
- ۴۵۹- نجات از وسوسه های شیطان ۱۱۰۸
- ۴۶۰- نشانه های پیروی از شیطان ۱۱۰۸
- ۴۶۱- نشانه های دشمنی شیطان ۱۱۱۰
- ۴۶۲- نشانه های نفوذ شیطان ۱۱۱۰
- ۴۶۳- نفرت از شیطان ۱۱۱۱
- ۴۶۴- نفوذ شیطان ۱۱۱۲
- ۴۶۵- نفوذ شیطان به آسمان ۱۱۱۲
- ۴۶۶- نفی سلطه شیطان ۱۱۱۳
- ۴۶۷- نقش شیطان ۱۱۱۴
- ۴۶۸- نواهی شیطان ۱۱۳۶
- ۴۶۹- نهی از پیروی شیطان ۱۱۳۶
- ۴۷۰- نهی از عبادت شیطان ۱۱۳۶
- ۴۷۱- وسوسه شیطان ۱۱۳۸
- ۴۷۲- وسوسه های شیطان ۱۱۴۲
- ۴۷۳- وضوح اضلال شیطان ۱۱۴۶
- ۴۷۴- وضوح دشمنی شیطان ۱۱۴۶
- ۴۷۵- وعده شیطان ۱۱۴۸
- ۴۷۶- وعده های شیطان ۱۱۴۸
- ۴۷۷- ولایت بر پیروان شیطان ۱۱۴۸

- ۱۱۴۹ ----- ۴۷۸- ولایت شیطان
- ۱۱۵۰ ----- ۴۷۹- ویژگیهای شیطان
- ۱۱۵۲ ----- ۴۸۰- هبوط شیطان
- ۱۱۵۴ ----- ۴۸۱- هماهنگی پیروان شیطان
- ۱۱۵۴ ----- ۴۸۲- همدمی شیطان
- ۱۱۵۴ ----- ۴۸۳- همنشینان شیطان
- ۱۱۵۶ ----- ۴۸۴- همنشینی با شیطان
- ۱۱۵۶ ----- ۴۸۵- هوشیاری در مقابل شیطان
- ۱۱۵۶ ----- ۴۸۶- یأس شیطان
- ۱۱۵۶ ----- ۴۸۷- یعقوب(ع) و نقش شیطان
- ۱۱۵۸ ----- درباره مرکز

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 62

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- شک

1- شک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 15، 17، 24، 25

15 - تردید برخی از مسلمانان نبرد احد در حقیقت اسلام و وعده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به پیروزی مسلمانان بر دشمنانشان

و طائفه ... یقولون هل لنا من الامر من شیء

برخی از مسلمانان گمان می کردند چون به اسلام گرویده اند و اسلام دین حق و الهی است، باید همه امور بر طبق خواسته آنان پیش رود؛ ولی آنگاه که شکست خوردند، به تردید افتادند و گفتند گویا اختیار امور به دست ما نیست و در نتیجه اسلام دین حق نیست و وعده های رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بی مورد است.

17 - شکست ها و حوادث ناگوار، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه در مورد حقیقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های خدا به پیروزی آنان

طائفه ... یقولون هل لنا من الامر من شیء

24 - تبلیغات سوء، شک برانگیز و شرک آلوده مسلمانان سست اندیشه احد، پس از پایان آن کارزار

یقولون لو كان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

یقولون لو كان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

2- آثار شک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 8

8- تردید و شک ، مانع استقامت و پایداری است .

فلاتک فی مریه مما یعبد هؤلاء .. فاستقم کما أمرت و من تاب معک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 4

4- سرگرمی در میدان تردید و توقف در وادی شک و مصمم نبودن برای رسیدن به یقین ، مایه محرومیت انسان از درک پیام مستدل وحی

ص: 1

إن كنتم موقنین . . . بل هم فی شكّ یلعبون

تعبیر «فی شكّ» استقرار در شك را می رساند؛ به علاوه آن که «یلعبون» آن را تأکید می کند. از مقابله این آیه با «إن كنتم موقنین»، مطلب بالا استفاده می شود.

3- آثار شك اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شك توأم با بدینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ کفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به و إنا لفی شكّ ممّا تدعوننا إليه مریب

4- آثار شك به آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 5

5 - کسانی که درباره آخرت تردید دارند ، از ابلیس پیروی می کنند .

فاتّبعوه . . . و ما كان له علیهم من سلطن إلاّ لنعلم من یؤمن بالأخره ممّن هو منها

5- آثار شك به آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 95 - 4

4 - شك و تردید در آیات الهی ، زمینه ساز تکذیب آنهاست .

فلا تكونن من الممترین. ولا تكونن من الذین كذبوا بأیت اللّٰه

6- آثار شك به تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شك توأم با بدینی اقوام كفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ كفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به وإنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

ص: 2

7- آثار شک به حیات اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 6

6 - تردید جدی نسبت به قیامت و حیات اخروی ، زمینه سازی اعتنایی انسان به اصول عقلی و ملاک های عقلایی و فطری

قل أرءیتم إن كان من عند الله . . . فی شقاق بعید... ألا إنهم فی مریه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در یک سیاق قرار دارند - نشان می دهد که اگر آیات علمی و داوری های عقلی و فطری نتواند کسی را در برابر حقانیت خدا و وحی متقاعد کند، ریشه آن را باید در ناباوری او به استمرار حیات و مسؤولیت انسان جستجو کرد.

8- آثار شک به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 12

12 - تردید در الهی بودن قرآن ، همانند تردید اقوام پیشین در آیات نازل شده بر آنان می باشد و در پی دارنده فرجامی شوم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، می توان گفت که: مراد از «الممترین» اقوام پیامبران گذشته است که با نپذیرفتن آیات الهی و تردید در آنها، گرفتار فرجام شومی شدند.

9- آثار شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6

6 - شک و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین ، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حیل بینهم و بین ما یشتھون كما فعل بأشیاعهم . . . إنهم كانوا فی شكّ مریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 22

22 - شک و تردید نسبت به قیامت نشانه کفر است .

و ما أظنّ الساعة قائمه . . الذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 6،4

4- تردید در قیامت ، حجاب آدمی در دیدن آیات روشن توحیدی است .

سنریهم ایتنا . . ألا إناهم فی مریه من لقاء ربهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که ضمیر «أنه الحق» در آیه قبل به خدا برگردد. در این صورت می توان گفت که:

ص: 3

عبارت «ألا-إنّهم فی مریه» در مقام بیان این است که تردید در قیامت، باعث شده است که کافران نتوانند از آیات روشن توحیدی بهره ببرند.

6- تردید جدی نسبت به قیامت و حیات اخروی، زمینه سازی اعتنایی انسان به اصول عقلی و ملاک های عقلایی و فطری

قل أرءیتم إن كان من عند الله . . . فی شقاق بعید... ألا إنّهم فی مریه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در یک سیاق قرار دارند - نشان می دهد که اگر آیات علمی و داوری های عقلی و فطری نتواند کسی را در برابر حقانیت خدا و وحی متقاعد کند، ریشه آن را باید در ناباوری او به استمرار حیات و مسؤولیت انسان جستجو کرد.

10- آثار شک به وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 63 - 5

5- نپذیرفتن دعوت انبیا و وعده های الهی و شک و تردید مستمر در آن، پیامدار عذاب الهی

قالوا بل جئنک بما کانوا فیه یمترون

فعل مضارع «یمترون» با آمدن فعل «کانوا» پیش از آن، بیانگر استمرار مضمون آن است.

11- آثار شک در اصول دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 9

9- تردید - هرچند اندک - درباره اصول عقیده، در پی دارنده فاجعه ای عقیدتی و رفتاری

فاتبعوه . . . و ما کان له علیهم من سلطن إلا لنعلم . . . ممّن هو منها فی شکّ

تنوین «شکّ» برای تقلیل است و دلالت بر ناچیزی و اندکی دارد.

12- آثار شک در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 8

8- تردید و ناباوری نسبت به مبانی اسلام (توحید، معاد، نبوت، قرآن و...)، عامل شقاوت و بدبختی اهل نفاق

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

13- آثار شک در حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

4 - شک و تردید نسبت به حقانیت اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عین آگاهی از آن ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم ارتابوا

14- آثار شک در حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - شک و تردید نسبت به حقانیت اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عین آگاهی از آن ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم ارتابوا

15- آثار شک در حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مصر ، از دچار شدن به گمراهی ابدی بر اثر پافشاری بر مخالفت با دعوت موسی (ع) و تردید در حقانیت آن

كذلك يضللّ الله من هو مسرف مرتاب

16- آثار شک در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- ماندگار شدن در شک و تردید نسبت به حقایق دین ، سرچشمه نگاه بازیگرانه به هستی و انسان

إن كنتم موقنین . . . فی شكّ یلعبون

17- آثار شک در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- شك و دودلی مداوم در عقیده ، امر مطلوب و پسندیده ای نیست و پی آمد ناگواری دارد .

كما فعل بأشياءهم . . . إنهم كانوا في شكّ مريب

ص: 5

18- آثار شک در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 45 - 11، 9

9- انکار و یا تردید در حقانیت قرآن ، موجب استحقاق عذاب دنیایی است .

و لولا کلمه سبقت من ربک لقضی بینهم

از این که سنت الهی بر امهال است، استفاده می شود که کافران مستحق عذاب اند (هرچند که عذاب نشوند).

11 - انکار و مخالفت منکران حقانیت قرآن ، مبتنی بر شک و تردید است ؛ نه یقین و برهان .

و إنهم لفی شک منه مریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 8

8- تردید و ناباوری نسبت به مبانی اسلام (توحید ، معاد ، نبوت ، قرآن و . . .) ، عامل شقاوت و بدبختی اهل نفاق

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

19- آثار شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 37 - 2

2- انکار معاد و تردید در آن و مغرور شدن به زندگی دنیا ، اندیشه و بینشی کفرآمیز است .

و ما أظنّ الساعه قائمه . . . قال له صاحبه وهو يحاوره أكفرت بالذی خلقک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 6

6- شک در امکان معاد ، شک در قدرت خداوند است .

أفعینا بالخلق الأول بل هم فی لبس من خلق جدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 8

8 - تردید و ناباوری نسبت به مبانی اسلام (توحید ، معاد ، نبوت ، قرآن و . . .) ، عامل شقاوت و بدبختی اهل نفاق

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

20- آثار شک در نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 8

8 - تردید و ناباوری نسبت به مبانی اسلام (توحید ، معاد ، نبوت ، قرآن و . . .) ، عامل شقاوت و بدبختی اهل نفاق

ص: 6

21- آثار شک در حیانت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 8 - 5

5 - مخالفت سران کفر و شرک با پیامبراسلام ، به خاطر شک و تردید آنان در اصل نزول وحی و الهی بودن قرآن بود ؛ نه در شایستگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رسالت .

أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي

«بل» در جمله «بل هم فی شک من ذکری» برای اضراب می باشد. بر این اساس مقصود از آیه شریفه این است که مخالفت سران کفر و شرک با رسول خدا، ناشی از شک و تردید آنان در درستی قرآن است و بحث از شایستگی آن حضرت برای رسالت، معلول چنین تردیدی می باشد.

22- آثار شک رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 8 - 5

5 - مخالفت سران کفر و شرک با پیامبراسلام ، به خاطر شک و تردید آنان در اصل نزول وحی و الهی بودن قرآن بود ؛ نه در شایستگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رسالت .

أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي

«بل» در جمله «بل هم فی شک من ذکری» برای اضراب می باشد. بر این اساس مقصود از آیه شریفه این است که مخالفت سران کفر و شرک با رسول خدا، ناشی از شک و تردید آنان در درستی قرآن است و بحث از شایستگی آن حضرت برای رسالت، معلول چنین تردیدی می باشد.

23- آثار شک رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 8 - 5

5 - مخالفت سران کفر و شرک با پیامبراسلام ، به خاطر شک و تردید آنان در اصل نزول وحی و الهی بودن قرآن بود ؛ نه در شایستگی

پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رسالت .

أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي

«بل» در جمله «بل هم فی شک من ذکری» برای اضراب می باشد. بر این اساس مقصود از آیه شریفه این است که مخالفت سران کفر و شرک با رسول خدا، ناشی از شک و تردید آنان در درستی قرآن است و بحث از شایستگی آن حضرت برای رسالت، معلول چنین تردیدی می باشد.

ص: 7

24- آثار شک منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 2

2 - شک و تردید ، پرتگاهی که منافقان بنای شخصیت خویش را بر آن پی افکنده و از آن جا به دوزخ سقوط می کنند .

أسس بنینه علی شفا جرف هار . . . لا یزال بنینهم الذی بنواریه فی قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 8

8 - تردید و ناباوری نسبت به مبانی اسلام (توحید ، معاد ، نبوت ، قرآن و . . .) ، عامل شقاوت و بدبختی اهل نفاق

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

25- اجتناب از شک در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 5

5 - ضرورت پذیرش احکام و معارف نازل شده از جانب خدا و پرهیز از شک و تردید در آنها

الحق من ربک فلا تکونن من الممترین

«امتراء» (مصدر ممتрін) به معنای شک کردن و تردید داشتن است.

26- بی منطقی شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 59 - 3

3 - با وجود شواهد و دلایل اثباتگر برپایی قیامت ، شک و تردید در آن ، امری ناروا و نابه جا است .

إنّ الساعه لأتیة لا ریب فیها

27- ترک شک به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 10

10 - تردید و شک در الهی و حق بودن قرآن ، امری ناروا و خلاصی نفس از آن ، ضروری و لازم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

ص: 8

28- دلایل بطلان شک در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 19

19- الهی بودن قرآن و پیراستگی آن از هرگونه باطل ، دلیل ناروا بودن شک و شبهه در راستی و درستی آن

فلاتک فی مریه منه إنه الحق من ربک

جمله «إنه الحق من ربک» به منزله دلیل برای «فلاتک . . .» می باشد.

29- رفع شک اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 10

10 - ذکر تعداد نگهبانان دوزخ در قرآن ، زداینده هرگونه شک و تردید ، از دل اهل کتاب و مؤمنان نسبت به حقانیت و درستی قرآن

ولا یرتاب الذین أوتوا الکتب و المؤمنون

30- رفع شک کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 7

7- عذاب استیصال ، برطرف کننده هرگونه شک و ریب از دل کفرپیشگان نسبت به آیات الهی

أو یأتیهم عذاب یوم عقیم

31- رفع شک مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 10

10 - ذکر تعداد نگهبانان دوزخ در قرآن ، زداینده هرگونه شک و تردید ، از دل اهل کتاب و مؤمنان نسبت به حقانیت و درستی قرآن

ولا یرتاب الذین أوتوا الکتب و المؤمنون

32- زمینه شک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 8

8 - مبادی شک و معرفت ، در اختیار خود انسان است .

إِلَّا لَنَعْلَمَ مَنْ يَوْمُنَا بَآخِرِهِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ

از این که در آیه، شک و تردید مذموم شمرده شده و پی آمد آن، تبعیت از ابلیس معرفی گردیده است؛ نشان می دهد که حصول چنین معرفتی برای انسان در اختیار خود او است. در غیر این صورت، نباید امر مذمومی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 25 - 3

3- کفر و حق ستیزی ، زمینه فروافتادن انسان به ورطه شر و تجاوز و تردید در تمامی ارزش ها *

كُفَّارٍ عَنِيدٍ . مَتَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مَرِيْبٍ

برداشت بالا- بدان احتمال است که ترتیب میان صفات کفار، عنید و... اشاره به ترتب و تأثیر هر وصف در پیدایش وصف متأخر آن، داشته باشد.

33- زمینه شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 10

10 - آسایش و سرخوشی ، زمینه ساز کفر و تردید انسان نسبت به قیامت

و لئن أذقته رحمة .. ليقولن ... و ما أظنّ الساعة قائمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 3

3- پیوستگی گناه ، با تردید و ناباوری نسبت به قیامت

طعام الاثیم .. إنّ هذا ما كنتم به تمترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 8

8 - پوچ انگاری و باطل گرایی انسان ها ، دارای پیوند با شک و ناباوری آنان نسبت به قیامت

لاریب فیه و لکنّ .. لایعلمون ... یومئذ یخسر المبطلون

در آیه قبل شک در معاد، معلول جهل دانسته شد و در این آیه تعبیر «مبطلون» منطبق بر همان جاهلانی است که در آن جا یاد شده اند.

ص: 10

34- زمینه شک در رؤیای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 5

5- منتهی شدن سفر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صلح حدیبیه و عدم ورود به مسجدالحرام ، زمینه ساز تردید برخی در رؤیای آن حضرت *

لقد صدق الله

تأکید خداوند بر راستی رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حکایت از آن دارد که برخی در درستی آن رؤیا تردید کرده، یا زمینه این تردید را داشته اند.

35- زمینه شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 1

1- غرور و دنیاپرستی مرد رفاه مند ، به تردید و تشکیک در برپایی قیامت و وقوع رستاخیز منتهی شد .

و ما أظنّ الساعة قائمه

36- زمینه شک قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 55 - 2

2- دعوت حضرت ابراهیم (ع) به توحید و ردّ اندیشه شرک و بت پرستی ، موجب تردید مردم بت پرست در عقیده خود شد .

ما هذه التماثيل . . . أنتم وءاباؤکم فی ضلل مبین . قالوا أجتتنا بالحق أم أنت م

37- سرزنش شک در علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 1

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا ، مورد نکوهش و سرزنش است .

ألم تر أن الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییخی است. «تر» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أن الله...».

ص: 11

38- سرزنش شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 67 - 2

2- تردید انسان در معاد، با وجود توانایی هر انسان به شناخت خلقت نخستین خویش از عدم، امری شگفت آور و سزاوار توییح است.

أولاً يذكر الإنسن أنا خلقنه من قبل و لم یک شیئاً

همزه در «أولاً يذكر» برای انکار توییحی و متضمن معنای تعجب است. تکرار لفظ «انسان» در این آیه - با آن که آوردن ضمیر ممکن بود - اشعار به این نکته دارد که لازمه انسان بودن، دقت و تفکر است.

39- سرزنش شک در نبوت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 8

8 - نکوهش مؤمن آل فرعون از مردم مصر، به خاطر تردید کردن در رسالت یوسف (ع) در گذشته (علی رغم مشاهده دلایل روشن او)

فمازلتم فی شکّ ممّا جاءکم به

40- شک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 17

17- قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند.

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم . . . جاءتهم رسلهم بالبینت . . . و قالوا إنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 2, 1

1- انبیای الهی هنگامی که با اظهار تردید اقوام خود به محتوای دعوتشان مواجه شدند، درصدد اقناع آنان با برهانی خلل ناپذیر برآمدند.

إنا لفي شكّ ممّا تدعوننا إليه مريب . قالت رسلهم أفي الله شكّ فاطر السموت و الأرض

2- انبیای اقوام پیشین برای پاسخ گویی و تردید اقوام خود درباره خداوند ، روشی یگانه اتخاذ کردند .

إِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا .. قَالَتْ رَسُلُهُمْ أَفَى اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6

6- شک و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین ، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

ص: 12

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم . . . إنهم كانوا فی شکّ مریب

41- شک اقوام پیشین در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 12

12 - تردید در الهی بودن قرآن ، همانند تردید اقوام پیشین در آیات نازل شده بر آنان می باشد و در پی دارنده فرجامی شوم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، می توان گفت که: مراد از «الممترین» اقوام پیامبران گذشته است که با نپذیرفتن آیات الهی و تردید در آنها، گرفتار فرجام شومی شدند.

42- شک اکثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 3،7

3 - اکثر انسان ها ، در وفای خداوند به وعده های خویش ، گرفتار تردیدند .

لا یخلف الله وعده و لكنّ اكثر الناس لا یعلمون

برداشت بالا بر این اساس است که به قرینه جمله «لا یخلف الله وعده» مفعول محذوف «لا یعلمون» همان قطعی بودن وعده های خداوند باشد.

7 - اکثر مردم عصر بعثت ، در پیروزی رومیان حتی در صورت وعده خداوند به یاری آنان ، دچار تردید بودند .

وعد الله . . . و لكنّ اكثر الناس لا یعلمون

حرف «ال» در «الناس» برای عهد است و - به قرینه آیات بعد که ویژگی های اقتصادی قریش را بیان می کند - به مکیان عصر بعثت اشاره دارد.

43- شک انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 28 - 1

1 - هیچ کس ، حتی مؤمنان راستین ، بر انجام کامل وظایف و تکالیف الهی خود اطمینان ندارد .

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرَ مَأْمُونٍ

ص: 13

44- شک اهل کتاب صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 17

17 - اهل کتاب زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به محتوای متون دینی خویش گرفتار تردید و بدبینی بودند .

وإنّ الذین أورثوا الکتب من بعدهم لفی شک منه مریب

«مریب» به شکمی گفته می شود که آمیخته با بد گمانی و سوء ظن باشد.

45- شک اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 1 - 6

6 - یگانگی خداوند در تدبیر جهان ، محور پرسش های تردیدآمیز اهل مکه در عصر بعثت *

عمّ یتساءلون

گرچه بخش عظیمی از آیات این سوره درباره حوادث قیامت است؛ ولی آیات آغازین آن - که درباره قدرت خدا و حاکمیت خواست او بر جهان است - می تواند قرینه باشد که مورد سؤال در «یتساءلون» وابستگی همه کارها به خداوند و بی نقش بودن بت ها در کار تدبیر جهان است.

46- شک ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 5

5 - ایوب (ع) ، در ادای سوگند خود (تنبیه همسرش) دچار تردید و پشیمانی شده بود .

و خذ بیدک ضغثاً فاضرب به و لاتحنث

توصیه خداوند به ایوب (ع) به نشکستن سوگندش، بیانگر این حقیقت است که ایوب (ع) در ادای سوگندش دچار تردید شده و حالت پشیمانی به او دست داده بود؛ به گونه ای که در جست و جوی راهی برای حل این مشکل برآمده بود.

47- شک بادیه نشینان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 7

7 - وجود شک و دل‌بستگی به مال و جان در میان اعراب ، دلیل رد ادعای ایمان آنان از سوی خداوند

قل لم تؤمنوا .. إنما المؤمنون ... ثم لم يرتابوا و جهدوا بأموالهم و أنفسهم

ص: 14

48- شک بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 2

2 - قوم موسی ، ناباور به کفایت ذبح هر گاوی برای حل معمای قتل

قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما هی

49- شک بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 4

4- بنیامین به اینکه عزیز مصر ، برادر ناپدید شده وی (یوسف ع) باشد ، ناباور بود .

ینی أنا أخوک

تأکید حکم در جمله «ینی أنا أخوک» با اسمیه آوردن جمله به همراه حرف تأکید «إنّ» و ضمیر فصل (أنا) گویای تردید و شک بنیامین در برادری عزیز مصر با اوست.

50- شک به آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 4

4 - کافران ، گرفتار شک و تردید درباره آخرت

بل هم فی شکّ منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 6

6 - بازشناسی و جداسازی مؤمنان معتقد به آخرت ، از تردید داران درباره آن ، فلسفه توانایی دادن به ابلیس در گمراه کردن مردم

و ما کان له علیهم من سلطان إلاّ لنعلم من یؤمن بالأخره ممّن هو منها فی شکّ

«نعلم» در این آیه، متضمن معنای تشخیص و تمییز است.

51- شک به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 27

27 - پندار های جاهلانه نسبت به خداوند ، منشأ تردید در حقیقت اسلام و وعده های خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يظنون بالله غير الحقّ . . . يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

ص: 15

52- شک به انذارهای لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 63 - 4

4- قوم لوط ، نسبت به هشدار های حضرت لوط (ع) مبنی بر نزول عذاب الهی (استیصال) بر آنان ، پیوسته در شک و تردید بسر برده و ایمان نداشتند .

قالوا بل جنك بما كانوا فيه يمترون

53- شک به تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 18، 17

17- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم . . . جاءتهم رسلهم بالبینت . . . وقالوا انا

18- تردید قوم نوح ، عاد و ثمود به دعوت انبیای خویش ، توأم با بدبینی بود .

إنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

ذکر «مريب» پس از «شك» اگر چه برای تأکید آن است، اما بین آن دو تفاوتی وجود دارد و آن این است که: در «ريب» شك توأم با بدبینی است (فروق اللغويه).

54- شك به جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 1

1- غوطهوران در گناه ، گرفتار تردید در وقوع قیامت و وجود دوزخ

إنّ هذا ما كنتم به تمترون

55- شك به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- انبیای اقوام پیشین برای پاسخ گویی و تردید اقوام خود درباره خداوند ، روشی یگانه اتخاذ کردند .

إنالفی شکّ ممّا تدعوننا .. قالت رسلهم أفي الله شكّ فاطر السموت و الأرض

ص: 16

56- شک به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 6

6- مشرکان ، به وجود نیرویی که قادر به احیای دوباره جسد انسان باشد ، در ناباوری و تردید بودند .

قل کونوا حجاره .. فسیقولون من یعیدنا

57- شک به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 23 - 6،13

6 - مخالفان رسالت درباره آسمانی بودن قرآن و نزولش از جانب خدا ، اظهار تردید می کردند .

وإن کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا

13 - منکران قرآن به دروغ در حقانیت قرآن و آسمانی بودن آن ، اظهار تردید می کردند .

وإن کنتم فی ریب .. فأتوا بسوره ... إن کنتم صدقین

متعلق «صادقین» به قرینه «إن کنتم فی ریب» شک و تردید مشرکان در آسمانی بودن قرآن است؛ یعنی: إن کنتم صادقین فی انکم مرتابون .
..؛ اگر در اظهار تردید راستگو هستید چنین کنید. این معنا کنایه از دروغگویی آنان در اظهار شک و تردید است.

58- شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا .. إن هذا إلا أسطیر الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 1

1 - تردید و شک کافران مکه ، نسبت به برپایی قیامت

ألا إنهم في مريه من لقاء ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 1

1- غوطهوران در گناه ، گرفتار تردید در وقوع قیامت و وجود دوزخ

ص: 17

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ

59- شک به و حیانت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 1

1 - شک و تردد مشرکان صدر اسلام نسبت به قرآن والهی بودن آن ، عمیق و غیر قابل زوال بود .

و لا یزال الذین کفروا فی مریه منه حتی تأتیهم الساعه

متعلق «کفروا» حذف شده و تقدیر آن به قرینه «أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ» (در آیه پیش)، «کفروا بالقرآن» می باشد. «مریه» اسم مصدر از فعل «امتری یمتری» و به معنای شک و تردید است. «ال» در «الساعه» برای عهد ذهنی و «ساعه» به معنای لحظه و هنگام است. بنابراین «الساعه»؛ یعنی، آن هنگام که اشاره دارد به زمان برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر. «بغت و بغته» یعنی ناگهان.

60- شک به وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 5 - 3

3 - انسان ، به شدت در معرض ناباوری و بی توجهی نسبت به وعده های الهی قرار دارد .

إنّما توعدون لصادق

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که تأکید در جایی صورت می گیرد که امری مورد غفلت باشد و یا مورد انکار قرار گیرد و از این که سوگندهای مکرر صورت گرفته، شدت غفلت و انکار استفاده می شود.

61- شک پیروان ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 5

5 - کسانی که درباره آخرت تردید دارند ، از ابلیس پیروی می کنند .

فَاتَّبِعُوهُ ... و ما كان له عليهم من سلطان إلا لنعلم من يؤمن بالأخرة ممن هو منها

62- شک جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 5

5- تردید جن پس از ممنوع شدن از استراق سمع آسمان ، در شناخت تقدیر الهی درباره اهل زمین و خیر و رشد بودن

ص: 18

وَأَنَا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ممنوعیت جن از استراق سمع آسمان، ظرف زمان برای پیدایش این سؤال باشد که خداوند، برای چه منظوری اهل زمین را آفرید؛ نه این که به چه هدفی آنان از استراق سمع، ممنوع شدند؟

63- شک جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 1

1 - تردید مؤمنان جن در شناخت خیر و یا شر بودن ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان برای اهل زمین

وَأَنَا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

مقصود از «رشد» در این آیه - به قرینه مقابله آن با «شر» - خیر و صلاح است.

64- شک در افعال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 16

16 - گفتارها و باورهای تردیدآمیز در کیفیت افعال الهی و کردار و سلوک پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مدعیان بندگی خداوند، نشانه شرک آنان

لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يَحْكُمُوا لَكَ... وَيَسْلَمُوا تَسْلِيمًا

امام صادق (ع) فرمود: لو ان قوماً عبدوا الله... ثم قالوا لشيء صنع الله او صنع رسول الله (صلی الله علیه و آله) الا صنع خلاف الذي صنع؟ او وجدوا ذلك في قلوبهم لكانوا بذلك مشركين. سپس آن حضرت آیه فوق را تلاوت فرمود... .

کافی، ج 1، ص 390، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 511، ح 374؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 255، ح 374.

65- شک در بشر بودن یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22- جمال بی مانند یوسف (ع)، موجب اظهار تردید زنان مصر در بشر بودن او شد.

حش لله ما هذا بشرًا

ص: 19

66- شک در پیروزی اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 9

9- رخداد صلح حدیبیه ، پاسخی قاطع به بدگمانی منافقان و مشرکان درباره موفقیت های اسلام *

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا . لِيُغْفِرَ لَكَ ... وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَ ... الظَّالِمِينَ بِاللَّ

چنانچه «و یعذب..» عطف بر «لیغفر لک...» باشد؛ آیه شریفه می تواند بیانگر این مطلب باشد که منافقان و مشرکان، به سرنوشت اسلام بدگمان بودند و می پنداشتند که خداوند از مؤمنان حمایت نخواهد کرد؛ ولی صلح پیروزمند حدیبیه، نادرستی پندار آنان را اثبات کرد.

67- شک در پیروزی رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 7

7 - تردید در پیروزی رومیان پس از شکست آنان ، برخاسته از سطحی نگری و بی توجهی مردمان عصر بعثت به حقایق نهان زندگی دنیا است .

سَيُغْلِبُونَ .. يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

نکته یاد شده بر این اساس است که «ال» در «الناس» عهد باشد و مراد از آن، مردمی باشند که درباره وعده خداوند به پیروزی رومیان شکست خورده تردید داشتند.

68- شک در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 7

7 - منافقان ، گرفتار شک و تردید نسبت به مبانی اسلام (توحید ، نبوت ، معاد ، قرآن و ...)

قَالُوا بَلَىٰ وَ لَكُمْ كِتَابٌ ... اِرْتَبْتُمْ

69- شک در توحید افعالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تردید در خالقیت و ربوبیت یگانه خداوند، شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است.

بربهم يعدلون. هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا ... ثم أنتم تمترون

حرف «ثم» در «ثم أنتم تمترون»، مفید استبعاد و توییح است، چون تراخی زمانی در اینجا معنی ندارد. گفتنی است متعلق «تمترون»، مضامین اساسی مورد بحث در آیه قبل (توحید در خالقیت و ربوبیت) است.

ص: 20

70- شک در توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 11، 9

9- تردید در خالقیت و ربوبیت یگانه خداوند، شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است.

بربهم يعدلون. هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا ... ثم أنتم تمترون

حرف «ثم» در «ثم أنتم تمترون»، مفید استبعاد و توییح است، چون تراخی زمانی در اینجا معنی ندارد. گفتنی است متعلق «تمترون»، مضامین اساسی مورد بحث در آیه قبل (توحید در خالقیت و ربوبیت) است.

11 - مطالعه در آفرینش انسان و مرگ و حیات وی، زداینده تردید در یگانگی خداوند

هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا .. ثم أنتم تمترون

از جمله «ثم أنتم تمترون»، که بیان استبعاد هر گونه تردید در یگانگی خداوند پس از توجه به مضامین صدر آیه است، چنین بر می آید که بعد از این توجه، علی القاعده نباید تردیدی در توحید و اعتقاد بدان وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 1 - 78 - 6

6 - یگانگی خداوند در تدبیر جهان ، محور پرسش های تردیدآمیز اهل مکّه در عصر بعثت *

عمّ یتساءلون

گرچه بخش عظیمی از آیات این سوره درباره حوادث قیامت است؛ ولی آیات آغازین آن - که درباره قدرت خدا و حاکمیت خواست او بر جهان است - می تواند قرینه باشد که مورد سؤال در «یتساءلون» وابستگی همه کارها به خداوند و بی نقش بودن بت ها در کار تدبیر جهان است.

71- شک در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 5

5- تردید در انجام تکالیف دینی ، چون جهاد با مال و جان ، نمودار بی ایمانی و نفاق

إنما يستنذك الذين لا يؤمنون بالله . . . وارتابت قلوبهم

72- شك در حقانیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 55 - 1

1- قوم ابراهیم نسبت به حق بودن سخن ابراهیم (ع) و جدی بودن او در نفی شرک و بت پرستی ، تردید داشته و آن را بعید می دانستند .

قالوا أجنّتنا بالحقّ أم أنت من اللّٰعین

ص: 21

73- شک در حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 3

3 - منافقان صدراسلام، نسبت به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی اسلام، در شک و تردید به سر می بردند.

أم ارتابوا

«أم» در «أم ارتابوا» منقطعه و به معنای «بل» (اضراب) است.

74- شک در حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 3

3- گرایش محرومان به قرآن، بهانه مستکبران برای تردید در حقانیت آن

وقال الذین کفروا .. لو کان خیرًا ما سبقونا إلیه

تعبیر «لو کان خیرًا..»، بیان دلیل است و از محتوای آیه استفاده می شود که کافران، از طایفه اشراف مستکبر و مؤمنان از طبقه محروم بودند. بدین جهت مستکبران، ابراز می داشتند اگر قرآن خیری در برداشت، تهی دستان بی هویت بدان روی نمی آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیماردلان از سوی خداوند

کذلک یضللّ الله من یشاء و یهدی من یشاء

75- شک در حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 3

3 - منافقان صدراسلام، نسبت به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی اسلام، در شک و تردید به سر می بردند.

أم ارتابوا

«أم» در «أم ارتابوا» منقطعه و به معنای «بل» (اضراب) است.

ص: 22

76- شک در خالقیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 2 - 9

9- تردید در خالقیت و ربوبیت یگانه خداوند، شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است.

بربهم يعدلون. هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا ... ثم أنتم تمترون

حرف «ثم» در «ثم أنتم تمترون»، مفید استبعاد و توییح است، چون تراخی زمانی در اینجا معنی ندارد. گفتنی است متعلق «تمترون»، مضامین اساسی مورد بحث در آیه قبل (توحید در خالقیت و ربوبیت) است.

77- شک در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 7

7- گمان ناعادلانه بودن حکم خدا و رسول او، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

78- شک در رسالت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 113 - 8

8 - حواریون در آغاز رسالت مسیح، محروم از ایمان راستین و گرفتار شک و تردید در حقانیت رسالت عیسی (ع)

قالوا... وطمئن قلوبنا و نعلم ان قد صدقتنا

79- شک در صداقت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 7

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش، تردید داشتند.

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

80- شک در طلوع فجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 40،41

ص: 23

40 - « عن سعد عن بعض اصحابه عنهما (ع) في رجل تسحر وهو شاك في الفجر قال: لا بأس « كلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر » ... » ;

از امام باقر و امام صادق(ع) درباره کسی که سحری خورده در حالی که در طلوع فجر شک داشته [سؤال شد]، امام فرمود: اشکالی ندارد [خداوند فرموده]: کلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر»

41 - ابی بصیر گوید: « سألت ابا عبدالله (ع) عن رجلين قاما في شهر رمضان فقال احدهما: هذا الفجر وقال الآخر: ما أرى شيئاً قال: ليأكل الذي لم يستيقن الفجر وقد حرم الأكل على الذي زعم قد رأى، ان الله يقول: و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل » ;

از امام صادق(ع) سؤال کردم از دو نفر که در ماه رمضان درباره [طلوع] فجر اختلاف نموده اند، و یکی از آن دو می گوید این فجر است و دیگری می گوید من چیزی [از سفیدی صبح] نمی بینم. امام فرمودند: آن کس که یقین به طلوع فجر ندارد می تواند بخورد؛ ولی آن کس که معتقد است فجر را دیده بر او حرام است که بخورد. خداوند می فرماید: و كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر ثم أتموا الصيام إلى الليل».

81- شک در عدالت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 7

7 - گمان ناعادلانه بودن حکم خدا و رسول او ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم يخافون أن يحيف الله عليهم ورسوله

82- شک در عمل به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 5

5 - تردید در انجام تکالیف دینی ، چون جهاد با مال و جان ، نمودار بی ایمانی و نفاق

إنما يستنذنك الذين لا يؤمنون بالله . . . و ارتابت قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 28 - 1

1 - هیچ کس ، حتی مؤمنان راستین ، بر انجام کامل وظایف و تکالیف الهی خود اطمینان ندارد .

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ

83- شک در عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 34 - 7

ص: 24

7- در باره ماهیت حضرت عیسی (ع) (بشر بودن و تکوین یافتن او بدون پدر) در طول تاریخ تردیدهایی ناروا وجود داشته است .

ذلک عیسی ابن مریم .. الذی فیہ یمترون

«الذی» وصف است برای «عیسی» یا «قول الحق» و «إمترء» (مصدر «یمترون») به معنای شک و تردید کردن است. غایب ذکر شدن صیغه «یمترون» از آن حکایت دارد که کسانی غیر از مسلمانان در باره حضرت عیسی (ع) به عقایدی پای بند بودند که بر پایه یقین استوار نبود.

84- شک در قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 11، 10، 8

8 - حواریون عیسی نامطمئن به توانایی خداوند بر فرستادن مائده ای از آسمان

هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائده من السماء

10 - حواریون عیسی مورد توبیخ وی به خاطر تردیدشان در توانمندی خداوند

هل یستطیع ربک .. قال اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

جمله «اتقوا الله ..» حاکی از انتقاد و اعتراض عیسی (ع) به حواریون است ناظر به مطالبی است که از «هل یستطیع ربک ...» به دست می آید که از جمله آنها تردید در توانمندی خداوند است.

11 - تردید در قدرت الهی ناسازگار با تقوا و ایمان

هل یستطیع ربک .. اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 6

6- شک در امکان معاد ، شک در قدرت خداوند است .

أفعبینا بالخلق الأول بل هم فی لبس من خلق جدید

85- شک در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منافقان، گرفتار شک و تردید نسبت به مبانی اسلام (توحید، نبوت، معاد، قرآن و...) . . .

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

86- شک در قضاوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 25

5 - منافقان صدر اسلام، نسبت به عادلانه بودن احکام الهی و داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در شک و تردید به سر می بردند .

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «بل» در «بل أولئک...» برای اضراب انتقالی باشد نه ابطالی.

87- شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 4،7

4 - تردید و استبعاد مشرکان مکه، در امکان وقوع قیامت

وإنه لعلم للساعة فلا تمترنّ بها

7 - تردید در رخداد قیامت، نشانگر عدم شناخت قدرت کامل خداوند است .

وإنه لعلم للساعة فلا تمترنّ بها

آفرینش شگرف عیسی (ع)، نشانه ای بر قدرت خداوند است و از آن جا که این آفرینش دلیل بر امکان معاد شمرده شده، می توان استفاده کرد که تردید در مورد قیامت، ناشی از غفلت نسبت به قدرت بی همتای خداوند است.

88- شک در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 17

17 - اهل کتاب زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسبت به محتوای متون دینی خویش گرفتار تردید و بدبینی بودند .

وإنّ الذین أورثوا الکتب من بعدهم لفی شک منه مریب

«مریب» به شکی گفته می شود که آمیخته با بد گمانی و سوء ظن باشد.

89- شک در محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - گفتارها و باورهای تردیدآمیز در کیفیت افعال الهی و کردار و سلوک پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مدعیان بندگی خداوند، نشانه شرک آنان

لا یؤمنون حتی یحکّموک... ویسلّموا تسلیماً

امام صادق (ع) فرمود: لو ان قوماً عبدوا الله... ثم قالوا لشیء صنع الله او صنع رسول الله (صلی الله علیه و آله) الا صنع خلاف الذی صنع؟ او وجدوا ذلك فی قلوبهم لكانوا بذلك مشرکین. سپس آن حضرت آیه فوق را تلاوت فرمود... .

کافی، ج 1، ص 390، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 511، ح 374؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 255، ح 374.

ص: 26

90- شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 6

6- مشرکان ، به وجود نیرویی که قادر به احیای دوباره جسد انسان باشد ، در ناباوری و تردید بودند .

قل کونوا حجاره .. فسیقولون من یعدینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 1

1 - اظهار تردید کافران در زنده شدن دوباره انسان ، پس از مرگ

قالوا أءذا متنا .. أءتآ لمبعوثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 13

13 - تردید مشرکان عصر بعثت ، در امکان قیامت و رستاخیز مردگان

إنّ الذی أحيأها لمحی الموتی إنّہ علی کلّ شیء قدير

تأکید جمله «إنّ الذی أحيأها لمحی الموتی» با حروف «إنّ» و «لام»، بیانگر تردید مشرکان عصر بعثت در امکان معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 26 - 7

7- معاد ، مورد جهل و تردید بیشتر مردم در طول تاریخ

ولكنّ أكثر الناس لا یعلمون

از این که به جای ارجاع ضمیر به مشرکان مکه، واژه «الناس» به کار رفته - که دارای مفهومی عام و گسترده است - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- تردید مشرکان ، در امکان معاد ، در عین اعتقاد به وجود آفریدگار *

أولم يروا أنّ الله الذي خلق... بقدر على أن يحيى الموتى

با توجه به این که مخاطب آیه شریفه، مشرکان است و اصل وجود خداوند مسلم شمرده شده و صرفاً برای امکان معاد، برهان آمده است؛
مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 5

ص: 27

5- شک در امکان معاد، در عین مشاهده آفرینش خداوند، نمودی از گیجی و سردرگمی کافران

فهم فی أمر مریح . . . أفعینا بالخلق الأول بل هم فی لبس من خلق جدید

بیان تناقض گویی کافران در این آیه، می تواند در مقام ارائه نمونه ای از سرگردانی کافران باشد که در آیات پیشین خداوند به آن اشاره فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 7

7- منافقان، گرفتار شک و تردید نسبت به مبانی اسلام (توحید، نبوت، معاد، قرآن و . . .)

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 1 - 5

5- معاد، مورد شک و تردید کافران عصر بعثت بود.

عمّ یتساءلون

91- شک در مقدرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 5

5- تردید جن پس از ممنوع شدن از استراق سمع آسمان، در شناخت تقدیر الهی درباره اهل زمین و خیر و رشد بودن آفرینش آنها*

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرُّ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ممنوعیت جن از استراق سمع آسمان، ظرف زمان برای پیدایش این سؤال باشد که خداوند، برای چه منظوری اهل زمین را آفرید؛ نه این که به چه هدفی آنان از استراق سمع، ممنوع شدند؟

92- شک در نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 7

7- منافقان، گرفتار شک و تردید نسبت به مبانی اسلام (توحید، نبوت، معاد، قرآن و...) .

قالوا بلی و لکنکم . . . ارتبتم

93- شک در نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 28

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش، تردید داشتند.

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

94- شک در نبوت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 5

5- شک و تردید مستمر مردم مصر در رسالت یوسف (ع) تا پایان عمر ایشان (علی رغم مشاهده دلایل روشن بر صدق رسالت آن حضرت).

لقد جاءكم يوسف من قبل بالبینت فمازلتم فی شكّ ممّا جاءكم به

95- شک در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 12 - 1

1 - مجادلات و اظهار تردید های مشرکان، درباره وحی و مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أفتمرونه علی ما یری

«ممارات و مراء» (مصدر «تمارون») معادل «مجادله و جدال» است؛ یعنی، «أفتمارونه علی ما یری».

96- شک در وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 6

6- تردید در تحقق وعده های خداوند، برخاسته از جهل و نادانی است.

لا یخلف الله وعده و لكنّ أكثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 73 - 3

3- فرشتگان ، همسر ابراهیم را از اینکه در تحقق خواست خداوند تردید کند و از آن شگفت زده باشد ، نهی کردند .

قالوا أتعجبین من أمر الله

ص: 29

98- شک طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 3

3 - تردید طاغیان ، در علل و چرایی پیدا نکردن مؤمنان و آگاه نشدن از وضعیت آنان در قیامت

اتَّخَذْنَهُمْ سَخِرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَرُ

«أم» در جمله «أم زاغت..» عاطفه و متصله است و این جمله می تواند عطف بر «ما لنا لانرى...» باشد. در این صورت مفاد آن مربوط به قیامت بوده و معنای آیه چنین می شود: آیا مسخره شان می کردیم [و اهل بهشت اند] یا [در جهنم اند و] چشمان ما به آنان نمی افتد.

99- شک فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 31 - 2

2 - تردید فرعون نسبت به توان موسی (ع) در ارائه دلیل روشن بر مدعای خویش

قال فأت به إن كنت من الصدقين

برداشت یاد شده، در صورتی است که امر در «فأت به» تعجیزی باشد. بنابراین فرعون بدان جهت که از توانایی موسی نسبت به آن کار اطمینان نداشت، از او خواست تا معجزه خویش را ارائه دهد.

100- شک قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 55 - 1

1- قوم ابراهیم نسبت به حق بودن سخن ابراهیم (ع) و جدی بودن او در نفی شرک و بت پرستی ، تردید داشته و آن را بعید می دانستند .

قالوا أجننتنا بالحق أم أنت من اللّ-عبین

101- شک قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 14،15

14- قوم ثمود، در یکتایی خدا و ضرورت یگانه پرستی، در شک و تردید بودند.

وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ

ص: 30

15- دعوت به توحید و بیان ضرورت یکتاپرستی از سوی حضرت صالح (ع) ، مایه تردید قوم ثمود در خردمندی و هوشیاری او

و إنا لفي شك مما تدعونا إليه مريب

«مريب» (ترديدافکن) صفت برای «شک» است و متعلق آن - به قرينه جمله «قد كنت فينا مرجوًّا» - خردمندی و هوشیاری صالح(ع) می باشد. بنابراین جمله «إنا لفي ...»؛ یعنی، ما در درستی تعالیم تو شک داریم، آن چنان شکی که باعث شده درباره خردمندی و هوشیاری ات نیز تردیدکنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 9 - 17،18

17- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم . . . جاءتهم رسلهم بالبینت ... وقالوا إنا

18- تردید قوم نوح ، عاد و ثمود به دعوت انبیای خویش ، توأم با بدینی بود .

إنا لفي شك مما تدعونا إليه مريب

ذکر «مريب» پس از «شک» اگر چه برای تأکید آن است، اما بین آن دو تفاوتی وجود دارد و آن این است که: در «ريب» شک توأم با بدینی است (فروق اللغویه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 7

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش ، تردید داشتند .

فأت بنايه إن كنت من الصدقين

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

102- شك قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 9 - 17،18

17- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم . . . جاءتهم رسلهم بالبینت . . . وقالوا إنا

18- تردید قوم نوح ، عاد و ثمود به دعوت انبیای خویش ، توأم با بدینی بود .

إنا لفي شكّ ممّا تدعوننا إليه مريب

ذکر «مریب» پس از «شکّ» اگر چه برای تأکید آن است، اما بین آن دو تفاوتی وجود دارد و آن این است که: در «ریب» شک توأم با بدینی است (فروق اللغویه).

ص: 31

103- شک قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 63 - 4,9

4- قوم لوط ، نسبت به هشدار های حضرت لوط (ع) مبنی بر نزول عذاب الهی (استیصال) بر آنان ، پیوسته در شک و تردید بسر برده و ایمان نداشتند .

قالوا بل جنناک بما کانوا فیه یمترون

9- « قال أبو جعفر (ع) [فی قوله : « قالوا بل جنناک بما کانوا فیه یمترون »] : « قالوا بل جنناک بما کانوا فیه » قومک من عذاب الله » یمترون « . . . » ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: [فرستادگان خدا] گفتند: [ما قوم ناشناس نیستیم]؛ بلکه نزد تو آمدیم تا عذاب الهی را - که قوم تو در آن تردید می کردند - بیاوریم . . .».

104- شک قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 18، 17

17- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم . . . جاءتهم رسلهم بالبینت . . . وقالوا إنا

18- تردید قوم نوح ، عاد و ثمود به دعوت انبیای خویش ، توأم با بدبینی بود .

إنا لفی شکّ ممّا تدعوننا إلیه مریب

ذکر «مریب» پس از «شکّ» اگر چه برای تأکید آن است، اما بین آن دو تفاوتی وجود دارد و آن این است که: در «ریب» شک توأم با بدبینی است (فروق اللغویه).

105- شک کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 38 - 3

3- مؤمن، دارای ثبات و استقرار در عقیده، ولی کافر، اسیر در چنگال های شک و تردید و بی ثبات است.

ما أظنّ .. و ما أظنّ ... لکنّا هو الله ربّی

سخنان سمبل کفر و دنیاپرستی، در آیه، همواره، تردید را با خود همراه دارد، لذا در نقل سخن او، دو بار واژه «ظنّ» و یک بار نیز «لئن» به کار گرفته شده، ولی مرد سمبل ایمان، با قاطعیّت عقیده خود را بیان کرده و راه عملی خود را مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 1

1 - اظهار تردید کافران در زنده شدن دوباره انسان، پس از مرگ

ص: 32

قالوا أءذا متنا .. أءنآ لمبعوثون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 66 - 4

4 - كافران ، گرفتار شك و ترديد درباره آخرت

بل هم في شكّ منها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - سجده - 32 - 10 - 1

1 - كافران در حيات دوباره انسان ، پس از ناپديد شدن اجزای او در خاک ، تشكيك كردند .

وقالوا أءذا ضللنا في الأرض أءنآ لفي خلق جديد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 53 - 1

1 - اظهار ترديد كردن كافران در زنده شدن انسان ها پس از مرگ ، هنگام روبه رو شدن با مؤمنان

إني كان لي قرين .. أءذا متنا و كنآ ترابآ و عظمآ أءنآ لمدينون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 9 - 1

1 - كافران و منكران وحى ، گرفتار بازى در فضاي شك و ترديد

بل هم في شكّ

اين آيه در حقيقت پاسخي به اين پرسش است كه: چرا على رغم دلايل روشن بر حقانيت وحى و رسالت پيامبران، گروهى به كفر و انكار وحى مى گرايند؟

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - ق - 50 - 15 - 5

5- شک در امکان معاد، در عین مشاهده آفرینش خداوند، نمودی از گیجی و سردرگمی کافران

فهم فی أمر مریج . . أفعینا بالخلق الأول بل هم فی لبس من خلق جدید

بیان تناقض گویی کافران در این آیه، می تواند در مقام ارائه نمونه ای از سرگردانی کافران باشد که در آیات پیشین خداوند به آن اشاره فرموده است.

106- شک کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 2

2 - کافران، در اظهار نظرشان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تبلیغ آن حضرت از معاد، مردد بودند و نظری ثابت و قطعی نداشتند

ص: 33

رجل يَبْئُكُم إِذَا مَرَّكُمْ كُلٌّ مِمَّزَّقَ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ . أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ ب

«أم» حرف عطف و برای تردید است؛ یعنی، طبق نظر کافران پیامبر(صلی الله علیه و آله) یا می داند که معاد، شدنی نیست و در عین حال از آن خبر می دهد - که افترا به خدا است - و یا از آن خبر ندارد و سخنی جنون آمیز بر زبان جاری می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 1 - 5

5 - معاد ، مورد شک و تردید کافران عصر بعثت بود .

عمّ يتساءلون

107- شک کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 26 - 8

8 - کافران مکه ، شاهد تأثیر ژرف قرآن بر قلب ها و نامطمئن از کارآیی جنجال آفرینی و تدابیر خود ، در جلوگیری از این تأثیرگذاری

قال الذين كفروا .. لعلکم تغلبون

واژه «لعلّ» در موردی به کار می رود که نتیجه آن قطعی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 1

1 - تردید و شک کافران مکه ، نسبت به برپایی قیامت

ألا إنهم في مريه من لقاء ربهم

108- شک گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 1

1- غوطهوران در گناه ، گرفتار تردید در وقوع قیامت و وجود دوزخ

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ

109- شك مستكبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 3

3- گرایش محرومان به قرآن ، بهانه مستکبران برای تردید در حقانیت آن

ص: 34

وقال الذين كفروا .. لو كان خيراً ما سبقونا إليه

تعبیر «لو كان خيراً..»، بیان دلیل است و از محتوای آیه استفاده می شود که کافران، از طایفه اشراف مستکبر و مؤمنان از طبقه محروم بودند. بدین جهت مستکبران، ابراز می داشتند اگر قرآن خیری در برداشت، تهی دستان بی هویت بدان روی نمی آوردند.

110- شک مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 15، 17، 24، 25

15 - تردید برخی از مسلمانان نبرد احد در حقیقت اسلام و وعده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به پیروزی مسلمانان بر دشمنانشان

و طائفه .. یقولون هل لنا من الامر من شیء

برخی از مسلمانان گمان می کردند چون به اسلام گرویده اند و اسلام دین حق و الهی است، باید همه امور بر طبق خواسته آنان پیش رود؛ ولی آنگاه که شکست خوردند، به تردید افتادند و گفتند گویا اختیار امور به دست ما نیست و در نتیجه اسلام دین حق نیست و وعده های رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بی مورد است.

17 - شکست ها و حوادث ناگوار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه در مورد حقیقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های خدا به پیروزی آنان

طائفه .. یقولون هل لنا من الامر من شیء

24 - تبلیغات سوء ، شک برانگیز و شرک آلوده مسلمانان سست اندیشه احد ، پس از پایان آن کارزار

یقولون لو كان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

یقولون لو كان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

111- شک مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 6

6 - تردید مسلمانان نسبت به درستی عمل خویش ، در قطع درختان بارور ، به هنگام جنگ *

ما قطعتم من لینه . . . فیاذن اللّٰه

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که پس از قطع بعضی از نخل های بنی نضیر، این تردید و سؤال میان مسلمانان به وجود آمد که: آیا عملشان صحیح و مورد رضای حق بوده یا خیر؟ آیه شریفه پاسخی به پرسش آنان است.

112- شک مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 104 - 3,5

ص: 35

3- مشرکان نسبت به پایداری و انعطاف پذیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طرد آیین شرک و دعوت به توحید، تردید داشتند.

قل یا ایها الناس إن کنتم فی شک من دینی

با توجه به اینکه روی سخن با مشرکانی است که از گرویدن به توحید امتناع می کردند، قهراً امتناع آنان یا به خاطر این است که هنوز ماهیت و حقیقت توحید برای آنان روشن نشده بود و یا اینکه هنوز امیدوار بودند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست از روش خود بردارد و به کیش آنان در آید. برداشت فوق بنابر احتمال دوم است.

5- مشرکان، نسبت به حقیقت آیین توحیدی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تردید بودند.

قل یا ایها الناس إن کنتم فی شک من دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 6

6- مشرکان، به وجود نیرویی که قادر به احیای دوباره جسد انسان باشد، در ناباوری و تردید بودند.

قل کونوا حجاره... فسیقولون من یعدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا... إن هذا إلا أسطیر الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 5

5- مشرکان، همواره در تردید و شکی آمیخته با بدگمانی بودند.

إنهم کانوا فی شکّ مریب

«شکّ» تردید ذهن به نحو مساوی بین دو چیز و «ریب» شک همراه با تهمت است (الفروق اللغویه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- تردید مشرکان ، در امکان معاد ، در عین اعتقاد به وجود آفریدگار *

أولم يروا أنّ الله الذي خلق... بقدر على أن يحيى الموتى

با توجه به این که مخاطب آیه شریفه، مشرکان است و اصل وجود خداوند مسلم شمرده شده و صرفاً برای امکان معاد، برهان آمده است؛
مطلب بالا استفاده می شود.

113- شک مشرکان به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 49 - 2

2- تردید و ناباوری مشرکان به معاد ، نمونه بارزی از گمراهی آنان است .

ص: 36

فضلوا .. وقالوا أءذا كنا ... أءنآ لمبعوثون خلأآ جديأ

114- شك مشركان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - حج - 22 - 55 - 1

1 - شك و تردد مشركان صدر اسلام نسبت به قرآن والهي بودن آن ، عميق و غير قابل زوال بود .

و لا يزال الذين كفروا في مريه منه حتى تأتيهم الساعه

متعلق «كفروا» حذف شده و تقدير آن به قرينه «أنه الحق من ربك» (در آيه پيش)، «كفروا بالقرآن» می باشد. «مريه» اسم مصدر از فعل «امتری يمتری» و به معنای شك و تردید است. «ال» در «الساعه» برای عهد ذهنی و «ساعه» به معنای لحظه و هنگام است. بنابراین «الساعه»؛ یعنی، آن هنگام که اشاره دارد به زمان برپایی قیامت و حضور مردم در عرصه محشر. «بغت و بغته» یعنی ناگهان.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 13

13 - تردید مشركان عصر بعثت ، در امکان قیامت و رستاخیز مردگان

إنّ الذی أحيها لمحي الموتی إنّه علی کلّ شیء قدير

تأکید جمله «إنّ الذی أحيها لمحي الموتی» با حروف «إنّ» و «لام»، بیانگر تردید مشركان عصر بعثت در امکان معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - دخان - 44 - 43 - 2

2- تردید و ناباوری مشركان صدر اسلام نسبت به دوزخ و وجود درختی به نام زقوم در آن

إنّ شجرة الزقوم

تأکید با «إنّ» و جمله اسمیه از تردید یا نكار مخاطبان نسبت به مضمون آن می کند آيه 50 «إن هذا ما كنتم به تمترون» مؤید برداشت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - نجم - 53 - 12 - 1

1 - مجادلات و اظهار تردید های مشرکان ، درباره وحی و مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أفتمرونه علی ما یری

«ممارات و مرء» (مصدر «تمارون») معادل «مجادله و جدال» است؛ یعنی، «أفتمارونه علی ما یری».

115- شك مشرکان مكه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 37

17 - زخرف - 43 - 61 - 4

4- تردید و استبعاد مشرکان مکه ، در امکان وقوع قیامت

وإِنَّه لَعَلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَاتَمْتَرَنَّ بِهَا

116- شک مصریان باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 5

5- شک و تردید مستمر مردم مصر در رسالت یوسف (ع) تا پایان عمر ایشان (علی رغم مشاهده دلایل روشن بر صدق رسالت آن حضرت) .

لقد جاءكم يوسف من قبل بالبينت فما زلتم في شك مما جاءكم به

117- شک مکذبان تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 110 - 12

12- منکران حقانیت تورات ، علی رغم نداشتن یقین به نادرستی آن ، منکر حقانیت آن شده بودند .

وإنهم لفي شك منه مريب

مراد از ضمیر در «إنهم» کسانی اند که تورات را نپذیرفتند؛ به اصطلاح اهل ادب این ضمیر به نحو استخدام به اختلاف کنندگان - که از «فاختلف فیه» به دست می آید - برمی گردد. «مریب» یا لازم و به معنای دارای ریب و شک است و تأکید «شک» می باشد و یا متعدی و به معنای «تردید افکن» است.

118- شک مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 32

32- برخی از منکران معاد - به دلیل پی نبردن به زوایای سرگذشت اصحاب کهف - آن را نشانه امکان معاد نیافتند و بر تردید سابق خویش باقی ماندند .

ليعلموا .. انّ الساعه لاريب فيها ... ربّهم أعلم بهم

چنان چه مشاهده اصحاب كهف برای همه بازديدكنندگان، مایه تقويت ايمان به معاد شده بود، مناسبتی نداشت كه بگویند: «ربّهم» بلکه می بایست تعبیر «ربّنا» را جایگزین آن سازند و نسبت به موضوع اصحاب كهف اظهار بی اطلاعی نکنند.

ص: 38

119- شک مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 1

1- کافران و منکران وحی ، گرفتار بازی در فضای شک و تردید

بل هم فی شکّ

این آیه در حقیقت پاسخی به این پرسش است که: چرا علی رغم دلایل روشن بر حقانیت وحی و رسالت پیامبران، گروهی به کفر و انکار وحی می گرایند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 4

4- پایان یافتن تردید ها و سست انگاری های منکران وحی ، با تحقق وعده های الهی در قیامت

بل هم فی شکّ .. فارتقب یوم تأتی السماء بدخان مبین ... إنّنا مؤمنون

بنابراین که آیات پیشین در رابطه با قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

120- شک ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 82 - 10

10 - عن أبی بصیر قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عز و جل: «الذین امنوا و لم یلبسوا ایمانهم بظلم» قال: بشک.

ابو بصیر گوید: از امام صادق (ع) درباره «الذین آمنوا ..» پرسیدم فرمود: مراد از «ظلم»، در آیه شک است. (مقصود از «شک» مذکور در روایت، شک غیر اختیاری که مقدمه رسیدن به حق می باشد، نیست. بلکه می تواند مراد، شک حاصل از رفتن در پی شبهه با مقدمات اختیاری و یا تشکیک در حق باشد.)

121- شک منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 3، 1

1 - شك و تردید ، بیماری مزمن قلب منافقان

لا يزال بنينهم الذي بنوا ربه في قلوبهم

3 - مرگ ، تنها درمان قلب آکنده از شك و تردید منافقان

لا يزال ... إلا أن تقطع قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 19، 7

7 - منافقان ، گرفتار شك و تردید نسبت به مبانی اسلام (توحید ، نبوت ، معاد ، قرآن و ...)

قالوا بلى و لكنكم ... اربتم

ص: 39

19 - آرزوی ناکامی برای جامعه ایمانی ، تردید در باور های دینی ، فریفتگی به آرزو های باطل و مظاهر دنیا و غفلت از خداوند ، از اوصاف منافقان و از نشانه های نفاق

و غرکم بالله الغرور

122- شک منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 3,5

3 - منافقان صدر اسلام ، نسبت به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی اسلام ، در شک و تردید به سر می بردند .

أم ارتابوا

«أم» در «أم ارتابوا» منقطعه و به معنای «بل» (اضراب) است.

5 - منافقان صدر اسلام ، نسبت به عادلانه بودن احکام الهی و داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در شک و تردید به سر می بردند .

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «بل» در «بل أولئک...» برای اضراب انتقالی باشد نه ابطالی.

123- شک موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 1

1 - تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت ، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و یضیق صدری و لاینطلق لسانی

«ضیق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

124- شک مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 5

5 - مؤمنان ، پس از صلح حدیبیه ، گرفتار بحران روحی و تردید در ماهیت و نتایج این معاهده *

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ . . . هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ

بردشت بالا بدان احتمال است که مؤمنان پس از صلح حدیبیه، در تحلیل و بررسی آن گرفتار تردید شده باشند که: آیا به راستی این صلح، یک پیروزی بود یا مایه شکست؟ خداوند در چنین شرایطی، قلب ها را اطمینان بخشید و صلح حدیبیه را «فتح مبین» نام نهاد.

ص: 40

125- شک ناپذیری قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 21

21 - قیامت ، واقعیتی حتمی و غیر قابل تردید

تنذر یوم الجمع لا ریب فیه

126- شک یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 2

2- یعقوب (ع) به تعهد و تأکید فرزندانش درباره حفاظت از بنیامین ، اطمینان نکرد .

قال هل ءامنکم علیه إلاّ کما أمنتکم علی أخیه من قبل

استفهام در «هل ءامنکم...» استفهام انکاری و به منزله نفی است. «أمن» (مصدر ءامن) به معنای اطمینان کردن و امین شمردن است. بنابراین «هل ءامنکم...» ؛ یعنی ، من شما را درباره بنیامین امین نمی دانم و به قول و قرار شما اطمینانی ندارم.

127- شگفتی شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 67 - 2

2- تردید انسان در معاد ، با وجود توانایی هر انسان به شناخت خلقت نخستین خویش از عدم ، امری شگفت آور و سزاوار توبیخ است .

أولاً یذکر الإنسن أنّا خلقنه من قبل و لم یک شیئاً

همزه در «أولاً یذکر» برای انکار توبیخی و متضمن معنای تعجب است. تکرار لفظ «انسان» در این آیه - با آن که آوردن ضمیر ممکن بود - اشعار به این نکته دارد که لازمه انسان بودن ، دقت و تفکر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 1 - 3

3 - پرسش های تردیدآمیز درباره معاد ، شگفت آور و دور از انتظار است .

«ما» در «عمّ» برای استفهام تعجّبی است و دلالت بر غیر منتظره بودن سؤال از معاد دارد.

128- عوامل رفع شک از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 41

7- عذاب استیصال، برطرف کننده هرگونه شک و ریب از دل کفرپیشگان نسبت به آیات الهی

أو یأتیهم عذاب یوم عقیم

129- عوامل رفع شک از نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 1

1 - توجه به نمود های تدبیر و ربوبیت عالی خداوند، زداینده هر تردید درباره نعمت بخشی های الهی

فبأیءالاء ربک تتماری

فای تفریع در «فبأیء..» می رساند که با توجه به آنچه در آیات پیشین گفته شده، انتظار نمی رود کسی در رابطه با خداوند و آثار رحمت خیز او گرفتار تردید و شک باشد.

130- عوامل شک اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 18

18 - فرقه سازی های مذهبی از سوی نسل های پیشین اهل کتاب، موجب رواج شک و تردید در میان آیندگان آنان

و ما تفرقوا .. و إنّ الذین أورثوا الکتب من بعدهم لفی شک منه مریب

«من» در «لفی شک منه» نشویه است و ضمیر «منه» به «تفرّق» - که از «و ما تفرّقوا» استفاده می شود - بازمی گردد؛ یعنی، تردید سختی که میراث بران کتاب به آن گرفتار آمده اند، برخاسته از اختلافات و دسته بندی های مذهبی است که پیشینیان آنان به آن دامن می زدند.

131- عوامل شک به آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 6

6 - کور باطنی، ریشه تردید ها و حیرت کافران در مورد قیامت و مسائل آن

بل هم فی شکّ منها بل هم منها عمون

«عمون» نظر به چشم ظاهر ندارد؛ بلکه عدم بینش و بصیرت کافران را می‌رساند که در نتیجه آن، آنها گرفتار شک و تردید و حیرت و سرگردانی اند.

ص: 42

132- عوامل شک در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 4

4 - جدال در آیات الهی (تعالیم دین) ، بدون دلیل و برهان و از سر جهل و بی فکری ، موجب تردید و شکاک بودن انسان در معارف الهی و زیاده روی در مخالفت با آن

كذلك يضللّ الله من هو مسرف مرتاب . الذين يجادلون في آيات الله بغير سلطان آتیه

جمله «الذين يجادلون...» در واقع بیانگر علت مسرف و مرتاب (شکاک) بودن برخی از انسان ها است؛ یعنی، چون برخی به جای فکر کردن در آیات الهی، از سر جهل و یا تقلید به مجادله با آن بر می خیزند. از این رو نسبت به تعالیم الهی همواره در شک و تردید به سر می برند و در مخالفت با تعالیم آسمانی اسراف می کنند.

133- عوامل شک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 3

3- غفلت از معاد و تردید در آن ، معلول دل بستگی شدید به دنیا است .

أنا أكثر منك مالاً... قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً . و ما أظنّ الساعة قائمه

134- عوامل شک کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 6

6 - کور باطنی ، ریشه تردید ها و حیرت کافران در مورد قیامت و مسائل آن

بل هم فی شكّ منها بل هم منها عمون

«عمون» نظر به چشم ظاهر ندارد؛ بلکه عدم بیش و بصیرت کافران را می رساند که در نتیجه آن، آنها گرفتار شک و تردید و حیرت و سرگردانی اند.

135- عوامل شک منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 4

4 - مسجد ضرار ، مایه شک و ناباوری منافقان بود .

والذین اتخذوا مسجداً ضراراً .. لا يزال بنينهم الذی بنوا ريبه فى قلوبهم

ص: 43

136- کيفر شک در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 17 - 16

16- شک و شبهه در راستی و درستی قرآن ، مایه گرفتار شدن به آتش دوزخ است .

فالنار موعده فلاتک فی مریه منه

137- گناه شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - سجده - 32 - 12 - 2

2 - تردید در معاد و انکار لقای پروردگار ، عملی مجرمانه است .

بلقاء ربهم كفرون . . . إذ المجرمون ناكسوا رءوسهم

«ال» در «المجرمون» عهد است و به «هم بلقاء ربهم كفرون» برمی گردد.

138- منشأ رفع شک مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 38 - 2

2- تردیدزدایی خدا از مؤمنان و ایجاد اطمینان در آنان نسبت به پیروزی جبهه ایمان

إنّ الله يدفع عن الذين ءامنوا

تأکید جمله «يدافع عن الذين ءامنوا» به وسیله «إنّ» بیانگر مطلب بالا است.

139- منشأ شک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 27

27- پندار های جاهلانه نسبت به خداوند ، منشأ تردید در حقیقت اسلام و وعده های خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يظنون بالله غير الحقّ . . . يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

140- منشأ شك به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 2

2- تلاش شیطان ، برای ایجاد شک و تردید در اعتقاد به قیامت

ص: 44

فلا تَمْتَرْنَ بِهَا... و لا يَصِدَّنْكُمْ الشَّيْطَانُ

141- منشأ شک در انذارهای محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 2 - 7

7- تردید در حقانیت انذارها و هشدارهای پیامبر(صلی الله علیه و آله)، نشأت یافته از ناباوری، به اساس رسالت

بل عجبوا أن جاءهم منذر منهم فقال الكفرون هذا شيء عجيب

در صورتی که «هذا» به مسأله معاد و محتوای انذارهای پیامبر(صلی الله علیه و آله) اشاره باشد، تفریع «قال الكفرون» بر «عجبوا...»، می رساند که تشکیک در پیام، فرع بر تشکیک در اصل رسالت است و در آن جا که اصل رسالت محرز باشد، مجالی برای تردید در پیام نخواهد بود.

142- منشأ شک در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 3

3- تردید در یگانگی خدا، علی رغم اعتراف به مالکیت مطلق او بر سراسر هستی، ناشی از بی پروایی و بیم نداشتن از عذاب او

سيقولون لله قل أفلاتتقون

143- منشأ شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 2

2- غفلت از قدرت نامحدود خدا، منشأ شک و تردید مشرکان عصر بعثت در امکان معاد و حیات دوباره انسان

يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَكُمْ

جواب شرط در جمله «إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ» حذف شده است و تقدیر آن چنین می باشد: «إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَانظُرُوا إِلَىٰ بَدْءِ خَلْقِكُمْ؛ اگر در امکان برپایی رستاخیز تردید دارید، به آغاز پیدایش خود بنگرید». مقصود از جمله یاد شده این است که: همان طور که خداوند توانست انسان ها را در این نشأه بیافریند مسلماً قدرت آن را دارد که دوباره و در نشأه دیگر آنان را زنده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 4

4 - سطحی نگری و غفلت از قدرت بی انت های خداوند ، منشأ تردید و استبعاد کافران نسبت به مسأله رستاخیز

و هو الذی ذرأکم فی الأرض وإلیه تحشرون. و هو الذی یحی و یمیت... أفلا تعقلون... قا

ص: 45

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 26 - 8

8 - تردید در امکان و تحقق معاد، ناشی از جهل آدمیان است؛ نه معقول نبودن آن.

لاریب فیه و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

جمله «و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون» می تواند جواب سؤال مقدر باشد؛ به این که اگر معاد، تردید را بر نمی تابد، پس انکار آن از چه رو است؟ قرآن پاسخ می دهد: بیشتر مردم جاهل اند و جهلشان آنان را به تمسک واداشته است؛ نه پیچدگی مسأله معاد.

144- منشأ شک کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 4

4 - سطحی نگری و غفلت از قدرت بی انت های خداوند، منشأ تردید و استبعاد کافران نسبت به مسأله رستاخیز

و هو الذی ذرأکم فی الأرض و إلیه تحشرون. و هو الذی یحیی و یمیت... أفلاتعقلون... قا

145- منشأ شک مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 2

2- غفلت از قدرت نامحدود خدا، منشأ شک و تردید مشرکان عصر بعثت در امکان معاد و حیات دوباره انسان

یأیها الناس إن کنتم فی ریب من البعث فإنا خلقنکم

جواب شرط در جمله «إن کنتم فی ریب من البعث» حذف شده است و تقدیر آن چنین می باشد: «إن کنتم فی ریب من البعث فانظروا إلی بدء خلقکم؛ اگر در امکان برپایی رستاخیز تردید دارید، به آغاز پیدایش خود بنگرید». مقصود از جمله یاد شده این است که: همان طور که خداوند توانست انسان ها را در این نشأه بیافریند مسلماً قدرت آن را دارد که دوباره و در نشأه دیگر آنان را زنده کند.

146- موانع شک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 8

8- نزول مائده آسمانی از میان برنده شک و تردید در حقانیت مسیح و معجزه ای کافی برای همه مسیحیان

و نعلم ان قد صدقتنا .. أنزل علينا مائده من السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 46

11 - مطالعه در آفرینش انسان و مرگ و حیات وی، زداینده تردید در یگانگی خداوند

هو الذی خلقکم من طین ثم قضی أجلا . . . ثم أنتم تمترون

از جمله «ثم أنتم تمترون»، که بیان استبعاد هر گونه تردید در یگانگی خداوند پس از توجه به مضامین صدر آیه است، چنین برمی آید که بعد از این توجه، علی القاعده نباید تردیدی در توحید و اعتقاد بدان وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 7

7 - توجه به حاکمیت مطلق خدا بر هستی، از میان برنده هر گونه تردید نسبت به رسالت جهان شمول پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنی رسول الله إلیکم جمیعا الذی له ملک السموت والأرض

بیان حاکمیت خدا بر هستی، پس از طرح مسأله رسالت پیامبر و جهان شمول بودن آن، در حقیقت استدلالی بر امکان آن رسالت است.

147- موانع شک به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 8

8 - توجه به احاطه همه جانبه خداوند بر موجودات، موجب از بین رفتن هر گونه تردید در مورد حقانیت رستاخیز است.

ألا إنهم فی مریه من لقاء ربهم ألا إنّه بکلّ شیء محیط

انکار قیامت و رستاخیز مردگان از سوی مشرکان، مبنی بر این پندار نادرست است که آنها جمع شدن اجزاء پراکنده و از بین رفته موجودات را بعید می دانستند. خداوند با بیان این حقیقت که او بر همه چیز احاطه دارد و هیچ چیز از حیطة علم و قدرت او ناپدید نمی شود، این پندار را ابطال می کند.

148- موانع شک به نبوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 48 - 4

4 - در صورتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانش خواندن و نوشتن داشت، باطل اندیشان، درباره نبوت او، به تردید می افتادند.

و ما كنت تتلوا من قبله .. إذا لأرتاب المبطلون

149- موانع شک در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 8

8 - شناخت خداوند و افعال او ، زداینده شک و تردید در احکام و معارف نازل شده از سوی اوست .

ص: 47

الحق من ربك فلا تكونن من الممترين

150- موانع شک در قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 4

4- مشاهده خلقت نخستین موجودات و شک در قدرت خداوند برای آفرینش مجدد آنها ، ناسازگار با یکدیگر

أفعمينا بالخلق الأول بل هم في لبس من خلق جديد

از آیه شریفه، استفاده می شود که میان خلقت نخستین موجودات و اعاده آنها از نظر امکان، حکمی یکسان جاری است؛ اگر اولی ممکن شد دومی نیز ممکن است. حال ممکن شمردن یکی و محال شمردن دیگری، تناقض می باشد.

151- موانع شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 27 - 4

4 - شناخت حاکمیت مطلق خداوند بر هستی و توجه به آن ، زداینده هرگونه شک و تردید درباره امکان معاد

لاریب فيه ولكن أكثر الناس لا يعلمون . والله ملك السموت والأرض ويوم تقوم ال

تذکر به حاکمیت مطلق خداوند - پس از بیان «أكثر الناس لا يعلمون» - می تواند در مقام آگاه ساختن انسان و ارائه طریق درک حقیقت به او باشد.

152- ناپسندی شک به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 10

10 - تردید و شک در الهی و حق بودن قرآن ، امری ناروا و خلاصی نفس از آن ، ضروری و لازم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترين

153- ناپسندی شک در عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ناروا بودن تردید در عدالت خداوند نسبت به انسان ها

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

این عبارت از آیه، مؤکد به دو تأکید است: «أَنَّ» و «بَاء» زاید. بنابراین معنای آن چنین می شود: خدا به بندگانش ستم نمی

ص: 48

کند و هیچ کس نباید در این تردید کند.

154- ناپسندی شک در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 7

7- شک و دودلی مداوم در عقیده ، امر مطلوب و پسندیده ای نیست و پی آمد ناگواری دارد .

كما فعل بأشياءهم . . . إنهم كانوا في شكّ مريب

شکاکان

155- شکاکان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 25 - 1

1- سدکنندگان راه ارزش ها و تجاوزگران و شکاکان در حق ، محکوم به آتش دوزخ

ألقيا في جهنم كلّ . . . متّاع للخير معتد مريب

ص: 49

2- شکر

1- شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 9

9 - اطاعت از خدا و یاد و سپاسگزاری از او، تقوای کامل و شایسته

اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ

يطاع فلا يعصى و يذكر فلا ينسى و يشكر فلا يكفر.

معانی الاخبار، ص 240، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 376، ح 299.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 13، 14، 15، 16

13 - پیکار اهل ایمان با دشمنان دین و پایداری در هنگامه های دشوار، سپاسگزاری از نعمت های الهی است.

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ... و سنجزى الشَّاكرين

14 - جهاد برای سپاسگزاری از نعمت های الهی، بدون چشمداشت پاداش در دنیا و آخرت از مقدسترین نوع جهاد و مبارزه

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا... من یرد ثواب الدُّنیا... ثواب الاخره... و س

از تعبیر «سنجزی» برای شاکران و تعبیر به «نوّته» برای خواستاران ثواب دنیا و آخرت به دست می آید که پاداش شاکران، جزای شکر آنان است نه اینکه مجرد اعطا باشد. اضافه بر این، کلمه «منها» دلالت می کند بر اینکه دو طایفه پیش تنها به برخی از خواسته خود دست می یابند، ولی شاکران جزای کامل دریافت می دارند.

15 - سپاسگزاری نعمت های الهی، برانگیزنده آدمی به جهاد و انجام تکالیف دینی

و من یرد ثواب الدُّنیا... و من یرد ثواب الاخره... و سنجزى الشَّاكرين

به نظر می رسد خداوند مجاهدان را به سه دسته تقسیم کرده است و جمله «سنجزى الشَّاكرين»، بیانگر دسته سوم می باشد. یعنی آنان که نه ثواب دنیا انگیزه جهاد آنهاست و نه ثواب آخرت، بلکه انگیزه آنان از جهاد تنها سپاسگزاری است.

16 - سپاسگزاران نعمت های خداوند ، بهره مند از پاداش های مخصوص او

و من یرد ثواب الدنیا . . . و من یرد ثواب الاخره . . . و سنجزی الشاکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 15

15 - یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجّه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت

ص: 50

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد منّ الله . . . و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

جمله «ان كانوا . . .» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

2- آثار ترک شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 22

22- «عن علی بن الحسین (ع) يقول: الذنوب التي تغير النعم، البغی علی الناس و الزوال عن العاده فی الخیر، و اصطناع المعروف، و کفران النعم، و ترک الشکر. قال الله عزوجل: «إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم» . . .»

از امام زین العابدین (ع) روایت شده است که می فرمود: گناهانی که موجب تغییر نعمتها می شوند عبارتند از: ستمگری بر مردم، دوری از عادت به کار خیر و از انتخاب کردار نیک، کفران نعمتها و ترک شکرگزاری. خداوند عزوجل فرموده: إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 2

2- ترک شکر نعمت، موجب مبعوض خدا شدن است.

قلیلاً ما تشکرون . و قالوا

التفات از خطاب به غیبت، احتمال دارد به منظور القای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 16 - 10

10 - روی گردانی از شکر نعمت خدا، موجب از دست دادن آن نعمت است.

کلوا من رزق ربکم و اشکروا له . . . فأعرضوا فأرسلنا علیهم سیل العرم و بدلنهم ببح

3- آثار شکر

2- ایمان به خدا و شکر نعمت های او ، موجب گرفتار نشدن انسان به عذاب دوزخ است .

ما يفعل الله بعذابكم إن شكرتم وءامنتم

مراد از عذاب به قرینه آیه 145 (فی الدرک الاسفل من النار)، آتش جهنم است.

6- روحیه شکر و سپاسگزاری ، زمینه ساز ایمان به خداست . *

إن شكرتم وءامنتم

تقدیم «شکرتم» بر «ءامنتم»، می تواند اشاره به این معنا باشد که شکر نعمت، مستلزم شناخت منعم (خداوند) است و

نتیجه شناخت منعم، ایمان به اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 18

18 - شکرگزاری و یا کفران انسان ، نمود پیروزی و یا شکست او در آزمون الهی

لیلونی ءأشکر أم أكفر

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که سلیمان فرجام و نتیجه آزمون الهی را در دو بعد کلی «شکرگزاری یا کفران» مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 11، 8

8 - فلسفه اعطای حکمت به لقمان ، شکرگزاری به درگاه خداوند بوده است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه أن اشکر لله

احتمال دارد که «آن»، مصدری و به تقدیر «لام» تعلیل باشد. در این صورت، عبارت چنین می شود: «و لقد آتینا لقمان الحکمه للشکر لله»؛ ما به لقمان حکمت دادیم تا خدا را شکر کند».

11 - شکرگزاری به درگاه خدا ، دارای منافع حتمی است که عاید خود شکرگزار می شود .

و من یشکر فإئما یشکر لنفسه

12 - خداوند ، از شکر بندگان بی نیاز است .

و من یشکر فإئما یشکر لنفسه و من کفر فإنّ الله غنی حمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 10، 9

9 - تحمل کنندگان سختی های دریا و دارندگان روحیه شکر ، بهره مند از نشانه های خدا از آن

لیریکم من ءایته إنّ فی ذلک لآیت لكل صبار شکور

احتمال دارد «صَبَّار» به قرینه آیه بعد، مربوط به صبر پیشه کردن در امواج و دلهره های دریا باشد.

10 - برخورداری از روحیه شکر، زمینه بهره‌وری از آیات الهی است.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 5

5 - شکر و سپاس‌بندگان، موجب جلب رضا و خوشنودی خداوند است.

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 7,9

7 - ویژگی‌ها و خصایل اخلاقی (چون صبر و شکر)، مؤثر در فهم معارف توحیدی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

ص: 52

با توجه به این که صبر و شکر از فضایل اخلاقی می باشد، از تعلیق فهم آیات الهی بر صبر و شکر استفاده می شود که ویژگی های اخلاقی، دارای نقشی مهم و اساسی برای درک معارف است.

9- مطالعه در اسرار آفرینش، نیازمند صبر و شکیبایی و برخورداری از روحیه سپاس و قدردانی

و من آیته .. . إن فی ذلک لآیت لکلّ صَبَّارٍ شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 26,27

26- روحیه شکرگزاری به درگاه خداوند، اساس گرایش انسان به عمل صالح و جلب رضای الهی *

قال ربّ أوزعنی أن أشکر .. . و أن أعمل صلحًا ترضیه

از تقدم شکر بر عمل صالح، مطلب یاد شده استفاده می شود.

27- شکر نعمت های الهی، نمود بارز عمل صالح و زمینه رضایت او *

أن أشکر .. . و أن أعمل صلحًا ترضیه

بنابراین که عطف «و أن أعمل» بر «أن أشکر» تفسیری باشد؛ اختصاص به ذکر یافتن شکر و سپاس از میان تمامی اعمال صالح، نمایانگر اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 1,6,7

1- احسان به والدین، روحیه شکر، توبه، صلاح جویی و تسلیم، شرط پذیرش تمام اعمال نیک انسان به درگاه خدا

أولئک الذین نتقبّل عنهم أحسن ما عملوا

مراد از «أحسن..» می تواند اعمال واجب و مستحب - در قبال اعمال مباح - باشد. که در این صورت از ارتباط دو آیه استفاده می شود که اگر کسی از روحيات یاد شده برخوردار بود اعمال نیک او (واجب و مستحب) پذیرفته می شود.

6- خردمندان روی آورده به خدا، با روحیه شکر، توبه و تسلیم، در زمره بهشتیان

و بلغ أربعين سنة قال ربّ أوزعنی .. . إتی تبت ... تتجاوز عن سيئاتهم فی أصحاب ال

مرجع ضمیر «سیئاتهم» کسانی است که به سن رشد و کمال رسیده و به نیایش پرداخته و بر توبه و تسلیم خویش تأکید میورزند.

7- احسان به والدین ، روحیه شکر و صلاح جویی برای خود و آیندگان ، مؤثر در شمول عفو الهی نسبت به انسان

ووصینا الإنسن . . . أوزعنی أن أشکر ... و أن أعمل صلحًا ترضیه و أصلح لی فی ذرّ

آنچه در آیه قبل به عنوان احسان به والدین و .. یاد شده است؛ در حقیقت عامل اصلی برای اغماض خداوند از سیئات انسان می باشد. واژه «أولئک» این ارتباط تنگاتنگ را برقرار کرده است.

4- آثار شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 11

11 - سپاسگزاری به درگاه الهی ، نشانه بندگی و توحید در عبادت و اطاعت خداوند است .

و اشکروا لله إن کنتم إیاه تعبدون

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 9،10

9 - اعطای اجر کامل و بیش از استحقاق به عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، برخاسته از صفت آمرزندگی و سپاس گزاری خداوند است .

لیوقیهم أجورهم و یزیدهم من فضله إله غفور شکور

جمله «إله غفور شکور» در مقام تعلیل برای «لیوقیهم ..» است؛ یعنی، چون خداوند نسبت به بندگانش غفور و شکور است، به آنان پاداش کامل و بیش از استحقاق می هد.

10 - آمرزندگی و سپاس گزاری خداوند نسبت به بندگانش ، مقتضی امیدواری به فضل و احسان او است .

یرجون تجره لن تبور . لیوقیهم أجورهم ... إله غفور شکور

5- آثار شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 15

15- صبر پیشه کردن در برابر مشکلات و بلایا و شکرگزاری در مقابل نعمت های الهی ، مایه رشد معرفت آدمی و درک بهتر آیات و نشانه های خدا

إن فی ذلک لآیت لکل صبار شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 5،3،1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به یادآوری اعلام الهی به مردم به اینکه : هر کس سپاسگزار باشد ، قطعاً نعمتش فزونی می یابد و هر کس کفران نماید ، دچار عذاب شدید می گردد .

و إذ تأذن ربکم لئن شکرتم لأزیدنکم و لئن کفرتم إن عذابی لشدید

«و إذ تأذن» عطف بر «إذ قال» است که در آن «اذکر» در تقدیر است و مخاطب پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) می باشد.

2- موسی (ع) از قوم خود خواست تا به یاد فرمان و توصیه خداوند باشند که هر کس شکرگزاری نماید خداوند نعمتش را افزون می کند و هر کس کفران نماید دچار عذاب شدید خواهد شد .

اذكروا نعمه الله عليكم . . . واذ تأذن ربكم لئن شكرتم لأزيدنكم و لئن كفرتم إن

این برداشت مبتنی بر این نکته است که «اذ تأذن» مقول قول موسی (ع) و عطف به «اذكروا نعمه الله» باشد.

3- افزایش نعمت در صورت شکرگزاری و تهدید به عذاب در صورت کفران نعمت ، مقتضای ربوبیت الهی

و اذ تأذن ربكم لئن شكرتم لأزيدنكم و لئن كفرتم إن عذابی لشديد

5- شکر نعمت رهایی از نظام ظالمانه ، موجب فزونی و بقای آن نعمت شده و کفران آن ، مایه از دست رفتش می شود .

إذ أنجكم من آل فرعون . . . واذ تأذن ربكم لئن شكرتم لأزيدنكم و لئن كفرتم إن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 112 - 13

ص: 54

13- ناسپاسی نعمت ها ، موجب سلب آنها و شکرگزاری ، عامل بقای آنهاست .

قریه كانت ءامنه مطمئنّه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

از مفهوم آیه استفاده می شود که اگر آنان ناسپاسی انجام نمی گرفت، نعمتها سلب نمی شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 122 - 6

6- شکر نعمت ، موجب افزونی نعمت های دنیوی است .

شاکراً لأنعمه .. و ءاتينه في الدنيا حسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 7

7 - حفظ امانت و سپاس نعمت ، عامل دستیابی به محبت خدا

إنّ الله لا يحبّ كلّ خوّان كفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 20

20 - بازتاب سپاسگزاری و کفران انسان در برابر نعمت های خدا ، تنها متوجه خود او است .

و من شکر فإنّما یشکر لنفسه و من کفر فإنّ ربّی غنیّ کریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 16

16 - استفاده از آیات الهی برای کسانی میسر است که از روحیه شکرگزاری برخوردار باشند .

إنّ فی ذلک لآیت لکلّ .. شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 35 - 2

2- شکرگزاری لوط (ع) و خاندان مؤمن ایشان، عامل برخوردار شدن آنان از نعمت و لطف ویژه خداوند و نجات یافتن از مهلکه عذاب

نَجِينِهِمْ .. نَعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 5

5- سپاسگزاری از خداوند در برابر نعمت کوثر، وادارسازنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نماز و اخلاص در آن

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ . فَصَلِّ لِرَبِّكَ

حرف «فاء» در «فصل»، لزوم نماز را بر آیه قبل تقریر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 55

12 - سپاسگزاری و شکر نعمت های الهی ، موجب روسفیدی در قیامت *

واذکروا نعمت الله .. یوم تبیض وجوه

روسیاهی در قیامت، ناشی از کفران نعمت است بنابراین، سفیدروی ناشی از سپاسگزاری است.

6- ارزش شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 11

11 - شکر، معیار ارزشمندی انسان نزد خداوند است.

لیقولوا أهولاء من الله عليهم من بیننا أليس الله بأعلم بالشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 14

14 - شکرگزاری انسان به درگاه خدا ، ارزشی والا در پیش الهی

واذکروا إذ أنتم قلیل .. فاویکم ... لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 16

16- صبر پیشگی و شکرگزاری ، دارای ارزشی والا و صبر پیشگان و شکرگزاران ، مردمانی برجسته و نخبه

إن فی ذلك لآیت لکل صبر شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 10

10- عبودیت و شکرگزاری به درگاه خداوند ، از اهمیت و ارزش والایی برخوردار است .

إنه کان عبداً شکوراً

آیه فوق - که در مقام توصیف حضرت نوح(ع) است - تنها به دو صفت یاد شده اکتفا کرده است؛ این بیانگر اهمیت و ارزش والای آن دو صفت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 11

11 - روحیه بردباری و سپاسگزاری دائم از خدا، روحیه ای ارزش مند و ستودنی است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

ص: 56

7- ارزش شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 12

12 - شکرگزاری زیاد به درگاه خداوند ، امری پسندیده و ارزشمند است .

و قلیل من عبادی الشکور

8- اعراض از شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 16 - 1

1 - مردم سبأ ، از مأموریت شکرگزاری به درگاه خداوند روی برگرداندند .

كلوا من رزق ربكم و اشكروا له .. فأعرضوا

9- اهمیت شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 9

9 - سپاسگزاری در برابر رزق و فضل خداوند ، امری لازم و ضروری است .

إن الله لذو فضل علی الناس و لكن أكثرهم لایشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

7- انسان ، باید همواره و در همه حال (فقر ، غنا و ...) سپاسگزار خداوند باشد .

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إته لیئوس کفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 10

10- عبودیت و شکرگزاری به درگاه خداوند ، از اهمیت و ارزش والایی برخوردار است .

إنه كان عبدًا شكورًا

آیه فوق - که در مقام توصیف حضرت نوح(ع) است - تنها به دو صفت یاد شده اکتفا کرده است؛ این بیانگر اهمیت و ارزش والای آن دو صفت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 19 - 7

7- تشکر و سپاسگزاری از کار نیک ، شیوه ای الهی است .

و من أراد الأخره .. فأولئك كان سعيهم مشكورًا

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 17

17 - شکر و سپاس‌گزاری به درگاه خداوند ، فلسفه تشریح قربانی

و البدن جعلنها لكم من شعئر الله .. لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 8

8 - لزوم شکر و سپاس در برابر رحمت و فضل الهی

وإن ربک لذو فضل .. و لکن اکثرهم لا یشکرون

ملامت ناسپاسان از سوی خداوند، نشانگر آن است که پروردگار، از انسان‌ها خواهان شکر و سپاس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 6، 10

6 - رهنمود الهی به لقمان ، برای شکرگزاری به درگاه خداوند

و لقد آتینا لقمن الحکمه أن اشکر لله

10 - شکرگزاری ، به درگاه خداوند ، امری بایسته و بس مهم است .

أن اشکر لله

تفسیر «حکمت» به «شکر» و نیز تعلیل آوردن برای فرمان شکر، به جهت تشویق مخاطب به انجام دادن آن، حاکی از اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 12 - 14

14 - خداوند ، خواهان شکرگزاری اختیاری انسان‌ها در برابر نعمت‌های او

سنّٰر لکم البحر .. و لعلکم تشکرون

تعبیر «لعل» از سوی خداوند، بیانگر تردید او نیست؛ بلکه پیامدار این معنا است که آدمیان با مشاهده نعمت‌های خداوند، زمینه

شکرگزاری را پیدا می کنند و البته ممکن است در این راه گام بگذارند و یا راه ناسپاسی را پیشه کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 20

20- انسان ، موظف به سپاس گزاری در برابر خدا ، به خاطر نعمت های عطا شده به او و پدر و مادرش

إذا بلغ أشده .. قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک الّتی أنعمت علیّ و علیّ ولدیّ

10- اهمیت شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 58

1 - بقره - 2 - 52 - 6

6 - لزوم سپاسگزاری به درگاه خداوند

لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 3

3 - ضرورت شکرگزاری به درگاه خداوند

واشکروا لی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 8,9

8 - ضرورت سپاسگزاری به درگاه خدا و شکر نعمت های او

واشکروا لله

9 - لزوم شکرگزاری به درگاه خدا پس از تناول غذا و استفاده از مواهب الهی

کلوا من طیبیت ما رزقنکم و اشکروا لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 32,34

32 - ضرورت سپاسگزاری به درگاه خداوند

و لعلکم تشکرون

34 - لزوم سپاسگزاری به درگاه خدا، به خاطر جعل نکردن احکام دشوار و مشقت بار برای انسانها

یرید الله بکم الیسر و لایرید بکم العسر . . . و لعلکم تشکرون

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «لعلکم . . .» بیان غایت و غرض برای جمله «یرید الله . . .» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 9

9- لزوم شکر و سپاسگزاری به درگاه خدا، در برابر نعمت آسایش و رفاه و رفع گرفتاریها

فلما كشفنا عنه ضره مر كأن لم يدعنا إلى ضره مسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 10

10- هدف از آفرینش انسان و اعطای نعمت (قوای ادراکی و . . .) به او، شناخت خداوند و شکر اوست .

والله أخرجكم من بطون . . . و جعل لكم السمع . . . لعلكم تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 5

5- لزوم حمد و ستایش خدا و سپاس گذاری به درگاه او، پس از رهایی از مشکلات

ص: 59

فإذا استويت .. فقل الحمد لله الذي نَجَّنا من القوم الظلمين

با توجه به این که ستایش خدا، پس از رهایی از مشکلات، به منظور سپاس‌گزاری به درگاه او انجام می‌گیرد، گفتن «الحمد لله» (ستایش از آن خدا است) در بردارنده شکر و سپاس‌گزاری نیز می‌باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 3

3 - لزوم سپاس‌گزاری به درگاه خداوند، در رفع گرفتاری‌ها و برطرف شدن مشکلات

و لورحمنهم و كشفنا ما بهم من ضرِّ للجَّوا

چنان که در توضیح پیشین اشاره شد، جمله «للجَّوا» به تقدیر «للجَّوا مکان الشکر» می‌باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 16

16 - تشکر از والدین و رعایت حقوق آنها، نباید انسان را از شکرگزاری به درگاه خداوند، باز دارد.

أن اشكرلى و لولدك

از این که در میان توصیه به رعایت حال و حقوق والدین و تشکر و قدردانی از آنها، یادآوری می‌کند که «مرا سپاس بگوید!»، احتمال دارد برای توجه دادن به نکته بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 15، 14

14 - آل داوود موظف به شکرگزاری به درگاه خداوند

اعملوا ءال داود شكراً

بنابراین که «شكراً» مفعولٌ به «اعملوا» باشد، «اعملوا» متضمن معنای «اشکروا» خواهد بود.

15 - سلیمان (ع)، موظف به انجام عمل صالح به منظور شکرگزاری به درگاه خداوند

و لسليمن الريح .. اعملوا ءال داود شكراً

این که پس از طرح قصه سلیمان(ع) و ذکر فضیلتی که خداوند به او داده بود، خطاب «آل داود» آورده شده احتمال دارد به این منظور باشد که سلیمان(ع) را به عنوان عضوی از خاندان داوود(ع)، موظف به انجام عمل صالح کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 5

5 - توصیه خداوند به پیامبران و رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، درباره شکر و سپاس گزاری او

و کن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 19

19 - لزوم شکر و سپاس خداوند ، در خوشی ها و ناملایمات زندگی

وإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا .. فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

ص: 60

11- اهمیت شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 57 - 15

15 - سپاسگزاری از خداوند در برابر نعمت های او ، وظیفه ای است بر عهده بندگان

و ما ظلمونا و لکن کانوا أنفسمهم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 6 - 34

34 - لزوم شکرگزاری در برابر نعمت های الهی

ولیتم نعمته علیکم لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 6،7

6 - لزوم شکرگزاری در برابر نعمتهای الهی

و لقد مکنکم فی الأرض . . . قليلا ما تشکرون

7 - وجود وسائل معیشت در زمین، نعمتی بزرگ برای انسانها و بایسته سپاسگزاری است.

و لقد مکنکم فی الأرض . . . قليلا ما تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 140 - 7

7 - لزوم سپاسگزاری در برابر نعمت های خدا با پرستش او

أغیر الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 15

15 - لزوم سپاسگزاری در برابر نعمت های خدا

وکن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 9

9 - لزوم شکر و سپاسگزاری به درگاه خدا ، در برابر نعمت آسایش و رفاه و رفع گرفتاریها

فلما كشفنا عنه ضره مرّ كأن لم يدعنا إلى ضرّ مسّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 21 - 5

ص: 61

5- شکر و سپاسگزاری در برابر نعمت های خداوند ، امری شایسته و لازم

و إذا أذقنا الناس رحمته .. إذا لهم مكر في آياتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 24

24- لزوم سپاسگزاری در برابر تفضلات الهی

ذلك من فضل الله .. ولكن أكثر الناس لا يشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 32 - 8،17

8- میوه ها و نباتات تأمین رزق و روزی انسان ، نمودی از نعمت و لطف الهی بر بندگان و شایسته شکر و سپاس

الله الذي خلق السموت والأرض وأنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

آیه در مقام امتنان و برشماری نعمتهای الهی است و آهنگ آن، تشویق کننده بندگان به شکر و سپاس در برابر نعمتهای پروردگار است. گفتنی است جمله «إن الإنسان لظلوم كَفَّار» در دو آیه بعد (آیه 34) مؤید برداشت فوق است.

17- مسخّر و رام بودن نهر ها و رود ها ، نمودی از نعمت و لطف خداوند بر بندگان و شایسته شکر و سپاس

و مسخّر لكم الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 33 - 5

5- رام بودن خورشید ، ماه و شب و روز برای انسان ، نمودی از نعمت و لطف خداوند بر بندگان و شایسته شکر و سپاس

الله الذي خلق .. و مسخّر لكم الشمس والقمر دائبين و مسخّر لكم الیل والنهار

آیه در مقام امتنان و برشماری نعمتهای الهی است و آهنگ آن مشوّق بندگان به شکر و سپاس در برابر نعمتهای پروردگار است. گفتنی است جمله «إن الإنسان لظلوم كَفَّار» در آیه بعد مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- شکر و سپاس در برابر نعمت های الهی لازم است .

وإن تعدوا نعمت الله لاتحصوها إنَّ الإنسان لظَلوم كَفَّار

جمله «إنَّ الإنسان لظَلوم كَفَّار» در مقام بیان زشتی ستم و ناسپاسی نعمتهای الهی است، و این می رساند که شکر و سپاس در برابر نعمتهای الهی، امری لازم است؛ زیرا اگر لازم نبود، ترک آن زشت و ناپسند نمی نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 16،17

16- حضرت ابراهیم (ع) از خداوند توفیق یافتن مردم و ذریه اش برای شکر نعمت های الهی را خواستار گردید .

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي .. فاجعل أفئدة من الناس ... و ارزقهم من الثمرت لعلَّه

17- شکر و سپاس خداوند هدف و مقصد نعمت ها و موهبت های الهی است .

و ارزقهم من الثمرت لعلَّهم يشكرون

ص: 62

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 39 - 7

7- وجود فرزند ، نعمت الهی و شایسته حمد و سپاس است .

الحمد لله الذي وهب لي على الكبر إسماعيل وإسحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 13

13- لزوم شکرگزاری در برابر نعمت های الهی

و لعلکم تشکرون

از آن جایی که خداوند فلسفه ذکر چندین نعمت خویش را ایجاد زمینه شکرگزاری در انسانها بیان می کند، به دست می آید که شکرگزاری امری بایسته و لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 18 - 3

3- تلاش برای ادای حق نعمت های خداوند ، امری شایسته و بایسته است .

وإن تعدوا نعمة الله لا تحصوها إن الله لغفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 9

9- شکر نعمت های خداوند ، امری لازم و بایسته

و جعل لكم .. لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 10

10- لزوم شکرگزاری در برابر نعمت های الهی

فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع والخوف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 2

2- لزوم شکرگزاری انسان ، در قبال بهره‌وری از روزی های حلال و دلپذیر الهی

فكلوا ممّا رزقكم الله حلالاً طیباً و اشكروا نعمت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 15

15 - لزوم شکر و سپاس‌گزاری در برابر نعمت های خداوند

كذلك سخرنّها لكم لعلّكم تشكرون

ص: 63

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 10

10 - لزوم شکر و سپاس گزاری به درگاه خداوند ، در برابر استفاده از نعمت های او

كلوا من الطَّيِّبَاتِ وَاَعْمَلُوا صَالِحًا

چنان چه «طَّيِّبَات» به معنای غذاهای پاکیزه و لذیذ باشد، دستور بعدی (واعمَلُوا صَالِحًا) بدان معنا خواهد بود که باید به پاس آن نعمت ها کار شایسته انجام دهید. و اگر به معنای «غذاهای حلال»، باشد تقدیم آن بر عمل صالح، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که تغذیه حلال، زمینه ساز عمل صالح است. برداشت فوق، براساس معنای اول می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 8

8 - شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی ، از نعمت های الهی و شایسته سپاس و تشکر

و هو الذی جعل الَّیْلَ . . . لمن أراد أن یدَّکرَّ أو أراد شکورًا

یادآوری سپاس گزاری انسان پس از بیان آفرینش شب و روز برای آدمی، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 7

7 - لزوم سپاس گزاری به درگاه خدا به خاطر نعمت هایش

ربِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشکُرَ نِعْمَتَكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 8

8 - لزوم ادای شکر به درگاه خداوند ، به پاس برقرار کردن نظام شب و روز برای منافع انسان ها

جعل لکم الَّیْلَ و النِّهَارَ . . . و لعلَّکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 66 - 2

2 - شکر نعمت های خداوند ، امری بایسته و لازم است .

هم یشرکون . لیکفروا بما ءاتینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 5

5 - شکرگزاری به درگاه خداوند به خاطر اعطای نعمت ، امری بایسته و لازم

کلوا من رزق ربکم و اشکروا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 9

ص: 64

9- وجود امنیت در راه ها ، نعمتی شایسته شکرگزاری

لقد كان لسبإ في مسكنهم آية... و اشكروا له... و جعلنا بينهم... سيروا فيها..

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 14

14 - لزوم شکرگزاری در برابر نعمت های الهی

و لعلکم تشکرون

از این که خداوند فلسفه ذکر چند نعمت اعطایی خود را، شکرگزاری بندگان دانسته است، به دست می آید که شکرگزاری بایسته و لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 7

7- لزوم شکر و سپاس گزاری در برابر نعمت های فراوان خداوند ، امری روشن و بدیهی است .

أفلايشکرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که شگفتی از ناسپاسی انسان ها در برابر نعمت های الهی، نشانگر بدیهی بودن زشتی ناسپاسی و لزوم شکرگزاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 6

6- شکر و سپاس گزاری در خور شأن بندگان ، و کفر و ناسپاسی دور از شأن آنان است .

و لایرضی لعباده الکفر و إن تشکروا یرضه لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 6

6- سپاس نعمت های الهی و اعتراف به آن ، تکلیفی بس مهم و انکار و ناسپاسی آن ، گناهی بس عظیم

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تَكْذِبَانِ

از ده ها بار تکرار «فَبَأَيِّ ءَالَآءِ ..» در این سوره، می توان برداشت بالا را استفاده کرد.

12- ایجاد روحیه شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 7

7- صبر و نماز دو عامل کارساز برای ایجاد روحیه سپاسگزاری به درگاه خدا و دوری از کفرورزی به او *

و اشكروا لی و لاتكفرون. یا ایها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

ص: 65

13- ایجاد زمینه شکر در برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 6

6- یوسف (ع) با بازگرداندن مال التجاره فرزندان یعقوب، درصدد بود در آنان احساس حق شناسی و سپاس گزاری ایجاد کند و انگیزه مراجعت ایشان را قوت بخشد.

اجعلوا بضعتهم فی رحالهم لعلهم یعرفونها... لعلهم یرجعون

برداشت فوق، ناظر به دومین احتمالی است که در توضیح برداشت قبل آمده است.

14- بهترین شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 7

7 - توحید و یگانه پرستی، عالیتین جلوه شکرگزاری به درگاه خداوند است.

لئن أنجنا... لنكونن من الشکرین... قل الله ینجیکم... ثم أنتم تشرکون

15- تداوم شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

7- انسان، باید همواره و در همه حال (فقر، غنا و...) سپاسگزار خداوند باشد.

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه... إنّه لیئوس کفور

16- تشویق به شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 12

12 - نعمت بهره‌وری از دریا، موهبتی الهی برای انسان و مشوق او برای شکر و سپاس به درگاه حق

سَخَّرَ لَكُمْ... وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

«لَعَلَّكُمْ» عطف بر «لتجری» است و همان گونه که «لتجری» و «لتبتغوا» غایت فعل «سَخَّرَ» به شمار می آیند؛ «لَعَلَّكُمْ» نیز معنای غایت را افاده می کند.

17- تشویق به شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 66

9 - نحل - 16 - 14 - 10

10- بیان تسخیر دریا از سوی خداوند و نعمت های فراوان آن برای ترغیب انسان به شکرگزاری است .

سَخَّرَ الْبَحْرَ لِنَأْكُلُوا مِنْهُ ... وَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

18- تعلیم شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 9

9 - تعلیم شیوه شکر و سپاس گزاری هنگام تسلط بر موهبت های طبیعی ، از سوی خداوند

ثُمَّ تَذَكَّرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ ... وَ تَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا

19- توصیه به شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 10

10 - سپاس گزاری بدرگاه خداوند و یادکرد عظمت و کبریایی او ، از کار های نیک و مورد توصیه خداوند .

لَتَكْبُرُوا اللَّهَ ... وَ بَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ

20- توصیه به شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 13

13 - استفاده از نعمت های الهی ، سپاس گزاری از خدا و انجام اعمال شایسته ، رسم و راه زندگی ترسیم شده از سوی خدا برای یکایک پیامبران و همه مؤمنان

يَأْتِيهَا الرِّسَالُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ اعْمَلُوا صَالِحًا

21- توفیق شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- دعای سلیمان در طلب توفیق از پروردگار برای شکر نعمت هایش (نعمت دانش و قدرت)

و لقد آتینا داود و سلیمان علمًا. .. و قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

«إیزاع» (مصدر «أوزع») مرادف «الهام» است؛ یعنی، پروردگارا در دلم افکن تا شکر نعمتت را به جا آورم.

ص: 67

22- حقیقت شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) قال : فيما أوحى الله عزّوجلّ إلى موسى (ع) يا موسى اشكرني حق شكري فقال : يا ربّ و كيف أشكرك حق شكرک و ليس من شكر أشكرک به إلاّ و أنت أنعمت به علیّ ؟ قال : يا موسى الآن شكرتني حين علمت أن ذلك منّي ؛

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: خدای - عزّوجلّ - به موسی (ع) وحی کرد که ای موسی! شکر مرا به جای آر، آن گونه که حق شکر مرا ادا کنی. موسی (ع) گفت: چگونه شکر تو را بگویم که آن حق شکر تو باشد و هیچ شکری نیست که با آن تو را شکر کنم، مگر آنکه آن شکر، خود باز نعمتی است که به من داده ای. خداوند فرمود: اکنون که دانستی که این (نعمت شکرگزاری) از من است شکر مرا به جا آوردی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 35 - 6

6 - شکر ، عصاره ایمان و روح بندگی انسان به درگاه خداوند

کذلک نجزی من شکر

از این که به جای هر وصف دیگری برای خاندان مؤمن لوط، وصف شکرگزاری آورده شده، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

23- دعوت به شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 17 - 12، 19

12 - دعوت ابراهیم (ع) از قوم اش به سپاسگزاری به درگاه خداوند

و ابرهیم إذ قال لقومه . . . و اشکروا له

19 - نفی بت پرستی ، توحید عبادی ، توحید افعالی ، شکر پروردگار ، عقیده به معاد ، بازگشت نهایی انسان ها به سوی خدا ، از تعالیم حضرت ابراهیم (ع)

و ابرهیم إذ قال لقومه . . . إنّما تعبدون من دون الله أوثنًا . . . فابتغوا عند الله

24- دعوت به شکر نعمت

13- خداوند ، مردم عصر داوود (ع) را به شکرگزاری در برابر اعطای نعمت اسلحه سازی به ایشان ، فرا خواند .

و علمنه صنعه لبوس لکم . . . فهل أنتم شكرون

استفهام در جمله «فهل أنتم شاکرون»، متضمن معنای امر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 56 - 6

6 - زنده شدن دوباره هلاک شدگان بنی اسرائیل ، زمینه ساز به وجود آمدن روحیه سپاسگزاری و رسیدن آنان به مقام شاکران بود .

ثم بعثکم ... لعلکم تشکرون

کلمه «لعل» در جمله «لعلکم تشکرون» (باشد که سپاسگزاری کنید) علاوه بر بیان هدف از زنده کردن صاعقه زدگان بنی اسرائیل، دلالت بر این معنا نیز دارد که: زنده شدن دوباره آنان موجب شکرگزاری نمی شد؛ بلکه زمینه شکرگزاری و روحیه سپاسگزاری را در آنان فراهم می کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 14 - 16 - 12

12 - توجه به دریا و نعمت های آن ، علاوه بر ایجاد زمینه خداشناسی ، در پی دارنده شکر به درگاه خداست .

سخّر البحر ... و لعلکم تشکرون

جمله «و لعلکم تشکرون» عطف به جمله محذوفی همانند «و لعلکم تعرفونه» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 8

8 - توجه به اهمیت شنوایی ، بینایی و ادراک ، مستلزم سپاسگزاری انسان از خداوند

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 7

7 - آفرینش شب و روز ، تنها برای انسان های برخوردار از روح سپاس گزاری ، سپاس برانگیز است .

و هو الذی جعل الیل ... لمن أراد أن یدکر أو أراد شکورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 9

9 - شکرگزاری و بندگی به درگاه خدا ، نیازمند امداد الهی

ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 17 - 20

20 - توجه به بازگشت انسان ها به خدا ، برانگیزاننده آنان به توحید عبادی و شکر به درگاه خدا است .

ص: 69

و اعبدوه و اشکروا له إلیه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 13

13 - نعمت های الهی برای آدمیان ، شایان شکر و قدردانی انسان است ؛ نه کفر و ناسپاسی او .

کفروا بایت ربهم . . . سخر لکم البحر . . . و لعلکم تشکرون

خداوند، پس از این که در آیه قبل کافران را توبیخ کرده است، در این آیه نعمت خویش را یادآور شده و به انسان تذکر داده است که نعمت های الهی شایان شکر است و نه کفر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 37

37- روحیه شکر و صلاح جویی ، نمود توبه و تسلیم در برابر پروردگار *

قال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . إتی تبت إلیک و إتی من المسلمین

بیان تعلیل گونه «إتی تبت. . .» - آن هم به صورت فعل ماضی - نشان می دهد که اساس گرایش فرد به شکر و صلاح، داشتن پیش زمینه توبه و تسلیم است.

26- زمینه شکر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 52 - 8

8 - ایجاد زمینه های سپاسگزاری در بنی اسرائیل ، از هدف های آموزش گناه ارتداد ایشان

ثم عفونا عنکم من بعد ذلک لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 56 - 6

6 - زنده شدن دوباره هلاک شدگان بنی اسرائیل ، زمینه ساز به وجود آمدن روحیه سپاسگزاری و رسیدن آنان به مقام شاکران بود .

ثم بعثنکم . . . لعلکم تشکرون

کلمه «لعل» در جمله «لعلکم تشکرون» (باشد که سپاسگزاری کنید) علاوه بر بیان هدف از زنده کردن صاعقه زدگان بنی اسرائیل، دلالت بر این معنا نیز دارد که: زنده شدن دوباره آنان موجب شکرگزاری نمی شد؛ بلکه زمینه شکرگزاری و روحیه سپاسگزاری را در آنان فراهم می کرد.

27- زمینه شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 33

ص: 70

33 - روزه گرفتن ، زمینه ساز سپاسگزاری به درگاه خداست .

و لعلکم تشکرون

«لعلکم تشکرون» نیز همانند «لتکبّروا ..» بیان علت و غرض، برای تشریح روزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 6 - 35,36

35 - انجام تکالیف الهی ، زمینه ساز سپاسگزاری خداوند

لعلکم تشکرون

در برداشت فوق «لعلکم تشکرون»، علت و غایت برای «فاغسلوا .. فاطهروا ... فتمموا»، که از احکام الهی هستند، گرفته شده است.

36 - طهارت انسان و اتمام نعمت الهی بر او ، زمینه ساز سپاسگزاری از خداوند

و لکن یرید لیطهرکم ولیتم نعمته علیکم لعلکم تشکرون

در برداشت فوق «لعلکم»، غایت و تعلیل برای «لیطهرکم» و «لیتم» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 30 - 35 - 11

11 - خداترسی ، تلاوت قرآن ، برپاداشتن نماز و انفاق در نهان و آشکار ، از اسباب آمرزش گناهان و دریافت افتخار سپاس گزاری

خداوند

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ ... وَيُزِيدُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 3

3 - توحید و یکتاپرستی ، نشانه شناخت درست خداوند و قدرشناسی او است .

بل الله فاعبد .. و ما قدروا الله حقّ قدره

28- زمینه شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 13

13 - توجه به بحران های گذشته و برطرف شدن آن ، در پرتو امداد های الهی ، زمینه ساز گرایش به شکرگزاری خداوند در برابر نعمت های او

و اذکروا إذ أنتم قليل . . . فاویکم . . . لعلکم تشکرون

«لعل» متعلق به «اذکروا» است و بیانگر هدف از ضرورت به یاد داشتن مطالبی است که در آیه مطرح شد. از جمله مقایسه دو حالت قبل از هجرت و بعد از آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 71

13- توجه به نعمت ، مستلزم سپاسگزاری از نعمت دهنده است .

أفالبطل يؤمنون و بنعمت الله هم يكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 5

5- برخورداری از نعمت ها ، مقتضی توجه انسان به نعمت آفرین و شکر و سپاس اوست نه روی برتافتن از او .

و إذا أنعمنا علی الإنسان أعرض و نأنا بجانبه

توصیف حالات انسان به هنگام برخورداری از نعمتهای الهی، دارای لحنی آمیخته به نکوهش است چنین بیانی صرفاً برای گزارش نیست و بلکه ترغیب انسانها به ادای حق منعم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 4

4 - توجه به تأمین مواد غذایی انسان از سوی خداوند ، بازدارنده او از کفران نعمت و وادارسازنده او به شکرگزاری است .

ما أکفروه... فلینظر الإنسان إلی طعامه

چنانچه «کفر» در «ما أکفروه» به معنای کفران نعمت باشد، ارتباط این آیه با آیات پیشین، بیانگر برداشت یاد شده است.

29- زمینه های شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 14

14 - پروا پیشگی و خداترسی ، زمینه نیل به سپاسگزاری از نعمت های الهی

فأتقوا الله لعلکم تشکرون

30- شکر آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - آدم (ع) و حوا در پیشگاه خداوند ملتزم شدند که در صورت دارا شدن فرزندی سالم و شایسته همواره از سپاسگزاران وی باشند .

دعوا اللّٰه ربهما لئن ءاتیتنا صلحاً لنكونن من الشکرین

31- شکر احسان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 72

17 - لزوم احسان و بخشش مال به دیگران ، به پاس بذل و بخشش آن از سوی خداوند به انسان

و أحسن كما أحسن الله إليك

32- شکر بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 9

9 - بهشتیان پس از ورود به بهشت و مشاهده مواهب آن ، خداوند را به خاطر هدایت شدن و نیلشان به بهشت ، سپاس می گویند .

وقالوا الحمد لله الذي هدانا لهذا

33- شکر حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 189 - 13

13 - آدم (ع) و حوا در پیشگاه خداوند ملتزم شدند که در صورت دارا شدن فرزندی سالم و شایسته همواره از سپاسگزاران وی باشند .

دعوا لله ربهما لئن ءاتيتنا صلحاً لنكونن من الشكرين

34- شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 15

15 - شکر و سپاسگزاری ، وظیفه انسان ها در برابر تفضلات الهی

ان الله لذو فضل على الناس ولكن اكثر الناس لا يشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 147 - 7,9

7 - ایمان به خداوند ، بارزترین نمود شکر و سپاس انسان به درگاه اوست .

إن شکرتم وءامنتم

جمله «ءامنتم» پس از «شکرتم»، می تواند بیان شکر و تعیین بارزترین و مهمترین مصداق آن باشد.

9- مؤمنان سپاسگزار در برابر نعمت های خداوند ، بهره مند از پاداش های اویند .

إن شکرتم وءامنتم وکان اللّٰه شاکراً علیماً

شکر خداوند در حقیقت پاداش و ثواب اوست به بندگان. و این پاداش در مقابل همان سپاسگزاری و ایمان بندگان است.

ص: 73

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 5,9

5 - انسانها موظف به سپاسگزاری از خداوند هستند.

و لاتجد أكثرهم شکرین

تأکید فراوان ابلیس بر اغواگری انسانها و سپس بیان ناسپاسی آنها به عنوان دستاورد تلاش خویش، بیانگر اهمیت ویژه سپاسگزاری در برابر خداوند است.

9 - تنها گروهی از انسانها سپاسگزار خداوند بوده و از تزویر و فریب ابلیس رهایی می یابند.

و لاتجد أكثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 17 - 12

12 - دعوت ابراهیم (ع) از قوم اش به سپاسگزاری به درگاه خداوند

و إبرهیم إذ قال لقومه .. و اشکروا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 16

16 - شکر و سپاس گزاری از خداوند، هدف آفرینش پدیده های طبیعی است .

و من ءایته أن یرسل الریاح .. و لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 7,8

7 - شکرگزاری به درگاه خداوند، اصلی از اصول حکمت است .

ءاتینا لقمن الحکمه أن اشکر لله

«أن» در «أن اشکر» تفسیری بوده و حکمت را تفسیر کرده است.

8 - فلسفه اعطای حکمت به لقمان ، شکرگزاری به درگاه خداوند بوده است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه ان اشکر لله

احتمال دارد که «آن»، مصدری و به تقدیر «لام» تعلیل باشد. در این صورت، عبارت چنین می شود: «و لقد آتینا لقمان الحکمه للشکر لله»؛ ما به لقمان حکمت دادیم تا خدا را شکر کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 10

10 - خداوند ، فراخوان انسان هابه سپاسگزاری در برابش و تشکر از والدین

ان اشکرلی ولولدیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 10

ص: 74

10 - آل داوود ، موظف به انجام عمل صالح به منظور ادای شکر به درگاه خداوند

اعملوا ءال داود شكراً

«اعملوا» مقول قول محذوف است و مفعول «اعملوا» چیزی همانند «عمالاً صالحاً» محذوف بوده و «شكراً» مفعول له آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 3,5

3 - مردم سبأ ، مجاز به استفاده از نعمت های خدادادی و موظف به شکر به درگاه او

كلوا من رزق ربكم و اشكروا له

5 - شکرگزاری به درگاه خداوند به خاطر اعطای نعمت ، امری بایسته و لازم

كلوا من رزق ربكم و اشكروا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 8

8 - عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، برخوردار از آموزش و دارنده نشان سپاس گزاری خداوند

إنما يخشى الله من عباده العلماء .. إن الذين يتلون كتب الله ... إنه غفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 34 - 9,1

1 - سپاسگزاری بهشتیان از خداوند ، به خاطر برداشتن حزن و اندوه از ایشان

وقالوا الحمد لله الذي أذهب عنا الحزن

9 - سپاس گزاری بهشتیان از خداوند ، به خاطر آموزش خطا های آنان و قدردانی از کار های نیکشان

وقالوا الحمد لله .. إن ربنا لغفور شكور

جمله «إن ربنا لغفور شكور» بیان دیگری از فلسفه سپاس گزاری از خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سپاس‌گزاری بهشتیان از خداوند ، به خاطر وارد کردن آنان به سرای همیشگی

الحمد لله .. الذي أحلنا دار المقامه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - سپاس‌گزاری متقین از خداوند ، به خاطر رهایی شان از عذاب باد های سوزان و کشنده دوزخ

فمنّ الله علينا و وقينا عذاب السموم

35- شکر در بی نیازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

7- انسان ، باید همواره و در همه حال (فقر ، غنا و . . .) سپاسگزار خداوند باشد .

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه . . . إته لیئوس کفور

36- شکر در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 9

9 - لزوم شکر و سپاسگزاری به درگاه خدا ، در برابر نعمت آسایش و رفاه و رفع گرفتاریها

فلما کشفنا عنه ضرّه مرّ کأن لم یعدنا إلی ضرّ مسّه

37- شکر در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

7- انسان ، باید همواره و در همه حال (فقر ، غنا و . . .) سپاسگزار خداوند باشد .

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه . . . إته لیئوس کفور

38- شکر منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 19

19- سپاس گزاری در برابر نعمت دهنده حقیقی ، لازمه کمال عقل و اندیشه

حتّی إذا بلغ أشده . . . قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

از این که خداوند اولین بازتاب وصول انسان به مرحله کمال عقلی (40 سالگی) را گرایش انسان به شکر منعم حقیقی دانسته است، مطلب

یاد شده به دست می آید.

39- شکر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 16

16 - ضرورت خداترسی و پروا پیشگی اهل ایمان ، به شکرانه یاری خدا نسبت به آنان

ص: 76

و لقد نصرکم اللہ ببدر و انتم اذلہ فانقوا اللہ لعلکم تشکرون

متعلق «تشکرون»، به قرینه صدر آیه، می تواند همان پیروزی بر دشمن و نصرت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 147 - 9

9 - مؤمنان سپاسگزار در برابر نعمت های خداوند ، بهره مند از پاداش های اویند .

إن شکرتم وءامنتم وکان اللہ شاکراً علیماً

شکر خداوند در حقیقت پاداش و ثواب اوست به بندگان. و این پاداش در مقابل همان سپاسگزاری و ایمان بندگان است.

40- شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 4,6

4 - رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تغییر قبله از بیت المقدس به مسجدالحرام ، از نعمتهایی که مسلمانان باید به پاس آنها ، همواره به یاد خدا باشند .

فولوا وجوهکم شطره . . . کما أرسلنا فیکم رسولا . . . فاذکرونی

برداشت فوق از حرف «فاء» که «اذکرونی» را بر نعمتهای یاد شده (تغییر قبله و رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله)) تفریع کرده است، به دست می آید.

6 - رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تغییر قبله ، دو نعمتی شایسته و بایسته شکرگزاری به درگاه خدا

فولوا وجوهکم شطره . . . کما أرسلنا فیکم رسولا . . . واشکروالی

شکر، در برابر نعمت است و مصداق مورد نظر برای نعمت - به قرینه آیات قبل - نعمت رسالت و تغییر قبله می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 8

8 - ضرورت سپاسگزاری به درگاه خدا و شکر نعمت های او

و اشكروالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 2

2 - پیکار در راه خداوند ، شکر نعمت حیات

ثم احياهم .. و لكن اكثر الناس لا يشكرون. و قاتلوا في سبيل الله

فرمان جهاد، پس از بیان ناسپاسی مردمان در برابر نعمت حیات، در واقع نشان دادن روشی است برای سپاس و شکر خداوند در برابر نعمت حیات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 13

ص: 77

13 - کثرت یاد خدا و تسبیح او، سپاس نعمت اوست .

ایتک . . . و اذکر ربّک کثیراً و سبح

پس از بشارت به اعطای فرزند و قرار علامت برای الهی بودن بشارت، زکریا مأمور به ذکر خدا می شود؛ لذا به نظر می رسد دستور ذکر، برای شکر آن نعمتها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 14،15

14 - پرواپیشگی و خدا ترسی، زمینه نیل به سپاسگزاری از نعمت های الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكِرُونَ

15 - رعایت تقوا، شکر نعمت های الهی است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكِرُونَ

برخی از مفسرین برآنند که جمله «لَعَلَّكُمْ تُشْكِرُونَ»، به معنی «لیقوموا شکر نعمته» است؛ یعنی تقوا را رعایت کنید تا به شکر و سپاس او قیام کرده باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 16،18،19

16 - پایداری در دین و حرکت در مسیر انبیای الهی، شکر نعمت هدایت و رسالت انبیاست .

افین مات او قتل انقلبتم . . . و سیجزی الله الشاکرین

مراد از «الشاکرین» در این آیه، یا خصوص کسانی است که هرگز مرتد نمی شوند و همچنان پایبند دین الهی هستند، و یا مؤمنان پایدار، مصداق مورد نظر برای «الشاکرین» هستند.

18 - وعده خداوند به اعطای پاداش به سپاسگزاران نعمت های الهی

و سیجزی الله الشاکرین

19 - استقامت پیشگان و پایمردان پیکار احد، شاکران نعمت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

انقلبتم علی اعقابکم . . . و سیجزی الله الشاکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 11 - 10

10 - رعایت تقوا و تنها بر خدا توکل داشتن ، شکر نعمت های خداوند و سپاسگزاری از امداد های اوست .

اذکروا نعمت اللّٰه .. و اتقوا اللّٰه و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

امر به تقوا و توکل پس از یادآوری نعمتها و امدادهای الهی، بیانگر آن است که توکل بر خدا و رعایت تقوا، بزرگداشت و سپاس آن نعمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 5,6,7

5 - جهاد در راه خدا برای تصرف سرزمین مقدس ، سپاسگزاری قوم موسی (ع) در برابر نعمت های خداوند

اذکروا نعمه اللّٰه .. یقوم ادخلوا الارض المقدسه

فرمان موسی (ع) به بنی اسرائیل (ادخلوا الارض) پس از بیان نعمتهای الهی بر آنان، بیانگر آن است که اجرای آن فرمان،

ص: 78

سپاس نعمتهای یاد شده است.

6- فرمانبری از خداوند و پیامبران او ، سپاس نعمت های الهی است .

اذکروا نعمه الله علیکم . . . ادخلوا الارض المقدسه

7- مسؤولیت آدمی در برابر نعمت های الهی

اذکروا نعمه الله علیکم . . . ادخلوا الارض المقدسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 22,23,24,25,26

22 - احکام الهی و تبیین آن ، از جمله نعمت های خداوند ، و مردمان وظیفه دار سپاس گزاردن آن

لاتحرموا . . . و احفظوا ایمنکم کذلک بین الله لکم ءایته لعلکم تشکرون

امر به شکرگزاری پس از بیان احکام، می رساند که احکام خداوند و بیان آنها از زمره نعمتهای الهی هستند زیرا شکر همواره در برابر نعمت است.

23 - احکام سوگند و کفارات آن از نعمت های الهی و مستلزم سپاسگزاری در برابر آن

ذلک کفره ایمنکم . . . کذلک بین الله لکم ءایته لعلکم تشکرون

24 - باز بودن راه جبران کوتاهی ها و پوشانیدن گناه ، نعمتی الهی و مستلزم سپاسگزاری

ذلک کفره ایمنکم . . . کذلک بین الله لکم ءایته لعلکم تشکرون

از مصادیق مورد نظر برای کلمه «آیات» لزوم کفاره برای زدودن گناه حث سوگند است.

25 - رزق های خدادادی ، جواز بهره جویی از آنها و گذشت از سوگند های لغو ، نعمتی الهی و بایسته سپاسگزاری

و کلو مما رزقکم الله حللاً طیباً . . . کذلک بین الله لکم ءایته لعلکم تشکرون

با توجه به آیات قبل می توان گفت از مصادیق مورد توجه از جمله «کذلک بین الله لکم ءایته» مسایلی است که در آن آیات بیان شد از جمله خدادادی بودن روزیها و . . .

26 - عمل به احکام الهی ، سپاسگزاری از خداوند است . *

كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تشكرون

جمله «كذلك . . .» (این چنین واضح و صریح خداوند احكامش را بیان می کند) اقتضا می کند كه پس از آن آورده شود (لعلكم تعملون) این جایگزینی می تواند اشاره به این باشد كه عمل به احكام الهی شكرگزاری در برابر بیان احكام از سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 10

10 - خداوند، آگاهتر از هر كس به سپاسگزاران نعمتهای خویش است.

أليس الله بأعلم بالشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 11، 9، 2

2 - توانایی انسانها بر بهره گیری از امکانات زمین نعمتی بایسته شكرگزاری است.

و لقد مكنكم في الأرض . . . قليلا ما تشكرون

9 - ایمان به آیات خداوند و پیروی از قوانین دین، شكرگزاری نعمتهای الهی است.

ص: 79

اتبعوا ما أنزل إليكم . . . قليلا ما تشكرون

11 - تنها اندکی از مردمان شکرگزار نعمتهای خداوند هستند.

قلیلا ما تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 11 - 14

14 - ایجاد زمینه های تکامل معنوی در انسانها از نعمتهای خدا و سزاوار شکر و سپاسگزاری از اوست.

قلیلا ما تشكرون. و لقد خلقنکم ... ثم قلنا للملئکه اسجدوا لأدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 13

13 - گرایش انسان به شکرگزاری از خدا ، هدف بیان های گوناگون آیات الهی

کذلک نصرف الأیت لقوم یشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 9،10

9 - خداوند از موسی (ع) خواست تا در برابر نعمت رسالت و شایستگی شنیدن سخن خدا ، وی را سپاس گوید و از شاکران شود .

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

10 - فرمان به دریافت پیام های خدا و به کار بستن آنها و سپاسگزاری در برابر نعمت های او ، از سخنان خداوند با موسی (ع) در

میعادگاه مناجات

قال . . . فخذ ما ءاتیتک و کن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 189 - 15

15 - داشتن فرزند سالم و شایسته از نعمت های خدا و سزاوار شکرگزاری به درگاه اوست .

لئن آتیتنا صلحاً لنكونن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 15

15 - ضرورت شکرگزاری به درگاه خداوند به سبب نعمت ها ، امداد ها و روزی های پاکیزه او

فاویکم و ایدکم بنصره و رزقکم من الطیبت لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) قال : فيما أوحى الله عزّوجلّ إلى موسى (ع) يا موسى اشكرني حق شكري فقال : يا ربّ و كيف أشكرك حق شكرک و ليس من شكر أشكرک به إلاّ و أنت أنعمت به علیّ ؟ قال : يا موسى الآن شكرتني حين علمت أن ذلك

ص: 80

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: خدای - عزّوجلّ - به موسی (ع) وحی کرد که ای موسی! شکر مرا به جای آر، آن گونه که حق شکر مرا ادا کنی. موسی (ع) گفت: چگونه شکر تو را بگویم که آن حق شکر تو باشد و هیچ شکری نیست که با آن تو را شکر کنم، مگر آنکه آن شکر، خود باز نعمتی است که به من داده ای. خداوند فرمود: اکنون که دانستی که این (نعمت شکرگزاری) از من است شکر مرا به جا آوردی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 11، 10

10- شکر نعمت های اقتصادی و اجتماعی ، به بهره گیری صحیح و مجاز از آنهاست . *

فكلوا ممّا رزقكم الله حللاً طيباً و اشكروا نعمت الله

برداشت فوق، بدان احتمال است که عبارت «و اشكروا نعمت الله» تفسیر برای «كلوا .. حللاً طيباً» باشد.

11- روزی های حلال و دلپذیر ، از نعمت های شایان شکرگزاری است .

فكلوا ممّا رزقكم الله حللاً طيباً و اشكروا نعمت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 1

1- شکرگزاری در برابر نعمت های الهی ، از اوصاف و ویژگی های حضرت ابراهیم (ع)

إن ابرهیم کان .. شاکراً لأنعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 13

13- تربیت فرزندان در دامان پر مهر پدر و مادر ، نعمتی بس بزرگ و شایسته قدردانی و موجب استحقاق هرگونه احسان و احترام از سوی فرزند به آنان

و بالولدين احسنًا و اخفض لهما جناح الذلّ من الرحمه و قل ربّ ارحمهما کما ر

برداشت فوق با توجه به این نکته است که خداوند در تعلیم شیوه دعا کردن فرزندان برای پدر و مادرشان، مسأله تربیت والدین آنان را یادآور شد (کما ربّیانی صغیراً).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 7

7- نزول وحی و معارف الهی (قرآن) برای انسان ها ، نعمت خداوند و شایسته شکر و سپاس است .

لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

آیه، در مقام تحذیر درباره وحی و معارف آسمانی است و از تحذیر به دست می آید که موارد یاد شده عطایایی الهی است و باید آنها را پاس داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 12

12- نجات از جامعه فاسد و ناپاک ، نعمتی بزرگ و درخور شکر و سپاس است .

ص: 81

و نَجِّينَه مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سُوءِ فَسْقِينِ

آیه شریفه در مقام امتنان بر حضرت لوط(ع) است. بنابراین نجات از دست قوم فاسد، نعمتی است که خداوند با آن کار بر حضرت لوط(ع) منت نهاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 14، 15

14- دستیابی انسان به علوم و صنایع دفاعی ، نعمتی شایسته سپاس گزاری

و عَلَّمَنَاهُ صِنْعَهُ لِيُبْسِلَ لَكُمْ . . . فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

15- امنیت کشور و حفظ منافع ملت ، نعمتی شایسته سپاس گزاری

عَلَّمَنَاهُ صِنْعَهُ لِيُبْسِلَ لَكُمْ . . . فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

خداوند به خاطر آموزش صنعت اسلحه سازی به داوود(ع)، مردم را به شکرگزاری فرا خواند؛ ولی از آن جا که این صنعت باید در جهت منافع مردم (لکم) و حفظ آنان از تعرض دشمن باشد، به دست می آید که منافع مردم و امنیت آنان در برابر دشمن، هدف اصلی و مطلوب نهایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 9

9- مراسم قربانی ، عبادت خدا و سپاس گزاری در برابر نعمت های او است .

جَعَلْنَا مَنَسْكَآ . . . عَلٰى مَا رَزَقْنٰهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 16

16 - نعمت های خداوند شایسته شکر و سپاس گزاری

و الْبَدَنِ . . . سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 4

4- نیروی شنوایی، بینایی و ادراکی انسان، نعمت‌هایی الهی و در خور شکر و سپاس‌گزاری

و هو الذی أنشأ لكم .. قليلاً ما تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 7,8

7- باران، نعمتی بزرگ و مقتضی شکر و سپاس‌گزاری است.

لقد صرفناه بينهم ليذكروا فإبي أكثر الناس إلا كفوراً

8- قرآن، نعمتی بزرگ و مقتضی شکر و سپاس‌گذاری

و لقد صرفناه بينهم ليذكروا فإبي أكثر الناس إلا كفوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 82

6- انسان ، در قبال نعمت های الهی مسؤول است .

أتركون في ما ههنا ءامين

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مقصود از «أتركون» این باشد که خداوند انسان ها را در برابر نعمت هایی که به آنان داده است، آسوده و بدون هیچ گونه مسؤولیتی رها نمی کند؛ بلکه شکر و سپاس آنها را از آنان می خواهد و در صورت ناسپاسی و گناه، از ایشان سلب می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 8

8- قدرشناسی عمیق سلیمان (ع) از الطاف الهی در حق خود و پدرش داوود و اعلام آن به مردم

علمنا منطق الطير و أوتينا من كلّ شيء إنّ هذا لهو الفضل المبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 11، 8

8- علم و قدرت ، دو نعمت بزرگ الهی و درخور شکر و سپاس

و لقد ءاتينا داود و سليمان علماً.. و أوتينا من كلّ شيء... و قال ربّ أوزعني أن

11 - لزوم سپاس گزاری انسان به درگاه خدا به خاطر نعمت های عطا شده از سوی او به پدر و مادرش

ربّ أوزعني أن أشكر نعمتك التي أنعمت عليّ و عليّ و لآلئ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 21

21- خداوند ، بی نیاز از شکرگزاری خلق به درگاه او

و من كفر فإنّ ربّي غنيّ كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - روشنائی روز و آسایش یافتن در تاریکی شب ، از نعمت های بزرگ و درخور شکر و سپاس الهی

قل أرءیتم إن جعل اللّٰه علیکم الّیل سرمدًا . .. إن جعل اللّٰه علیکم النهار سرمدًا .

توحید ربوبی و برشمرنده نعمت های الهی و شکرگزاری از آنها است. ذیل آیه بعد (لعلکم تشکرون) مؤید این مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 7

7 - برقرار شدن نظام شب و روز در جهت تأمین نیازها و منافع انسان ها ، نعمتی بزرگ و سزاوار شکر و سپاس الهی

ولتبتغوا من فضله و لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 67 - 9

ص: 83

9 - امنیت مکه ، نعمت الهی و شایسته سپاسگزاری است .

أولم يروا أننا جعلنا حرمًا آمنًا. .. أفلابل يؤمنون و بنعمه الله يكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 17، 18

17 - باد ها و رهاورد های آن ، نعمت خداوند و شایسته شکر و سپاس است .

يرسل الرياح . . . ولعلکم تشكرون

«لعلّ» در آیه، به معنای تعلیل است.

18 - انسان ها ، به رغم بهره مند بودن از نعمت و فواید باد ، ممکن است از شکر آن نعمت ، سرباز زنند .

ولعلکم تشكرون

«لعلّ» از حروف شبیه به فعل و برای انشا و رجا است استعمال آن در آیه، می تواند به منظور اشاره به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 9

9 - خداوند ، منشأ نعمت ها است و شکر وی ، لازم است .

أن اشکر لله

«شکر» در لغت، «تصور نعمت و اظهار آن» است (مفردات راغب). این که در آیه، فرمان می دهد «که تنها برای خداوند شکر کنید!»،

نشان می دهد که او منشأ نعمت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 13

13 - انسان ها ، موظف به شکر نعمت های خداوندند .

أن اشکرلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - انسان ها ، در بیشتر لحظه های عمر ، از شکر نعمت های خداوند غافل اند .

قلیلاً ما تشکرون

«قلیلاً» می تواند صفت برای موصوف محذوفی مانند «زماناً» باشد، در این صورت، نکته یاد شده به دست می آید.

16 - قوای ادراکی انسان (چشم و گوش و قلب) مواهب الهی اند و شایسته است که به خاطر آنها ، به درگاه وی شکرگزاری شود .

ثم سؤیة و نفخ فیه من روحه و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئدة قلیلاً ما تشکرو

17 - انسان ها ، شکرگزار نعمت های خداوند نیستند .

قلیلاً ما تشکرون

به قرینه آیه بعد - که در آن آمده است «وقالوا أءذا ضللنا..» - «قلیلاً» می تواند به معنای نفی باشد.

18 - انسان ها ، به شکرگزاری در برابر نعمت های الهی موظف اند .

قلیلاً ما تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 11

11 - احیای زمین با رویاندن نباتات و درختان میوه ، به منظور تغذیه انسان ها از سوی خدا ، شایسته شکر و سپاس گذاری است .

و آیه لهم الأرض المیتة أحيینها و أخرجنا منها حَبًّا .. جنّ-ت من نخیل و أعنب..

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 4

4 - شیر و منافع بسیار شتر ، گاو و گوسفند ، نعمتی الهی و شایسته سپاس و شکرگزاری است .

و لهم فیها منفع و مشارب أفلاشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 7

7 - نزول کتاب آسمانی (قرآن) ، نعمتی است درخور شکر و شایسته عبادت خالصانه خدا و اطاعت محض از او .

إنا أنزلنا إلیک الکتب بالحقّ فاعبد الله مخلصاً له الدین

برداشت یاد شده از تفریع جمله «فاعبد الله مخلصاً له الدین»، بر جمله «إنا أنزلنا إلیک الکتب» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 14

14 - شب آرامش دهنده و روز روشنایی بخش ، دو نعمت بزرگ و درخور شکر و سپاس الهی

الله الذی جعل لکم الیل لتسکنوا فیه و النهار مبصراً .. و لکنّ اکثر الناس لای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 9

9 - قرآن ، نعمتی بزرگ و فرو فرستنده آن شایسته ستایش و قدردانی است .

تنزیل من حکیم حمید

به کارگیری وصف «حمید» برای خداوند - پس از بیان نزول قرآن - می تواند از یکسو عظمت قرآن و نعمت بودن آن را بفهماند و از سوی دیگر کرنش و فروتنی انسان در برابر خدا را افاده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 10

10 - بازگو کردن نعمت های الهی ، امری لازم در جهت شکرگزاری

ثمّ تذکروا نعمه ربکم . . . و تقولوا سبحن الذی سخر لنا هذا

در آیه شریفه پس از مسأله یادآوری و شکر نعمت الهی، بازگو کردن آن طلب شده است. (و تقولوا...). از این نکته استفاده می شود که بازگو کردن نعمت از مراحل اساسی شکر آن است.

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 3

3 - پیدایش خصلت های ویژه انسانی از مستی خاک و پیدایش موجود زنده دارای درک و شعور مندی چون جن از شعله آتش ، نعمت هایی شایان تأمل و قدرشناسی *

خلق الإنسن من صلصل .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 70 - 3

3 - آب شیرین و نقش حیاتی آن در زندگی بشر ، نعمتی الهی و در خور شکر و سپاس

أفرء یتم الماء .. فلولا تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 82 - 2

2 - شرک پیشگان صدر اسلام ، به جای سپاس گذاری خداوند به خاطر فرستادن قرآن ، بر تکذیب آن پافشاری کردند .

و تجعلون رزقکم انکم تکذبون

برخی از مفسران بر آنند که «رزق»، به معنای عطا است و آیه شریفه نیز به تقدیر «و تجعلون شکر رزقکم..» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 5

5 - قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل ، از نعمت های الهی و در خور شکر و سپاس

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفنده قليلاً ما تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 8

8 - هدایت ، نعمتی بزرگ و شایسته سپاس گذاری است .

از این که در آیه شریفه، به مؤمن هدایت یافته، «شاکر» گفته شده است، استفاده می شود که هدایت نعمتی در خور سپاس گذاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 6

6 - فراهم بودن زمینه آشنایی با راه خدا و آسان بودن سلوک آن، نعمتی سزاوار شکرگزاری است .

قتل الإنسن ما أكفره .. ثم السبیل یسره

چنانچه کفر در «ما أكفره» به معنای کفران نعمت باشد؛ آیات پس از آن - از جمله این آیه - درصدد بیان نعمت هایی خواهد بود که ناسپاسی آنها، موجب نفرین خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

7 - مرگ برای انسان و دفن اموات ، دو نعمت از جانب خداوند و سزوار شکرگزاری است .

قتل الإنسان ما أكفره .. ثم أماته فأقبره

برداشت یادشده، بر این اساس است که کفر در «ما أكفره» به معنای کفران نعمت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - باران و آب از نعمت های خداوند و مقتضی شکرگزاری انسان به درگاه او است .

ما أكفره .. إنا صببنا الماء صبًا

کفر در «ما أكفره» - به قرینه آیات پیشین - ممکن است به معنای کفران نعمت باشد. بنابراین آیه، در صدد برشمردن نعمت های خداوند به انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - رویاندن تاک و سبزیجات ، با فرستادن باران و قابل کشت ساختن زمین ، از نعمت های خداوند و مقتضی شکرگزاری انسان از او است .

ما أكفره ... فأنبثنا فيها ... عنبًا وقضبًا

برداشت یاد شده، با توجه به این احتمال است که «کفر» در «ما أكفره» به معنای کفران نعمت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بهره مندی انسان از زیتون و از منافع گوناگون درخت خرما ، نعمتی الهی و سزوار سپاس گذاری است .

ما أكفره ... وزيتونًا و نخلاً

«زیتون»، میوه ای معروف (مصباح) و درختی معروف است و می تواند جمع «زیتونه» باشد که گاه بر درخت و گاه بر میوه آن اطلاق می گردد (لسان العرب). تعبیر «نخل» - به جای نام میوه آن - ممکن است ناظر به این باشد که انسان علاوه بر خرما، از اجزای دیگر نخل (از

قبیل شاخ، برگ، تنه و لیف آن) نیز بهره می برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 30 - 2

2- ایجاد باغ های پردرخت با نزول باران بر زمین مساعد ، نعمت خداوند و مقتضی شکرگزاری انسان از او است .

صبینا .. شققنا ... فأنبتنا ... و حدائق غلبًا

چنانچه «غلبا» توصیف ذات «حدائق» باشد - نه درختان آن - ضخامت بستان کنایه از انبوه و متراکم بودن درختان آن خواهد بود. برداشت یاد شده، براساس ارتباط این آیه با «ما أكفروه» در آیات پیشین است. با توجه به این احتمال که «کفر» در آن آیه، به معنای کفران نعمت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 31 - 2

ص: 87

2 - دستیابی انسان به میوه ها و مراتع ، نعمت خداوند و مقتضی شکرگزاری انسان از او است .

ما أكفّره . . . و فكّه و أباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 4

4 - ایمان به آیات الهی ، سفارش یکدیگر به استقامت در تکالیف دشوار و اظهار محبت به بردگان ، یتیمان و تنگدستان ، قدردانی از نعمت های بینایی ، گویایی و هدایت است .

ألم نجعل له عینین . و لساناً و شفقتین . و هدینه النجدین ... ثمّ کان من الذین ءام

«الذین آمنوا» گرچه مطلق است؛ ولی مصداق بارز آنها - به قرینه «و الذین کفروا بآیاتنا» در آیات بعد - مؤمنان به آیات الهی است و آیات پیشین - که بعضی از تکالیف را «عقبه» نامیده بود - قرینه بر مراد از «صبر» است و سیاق آیات نشان می دهد که مراد از «مرحمه»، ترحم بر «رقبه»، «یتیم» و «مسکین» است. ارتباط این آیات با آیه های پیشین - که نعمت های الهی را برشمرده - گویای برداشت یاد شده است؛ زیرا «بینایی و بصیرت»، زمینه ساز «ایمان» و «داشتن زبان و لب»، زمینه ساز توصیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 13

13 - دل بستن به لطف خداوند ، خود از نعمت های الهی و سزاوار پاسخ گویی و سپاس گزاری است .

و ما لأحد عنده من نعمه تجزی . إلاّ ابتغاء وجه ربّه الأعلى

چنانچه استثنا در این آیه، متصل باشد، «ابتغاء» از مصادیق «نعمه تجزی» خواهد بود. در نتیجه مفاد دو آیه، این می شود که: کسی نزد انفاق گر نعمتی ندارد، جز یک نعمت [که خداوند عطا کرده است] و آن حالت «ابتغاء» است. بنابراین وجود علاقه و دل بستگی به «وجه الله» - که مایه «ابتغاء» است - نعمتی است که باید به وسیله سپاس گزاری جزا داده شود (نعمه تجزی).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 8 - 5

5 - ابتغال و تضرّع پیامبر (صلی الله علیه و آله) به درگاه خداوند ، پاسخی به نعمت های ویژه او به آن حضرت بود .

ألم نشرح . . . و وضعنا . . . و رفعنا . . . و إلی ربّك فارغب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رزمندگانِ مجاهد، سپاسگزار خداوند و پذیرای ربوبیت او هستند .

و العدیت . . . إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

تمجید مجاهدان از یک سو و نکوهش ناسپاسان از سویی دیگر، بیانگر آن است که مجاهدان ناسپاس نیستند.

9 - جهاد در راه خدا، شکر نعمت های او است .

و العدیت . . . إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 88

9 - استوار ماندن قریش بر نظام معیشتی دیرپای خویش ، نعمتی الهی و سزاوار سپاس

لایلف قریش

چنانچه سوره «قریش» سوره ای مستقل باشد و با سوره «فیل» یک سوره تلقی نگردد؛ حرف «لام» در «لایلاف» متعلق به «فلیعبدوا» در آیه سوم خواهد بود. در آن صورت مفاد آیه این می شود که چون خداوند، نعمت ایلاف را به قریش عطا کرده است، باید او را بندگی کنند. گفتنی است که بندگی به پاس نعمت، شکرگزاری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 5

5 - عبادت خداوند ، سپاس نعمت های او است .

لایلف ... فلیعبدوا

حرف «فاء»، لزوم عبادت را بر وجود نعمت «ایلاف» تفریع کرده است و هر کاری که انسان خود را به جهت داشتن نعمتی، موظف به آن سازد، سپاس آن نعمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 16

16 - برخورداری از غذا و امنیت ، نعمتی است که سپاس آن ، تنها عبادت خداوند است .

فلیعبدوا ربّ هذا البیت . الذی أطعمهم من جوع و ءامنهم من خوف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 7، 12

7 - نماز ، شکر نعمت های خداوند است .

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ . فصلّ

12 - اهدای قربانی به پیشگاه پروردگار ، شکر نعمت های او است .

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ ... وانحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 7,8

7 - اهل انفاق و صدقه ، سپاسگزاران نعمت های الهی و اطاعت کنندگان فرمان او

يَمْحَقُ اللَّهُ ... كُلَّ كَفَّارٍ اِثِمٍ

از مقابله صدقه و ربا به دست می آید که این دو در آثار و تبعات متضادند؛ بنابراین چون رباخوار ناسپاس و گنهکار است، انفاق کننده، سپاسگزار و فرمانبر خداست.

8 - صدقه و انفاق ، سپاسگزاری در برابر نعمت های الهی و پیروی از فرمان اوست .

يَمْحَقُ اللَّهُ ... كُلَّ كَفَّارٍ اِثِمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 13,14,15,16

ص: 89

13 - پیکار اهل ایمان با دشمنان دین و پایداری در هنگامه های دشوار ، سپاسگزاری از نعمت های الهی است .

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ . . . و سنجزی الشاکرین

14 - جهاد برای سپاسگزاری از نعمت های الهی ، بدون چشمداشت پاداش در دنیا و آخرت از مقدسترین نوع جهاد و مبارزه

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا . . . من یرد ثواب الدّنیاء... ثواب الاخره... و س

از تعبیر «سنجزی» برای شاکران و تعبیر به «نوّته» برای خواستاران ثواب دنیا و آخرت به دست می آید که پاداش شاکران، جزای شکر آنان است نه اینکه مجرد اعطا باشد. اضافه بر این، کلمه «منها» دلالت می کند بر اینکه دو طایفه پیش تنها به برخی از خواسته خود دست می یابند، ولی شاکران جزای کامل دریافت می دارند.

15 - سپاسگزاری نعمت های الهی ، برانگیزنده آدمی به جهاد و انجام تکالیف دینی

و من یرد ثواب الدّنیاء . . . و من یرد ثواب الاخره... و سنجزی الشاکرین

به نظر می رسد خداوند مجاهدان را به سه دسته تقسیم کرده است و جمله «سنجزی الشاکرین»، بیانگر دسته سوم می باشد. یعنی آنان که نه ثواب دنیا انگیزه جهاد آنهاست و نه ثواب آخرت، بلکه انگیزه آنان از جهاد تنها سپاسگزاری است.

16 - سپاسگزاران نعمت های خداوند ، بهره مند از پاداش های مخصوص او

و من یرد ثواب الدّنیاء . . . و من یرد ثواب الاخره... و سنجزی الشاکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 15

15 - یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجّه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد منّ الله . . . و ان كانوا من قبل لفی ضلال مبین

جمله «ان كانوا . . .» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

41- شکر نعمت آموزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 52 - 10

10 - بخشوده شدن گناه ، نعمتی بایسته سپاسگزاری

ثم عفونا عنكم . . . لعلکم تشکرون

42- شکر نعمت بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 9

9- بهشتیان پس از ورود به بهشت و مشاهده مواهب آن ، خداوند را به خاطر هدایت شدن و نیلشان به بهشت ، سپاس می گویند .

وقالوا الحمد لله الذی هدینا لهذا

ص: 90

43- شکر نعمت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 12

12 - مؤمنان با ایمان خویش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آیین الهی سپاسگزار نعمت هدایت هستند.

أهؤلاء منّ الله عليهم .. أليس الله بأعلم بالشكرين

44- شکر نعمت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 9

9 - بهشتیان پس از ورود به بهشت و مشاهده مواهب آن ، خداوند را به خاطر هدایت شدن و نيلشان به بهشت ، سپاس می گویند .

وقالوا الحمد لله الذي هدانا لهذا

45- شکر نعمتهای والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 11

11 - لزوم سپاس گزاری انسان به درگاه خدا به خاطر نعمت های عطا شده از سوی او به پدر و مادرش

ربّ أوزعني أن أشكر نعمتك التي أنعمت عليّ و عليّ و لولديّ

46- شکر هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 19

19 - لزوم شکر و سپاس خداوند ، در خوشی ها و ناملايمات زندگی

وإنا إذا أذقنا .. فإنّ الإنسان كفور

47- شکر هنگام سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 91

19 - لزوم شکر و سپاس خداوند، در خوشی ها و ناملایمات زندگی

وإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا .. فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

48- شکر هنگام قربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 6

6 - لزوم اظهار شکر و سپاس گزاری به پیشگاه خداوند، در مراسم قربانی با شعار «اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ مَا هَدَانَا» .

كَذَلِكَ سَخَّرَ لَكُمْ لَتَكْتَبِرُوا اللَّهُ عَلَيَّ مَا هَدَيْكُمْ

49- ضرورت شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 4

4- شکر نعمت های خداوند، دارای جایگاهی ویژه و امری لازم

و إِذْ تَأْتِيَنَّكُمْ رِيبًا مِّنْ شَيْءٍ مِّنْهُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ الَّذِي هُوَ أَوْلَىٰ بِكُمْ لِئَلَّا تُكَفِّرُوا

اینکه خداوند، فرمان خاصی برای شکرگزاری صادر کرده است، حکایت از اهمیت و جایگاه ویژه آن می کند.

50- عجز از شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 18 - 2

2- انسان ها، توان شکرگزاری مطلوب و ادای حق نعمت های بی شمار خداوند را ندارند .

وإن تعدوا نعمة الله لا تحصوها إن الله لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ

از اینکه خداوند پس از بیان نعمتهای بی شمار بر بندگان، خود را با صفت «غفور» (آمرزنده) توصیف می کند، می توان استفاده کرد که

انسانها از عهده شکر نعمتهای فراوان الهی بر نخواهند آمد.

51- عوامل شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 11، 9

9 - آدمی در شداید با خداوند یگانه پیمان می بندد که در صورت نجات سپاسگزار او باشد.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

ص: 92

11 - احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعا و خفيه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 6

6 - آفریش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی برای انسان، سپاس برانگیز است.

و هو الذی جعل الیل . . . لمن أراد أن یدکر أو أراد شکورًا

«شکور» مصدر و مرادف واژه «شکر» است.

52- عوامل شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 15

15 - اعتقاد به اختصاص داشتن عبادت به خداوند، مستلزم شکر نعمت های اوست.

و اشکروا نعمت الله إن کنتم إیّاه تعبدون

آمدن جمله «إن کنتم إیّاه تعبدون» به صورت جمله شرطیه برای «اشکروا . . .»، بیانگر وجود تلازم و پیوند ناگسستنی میان شکر و اعتقاد به توحید در عبادت است.

53- غفلت از شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 15

15 - انسان ها، در بیشتر لحظه های عمر، از شکر نعمت های خداوند غافل اند.

قلیلاً ما تشکرون

«قلیلاً» می تواند صفت برای موصوف محذوفی مانند «زماناً» باشد، در این صورت، نکته یاد شده به دست می آید.

54- فواید شکر نعمت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 8 - 5

5- فایده شکر نعمت و ضرر و زیان کفران آن به خود انسان باز می گردد .

لئن شکرتم لأزیدنکم و... إن تکفروا أنتم و من فی الأرض جمیعاً فإن الله لغنی حمی

قلت شکر نعمت

ص: 93

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 10

10 - سپاس مردم در برابر نعمتها، همواره اندک و ناچیز است.

قلیلاً ما تشکرون

کلمه «قلیلاً» می تواند صفت برای مفعول مطلق محذوف باشد. یعنی: تشکرون شکراً قلیلاً؛ و می تواند حال برای فاعل «تشکرون» باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

55- کمی شکر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 5

5 - شکرگزاری اندک انسان، در برابر نعمت شنوایی، بینایی و ادراکی خویش

أنشأ لكم السمع .. قلیلاً ما تشکرون

«ما» در «قلیلاً ما» مفید تقلیل است. بنابراین «قلیلاً ما» بیانگر تقلیل بعد از تقلیل است.

56- کمی شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 14

14 - انسان ها، کم و اندک شکرگزار نعمت های خداوندند .

قلیلاً ما تشکرون

«قلیلاً» صفت موصوف محذوفی مانند واژه «شکراً» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 6

6 - سپاس و شکر انسان ها در برابر نعمت های الهی، بسیار اندک و ناچیز است .

قلیلاً ما تشکرون

57- مراتب شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 9

9- هر مرتبه از توحید مرتبه ای از شکر است. *

لنکونن من الشکرین .. ثم اُتمم تشرکون

به قرینه تقابل بین «شکر» و «شُرک»، شرک ناسپاسی و توحید سپاسگزاری است. بنابراین مراحل آن نیز با یکدیگر تناسب

ص: 94

دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 10

10 - اندیشه و تأمل در آیات الهی ، یکی از مراتب شکرگزاری به درگاه پروردگار

اللّٰه الذی . . . لعلکم تشکرون ... إنّ فی ذلک لآیت لقوم یتفکّرون

58- مراد از شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 40

40 - « عن بعض اصحابنا رفعه فی قول اللّٰه تبارک و تعالی : « و لتکبّروا اللّٰه علی ما هداکم و لعلکم تشکرون » قال : الشکر المعرفه . . . »

از امام معصوم (ع) درباره سخن خداوند که فرموده: «و لتکبّروا اللّٰه علی ما هداکم و لعلکم تشکرون» روایت شده که مراد از شکر، «معرفت» است . . .».

59- مراد از شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 7 - 13

13 - « عن أبی عبدالله (ع) قال : شکر النعمه إجتنب المحارم و تمام الشکر قول الرجل الحمد لله رب العالمین ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: شکر نعمت پرهیز از محرمات است و شکر کامل، سخن کسی است که می گوید: الحمد لله رب العالمین».

60- مظاهر شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 7

7 - توحید و یگانه پرستی، عالیترین جلوه شکرگزاری به درگاه خداوند است.

لئن أنجنا . . . لنکونن من الشکرین ... قل الله ینجیکم ... ثم أنتم تشکرون

61- منافع شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 95

11 - شکرگزاری به درگاه خدا، دارای منافع حتمی است که عاید خود شکرگزار می شود.

و من یشکر فإتما یشکر لنفسه

16 - بازگشتِ شکر به درگاه خداوند، به خود انسان، برخاسته از بی نیازی خداوند است.

و من یشکر فإتما یشکر لنفسه... فَإِنَّ اللَّهَ غَنَى

62- منفعت شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 7

7 - نفع و ضرر «ایمان و کفر» و «شکر و ناسپاسی»، دامنگیر خود انسان ها است؛ نه خداوند.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنَى عَنْكُمْ... وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

63- موارد شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 8

8 - تسبیح و تنزیه خداوند، نوعی شکر و سپاس گزاری نسبت به او است.

تذکروا نعمه ربکم... و تقولوا سبحن الذی سخر لنا هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 8

8 - شکر نعمت های دنیوی، استفاده از آن در مسیر حیات اخروی است.

جعل لکم من الفلک و الأنعم... ثم تذکروا... وإنا إلی ربنا لمنقلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 9

9- پیمودن راه دین ، شکر نعمت خداوند و انحراف از آن ، ناسپاسی او است .

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

64- موارد شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 53 - 13

13 - ایمان و نیایش خالصانه به درگاه خداوند، سپاسگزاری است.

ص: 96

و لا تطرد الذين يدعون ربهم بالغدوة والعشي يريدون وجهه .. أليس الله بأعلم با

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 13

13 - فراگیری پیام های خدا و به کارگیری آنها در اعمال و رفتار ، سپاسگزاری از او در برابر نعمت دین است .

فخذ ما ءاتيتك و كن من الشكرين

مطرح کردن سپاسگزاری پس از اعطای پیامهای آسمانی، برای رساندن این حقیقت است که آن پیامها از نعمتهاست و باید خداوند را به خاطر اعطای آنها شاکر بود. فرمان به فراگیری آنها می رساند که شکر این نعمت به فراگرفتن و به کار بستن آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 11

11 - عمل صالح ، شکر استفاده از نعمت های الهی

كلوا من الطيبات و اعملوا صلحا

65- موانع شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 52 - 9

9 - گناهان بزرگ ، مانع پدید آمدن زمینه های سپاسگزاری به درگاه خدا و رسیدن به منزلت شاکران

ثم عفونا عنكم من بعد ذلك لعلكم تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 3

3 - ابلیس در تلاشی همه جانبه برای بازداشتن هر چه بیشتر انسان از شکرگزاری برای خدا

ثم لأتینهم من بین أیدیهم .. و لاتجد أكثرهم شکرین

66- موجبات شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 15

15 - ضرورت شکرگزاری به درگاه خداوند به سبب نعمت ها ، امداد ها و روزی های پاکیزه او

فاویکم و ایدکم بنصره و رزقکم من الطیبت لعلکم تشکرون

ص: 97

67- نشانه های شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 35 - 5

5- گرایش به ایمان و مصون داشتن خویش از فساد فراگیر جامعه ، نمود بارز شکر به درگاه خداوند

ءال لوط نجّینهم .. کذلک نجزی من شکر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که وجه تمایز خاندان لوط از دیگر اعضای جامعه خویش، در پیروی از لوط و آلوده نساختن خویش به گناه رایج جامعه بود و خداوند بر تمامی مواضع آنان عنوان شکر را اطلاق کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 5 - 4

4- احسان و نیکوکاری ، جلوه شکر الهی است .

إمّا شاکراً و إمّا کفوراً .. إنّ الأبرار یشربون من کأس

برداشت یاد شده، با توجه به این مطلب است که خداوند، انسان ها را در برابر نعمت هدایت دو دسته قرار داده است (شاکر و کافر) و در این آیه از شاکران به ابرار تعبیر نموده است.

68- نشانه های شکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 81 - 13

13- تسلیم بودن در برابر خدا ، نمود سپاسگزاری انسان در برابر او

لعلکم تشکرون .. کذلک یتّم نعمته علیکم لعلکم تسلّمون

برداشت فوق با توجه به ارتباط این آیه با آیه 78 (و الله أخرجکم من بطون .. لعلکم تشکرون) است که در آن شکر و سپاس پروردگار، هدف و فلسفه اعطای نعمتها به انسان معرفی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 13

13 - اعتراف به عجز و ناتوانی خویشتن در برابر خداوند ، نمودی از روحیه شکر و سپاس در انسان

سبحن الذی سخر لنا هذا و ما کنا له مقرنین

69- نشانه های شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 17

17 - عمل صالح و جلب رضای الهی ، نمود بارز شکر نعمت های او

أن أشکر نعمتک . . . و أن أعمل صالحاً ترضه

عبارت «و أن أعمل . . .» می تواند عطف تفسیری برای «أن أشکر نعمتک» باشد؛ یعنی، پروردگارا به من شکر نعمتت (انجام

ص: 98

عمل صالح) را الهام فرما.

70- نعمت شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 7 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) قال : فيما أوحى الله عزّوجلّ إلی موسى (ع) یا موسى اشکرنی حق شکری فقال : یا ربّ و کیف أشکرک حق شکرک و لیس من شکر أشکرک به إلاّ و أنت أنعمت به علیّ ؟ قال : یا موسى الآن شکرتنی حین علمت أن ذلک منّی ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خدای - عزّوجلّ - به موسی (ع) وحی کرد که ای موسی! شکر مرا به جای آر، آن گونه که حق شکر مرا ادا کنی. موسی(ع) گفت: چگونه شکر تو را بگویم که آن حق شکر تو باشد و هیچ شکری نیست که با آن تو را شکر کنم، مگر آنکه آن شکر، خود باز نعمتی است که به من داده ای. خداوند فرمود: اکنون که دانستی که این (نعمت شکرگزاری) از من است شکر مرا به جا آوردی».

71- وجوب شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 8

8 - شکر و سپاس در برابر نعمت های الهی ، امری لازم و واجب

أفلا یشکرون

72- وضوح شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 7

7 - لزوم شکر و سپاس گذاری در برابر نعمت های فراوان خداوند ، امری روشن و بدیهی است .

أفلا یشکرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که شگفتی از ناسپاسی انسان ها در برابر نعمت های الهی، نشانگر بدیهی بودن زشتی ناسپاسی و لزوم شکرگزاری است.

73- وعده شکر گزاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 22 - 14

ص: 99

14 - مردم هنگام درماندگی و خطر مرگ ، به درگاه خدا دعا کرده و همراه با سوگند ، قول می دهند که جزو سپاسگزاران او خواهند بود .

و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله مخلصين له الدين لئن أنجيتنا من هذه لنكوننَّ من ال

ص: 100

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 5

5 - پیکارگران احد ، به دلیل عدم توکل برخی از آنان به خداوند ، علی رغم توانایشان ، شکست خوردند . *

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین .. و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

یادآوری کمبود نیروی نظامی در جنگ بدر، اشاره به توانمندی آنان در مقایسه با جنگ احد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 127 - 1,4,5

1 - هلاکت بخشی از قوای دشمن و خوار شدن بخشی دیگر ، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم الله بیدر .. ليقطع طرفاً من الذین کفروا او یکبتهم

برداشت فوق، با عنایت به ملحوظات ذیل است. یکم اینکه: «لیقطع» و «یکبتهم»، به جمله «و لقد نصرکم الله بیدر» متعلق باشد. دوم اینکه: «قطع» به معنای هلاک کردن باشد، چنانچه در روح المعانی آمده است. سوم اینکه: «او» در «او یکبتهم»، برای تنويع باشد؛ یعنی عده ای به هلاکت و عده ای دیگر به ذلت و خواری کشانده شدند.

4 - بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه باقیمانده کافران ، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم الله بیدر .. ليقطع ... فینقلبوا خائبین

جمله «فینقلبوا ..» ، عطف بر «لیقطع» است بنابراین بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه کافران، از اهداف پیروزی بدر خواهد بود و به مقتضای «فاء» تفریع، این بازگشت، نتیجه هلاکت و اسارت بخشی از کافران بوده است.

5 - هلاکت و خواری بخشهایی از قوای دشمنان دین ، در جنگ بدر ، عاملی در تخریب روحیه سایر نیروها

لیقطع طرفاً .. فینقلبوا خائبین

«خائبین» از «خبیه»، به معنای یأس، ناامیدی و نامرادی، حکایت از اثر روانی در باقیمانده کفار است که به مقتضای «فاء» در «فینقلبوا»، این ناامیدی، نتیجه هلاکت و خواری و اسارت گروه زیادی از دشمنان بوده است.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - آل عمران - 3 - 129 - 10

10 - مالکیّت و حاکمیّت خداوند بر سرنوشت مؤمنان و کافران (پیروزی یا شکست)

ليقطع طرفاً من الذين كفروا... ليس لك من الامر شيء... والله ما في السموات و

ص: 101

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 3

3 - شکست در جنگ ، نباید موجب سستی و اندوه اهل ایمان شود .

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 -

6,7,8,10,12,16,17,18,19,24

6 - گردش شکست و پیروزی در جوامع بشری ، از سنت های همیشگی خداوند

و تلک الایام نداولها بین الناس

«تلک»، اشاره به همان جراحته‌ها و شکست و پیروزی‌هایی است که بر اثر جنگ بدر و یا احد بر مسلمانان و کافران وارد شد.

7 - حاکمیت اراده الهی بر حرکت تاریخ (شکست ها و پیروزی ها ، تلخی ها و شادی ها)

و تلک الایام نداولها بین الناس

از اینکه خداوند تمامی شکست‌ها و پیروزی‌ها و تلخی‌ها و شادی‌ها و .. را به خود نسبت داده است (نداولها)، حاکمیت اراده الهی بر حرکت تاریخ به دست می آید.

8 - یادآوری پیروزی های گذشته و توجه به گردش قانونمند تغییرات اجتماعی ، برطرف کننده ضعف و اندوه جامعه ایمانی

و لا تهنوا و لا تحزنوا .. ان یمسسکم قرح فقد مسّ القوم قرح مثله و تلک الایام ن

بنابر اینکه «فقد مسّ القوم»، درباره شکست مشرکان در جنگ بدر باشد، خداوند برای از بین بردن اندوه و ضعف مؤمنان، پیروزی آنان را در جنگ بدر یادآوری کرده و همه را (چه شکست و چه پیروزی) برخاسته از مشیت خویش دانسته است.

10 - شکست ها و پیروزی ها (تغییرات اجتماعی) ، دارای گردش قانونمند و هدفدار

و تلک الایام نداولها بین الناس و لیعلم الله الذین امنوا و یتخذ منکم شهداء

جمله «و لیعلم الله ..» و آنچه بر آن عطف شده، یعنی «یتخذ» و «لیمحص» و «یمحق»، اهدافی است که خداوند برای «نداولها» (گردش ایام و تغییرات اجتماعی) بیان داشته و فعل هدفدار، حکایت از قانونمندی آن دارد.

12 - گردش شکست و پیروزی بین جبهه حق و باطل ، عرصه و زمینه مناسبی برای ظهور ایمان مؤمنان

و تلك الايام نداولها بين الناس و ليعلم الله الذين امنوا

در برداشت فوق، «و ليعلم» به معنای «لیحقق» (تا به وجود آورد) گرفته شده است، چون علم خداوند به اشیا، همان تحقق اشیاست؛ بنابراین علم خداوند به ایمان مؤمنان، تحقق ایمان آنان است. و چون فرض شده است که آنان ایمان دارند (امنوا، با صیغه ماضی)، مراد از تحقق ایمان ظهور آن خواهد بود.

16 - شکست مسلمانان در برخی از برهه ها برای آزمودن مدعیان ایمان و تمییز مؤمنان واقعی از مؤمنان دروغین

ان یمسسکم قرح . . . و تلك الايام نداولها بين الناس و ليعلم الله الذين امنوا

بنابر اینکه «تلك» اشاره باشد به معنایی که از «ان یمسسکم قرح» استفاده می شود یعنی شکست مسلمانان.

17 - برگرفتن ناظران و گواهانی نخبه از میان مردم ، بر شکست ها و پیروزی ها بر اساس مشیت خداوند است .

و یتخذ منکم شهداء

18 - منزلت والای گواهان بر حوادث تاریخی (شکست ها و پیروزی های مسلمانان) و بیانگران علل آن حوادث

و یتخذ منکم شهداء

چون در آیه شریفه متعلق شهادت ذکر نشده، می توان به قرینه آیات قبل - که علل حوادث تاریخی را تحلیل کرده است - چنین احتمال داد که مراد از شهیدان، گواهان شکستها و پیروزیهای مسلمانان باشند تا گواهی دهند آنجا که از خدا و رسولش پیروی شد و تقوای رعایت گردید، مسلمانان پیروز شدند و آنجا که بر خود اعتماد کردند و از خداوند غافل شدند و بی

تقوایی و بی صبری پیشه کردند، شکست خوردند.

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران ، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلك الايام .. و ليعلم الله الذين امنوا و يتخذ منكم شهداء

ترک لام در «و يتخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

24 - پیروزی ظالمین در پیکار با مؤمنان ، دلیل محبوبیت آنها نزد خداوند نیست .

و لاتهنوا .. و ليعلم الله الذين امنوا ... و الله لايحب الظالمين

بنابر اینکه مراد از ظالمان، همان پیروزمندان جنگ احد باشد، خداوند به مؤمنان یادآور می شود که پیروزی مشرکان، حاکی از محبت الهی به ایشان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 5

5 - جریان اراده الهی در مسائل روانی ، اجتماعی و تاریخی انسان ، از طریق اسباب و علل طبیعی

نداولها بين الناس .. و ليمحص الله الذين امنوا و يمحق الكافرين

خداوند برای خالص کردن مؤمنان - که مسأله ای روانی است - و نابودی کفار - که از مسائل اجتماعی و تاریخی است - ، از طریق علل و اسبابی همانند شکست و پیروزی، اراده خویش را اعمال می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 11

11 - سستی پیکارگران در برابر هجوم حوادث دشوار جنگ ، موجب ناتوانی آنان در برابر دشمن و خوارکننده آنان

قاتل معه .. فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

ترتیب ذکر «وهن» و «ضعف» و «استكانت»، می تواند اشاره به ترتیب خارجی آن باشد: یعنی اول سستی و آنگاه ضعف و سپس تسلیم و زبونی در برابر دشمن، حاصل خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 3

3 - امداد غیبی خداوند ، در شکست کافران شرک پیشه

و هو خیر التّاصّرين. سنلقى فی قلوب الذّین کفروا الرّعب بما اشركوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 10،14،27

10 - تلاش مستمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از شکست مسلمانان در کارزار احد

و الرّسول یدعوکم فی اخریکم

14 - اندوه مسلمانان از شکست در کارزار احد و پیروز نشدن بر مشرکان

فاثابکم غمّا بغمّ

جمله «فاثابکم»، عطف بر جمله «و لقد عفا عنکم» است و کلمه «باء» در «بغمّ» بدلیّه است، و مراد از «غمّا» به دلیل

ص: 103

کلمه «اثابکم» که دلالت بر مرحمت و لطف دارد و نیز به دلیل اینکه پس از عفو واقع شده، غم و اندوهی پسندیده است و این غم پسندیده همان غم پیروزی کافران بر مسلمانان خواهد بود و یا غمّ و اندوه به خاطر پیروی نکردن از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و سست آمدن در رویارویی با دشمن است.

27 - تسلط خالد بن ولید بر مسلمانان در جنگ احد ، موجب افزایش اندوه آنان از شکست در آن کارزار

امام باقر (ع) درباره «فَاتَابِكُمْ غَمًّا بَغَمٍّ» فرمود: فَمَا الْغَمِّ الْأَوَّلُ فَالْهَزِيمَةُ وَالْقَتْلُ وَ أَمَّا الْآخِرُ فَاشْرَافُ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَلَيْهِمْ.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 16,26

16 - پندار اینکه خداوند نباید مسلمانان را مبتلا به شکست کند ، پنداری جاهلانه و باطل

يُظَنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ . . . يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

26 - پیروزی و فتح یا شکست و شهادت مسلمانان ، نشانه حقانیت و یا باطل بودن اسلام نیست .

ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ . . . يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قَتَلْنَا هَهُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لَاخُونَهُمْ . . . مَا مَاتُوا وَم

کشته شدن عدّه ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 1,2,3,4,5

1 - گلابه برخی مسلمانان از نتایج دردناک نبرد احد و شکست در آن

أولمّا أصابكم مصيبة . . . قلتُم اتّی هذا

این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

2 - ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر ، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3 - شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «انّی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

5 - پندار ناصواب برخی پیکارگران احد در تحلیل عوامل شکست آن نبرد

اَتَى هَذَا قَلِّ هُوَ مِنْ عِنْدِ انْفُسِكُمْ

جمله «اَتَى هَذَا» به این مطلب اشاره دارد که گویا مجاهدان احد علت شکست آن نبرد را بیرون از عملکرد خویش می دانستند، که جمله «من عند انفسکم» ریشه صحیح آن را گوشزد می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 7

7 - رنج ها و شکست های جامعه ایمانی ، وسیله آزمایشی برای معلوم نمودن صف مؤمنان استوار از غیر ایشان

و ما اصابکم یوم التقی الجمعان فباذن الله و لیعلم المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 4

4 - تلفات سنگین مسلمانان در پیکار احد

و ما اصابکم . . . لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 6

6 - سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است ؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 12

12 - کتمان حقایق و دیگر ترفند های عالمان اهل کتاب ، آنان را از عذاب دنیا (ذلّت ، شکست و . . .) نجات نخواهد داد .

لا تحسبنّ الذین . . . بمفازة من العذاب

در برداشت فوق، عذاب اول، به قرینه تکرار آن، عذاب دنیوی گرفته شده است.

2- آثار اعلام شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 7

7- اعلام پیروزی قطعی حق بر باطل ، مایه امید مؤمنان و یأس مشرکان و باطل گرایان

و قل جاء الحقّ و زهق البطل إن البطل کان زهوقاً

اعلام صریح بر شکست قطعی باطل، در پی بیان تلاشهای کافران جهت اخراج پیامبر(صلی الله علیه و آله) از مکه، می تواند برای تقویت بنیه روانی مؤمنان و ایجاد یأس در دل مشرکان باشد.

ص: 105

3- آثار ایمان به شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 2

2- ایمان به پیروزی راه ایمان و شکست نهایی کافران، مقتضی صلابت و جدیت مؤمنان در نبرد با جبهه کفر

الذین كفروا .. أضلّ أعمالهم ... فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب

فاء در «فإذا لقيتم» مفید ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اکنون که دانستید تلاش کافران بی ثمر خواهد ماند (أضلّ أعمالهم) و فرجام مؤمنان به صلاح خواهد گرایید (أصلح بالهم) پس دلگرم باشید و با یقین به پیروزی نبرد کنید (فإذا لقيتم .. فضرب الرقاب).

4- آثار شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 141 - 1

1 - شکست و پیروزی مؤمنان در جنگ با کافران، عاملی برای خالص سازی مؤمنان

و تلك الايام نداولها .. و ليمحص الله الذين امنوا

فعل «يمحص» از مصدر «تمحيص» به معنای خالص کردن از ناخالصیها و نقصهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 154 - 17,36

17 - شکست ها و حوادث ناگوار، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه در مورد حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های خدا به پیروزی آنان

طائفه .. يقولون هل لنا من الامر من شيء

36 - حوادث تلخ پیکار احد، موجب برملا شدن جناح دنیاطلب و خودمحور، از میان مسلمانان آخرت طلب خداجو

و لیتلی الله ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 159 - 11

11 - شکست ها و سختی ها ، زمینه ساز پراکندگی جامعه از پیرامون رهبران خود ، و مدارای ایشان با آنان از میان برنده آن زمینه هاست .

*

فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، که شکست نبرد احد و مشکلات ناشی از آن را مطرح ساخت، می توان نتیجه گرفت که شکست و مشکلات آن نبرد، زمینه پراکندگی مسلمانان را از پیرامون رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فراهم ساخت و آنچه در این میان مانع از گسیختن مردم از پیرامون پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد، خُلق خوش و مدارای آن حضرت با مردم بود.

ص: 106

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 2

2 - هنگامه های دشوار (شکست ها ، رنج ها و مصیبت ها) ، ابزاری برای شناسایی جناح منافقان و سست ایمانان ، از مؤمنان واقعی و استوار

و ما اصابکم . . . و ليعلم الذین نفاقوا

5- آثار شکست اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 11، 4

4 - شکست اصحاب فیل ، زمینه ساز گرفتار نشدن قریش ، به فقر اقتصادی و گرسنگی فراگیر و جان فرسا

ألم تر کیف فعل ربک بأصحاب الفیل . . . لایلف قریش ... الذی أطعمهم من جوع

نکره بودن «جوع»، بر شدت آن دلالت دارد.

11 - شکست اصحاب فیل ، از میان برنده زمینه تهاجم دیگران به مکه و برطرف سازنده ترس شدید قریش از دشمن

و ءامنهم من خوف

نکره بودن «خوف»، بر شدت آن دلالت دارد.

6- آثار شکست بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 12

12- روی کرد عمومی بنی اسرائیل به صلاح و شایستگی ، پس از تحمل مجازات افساد خویش و قبول شکست از مردانی جنگاور

لتفسدن فی الأرض . . . بعثنا علیکم عبادًا لنا أولی بأس شدید ... ثم ردنا لکم ال

قرینه دو آیه بعد «إن عدتم عدنا» دلالت می کند بر اینکه بنی اسرائیل پس از شکست خود، متنبه شده اند و برای همین جهت، خداوند هم آنان را امداد کرده است.

7- آثار شکست بنی نضیر

2- شکست یهود بنی نضیر ، نمودی از شکست ناپذیری و حکمت خداوند

و هو العزيز الحكيم . هو الذي أخرج الذين كفروا

ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل (و هو العزيز الحكيم) بیانگر ارائه نمونه و مصداق، پس از بیان یک حقیقت کلی است.

8- آثار شکست در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 10

10 - عقوبت‌های الهی در انتظار کسانی است که در آزمون الهی ناموفق باشند.

لیلوکم فی ما ایتیکم إن ربک سریع العقاب

9- آثار شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 6

6 - شکست و پیروزی در جنگ ، وسیله ای برای نابودی تدریجی کافران

نداولها بین الناس . . . و لیمحص الله الذین امنوا و یمحق الکافرین

«محق»، به معنی نابودی تدریجی است. (مجمع البیان).

10- آثار شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 25

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

یقولون لو کان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

یا ایها الذین امنوا لا تکنوا کالذین کفروا وقالوا لاخوانهم . . . ما ماتوا و م

کشته شدن عدّه ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای

احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

11- آثار شکست در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 31

ص: 108

31 - تردید در عالمانه و حکیمانه بودن احکام دین و انطباق آن با مصالح واقعی بشر، از عوامل عدم پایبندی به آن *

ذکر حکم الله... و الله علیم حکیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پس از بیان حکم الهی، برای تأکید بیشتر بر اهمیت این حکم و پایبندی مؤمنان به آن، موضوع علم و حکمت صادرکننده آن حکم تذکر داده شده است.

12- آثار شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 5,10

5- اتمام به گرفتن اسیر در میدان جنگ، قبل از متلاشی ساختن دشمن، کاری نادرست و مخالف اصول جنگ

فضرب الرقاب حتی إذا أئخنتموهم فشدوا الوثاق

از آیه شریفه استفاده می شود که خداوند، به سپاه اسلام شیوه و قانون جنگ و نکاتی را که موجب قوت و پیروزی آنان می شود آموخته است و به آنان تذکر داده که مبادا، به هوای گرفتن اسیر خود را به شکست بکشانند.

10- عدم جواز کشتن دشمن، پس از زمین گیر شدن و قدرت نداشتن او بر دفاع *

فضرب الرقاب حتی إذا أئخنتموهم

مفهوم «حتی إذا أئخنتموهم»، ممکن است این باشد که پس از زمین گیر شدن دشمن و ناتوانی وی بر دفاع از خویش، کشتن او (ضرب الرقاب) لازم نیست؛ بلکه موقع اسیر گرفتن او «شدوا الوثاق» است.

13- آثار شکست رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 7,8

7- شکست رومیان، حادثه ای حزن انگیز برای مؤمنان صدر اسلام بود.

غلبت الروم... و یومئذ یفرح المؤمنون

احتمال دارد که شادمانی مسلمانان، به خاطر این باشد که مسلمانان مکه، از شکست رومیان، به عنوان جبهه جناح مؤمنان، اندوهگین شده بودند و خداوند به آنان اعلام می کند که اندوه شان بر طرف خواهد شد.

8 - شکست و پیروزی روم ، امری سرنوشت ساز برای مؤمنان و مشرکان عصر بعثت بوده است .

و یومئذ یفرح المؤمنون

بیان شکست رومیان مسیحی در برابر ایرانیان و نیز پیشگویی شکست ایرانیان از رومیان و سرور و فرح مؤمنان از پیروزی رومیان، حکایت از این می کند که چنین تحولاتی برای گروه های یاد شده، مهم و سرنوشت ساز بوده است.

14- آثار شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 40 - 3

ص: 109

3- شکست کافران و مشرکان در پیکار با اسلام و مسلمانان ، جلوه عذاب الهی

من یأتیه عذاب یخزیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 19، 6

6- اسیرکردن نیروهای دشمن در میدان جنگ ، امری مجاز پس از متلاشی کردن سپاه کفر و زمین گیر ساختن آنان

حتّی إذا أثنتموهم فشدّوا الوثاق

19- امت اسلامی ، موظف به نبرد بی امان با جبهه کفر تا فرونشاندن شعله های شرارت آنان

فشدّوا الوثاق .. حتّی تضع الحرب أوزارها

خطاب آیه، می تواند به امت اسلامی در همه زمان ها باشد؛ یعنی، هرگاه جبهه کفر با اسلام به ستیز برخاست، مسلمانان موظف اند تا مرحله خلع سلاح جبهه کفر به مبارزه ادامه دهند. این مطلب از ملاک هایی که آیه به دست داده است (أثنتموهم ... تضع الحرب) استفاده می شود.

15- آثار شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 40 - 3

3- شکست کافران و مشرکان در پیکار با اسلام و مسلمانان ، جلوه عذاب الهی

من یأتیه عذاب یخزیه

16- آرزوی شکست اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 28 - 3

3- کافران ، در آرزوی مرگ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و شکست اسلام به سر می بردند .

قل أرءیتم إن أهلكنی اللّٰه و من معی

مفسران (صاحب مجمع البیان، تفسیر کبیر و ..) نوشته اند: این آیه و آیات مشابه آن (مانند آیه 30 سوره «طور» و آیه 12 سوره «فتح»)،

اشاره به این حقیقت تاریخی دارد که کافران و مشرکان، پیوسته در آرزوی مرگ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و در نتیجه شکست کامل اسلام، به سر می بردند.

17- آرزوی شکست محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 3

3 - کافران ، در آرزوی نابودی و شکست پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سر می بردند .

ص: 110

الذین کفروا لیزلقونک بأبصرهم لَمَّا سمعوا الذکر

18- آرزوی شکست محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 3

3 - کافران ، در آرزوی نابودی و شکست پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سر می بردند .

الذین کفروا لیزلقونک بأبصرهم لَمَّا سمعوا الذکر

19- آرزوی شکست مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 19، 6

6 - آرزوی ناکامی برای جامعه ایمانی ، عامل بدبختی اخروی منافقان

و تربصتم

19 - آرزوی ناکامی برای جامعه ایمانی ، تردید در باور های دینی ، فریفتگی به آرزو های باطل و مظاهر دنیا و غفلت از خداوند ، از

اوصاف منافقان و از نشانه های نفاق

و غرکم بالله الغرور

20- ادعای شکست محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 5

5 - سردمدار منافقین (عبدالله بن اُبی) ، خود را عزیز و پیروزمند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ذلیل و شکست خورده می پنداشت .

لیخرجنّ الأعزّ منها الأذلّ

21- ادعای شکست ناپذیری انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رفتار برخی از انسان ها ، بسان کسی است که خود را شکست ناپذیر و تواناترین موجود می پندارد .

أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

فاعل «یحسب» ضمیری است که به «الإنسان» در آیه قبل برمی گردد و به قرینه آیات بعد، روی سخن با مؤمنان حقیقی نیست؛ بلکه کافران و یا آنها و منافقان مورد نظر هستند. بنابراین باید گفت: عموم «الإنسان»، یا عموم عرفی است و مراد

ص: 111

بیشتر مردمی است که در زمان نزول این آیات، در مکه بوده و از زمره مؤمنان حقیقی نبودند و یا ارجاع ضمیر به آن، به صورت استخدام بوده و تنها بخشی از افراد مرجع ضمیر، مقصود هستند.

22- اطمینان به شکست محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 2

2 - احساس اطمینان مشرکان صدر اسلام نسبت به پیروزی جمع متحد خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

أم یقولون نحن جمیع منتصر

23- اطمینان به شکست موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 65 - 6

6 - ساحران فرعون، شکست موسی (ع) را در صورت اقدام او به سحر، حتمی دیده و نیازی به وارد عمل شدن خود احساس نمی کردند *

إمّا أن تلقی وإمّا أن نکون أول من ألقى

ساحران دو شق تخییر را، به گونه ای بیان کردند که گویا اگر موسی (ع) ابزار سحر خود را بیفکند، کار او تمام است و ناتوانی او بر همگان روشن خواهد شد و تنها در صورتی که آنها دست به کار شوند، نوبت «اول» و «دوم» معنا پیدا می کند از این رو وصف «أول من ألقى» را در باره موسی (ع) به کار نبردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 2

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

24- اطمینان به شکست مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 44 - 2

2- احساس اطمینان مشرکان صدر اسلام نسبت به پیروزی جمع متحد خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

أم یقولون نحن جمیع منتصر

ص: 112

25- اعلام شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 8، 1

1- فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای اعلام غلبه حتمی حق و اضمحلال قطعی باطل، به مشرکان مکه

و قل جاء الحقّ و زهق البطل

8- تبلیغ و اعلان ناپایداری و شکست پذیری جریان باطل، روشی برای بازداشتن مردم از روی کرد به باطل و تلاشی جهت مبارزه با آن

و قل جاء الحقّ و زهق البطل إن البطل كان زهوقاً

تعلیل شکست قطعی باطل، به اینکه ماهیت باطل شکست پذیر است، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

26- امتحان با شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 22

22 - شکست پیکارگران احد، آزمایش الهی برای آنان

ثم صرفکم عنهم لیتلیکم

«صرفکم عنهم» یعنی شما را از تعقیب دشمن درگیر منصرف ساخت و لازمه این انصراف، شکست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 16

16 - پندار اینکه خداوند نباید مسلمانان را مبتلا به شکست کند، پنداری جاهلانه و باطل

یظنون بالله غیر الحقّ . . . یقولون هل لنا من الامر من شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 7

7 - رنج ها و شکست های جامعه ایمانی، وسیله آزمایشی برای معلوم نمودن صف مؤمنان استوار از غیر ایشان

و ما اصابكم يوم التقى الجمعان فباذن الله و ليعلم المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 6

6 - سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حتّی یمیز الخبیث من الطّیب

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

ص: 113

27- انتظار شکست اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 7

7- کافران صدراسلام در انتظار شکست و نابودی اسلام بودند .

قل کلّ متربّص فترّبصوا فستعلمون

28- انتظار شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و انتظار در خصوص شکست کافران معاند و عذاب شدن آنان

فتولّ عنهم ... و أبصرهم

توصیه به نظاره کردن بر احوال کافران معاند - پس از توصیه به بی اعتنایی به آنان (فتولّ عنهم ..) - در حقیقت سفارش به صبر و انتظار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 179 - 3

3 - پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و انتظار در خصوص شکست کافران معاند و عذاب شدن آنان

و تولّ عنهم ... و أبصر

توصیه به نظاره کردن بر احوال کافران معاند، پس از سفارش به بی اعتنایی به آنان (و تولّ عنهم) در حقیقت، توصیه به صبر و انتظار است.

29- انداز از شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 4

4 - خداوند ، جبهه مخالف اسلام را به شکست ذلت بار هشدار داد .

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَبِتُوا

30- اهمیت شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 114

16- لزوم حفظ حالت جنگی و تهاجم بر دشمن ، برای کشتن و اسیر گرفتن تا زمان فرو نشستن شعله های نبرد

حتی تضع الحرب أوزارها

می توان گفت: «حتی تضع...» غایت برای مجموع پیام آیه است که عبارت بود از یورش بر دشمن، برای نابود ساختن و اسیر گرفتن آنان.

31- بشارت شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 17

17- نوید خداوند به پیروزی حق و استقرار آن در زمین و شکست باطل و رخت بر بستن آن

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس فيمكث في الأرض

32- بشارت شکست بدگویان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 11 - 7

7- نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شکست قریب الوقوع تکذیب کنندگان و بدگویان

و مهلهم قليلاً

33- بشارت شکست دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 21 - 4

4- خداوند ، مسلمانان صدراسلام را به پیروزی حتمی و شکست جبهه دشمن ، نوید داد .

كتب الله لأغلبن أنا ورسلي

34- بشارت شکست رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - بشارت و نوید خداوند به شکست سران کفر و شرک و پیروزی مسلمانان در دوران بعثت

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

ص: 115

35- بشارت شکست رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 11 - 4

4 - بشارت و نوید خداوند به شکست سران کفر و شرک و پیروزی مسلمانان در دوران بعثت

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

36- بشارت شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 5

5 - نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر دگرگون ساختن وضع مکه و غلبه دادن توحید و ایمان بر شرک و کفر (به هنگام بازگرداندن مجدد وی به آن شهر)

لرأدک إلی معاد

«معاد» در آیه، نکره موصوفه است که صفت آن حذف شده و تقدیر آن چنین است: «لرأدک إلی معاد غیر ما هو الآن؛ ترا به شهری بازمی گرداند که وضع آن غیر از وضعی باشد که الآن دارد». بنابراین تعبیر یاد شده به بازگشت فاتحانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه و دگرگون شدن اوضاع آن شهر با ورود آن حضرت اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 5 - 1

1 - بشارت به پیروزی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) بر کافران

فستبصر

آیه شریفه، بشارت و تهدید است؛ بشارت پیروزی پیامبر اسلام (فستبصر) و تهدید کافران به شکست و نابودی (و یبصرون).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 2

2 - پیشگویی قرآن و بشارت خداوند به شکست خفت بار کافران تکذیب گر

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که آیه شریفه درصدد پیشگویی و بشارت به شکست ذلت بار کافران در جنگ های آتی است.

37- بشارت شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 5

ص: 116

5 - نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر دگرگون ساختن وضع مکه و غلبه دادن توحید و ایمان بر شرک و کفر (به هنگام بازگرداندن مجدد وی به آن شهر)

لرأدک إلی معاد

«معاد» در آیه، نکره موصوفه است که صفت آن حذف شده و تقدیر آن چنین است: «لرأدک إلی معاد غیر ما هو الآن؛ ترا به شهری بازمی گرداند که وضع آن غیر از وضعی باشد که الآن دارد». بنابراین تعبیر یاد شده به بازگشت فاتحانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه و دگرگون شدن اوضاع آن شهر با ورود آن حضرت اشاره دارد.

38- بشارت شکست مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 2

2 - پیشگویی قرآن و بشارت خداوند به شکست خفت بار کافران تکذیب گر

سنسمه علی الخرطوم

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که آیه شریفه درصدد پیشگویی و بشارت به شکست ذلت بار کافران در جنگ های آتی است.

39- بشارت شکست مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 11 - 7

7 - نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر شکست قریب الوقوع تکذیب کنندگان و بدگویان

و مهلهم قلیلاً

40- پیشگویی شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 6

6 - خبردادن خداوند، از شکست حتمی یهود و برخوردار نشدن آنان از هیچ امداد

ثم لا ینصرون

41- پیشگوی شکست رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 11 - 1

ص: 117

1 - پیشگویی خداوند از شکست سران کفر و شرک در برابر سپاه اسلام

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که آیه شریفه، در مقام پیشگویی از آینده سران کفر و شرک است، آنانی که در مکه در اکثریت بودند و قدرت را در دست داشتند و در حالی که مسلمانان در اقلیت و ضعف قرار داشتند. از این رو خداوند از شکست کافران در جنگ های بدر، احزاب، حنین و یا فتح مکه خبر می دهد.

42- پیشگویی شکست رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 11 - 1

1 - پیشگویی خداوند از شکست سران کفر و شرک در برابر سپاه اسلام

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که آیه شریفه، در مقام پیشگویی از آینده سران کفر و شرک است، آنانی که در مکه در اکثریت بودند و قدرت را در دست داشتند و در حالی که مسلمانان در اقلیت و ضعف قرار داشتند. از این رو خداوند از شکست کافران در جنگ های بدر، احزاب، حنین و یا فتح مکه خبر می دهد.

43- پیشگویی شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 10

10 - موسی (ع) با توجه به افتراهای فرعونیان بر خداوند، به آنان هشدار داد و شکست و ناکامی را برای آنان پیش بینی کرد.

ویلکم لاتفتروا علی الله... وقد خاب من افتری

44- پیشگویی شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 4

4 - اخبار خداوند به شکست و عذاب قریب الوقوع کافران و مشرکان معاند و مشاهده شدن آن برای آنان

فتولّ عنهم حتّى حين . و أبصرهم فسوف يبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 179 - 4

4 - اخبار خداوند به شکست و عذاب قریب الوقوع کافران و مشرکان معاند و مشاهده شدن آن برای آنان

و تولّ عنهم حتّى حين . و أبصر فسوف يبصرون

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 2

2 - پیشگویی قرآن و بشارت خداوند به شکست خفت بار کافران تکذیب گر

سنسمه علی الخرطوم

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که آیه شریفه درصدد پیشگویی و بشارت به شکست ذلت بار کافران در جنگ های آتی است.

45- پیشگویی شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 175 - 4

4 - اخبار خداوند به شکست و عذاب قریب الوقوع کافران و مشرکان معاند و مشاهده شدن آن برای آنان

فتولّ عنهم حتّی حین . و أبصرهم فسوف یبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 179 - 4

4 - اخبار خداوند به شکست و عذاب قریب الوقوع کافران و مشرکان معاند و مشاهده شدن آن برای آنان

و تولّ عنهم حتّی حین . و أبصر فسوف یبصرون

46- پیشگویی شکست مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 2

2 - پیشگویی قرآن و بشارت خداوند به شکست خفت بار کافران تکذیب گر

سنسمه علی الخرطوم

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که آیه شریفه درصدد پیشگویی و بشارت به شکست ذلت بار کافران در جنگ های آتی است.

47- تبلیغ شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 8

8- تبلیغ و اعلان ناپایداری و شکست پذیری جریان باطل ، روشی برای بازداشتن مردم از روی کرد به باطل و تلاشی جهت مبارزه با آن

ص: 119

وقل جاء الحقّ وزهق البطل إن البطل كان زهوقاً

تعلیل شکست قطعی باطل، به اینکه ماهیت باطل شکست پذیر است، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

48- ترس از شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 13

13 - داشتن پناهگاهی امن در صورت شکست اسلام، انگیزه دوستی مسلمانان بیمار دل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یهود و نصارا و پذیرش ولایت آنان

يقولون نخشى ان تصيبنا دائرة

49- تعجیل در شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

2 - سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا يستعجلون

50- تهدید به شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 3

3 - کافران و مشرکان، به عذاب و شکست تهدید شدند.

ولتعلمنّ نبأه بعد حين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 8

8 - دلداری خداوند به مؤمنان و تهدید کافران و مشرکان حق گریز به انتقام و شکست

أليس الله بعزیز ذی انتقام

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ذیل آیه شریفه - که از عزت و انتقام خداوند سخن گفته - دارای لحن تهدیدآمیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 7

7 - تهدید منافقان به شکست ذلت بار از سوی خداوند

ص: 120

ليخرجنّ الأعزّ . .. ولله العزّه ولسوله وللمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - قلم - 68 - 5 - 2

2 - تهديد خداوند به شكست كافران ، در جنگ با پيامبر (صلى الله عليه وآله) و مسلمانان

و يبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مزمل - 73 - 11 - 1

1 - مرفهان تكذيب گر از سوى خداوند ، به عذاب و شكست تهديد شدند .

و ذرني و المكذبين

تعبير (مرا با تكذيب گران واگذار) تعبيري تهديدآمیز است. تهديد الهی هم ممكن است، ناظر به شكست كافران در جنگ ها باشد و هم عذاب اخروی.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مدثر - 74 - 11 - 2، 1

1 - تهديد شدن وليدين مغيره به عذاب و شكست ، از سوى خداوند

ذرني و من خلقت وحيداً

مطابق نظر مفسران، اين آيه تا آيه 25 درباره وليدين مغيره (يكي از سران مکه) نازل شده است (مجمع البيان). گفتنی است كلمه «وحيداً» در اين برداشت، حال برای «يا» در «ذرني» است و عبارت «ذرني و من خلقت وحيداً» (مرا تنها بگذار با آن كس كه خلقش كردم) و مانند آن، برای تهديد می باشد.

2 - سران كفر و شرک ، مورد تهديد خداوند به عذاب و شكست

ذرني و من خلقت وحيداً

51- تهديد به شكست ذلت بار

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) کافران و مشرکان معاند را به مقابله فرا خواند و به شکست ذلت بار (چون شکست روز بدر) تهدید کرد.

من یأتیه عذاب یخزیه

بیشتر مفسران بر این دیدگاه اند که مقصود از عذاب خوارکننده در دنیا، شکست کافران و مشرکان معاند در جنگ ها (همچون جنگ بدر) است.

52- حتمیت شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 121

18 - مجادله - 58 - 21 - 2

2 - غلبه حق بر باطل ، قانون مکتوب الهی است .

کتب الله لأغلبين أنا ورسلي

53- حتمیت شکست حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 12

12 - شکست نهایی در جنگ بین حق و باطل ، سرنوشت محتوم حق ستیزان و باطل مداران مفسد است .

إن الله سيظله إن الله لا يصلح عمل المفسدين

54- حتمیت شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 1 - 2

2 - با رسیدن نصرت الهی ، پیروزی بر دشمن قطعی است .

إذا جاء نصر الله والفتح

55- حتمیت شکست دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 7

7 - خداوند ، جبهه مخالف اسلام (منافقان و عموم دشمنان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) را به شکست حتمی و ذلت بار هشدار داد .

إن الذين يحادون .. أولئك في الأذلين

56- حتمیت شکست دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - خداوند ، جبهه مخالف اسلام (منافقان و عموم دشمنان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) را به شکست حتمی و ذلت بار هشدار داد .

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ .. أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ

ص: 122

57- حتمیت شکست دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 7

7 - خداوند ، جبهه مخالف اسلام (منافقان و عموم دشمنان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) را به شکست حتمی و ذلت بار هشدار داد .

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ .. أَوْلَئِكَ فِي الْأَذْلَى

58- حتمیت شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 1

1- تلاش های کافران ، در منحرف ساختن جامعه بشری از راه خدا ، محکوم به شکست حتمی و نهایی است .

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَلُهُمْ

«أعمالهم» نظر به تلاش های کفرآمیز و انحراف انگیز کافران دارد که از واژه «صدّوا» استفاده می شود. شکست حتمی و نهایی از آن جهت برداشت می شود که گوینده «أضَلَّ» خداوند است و اگر کافران در ظاهر پیشرفت هایی هم داشته باشند، در نهایت محکوم به شکست اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 3 - 6

6 - تأکید خداوند ، بر پیروزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ناکامی کافران تکذیب گر

و كَذَّبُوا .. وَ كَلَّ أَمْرَ مُسْتَقَرًّا

بیان کلی خداوند در تحقق و استقرار برنامه های از پیش تعیین شده، در حقیقت نویدی به مؤمنان و تهدیدی به کافران است که رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) سرانجام تثبیت خواهد شد و تکذیب گران کاری از پیش نخواهند برد.

59- حتمیت شکست مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - شکست نهایی در جنگ بین حق و باطل ، سرنوشت محتوم حق ستیزان و باطل مداران مفسد است .

إن الله سيبطله إن الله لا يصلح عمل المفسدين

ص: 123

60- حتمیت شکست منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 7

7 - خداوند ، جبهه مخالف اسلام (منافقان و عموم دشمنان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) را به شکست حتمی و ذلت بار هشدار داد .

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ .. أُولَئِكَ فِي الْأَذْلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 10

10 - تضمین عزت و پیروزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، از سوی خداوند در قبال توطئه های منافقان

لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزَّ .. وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

61- خدا و شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 60 - 4

4 - خداوند ، مغلوب کسی یا چیزی واقع نمی شود .

و ما نحن بمسبوقين

62- رؤیت شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 2

2 - قابل درک و مشاهده بودن نشانه های شکست و نابودی کافران و مشرکان معاند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و أبصرهم

برداشت یاد شده از آن جا است که توصیه به دقت کردن در وضعیت کافران، مربوط به زمان بعد از شکست و عذاب نیست؛ بلکه به زمان قبل از آن ارتباط دارد. بنابراین پیش از شکست و یا نزول عذاب، آثار آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) قابل رؤیت و درک بود.

2- قابل درک و مشاهده بودن نشانه های شکست و نابودی کافران و مشرکان معاند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و أبصر

برداشت یاد شده از آن جا است که توصیه به دقت کردن در وضعیت کافران، مربوط به زمان بعد از شکست و عذاب نیست؛ بلکه به زمان قبل از آن ارتباط دارد. بنابراین پیش از شکست و یا نزول عذاب، آثار آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) قابل مشاهده و درک بود.

ص: 124

63- رؤیت شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 2

2 - قابل درک و مشاهده بودن نشانه های شکست و نابودی کافران و مشرکان معاند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و أبصرهم

برداشت یاد شده از آن جا است که توصیه به دقت کردن در وضعیت کافران، مربوط به زمان بعد از شکست و عذاب نیست؛ بلکه به زمان قبل از آن ارتباط دارد. بنابراین پیش از شکست و یا نزول عذاب، آثار آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) قابل رؤیت و درک بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 179 - 2

2 - قابل درک و مشاهده بودن نشانه های شکست و نابودی کافران و مشرکان معاند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و أبصر

برداشت یاد شده از آن جا است که توصیه به دقت کردن در وضعیت کافران، مربوط به زمان بعد از شکست و عذاب نیست؛ بلکه به زمان قبل از آن ارتباط دارد. بنابراین پیش از شکست و یا نزول عذاب، آثار آن برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) قابل مشاهده و درک بود.

64- زمینه شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 56 - 8

8 - ناکامی و شکست، سرنوشت حتمی پذیرندگان ولایت یهود، نصارا و دیگر کافران

و من يتول الله ورسوله و الذين آمنوا فان حزب الله هم الغالبون

حصر در جمله «فان حزب الله...» می تواند ناظر به پندار غلط کسانی باشد که برای مصون ماندن از شکست احتمالی مسلمانان (نخشی ان تصیینا دائره) در صدد ایجاد روابط دوستی و ولایی با کافران بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 12

12- صبر و تقوا، دو شرط اساسی برای پیروزی نهایی بر کافران و نایل شدن به فرجامی نیکوست.

فصبر إن العقبه للمتقين

65- زمینه شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 5

ص: 125

5- نابودی باطل و اندیشه های نادرست، در گرو حضور اهل حق در میدان مبارزه با باطل است.

بل نقذف بالحق علی البطل فیدمغه

«باء» در «بالحق» برای استعانت است. براین اساس معنای آیه چنین می شود: «ما به کمک حق بر باطل می کوبیم و نابودش می سازیم». این معنا می رساند که حق باید در صحنه کارزار با باطل، حضور داشته باشد تا به وسیله آن بتوان باطل و اندیشه های نادرست را نابود کرد. گفتنی است خداوند نابود ساختن باطل را به خود نسبت نداده؛ بلکه حق را نابود کننده باطل دانسته است (فیدمغه)، این نکته مؤید همین برداشت است.

66- زمینه شکست بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 7

7- فسادانگیزی و بدکرداری بنی اسرائیل، زمینه ساز شکست و نابودی آنان

بعثنا علیکم عباداً لنا .. و إن أسأتم فلها فإذا جاء وعد الأخره لیسئوا وجوهکم

جمله «إن أسأتم» می تواند تبیین کننده علت شکست نخستین و سرکوب شدن بعدی بنی اسرائیل باشد؛ یعنی، شکستهای آنان نمونه و مصداقی از نتیجه بدیهای آنهاست.

67- زمینه شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 14

14 - اسیر گرفتن از دشمن قبل از سرکوبی کامل آنان، زمینه ساز شکست و خلاف حکمت و مصلحت

ما کان لنبی .. و الله عزیز حکیم

تذکر به عزت و حکمت خداوند پس از نهبی وی از اسیر گرفتن قبل از تحکیم موقعیت، اشاره به این حقیقت دارد که تخلف از آن نهبی خلاف مصلحت و زمینه ساز شکست می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 5,6

5 - گرفتن اسیر در جنگ بدر مقتضی شکست مسلمانان در آن نبرد

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

برخی بر آنند که مراد از «عذاب عظیم» شکست از دشمن در کارزار بدر است و مقصود از «کتب من الله . . .» وعده پیروزی است که خداوند پیش از وقوع جنگ بدر مسلمانان را به آن بشارت داد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: اگر وعده الهی به پیروزی شما (رزمندگان بدر) نبود، به سبب گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن به شکست سختی گرفتار می شدید. (برگرفته شده از روح المعانی).

6 - تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، مانع شکست مسلمانان ، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لولا كتب . . . عذاب عظیم

ص: 126

68- زمینه شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 7

7 - ایمان به خدا و جهاد با مال و جان در راه او ، مایه جلب نصرت الهی و شکست سریع جبهه دشمن

تؤمنون بالله ... و تجهدون ... و آخری تحبونها

69- زمینه شکست فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 3

3 - آگاهی قبلی فرعون از خطر ساز بودن بنی اسرائیل برای حکومت و نظام سرکوبگری

و نری فرعون و هم-ن و جنودهما منهم ما كانوا یحذرون

70- زمینه شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 2

2 - اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع) ، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان ، در میدان مقابله بود .

ویلکم ... قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده ، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی (ع) است و از زاویه دیگر ، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف ، آنان را تهدید می کرده است .

71- زمینه شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 17

17 - نقش مهم هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در فرو شکستن صولت و شعار کفر و اعتلا یافتن کلمه الله

فقد نصره الله إذ أخرجه . . . و جعل كلمه الذين كفروا السفلى و كلمه الله هي العلى

ص: 127

72- زمینه شکست کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 17

17 - نقش مهم هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در فروشکستن صولت و شعار کفر و اعتلا یافتن کلمه الله

فقد نصره الله إذ أخرجه . . . و جعل كلمه الذين كفروا السفلى و كلمه الله هي العلى

73- زمینه شکست مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 5

5 - گرفتن اسیر در جنگ بدر مقتضی شکست مسلمانان در آن نبرد

لولا كتب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

برخی برآنند که مراد از «عذاب عظیم» شکست از دشمن در کارزار بدر است و مقصود از «كتب من الله . . .» وعده پیروزی است که خداوند پیش از وقوع جنگ بدر مسلمانان را به آن بشارت داد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: اگر وعده الهی به پیروزی شما (رزمندگان بدر) نبود، به سبب گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن به شکست سختی گرفتار می شدید. (برگرفته شده از روح المعانی).

74- سختی شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 2 - 59 - 9

9 - شکست و تبعید یهود بنی نضیر، امری دشوار و دور از انتظار برای مسلمانان

ما ظننتم أن يخرجوا

75- سنت شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 23 - 1

1 - پیروزی جبهه مؤمنان راستین و مقاوم و شکست دشمنان آنان، سنت همیشگی خداوند

سنّہ اللّٰہ الّٰتی قد خلت من قبل

سنّت در این آیه، نظر به آیه قبل دارد که درباره پیروزمندی مؤمنان بر کافران است.

ص: 128

76- شکست ابولهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 1 - 4,8

4- ابولهب، در رویارویی با اسلام، ناکام ماند و دستش از رسیدن به مقصود، کوتاه شد.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

استفاده از فعل ماضی در دعا و نفرین، برای حتمی دانستن آن است. برخی گفته اند: «تَبَّتْ» نفرین است و «تَبَّ» خبر. در این صورت برداشت یاد شده، وضوح بیشتری می یابد.

8- شکست خوردن ابولهب و بی ثمر بودن تلاش های او در برابر اسلام، از پیشگویی های قرآن

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 2 - 3

3- ثروت ابولهب و جاه و مقامی که کسب کرده بود، او را از گرفتاری به هلاکت و ناکامی در تلاش هایش، رهایی نبخشید.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ . مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

«أَغْنَىٰ عَنْهُ»؛ یعنی، منصرف ساخت و بازگرداند از او (برگرفته از نهاییه ابن اثیر). به قرینه آیه قبل و بعد، مراد بازداشتن از هلاکت و آتش جهنم است.

77- شکست احزاب صدر اسلام در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 3

3- ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان، شایسته یادآوری است.

إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

«إِذْ جَاءُوكُم» عطف بر «إِذْ جَاءُوكُم» در آیه پیش و متعلق فعل «أَذْكُرُوا» در همان آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- منافقان مدینه ، حتی پس از هزیمت احزاب متّحد و عزیمت شان از اطراف مدینه ، گمان می کردند که آنان نرفته اند .

یحسبون الأحزاب لم یذهبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پراکنده شدن احزاب متّحد از اطراف مدینه ، به دست خداوند بود .

وردّ الله الذین کفروا

3 - احزاب متّحد ، در حالی از محاصره مدینه ناامید و پراکنده شدند که آکنده از خشم بودند .

وردّ الله الذین کفروا بغیظهم

«باء» در «بغیظ» برای ملبسه است و «بغیظهم» حال برای موصول «الذین کفروا» است.

6- آکنده شدن احزاب متحد از خشم و غضب، معلول ناکامی آنان در تلاش شان بود.

و ردّ الله الذین کفروا بغیظهم لم ینالوا خیراً

«لم ینالوا خیراً» می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد و احتمال دارد که برای بیان «بغیظهم» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

12- توان مندی خداوند، منشأ فراهم آمدن زمینه پراکنده شدن احزاب متحد از اطراف مدینه

و ردّ الله الذین کفروا .. و کان الله قویاً

«و کان الله ..» به منزله تعلیل برای جمله «و ردّ الله الذین کفروا» است.

78- شکست ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 33 - 7,8

7- تاریخ بشریت، در آینده، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین اسلام خواهد بود.

هو الذی أرسل رسوله .. لیظهره علی الدین کله

خداوند در آیه فوق از پیروزی قطعی اسلام بر تمام ادیان جهان، خبر داده و پیشگویی کرد و چون چنین چیزی در دوران رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) اتفاق نیفتاد به دست می آید که این پیروزی مربوط به آینده تاریخ بشریت است.

8- تعلق اراده الهی در غلبه یافتن دین حق (اسلام) بر دیگر ادیان جهان، علی رغم کراهت مشرکان

و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون

79- شکست استبداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 15 - 10

10- استبداد و خودرأیی، محکوم به شکست است.

و خاب کلّ جبّار عنید

80- شکست اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 18

18 - تخطئه پندار بیمار دلان سست ایمان درباره بی ثباتی و شکست اسلام از سوی خداوند

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ

ص: 130

81- شکست اسلام ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 4

4 - تلاش برای خاموش کردن نور اسلام ، تلاشی مذبوحانه و بی فرجام است .

یریدون لیطفوا نور الله . . . و الله متم نوره

82- شکست امت های مفسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 8 - 4

4- شکست امت های فسادگر به معنای قطع همیشگی رحمت الهی از آنان نیست .

عسی ربکم أن یرحمکم

83- شکست اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 7، 5، 4

4 - شکست و فرار ، فرجام رویارویی و نبرد اهل کتاب (یهود) با مسلمانان

وإن یقتلکم یولّوکم الابدبار

5 - پیشگویی قرآن در عجز اهل کتاب ، از ضرر رسانیدن به مسلمانان و شکست و فرار آنان در پیکار با مسلمانان

لن یضروکم إلا اذی و إن یقتلکم یولّوکم الابدبار

7 - اهل کتاب (یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)) ، آغازگر پیکاری که فرجامش جز شکست و فرار برای آنان نخواهد بود .

وإن یقتلکم یولّوکم الابدبار

چون نسبت قتال به اهل کتاب داده شده، معلوم می شود که آنان آغازگر پیکار خواهند بود.

10 - محرومیت اهل کتاب (یهود) از یاری دیگران ، پس از فرار و شکست در پیکار با مسلمانان

وإن يقاتلوكم يولّوكم الاديبار ثم لا ينصرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 12

12 - کتمان حقایق و دیگر ترفند های عالمان اهل کتاب ، آنان را از عذاب دنیا (ذلّت ، شکست و . . .) نجات نخواهد داد .

لا تحسبنّ الذّین . . . بمفازه من العذاب

در برداشت فوق ، عذاب اوّل ، به قرینه تکرار آن ، عذاب دنیوی گرفته شده است .

ص: 131

84- شکست اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 6

6 - رخ دادن درگیری هایی منتهی به پیروزی مؤمنان بر مکیان ، قبل از انعقاد صلح حدیبیه *

من بعد أن أظفرکم علیهم

در صورتی که مراد از «بطن مکه» سرزمین حدیبیه باشد؛ احتمال می رود که تعبیر «من بعد أن أظفر» بیانگر درگیری های محدودی باشد که قبل از انعقاد صلح حدیبیه، میان کافران و مؤمنان صورت گرفت و به پیروزی مؤمنان منتهی گردید.

85- شکست ایرانیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 1

1 - تقویت جبهه رومیان و چیره ساختن آنان بر ایرانیان ، وعده تخلف ناپذیر خداوند به مؤمنان عصر بعثت

سیغلبون . . . وعد الله لا یخلف الله وعده

«وعد الله» مفعول مطلق فعل محذوف است و نویدهای خداوند - در آیات قبل - را تأکید می کند.

86- شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 3, 2, 1

1- در نزاع میان جبهه حق و باطل ، پیروزی نهایی از آن حق مداران است .

بل نقذف بالحق علی البطل

2- پیروزی عقیده و جهان بینی حق بر عقیده و جهان بینی باطل ، سنت الهی است .

و ما خلقنا السماء . . . لعین . . . بل نقذف بالحق علی البطل فیدمغه

خداوند در آیه قبل، از هدفمند بودن آفرینش جهان و نیز بطلان عقیده به بیهوده بودن خلقت طبیعت سخن به میان آورده است. این سخن قرینه بر این است که مقصود از حق و باطل در آیه شریفه، عقیده و جهان نگرایی حق و باطل است. گفتنی است که ذیل همین آیه (و لکم

الویل ممّا تصفون) که در باره نسبت ناروا به خداوند و توصیف او به امور نادرست است، مؤید برداشت یاد شده است.

3- پیروزی حق بر باطل، جلوه ای از هدف داری نظام آفرینش است.

و ما خلقنا السماء.. بل نقذف بالحقّ علی البطل فیدمغه

خداوند در آیه قبل، سخن از آفرینش جهان براساس حق و هدفمند به میان آورد و در این آیه، پیروزی حق بر باطل را یادآور شد. ارتباط میان این دو گفتار بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 17

17 - جبهه گیری در برابر حق و مبارزه با رسالت‌های الهی محکوم به شکست است.

ص: 132

و لقد كذبت رسل من قبلك فصبروا .. حتى أتتهم نصرنا و لا مبدل لكلمت الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 7 - 14

14 - پیروزی حق و شکست باطل ، هدفی بس والاتراز رسیدن به ثروت دنیا در بینش الهی

تودون أن غير ذات الشوكه تكون لكم و يريد الله .. و يقطع دابر الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 51 - 15

15 - باطل نمی تواند برای همیشه پوشاننده حق باشد .

الئن حصحص الحق أنا رودته عن نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 98 - 8

8 - پیروزی نهایی در عرصه مبارزه حق و باطل ، از آن جبهه حق خواهد بود .

إذ قال لأبيه وقومه ماذا تعبدون .. قالوا ابنوا له نبيناً فألقوه فى الجحيم . ف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 11 - 2

2 - جبهه كفر و باطل ، در مصاف با جبهه ايمان و حق ، محكوم به شكست است .

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - مجادله - 58 - 21 - 1

1 - در جنگ حق و باطل ، غلبه با حق است .

كتب الله لأغلبن أنا ورسلى

87- شكست بنى اسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 54 - 5

5 - شكست مكر بنى اسرائيل عليه عيسى (ع)

و مكروا و مكر الله و الله خير الماكرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 110 - 36

ص: 133

36 - ناکامی بنی اسرائیل در آسیب رسانی به مسیح (ع) ، از نعمت های خاص خداوند بر آن حضرت

اذکر نعمتی علیک . . . اذ کففت بنی اسرائیل عنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 4، 1

1- بازگشت قدرت و توان بنی اسرائیل با اراده خداوند پس از نخستین شکست آنان

ثم ردنا لكم الكره عليهم

«کره» در لغت به معنای بازگشت و دولت و نیز به معنای تجدید خلق پس از نابودی است. در هر حال، بازگشت قدرت و توان، از آن قابل استفاده است.

4- وجود فاصله میان نخستین شکست بنی اسرائیل و پیروزی آنان

ثم ردنا لكم الكره عليهم

«ثم» دلالت بر تراخی و فاصله زمانی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 9

9- مورد تاخت و تاز قرار گرفتن بنی اسرائیل به وسیله جنگاورانی قدرتمند ، با فرا رسیدن دومین مرحله فسادانگیزی آنان و هویدا شدن غبار غم و شکست در چهره آنها

فإذا جاء وعد الأخره لیسئوا وجوهکم

ضمیر فاعلی «هم» در «لیسئوا» به «عباداً» باز می گردد و لام در آن برای تعلیل است؛ یعنی، بندگان ما برای اندوهگین کردن شما (بنی اسرائیل) بیایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 8 - 2، 1

1- ایجاد امیدواری به رحمت در بنی اسرائیل ، علی رغم دو بار فسادانگیزی و شکست تلخشان به وسیله خداوند

عسی ربکم أن یرحمکم

مخاطبان آیه با توجه به آیات قبل، بنی اسرائیل است.

2- نابود و منقرض نشدن نسل بنی اسرائیل، علی رغم هجوم سنگین نیروهای توانمند و دوبار شکست سخت آنان

عسی ربکم آن یرحمکم

88- شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 22، 6

6- نخستین بسیج دفاعی مسلمانان در برابر یهودیان، منتهی به شکست و تبعید یهود بنی نضیر شد.

هو الذی أخرج الذین کفروا .. لأوّل الحشر

«حشر»، به معنای بیرون آوردن جماعت از مقر و گسیل داشتن آنان به جنگ نیز می باشد. بنابراین معنا «الحشر» در آیه

ص: 134

شریفه، نظر به تجمع مسلمانان در برابر توطئه های بنی نضیر دارد.

22 - غلبه اراده خدا بر استحکامات بنی نضیر ، درسی برای صاحبان فهم و بصیرت

مانعتهم حصونهم .. فأتیهم الله من حيث لم يحتسبوا ... فاعتبروا یا اولی الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 2

2 - فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام ، منتهی به شکست آنان ، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

کمثل الذین من قبلهم قریباً

برخی بر آنند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

89- شکست توطئه ابرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 2 - 4

4 - عقیم ساختن توطئه ابرهه برای انهدام کعبه ، سزاوار تأمل و هشدار برای مخالفان اسلام

الم يجعل کیدهم فی تضلیل

90- شکست توطئه دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 70 - 5

5- نیرنگ ها و دسیسه های اهل باطل در برابر اراده الهی ، ناتوان و نافرجام است .

و أرادوا به کیداً فجعلنهم الأخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 3 - 3

3 - قدرت خداوند بر شکافتن تاریکی شب به وسیله سپیده صبح ، دلیل توانمندی او بر خنثی ساختن تهدید های پوشیده و توطئه های

قل أعود برّب الفلق . . . و من شرّ غاسق إذا وقب

آیات بعد، قرینه بر این است که مراد از خطرهای شبانه، برنامه ریزی های کاملاً محرمانه دشمن در شب است.

91- شکست نوطئه دشمنان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 6

ص: 135

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك .. قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک...».

92- شکست توطئه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 6

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك .. قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک...».

93- شکست توطئه رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 6

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك .. قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک...».

94- شکست توطئه رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك .. قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک ..».

ص: 136

95- شکست توطئه علیه قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 7

7 - استفاده از شیوه های بهانه جویانه و دروغ علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شیوه ای ناموفق و ناکام

وقال الذین کفروا إن هذا إلاّ إفک .. . أسطیرا لأولین ... رجلاً مسحوراً... فضلّ

96- شکست توطئه علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 7

7 - استفاده از شیوه های بهانه جویانه و دروغ علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شیوه ای ناموفق و ناکام

وقال الذین کفروا إن هذا إلاّ إفک .. . أسطیرا لأولین ... رجلاً مسحوراً... فضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 32 - 9

9- ترفند ها و توطئه های کافران علیه راه خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، محکوم به شکست و بی فرجامی

إنّ الذین کفروا و صدّوا .. . و سیحبط أعمالهم

به قرینه صدر آیه، می توان گفت: مراد از «أعمالهم» همان حرکت های کفرآمیز، مانع تراشی در طریق حق و ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. در این صورت «حبط»، به معنای خنثی سازی و عقیم نمودن تلاش های آنان خواهد بود.

97- شکست توطئه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 14

14 - توطئه مشترک فرعون ، هامان و قارون برای کشتار فرزندان ذکور مؤمنان در عصر موسی (ع) نافرجام ماند .

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه .. . و ما کید الکفرین إلاّ فی ضلل

98- شکست توطئه قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 14

14 - توطئه مشترک فرعون ، هامان و قارون برای کشتار فرزندان ذکور مؤمنان در عصر موسی (ع) نافرجام ماند .

ص: 137

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه . . . و ما كيد الكافرين إلا في ضلل

99- شکست توطئه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 30 - 5

5- شکست کافران مکه در توطئه علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، عبرتی برای همه خائنان به خدا و رسول

لاتخونوا الله و الرسول . . . و یمکرون و یمکر الله

یادآوری شکست توطئه های کافران مکه پس از اشاره به خیانت برخی از مسلمانان برای تفهیم این حقیقت است که خائنان به خدا و رسول، هر چند اظهار اسلام کنند، همان گونه که کافران موفق نشدند، آنان نیز موفق نمی شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 3، 4، 6

3- تلاش کافران و صرف هزینه های کلان برای جلوگیری از گسترش اسلام، بی اثر است .

ثم تکون علیهم حسره

4- از دست دادن دارایی ها و بر جای ماندن حسرت و ندامت، ثمره تلاش برای مبارزه با اسلام

ثم تکون علیهم حسره

6- خداوند بی ثمر ماندن تلاش های حق ستیزانه کافران قریش را به مسلمانان صدر اسلام بشارت داد .

ثم تکون علیهم حسره ثم یغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 73 - 4

4- تلاش های کافران برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عقب نشینی و یا عدول از مواضع اصولی خویش، ناکام ماند و شکست خورد .

و این کادوا لیفتنونک

تعبیر «نزدیک بود تو را به فتنه اندازند» حکایت می کند که آنان، موفق به این کار نشدند و شکست خوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 17، 15

15 - نافرجم مانندن توطئه های کافران علیه مؤمنان ، از سنت های الهی است .

و ما کید الکفرین إلا فی ضلل

17 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، در مورد نافرجم مانندن توطئه های کافران علیه جانیشان

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه . . . و ما کید الکفرین إلا فی ضلل

مفسران بر این عقیده اند که آیه شریفه با بیان تاریخ موسی (ع) و مؤمنان به او و نیز فرعونیان، در صدد دلداری به پیامبر اسلام و مؤمنان است که وضعیتی مشابه آنان در مکه داشتند.

ص: 138

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 1

1- تلاش های کافران ، در منحرف ساختن جامعه بشری از راه خدا ، محکوم به شکست حتمی و نهایی است .

الذین كفروا و صدّوا عن سبيل الله أضلّ أعمالهم

«أعمالهم» نظر به تلاش های کفرآمیز و انحراف انگیز کافران دارد که از واژه «صدّوا» استفاده می شود. شکست حتمی و نهایی از آن جهت برداشت می شود که گوینده «أضلّ» خداوند است و اگر کافران در ظاهر پیشرفت هایی هم داشته باشند، در نهایت محکوم به شکست اند.

100- شکست توطئه مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 37 - 17

17 - توطئه و نیرنگ های مستکبران و قدرت های فرعونى ، شکست پذیر و خنثی شدنی است .

و ما کید فرعون إلاّ فى تباب

برداشت بالا با توجه به این نکته مهم تفسیری است که نقل داستان ها و ماجراهای تاریخی در قرآن، صرفاً برای بیان واقعیت تاریخی گذشته نیست. بلکه جریانی است مستمر برای تمامی اعصار و روزگاران.

101- شکست توطئه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 76 - 7

7- توطئه مشرکان برای اخراج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه ، عقیم ماند و به ثمر نرسید .

و إن کادوا لیستفزّونک من الأرض لیخرجوک منها و إذا لایلشون خلفک إلاّ قلیلاً

از تعبیر «و إن کادوا لیستفزّونک» (نزدیک بود تو را اخراج کنند) به دست می آید که آنان، نتوانستند هدف خویش را در اخراج پیامبر(صلی الله علیه و آله) از مکه عملی سازند.

102- شکست توطئه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 8

8 - شکست منافقان در توطئه علیه اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عدم دستیابی آنان به هدف های شومشان

و هموا بما لم ینالوا

ص: 139

103- شکست توطئه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 14

14 - توطئه مشترک فرعون ، هامان و قارون برای کشتار فرزندان ذکور مؤمنان در عصر موسی (ع) نافرجام ماند .

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه . . . و ما كيد الكافرين إلا في ضلل

104- شکست توطئه های کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 32 - 9

9- ترفند ها و توطئه های کافران علیه راه خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، محکوم به شکست و بی فرجامی

إنّ الذين كفروا و صدّوا . . . و سيحبط أعمالهم

به قرینه صدر آیه، می توان گفت: مراد از «اعمالهم» همان حرکت های کفرآمیز، مانع تراشی در طریق حق و ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. در این صورت «حبط»، به معنای خنثی سازی و عقیم نمودن تلاش های آنان خواهد بود.

105- شکست توطئه های مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 65 - 2

2 - خداوند ، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را در قبال سخنان ناروای مشرکان دلداری داده و با وعده غلبه قطعی توحید بر شرک ، آن حضرت را از ناکامی و نافرجامی توطئه های آنان ، مطمئن ساخت

و لا يحزنك قولهم إن العزة لله جميعاً

106- شکست جادوگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 69 - 8

8 - راه موفقیت و پیروزی بر ساحران بسته است .

و لايفلح الساحر حيث أتى

«ال» در «الساحر» برای جنس است و «حيث أتى»؛ یعنی، «حيث أقبل» (هرجا رو آورد).

107- شكست جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 140

3 - عصای موسی (ع) پس از افکنده شدن، تمام بافته های جادویی ساحران را بلعید و به کام خویش فرورد .

فإذا هي تلقف ما يأفكون

«لَقَف» (مصدر تلقف) به معنای گرفتن چیزی با سرعت است و در آیه شریفه به مناسبت مورد به «بلعیدن» تفسیر شده است. جمله «فإذا هي ...» می تواند خبر از رخدادی باشد که در صحنه مبارزه اتفاق افتاده است. در این صورت تقدیر جمله چنین خواهد بود: أوحينا إلی موسی أن ألق عصاک فالتقیها فإذا هي تلقف.

4 - خداوند به موسی (ع) بشارت داد که عصای وی پس از رها شدن، تمام ساخته های دروغین ساحران را خواهد بلعید .

أن ألق عصاک فإذا هي تلقف ما يأفكون

در برداشت فوق جمله «فإذا هي ...»، همانند «أن ألق عصاک»، تفسیر «أوحینا» گرفته شده است. بر این مبنا تقدیر جمله بدین صورت خواهد شد: ألق عصاک فإذا التقیها إذا هي تلقف ما يأفكون.

5 - عصای موسی (ع) با بلعیدن ابزار جادویی ساحران، صحنه ای شگفت و به دور از انتظار همگان به وجود آورد .

فإذا هي تلقف ما يأفكون

«إذا» برای مفاجات است و دلالت می کند که جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره واقع شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - فرعونیان با ناکامی ساحران خویش در حضور انبوه تماشاچیان مغلوب گشتند و با ذلت، صحنه مبارزه را ترک کردند .

فغلبوا هنالک و انقلبوا صغیرین

در برداشت فوق ضمیر در «فغلبوا» و «انقلبوا» به فرعونیان بازگردانده شده است.

2 - ساحران دربار فرعون پس از بطلان سحرشان شکست خوردند و در صحنه مبارزه به ذلت افتادند .

فغلبوا هنالک و انقلبوا صغیرین

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از ضمیر «فغلبوا» و «انقلبوا» ساحران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فرعون ، شکست ساحران و پیروزی موسی را صحنه سازی و ایمان آنان را توطئه ای از پیش طراحی شده اعلام کرد .

إن هذا لمکر مکرتموه فی المدینه

کلمه «هذا» اشاره است به ماجرای شکست ساحران و پیروزی موسی و در آخر اظهار ایمان ساحران به ربوبیت خداوند و پیامبری موسی و هارون.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 2

2- در پس تحقق معجزه موسی (ع) و شکست ساحران ، تنها گروه اندکی از بنی اسرائیل به وی گرویده و ایمان آوردند .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه

برداشت فوق بر اساس ارجاع ضمیر «من قومه» به «موسی» است ؛ ضمناً تکثیر «ذریه» دلالت بر تقلیل می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 141

10 - فرعون ، شکست ساحران از موسی (ع) را ، امری تصنعی و بر اثر تباری قبلی با موسی (ع) دانست و آنان را به سهل انگاری عمدی متهم ساخت .

إِنَّهٗ لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ

108- شکست حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 82 - 4

4 - حق ستیزان ، همواره محکوم به شکستند .

و يحق الله الحق بكلمته و لو كره المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 10

10 - حق ستیزان ، سرانجام مقهور قدرت شکست ناپذیر خداوند

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ

109- شکست حق ستیزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 17

17 - جبهه گیری در برابر حق و مبارزه با رسالت‌های الهی محکوم به شکست است.

و لقد كذبت رسل من قبلك فصبروا .. حتى أتتهم نصرنا و لا مبدل لكلمت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 6

6 - خداوند بی ثمر ماندن تلاش های حق ستیزانه کافران قریش را به مسلمانان صدر اسلام بشارت داد .

ثم تكون عليهم حسره ثم يغلبون

110- شكست حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پیروزی اسلام را به مشرکان و کافران حق ناپذیر یادآور شد و شکستشان را به آنان هشدار داد .

وإن أدری أقرب أم بعید ماتوعدون

ص: 142

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ماتوعدون» پیروزی اسلام و شکست جبهه شرک و کفر باشد. گفتنی است که جمله «أن الأرض يرثها عبادي الصالحون» در آیه 105 مؤید همین دیدگاه است.

111- شکست خائنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 10

10 - علم و حکمت گسترده الهی ، پشتوانه وعده الهی به ناکامی خائنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین الهی

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم والله عليم حكيم

112- شکست در احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 22

22 - شکست پیکارگران احد ، آزمایش الهی برای آنان

ثم صرفكم عنهم ليبتليكم

«صرفكم عنهم» یعنی شما را از تعقیب دشمن درگیر منصرف ساخت و لازمه این انصراف، شکست است.

113- شکست در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 15

15 - گروهی از انسان ها با شکست در آزمون های الهی به گمراهی کشانده می شوند و گروهی با موفقیت به هدایت بایسته می رسند .

إن هي إلا فتنتك تضل بها من تشاء وتهدى من تشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 6

6 - دلبستگی به ثروت ، شکست در آزمون الهی است .

ابتلیه . . . و تحبّون المال حبًّا جمًّا

114- شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 143

3 - آل عمران - 3 - 172 - 3

3 - بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

115- شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 23

23 - شکست ها ، آزمون مناسبی برای روشن شدن صفوف پایمردان آخرت طلب ، از سست عنصران دنیا جو

مَنْكُمْ مَنْ يَرِيدُ الدُّنْيَا .. ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 4

4 - تبلور آزمون مسلمانان در شکست احد ، به هنگام فرار آنان از صحنه کارزار

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ .. اذ تصعدون ولا تلون على احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «لیبتلیکم» باشد، یعنی خداوند شما را از تعقیب دشمن بازداشت تا آزمایشتان کند و این آزمایش به هنگام فرار تبلور یافت و محقق شد.

116- شکست در غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 6

6 - مشخص شدن مؤمنان واقعی ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم .. و لیعلم المؤمنین

جمله «و لیعلم ..» ، عطف بر جمله ای مقدر است ؛ یعنی «و ما اصابکم ... لیكون کذا و کذا و لیعلم المؤمنین». لذا در برداشت فوق، مشخص شدن مؤمنان، از اهداف شکست آنان در نبرد احد شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 167 - 1

1- مشخص شدن منافقان ، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم . . . و ليعلم الذین نافقوا

117- شکست در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 144

3 - منافقان مدینه ، به مسلمانان وانمود کردند که شکست شان در غزوه احزاب حتمی است .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

118- شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 21

21 - شکست دشمنان اسلام ، مایه پشیمانی مسلمانان سست ایمان از دل بستگی به یهود و نصارا

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ .. فَيَصْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَدْمِينَ

در برداشت فوق جمله «ما اسروا» - به قرینه «و من يتولهم منكم» در آیه قبل - به دل بستگی مسلمانان به یهود و نصارا تفسیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 4 - 47 - 17

17- رزمندگان ، موظف به جنگیدن و اسیر گرفتن دشمن تا خلع سلاح آنان و فرونشستن جنگ *

فَشَدُّوا الْوُثَاقَ .. حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

ممکن است «حتی تضع ..» غایت برای گرفتن اسیران باشد؛ که از مضمون «فشدوا الوثاق» به تلازم استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 20 - 48 - 7

7 - امتنان الهی بر مؤمنان ، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

119- شکست دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 14

14 - هدف نخستین از جهاد ، نابود ساختن دشمنان الهی است نه صرفاً دستیابی به بهشت .

يقتلون في سبيل الله فيقتلون و يقتلون

برداشت فوق با توجه به تقدیم کشتن (فَيَقْتُلُونَ) بر کشته شدن (و يُقْتَلُونَ) به دست می آید.

120- شکست دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 145

7 - توبه - 9 - 14 - 2

2 - خدا، خواستار شکست و ذلت دشمنان دین و پیروزی و عزت مؤمنان است .

قتلوهم يعذبهم الله بأيديكم و يخزهم و ينصرکم عليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 10

10 - هزیمت و شکست ، فرجام شوم و کیفر قطعی برای تمامی کافران و دشمنان ایستاده در برابر دین الهی

و عذب الذين كفروا و ذلك جزاء الكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 7

7 - شریعت ها و ادیان توحیدی ، در برابر دین ستیزان ، استوارتر از کوه ، پایدار و جاودانه خواهند ماند .

فيقول الذين ظلموا ربنا احرنا .. نجب دعوتك و تتبع الرسل ... و قد مکروا ... و

از اینکه خداوند فرمود: مکر و نقشه های ستمگران در برابر نیروی حق و رسولان الهی، هر چند در قدرت و توانمندی کوه شکن باشد، مؤثر نخواهد بود، به دست می آید که ادیان توحیدی و شرایع رسولان الهی استوارتر از کوه بوده و پایدار و ضربه ناپذیرند.

121 - شکست دشمنان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 7

7 - کسانی که بدون منطق و برهان ، به ستیزه جویی و مبارزه با تعالیم قرآن می پردازند ، به مقصود خود نخواهند رسید .

إنّ الذين يجدلون في آيات الله .. إن في صدورهم إلاّ کبر ما هم ببلغیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 3

3 - تلاش کافران ، برای خدشه دار ساختن قرآن ، کاری بازیگرانه و بی فرجام

الذین هم فی خوض یلعبون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مراد از «خوض»، نقد و انتقادهایی باشد که کافران از سر تکذیب نسبت به قرآن انجام می دهند و اطلاق لعب بر این عمل از آن جهت باشد که نتیجه ای، عاید آنان نمی شود.

122- شکست دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 19 - 5

5- منافع اخروی آخرت طلبان، برخلاف امکان شکست و ناکامی دنیا طلبان در رسیدن به اهدافشان، قطعی و تضمین شده

ص: 146

است .

و من یرید العاجله . . . ما نشاء لمن نرید . . . و من اراد الآخره . . . کان سعیهم مشکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 5

5 - ناکامی دنیا طلبان ، در رسیدن به تمامی آمال دنیوی خویش

من کان یرید حرث الدنیا نؤته منها

123- شکست دنیوی بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 5

5 - اسلام ستیزان (بنی نضیر و . . .) ، علاوه بر شکست و ذلت دنیوی ، دارای عذاب دردناک اخروی اند .

ذاقوا وبال أمرهم و لهم عذاب أليم

124- شکست دنیوی دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 5

5 - اسلام ستیزان (بنی نضیر و . . .) ، علاوه بر شکست و ذلت دنیوی ، دارای عذاب دردناک اخروی اند .

ذاقوا وبال أمرهم و لهم عذاب أليم

125- شکست دنیوی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 46 - 1

1 - شکست دنیوی کافران ، پیش در آمد عذاب اخروی آنان

سیهزم الجمع . . . بل الساعه موعدهم

126- شکست دولت بیزانس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 2 - 1

1 - شکست رومیان (دولت بیزانس) در نبرد با ایرانیان در عصر بعثت

ص: 147

127- شکست دین ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 37 - 7

7- هلاکت و شکست کافران و دین ستیزان و پیروزی مؤمنان ، از آیات الهی است .

سأوریکم ءایتی

برداشت یاد شده به خاطر این است که از هلاکت کافران و پیروزی مسلمانان به «آیات» تعبیر شده است.

128- شکست رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 2 - 1

1 - شکست رومیان (دولت بیزانس) در نبرد با ایرانیان در عصر بعثت

غلبت الروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 4

4- پیروزی رومیان شکست خورده ، پس از زمانی کوتاه ، جلوه ای از حاکمیت اراده خداوند بر تمامی رخداد های تاریخ است .

غلبت الروم .. لله الأمر

بیان اختصاص همه امور به خداوند، پس از ذکر پیشگویی پیروزی رومیان، نوعی تعلیل برای پیروزی غیر مترقبه آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 7 - 7

7- تردید در پیروزی رومیان پس از شکست آنان ، برخاسته از سطحی نگری و بی توجهی مردمان عصر بعثت به حقایق نهان زندگی دنیا است .

سیغلبون . . . يعلمون ظهراً من الحیوه الدنیا

نکته یاد شده بر این اساس است که «ال» در «الناس» عهد باشد و مراد از آن، مردمی باشند که درباره وعده خداوند به پیروزی رومیان شکست خورده تردید داشتند.

129- شکست سپاه جالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 148

5 - اجابت دعا و نیایش طالوتیان ، با هزیمت و شکست سپاه جالوت

قالوا ربّنا .. و انصرنا على القوم الكافرين. فهزموهم باذن الله

8 - هزیمت و شکست سپاه جالوت ، پس از کشته شدن وی *

فهموهم باذن الله و قتل داود جالوت

بنابر اینکه «واو» در «و قتل ...» حالیه باشد؛ به تقدیر «قد».

24 - چیرگی سپاه جالوت بر جالوتیان ، پرتویی از تفصّل جهانشمول الهی

فهموهم باذن الله ... و لكن الله ذو فضل على العالمين

130- شکست شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 1

1- صدور فرمان پیروزی اسلام و توحید و خذلان شرک و مشرکان از جانب خداوند

أتى أمر الله فلا تستعجلوه سبحانه و تعالى عمّا يشركون

برداشت فوق، بر این اساس است که «أمر» به معنای فرمان باشد؛ اما اینکه فرمان در باره چه چیزی است، ذیل آیه (سبحانه و تعالی عما يشركون) می تواند قرینه باشد بر اینکه آن امر در باره شرک و شکست و خذلان آن و پیروزی توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 11

11 - پیشگویی قرآن به شکست جبهه کفر و شرک و پیروزی فراگیر و گسترده جبهه توحید و اسلام در عصر بعثت

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض و لیمکننّ لهم

131- شکست غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - شکست در پیکار احد، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان، علیه اسلام، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

یا ایها الذین امنوا لا تکنوا کالذین کفروا وقالوا لاخوانهم .. ما ماتوا و م

کشته شدن عده ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 3، 5، 1

1 - گلیه برخی مسلمانان از نتایج دردناک نبرد احد و شکست در آن

ص: 149

اولمّا اصابتکم مصیبه .. قلم ائی هذا

این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

3- شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «ائی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

5- پندار ناصواب برخی پیکارگران احد در تحلیل عوامل شکست آن نبرد

ائی هذا قل هو من عند انفسکم

جمله «ائی هذا» به این مطلب اشاره دارد که گویا مجاهدان احد علت شکست آن نبرد را بیرون از عملکرد خویش می دانستند، که جمله «من عند انفسکم» ریشه صحیح آن را گوشزد می کند.

132- شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 5

5- جنگ بدر ، میدان انتقام الهی از مشرکان و ضربه ای سخت و شکننده بر جبهه شرک *

یوم نبطش البطشه الکبری انا منتقمون

طبق نظر مفسران، ممکن است این آیه نظر به جنگ بدر داشته باشد. این در صورتی است که عذاب ذکر شده در آیات پیشین را عذاب دنیوی بدانیم.

133- شکست غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 2

2- نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ حنین از فرار مسلمانان و شکست جبهه اسلام

ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته علی رسوله

134- شکست فرعون

5 - شکست نهایی فرعون در مبارزه با موسی (ع) ، درس عبرتی برای مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و منکران معاد

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

نقل داستان موسی(ع) و فرعون - پس از بیان شبهات منکران معاد و نیز خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) با جمله «هل أتاك..» - بیانگر این است که مراد از توصیف داستان مزبور به عبرت، تهدید منکران معاد و مخالفان پیامبر(صلی الله علیه و آله) است که چه بسا آنان نیز در نهایت، همچون فرعون به عذاب الهی گرفتار شوند.

ص: 150

135- شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 119 - 1

1 - فرعونیان با ناکامی ساحران خویش در حضور انبوه تماشاچیان مغلوب گشتند و با ذلت ، صحنه مبارزه را ترک کردند .

فغلبوا هنالک و انقلبوا صغیرین

در برداشت فوق ضمیر در «فغلبوا» و «انقلبوا» به فرعونیان بازگردانده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 96 - 4

4- تسلط موسی (ع) بر فرعونیان و مغلوب ساختن آنان ، امری تقدیر شده از ناحیه خداوند

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

در برداشت فوق ، «سلطان» به معنای تسلط و غلبه ظاهری گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 7

7 - اقتدار و توان مادی فرعونیان ، مقهور در برابر اقتدار و شکست ناپذیری خداوند

فأخذنهم أخذ عزیز مقتدر

136- شکست قداست خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 3

3- مشرکان ، درصدد شکستن قداست خداوند و تحقیر عظمت او بودند .

و یجعلون لله ما یکرهون

احتمال دارد غرض مشرکان از اسناد چیزی مذموم به خداوند - که ناخوشایند خود آنان بود - نکته یاد شده باشد.

137- شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 12 - 4, 5, 3, 1

1 - شکست نهایی کافران ، از سنت های الهی

قل للذین کفروا ستغلبون و تحشرون الی جهنّم

3 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام کردن شکست نهایی کفار به آنها و حشرشان به سوی جهنّم

ص: 151

قل للذین کفروا ستغلبون و تحشرون الی جهنم

4- کافران در دنیا، مغلوب مؤمنان و در آخرت، مقهور خدا هستند.*

قل للذین کفروا ستغلبون و تحشرون الی جهنم

5- اعلام شکست قریب الوقوع کافران، از روش های قرآن برای تضعیف روحیه دشمن

قل للذین کفروا ستغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 1

1- جنگ بدر، شاهد روشن صدق وعده های الهی در مورد شکست کافران

قد کان لکم ایه فی فتنین التقتا

بنا به گفته مفسرین، آیه فوق مربوط به جنگ بدر است. گفتنی است که در شأن نزول آیه، اختلافی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 141 - 6

6- شکست و پیروزی در جنگ، وسیله ای برای نابودی تدریجی کافران

نداولها بین الناس... و لیمحص الله الذین امنوا و یمحق الکافرین

«محق»، به معنی نابودی تدریجی است. (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 151 - 3

3- امداد غیبی خداوند، در شکست کافران شرک پیشه

و هو خیر الناصرین. سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب بما اشركوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 165 - 2

2 - ضربه و مصیبت وارده بر کافران در جنگ بدر ، دو برابر مصیبتی که بر پیکارگران مؤمن در جنگ احد وارد شد .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتّم مثلها

بسیاری از مفسران گفته اند که مراد از «اصبتّم مثلها» (دو چندان مصیبتی که دیدید، بر کافران وارد کردید) مصیبتی است که مؤمنان در پیکار بدر بر مشرکان تحمیل کردند. این برداشت را روایت مذکور در فیش شماره 12 تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 8

8 - بشارت الهی در مورد ناکامی یهود و کافران در مبارزه مشترک علیه مسلمانان

الم تر الی الذین اوتوا الکتب . . . و من یلعن الله فلن تجد له نصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 15

ص: 152

و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا

بنابر اینکه جمله «لن يجعل الله» اخبار باشد و نه انشاء. و چون این جمله پس از فرض غلبه کافران است (و ان كان للكافرين نصيب)، اشاره به این دارد که پیروزی نهایی و دایمی از آن مسلمانان خواهد بود؛ گرچه ممکن است در مقطعی غلبه با کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 4

4 - اصحاب اعراف با به رخ کشیدن بی ثمری امکانات مادی و قدرت های دنیوی کافران، آنان را ناکام خوانده و شماتت می کنند .

قالوا ما اغنى عنكم جمعكم و ما كنتم تستكبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 10

10 - شکست کافران عصر بعثت و حاکمیت دین اسلام بر سرزمین آنان، نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و تمت کلمت ربک

هدف از مخاطب قرار دادن پیامبر (ربک) در بیان پیروزی مستضعفان بنی اسرائیل و نابودی مستکبران، مژده پیروزی اسلام و مسلمانان و نابودی کفر و کفرپیشگان مستکبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 18 - 1

1 - شکست و رسوایی، فرجام کافران ستیزه گر با خدا و رسول او

ذلکم

«ذلکم» خبر برای مبتدایی محذوف و اشاره به شکست خفتبار مشرکان در جنگ بدر دارد؛ یعنی «الأمر ذلکم»؛ مطلب از این قرار است که بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 8

8 - شکست نهایی ، سرنوشت محتوم کفرپیشگان ستیزه گر علیه اسلام و راه خدا

ثم یغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 19، 12

12 - شیطان در آغاز جنگ بدر با دیدن امداد های الهی به شکست جبهه کفر مطمئن شد .

نکص علی عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

19 - شکست کافران جنگ بدر نمودی از عقوبت شدید خداوند برای آنان

والله شديد العقاب

ص: 153

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 11

11 - سنت الهی حاکم بر جوامع بشری ، در جهت غلبه یافتن دین خدا و عزت مؤمنان ، و شکست کفر و خواری کفرپیشگان است .

و أن الله مخزی الكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 10

10 - هزیمت و شکست ، فرجام شوم و کیفر قطعی برای تمامی کافران و دشمنان ایستاده در برابر دین الهی

و عذب الذین کفروا و ذلک جزاء الكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 10، 12

10 - غلبه ایمان بر کفر و موفقیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجام رسالت ، از نوید ها و بشارت های خداوند به آن حضرت

فاصبر إن العقبه للمتقین

بیان پیروزی اهل ایمان و از میان رفتن کفرپیشگان در شرح داستان نوح(ع) می رساند که مصداق مورد نظر برای «العاقبه» (فرجام نیک) پیروزی ایمان بر کفر است و از آن جا که خطاب متوجه پیامبر(صلی الله علیه و آله) است، جمله فوق ناظر به پیروزی اسلام بر کفر و موفقیت پیامبر(صلی الله علیه و آله) در انجام رسالت می باشد.

12 - صبر و تقوا ، دو شرط اساسی برای پیروزی نهایی بر کافران و نایل شدن به فرجامی نیکوست .

فاصبر إن العقبه للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 37 - 7

7 - هلاکت و شکست کافران و دین ستیزان و پیروزی مؤمنان ، از آیات الهی است .

سأوریکم آیتی

برداشت یاد شده به خاطر این است که از هلاکت کافران و پیروزی مسلمانان به «آیات» تعبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پیروزی اسلام را به مشرکان و کافران حق ناپذیر یادآور شد و شکستشان را به آنان هشدار داد .

و إن أدری أقریب أم بعید ماتوعدون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ماتوعدون» پیروزی اسلام و شکست جبهه شرک و کفر باشد. گفتنی است که جمله «أنَّ الأرض یرثها عبادی الصالحون» در آیه 105 مؤید همین دیدگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 11

ص: 154

11 - نوید عزت و پیروزی به اهل ایمان و شکست و خواری کافران و مشرکان صدر اسلام

و من الناس من یجدل.. .. ثانی عطفه... له فی الدنیا خزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 3

3 - کافران و مشرکان ، به عذاب و شکست تهدید شدند .

و لتعلمنّ نبأه بعد حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 10

10 - شکست ناپذیری قرآن ، در برابر معارضه ها و موضع گیری های خصمانه کافران

إنّ الذین یلحدون إنّ الذین کفروا ... و إنّ له لکتب عزیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 3

3 - تلاش کافران ، برای خدشه دار ساختن قرآن ، کاری بازیگرانه و بی فرجام

الذین هم فی خوض یلعبون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مراد از «خوض»، نقد و انتقادهایی باشد که کافران از سر تکذیب نسبت به قرآن انجام می دهند و اطلاق لعب بر این عمل از آن جهت باشد که نتیجه ای، عاید آنان نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 31 - 3

3 - اطمینان بخشی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به رشد دعوت آن حضرت و به خاموشی گراییدن ندای کفر

قل ترَبَّصُوا فَإِنِّي معکم من المترَبِّصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 42 - 4

4 - مکر و توطئه کافران علیه دین و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شکست پذیر و گریبانگیر خود آنان

فالذین کفروا هم المکیدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 17

17 - در جنگ کفر و ایمان ، کفر همواره بازنده است .

فأیدنا الذین ءامنوا علی عدوّهم فأصبحوا ظهیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 5 - 2

ص: 155

2 - تهدید خداوند به شکست کافران ، در جنگ با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

و یبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 5

5 - بشارت خداوند به پیروزی و سعادت مندی مؤمنان و تهدید او نسبت به شکست و بدبختی کافران

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

بنابر گفته مفسران، این آیه متضمن وعده و وعید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 16 - 2

2 - کافران ، هر چند شگرد های عمیق و دشواری به کار گیرند ، در برابر مکر های علاج ناپذیر خداوند ، شکست خواهند خورد .

یکیدون کیداً . و اکید کیداً

بیان مکر خداوند در برابر کید کافران، در حقیقت بیان ناکامی آنان است.

138- شکست کافران اطراف مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 16

16- شکست و نابودی کفر پیشگان مکه و حوالی آن ، از پیشگویی های قرآن

لايزال الذين كفروا تصيبهم بما صنعوا قارعه . . . حتى يأتي وعد الله

139- شکست کافران در غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 9

9 - جبهه کفر در کارزار حنین ، در پی فرود آمدن نیرو های غیبی و نزول آرامش روحی بر مؤمنان از سوی خداوند ، گرفتار شکستی

سخت و عذاب آور گردید .

ثم أنزل الله سكينته . . . وأنزل جنوداً لم تروها وعذب الذين كفروا

140- شكست كافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 31 - 15

ص: 156

15- شکست ناپودی کفرپیشگان و پیروزی اهل ایمان ، از تهدید های خداوند به کافران و از وعده های او به مؤمنان عصر بعثت

حتی یأتی وعد الله

141- شکست کافران قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 36 - 10، 7، 6

6 - خداوند بی ثمر ماندن تلاش های حق ستیزانه کافران قریش را به مسلمانان صدر اسلام بشارت داد .

ثم تكون عليهم حسره ثم يغلبون

7 - خداوند با خبری غیبی ، شکست کفار قریش را به مسلمانان صدر اسلام بشارت داد .

ثم يغلبون

10 - آن گروه از کافران قریش که پس از شکست همچنان به کفرورزی خویش ادامه دادند ، از دوزخیان هستند .

و الذين كفروا إلى جهنم يحشرون

تکرار «الذین کفروا» پس از «ثم یغلبون» اشاره به این دارد که گروهی از کفار قریش پس از شکست و غلبه مسلمانان به کفر باقی خواهند ماند، آنان سزایشان جهنم است و گروهی اسلام را خواهند پذیرفت و اهل نجات خواهند بود.

142- شکست کافران محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 4

4 - متلاشی ساختن جبهه کافران محارب و پراکنده ساختن آنان ، تکلیفی بر عهده اهل ایمان

فإما تتقنهم في الحرب فشردهم

143- شکست کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 37 - 4

4- کافران مکه ، در آستانه شکست و عذاب دنیوی قرار گرفته بودند .

سأوریکم ءایتی

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مراد از «آیات» شکست کفار مکه و عذاب دنیوی آنان باشد. گفتنی است مکی بودن این آیات، مؤید برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 16

ص: 157

16- شکست و نابودی کفرپیشگان مکه و حوالی آن ، از پیشگویی های قرآن

لا يزال الذين كفروا تصيبهم بما صنعوا قارعه . . . حتى يأتي وعد الله

144- شکست کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 9

9- حرکت های منافقانه ، کفرآمیز و ضد خدا و دین ، حرکت‌هایی سست ، مذبحخانه و محکوم به شکست است .

و الذين اتخذوا مسجداً ضراراً . . . وإرصاداً لمن حارب الله ... أسس بنينه على شف

سست بودن بنیان اعمال منافقان و کافران، می تواند کنایه از مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 11

11 - پیشگویی قرآن به شکست جبهه کفر و شرک و پیروزی فراگیر و گسترده جبهه توحید و اسلام در عصر بعثت

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض و لیمکنن لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 11 - 2

2 - جبهه کفر و باطل ، در مصاف با جبهه ایمان و حق ، محکوم به شکست است .

جند ما هنالك مهزوم من الأحزاب

145- شکست مبارزه با اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 10

10 - هر گونه تدبیر و تلاش در راستای مبارزه با اسلام ، مغلوب اراده خداوند بوده و محکوم به شکست است .

یریدون أن یطفئوا نور الله . . . و یأبی الله . . . و لو کره الکفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 7

7 - هر گونه تدبیر و تلاش در راستای مبارزه با اسلام و قرآن ، مغلوب اراده خداوند و محکوم به شکست است .

یریدون لیطفوا .. و الله متم نوره

ص: 158

146- شکست مبارزه با قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 7

7 - هر گونه تدبیر و تلاش در راستای مبارزه با اسلام و قرآن ، مغلوب اراده خداوند و محکوم به شکست است .

یریدون لیطفوا . . . و الله متم نوره

147- شکست مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 2

2 - متخلفان از جهاد ، دارای برخوردی دوگانه در برابر شکست و پیروزی مجاهدان

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علی . . . و لئن اصابتکم فضل من الله ليقولنّ

148- شکست محاربان با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 9

9 - حرکت های منافقانه ، کفرآمیز و ضد خدا و دین ، حرکتهایی سست ، مذبحخانه و محکوم به شکست است .

و الذین اتخذوا مسجداً ضراراً . . . و اِرصاداً لمن حارب الله ... أسس بنینه علی شف

سست بودن بنیان اعمال منافقان و کافران، می تواند کنایه از مطلب فوق باشد.

149- شکست مخالفان آیه تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 16

16 - خداوند هرگز به مخالفان پیام ویژه الهی (ولایت و امامت علی (ع)) مجال توطئه علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نخواهد داد .

بلغ . . . إنّ الله لایهدی القوم الکفرین

بدان احتمال که متعلق حذف شده از فعل «بهدی» به قرینه (و الله يعصمک من الناس) توطئه های کافران باشد، یعنی خداوند کافران را به توطئه علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) موفق نخواهد کرد.

150- شکست مخالفان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 17

ص: 159

17 - نافرجامی برنامه و تلاش های مخالفت خواست الهی

و الله يعصمك من الناس إن الله لا يهدي القوم الكافرين

جمله «ان الله لا يهدي ..» تعلیل است برای «و الله يعصمك من الناس» و بیانگر این است که مصونیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از خطر دشمنان، برخاسته از این اصل کلی است که خداوند هیچگاه کافران و ستیزگران با دین را موفق نخواهد ساخت.

151- شکست مخالفان نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 11

11- پیروزی نوح (ع) و یارانش بر مخالفان، نشان و دلیلی بر غلبه نهایی تقوای پیشگان مقاوم و صبور، بر کفر پیشگان است.

تلك من أنباء الغيب .. فاصبر إن العقبه للمتقين

152- شکست مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 9

9- شکست مسلمانان در پیکار احد، زمینه ساز رواج تبلیغات گمراه کننده کافران و منافقان

يا أيها الذين آمنوا ان تطيعوا الذين كفروا يردوكم

در شأن نزول آیه آمده است که منافقان پس از شکست نبرد احد، مسلمانان را به بازگشت و پذیرش آیین مشرکان ترغیب می کردند. (مجمع البيان، ذیل آیه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 14,27

14 - اندوه مسلمانان از شکست در کارزار احد و پیروز نشدن بر مشرکان

فاثابكم غمًا بغم

جمله «فاثابكم»، عطف بر جمله «و لقد عفا عنكم» است و کلمه «باء» در «بغم» بدلیه است، و مراد از «غمًا» به دلیل کلمه «اثابكم» که دلالت بر مرحمت و لطف دارد و نیز به دلیل اینکه پس از عفو واقع شده، غم و اندوهی پسندیده است و این غم پسندیده همان غم پیروزی

کافران بر مسلمانان خواهد بود و یا غمّ و اندوه به خاطر پیروی نکردن از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و سست آمدن در رویارویی با دشمن است.

27 - تسلط خالد بن ولید بر مسلمانان در جنگ احد ، موجب افزایش اندوه آنان از شکست در آن کارزار

امام باقر (ع) درباره «فائابکم غمّاً بغمّ» فرمود: فامّا الغمّ الاوّل فالهزیمه و القتل و امّا الاخر فاشراف خالد بن الولید علیهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 26

26 - پیروزی و فتح یا شکست و شهادت مسلمانان ، نشانه حقانیت و یا باطل بودن اسلام نیست .

ظنّ الجاهلیّه .. یقولون لو کان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

ص: 160

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 3,4

3 - شکست و مصیبت سنگین مسلمانان در پیکار احد ، دور از انتظار ایشان بود .

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

کلمه «اَنّی» به معنای «من این» (از کجا و از چه روی) می باشد و «هذا» اشاره به مصیبت است.

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر ، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 4

4 - تلفات سنگین مسلمانان در پیکار احد

و ما اصابتکم . . . لو اطاعونا ما قتلوا

153 - شکست مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 53 - 18

18 - ناکامی یهود و نصارا در بهره گیری از روابط دوستانه خویش با مسلمانان سست ایمان

حبطت اعمالهم فاصبحوا خسرین

در برداشت فوق «هولاء» اشاره به بیمار دلان مسلمان و خطاب در «معکم» متوجه یهود و نصارا دانسته شده است.

154 - شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - سرکوبی و شکست مشرکان در جنگ بدر ، عقاب شدید الهی برای آنان

فاضربوا فوق الأعناق .. فإن الله شديد العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرکوبی و شکست مشرکان در بدر ، عقوبت دنیوی آنان

ذلكم فذوقوه وأن للكافرين عذاب النار

«کم» در «ذککم» خطاب به مشرکان و «ذا» اشاره به شکست و سرکوبی آنان دارد. و «ذککم» مبتدا و خبر آن به قرینه

فراز بعد - «و أن للكافرين ...» - «عقابکم فی الدنيا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پیروزی اسلام را به مشرکان و کافران حق ناپذیر یادآور شد و شکستشان را به آنان هشدار داد .

و إن أدری أقرب أم بعید ماتوعدون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ماتوعدون» پیروزی اسلام و شکست جبهه شرک و کفر باشد. گفتمی است که جمله «أن الأرض یرثها عبادی الصالحون» در آیه 105 مؤید همین دیدگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 11، 10

10 - ذلت و شکست ، سرنوشت محتوم جبهه شرک و ضد توحید

و من الناس من یجدل .. له فی الدنيا خزی

11 - نوید عزت و پیروزی به اهل ایمان و شکست و خواری کافران و مشرکان صدر اسلام

و من الناس من یجدل .. ثانی عطفه... له فی الدنيا خزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 170 - 4

4 - اعلام خداوند مبنی بر شکست خوردن مشرکان مخالف قرآن و گرفتار شدن آنان به پی آمد های سوء کفرشان در آینده نزدیک

فکفروا به فسوف یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 3

3 - کافران و مشرکان ، به عذاب و شکست تهدید شدند .

و لتعلمنّ نبأه بعد حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 10

10 - منافقان و مشرکان ، گرفتاران واقعی در گرداب بدی ها و شکست ها

عليهم دائرة السوء

بنا بر این که جمله «عليهم ..» در مقام اخبار باشد - ونه انشاء - برداشت بالا استفاده می شود.

155- شکست مشرکان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 162

3- اخبار خداوند ، از شکست قریب الوقوع جماعت شرک پیشه در جنگ بدر

سیهزم الجمع و یولون الدبر

با توجه به تطبیق این آیه بر جنگ بدر - در آرای مفسران - و با توجه به این که آیات یاد شده مگّی است و جنگ بدر نخستین مرحله انهزام مشرکان بوده است؛ برداشت یاد شده به دست می آید.

156- شکست مشرکان قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 6

6- رعب و وحشت کافران در جنگ بدر ، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألقی فی قلوب الذین کفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 6

6- کافران شکست خورده در جنگ بدر ، مورد تهدید خداوند به چشیدن دوباره طعم شکست در صورت بازگشت به جنگ

و إن تعودوا نعد

157- شکست مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 2

2- فرجام یهود بنی نضیر در موضع گیری علیه اسلام ، منتهی به شکست آنان ، همچون فرجام مشرکان مکه در بدر *

کمثل الذین من قبلهم قریباً

برخی برآند که مراد از «الذین من قبلهم قریباً»، مشرکان مکه در بدر است.

158- شکست مفسدان

11- ذلّت و شکست ، مجازات دنیوی فسادانگیزان و عذاب جهنّم ، کیفر اخروی آنان است .

لتفسدنّ فی الأرض . . . وإن عدتم عدنا وجعلنا جهنّم للكفرین حصیرًا

159- شکست مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 170 - 4

4- اعلام خداوند مبنی بر شکست خوردن مشرکان مخالف قرآن و گرفتار شدن آنان به پی آمد های سوء کفرشان در آینده نزدیک

فکفروا به فسوف یعلمون

160- شکست مکر خائنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 52 - 9،12

9- خداوند نخواهد گذاشت مکر و حيله خيانتکاران به فرجام رسد و به ثمر نشیند .

و أن الله لایهدی کید الخائنین

12- یوسف (ع) با تقاضای دادرسی درصدد بود به پادشاه مصر ثابت کند که خيانتکاران هرگز به پیروزی نمی رسند و مکرشان فرجامی ندارد .

ذلک لیعلم . . . أن الله لایهدی کید الخائنین

چنان چه گذشت عبارت «أن الله لایهدی . . .» عطف بر «أنی . . .» است ؛ یعنی: «ذلک لیعلم أن الله . . .». این بدان خاطر بود که عزیز و یا پادشاه بدانند که خداوند مکر خيانتکاران را به ثمر نمی نشاند.

161- شکست مکر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 30 - 1

1 - خداوند با برنامه های خویش ، مکر کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نافرجام ساخت .

إذ یمکر . . . و یمکر الله و الله خیر المکرین

162- شکست منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منافقان با تظاهر به اسلام، در هدف های خویش (کسب منافع و ضربه زدن به اسلام)، موفقیتی به دست نخواهند آورد.

و ما کانوا مهتدین

برداشت فوق بر این اساس است، که متعلق «مهتدین» اهداف منافقان باشد؛ یعنی: و ما کانوا مهتدین الی مقاصدهم. آیات بعدی، این معنا را تأیید می کند.

ص: 164

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 7

7 - شکست ، ناکامی و زوال ، فرجام منافقان

والله محیط بالكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 1

1 - منافقان در برابر درخشش اسلام و پیشرفت آن ، خود را درمانده و در بن بست می بینند .

یکاد البرق یخطف أبصرهم

در این آیات وضعیت منافقان در برابر اسلام در قالب چند تشبیه، بیان شده است؛ چنان که مفسران گفته اند: در جمله «یکاد البرق . . .» اسلام و امکانات فراهم شده در پرتو آن، به «برق» تشبیه شده و به دنبال آن فرصت طلبی منافقان در بهره گیری از مواهب آن، در قالب تشبیه دیگری بیان گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 6 - 48 - 10

10 - منافقان و مشرکان ، گرفتاران واقعی در گرداب بدی ها و شکست ها

علیهم دائره السوء

بنا بر این که جمله «علیهم . . .» در مقام اخبار باشد - و نه انشاء - برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 8 - 63 - 7

7 - تهدید منافقان به شکست ذلت بار از سوی خداوند

لیخرجنّ الأعزّ . . . ولله العزّه و لرسوله و للمؤمنین

163 - شکست موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 44 - 3

3 - غرور و اطمینان سرشار ساحران به غلبه خویش بر موسی (ع)

وقالوا بعزّه فرعون إنا لنحن الغلبون

164 - شکست مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 5

ص: 165

5 - منافقان ، همواره منتظر بروز شکاف و اختلاف در صفوف مؤمنان و شکست و نابودی آنان بودند .

قالوا بلی و لکنکم . . . تربصتم

«تربص» (مصدر «تربصتم») به معنای انتظار چیزی را کشیدن است. حذف مفعول «تربصتم» بیانگر آن است که منافقان، آرزوی بروز همه گونه گرفتاری را برای مؤمنان و جامعه اسلامی داشتند.

165- شکست ناپذیری تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 4

4 - کید و تدبیر خداوند ، شکست ناپذیر است .

إنّ کیدی متین

166- شکست ناپذیری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 7

7 - خداوند ، مقتدری شکست ناپذیر

کفروا سبقوا إناهم لایعجزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

إنه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

و الله عزيز حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملك - 67 - 20 - 2

2- اراده و قدرت خداوند ، مطلق و شکست ناپذیر است .

أمن هذا الذى هو جند لكم ينصرکم من دون الرحمن

ص: 166

167- شکست ناپذیری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 5 - 4

4- قرآن، کتابی پیروزمند، شکست ناپذیر و رحمت آفرین برای بشر

و القراءان... تنزيل العزيز الرحيم

نسبت دادن نزول قرآن به مقام عزت و رحمت خداوند، می تواند بیانگر این نکته باشد که این کتاب نیز عزتمند و رحمت آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 5

5- قرآن، در عرصه فکر، اندیشه و... پیروز شکست ناپذیر و کتابی حکیمانه است.

تنزيل الكتب من الله العزيز الحكيم

برداشت بالا به خاطر این نکته است که چون خداوند، عزیز (پیروز شکست ناپذیر) و حکیم است؛ بنابراین سخن او نیز در عرصه خاص خود (فکر، اندیشه و...) چنین خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 2 - 5

5- قرآن، در عرصه فکر و اندیشه، پیروز شکست ناپذیر و کتابی عالمانه است.

تنزيل الكتب من الله العزيز العليم

از آن جایی که خداوند عزیز و علیم است، سخن او هم در عرصه خود (فکر، اندیشه و...) چنین خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 10

10 - شکست ناپذیری قرآن، در برابر معارضه ها و موضع گیری های خصمانه کافران

إنّ الذين يلحدون... إنّ الذين كفروا... وإنّ لكتب عزيز

168- شکست ناپذیری معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 197 - 5

5 - معبود به حق باید شکست ناپذیر و از آسیب ها و حوادث مصون باشد .

والذین تدعون من دونه . . . ولا أنفسهم ينصرون

169- شکست ناپذیری مکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 167

19 - قلم - 68 - 45 - 4

4 - کید و تدبیر خداوند ، شکست ناپذیر است .

این کیدی متین

170- شکست ناپذیری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 8

8 - نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند ، توان شکست اهل ایمان را ندارند .

ولن تغنی عنکم فتتکم شیئا ولو کثرت

171- شکست ناگهانی باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 6

6- نابودی ناگهانی باطل در شرایط غیر قابل انتظار

بل نقذف بالحق علی البطل فیدمغه فإذا هو زاهق

از آمدن «اذا»ی فجائیة - که معنای ناگهانی و به دور از انتظار بودن را افاده می کند - برداشت یاد شده به دست می آید.

172- شکست نفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 9

9 - حرکت های منافقانه ، کفرآمیز و ضد خدا و دین ، حرکتهایی سست ، مذبحخانه و محکوم به شکست است .

والذین اتخذوا مسجداً ضراراً .. و إرصاداً لمن حارب الله ... أسس بینه علی شف

سست بودن بنیان اعمال منافقان و کافران، می تواند کنایه از مطلب فوق باشد.

173- شکست یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 12 - 7

7 - خبر غیبی قرآن از شکست قریب الوقوع یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل للذین کفروا ستغلبون

بنابراینکه منظور از «الذین کفروا»، یهودیان باشند؛ چنانچه در شأن نزول آمده است.

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 11، 14

11 - وعده خداوند به عیسی (ع) در مورد غلبه پیروان راستین آن حضرت بر کافران (یهودیان) تا قیامت

و جعل الذین اتبعوک فوق الذین کفروا الی یوم القیمه

14 - پیروزی مسلمانان بر یهود *

و جعل الذین اتبعوک

احتمالاً مراد از پیروان عیسی (ع)، پیروان راستین آن حضرت است که قهراً منطبق بر مسلمانان می شود؛ چون عیسی (ع)، بنی اسرائیل را موظف به پیروی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) کرده بود. و مراد از «الذین کفروا»، یهود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 4، 7

4 - شکست و فرار، فرجام رویارویی و نبرد اهل کتاب (یهود) با مسلمانان

و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار

7 - اهل کتاب (یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله))، آغازگر پیکاری که فرجامش جز شکست و فرار برای آنان نخواهد بود.

و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار

چون نسبت قتال به اهل کتاب داده شده، معلوم می شود که آنان آغازگر پیکار خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 8

8 - بشارت الهی در مورد ناکامی یهود و کافران در مبارزه مشترک علیه مسلمانان

الم تر الی الذین اوتوا الکتب . . . و من یلعن الله فلن تجد له نصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 53 - 18

18 - ناکامی یهود و نصارا در بهره‌گیری از روابط دوستانه خویش با مسلمانان سست ایمان

حبطت اعمالهم فاصبحوا خسرين

در برداشت فوق «هولاء» اشاره به بیماردلان مسلمان و خطاب در «معکم» متوجه یهود و نصارا دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 64 - 29,33

29 - ناکامی همواره یهود در آتش افروزی های خویش علیه مسلمانان

کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

33 - ناکامی یهود در جنگ افروزی های خود علیه مسلمانان ، نمود ناتوانی آنان بر اثر نفرین خداوند

غلت ایدیهم .. کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «کلما اوقدوا ..» بیان نتیجه ای برای «غلت ایدیهم» باشد.

ص: 169

174- شکست یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 12

12 - چیره شدن ترس بر سپاه یهود بنی قریظه، باعث از بین رفتن توان رزمی آنان شد و به راحتی، به دست مسلمانان مدینه، شکست خوردند.

وقذف فی قلوبهم الرعب فریقاً تقتلون و تأسرون فریقاً

175- شگفتی شکست ابرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 2 - 3

3 - ناکامی ابرهه در طرح انهدام کعبه و به هم خوردن توطئه او در تعطیل عبادت نزد آن، کاری شگفت و نشانه قدرت خداوند

ألم تر کیف فعل ربک... ألم يجعل کیدهم فی تضلیل

ارتباط این آیه با جمله «کیف فعل ربک» (در آیه قبل)، بیانگر برداشت یاد شده است.

176- عجز از ادراک عوامل شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 11

11 - توطئه گران، از درک عوامل شکست و ناکامی خود در توطئه علیه دین، عاجزند.

قد مکر الذین من قبلهم... و أتهم العذاب من حیث لایشعرون

177- عذاب با شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 14

14 - تهدید مشرکان پیمان شکن، به عذاب دردناک شکست

و بشر الذین کفروا بعذاب أليم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «عذاب أليم»، عذاب شکست در برابر جبهه اسلام باشد.

ص: 170

178- عوامل شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 8

8 - هزیمت و شکست سپاه جالوت ، پس از کشته شدن وی *

فَهْزِمْهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَقَتْلِ دَاوُدَ جَالُوتَ

بنابر اینکه «واو» در «وَقَتْلِ . . .» حالیه باشد؛ به تقدیر «قد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 54 - 6

6 - ناتوانی و شکست قطعی انسان ، در مکر با خداوند

و مکر الله و الله خير الماكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 4

4 - شکست و پیروزی به دست خداست ، نه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ليس لك من الامر شيء

اگر «ال» در «الامر»، عهد ذکری باشد، اشاره به پیروزی مسلمانان در جنگ بدر و شکست کافران در آن جنگ است. و جنگ بدر به عنوان مثال خواهد بود، نه اینکه دارای خصوصیتی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 15

15 - ناشکیبایی در برابر هجوم حوادث ، از عوامل عمده شکست مردم در عرصه های زندگی

و کاین من نبی قاتل . . . فما وهنوا . . . و الله يحب الصّابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پرورش یافتگان مکتب انبیا، گناه و اسراف (زیاده روی در امور) را نقطه ضعف و مانع پیروزی خود می دانند.*

و ما کان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا .. و انصر

از اینکه مردان الهی نصرت و پیروزی بر دشمنان را پس از درخواست آمرزش گناهان طلب می کنند (اغفرلنا .. و انصرنا)، معلوم می شود که آنان پیروزی را در گرو پاکی از گناه می دانند.

5- گناه و تجاوز از حدّ، موجب فاصله گرفتن مجاهدان راه خدا، از پیروزی*

و ما کان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا .. و انصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- دلهره و هراس، از عوامل عمده شکست در رویارویی با مشکلات

و هو خیر التّاصرین. سنلقى فی قلوب الذّین کفروا الرّعب بما اشركوا

9- تأثیر وضعیت روحی و حالات قلبی آدمی، در سرنوشت او (شکست و پیروزی)

و هو خیر التّاصرين. سنلقى فی قلوب الذّین کفروا الرّعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 160 - 4

4- پیروزی و شکست، تنها منوط به خواست و قدرت خداوند است.

ان ینصرکم اللّهُ .. و ان یخذلکم فمن ذا الذّی ینصرکم من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 166 - 3

3- جریان حوادث و امور عالم (شکست ها، سختی ها و دشواری های مردمان) در حیظه اذن الهی

و ما اصابکم .. فباذن اللّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 174 - 7

7- پیروزی و شکست به دست خداوند است.

فانقلبوا بنعمه من اللّهُ و فضل لم یمسّهم سوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 76 - 14

14- نقش عمده و اساسی نقشه ها و شیوه های مبارزه در شکست و پیروزی

انّ کید الشّیطان کان ضعیفاً

از اینکه خداوند برای تحریک مؤمنان در رویارویی با کافران ضعف و ناتوانی نقشه های آنان را یادآوری می کند، معلوم می شود شیوه های مبارزه و برنامه های جنگی، نقش بسزایی در پیروزیها دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

25 - شکست زبونانه کافران ، در گرو کوشش مجاهدان برای فراهم سازی تجهیزات و هوشیاری آنان در برابر هجوم غافلگیرانه دشمن

و لياخذوا حذرهم . . . و خذوا حذرکم انّ اللّٰه اعد للكفرین عذاباً مهیناً

جمله «ان الله . . .» می تواند تعلیل برای فرمان خداوند به گرفتن اسلحه و حفظ هوشیاری باشد، بر این مبنا مراد از عذاب مهین، شکست زبونانه دشمنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 9

9 - غرور و اعتماد به نیروی رزمی خود و غفلت از امداد های الهی ، زمینه ساز شکست است .

إذ أعجبتکم کثرتکم . . . ثم ولیتم مدبرین

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 43 - 4

4- ناکامی و محرومیت ، فرجام اعتماد و اتکابه غیر خداوند است .

أنا أكثر منك مالاً وأعزّ نفراً .. و لم تكن له فته ينصرونه من دون الله

«فته» به معنای گروه و جماعتی از مردم است. جمله «و لم تكن...» پاسخی به پندارهای مرد ثروت مند مغرور به مال و نفرات خود است که در آیه پیشین مطرح شده بود. در این آیه، بی ثمر بودن چنین تکیگاه هایی در برابر اراده الهی، مورد تأکید قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 20 - 6

6 - دشمنی و مخالفت با خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فرجامی جز شکست و ذلت ندارد .

إنّ الذين يحادّون .. أولئك في الأذلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 17

17 - ثبات و تزلزل روانی ، از عوامل مهم پیروزی و شکست در نبرد

فأتیهم الله .. وقذف فی قلوبهم الرعب

179- عوامل شکست احزاب صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 4,5

4 - برای درهم شکستن سپاه دشمن ، در غزوه احزاب ، طوفانی عظیم برخاست .

إذ جاء تکم جنود فأرسلنا علیهم ریحاً

تنوین نکره در «ریحاً» برای تعظیم است و حکایت از این می کند که بادی که وزیده، معمولی نبوده است؛ بلکه طوفانی بوده که خیمه ها را در هم می کوبیده و خار و خاشاک را در چشمان دشمن می پاشیده است.

5 - به وجود آمدن طوفان ، در غزوه احزاب برای درهم شکستن توان دشمن ، نعمتی الهی برای مسلمانان بود .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ . . . فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا

«فأرسلنا» بیان نعمتی است که خداوند، از مسلمانان خواسته است که به یاد آن باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 4

4 - طوفان و نیرو های نامریی در غزوه احزاب ، از عوامل فروپاشی جبهه احزاب متّحد و پراکنده شدن آنان بود .

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا . . . وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا

بنابراین که «وردّ الله» عطف بر آیه نُه (فأرسلنا عليهم ..) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

ص: 173

180- عوامل شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 8 - 3

3 - تضمین تحقق حق و محو باطل در پرتوریشه کن شدن کافران است .

و یقطع دابر الکفرین. لیحق الحق و يبطل البطل

برداشت فوق بر این اساس است که «لیحق الحق» متعلق به «یقطع . . .» در آیه قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 82 - 1

1- نزول آیات قرآن از جانب خداوند ، جلوه حق و مایه نابودی باطل

و قل جاء الحقّ و زهق البطل . . . و نزل من القراءن

ذکر «و نزل من القرآن» پس از اعلام پیروزی حق و شکست باطل می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

181- عوامل شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 1

1 - اراده خداوند ، عامل شکست و آوارگی کافران اهل کتاب (یهود بنی نضیر)

هو الذی أخرج الذین کفروا من أهل الکتب

به اتفاق مفسران، آیات این بخش، مربوط به یهود بنی نضیر و جریان شکست و آواره شدن آنان از مدینه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 15 - 3

3 - شکست و تبعید بنی نضیر و اسلام ستیزان قبل از آنان ، نتیجه تلخ کردار خود ایشان

کمثل الذین . . . ذاقوا وبال أمرهم

در صورتی که «أمرهم» شامل کارها و مواضع یهود بنی نضیر باشد؛ از اضافه «أمر» به «هم» مطلب بالا استفاده می شود.

182- عوامل شکست در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 8

8- عمل انسان در دنیا، تعیین کننده موفقیت یا شکست وی در آزمون الهی است.

لنبلوهم أیهم أحسن عملاً

ص: 174

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 6

6 - « ارث » عرصه امتحان الهی است و تصاحب کنندگان میراث دیگران، بازنده این امتحان اند.

إذا ما ابتلیه .. و تأکلون التراث أكلاً لما

183- عوامل شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8

8 - سستی، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی، از عوامل شکست جنگجویان

حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 9

9 - فسق، زمینه ساز ضعف روحیه و فرار از جنگ

و اکثرهم الفسقون ... و إن یقتلکم یولّوکم الابدان ثم لا ینصرون

توصیف یهود به فسق و سپس بیان شکست آنان، حاکی از ارتباط این دو مسأله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 127 - 1,4,5

1 - هلاکت بخشی از قوای دشمن و خوار شدن بخشی دیگر، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم الله ببدر ... ليقطع طرفاً من الذین کفروا او یکتبهم

برداشت فوق، با عنایت به ملحوظات ذیل است. یکم اینکه: «لیقطع» و «یکتبتهم»، به جمله «و لقد نصرکم الله ببدر» متعلق باشد. دوم

اینکه: «قطع» به معنای هلاک کردن باشد، چنانچه در روح المعانی آمده است. سوم اینکه: «او» در «او یکتبتهم»، برای تنويع باشد؛ یعنی

عده ای به هلاکت و عده ای دیگر به ذلت و خواری کشانده شدند.

4 - بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه باقیمانده کافران ، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم اللّٰه بیدر . . . ليقطع ... فينقلبوا خائبين

جمله «فینقلبوا . . .»، عطف بر «لیقطع» است بنابراین بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه کافران، از اهداف پیروزی بدر خواهد بود و به مقتضای «فاء» تفریع، این بازگشت، نتیجه هلاکت و اسارت بخشی از کافران بوده است.

5 - هلاکت و خواری بخشهایی از قوای دشمنان دین ، در جنگ بدر ، عاملی در تخریب روحیه سایر نیروها

ليقطع طرفاً . . . فينقلبوا خائبين

«خائبین» از «خبیبه»، به معنای یأس، ناامیدی و نامرادی، حکایت از اثر روانی در باقیمانده کفار است که به مقتضای «فاء» در «فینقلبوا»، این ناامیدی، نتیجه هلاکت و خواری و اسارت گروه زیادی از دشمنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 175

14 - روحیه رزمندگان دارای تأثیری بسزا در اقدام به جنگ و پیروزی و شکست آنان

إذ يريكم الله . . . إنه عليهم بذات الصدور

184- عوامل شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 18، 16، 7

7 - سستی ، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

حتّٰی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

16 - دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد ، موجب سستی ، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتّٰی اذا فشلتم و . . . منکم من یرید الدّٰنیا

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدّٰنیا»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

18 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات ، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان و شکست آنان

و تنازعتم فی الامر . . . منکم من یرید الدّٰنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 11، 5، 3، 2

2 - گریز مسلمانان از میدان کارزار احد ، موجب شکست آنان در آن پیکار

ثمّ صرفکم عنهم . . . اذ تصعدون

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد و کلمه «اذ»، یا برای بیان علّت است، یعنی شکست خوردید چون فرار کردید، و یا ظرف زمان است، یعنی شکست خوردید، آنگاه که فرار کردید.

3 - گریز از رویارویی با دشمنان دین ، موجب شکست و هزیمت

ثمَّ صرفكم عنهم .. اذ تصعدون

5- یادآوری پیکار احد و علل شکست مسلمانان در آن، وظیفه مؤمنان

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «اذکروا» باشد.

11- بی اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثمَّ صرفکم .. و الرّسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علتهای شکست احد است. بنابراین جمله «و لا تلون علی احد و الرّسول ...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 160 - 9

9- سستی پیکارگران احد در اتکال به خداوند، موجب محرومیت آنان از نصرت الهی و شکست ایشان در آن نبرد.

ص: 176

و ان یخذلکم فمن ذا الّذی ینصرکم من بعده و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و شکست مؤمنان، اشاره به علت شکست دارد، یعنی چون در آن نبرد توکل نداشتید، از یاری خدا محروم شدید و در نتیجه شکست خوردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 7

7 - مسلمانان، به دلیل نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرار از صحنه نبرد، عامل شکست و مصیبت های پیکار احد

اولمّا اصابکم مصیبه... قل هو من عند انفسکم

با توجه به آیات قبل، همانند آیه 152 (اذ تحسّونهم باذنه حتّی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتهم)، معلوم می شود که نافرمانی و... از جمله عوامل شکست آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 20

20 - ترس از هیبت سپاه دشمن، از عوامل ایجاد تردید و سستی اراده در پیکار*

قالوا لا طاقة لنا الیوم بجالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 5

5 - پیکارگران احد، به دلیل عدم توکل برخی از آنان به خداوند، علی رغم توانایشان، شکست خوردند.*

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین... و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذلّٰه

یادآوری کمبود نیروی نظامی در جنگ بدر، اشاره به توانمندی آنان در مقایسه با جنگ احد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 11

11 - سستی پیکارگران در برابر هجوم حوادث دشوار جنگ، موجب ناتوانی آنان در برابر دشمن و خوارکننده آنان

قاتل معه .. فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

ترتیب ذکری «وهن» و «ضعف» و «استکانت»، می تواند اشاره به ترتیب خارجی آن باشد: یعنی اول سستی و آنگاه ضعف و سپس تسلیم و زبونی در برابر دشمن، حاصل خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 4

4 - شرکت بی ایمان ها و سست باوران در جنگ و جهاد ، جز فساد و فتنه انگیزی و تأثیر منفی بر دیگران ، نتیجه ای ندارد .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

جمله «بيغونكم الفتنه» حال برای ضمیر فاعل «أوضعوا» است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند، مطمئناً در حق شما فتنه جویی می کردند.

ص: 177

185- عوامل شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 12

12 - نقش بارز صلح حدیبیه ، در کوتاه شدن دست دشمنان از ضربه زدن به مسلمانان

فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

ممکن است «هذه» اشاره به صلح حدیبیه داشته باشد و «كفّ..» مترتب بر آن بوده و نتیجه آن به شمار آید.

عوامل شکست دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 11

11- توطئه گران ، از درک عوامل شکست و ناکامی خود در توطئه علیه دین ، عاجزند .

قد مكر الذین من قبلهم . . . و اتهم العذاب من حیث لا یشرعون

186- عوامل شکست شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 12

12 - تأثیر عمیق جنگ بدر در تحکیم پایه های توحید و آیین اسلام و شکست شرک و کفر

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

187- عوامل شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 25

25 - شکست زبونانه کافران ، در گرو کوشش مجاهدان برای فراهم سازی تجهیزات و هوشیاری آنان در برابر هجوم غافلگیرانه دشمن

و لیأخذوا حذرهم . . . و خذوا حذرکم إنّ الله اعد للکفرین عذاباً مهیناً

جمله «ان الله . . .» می تواند تعلیل برای فرمان خداوند به گرفتن اسلحه و حفظ هوشیاری باشد، بر این مبنا مراد از عذاب مهین، شکست زبویه دشمنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 6

6 - رعب و وحشت کافران در جنگ بدر، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألتي في قلوب الذين كفروا الرعب

ص: 178

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 6

6 - کافران جنگ بدر به سبب خیانت‌هایشان به خدا و دین او، مغلوب مجاهدان شده و گروهی از آنان به اسارت درآمدند.

فقد خانوا الله من قبل فامکن منهم

امکان (مصدر امکان)، به معنای تسلط بخشیدن است. تفریع جمله «امکن منهم» بر «فقد خانوا» به وسیله حرف «فاء» دلالت می‌کند بر اینکه خیانت کافران به دین خدا موجب شد که خداوند آنان را در سیطره مسلمانان قرار دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 15

15 - نصرت‌های خاص الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، عامل فرو شکستن شعار و صولت کافران و اعتلا یافتن کلمه الله (شعار توحید)

فقد نصره الله .. و جعل كلمه الذين كفروا السفلى و كلمه الله هي العليا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 1

1 - اراده خداوند، عامل شکست و آوارگی کافران اهل کتاب (یهود بنی نضیر)

هو الذي أخرج الذين كفروا من أهل الكتب

به اتفاق مفسران، آیات این بخش، مربوط به یهود بنی نضیر و جریان شکست و آواره شدن آنان از مدینه است.

188- عوامل شکست کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 12

12 - تأثیر عمیق جنگ بدر در تحکیم پایه‌های توحید و آیین اسلام و شکست شرک و کفر

و يريد الله أن يحق الحق بكلمته و يقطع دابر الكافرين

189- عوامل شکست مشرکان قریش

1 - امداد های الهی عامل اصلی و اساسی کشته شدن کافران در جنگ بدر و پیروزی اهل ایمان

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم

جمله «فلم تقتلوهم . . .» متفرع بر آیاتی است که امداد های الهی را در جنگ بدر بر می شمرد ; یعنی توجه به قضایای جنگ بدر و امداد های الهی بیانگر این است که در حقیقت خداوند مشرکان را کشت و آنان را شکست داد.

ص: 179

190- عوامل شکست ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 9 - 3

3 - تنها کسی می تواند شکست ناپذیر و ستوده کردار باشد که بر تمامی آسمان ها و زمین ، سیطره داشته و حکمرانی کند .

العزیز الحمید . الذی له ملک السموت و الأرض

وصف «الذی له . . .» ، می تواند توجیه گر دو وصف قبلی باشد . تغییر عبارت - که موصول و صله جایگزین صفت مشابه شده است - مؤید برداشت بالا است .

191- عوامل شکست یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 8,9

8 - قدرت مطلق خداوند ، عامل شکست یهود بنی قریظه و پیروزی مسلمانان مدینه بود .

أنزل الذین ظهروهم . . . فریقاً تقتلون . . . وکان اللّٰه علی کلّ شیء قدیداً

9 - قدرت مطلق خداوند ، عامل فروپاشی یهود بنی قریظه و به ارث رسیدن اموال و خانه ها و سرزمین شان به مسلمانان مدینه بود .

وأنزل الذین ظهروهم من أهل الکتب . . . وأورثکم أرضهم . . . وکان اللّٰه علی کلّ ش

192- کافران و شکست مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 30 - 5

5 - کافران ، همواره در کمین شکست و اضمحلال جامعه مؤمنان اند .

إنّهم منتظرون

متعلق انتظار کافران ، به قرینه دشمنی آنان با مؤمنان ، می تواند انتظار شکست مؤمنان باشد .

193- مصلحت در شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 8

8 - رنج ها و شکست ها ، دارای مصلحت‌هایی پنهان از چشم ظاهرینان

و ما اصابکم يوم التقى الجمعان . . . و ليعلم المؤمنین

ص: 180

194- منافقان و شکست مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 4,7

4 - مباحثات و اظهار شادمانی منافقان به رأی صائب خویش مبنی بر ترک جهاد ، در صورت مواجه شدن مسلمانان با شکست و مشکلات جنگ

وإن تصبک مصیبه یقولوا قد أخذنا أمرنا من قبل ویتولوا و هم فرحون

7 - داوری غلط منافقان در مورد شکست و پیروزی مسلمانان

وإن تصبک مصیبه یقولوا قد أخذنا أمرنا من قبل ویتولوا و هم فرحون

195- منشأ شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 6

6 - حاکمیت اذن خداوند بر پیروزی ها و شکستها

فهم موهم باذن الله

کلمه «باذن الله» متعلق به «هم موهم»، قید هر دو معنایی است که در آن نهفته؛ یعنی شکست جالوتیان و پیروزی طالوتیان. پس هم شکست و هم پیروزی به اذن خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 3,10

3 - پیروزی و یا شکست سپاه اسلام ، منوط به مشیت خدا و تنها بر اساس تقدیر اوست .

قل لن یصیبنا إلا ما كتب الله لنا

10 - ایمان و اعتقاد به اینکه خوشی ها و ناخوشی ها ، و شکست ها و پیروزی ها بر اساس تقدیر خداست ، مقتضی توکل بر او و روی بر تافتن از دیگران

قل لن یصیبنا إلا ما كتب الله لنا .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 2 - 3

3 - ناکامی ابرهه در طرح انهدام کعبه و به هم خوردن توطئه او در تعطیل عبادت نزد آن، کاری شگفت و نشانه قدرت خداوند

ألم تر كيف فعل ربك . . . ألم يجعل كيدهم في تضليل

ارتباط این آیه با جمله «كيف فعل ربك» (در آیه قبل)، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 181

197- منشأ شکست اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 2 - 5

5- وابستگی شکست اصحاب فیل به خداوند ، امری روشن و بی نیاز از تأمل و برهان

ألم يجعل

استفهام تقریری در آیه، گویای وضوح محتوای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 1 - 5

5- خداوند ، با خنثی کردن توطئه اصحاب فیل ، قریش را از خطر از هم گسیختگی رهانید .

لایلف قریش

198- منشأ شکست امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 3

3- تحولات تاریخ (شکست و پیروزی امت ها) تحت اراده الهی است .

بعثنا علیکم عبادًا . . . ثمّ رددنا لکم الکرّه

199- منشأ شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 4

4- در صورت یاری خداوند ، پیروزی سپاه دین و جریان حق بر کفر و باطل ، قطعی است .

و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - علم و آگاهی گسترده خداوند ، پشتوانه پیروزی دین حق و شکست جبهه کفر و باطل

و یمح الله البطل . . . إته علیم بذات الصدور

جمله «إته علیم بذات الصدور» می تواند علت برای جمله «و یمح الله الباطل» باشد.

200- منشأ شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

12 - تحقق اراده الهی ، علیه یهود بنی نضیر ، به گونه ای غیرقابل محاسبه برای آنان

هو الذی أخرج ... وظنوا أنهم مانعتهم ... فأتیهم الله من حیث لم یحسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تسلط و غلبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر یهود بنی نضیر ، معلول اراده و عنایت خداوند بود ; نه صرفاً تلاش مسلمانان .

فما أوجفتم علیه .. و لكن الله یسلط رسله علی من یشاء

201- منشأ شکست توطئه قوم نُمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - پیشگیری خداوند از تحقق طرح ترور شبانه صالح (ع) و خانواده اش

لننبئنه و أهله .. و مکرنا مکرّاً و هم لایشعرون

اصل برنامه مخالفان صالح، ترور شبانه وی و خانواده اش بود و مکر الهی به معنای خنثی ساختن آن برنامه است.

202- منشأ شکست دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - خداوند ، شایسته ترین کفایت کننده تمامی امور بندگان و دفع کننده هر نوع شر دشمنان از آنان است .

قل حسبی الله

حذف متعلق «حسبی»؛ یعنی، ذکر نشدن موارد کفایت، دلالت بر عموم و توسعه دارد.

203- منشأ شکست دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، پیامبران خود را با تضمین پیروزی آنان و شکست جبهه دشمن فرستاد .

كتب الله لأغلبن أنا ورسلي

6 - نیرومندی و شکست ناپذیری خداوند ، تضمین کننده پیروزی پیامبران بر دشمنانشان

كتب الله لأغلبن أنا ورسلي إن الله قوي عزيز

ص: 183

204- منشأ شکست رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 2

2 - شکست و پیروزی روم ، براساس مشیت خداوند بود .

غلبت الروم .. لله الأمر من قبل و من بعد

مضافاً الیه محذوف «قبل» و «بعده»، «شکست و پیروزی رومیان» است. بنابراین، مراد از «لله الأمر من قبل و...» نکته یاد شده است.

205- منشأ شکست شبیخون قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 5

5 - پیشگیری خداوند از تحقق طرح ترور شبانه صالح (ع) و خانواده اش

لنبیتنه و أهله .. و مکرنا مکرًا و هم لایشعرون

اصل برنامه مخالفان صالح، ترور شبانه وی و خانواده اش بود و مکر الهی به معنای خنثی ساختن آن برنامه است.

206- منشأ شکست شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 3

3 - خداوند در صدد مایوس کردن مشرکان ، از پیشرفت و نفوذ آیینشان

ما أنتم علیه بفتنن

اخبار خداوند به ناتوانی مشرکان - که به صورت روشن و قاطع بیان گردیده است - می تواند برای ایجاد یأس و ناامیدی در میان آنان از هرگونه پیشرفت و نفوذ در میان مردم باشد.

207- منشأ شکست فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع)، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون إلیکما

ص: 184

208- منشأ شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 3

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع)، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون إلیکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 2

2 - غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان، نتیجه نصرت الهی بود.

و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

209- منشأ شکست قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 98 - 4

4 - لطف و عنایت خدا، موجب شکست توطئه مشرکان علیه ابراهیم (ع) و پیروزی آن حضرت در برابر آنان

فأرادوا به کیداً فجعلنهم الأسفلین

«أسفل» (مفرد «أسفلین») در اصل به معنای فروتر است؛ ولی در آیه شریفه کنایه از شکست و به معنای مغلوب می باشد؛ زیرا انسان غالب، احساس برتری و انسان مغلوب، احساس فروتری می کند.

210- منشأ شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 7

7 - خداوند، کافران حاکم پیش از اسلام را، شکست داد و پیامبران و مؤمنان نیکوکار را، پیروز کرده و جایگزین آنان در سطح زمین قرار داد.

وعد الله الذین ءامنوا... کما استخلف الذین من قبلهم

8 - علم خداوند به توطئه های کافران ، مایه ناکامی آنان در دستیابی به اهدافشان

و لا تکن فی ضیق ممّا یمکرون . . . و إنّ ربّک لیعلم ما تکنّ صدورهم و ما یعلنون

طرح علم خدا به اسرار نهانی و کارهای آشکار توطئه گران علیه دین و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اشاره به این نکته دارد که آنان در هر حال در منظر خدا هستند و نمی توانند چیزی را از او مخفی کرده و به اهداف شان برسند. این بیان، می تواند تعلیلی باشد بر آنچه که قبلاً در ضمن «و لا تکن فی ضیق ممّا یمکرون» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 10

10 - پیروزی رسولان الهی بر کافران ، به اراده و مشیت خداوند است .

و لكنّ الله يسلط رسله على من يشاء

211- منشأ شکست کافران بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 15

15 - غلبه یافتن پیروان حضرت عیسی (ع) بر کافران بنی اسرائیل ، در نتیجه تأییدات و امداد های الهی

فأيدنا الذين ءامنوا .. فأصبحوا ظهري

212- منشأ شکست کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 6

6 - خداوند ، کافران و مشرکان ستیزه جوی صدر اسلام را از دست یافتن به هدف خود (ریاست و سروری بر مردم) مأیوس ساخت .

إنّ الذين يجدلون في ءايت الله .. إن في صدورهم إلاّ كبر ما هم ببلغيه

این فرموده خداوند که: «در دل کافران کبر و خودبرتر بینی وجود دارد؛ ولی به آن نمی رسند»؛ کنایه از این است که آنان نمی توانند با ریاست و سروری بر مردم، - که آرزوی آنها است - کبر و خودبرتر بینی خود را تحقق بخشند.

213- منشأ شکست کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 4

4 - در صورت یاری خداوند ، پیروزی سپاه دین و جریان حق بر کفر و باطل ، قطعی است .

و نصرنهم فکانوا هم الغلبين

17 - علم و آگاهی گسترده خداوند ، پشتوانه پیروزی دین حق و شکست جبهه کفر و باطل

و یمح الله البطل . . . إله علیم بذات الصدور

جمله «إله علیم بذات الصدور» می تواند علت برای جمله «و یمح الله الباطل» باشد.

214- منشأ شکست مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 6

6 - خداوند ، کافران و مشرکان ستیزه جوی صدر اسلام را از دست یافتن به هدف خود (ریاست و سروری بر مردم) مأیوس ساخت .

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ .. . إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا مَا هُمْ بِبَلِغِيهِ

این فرموده خداوند که: «در دل کافران کبر و خودبرتر بینی وجود دارد؛ ولی به آن نمی رسند»؛ کنایه از این است که آنان نمی توانند با ریاست و سروری بر مردم، - که آرزوی آنها است - کبر و خودبرتر بینی خود را تحقق بخشند.

215- موارد شکست باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 8

8- هلاکت و نابودی جوامع ستمگر گذشته ، نمونه ای از پیروزی حق بر باطل

و كم قصمنا من قريه كانت ظالمه. .. بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فإذا هو زاهق

216- موانع شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 6

6 - تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، مانع شکست مسلمانان ، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لو لا كتب .. . عذاب عظیم

217- موسی (ع) و شکست اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 77 - 6,7

6 - حضرت موسی (ع) ، از پیش به پیروزی و دستیابی به هدف های خود و شکست فرعون ، آگاهی داشت .

«فلاح» به معنای ظفر و دست یافتن به هدف است (مفردات راغب).

7- حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود

را به آنان اعلام نمود .

و لا یفلح السحرون

218- موسی (ع) و شکست جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 3,4,5

3- موسی (ع) ، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را ، قطعی و غیر قابل تردید اعلام کرد .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

4- موسی (ع) ، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را ، به خدا مرتبط نموده و خود را صرفاً واسطه فعل او اعلام کرد .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله إن الله لا یصلح عمل المفسدین . و یحق ال

5- موسی (ع) ، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان ، اطمینان داشت .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

219- موسی (ع) و شکست فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 77 - 7

7- حضرت موسی (ع) ، همراه با نقی ساحریت از خود ، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود .

و لا یفلح السحرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 7

7- موسی (ع) ، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

220- موسی (ع) و شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 7

7 - موسی (ع) ، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

ص: 188

221- مؤمنان و شکست غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 6

6 - برخی از مؤمنان مایوس از پیروزی در جنگ بدر و مطمئن به شکستی مرگ آفرین در آن کارزار

یجدلونک .. کأنما یساقون إلی الموت و هم ینظرون

222- نشانه شکست در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 10

10 - بی اعتنایی به یتیمان ، نشانه رد شدن در امتحان الهی است .

إذا ما ابتلیه ربّه فأکرمه و نّعّمه .. کلاً بل لا تکرّمون الیتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 7

7 - بی توجهی ثروتمندان به مستمندان و پرهیز آنان از کمک رسانی به بینوایان ، به دور از انتظار و نشانه رد شدن در امتحان الهی است .

إذا ما ابتلیه ربّه فأکرمه و نّعّمه .. کلاً بل ... و لا تحضّون علی طعام المسکین

223- نشانه های شکست در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 18

18 - شکرگزاری و یا کفران انسان ، نمود پیروزی و یا شکست او در آزمون الهی

لیبلونی ءأشکر أم أکفر

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که سلیمان فرجام و نتیجه آزمون الهی را در دو بعد کلی «شکرگزاری یا کفران» مطرح ساخته است.

224- نشانه های شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 11

11- پیروزی نوح (ع) و یارانش بر مخالفان ، نشان و دلیلی بر غلبه نهایی تقوایندگان مقاوم و صبور ، بر کفرپیشگان است .

تلک من أنباء الغیب . . فاصبر إن العقبه للمتقین

ص: 189

225- وضوح شکست اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 2 - 5

5- وابستگی شکست اصحاب فیل به خداوند ، امری روشن و بی نیاز از تأمل و برهان

ألم يجعل

استفهام تقریری در آیه، گویای وضوح محتوای آن است.

226- وعده شکست دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 4

4- عذاب اخروی و شکست دنیوی ، وعده الهی به کافران حق ناپذیر

حتى إذا رأوا ما يوعدون فسيعلمون من أضعف ناصراً و أقلّ عدداً

227- وعده شکست شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 65 - 2

2- خداوند ، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را در قبال سخنان ناروای مشرکان دلداری داده و با وعده غلبه قطعی توحید بر شرک ، آن

حضرت را از ناکامی و نافرجامی توطئه های آنان ، مطمئن ساخت

و لا يحزنك قولهم إن العزة لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 41 - 2

2- توجه به گسترش اسلام و توسعه روزافزون آن ، دلیلی فراروی کفرپیشگان بر تحقق وعده های الهی (نابودی شرک و پیروزی توحید) به

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أولم يروا أننا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

جمله «أولم يروا...» به منزله دلیلی است بر پدیدار شدن و تحقق یافتن تهدیدهای الهی به مشرکان و وعده های الهی به اهل ایمان.

228- وعده شکست فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 190

7- شکست نهایی فرعون و غلبه موسی ، هارون (ع) و پیروانشان بر وی ، وعده الهی به موسی در وادی طور

أنتما و من أتبعكما الغلبون

229- وعده شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 4

4 - شکست کافران و پایان داده شدن به سلطه آنان و پیروزی مؤمنان دارای عمل صالح ، با در دست گرفتن اداره سرنوشت بشر در زمین ، وعده اکید خداوند

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

230- وعده شکست کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 1

1- هلاکت و شکست کافران مکه و پیروزی مؤمنان ، وعده الهی

سأوریکم ءایتی . . . و یقولون متی هذا الوعد

برداشت یادشده مبتنی براین است که مقصود از «وعد» دراین آیه، غلبه مؤمنان و شکست کافران باشد.

231- وعده شکست مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 174 - 2

2 - پیروزی قریب الوقوع پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت بر مشرکان ، وعده خداوند به آنان

فتولّ عنهم حتی حین

توصیه خداوند به اعراض موقت از مشرکان، دلیل پیروزی قریب الوقوع پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 178 - 2

2- پیروزی قریب الوقوع پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت بر مشرکان ، وعده خداوند به آنان

و تولّ عنهم حتّی حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 45 - 1

ص: 191

1 - وعده الهی، به فروپاشی جماعت مشرکان و ناپایداری آنان در برابر جبهه ایمان

سیهزم الجمع و یولون الدبر

232- وقت شکست حق ناپذیران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 111 - 1

1- آزمایش کافران و مشرکان حق ناپذیر صدر اسلام، فلسفه به تأخیر افتادن عذاب آنان و نامعلوم بودن زمان شکست آنها است.

وإن أدری لعلّهُ فتنه لکم

ضمیر «لعلّهُ» به نکته ای برمی گردد که از دو آیه قبل استفاده می شود. آن نکته، مسأله تأخیر عذاب کافران و مشرکان و یا نامعلوم بودن زمان شکست آنان و پیروزی مسلمین است.

233- وقت شکست کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2- زمان نزول عذاب، شکست کافران و برپایی قیامت، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است.

حتّی إذا اوا ما یوعدون.. اقرب ما توعدون... علم الغیب

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

234- وقت شکست کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 111 - 1

1- آزمایش کافران و مشرکان حق ناپذیر صدر اسلام، فلسفه به تأخیر افتادن عذاب آنان و نامعلوم بودن زمان شکست آنها است.

وإن أدری لعلّهُ فتنه لکم

ضمیر «لعلّه» به نکته ای برمی گردد که از دو آیه قبل استفاده می شود. آن نکته، مسأله تأخیر عذاب کافران و مشرکان و یا نامعلوم بودن زمان شکست آنان و پیروزی مسلمین است.

ص: 192

235- وقت شکست مشرکان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 111 - 1

1- آزمایش کافران و مشرکان حق ناپذیر صدراسلام، فلسفه به تأخیر افتادن عذاب آنان و نامعلوم بودن زمان شکست آنها است.

وإن أدری لعلّه فتنه لکم

ضمیر «لعلّه» به نکته ای برمی گردد که از دو آیه قبل استفاده می شود. آن نکته، مسأله تأخیر عذاب کافران و مشرکان و یا نامعلوم بودن زمان شکست آنان و پیروزی مسلمین است.

شکست ناپذیری

236- ادعای شکست ناپذیری انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 1

1 - رفتار برخی از انسان ها، بسان کسی است که خود را شکست ناپذیر و تواناترین موجود می پندارد.

أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

فاعل «یحسب» ضمیری است که به «الإنسان» در آیه قبل برمی گردد و به قرینه آیات بعد، روی سخن با مؤمنان حقیقی نیست؛ بلکه کافران و یا آنها و منافقان مورد نظر هستند. بنابراین باید گفت: عموم «الإنسان»، یا عموم عرفی است و مراد بیشتر مردمی است که در زمان نزول این آیات، در مکه بوده و از زمره مؤمنان حقیقی نبودند و یا ارجاع ضمیر به آن، به صورت استخدام بوده و تنها بخشی از افراد مرجع ضمیر، مقصود هستند.

237- شکست ناپذیری تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 4

4 - کید و تدبیر خداوند، شکست ناپذیر است.

إنّ کیدی متین

238- شکست ناپذیری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 7

7 - خداوند ، مقتدری شکست ناپذیر

كفروا سبقوا انهم لا يعجزون

ص: 193

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

إنه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

والله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 2

2 - اراده و قدرت خداوند ، مطلق و شکست ناپذیر است .

أمن هذا الذی هو جند لکم ینصرکم من دون الرحمن

239- شکست ناپذیری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 5 - 4

4 - قرآن ، کتابی پیروزمند ، شکست ناپذیر و رحمت آفرین برای بشر

و القراءن . . . تنزیل العزیز الرحیم

نسبت دادن نزول قرآن به مقام عزت و رحمت خداوند، می تواند بیانگر این نکته باشد که این کتاب نیز عزتمند و رحمت آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 5

5 - قرآن ، در عرصه فکر ، اندیشه و . . . پیروز شکست ناپذیر و کتابی حکیمانه است .

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز الحکیم

برداشت بالا به خاطر این نکته است که چون خداوند، عزیز (پیروز شکست ناپذیر) و حکیم است؛ بنابراین سخن او نیز در عرصه خاص خود (فکر، اندیشه و ..) چنین خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 2 - 5

5 - قرآن، در عرصه فکر و اندیشه، پیروز شکست ناپذیر و کتابی عالمانه است.

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز العلیم

از آن جایی که خداوند عزیز و علیم است، سخن او هم در عرصه خود (فکر، اندیشه و ..) چنین خواهد بود.

ص: 194

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 10

10 - شکست ناپذیری قرآن، در برابر معارضه ها و موضع گیری های خصمانه کافران

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا... وَإِنَّ لَكُتُبَ عَزِيزٍ

240- شکست ناپذیری معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 197 - 5

5 - معبود به حق باید شکست ناپذیر و از آسیب ها و حوادث مصون باشد .

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ... وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ

241- شکست ناپذیری مکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 45 - 4

4 - کید و تدبیر خداوند، شکست ناپذیر است .

إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ

242- شکست ناپذیری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 8

8 - نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند، توان شکست اهل ایمان را ندارند .

وَلَنْ تَغْنَىٰ عَنْكُمْ فِتْنَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا كَثْرَتُهُمْ

243- عوامل شکست ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تنها کسی می تواند شکست ناپذیر و ستوده کردار باشد که بر تمامی آسمان ها و زمین ، سیطره داشته و حکمرانی کند .

العزیز الحمید . الذی له ملک السموت و الأرض

وصف «الذی له . . .» ، می تواند توجیه گر دو وصف قبلی باشد . تغییر عبارت - که موصول و صله جایگزین صفت مشبیه شده است - مؤید برداشت بالا است .

ص: 195

1- تاریکی شکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 26، 11

11 - جنین ، پوشیده از سه ظلمت (بچه دان ، رحم و شکم)

یخلقکم فی بطون أمهتکم ... فی ظلمت ثلاث

مفسران یادآور شدند که مقصود از «ظلمات ثلاث» ظلمت های بچه دان، رحم و شکم مادران است و روایت امام باقر(ع) مؤید همین برداشت است (مجمع البیان، ذیل آیه و نورالثقلین، ج 4، ص 477، ح 11).

26 - « فی مجمع البیان : « فی ظلمات ثلاث » ظلمه البطن و ظلمه الرحم و ظلمه المشیمه . . . و هو المروى عن أبی جعفر (ع) ;

در مجمع البیان آمده است که مراد از «ظلمات ثلاث» (تاریکی های سه گانه)، تاریکی شکم، تاریکی رحم و تاریکی کیسه جنین می باشد و این معنا از امام باقر(ع) روایت شده است.

2- نجات از شکم ماهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 49 - 1

1 - یونس (ع) پس از رهایی از شکم ماهی ، از نعمت و لطف ویژه الهی برخوردار گشت .

لولا أن تدرکه نعمه من ربّه

3- یونس(ع) در شکم ماهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 21، 13، 14، 15

12- گرفتار آمدن یونس (ع) در دریا و شکم ماهی ، کیفر ترک خشمگینانه او از میان قومش

ذالنون إذ ذهب مغضبًا . . . فنادی فی الظلمت

مقصود از «ظلمات» در آیه شریفه، شکم ماهی است و جمع آمدن آن برای بیان شدت ظلمت است.

13- دعا و تضرع یونس (ع) به درگاه الهی، پس از گرفتار آمدن در ظلمات (شکم ماهی)

فنادی فی الظلمت أن لا إله إلا أنت

14- روی آوردن یونس (ع) در شکم ماهی به تهلیل و تنزیه خداوند، در نیایش ویژه خویش

فنادی فی الظلمت أن لا إله إلا أنت سبحنک

15- « لا إله إلا أنت سبحانک إئی کنت من الظالمین »، ندا و دعای یونس (ع) به هنگام گرفتار شدن در ظلمت شکم ماهی

فنادی فی الظلمت أن لا إله إلا أنت سبحنک إئی کنت من الظلمین

21- « قال المأمون للرضا (ع) فأخبرنی عن قول الله عزوجل: « و ذا النون إذ ذهب مغاضباً فظن أن لن نقدر علیه » فقال الرضا (ع): ذاک

یونس بن متی (ع) ذهب مغاضباً لقومه « فظن » بمعنی إستیقن « أن لن نقدر علیه » ای لن نصیق علیه رزقه . . . « فنادی فی الظلمات » ای ظلمه اللیل و ظلمه البحر و ظلمه بطن الحوت: « أن لا إله إلا أنت سبحانک إئی کنت من الظالمین » بترکی مثل هذه العباده التي قد فرغتنی لها فی بطن الحوت ;

در روایت آمده است که [مأمون به امام رضا(ع) گفت: مرا خبر ده از سخن خدای عزوجل «و ذا النون إذ ذهب مغاضباً فظن أن لن نقدر علیه» امام فرمود: او یونس بن متی بود، که در حالی که بر قوم خود غضبناک بود، از میان آنان برفت. «ظن» در کلام خدا به معنای «استیقن» و «لن نقدر علیه» به معنای «لن نصیق علیه رزقه» ... می باشد. «فنادی فی الظلمات»؛ یعنی، در میان سه تاریکی (تاریکی شب، تاریکی دریا و تاریکی شکم ماهی) ندا کرد: «...سبحانک إئی کنت من الظالمین»؛ یعنی، ... من از ستم کارانم؛ زیرا مثل چنین عبادتی را - که اکنون مرا برای آن در شکم ماهی فارغ گردانیده ای - در گذشته ترک کرده بودم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 1

1- دعای یونس (ع) به هنگام گرفتار شدن آن حضرت در تاریکی شکم ماهی، مورد اجابت و پذیرش خدا قرار گرفت .

فنادی فی الظلمت . . . فاستجبنا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 142 - 3

1 - بلعیده شدن یونس (ع) به وسیله ماهی بزرگ، پس از افکنده شدن او به دریا

فالتقمه الحوت و هو ملیم

«إلتقام» (مصدر «التقم») به معنای بلعیدن است و «حوت» هر چند در مطلق ماهی - چه بزرگ باشد و چه کوچک - به کار می رود؛ اما کاربرد آن در ماهی بزرگ بیشتر است و در آیه شریفه نیز به همین معنا به کار رفته است.

3 - بلعیده شدن یونس به وسیله ماهی ، نتیجه خروج عجولانه او از میان مردم و ادامه ندادن رسالت خود در میان آنان بود .

إذ أبق إلى الفلك .. فالتقمه الحوت و هو ملیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 143 - 1

1 - یونس (ع) ، در دل ماهی به تسبیح مستمر خدا پرداخت .

فلولا أنه كان من المسبّحين

ص: 197

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 144 - 1,2

1 - یونس (ع) اگر به تسبیح خدا در شکم ماهی نمی پرداخت ، تا قیامت در آنجا می ماند .

فلولا آتته كان من المسبّحين . للبت في بطنه إلى يوم يبعثون

2 - تسبیح مستمر یونس (ع) ، تنها وسیله نجات او از دل ماهی شد .

فلولا آتته كان من المسبّحين . للبت في بطنه إلى يوم يبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 145 - 3

3 - بلعیده شدن یونس (ع) به وسیله ماهی ، موجب بیماری او گردید .

فالتقمه الحوت .. فتبذنه بالعراء و هو سقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 147 - 4

4 - « عن أبي عبد الله (ع) الأنبياء والمرسلون على أربع طبقات . . . ونبي يري في منامه و يسمع الصوت و يعاين الملك و قد أرسل إلى طائفه قتلوا أو كثروا كيونس . قال الله ليونس « وأرسلناه إلى مائه ألف أو يزيدون » . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که: پیامبران و رسولان بر چهار طبقه اند . . . و پیامبری است که در خواب می بیند و صدا را می شنود و فرشته را می بیند و به سوی گروهی از مردم - خواه کم یا زیاد - فرستاده می شود، مانند یونس که خدا درباره اش می فرماید: «و أرسلناه إلى مائه ألف أو يزيدون» . . .» .

شکمبارگی

4- سرزنش شکمبارگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 9

9- هدف قرار دادن لذت جویی و شکمبارگی در زندگی ، منشی حیوانی و نه شایسته مقام انسانی

و الذين كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم

لحن شدید توییخی آیه و به شمار آوردن لذت جویی صرف و به دور از عقیده و ایمان در حد زندگی حیوانی، مطلب بالا را افاده می کند.

5- شکمبارگی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 7

7- لذت جویی و شکمبارگی حیوان گونه کافران ، تنها بهره آنان از زندگی دنیایی

الذین كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم و النار مثوی لهم

ص: 198

از مقابله دو بخش آیه - که برای مؤمنان پایان خوش بهشت را یادآور شده - استفاده می شود که کافران، هرگز از آن نعمت های اخروی بهره نخواهند برد؛ بلکه تنها شهوت رانی و استفاده حیوان گونه از امکانات دنیا، نصیب آنان است.

6- نقش شکمبارگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 12

12- شکم پرستی ، دارای نقشی ویژه در میان سایر شهوات و تمایلات حیوانی

یتمتعون و یأکلون کما تأکل الأنعم

واژه «یتمتعون» در بردارنده همه گونه لذت جویی است. از این که «یأکلون...»، از میان همه شهوات اختصاص به ذکر یافته و بدان تصریح شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 199

5- شکنجه

1- شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 24

24 - آوارگی و هجرت برخی مسلمانان صدر اسلام و شکنجه و آزار آنان در راه خدا

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَ اَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَ اُوذُوا فِي سَبِيلِي

جمله «فَالَّذِينَ ...»، هر چند بیان یک ضابطه کلی است، ولی به قرینه ماضی بودن فعلهای «هاجروا و ...»، ناظر به تحقق هجرت، اخراج و آزار نیز هست.

2- آثار شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 1

1 - شکنجه گران و سوزاندگان مردم با ایمان ، به عذاب جهنم گرفتار خواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ

«فتن» (مصدر «فتنوا») در اصل به معنای داخل کردن طلا- در آتش است؛ ولی در مورد داخل کردن انسان در آتش نیز استعمال دارد (مفردات راغب). «فتنه» در قرآن، گاهی به معنای تعذیب (شکنجه دادن) آمده است. (بصائر فیروزآبادی)

3- امتحان با شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 11

11 - خداوند بارهاسازی بنی اسرائیل عصر موسی از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمایشی سنگین قرار داد .

وَ اِذْ اُنجینکم ... وَ فِی ذَلِکُمْ بَلَاءٌ مِنْ رِبْکُمْ عَظِیْمٍ

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان ، آزمایش بزرگ الهی از آنان بود .

إذ أنجكم من آل فرعون . . . وفي ذلكم بلاء من ربكم عظيم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم» نجات بنی اسرائیل به وسیله خداوند از اعمال ظالمانه فرعونیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 3

3- آزار و شکنجه دشمنان اسلام نسبت به مؤمنان ، زمینه آزمایش ایمان آنان

إلا من أكره وقلبه مطمئن بالإيمان . . . ثم إن ربك للذین هاجروا من بعد ما فتن

در واژه «فتنوا» - که در این آیه در معنای امتحان و آزمایش به کار رفته است - معنای رنج و عذاب نهفته است؛ چه اینکه ریشه این فعل به معنای گداختن طلا برای خالص ساختن آن است (مفردات راغب). گفتنی است آیه 106 - که درباره شکنجه و آزار شدن مسلمانان و حکم تقیه است تأیید کننده همین برداشت است.

4- بدترین شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 14

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی ، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساءکم

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

5- بنی اسرائیل و شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 85 - 2

2- قوم موسی ، از همان آغاز گرایش به او ، خود را در معرض عذاب و شکنجه فرعونیان می دیدند .

ربنا لا تجعلنا فتنه للقوم الظلمين

6- تاريخ شكنجه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 25 - 18

ص: 201

18- زندانی کردن مجرمان و شکنجه و آزار آنان در مصر باستان و عصر یوسف (ع)، امری معمول و متداول بود.

إلا أن يسجن أو عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 18 - 7

7- وجود مجازات سنگسار و شکنجه، در عصر مردم انطاکیه

لنرجمنکم و لیمسنکم منّا عذاب أليم

7- تحمل شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 126 - 11، 9

9- صبر در برابر تحمل شکنجه های فرعون و تسلیم خدا بودن تا آخرین لحظه حیات، درخواست ساحران مؤمن در دعا به درگاه خداوند

ربنا أفرغ علينا صبراً و توفنا مسلمین

11- کیفر های تعیین شده از سوی فرعون برای ساحران مؤمن، شکنجه هایی طاقتفرسا و تحمل آن نیازمند صبری وافر بود.

ربنا أفرغ علينا صبراً

8- تحمل شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 14، 11

11- ساحران مؤمن، آمادگی خود را برای تحمل هرگونه شکنجه و کشتار در جهت حفظ ایمان خویش اعلام کردند.

لن نُؤثِرک .. فاقض ما أنت قاض

«قضا» به معنای حکم کردن و داوری است. جمله «فاقض...» از زبان ساحران مؤمن و خطاب به فرعون است؛ یعنی، هر حکمی را که می

توانی و قضاوت آن از تو ساخته است، صادر کن. ما آماده پذیرش هر نوع شکنجه و عذاب در راه ایمان خود هستیم.

14- ساحران مؤمن با تحقیر قدرت فرعون، به او اعلام کردند که بالاترین شکنجه های او، تنها به زندگانی دنیایی آنان خاتمه می دهد و

به آخرتشان آسیبی نخواهد رسانید.

فاقص ما أنت قاض إثمًا تقضى هذه الحيوه الدنيا

چنانچه «هذه الحياه» مفعولٌ به برای «تقضى» باشد، مراد از «قضا»، منقضی ساختن خواهد بود. اهل لغت می گویند: تمام معانی «قضا» به انقطاع یافتن و تمام شدن بازگشت دارد (لسان العرب). بنابراین مفاد آیه چنین می شود: ای فرعون! با حکم خود به هرچه می توانی فیصله بده و آن را تمام کن؛ زیرا تو فقط این زندگانی دنیا را خاتمه می دهی.

ص: 202

9- ترس از شکنجه های اشراف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 4

4- مؤمنان به موسی (ع)، از رؤسا و اشراف قوم خود و از اذیت و شکنجه های فرعون در وحشت شدیدی به سر می بردند .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملائیمهم أن یفتنهم

تکیر «خوف» دلالت بر شدت آن می کند و از معانی فتنه عذاب و شکنجه است.

10- ترس از شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 4

4- مؤمنان به موسی (ع)، از رؤسا و اشراف قوم خود و از اذیت و شکنجه های فرعون در وحشت شدیدی به سر می بردند .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملائیمهم أن یفتنهم

تکیر «خوف» دلالت بر شدت آن می کند و از معانی فتنه عذاب و شکنجه است.

11- تهدید به شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 18 - 6

6- مردم انطاکیه، پیامبران شان را در صورت دنبال کردن رسالت خود، به سنگسار شدن و شکنجه دردناک تهدید کردند .

لئن لم تنتهوا لنرجمنکم و لیمسنکم منّا عذاب الیم

12- رضایت به شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 6

6- نظاره گران شکنجه مؤمنان، در صورت رضایت به آن خود نیز شکنجه گر آنان قلمداد می شوند .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

استناد «یفعلون» به شاهدان صحنه، گویای آن است که ناظران - هر چند دستور دهنده نباشند - شریک جرم شمرده می شوند.

13- زمینه قطع شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 203

6 - اصحاب اخدود ، در صورت دست کشیدن مؤمنان از ایمان خویش ، آنان را نمی سوزانند .

إلا أن يؤمنوا

فعل مضارع همراه با حرف «أن» در «أن يؤمنوا»، برای استقبال بوده و بیانگر آن است که آنچه اصحاب «اخدود» را به مقابله واداشت؛ باقی ماندن مؤمنان بر ایمان خویش بود. گویا ایمان گذشته آنان، در نظر دشمنان شان موجب عقوبت نبوده است.

14- سختی شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 20، 17،

17 - فرعون ، عذاب و شکنجه از ناحیه خود را ، شدیدتر از عذاب موعود موسی (ع) اعلام کرد .

و لتعلمنَّ أئینا أشدَّ عذابًا

موسی(ع) آغاز صحنه مبارزه گفته بود: «ویلکم .. فیسحتکم بعذاب». فرعون نیز در برابر آن سخن، چنین وعده داد که عذاب او شدیدتر از عذابی است که موسی(ع) وعده داده است.

20 - فرعون ، درک سنگین تر بودن شکنجه هایش از عذاب موعود موسی (ع) را ، تنها در صورت چشیدن آن امکان پذیر دانست .

و لتعلمنَّ أئینا أشدَّ عذابًا

15- سوگند به مؤمنان شکنجه شده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 7

7 - سوگند خداوند به مؤمنانی که در ملاء عام شکنجه شده و در برابر چشمان دشمن ، سوزانده می شوند .

و مشهود

داستان اصحاب «اخدود» - که پس از این آیه مطرح شده است - به ویژه آیه «و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود» قرینه بر احتمالی است که درباره مصداق «مشهود» گفته شده است. در این نظر تقدیر آن «مشهود علیهم» است.

16- شکنجه اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 48 - 1

1- مأموران دوزخ ، موظف به شکنجه گناه پیشگان در وسط دوزخ

ثم صبّوا

ص: 204

17- شکنجه اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 26 - 4

4- جهنم ، دربردارنده شکنجه های سخت برای مشرکان

ألقيا في جهنم . . . فألقيا في العذاب الشديد

18- شکنجه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 10، 11، 9، 5، 1

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون ، به شکنجه های سخت گرفتار بودند .

و إذ نجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سَوْمٌ» (مصدر یسومون) به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف می باشد؛ یعنی: العذاب السوء.

5 - کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوء العذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یذبحون . . .» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی، منظور از «سوء العذاب» همان سربریدن پسران و باقی گذاشتن زنان است و نیز می تواند بیان مصداق بارزی از آن باشد؛ یعنی، فرعونیان عذابهایی بر بنی اسرائیل تحمیل می کردند که از آن جمله سربریدن فرزندان و ... می باشد. بر این مبنا ذکر به خصوص عذاب یاد شده، به خاطر شدت آن بوده است.

9- در صورتی که خداوند بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان نجات نمی داد ، آنان همچنان به شکنجه و کشتار فرزندانشان ادامه می دادند .

یسومونکم سوء العذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

برداشت فوق از فعلهای مضارع «یسومون» و «یذبحون» و «یستحیون» استفاده شده است.

10 - خداوند با گرفتار سازی بنی اسرائیل به عذاب های سهمگین فرعونی ، آنان را به آزمونی بزرگ مبتلا ساخت .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

کلمه «بلاء» در لغت به معنای آزمون و نیز به معنای نعمت آمده است. مشارالیه «ذلکم» یا «عذاب» است، یا رهایی از عذاب (نجیناکم). برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به خود عذاب باشد.

11 - خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمون بزرگى قرار داد .

وفى ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب - که از «نجیناکم» استفاده می شود - باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 1،2،4،7،10،11

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون به شکنجه هایی سخت گرفتار بودند .

ص: 205

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» مصدر «یسومون» به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی: العذاب السوء.

2- خداوند با بعثت موسی، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنان رها ساخت.

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «هو فضلکم» (او شما را برتری بخشید)، برتری دادن تنها به خداوند نسبت داده شده است، ولی در جمله دوم «أنجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نسبت نجات بخشی به ضمیر «نا» (یعنی ما) داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی نظر به اسباب نیز دارد که به مناسبت، سبب آن بعثت حضرت موسی است. بنابراین «أنجیناکم» یعنی ما با بعثت موسی شما را نجات دادیم.

4- موسی (ع) با تکیه بر لطف خداوند به بنی اسرائیل در نجات بخشی آنان از شکنجه فرعونیان، لزوم پرستش خدای یگانه و پرهیز از گرایش به شرک را به آنان گوشزد کرد.

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً .. و إذ أنجینکم من ءال فرعون

برداشت فوق بر این اساس است که مفاهیم ذکر شده در آیه مورد بحث برگرفته از سخنان موسی باشد و مخاطبان اصلی آن همان مردمی باشند که پس از عبور از دریا به بت پرستی گرایش پیدا کردند.

7- کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوء العذاب یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی منظور از «سوء العذاب» همان کشتار فرزندان و باقی گذاشتن زنان است. همچنین می تواند بیان مصداقی از آن باشد؛ یعنی فرعونیان عذابهایی بر شما تحمیل کردند؛ از جمله کشتار فرزندان و زنده گذاشتن زنان. بر این مبنا ذکر ویژه دو عذاب یاد شده، به سبب شدت بیشتر آن بوده است.

10- خداوند با گرفتار ساختن بنی اسرائیل به عذاب های سهمگین فرعونی، آنان را آزمونی بزرگ مبتلا ساخت.

یسومونکم سوء العذاب .. و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

کلمه «بلاء» می تواند به معنای آزمون و نیز به معنای نعمت باشد. مشارالیه «ذلکم» یا عذاب است و یا رهایی از آن. در برداشت فوق «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به خود عذاب گرفته شده است.

11- خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل عصر موسی از شکنجه های سخت فرعونی، آنان را مورد آزمایشی سنگین قرار داد.

و إذ أنجینکم .. و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 14، 12

12- فرعونیان ، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند .

و یذبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یذبّحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی ، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساءکم

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت

ص: 206

باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 5

5- بنی اسرائیل، مورد عنایت و لطف الهی، در عصر ستم دیدگی و شکنجه شدن از سوی فرعونیان

أسر بعبادی

اضافه «عباد» به ضمیر متکلم، به جهت تکریم بنی اسرائیل و اظهار لطف به آنان است. این امر، زمانی صورت گرفته که آنان در بند حکومت فرعون و شکنجه های او بودند. خداوند با تعبیر «عبادی» بر رفتار فرعونیان - که بنی اسرائیل را به بندگی گرفته بودند - خط بطلان کشیده و آنان را تنها بنده خود معرفی کرده است.

19- شکنجه پیروان دانیال (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 4 - 4

4 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . ملك بُحْتُ نَصْرَ مائة سنة و سبعا و ثمانين سنة . . . و ملك بعده مَهْرَقِيَه بن بخت نصر . . . و أخذ عند ذلك دانيال (ع) و حفر له جُبًّا في الأرض و طرح فيه دانيال (ع) و أصحابه و شيعته من المؤمنين فألقى عليهم النيران . . . و هم الذين ذكروهم الله في كتابه العزيز فقال جلوعزّ « قتل أصحاب الأخدود . . . » ;

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: بُحْتُ نَصْرَ 187 سال پادشاهی کرد . . . و بعد از وی فرزندش مَهْرَقِيَه پادشاه شد . . . و در وقت حکومت خود، دانیال(ع) را دستگیر کرد و چاهی برای او در زمین حفر نمود و دانیال و اصحاب و پیروانش را در آن چاه افکند و آتش ها بر سرشان ریخت . . . و اینها همان کسانی اند که خداوند جلّ و عزّ در کتاب عزیزش از آنان یاد نموده و فرموده است: قتل أصحاب الأخدود...».

20- شکنجه جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 15، 18

15 - تصمیم فرعون بر شکنجه و به صلیب کشیدن ساحران مؤمن و نظارت مستقیم خود بر اجرای آن، تصمیمی قاطع و مستبدانه بود .

لأقظعنّ . . . لأصلبّنکم ... لتعلمنّ أینا أشدّ عذابا و أبقی

فرعون در واکنش های قبلی خود در برابر موسی (ع) با اطرافیان خویش به مشورت می نشست؛ ولی در مجازات ساحران، تصمیم مستبدانه و شخصی خود را با سوگند بر اجرای آن اعلام کرد و با لام قسم و نون تأکید ثقیله و فعل هایی از باب تفعیل، قاطعیت خود را در این تصمیم ابراز کرد. گفتنی که فعل های «لأَقْطَعَنَّ» و «لأَصْلِبَنَّ» که از باب تفعیل اند، با ثلاثی مجرد در معنا یکسان بوده و تفاوتی جز تأکید افزون تر ندارند.

18 - فرعون ، دوران مجازات ساحران مؤمن (قطع دست و پا و بستن به چوبه دار) را در مقایسه با مدت عذاب های موعود موسی (ع) ، طولانی تر و پایدارتر اعلام کرد .

ص: 207

و لتعلمنَّ أئنا أشدّ عذاباً و أبقى

«عذاباً» تمیز برای «أشدّ» و قرینه بر تمیز محذوف «أبقى» است؛ یعنی، «و أبقى عذاباً».

21- شکنجه جسمانی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 2

2- تکذیب گران قیامت، مبتلا به شکنجه روحی و جسمی در آخرت

هذه جهنّم الّتی یکذب بها المجرمون

با این که مجرمان سرانجام به دوزخ افکنده می شوند؛ ولی با یادآوری تکذیب هایشان مورد شکنجه روحی نیز قرار می گیرند.

22- شکنجه جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 35 - 7

7- شکنجه دوزخیان با طلا و نقره گداخته، از عذاب های دردناک جهنم است.

و الذین یکنزون الذهب... فبشرهم بعذاب أليم. یوم یحیی علیها فی نار جهنم

23- شکنجه دانیال (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 4 - 4

4- « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) ... ملك بُخْتُ نَصْرَ مائة سنة و سبعا و ثمانين سنة ... و ملك بعده مِهْرَقِيَه بن بخت نصر ... و أخذ عند ذلك دانيال (ع) و حفر له جُبًّا في الأرض و طرح فيه دانيال (ع) و أصحابه و شيعته من المؤمنين فألقى عليهم النيران ... و هم الذین ذکرهم الله في كتابه العزيز فقال جَلْوَعَزَّ « قتل أصحاب الأخدود ... » ;

رسول خدا (صلى الله عليه وآله) فرمود: بُخْتُ نَصْرَ 187 سال پادشاهی کرد ... و بعد از وی فرزندش مِهْرَقِيَه پادشاه شد ... و در وقت حکومت خود، دانیال (ع) را دستگیر کرد و چاهی برای او در زمین حفر نمود و دانیال و اصحاب و پیروانش را در آن چاه افکند و آتش ها بر سرشان ریخت ... و اینها همان کسانی اند که خداوند جلّ و عزّ در کتاب عزیزش از آنان یاد نموده و فرموده است: قتل أصحاب الأخدود...».

24- شکنجه در اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 18 - 7

ص: 208

7- وجود مجازات سنگسار و شکنجه ، در عصر مردم انطاکیه

لنرجمنکم و لیمسنکم منّا عذاب الیم

25- شکنجه در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 25 - 18

18- زندانی کردن مجرمان و شکنجه و آزار آنان در مصر باستان و عصر یوسف (ع) ، امری معمول و متداول بود .

إلا أن یسجن أو عذاب الیم

26- شکنجه در مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 25 - 18

18- زندانی کردن مجرمان و شکنجه و آزار آنان در مصر باستان و عصر یوسف (ع) ، امری معمول و متداول بود .

إلا أن یسجن أو عذاب الیم

27- شکنجه روحی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 43 - 2

2 - تکذیب گران قیامت ، مبتلا به شکنجه روحی و جسمی در آخرت

هذه جهنم الّتی یکذب بها المجرمون

با این که مجرمان سرانجام به دوزخ افکنده می شوند؛ ولی با یادآوری تکذیب هایشان مورد شکنجه روحی نیز قرار می گیرند.

28- شکنجه زنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 6,7

6- زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یتحیون نساءکم

7- زنان بنی اسرائیل به خاطر کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان، لذت حیات از آنان سلب شده بود و از زنده ماندن خود در عذاب بودند.

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یتحیون نساءکم

ص: 209

زنده گذاشتن زنان، به عنوان یک عذاب برای بنی اسرائیل مطرح شده است؛ در حالی که مجرد نکشتن، عذاب و شکنجه تلقی نمی شود. بنابراین با توجه به اینکه جمله «یستحیون نساءکم» پس از «یذبحون ابناءکم» آمده، می توان گفت: همان کشتن فرزندان موجب می شده که زنان از زنده ماندن خویش و دیدن قتل فجیع فرزندان، در رنج و عذاب باشند. آوردن زنان و نه دختران در مقابل پسران این معنا را تأیید می کند.

29- شکنجه زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 9

9 - گناه شکنجه دادن و سوزاندن مرد و زن مؤمن ، برابر و عذاب اخروی آن یکسان است .

الذین فتنوا المؤمنین و المؤمنات . . . فلهم عذاب جهنم

30- شکنجه گران مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 6

6 - نظاره گران شکنجه مؤمنان ، در صورت رضایت به آن خود نیز شکنجه گر آنان قلمداد می شوند .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

استناد «یفعلون» به شاهدان صحنه، گویای آن است که ناظران - هر چند دستور دهنده نباشند - شریک جرم شمرده می شوند.

31- شکنجه گری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 10

10- نقش تعیین کننده خداوند در تحولات تاریخ بشری و نجات مردمان از ظلم و ستم

إذ أنجکم من آل فرعون

32- شکنجه مردان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- گناه شکنجه دادن و سوزاندن مرد و زن مؤمن ، برابر و عذاب اخروی آن یکسان است .

الذین فتنوا المؤمنین و المؤمنات .. فلهم عذاب جهنم

ص: 210

33- شکنجه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 24

24 - آوارگی و هجرت برخی مسلمانان صدر اسلام و شکنجه و آزار آنان در راه خدا

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَ اَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَ اَوْذَوْا فِي سَبِيلِي

جمله «فَالَّذِينَ ...»، هر چند بیان یک ضابطه کلی است، ولی به قرینه ماضی بودن فعلهای «هاجروا و ...»، ناظر به تحقق هجرت، اخراج و آزار نیز هست.

34- شکنجه مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 4

4- هجرت برخی از مسلمانان صدر اسلام (به حبشه)، پس از تحمل رنج و شکنجه دشمنان

لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فَتَنُوا

یکی از معانی «فتنه» آزار و شکنجه می باشد (مفردات راغب) و برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر شکنجه و آزار مؤمنان توسط کافران، سخت اندوهگین و متأثر می شد. *

وَ لَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر «علیهم» مؤمنان باشد که از سوی کافران و مشرکان مکه به شدت شکنجه و آزار می شدند.

35- شکنجه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 12، 13

12- ضربات شکنجه بر صورت و پشت منافقان ، به هنگام مرگ ، نتیجه دورویی آنان با دین و مؤمنان *

إذا توفتھم الملائکہ یضربون وجوھہم و أدبرھم

برداشت بالا بدان احتمال است که تصریح به «وجوھہم» و «أدبرھم»، اشاره به این باشد که، چون منافق دو چہرہ دارد و در هر دو چہرہ نیز خائن است؛ لذا از دو سو عذاب می شود.

13- ضربات شکنجه بر صورت و پشت منافقان ، بازتاب روی آوری به کافران و اعراض از اهل ایمان *

قالوا .. سنطیعکم ... یضربون وجوھہم و أدبرھم

ص: 211

ضمیر «هم» احتمالاً به منافقانی بازمی‌گردد که در آیه قبل، روی آوری پنهانی آنان به کافران مطرح شده است. با توجه به این نکته، احتمال می‌رود که وجود شکنجه برای آنان از دو سو، از آن جهت باشد که اولاً رو به کفر کرده و ثانیاً پشت به ایمان و مؤمنان کرده‌اند.

36- شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 10

10 - جاودانگی عذاب جهنم و نبود مرگ در آن، دلیل پاینده تر بودن عذاب کافران از شکنجه و آزاری است که آنان بر مؤمنان روا می‌داشتند.

والله خیر و ابقى. إله من یأت ... لایموت فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 4 - 1

1 - گروهی از جباران، برای تعذیب مؤمنان، در زمین حفره عمیقی ایجاد کردند.

أصحاب الأُخدود

«اخذود»؛ یعنی، شکاف طولانی و عمیقی که در زمین ایجاد شود. اصل و ریشه آن «خَدَّ» است؛ یعنی، مقداری از صورت که طرف راست و چپ بینی قرار گرفته است (مفردات راغب). «أصحاب الأُخدود»؛ یعنی، کسانی که حفره را ایجاد کردند. این احتمال که مراد، مؤمنان معذب در «اخذود» باشد، با ضمیرهایی که در آیات بعد آمده، ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 7,8

7 - اصحاب اخدود، هنگام سوزاندن مؤمنان، آزارها و شکنجه‌های دیگری نیز بر آنان وارد می‌ساختند.

علی ما یفعلون بالمؤمنین

تعبیر «ما یفعلون» - که مفهومی وسیع تر از سوزاندن مؤمنان دارد - نشانگر برداشت یاد شده است.

8 - نظاره گر بودن اصحاب اخدود بر جنایت‌های خویش درباره مؤمنان، جایی برای انکار آن در قیامت باقی نمی‌گذارد.

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

منظور از تحمل شهادت - که آیه شریفه بر آن دلالت دارد - ممکن است این باشد که آزار دهندگان، از انکار آن در قیامت ناتوان خواهند بود؛ زیرا خود گواه کردار خویش بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 11 - 4

4 - مؤمنانی که زیر شکنجه کافران جان دادند و در آتش آنان سوختند ، مالک بوستان های بهشت خواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ

ارتباط این آیه با آیه قبل، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 212

37- شکنجه مؤمنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 5

5- مؤمنان به موسی (ع) به جرم ایمان، در معرض شکنجه و آزار فرعون و اشراف قوم خود قرار داشتند.

إلا ذرية من قومه على خوف من فرعون و ملائيمهم أن يفتنهم

38- شکنجه مؤمنان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 10

10 - برخی از مردان و زنان مؤمن در عصر بعثت، به جهت ایمان خود، گرفتار شکنجه کافران شدند.

إنّ الذين فتنوا المؤمنين و المؤمنات

قید «ثمّ لم يتوبوا» - که ترغیب به توبه است - با شأن نزول هایی که درباره ارتباط آیه به مؤمنان صدراسلام نقل شده، سازگارتر است؛ زیرا در مورد گذشتگان ترغیب به توبه و جهی ندارد؛ هر چند که اصل موضوع درباره آنان نیز صادق است.

39- شکنجه های آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 1

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون، به شکنجه های سخت گرفتار بودند.

و إذ نجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» (مصدر یسومون) به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف می باشد؛ یعنی: العذاب السوء.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 10

10- نقش تعیین کننده خداوند در تحولات تاریخ بشری و نجات مردمان از ظلم و ستم

إذ أنجكم من آل فرعون

40- شکنجه های اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 4 - 1

ص: 213

1 - گروهی از جباران ، برای تعذیب مؤمنان ، در زمین حفره عمیقی ایجاد کردند .

أصحاب الأُخدود

«اخذود»؛ یعنی، شکاف طولانی و عمیقی که در زمین ایجاد شود. اصل و ریشه آن «خَدَّ» است؛ یعنی، مقداری از صورت که طرف راست و چپ بینی قرار گرفته است (مفردات راغب). «أصحاب الأُخدود»؛ یعنی، کسانی که حفره را ایجاد کردند. این احتمال که مراد، مؤمنان معذَّب در «اخذود» باشد، با ضمیرهایی که در آیات بعد آمده، ناسازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 7،8

7 - اصحاب اخدود ، هنگام سوزاندن مؤمنان ، آزار ها و شکنجه های دیگری نیز بر آنان وارد می ساختند .

علی ما یفعلون بالمؤمنین

تعبیر «ما یفعلون» - که مفهومی وسیع تر از سوزاندن مؤمنان دارد - نشانگر برداشت یاد شده است.

8 - نظاره گر بودن اصحاب اخدود بر جنایت های خویش درباره مؤمنان ، جایی برای انکار آن در قیامت باقی نمی گذارد .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

منظور از تحمل شهادت - که آیه شریفه بر آن دلالت دارد - ممکن است این باشد که آزار دهندگان، از انکار آن در قیامت ناتوان خواهند بود؛ زیرا خود گواه کردار خویش بوده اند.

41- شکنجه های دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 3

3- آزار و شکنجه دشمنان اسلام نسبت به مؤمنان ، زمینه آزمایش ایمان آنان

إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مَطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ . . . ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا

در واژه «فتنوا» - که در این آیه در معنای امتحان و آزمایش به کار رفته است - معنای رنج و عذاب نهفته است؛ چه اینکه ریشه این فعل به معنای گداختن طلا برای خالص ساختن آن است (مفردات راغب). گفتنی است آیه 106 - که درباره شکنجه و آزار شدن مسلمانان و حکم تقیه است تأیید کننده همین برداشت است.

42- شکنجه های روحی جهنمیان

1- وجود شکنجه روحی برای دوزخیان ، افزون بر عذاب های شدید جسمی

ثم صبوا فوق رأسه .. ذق إنك أنت العزيز

تعبیر «ذق إنك..»، بیانگر اوج تحقیر و تمسخر آنان است که این خود نوعی شکنجه روحی می باشد.

43- شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 124 - 1, 2, 3, 4

1 - فرعون بر کیفر دادن تمامی ساحران مؤمن به موسی (ع) تصمیم قطعی گرفت و بر آن سوگند یاد کرد .

لأقطعن . . . ثم لأصلبنکم

حرف «لام» در «لأقطعن» در «لأصلبن» لام تأکید و حاکی از سوگند مقدر است.

2 - قطع یک دست و یک پا در جهت خلاف یکدیگر ، از کیفر های تعیین شده از سوی فرعون برای ساحران مؤمن به موسی (ع)

لأقطعن أیدیکم و أرجلکم من خلف

3 - فرعون ، ساحران مؤمن به موسی (ع) را تهدید کرد که پس از بریدن دست و پایشان تمامی آنان را به چوبه دار خواهد بست .

ثم لأصلبنکم أجمعین

4 - ایمان به رسالت موسی (ع) ، خیانتی بزرگ از دیدگاه فرعون و در پی دارنده مجازاتی سخت

لأقطعن . . . ثم لأصلبنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 6, 9

6 - باور به معاد و بازگشت به خدا پس از مرگ ، عامل نهرا سیدن ساحران مؤمن از مجازات ها و شکنجه های فرعون

إنا إلی ربنا منقلبون

9 - نجات از شرک و پذیرش ربوبیت خداوند ، عامل بی پروایی ساحران مؤمن در برابر مجازات ها و شکنجه های فرعون

إنا إلی ربنا منقلبون

در برداشت فوق جمله «إنا إلی ربنا منقلبون» توصیف تحولات عقیدتی ساحران و انقلاب درونی آنان گرفته شده است. در این صورت مراد

از آن جمله، بازگشت به خدا با رها شدن از باورهای باطل و پذیرش ربوبیت وی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - ایمان ساحران به آیات الهی تنها انگیزه فرعون بر شکنجه و مجازات آنان

إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة لتخرجوا .. و ما تنقم منا إلا أن ءامننا بآيت ربنا

نقمت «مصدر تنقم» به معنای عقوبت کردن و کراهت داشتن است و «أن ءامننا» مفعولٌ له برای «تنقم» می باشد. تقدیر جمله چنین است: و ما تنقم منا لشيء إلا- لايماننا. یعنی ای فرعون تنها چیزی که تو را بر عقوبت ما واداشته ایمان ماست، نه اینکه ما را توطئه گر و امثال آن بدانی. به عبارت دیگر یعنی تو خود می دانی که اتهامهایت واقعیت ندارد.

9 - صبر در برابر تحمل شکنجه های فرعون و تسلیم خدا بودن تا آخرین لحظه حیات ، درخواست ساحران مؤمن در دعا به درگاه خداوند

ربنا أفرغ علينا صبراً و توفنا مسلمين

10 - ساحران مؤمن در عین اظهار استقامت در برابر فرعون ، خود را برای مقاومت در برابر شکنجه های فرعون و پایداری بر طریق ایمان ، نیازمند امداد های الهی دانستند .

ربنا أفرغ علينا صبراً

ص: 215

11 - کیفر های تعیین شده از سوی فرعون برای ساحران مؤمن ، شکنجه هایی طاقتفرسا و تحمل آن نیازمند صبری وافر بود .

ربنا أفرغ علينا صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 10,11

10 - خداوند با گرفتار ساختن بنی اسرائیل به عذاب های سهمگین فرعونى ، آنان را آزمونی بزرگ مبتلا ساخت .

یسومونکم سوء العذاب . . . و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

کلمه «بلاء» می تواند به معنای آزمون و نیز به معنای نعمت باشد. مشارالیه «ذلکم» یا عذاب است و یا رهایی از آن. در برداشت فوق «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به خود عذاب گرفته شده است.

11 - خداوند بارهاسازی بنی اسرائیل عصر موسی از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمایشی سنگین قرار داد .

و إذ أنجینکم . . . و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 9,5

5 - مؤمنان به موسی (ع) به جرم ایمان ، در معرض شکنجه و آزار فرعون و اشراف قوم خود قرار داشتند .

إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم

9 - فرعون ، در شکنجه و آزار دیگران ، حد و مرزی نمی شناخت .

فما آمن لموسى إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم . . . و آتته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 3

3 - موسی و هارون (ع) از پیشدستی فرعون و اقدام او به کیفر فوری آنان ، پیش از هرگونه فرصت اظهار معجزه و بیان حقیقت ، نگران بودند .

قالا ربنا إنا نخاف أن يفرط علينا

«فَرَطٌ»؛ یعنی، پیشی گرفت بدون آن که افراط یا تفریط کرده باشد (مفردات راغب). مراد موسی و هارون(ع)، احتمال دست زدن فرعون به کاری است که فرصت ابلاغ پیام الهی را از آنان بگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 15، 14،

14 - بریدن دست و پای مجرمان و بستن آنان به چوبه های دار، از جمله سخت ترین مجازات ها در زمان فرعون بود.

فَلَا قَطْعَنَ... وَأَصْلَبْنَكُمْ فِي جَذُوعِ النَّخْلِ

15 - تصمیم فرعون بر شکنجه و به صلیب کشیدن ساحران مؤمن و نظارت مستقیم خود بر اجرای آن، تصمیمی قاطع و مستبدانه بود.

لَأَقْطَعَنَّ... وَأَصْلَبْنَكُمْ... لَتَعْلَمَنَّ إِنَّا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى

فرعون در واکنش های قبلی خود در برابر موسی(ع) با اطرافیان خویش به مشورت می نشست؛ ولی در مجازات ساحران،

ص: 216

تصمیم مستبدانه و شخصی خود را با سوگند بر اجرای آن اعلام کرد و با لام قسم و نون تأکید ثقیله و فعل هایی از باب تفعیل، قاطعیت خود را در این تصمیم ابراز کرد. گفتنی که فعل های «لأَقْطَعَنَّ» و «لأَصْلِبَنَّ» که از باب تفعیل اند، با ثلاثی مجرد در معنا یکسان بوده و تفاوتی جز تأکید افزون تر ندارند.

22 - شکنجه، کشتار، تهدید و ارعاب، از آخرین حربه های فرعون برای جلوگیری از نهضت موسی (ع) و بقای حکومت خویش

فَلأَقْطَعَنَّ... لأَصْلِبَنَّكم... و لتعلمَنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 10

10 - قطع یک دست و یک پا بر عکس یکدیگر، از شکنجه های سخت نظام فرعونى برای مخالفان

لأَقْطَعَنَّ أیدیکم و أرجلکم من خلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 1

1 - اعلام آمادگی ساحران مؤمن به موسی (ع) در برابر فرعون برای پذیرش هر شکنجه در راه ایمان خویش

لأَقْطَعَنَّ أیدیکم و أرجلکم من خلف... قالوا لاضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون، افزون بر آزار دیدن از او، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت.

نَجْنَى من فرعون و عمله و نَجْنَى من القوم الظلمین

تکرار درخواست نجات (و نَجْنَى) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

44- شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 10، 11، 12، 6

6 - زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

10 - خداوند با گرفتار سازی بنی اسرائیل به عذاب های سهمگین فرعونى ، آنان را به آزمونی بزرگ مبتلا ساخت .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

کلمه «بلاء» در لغت به معنای آزمون و نیز به معنای نعمت آمده است. مشارالیه «ذلکم» یا «عذاب» است، یا رهایی از عذاب (نجیناکم). برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به خود عذاب باشد.

11 - خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمون بزرگی قرار داد .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب - که از «نجیناکم» استفاده

ص: 217

می شود - باشد.

12 - نجات از شکنجه فرعونیان ، از نعمت های بزرگ خداوند برای بنی اسرائیل

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

در برداشت فوق «بلاء» به معنای نعمت و «ذلکم» اشاره به رهاسازی از عذاب، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 4, 7, 3, 2, 1

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون به شکنجه هایی سخت گرفتار بودند .

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سَوَمَ» مصدر «یسومون» به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است ؛ یعنی: العذاب السوء.

2 - خداوند با بعثت موسی ، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنان رها ساخت .

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «هو فضلکم» (او شما را برتری بخشید)، برتری دادن تنها به خداوند نسبت داده شده است، ولی در جمله دوم «أنجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نسبت نجات بخشی به ضمیر «نا» (یعنی ما) داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی نظر به اسباب نیز دارد که به مناسبت، سبب آن بعثت حضرت موسی است. بنابراین «أنجیناکم» یعنی ما با بعثت موسی شما را نجات دادیم.

3 - نجات از سیطره فرعونیان و عذاب های ایشان ، خاطره ای برای بنی اسرائیل و شایسته همواره به یاد داشتن

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

«إذ» مفعولٌ به برای فعل مقدر «اذکروا» است.

4 - موسی (ع) با تکیه بر لطف خداوند به بنی اسرائیل در نجات بخشی آنان از شکنجه فرعونیان ، لزوم پرستش خدای یگانه و پرهیز از گرایش به شرک را به آنان گوشزد کرد .

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً . . . و إذ أنجینکم من ءال فرعون

برداشت فوق بر این اساس است که مفاهیم ذکر شده در آیه مورد بحث برگرفته از سخنان موسی باشد و مخاطبان اصلی آن همان مردمی باشند که پس از عبور از دریا به بت پرستی گرایش پیدا کردند.

7- کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوء العذاب یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم» می تواند تفسیر جمله قبل باشد ; یعنی منظور از «سوء العذاب» همان کشتار فرزندان و باقی گذاشتن زنان است. همچنین می تواند بیان مصداقی از آن باشد ; یعنی فرعونیان عذابهایی بر شما تحمیل کردند ; از جمله کشتار فرزندان و زنده گذاشتن زنان. بر این مبنا ذکر ویژه دو عذاب یاد شده، به سبب شدت بیشتر آن بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 17، 14، 12

12- فرعونیان ، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند .

و یدبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یدبّحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

ص: 218

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساءکم

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

17- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان، آزمایش بزرگ الهی از آنان بود.

إذ أنجکم من آل فرعون . . . و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم» نجات بنی اسرائیل به وسیله خداوند از اعمال ظالمانه فرعونیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 4,6

4 - نجات بنی اسرائیل از شکنجه و آزار فرعونیان و بیرون آوردن آنان از محدوده حکومت فرعون، از اهداف مهم رسالت موسی و هارون (ع) بود.

فقولا إنا رسولا ربک فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّ بهم

«فا» در «فأرسل» تفریع بر «إنا رسولا ربک» است و می رساند که کوچ دادن بنی اسرائیل، از رسالت های الهی موسی و هارون (ع) بود.

6 - نجات بنی اسرائیل از ستم فرعونیان، بدون کوچ دادن آنان از مصر و بیرون آوردنشان از جامعه فرعونی ممکن نبود.

فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّ بهم

عطف «لاتعدّ بهم» بر «أرسل» گویای این نکته است که درخواست «ارسال» به منظور نجات از عذاب و شکنجه است بنابراین، بدون هجرت، امکان رهایی در کار نبوده است.

45- شکنجه های کارگزاران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون، افزون بر آزار دیدن از او، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت.

نجّی من فرعون و عمله و نجّی من القوم الظلمین

تکرار درخواست نجات (و نَجّی) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

46- شکنجه های کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر شکنجه و آزار مؤمنان توسط کافران، سخت اندوهگین و متأثر می شد. *

و لاتحزن علیهم

ص: 219

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر «علیهم» مؤمنان باشد که از سوی کافران و مشرکان مکه به شدت شکنجه و آزار می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 10

10 - جاودانگی عذاب جهنم و نبود مرگ در آن، دلیل پاینده تر بودن عذاب کافران از شکنجه و آزاری است که آنان بر مؤمنان روا می داشتند.

والله خیر و ابقى . إنه من یأت ... لایموت فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 11 - 4

4 - مؤمنانی که زیر شکنجه کافران جان دادند و در آتش آنان سوختند، مالک بوستان های بهشت خواهند شد.

إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لهم جنّـت

ارتباط این آیه با آیه قبل، بیانگر برداشت یاد شده است.

47- شکنجه های کافران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 10

10 - برخی از مردان و زنان مؤمن در عصر بعثت، به جهت ایمان خود، گرفتار شکنجه کافران شدند.

إنّ الذین فتنوا المؤمنین و المؤمنت

قید «ثمّ لم یتوبوا» - که ترغیب به توبه است - با شأن نزول هایی که درباره ارتباط آیه به مؤمنان صدراسلام نقل شده، سازگارتر است؛ زیرا در مورد گذشتگان ترغیب به توبه و جهی ندارد؛ هر چند که اصل موضوع درباره آنان نیز صادق است.

48- شکنجه همسر فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون ، افزون بر آزار دیدن از او ، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت .

نَجْنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجْنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

تکرار درخواست نجات (و نَجْنِي) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

49- شکنجه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 220

16- زندانی کردن یوسف (ع) و یا شکنجه او ، مجازات پیشنهادی زلیخا به عزیز مصر

ما جزاء من أراد بأهلك سوءًا إلا أن يسجن أو عذاب أليم

50- شکنجه یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 6,9

6 - مسلط ساختن مردمی شکنجه گر بر یهود ، نمودی از کیفر سریع خداوند برای متمردان و فاسقان ستم پیشه

لیبعثن علیهم .. إن ربك لسريع العقاب

9 - توبه و بازگشت به خدا ، راه نجات یهودیان از ذلت و بیرون آمدن از سلطه عذاب کنندگان ایشان است .

و إذ تأذن ربك لیبعثن .. و إنه لغفور رحيم

هدف از تذکر بخشایشگری و مهربانی خداوند پس از بیان گرفتاری یهودیان به شکنجه و سلطه دیگران، این است که آنچه بر یهود از جانب خداوند مقدر شده است، تا زمانی است که از فرمانهای الهی سرپیچی کنند.

51- شکنجه یهود عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 1,2

1 - خداوند برای یهودیان متمرّد مقدر ساخت تا در حیات دنیا در سلطه مردمی که همواره آنان را شکنجه کنند ، قرار گیرند .

و إذ تأذن ربك لیبعثن علیهم إلى يوم القيمة من یسومهم سوء العذاب

«تأذن» یعنی قسم یاد کرد و اعلام کرد. (قاموس المحيط). «بعث» (مصدر «لیبعثن») به معنای فرستادن است و چون به «علی» متعدی شده، معنای مسلط ساختن در آن تضمین شده است. «سوم» (مصدر «یسومون») به معنای تحمیل کردن است.

2 - خداوند تعلق اراده خویش را بر گرفتار ساختن یهودیان متمرّد به زندگی زجر آور و تحت شکنجه دیگران ، به همگان اعلام کرد .

و إذ تأذن ربك لیبعثن علیهم إلى يوم القيمة من یسومهم سوء العذاب

52- صبر بر شکنجه های دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 4

4- هجرت برخی از مسلمانان صدر اسلام (به حبشه) ، پس از تحمل رنج و شکنجه دشمنان

للذین هاجروا من بعد ما فتنوا

یکی از معانی «فتنه» آزار و شکنجه می باشد (مفردات راغب) و برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

ص: 221

53- عذاب شکنجه گران مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 9، 2

2 - شکنجه گران و سوزاندگان مؤمنان، علاوه بر عذاب جهنم، به عذاب سوزانی سخت تر از آن، گرفتار خواهند شد.

فلهم عذاب جهنم و لهم عذاب الحریق

جمله «و لهم عذاب الحریق» چنانچه تأکید قبل نباشد، بر وجود عذابی دیگر - علاوه بر عذاب جهنم - دلالت دارد. برخی آن را بر عذاب دوران برزخ و قیامت تطبیق داده اند. وصف حریق بودن، بیانگر شدت سوزندگی آن است؛ در حدی که اوصاف دیگر آن را تحت الشعاع قرار می دهد.

9 - گناه شکنجه دادن و سوزاندن مرد و زن مؤمن، برابر و عذاب اخروی آن یکسان است.

الذین فتنوا المؤمنین و المؤمنات .. لهم عذاب جهنم

54- قبول توبه شکنجه گران مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 13

13 - توبه گناه کاران، حتی شکنجه گران و سوزاندگان مردم با ایمان، پذیرفته می شود.

ثم لم يتوبوا فلهم عذاب جهنم

55- گناه شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 9

9 - گناه شکنجه دادن و سوزاندن مرد و زن مؤمن، برابر و عذاب اخروی آن یکسان است.

الذین فتنوا المؤمنین و المؤمنات .. لهم عذاب جهنم

56- مدت شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - فرعون ، دوران مجازات ساحران مؤمن (قطع دست و پا و بستن به چوبه دار) را در مقایسه با مدت عذاب های موعود موسی (ع) ، طولانی تر و پایدارتر اعلام کرد .

و لتعلمنّ أئینا أشدّ عذابًا وأبقى

ص: 222

«عذاباً» تمیز برای «أشدّ» و قرینه بر تمیز محذوف «أبقی» است؛ یعنی، «و أبقی عذاباً».

57- مرگ با شکنجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 5

5 - مرگ کافران کشته شده در جنگ بدر با شکنجه و عذابی سخت از سوی فرشتگان مرگ

إذ يتوفى الذين كفروا الملائكة يضربون وجوههم وأدبرهم

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در پی آیات مربوط به جنگ بدر، کافرانی هستند که در آن نبرد به قتل رسیدند.

58- ممانعت از شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 11

11 - موسی و هارون (ع)، از جانب خداوند مأمور بازداشتن فرعون از شکنجه بنی اسرائیل بودند.

إنا رسولاً ربك... ولا تعدّ بهم

59- ناظران شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 6

6 - نظاره گران شکنجه مؤمنان، در صورت رضایت به آن خود نیز شکنجه گر آنان قلمداد می شوند.

و هم علی ما يفعلون بالمؤمنین شهود

استناد «يفعلون» به شاهدان صحنه، گویای آن است که ناظران - هر چند دستور دهنده نباشند - شریک جرم شمرده می شوند.

60- نجات از شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- بنی اسرائیل ، دارای آمادگی لازم برای هجرت از مصر و رهایی از عذاب فرعون

أسر بعبادی

حرکت شبانه، گریختن از چنگ کسانی است که برای آن حرکت، مانع ایجاد می کنند. بنابراین ماندن بنی اسرائیل نزد

ص: 223

فرعونیان، برخلاف میل آنان بوده است.

61- نجات از شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 6،7

6- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان ، نعمت چشمگیر و به یاد ماندنی خداوند بر آنان بود .

إذ قال موسى لقومه اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجكم من آل فرعون

7- نجات از نظام اجتماعی ظالمانه ، نعمتی الهی و شایسته به خاطر سپردن است .

اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجكم من آل فرعون يسومونكم

62- ویژگیهای شکنجه های جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 23

23- فانی نشدن کالبد دوزخیان و نمردن آنان ، با وجود شکنجه ها و قطعه قطعه شدن

خلد فی النار .. فقطع أمعاءهم

ص: 224

6- شکوفه

1- تغذیه از شکوفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 1,2

1- خداوند ، پس از الهام به زنبور های عسل در امر خانه سازی ، آنها را به تغذیه از گل و غنچه های میوه ها ، درختان و محصولات کوهستانی راهنمایی کرده است .

و أوحى ربك إلى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتاً .. ثم كلي من كل الثمرات

2- زنبور عسل ، موجودی که از میوه ها و شکوفه های درختان و گیاهان تغذیه می کند .

ثم كلي من كل الثمرات

2- رویش شکوفه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 5

5- احاطه علمی خدا به تمام تحولات پیچیده شکوفه ها و کیفیت بارور شدن و ثمردهی آنها

و ما تخرج من ثمرت من أكمامها .. إلا بعلمه

3- منشأ رویش شکوفه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 8

8- تحولات پیچیده شکوفه ها و جنین ، بنا به مقتضای علم و حکمت خداوندی است .

و ما تخرج من ثمرت من أكمامها .. إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای سببیت باشد، مفاد آیه شریفه، این خواهد بود که همه این رخدادها براساس علم الهی است.

4- نقش شکوفه های نخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 2

2- قامت بلند نخل و شکوفه های انبوه خرما ، پیامدار بصیرت و مایه تذکر خلق

تبصره و ذکری . . . و النخل باسقت لها طلع نصید

ص: 226

1- آثار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 4

4 - دستیابی به اوج صلاح ، در پرتو معرفت استوار و حکمت الهی

هب لی حکمًا والحقنی بالصلحین

مقدم آوردن «حکمًا» می تواند اشاره به تقدم رتبی و واقعی آن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 42 - 6

6 - علم و معرفت ، زمینه ساز خضوع و تسلیم انسان در برابر حق

و أوتینا العلم من قبلها و کنا مسلمین

تقدیم «علم» بر «اسلام» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 7

7 - شناخت ها و کردار انسان ، سرمایه و دستاورد او و مؤثر در گرایش ها و ضعف و قوت فهم او است .

ما کانوا یکسبون

تعبیر «یکسبون» - که ناظر به تکذیب اعتدا و گناه کافران است - بیانگر این است که اندیشه ها و کردار، سرمایه ای است که آن را به دست آورده اند؛ گرچه برای آنان چیزی جز زیان دربر ندارد.

2- آثار شناخت آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 6

6 - یافتن راه درست زندگی ، در گرو درک صحیح از حقیقت زندگی و آخرت

يقوم اتبعون اهدكم سبيل الرشاد .. إنما هذه الحيوه الدنيا متع وإن الآخره

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن آل فرعون در نخستین برنامه هدایتی خود (نشان دادن راه درست زندگی)، به مسأله

ص: 227

حقیقت زندگی دنیایی و اخروی پرداخته است.

3- آثار شناخت ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 4

4- معرفی حق و ارائه ارزش های واقعی ، راه مبارزه با ضد ارزش ها و جریان های باطل

و قل جاء الحقّ و زهقّ البطل

از تقدم «جاء الحق» می توان استفاده کرد که باطل در پرتو ظهور حق، رنگ می بازد و در صورتی که راه صحیح و حق ارائه نگردد، باطل همچنان میدان دار خواهد بود.

4- آثار شناخت باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 8

8- رسیدن به حق ، در گرو شناخت باطل و نفی آن است .

إني تركت ملّة قوم لا يؤمنون . . . واتبعت ملّة اباي ابراهيم

5- آثار شناخت پلیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 5

5- شناخت پلیدی ها ، زمینه آشنایی با راه های گریز از آنها است .

فألهمها فجورها و تقویها

تقدیم «فجورها»، بیانگر نکته یاد شده است.

6- آثار شناخت تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

فنجینه . . . و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآياتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 228

12 - جامعه شناسی ، باستان شناسی و تاریخ ، زمینه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

و کم اهلکنا قبلهم من قرن هم اشدّ منهم بطشاً . . هل من محیص

7- آثار شناخت حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 4

4- معرفی حق و ارائه ارزش های واقعی ، راه مبارزه با ضد ارزش ها و جریان های باطل

و قل جاء الحقّ و زهق البطل

از تقدم «جاء الحق» می توان استفاده کرد که باطل در پرتو ظهور حق، رنگ می بازد و در صورتی که راه صحیح و حق ارائه نگردد، باطل همچنان میدان دار خواهد بود.

8- آثار شناخت دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 6

6 - یافتن راه درست زندگی ، در گرو درک صحیح از حقیقت زندگی و آخرت

يقوم اتّبعون اهدکم سبیل الرشاد . . إنّما هذه الحیوه الدنیا متع و إنّ الآخره

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن آل فرعون در نخستین برنامه هدایتی خود (نشان دادن راه درست زندگی)، به مسأله حقیقت زندگی دنیایی و اخروی پرداخته است.

9- آثار شناخت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 13

13- علاقه به معارف دینی ، در گرو شناخت آنهاست .

فعمّیت علیکم . . و انتم لها کرهون

10- آثار شناخت ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 4

4- شناخت خداوند و ربوبیت فراگیرش ، موجب توکل کردن بر او و نهراسیدن از دشمنان دین

ص: 229

ثم لاتنظرون. إني توكلت على الله ربي وربكم

توصیف خداوند به ربوبیت (ربی و ربکم)، پس از بیان توکل بر او، می رساند که: خداوند رب همگان است، شایسته و بایسته این است که بر او توکل شود.

11- آثار شناخت صفات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 87 - 10

10- شناخت خداوند و صفات او، مایه امیدواربودن به رحمت و یاری اوست.

و أعلم من الله ما لاتعلمون... ولاتأیسوا من روح الله

12- آثار شناخت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 12

12- با تمام وجود سر بر آستان خداوند ساییدن و حریصانه به سجده افتادن جمعی از علمای اهل کتاب به هنگام آشنایی با قرآن

إن الذین أُوتوا العلم من قبله... یخرون للأذقان سجداً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «أوتوا العلم من قبله» اهل کتاب باشد و تعبیر از سجده به «خرّ» - که به معنای سقوط و به رو افتادن است - می تواند اشاره به حقیقت یاد شده داشته باشد.

13- آثار شناخت مبدأ آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 11

11- شناخت معاد و حل شبهات آن، متکی بر شناخت صحیح مبدأ آفرینش است.

فسیقولون من یعیدنا قل الذی فطرکم أول مره

خداوند، برای پاسخ گویی به شبهات انسان در زمینه معاد، مسأله مبدأ آفرینش انسان را مطرح کرد و این بیانگر آن است که شناخت مبدأ آفرینش، موجب شناخت معاد و حل شبهات آن می شود.

14- آفات شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 6.8

ص: 230

6- شتابزدگی انسان ، عامل اشتباه وی در شناخت سود و زیان واقعی خود

و يدع الإنسن بالشرّ دعاء بالخیر و كان الإنسن عجولاً

جمله «و كان الإنسان عجولاً» در مقام تعلیل برای «و يدع الإنسان...» است؛ یعنی، چون انسان عجول است، شر و خیر و سود و زیان خویش را یکسان می بیند و به دنبال هر دو می شتابد.

8- عجله و شتابزدگی ، از آفات شناخت است .

و يدع الإنسن بالشرّ دعاء بالخیر و كان الإنسن عجولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 6

6- لجاجت و حق ناپذیری ، باعث برداشت و تفسیر غلط از روشن ترین دلایل حق و گریز و اجتناب از آنهاست .

و لقد صرفنا فی هذا القرءان لیذکروا و ما یزیدهم إلا نفورا

سخن حق، به خودی خود چیزی نیست که نفرت آفرین باشد. با توجه به این نکته، تنفر مشرکان از آیات روشن قرآن، عاملی جز موضع گیری پیشین و لجاجت آنها نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 7

7 - شناخت ربوبیت خدا در هستی ، نیازمند تعقل و پرهیز از غفلت و سطحی نگری

قال ربّ المشرق و المغرب ... إن كنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 8

8 - اندیشه های خرافی ، مانع از درک واقعیت امور و تحلیل صحیح آنها

قالوا اطّیرنا بک و بمن معک ... بل أنتم قوم تقفون

ثمودیان به جای درک ریشه واقعی مشکلات خود، آن را به وجود صالح(ع) و بدیمنی او نسبت می دادند؛ در حالی که تأثیر وجود فیزیکی یک فرد در سرنوشت یک ملت - آن هم به گونه ای که ثمودیان می پنداشتند - چیزی جز خرافه نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 8

8 - جامعه داستان پرداز و افسانه گرا، دارای ذهنیتی ناتوان و مغشوش در تشخیص حق و باطل

إن هذا إلا أسطير الأولین

کافران عقیده به معاد را «أسطوره» می پنداشتند و این پندار نشانگر رواج افسانه ها در میان جوامع پیشین و ذهنیت مغشوش است که در نتیجه شیوع خرافات، پدید آمده بود و براساس آن هر سخن تازه ای را حکایتی ساخته و پرداخته افراد تلقی می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 9 - 3

3 - لجاجت، حق ناپذیری و دوری از ایمان، موجب محرومیت از شناخت درست حقایق الهی و از دست دادن بصیرت و

ص: 231

فهم لا یؤمنون .. فأغشینهم فهم لا یبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 6، 4

4 - تردید در قیامت ، حجاب آدمی در دیدن آیات روشن توحیدی است .

سنریهم ءایتنا .. ألا إئنهم فی مریه من لقاء ربهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که ضمیر «أنه الحق» در آیه قبل به خدا برگردد. در این صورت می توان گفت که: عبارت «ألا إئنهم فی مریه» در مقام بیان این است که تردید در قیامت، باعث شده است که کافران نتوانند از آیات روشن توحیدی بهره ببرند.

6 - تردید جدی نسبت به قیامت و حیات اخروی ، زمینه سازی اعتنایی انسان به اصول عقلی و ملاک های عقلایی و فطری

قل أرءیتم إن کان من عند اللّٰه .. فی شقاق بعید... ألا إئنهم فی مریه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در یک سیاق قرار دارند - نشان می دهد که اگر آیات علمی و داوروی های عقلی و فطری نتواند کسی را در برابر حقانیت خدا و وحی متقاعد کند، ریشه آن را باید در ناباوری او به استمرار حیات و مسؤولیت انسان جستجو کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 5

5 - گرایش به مادی گرایی و دنیاطلبی ، قدرت اندیشه (خرد) را تضعیف و آدمی را به سوی تقلید کورکورانه سوق می دهد .

و کذلک .. إلا قال مترفوها إنا وجدنا ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 58 - 10

10 - روحیه خصومتورزی و تصمیم به مقابله با یک اندیشه ، مایه کج فهمی و برداشت نادرست از پیام های آن

ما ضربوه لک إلا جدلاً بل هم قوم خصمون

با توجه به این که اساساً قرآن درصدد نفی الوهیت عیسی (ع) بوده است، فهم واژگون مشرکان از پیام قرآن و اقدام آنان به مقایسه میان خدایان خود و الوهیت عیسی (ع)، ناشی از خصومتورزی آنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جا ئیه - 45 - 3 - 8

8 - روحیه انکار و عناد در برابر حق ، مانع بهره‌وری معنوی و عرفانی انسان از ژرف کاوی در نظام طبیعت

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ

وصف «للمؤمنين» این مفهوم را می‌رساند که کافران و یا غافلانی که انگیزه حق‌جویی را ندارند، با ژرف کاوی در نظام آسمان‌ها و زمین، بهره‌ای بایسته از آن نمی‌برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جا ئیه - 45 - 8 - 10

ص: 232

10 - دروغ پردازی و گناه پیشگی ، مانع از شنود و دریافت بایسته آیات الهی است .

أفأك أثيم . يسمع آيت الله ... ثم يصبر مستكبراً كأن لم يسمعها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 21 - 3

3 - روحیه ناباوری و سطحی نگری ، مانع رهجویی انسان به شناخت آیات الهی

آیت للموقنین .. أفلاتبصرون

تصریح به «موقنین» و توییح کافران با عبارت «أفلاتبصرون»، می رساند که مشکل اصلی آنان - که آیات الهی را در زمین و وجود انسان، نمی بینند و یا پیام آن را درک نمی کنند - سست اندیشی، ناباوری و سطحی نگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 44 - 3

3 - کفر و لجاجت ، مانع درک حقیقت نشانه های الهی

وإن یروا .. یقولوا سحاب

آنچه حقیقتاً پاره های عذاب را در چشم کافران تکه های متراکم ابر جلوه می دهد، لجاجت و حق ستیزی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 6

6 - مداومت کافران بر تکذیب ، طغیان و گناه ، مایه چرکین شدن قلب و مسدود شدن راه های شناخت بر آنان است .

بل ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون

مراد از «ما کانوا یکسبون»، همان اموری است که آیات پیشین درباره کافران برشمرده است.

15- ابرار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 8

8- عملکرد انسان ، نمایانگر باطن وی و ماهیت ایمان اوست .

سیری الله عملکم و رسوله

از این آیه شریفه چنین استفاده می شود که اظهارات زبانی افراد ثمری ندارد و آنچه ملاک داوری قرار خواهد گرفت، عملکرد آینده آنهاست که خدا و رسولش بر آن نظارت دارند.

16- ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 7 - 3

3- قلب (دل و اندیشه) ، گوش و چشم از ابزار شناخت

ص: 233

ختم الله على قلوبهم و على سمعهم و على ابصرهم غشوه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 171 - 5

5 - حواس آدمی (شنوایی، بینایی و...) از ابزار درک و شناخت اوست.

صم بکم عمی فهم لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 242 - 4,7

4 - توانایی انسان ها در شناخت آیات و احکام با بکار بستن اندیشه

يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

جمله «لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» علاوه بر اینکه فهم و درک آیات الهی را هدف از تبیین آنها قرار داده، ضمناً راه فهمیدن و درک کردن را نیز ارائه فرموده که همان اندیشه و تعقل است.

7 - شناخت احکام الهی، در گرو وحی و تبیین الهی و نیز تعقل و اندیشه است.

كذٰلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 259 - 13,21

13 - حس، از ابزار شناخت

فانظر الى طعامك... وانظر الى حمارك... وانظر الى العظام

21 - مشاهده زنده شدن مردگان، موجب شناخت قدرت مطلق خداوند

فلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اعْلَمَنَّ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 260 - 9,14

9 - مشاهدات حسنی ، از جمله ابزار شناخت

ربّ ارنی کیف تحیی الموتی

14 - امر خدا به ابراهیم (ع) ، برای نشان دادن کیفیت احیای مردگان ، به گرفتن چهار مرغ و کشتن و در هم کوبیدن آنها و قرار دادن هر جزئی بر کوهی و فراخواندنشان تا زنده گردند و شتابان به سوی او روند .

قال فخذ . . . ثم ادعهم یتینک سعياً

مفرد آوردن کلمه جزء (منهنّ جزءاً) ، حکایت از این معنا دارد که مرغان را در هم کوبید و مخلوط کرد و الاّ باید گفته شود: «منهنّ اجزاء» ، نه جزءاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 7

7 - درک حقایق و معارف دینی ، تنها در پرتو خرد ناب میسر است .

و من یؤت الحکمه . . . و ما یدکر الاّ اولوا الالباب

ص: 234

در برداشت فوق، «حکمت» به معنای معارف و حقایق دینی گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 65 - 11

11 - عقل از ابزار شناخت و تعقل بهترین راه جهت رسیدن به واقعیات

لم تحاجّون .. افلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 29، 11

11 - گفتار آدمی، از جمله ابزار شناخت وضعیت درونی وی

قد بدت البغضاء من افواههم

از اینکه قصد اظهار نهان خویش را نداشتند، ولی از لابلای گفتارشان آشکار می گردد، برداشت فوق به دست می آید.

29 - آیات الهی، راهنمای مؤمنان اهل تعقل و اندیشه، در شناخت صواب از خطا

قد بیّنا لكم الايات ان كنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 8

8 - ارزش عقل و نقش آن در شناخت خداوند

لايات لاولى الالباب

«لَبَّ» به معنای عقل خالص و بدور از وهم و خیال است که از آن می توان به خرد ناب تعبیر کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 11

11 - عقل و حسّ از ابزار های شناخت حقایق

و يتفكّرون فى خلق السموات و الارض

چون آفرینش آسمانها و زمین را می بینند (احساس می کنند) و در آن می اندیشند (تعقل می کنند) و آنگاه به نتیجه می رسند (ما خلقت هذا باطلا)، بنابراین آیه شریفه، حس و عقل را از ابزار شناخت معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 15

15 - قلب (دل) ، از ابزار شناخت

وقولهم قلوبنا غلف بل طبع الله عليها بكفرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 9

9 - نقش حس و مشاهده عینی در فراگیری و شناخت

فبعث الله غراباً يبيحث في الارض ليريه

ص: 235

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 9

9 - عقل و خرد ابزار شناخت پاکی ها و ناپاکی ها و دست یابی به ارزش برتر پاکیها

لايستوى الخبيث و الطيب . . . فاتقوا الله ياولى الالب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 25 - 5

5 - گوش، ابزار شناخت و قلب و دل، جایگاه فهم

و منهم من يستمع اليك و جعلنا على قلوبهم أكنه أن يفقهوه و فى اذانهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 13

13 - تکذیب کنندگان آیات الهی به دلیل بهره نگرفتن از ابزار شناخت معارف الهی از چارپایان بدترند .

بل هم أضل

حرف «بل» برای اضراب است که در این مورد به معنای انتقال از غرضی به غرض مهمتر می باشد. در نتیجه مفاد «بل» این است که اگر چه تکذیب کنندگان مانند چهارپایان از درک آیات الهی محرومند، ولی چون از ابزاری برای شناخت آیات الهی بهره مند بودند که حیوانات فاقد آن هستند، باید آنان را از چهارپایان نیز فرومایه تر خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 11

11 - عقل ، وسیله ای برای شناخت حقایق

قل لو شاء الله ما تلوته عليكم . . . أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 9

9- تفکر ، ابزاری برای شناخت خداوند و پدیده های هستی منبع شناخت اوست .

هو الذی مدّ الأرض . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 10

10- عقل ابزاری برای شناخت ربوبیت خدا و پدیده های طبیعی ، منبعی برای شناخت اوست .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 12

12- تفکر و اندیشه از ابزار شناخت است .

ص: 236

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 12 - 8

8- تعقل و به کارگیری خرد ، از ابزار شناخت و راهی برای تحصیل معرفت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 7,8,9

7- توجه و یادآوری ، زمینه ساز معرفت و ابزاری برای شناخت است .

و ما ذرأ لکم فی الأرض . . . إن فی ذلک لآیه لقوم یدّکرون

8- برای هر مرتبه از اندیشه و بینش ، ابزار مناسب جهت خداشناسی در طبیعت وجود دارد .

ینبت لکم به الزرع . . . لقوم یتفکرون . و سخّر لکم الّیل . . . لقوم یعقلون . و ما

با توجه به اینکه به دنبال عبارت « الزرع و الزیتون و . . . » - که اموری ساده بوده و برای نتیجه گیری فکر به تنهایی کافی است - « لقوم یتفکرون » و به دنبال تسخیر شب، روز و . . . - که دقت لازم دارد - « لقوم یعقلون » و به دنبال تفاوت رنگها - که مقدمات کلی دارد و با اندک توجهی به دست می آید - « لقوم یدّکرون » به کار برده شده است، مطلب فوق به دست می آید.

9- مراتب گوناگون شناخت ، ابزار مناسب خود را می طلبد .

الزرع و الزیتون . . . لقوم یتفکرون . . . الّیل و النهار . . . لقوم یعقلون . و ما ذرأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 16

16- علم و آگاهی ، وسیله تشخیص ارزش های برتر است .

و لأجر الآخره أكبر لو کانوا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 43 - 14

14- پرسش ، از ابزار شناخت است .

فسئلوا أهل الذكر إن كنتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 44 - 15

15- تفکر ، از ابزار شناخت و درک حقایق است .

ولعلهم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 67 - 11

11- تعقل و خردورزی ، از ابزار شناخت صحیح حقایق است .

ص: 237

إن فی ذلک لآیه لقوم یعقلون

این برداشت با توجه به این نکته است که خداوند آدمی را به تعقل و خردورزی در شناخت طبیعت و آثار قدرت ربوبی، فرا خوانده و تشویق کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 74 - 5

5- راه نداشتن انسان به شناخت کنه ذات و صفات خدا، جز از طریق وحی

فلا تضربوا لله الأمثال إن الله یعلم و أنتم لاتعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که جمله «إن الله یعلم و أنتم لاتعلمون» تعلیل برای جمله «فلا تضربوا لله الأمثال» باشد و متعلق و مفعول فعل «یعلم» و «لاتعلمون» خدا و ذات مقدس او باشد؛ یعنی، شما برای خدا شریک و مثل نپندارید؛ چون شما به ذات و حقیقت او پی نخواهید برد و این علم تنها منحصر به خداست و جز از طریق وحی شناخته نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 3,4

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی، بینایی و قلب به هنگام تولد، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

والله أخرجکم من بطون أمهتکم لاتعلمون شیئاً

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

4- شنوایی، بینایی و قلب (مرکز ادراک) مهم ترین ابزار شناخت

والله أخرجکم... لاتعلمون شیئاً و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 5.6

5- قلب ، چشم و گوش ، از ابزار شناخت

طبع الله على قلوبهم وسمعهم وأبصرهم

6- شناخت ، تنها بر ابزار حسی منحصر و متکی نیست .

طبع الله على قلوبهم وسمعهم وأبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 4.6.7

ص: 238

4- انسان های واجد ابزار لازم برای کسب آگاهی و علم ، در پیشگاه خداوند ، مسؤول هستند .

إن السمع والبصر والفؤاد كل أولئك كان عنه مسئولاً

6- قوای شنوایی و بینایی و قلب ، ابزار شناخت است .

و لا تتقف . . . إن السمع والبصر والفؤاد

7- بهره نگرفتن صحیح از نعمت شنوایی ، بینایی و قلب برای شناخت حق ، باعث مسؤولیت انسان نزد خداوند است .

و لا تتقف . . . إن السمع ... کان عنه مسئولاً

خداوند، به منظور دور کردن انسانها از حرکتهای غیر علمی، به آنان نعمت شنوایی، بینایی و قلب را یادآور شده است تا آنان، با بهره گیری صحیح از آن، به یقین دست یافته و بر اساس آن، حکم کرده و عمل نمایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 5

5- حس شنوایی ، وسیله دستیابی به حقایق و قلب مرکز درک و فهم آنهاست .

على قلوبهم أكنه أن يفقهوه و في آذانهم وقراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 15

15- گوش ، ابزار شناخت ، و قلب و دل ، جایگاه فهم است .

إنا جعلنا على قلوبهم أكنه أن يفقهوه و في آذانهم وقراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 7

7- شناخت خدا و توجه به او ، مهم ترین هدف برخورداری انسان از ابزار شناخت است .

الذين كانت أعينهم في غطاء عن ذكرى و كانوا لا يستطيعون سمعاً

آیه، چشم کافران را نهان شده در پرده و گوش آنان را از کار افتاده قلمداد کرده است؛ یعنی، دیده ها و شنیده های آنان - که خالی از یاد خدا

است - چنان بی ارزش است که گویا نه از چشم بهره ای برده اند و نه از گوش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 8 - 7

7 - عقل و دل ، دو ابزار کارآمد در وجود انسان برای دستیابی به معارف درست در باره خدا و صفات و افعال او

يجدل في الله بغير علم ولا هدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 7

7 - قلب و گوش ، ابزار شناخت و درک حقایق

فتكون لهم قلوب يعقلون بها أو أذان يسمعون بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 239

6- ابزار حسی و تعقلی انسان ، وسیله راه یابی او به شناخت حق و صراط مستقیم

وإِنك لتدعوهم إلى صراط مستقیم . . . أنشأ لكم السمع والأبصر والأفئدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 3،4

3- نارسایی حس از دریافت همه واقعیت های نظام طبیعت

تحسبها جامده و هی تمرّ

آیه بالا بیانگر این نکته است که حقایقی در جهان طبیعت وجود دارد که حس معمولی بشر از دریافت آن عاجز است؛ همانند حرکت کوه ها همراه حرکت زمین.

4- وحی ، تبیین گر واقعیات پنهان هستی برای بشر

و تری الجبال تحسبها جامده و هی تمرّ مرّ السحاب

قرآن در زمانی پرده از راز حرکت زمین برداشت که دانش بشر از دریافت و حتی تصدیق و تأیید آن عاجز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 60 - 8

8- عقل ، وسیله تشخیص ارزش ها و پیدا کردن زندگی بهتر و برتر

و ما عند الله خیر و أبقی أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 10

10 - فکر ، از ابزار شناخت حقانیت عالم است .

أولم يتفكروا . . . ما خلق الله السموت والأرض و ما بينهما ... إلا بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 23 - 12

12 - گوش شنوا ، وسیله ای برای شناخت آیات الهی است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 11

11 - خرد ، از ابزار شناخت است .

لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 6

6 - حواس ظاهری ، همانند شنوایی ، از ابزار شناخت است .

ص: 240

لا تسمع الصمّ الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 7

7 - شنوایی و بینایی از جمله ابزار فهم و دریافت هدایت است .

و ما أنت بهد العمى . . . إن تسمع إلا من يؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 7

7 - قلب ، مرکز و جایگاه دریافت و شناخت حقایق است .

كذلك يطبع الله على قلوب الذين لا يعلمون

این که خداوند، از میان حواس و اعضای شناخت در انسان، تنها قلب را مطرح کرده که مُهر می خورد، حکایت از مرکزیت آن می کند و با از کار افتادن آن، بقیه، کارایی خود را از دست می دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 6

6 - گوش ، از ابزار کسب اطلاعات و شناخت است .

كأن لم يسمعها كأن في أذنيه وقراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 66 - 4،5

4 - بینایی ، از ابزار شناخت و هدایت است .

ولو نشاء لطمسنا على أعينهم . . . فأتى بيصرون

5 - مشیت و سنت خداوند در هدایت انسان ها ، بر بهره جستن آنان از ابزار های متعارف شناخت (مانند بینایی و . . .) استوار است ؛ نه بر اعجاز و ارائه کار های خارج از توان بشر .

و لو نشاء لطمسنا على أعينهم فاستبقوا الصراط فأنى يبصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که اگر خداوند چشم و بینایی مردم کافر را از بین می برد، آنان به قدرت خدا پی برده و به او ایمان می آورند؛ ولی خدا چنین نکرده بلکه خواسته است که آنان از راه دیدن حقایق الهی و شنیدن آنها (راه متعارف راهنمایی بشر) هدایت گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 67 - 3

3 - مشیت و سنت خداوند در هدایت انسان ها ، بهره جستن آنان از ابزار های متعارف شناخت است ؛ نه کمک گرفتن از اعجاز و ارائه کار های بیرون از توان بشر (همچون مسخ و زمین گیر کردن آدمی) .

و لو نشاء لمسخنهم على مكائهم ... ولا يرجعون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که اگر خداوند مردم کافر را مسخ و یا زمین گیر می کرد، آنان به قدرت خدا پی برده و به او ایمان می آوردند؛ ولی چنین نکرده، بلکه خواسته است که آنان از راه دیدن حقایق الهی و شنیدن آنها (راه

ص: 241

متعارف راهنمایی بشر) هدایت گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 19

19 - عقل و خرد ناب ، از ابزار و راه های شناخت حقایق

الذین یستمعون القول فیتَّبِعُونَ أحسنه . . . وأولئك هم أولوا الألباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 12

12 - تأمل و نگرش ژرف ، از ابزار های شناخت

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء . . . ثمّ يجعله حطماً إنّ فی ذلك لذكری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 16

16 - آسودگی ها و نعمت ها ، عرصه شناخت سپاس گزاران و ناسپاسان

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً . . . ثمّ إذا خوّله نعمه . . . بل هی فتنه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که هر نعمتی، اقتضای شکر و سپاس گذاری دارد. بنابراین آزمایش بودن نعمت های الهی، می تواند در ارتباط با همین مسأله باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 59 - 5

5 - قابل شناخت بودن خداوند از راه آیات و نشانه های او

بلی قد جاء تک ءایتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 16

16 - قابل شناخت بودن خداوند ، از راه وحی و آیات و نشانه های او

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءآیت ربکم

سرزنش شدن کافران به خاطر توجه نکردن به آیات الهی، نشانگر این حقیقت است که آیات الهی، قابل شناخت است و انسان از این راه می تواند به خدا پی ببرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 3

3 - قابل شناخت بودن خداوند و اوصاف او ، از راه مشاهده آیات و نشانه های الهی در جهان

هو الذی یریکم ءآیته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 242

11 - علم حضوری و شهودی تمامی موجودات ، نسبت به پروردگار

أولم یکف برّک أنّه علی کلّ شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای مشهود باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

15 - علم شهودی به خداوند ، استوارترین راه برای شناخت او است .

أولم یکف برّک أنّه علی کلّ شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای مشهود باشد، مطلب بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 21 - 4

4 - حس ، عقل و وحی ، ابزار اصلی دریافت معارف صحیح *

أشهدوا خلقهم .. ما لهم بذلک من علم ... أم ءاتینهم کتبًا

برداشت یاد شده بدین احتمال است که آیات سه گانه، اشاره به این نکته داشته باشد که مشرکان در ادعای خویش، به هیچ یک از منابع اصلی معرفت (حس، عقل و وحی) متکی نیستند و در نتیجه می توان استفاده کرد که ابزار شناخت، وحی، حس و عقل می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 8

8 - گوش و چشم ، از ابزار شناخت حق

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدی العمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 11، 12، 10

10 - خردورزی ، زمینه دستیابی انسان به جهان بینی الهی و فهم و شناخت نشانه های خداوند در پهنه گیتی

ءایت لقوم یعقلون

11 - لزوم به کارگیری اندیشه و فکر ، در شناخت اسرار طبیعت برای ره یابی به آیات الهی

ءایت لقوم یعقلون

تعبیر «لقوم یعقلون» تشویق ضمنی به تعقل و اندیشه برای شناخت آیات تکوینی خداوند است.

12 - دریافت های حسی ، من های تعقل و اندیشه ، بی ثمر در دستیابی انسان به شناخت جهان هستی

ءایت لقوم یعقلون

تعبیر «یعقلون»، می تواند تعریضی به واماندگان در عالم هستی و دریافت های حسی باشد؛ زیرا بدون کمک گرفتن از تعقل و به کارگیری اندیشه، به شناخت حقیقت جهان دست نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 11، 5، 4

4- قوم عاد ، برخوردار از ابزار شناخت و درک حقایق

و لقد مکّنهم... و جعلنا لهم سمعاً و أبصراً و أفئده

ص: 243

5- بینایی ، شنوایی و نیروی ادراک ، از پایه های مهم شناخت

و جعلنا لهم سمعًا و أبصرًا و أفئده فما أغنى عنهم

در آیه شریفه «سمع»، «أبصار» و «أفئده» عواملی کافی برای رهیابی انسان به حقایق معرفی شده است و قوم عاد به خاطر بهره نگرفتن از آنها، مورد سرزنش قرار گرفته اند.

11- ابزار حسی چشم و گوش ، وسیله رهیافت حقایق به محدوده ادراک بشر *

جعلنا لهم سمعًا و أبصرًا و أفئده فما أغنى عنهم سمعهم و لا أبصرهم و لا أفئدتهم

تقدم لفظی «سمع» و «بصر» بر «أفئده» ممکن است بیانگر تقدم خارجی نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 8

8- قلب ، از ابزار مهم شناخت و ژرف اندیشی در حقایق

أفلا يتدبرون . . . أم على قلوب أقفالها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 6

6 - ارزش والای قلب و ادراکات باطنی ، در مقایسه با دیگر منابع شناخت

ما كذب الفؤاد ما رأى

با توجه به این که در این آیه، رؤیت معارف والا به قلب نسبت داده شده است؛ ارزش بی مانند قلب در میان منابع شناخت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 5

5 - لزوم شناخت دین و آشنایی با تعالیم پیامبران ، از راه شنیدن صحیح و اندیشه و تعقل

وقالوا لو كُنَّا نسمع أو نعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 2 - 10

10 - شنوایی و بینایی ، دو ابزار اصلی بشر برای معرفت حقایق

نبتلیه فجعلنه سمیعاً بصیراً

سمیع و بصیر قرار داده شدن بشر در آستانه آزمایش او، می تواند به این دلیل باشد که آزمایش، نیاز به شناخت مواد آزمون و راه های قبولی آن دارد. از این رو خداوند، به بشر دو ابزار شناخت (قدرت شنوایی و بینایی) عطا فرموده است تا به این معرفت دست یازد.

17- ابزار شناخت تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 244

9- از فواید گردش شب و روز ، محاسبه زمان و سال شماری و آشنایی انسان با تاریخ است .

جعلنا آیه النهار .. لتعلموا عدد السنين و الحساب

18- ابزار شناخت حسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 78 - 6

6- انسان در شناخت حقایق ، دارای دو ابزار حسی و غیر حسی است .

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 8

8- ابزار حسی و ادراکی شناخت ، مکمل یکدیگر

و جعلنا لهم سمعًا و أبصرًا و أفئده

قرین آمدن شنوایی، بینایی و نیروی ادراک، بیانگر مطلب یاد شده است.

19- ابزار شناخت خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 3

3- انسان ، به دلیل برخورداری از ابزار های شناخت (توانایی بر دیدن و گفتن و نیز تشخیص راه خیر و شر) توانا بر پذیرش تکالیف دشوار و برداشتن گام های سنگین در راه خیر

ألم نجعل .. فلاقتحم العقبه

20- ابزار شناخت ستاره طارق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ابزار شناخت حقیقتِ ستاره « طارق » و ویژگی های آن ، در اختیار همگان نیست .

و ما أدریک ما الطارق

خطاب در « ما أدراک » در این موارد، مخصوص شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیست؛ بلکه روی سخن با هر مخاطبی است که این سخن را دریافت کند.

ص: 245

21- ابزار شناخت شخصیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 12

12 - زندگی و سیر و سلوک فردی و اجتماعی پیشین افراد ، وسیله ای برای شناخت شخصیت آنان

فقد لبثت فیکم عمراً من قبله أفلا تعقلون

22- ابزار شناخت شر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 3

3 - انسان ، به دلیل برخورداری از ابزار های شناخت (توانایی بر دیدن و گفتن و نیز تشخیص راه خیر و شر) توانا بر پذیرش تکالیف دشوار و برداشتن گام های سنگین در راه خیر

ألم نجعل .. فلا اقتحم العقبه

23- ابزار شناخت عقلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 8

8- ابزار حسی و ادراکی شناخت ، مکمل یکدیگر

و جعلنا لهم سمعاً و أبصراً و أفئده

قرین آمدن شنوایی، بینایی و نیروی ادراک، بیانگر مطلب یاد شده است.

24- ابزار شناخت غیرحسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 6

6- انسان در شناخت حقایق ، دارای دو ابزار حسی و غیر حسی است .

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

25- اطلاق ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 13

13- انکار آیات الهی پس از دریافت آن ، به هدر دادن ابزار و امکانات معرفت است .

ص: 246

فما أغنى عنهم سمعهم و... إذ كانوا يجحدون بآيت الله

مراد از «ما أغنى...» باطل ماندن و هدر رفتن «سمع»، «أبصار» و «أفئده» است که در اصل، می توانسته است انسان را در مسیر حق بی نیاز سازد.

26- ارزش ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 6

6- ارزشمندی ابزار و امکانات معرفتی انسان ، در گرو به کارگیری آن در طریق حق است .

و من كان في هذه أعمى فهو في الآخرة أعمى

از اینکه خداوند، انسانی را که بیناست ولی بینش درست نیافته «أعمى» خوانده است، استفاده می شود که چشم به عنوان وسیله معرفت آن گاه ارزشمند به حساب می آید که در مسیری بایسته و شایسته به کار گرفته شود.

27- استفاده از ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 109 - 4

4- بهره نگرفتن از ابزار شناخت در جهت فهم حقایق معنوی ، مایه زیان واقعی انسان در آخرت است .

طبع الله على قلوبهم و سمعهم و أبصرهم... لا جرم أنهم في الآخرة هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 9

9 - استفاده و یا عدم استفاده از ابزار و حواس شناخت ، در اختیار خود انسان ها است .

و لا تسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

«إذا ولّوا» قرینه است بر این که مراد از «الصمّ» کسانی اند که خود را به کری می زنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 9

9- عدم استفاده قوم عاد از ابزار شناخت خود در طریق حق ، زمینه ساز سقوط و هلاکت آنان

فأصبحوا لا يرى إلا مساكنهم... فما أغنى عنهم سمعهم ولا أبصرهم ولا أفندتهم من

28- اقسام ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 6

ص: 247

6- انسان در شناخت حقایق ، دارای دو ابزار حسی و غیر حسی است .

و جعل لكم السمع والأبصر والأفئده

29- اهمیت استفاده از ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 16

16 - بهره نجستن از ابزار شناخت و ادراک در مسیر هدایت ، نمود بارز اضلال الهی

و أضلّه الله علی علم و ختم علی سمعه و قلبه و جعل علی بصره غشوه

در صورتی که عطف «ختم الله ..» بر «أضله الله...» تفسیریه باشد؛ استفاده می شود که اضلال الهی نسبت به هواپرستان، از طریق مسدود ساختن گوش و قلب آنان بر نفوذ حق صورت می گیرد.

30- اهمیت شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 04

4- روزه و قرآن ، دارای ارتباطی عمیق و تنگاتنگ با یکدیگر

شهر رمضان الذی أنزل فیہ القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 3

3- برخورداری از حکمت و معرفت و قرار گرفتن در زمره صالحان ، اوج کمال و سعادت انسان

ربّ هب لی حکماً والحقنی بالصلحین

با توجه به این که حضرت ابراهیم(ع)، به عنوان بزرگ ترین آرمان های ارزشی، این دورا از درگاه خدا تمنا کرده است، برداشت یاد شده استفاده می شود.

31- اهمیت شناخت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - لزوم هجرتِ گروهی از هر جامعه، به سوی مراکز علمی، برای کسب شناخت اسلام و تقفه در دین

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقها فی الدین

ص: 248

32- اهمیت شناخت پلیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 4

4 - شناخت پلیدی ها ، ضروری تر از آشنایی با راه های پرهیزگاری است .

فألهما فجورها و تقویها

33- اهمیت شناخت تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 4

4 - ضرورت شناسایی رهنمودهای انبیای پیشین و اقتدای به آن برای همه مردم

أولئك الذین هدی الله فبهدیهم اقتده

34- اهمیت شناخت حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلك لآیه لقوم یتفکرون

35- اهمیت شناخت دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 1

1 - معرفت و شناخت درست نسبت به ماهیت و حقیقت حیات دنیوی ، امری لازم برای انسان ها

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب و لهو . . . و تکاثر فی الأموال و الأولد

36- اهمیت شناخت لغزشگاهها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 19 - 36

36- لزوم آگاه ساختن مسؤولیت پذیران از خطرات و لغزش گاه های منصب ها و موقعیت های اجتماعی آنان

ولیتلطف و لایشعرن بکم أحدا

ص: 249

37- حسّی شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 20، 21

20 - درک عزیر از چگونگی معاد و توانایی خدا بر احیای مردگان ، پس از مشاهده زنده شدن خویش و عدم فساد طعام و نوشیدنی ها و زنده شدن الاغ

قال ائی یحیی . . قال اعلم انّ الله على کلّ شیء قدير

21 - مشاهده زنده شدن مردگان ، موجب شناخت قدرت مطلق خداوند

فلما تبین له قال اعلم انّ الله على کلّ شیء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 11

11 - عقل و حسّ از ابزار های شناخت حقایق

و يتفکرون فی خلق السموات و الارض

چون آفرینش آسمانها و زمین را می بینند (احساس می کنند) و در آن می اندیشند (تعقل می کنند) و آنگاه به نتیجه می رسند (ما خلقت هذا باطلا)، بنابراین آیه شریفه، حسّ و عقل را از ابزار شناخت معرفی کرده است.

38- دعوت به شناخت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 15

15 - خداوند ، فراخوان انسان ها به شناخت جهت گیری همه موجودات جهان آفرینش

الم تر انّ الله یسبح له من فی السموت و الارض و الطیر صفت کلّ قد علم صلاته

39- راههای شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 25 - 7

7- محدود ساختن راه شناخت به حسّ ، روش غیر علمی

و ما لهم بذلك من علم إن هم إلا يظنون . . . ما كان حجّتهم إلا أن قالوا اتوا با

40- روش شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 250

8 - هود - 11 - 109 - 4

4- مطالعه در تاریخ اقوام مشرک و توجه به فرجام شوم آنان ، راهی برای پی بردن به بطلان شرک و نبود توان و نیرو در معبود های ساختگی است .

فلاتک فی مریه مما یعبد هؤلاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 12 - 8

8- تعقل و به کارگیری خرد ، از ابزار شناخت و راهی برای تحصیل معرفت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

41- روش شناخت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 11

11- شناخت حقیقت موجودات و شؤون آنها ، تنها از طریق برهان دست یافتنی است .

ما أنزل الله بها من سلطان

42- زمینه شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 2

2- ایمان و روح حق پذیری ، زمینه ساز شناخت صحیح آیات الهی و حوادث تاریخی و بهره گیری از آنهاست .

إن فی ذلک لآیه للمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 7

7- توجه و یادآوری ، زمینه ساز معرفت و ابزاری برای شناخت است .

و ما ذرأ لكم فى الأرض . . . إن فى ذلك لآیه لقوم یذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 3

3 - دریافت های حسی ، زمینه ساز شناخت ها و ادراکات عقلانی

و هو الذى أنشأ لكم السمع و الأبصر و الأفئده

آمدن «سمع» و «أبصار» پیش از «افئده» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 251

3- مطالعه تاریخ و سرگذشت جوامع بشری، از زمینه های شناخت و کسب بینش درست

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه المجرمین

دعوت به سیر و سیاحت در زمین (سیروا فی الأرض) و نگرش عمیق در احوال و آثار پیشینیان (فانظروا..). بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 7

7 - همه انسان ها، دارای توانایی های لازم برای شناخت راه درست اند.

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

43- زمینه شناخت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 4

4- شناخت صحیح آیات الهی، در گرو هوشیاری، فراست و ژرف نگری است.

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 10

10- اندیشمندان و متفکران، دارای زمینه لازم برای درک آیت بودن مظاهر طبیعت

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

44- زمینه شناخت ارزش وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 2

2- تقوا، زمینه ساز شناخت ارزش وحی الهی

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

45- زمینه شناخت توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 6 - 8

8 - تقوا و پارسایی ، زمینه ای لازم برای فهم و درک دلایل توحید ربوبی موجود در جهان آفرینش

ص: 252

إن في اختلاف الليل والنهار و ما خلق الله في السموت و الأرض لأيت

46- زمينه شناخت رازهای آفرينش

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 45 - 11

11- در متن جهان محسوس و عالم طبيعت ، برای پی بردن به راز های هستی و عوالم ناشناخته آن ، نشانه هایی وجود دارد .

مثل الحيوه الدنيا كماء أنزلنه .. فأصبح هشيماً تذروه الريح

درک حقایقی مانند مرگ و حیات و ماهیت آن ها، از آن رو که بسیاری از ابعاد آن برای بشر محسوس نیست، دشوار و نیازمند ارائه رهنمودهای محسوس است. خداوند، با رویاندن و میراند گیاهان عالم طبیعت را حاوی چنین رهنمودهایی قرار داده است.

47- زمينه شناخت قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - طارق - 86 - 5 - 2

2 - شناخت مراحل آغازین خلقت انسان ، زمينه ساز پی بردن به تحت مراقبت بودن وی و مایه شناخت قدرت خداوند بر ثبت کردار او است .

عليها حافظ . فلينظر الإنسن مم خلق

ارتباط دو آیه، با توجه به حرف «فاء» در «فلينظر»، بیانگر برداشت یاد شده است.

48- زمينه شناخت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - ق - 50 - 36 - 12

12 - جامعه شناسی ، باستان شناسی و تاریخ ، زمينه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

و کم أهلكنا قبلهم من قرن هم أشدّ منهم بطشاً .. هل من محيص

49- شرایط شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5- شناخت صحیح حوادث عبرت انگیز تاریخ و پندپذیری و درس آموزی از آنها، در گرو ژرف نگری و برخورد هوشمندانه

ص: 253

است .

و تَبَّهَمُ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ . إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 5

5- روحيات انسان ، تأثیر عمیقی در نحوه برداشت و استفاده وی از منابع شناخت و هدایت دارد .

هدی و رحمه للمحسنين

از این که خداوند، تنها دارندگان روحیه احسان را بهره مند از هدایت و رحمت قرآنی دانسته است، استفاده می شود که روحيات خود انسان، در استفاده از منابع هدایتی نقش اساسی دارد.

50- شرایط شناخت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 13 - 9

9- تفکر و تأمل ، شرط شناخت آیات الهی ، در گستره نظام جهان

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُتَفَكَّرُونَ

51- شناخت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 2

2- ایمان و روح حق پذیری ، زمینه ساز شناخت صحیح آیات الهی و حوادث تاریخی و بهره گیری از آنهاست .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 1

1- روی گردانی از آیات پروردگار پس از تذکر یافتن و آگاهی به آن ، بزرگ ترین ظلم است .

و من أظلم ممّن ذكر بآيت ربّه فأعرض عنها

«ذکر» یعنی، شناختی که در حافظه حاضر باشد (برگرفته شده از مفردات راغب).

52- شناخت ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 10

10 - لزوم شناساندن ارزش ها به فرد و جامعه قبل از مبارزه با حرکت ها و اندیشه های ضد ارزشی آنان *

ص: 254

الأمرين بالمعروف و الناهون عن المنكر

برداشت فوق، بدین احتمال است که تقدم لفظی امر به معروف و نهی از منکر، اشاره به تقدم حقیقی و عملی آن داشته باشد.

53- شناخت افعال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 5

5- میسر بودن شناخت صفات و افعال خداوند (چون رازقیت او) برای انسان ها

أولم يعلموا أن الله ييسر الرزق لمن يشاء و يقدر

از سرزنش شدن کسانی که مشیت خداوند در روزی را نشناخته اند، برداشت یاد شده به دست می آید؛ زیرا سرزنش از انجام ندادن کاری، نشان دهنده آن است که آن کار برای انسان مقدور و میسر است.

54- شناخت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 9

9- ربوبیت خداوند بر انسان ها ، مقتضی شناخت ذات و حالات آنان است .

إنّ ربّه كان به بصیراً

55- شناخت پلیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 3

3- تعادل قوا در ساختار روح انسان ، آماده سازنده آن برای آگاهی فطری به پلیدی ها و شناخت راه گریز از آنها است .

و ما سوّیها. فألهمها فجورها و تقویها

حرف «فاء» در «فألهمها» آن را بر تسویه (در آیه قبل) تفریع کرده است، تا بیانگر این باشد که خداوند، در ابتدا روح انسان را از قدرت های هماهنگ برخوردار کرده؛ آن گاه بدی ها و راه محفوظ ماندن از آنها را به او الهام می کند. «تقوی» اسم مصدر است. فعل «اتَّقیت»؛ یعنی، برحذر ماندم و خود را دور نگه داشتم (قاموس). بنابراین «تقواها»؛ یعنی، دور ماندن روح از فجور.

56- شناخت تحولات تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 2

ص: 255

2- ایمان و روح حق پذیری ، زمینه ساز شناخت صحیح آیات الهی و حوادث تاریخی و بهره گیری از آنهاست .

إن فی ذلك لآیه للمؤمنین

57- شناخت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 4

4- شناخت پلیدی ها ، ضروری تر از آشنایی با راه های پرهیزگاری است .

فألهمها فجورها و تقویها

58- شناخت توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 7

7- امکان شناخت ربوبیت بی همتای خدا از مظاهر هستی

قال ربّ السموت و الأرض و ما بینهما إن کنتم موقنین

59- شناخت حسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 260 - 28، 9، 3

3- پرسش ابراهیم (ع) از خداوند ، درباره نشان دادن کیفیت احیای مردگان برای آرامش خاطر خویش

و اذ قال ابرهیم ربّ ارنی کیف تحیی الموتی . . . لطمئن قلبی

9- مشاهدات حسی ، از جمله ابزار شناخت

ربّ ارنی کیف تحیی الموتی

28- پرسش ابراهیم (ع) از خداوند درباره کیفیت زنده شدن مردگان ، به انگیزه اطمینان قلب خود به خلیل الله بودنش

قال ابرهیم ربّ ارنی . . . لیطمئن قلبی

امام رضا (ع) درباره «لیطمئن قلبی» در آیه فوق فرمود: . . . و لكن لیطمئن قلبی علی الخله

عیون اخبارالرضا (ع)، ج 1، ص 198، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 276، ح 1088.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 7

7 - زکریا خواستار نشانه ای شهودی و حسّی، برای اطمینان قلب خویش نسبت به اعطای فرزند به وی *

قال ربّ اجعل لی ایه قال ایتک الا تکلم الناس

ص: 256

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 25 - 7

7 - محدود ساختن راه شناخت به حسّ ، روش غیر علمی

و ما لهم بذلك من علم إن هم إلا يظنون . . . ما كان حجّتهم إلا أن قالوا اتتوا با

60- شناخت حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 22

22- بیشتر مردم از بصیرتی که آنان را به حقانیت قرآن رهنمون شود ، محرومند .

أفمن كان على بينة من ربه . . . ولكنّ أكثر الناس لا يؤمنون

61- شناخت حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 10

10- آگاه شدن از قرآن و محتوای آن ، آدمی را به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) راهنمایی می کند .

كفى بالله شهيداً . . . و من عنده علم الكتب

62- شناخت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 22

22 - لزوم توجه به آگاهی مطلق و همه جانبه الهی

و اعلموا أنّ الله بكلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 17

17 - تأثیرناپذیری خداوند از پدیده های جهان

فانّ الله غنی عن العالمین

ص: 257

63- شناخت رازقیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 5

5 - میسر بودن شناخت صفات و افعال خداوند (چون رازقیت او) برای انسان ها

أولم يعلموا أنّ الله ييسر الرزق لمن يشاء ويقدر

از سرزنش شدن کسانی که مشیت خداوند در روزی را نشناخته اند، برداشت یاد شده به دست می آید؛ زیرا سرزنش از انجام ندادن کاری، نشان دهنده آن است که آن کار برای انسان مقدر و میسر است.

64- شناخت راههای نجات از پلیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 3

3 - تعادل قوا در ساختار روح انسان، آماده سازنده آن برای آگاهی فطری به پلیدی ها و شناخت راه گریز از آنها است .

و ما سؤیها. فآلهما فجورها و تقویها

حرف «فاء» در «فألهما» آن را بر تسویه (در آیه قبل) تفریع کرده است، تا بیانگر این باشد که خداوند، در ابتدا روح انسان را از قدرت های هماهنگ برخوردار کرده؛ آن گاه بدی ها و راه محفوظ ماندن از آنها را به او الهام می کند. «تقوی» اسم مصدر است. فعل «اتَّقیت»؛ یعنی، برحذر ماندم و خود را دور نگه داشتم (قاموس). بنابراین «تقواها»؛ یعنی، دور ماندن روح از فجور.

65- شناخت ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 7

7 - شناخت مظاهر طبیعت و اندیشه در آن، از راه های شناخت خداوند و ربوبیت و تدبیر او بر هستی است .

الذی جعل لكم الأرض... لأولى النهی... تاره أُخری

مجموعه این آیات برای معرفی «رب» است. طریقه ای که قرآن در این آیات ارائه نموده، توجه دادن انسان به مظاهر طبیعت و تعقل در آن، برای شناخت خداوند و ربوبیت حاکم او بر صحنه هستی است.

66- شناخت رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 10،12

10 - اطاعت از خداوند و شناخت امام (ع) ، حکمت است .

و من يؤت الحكمة فقد اوتى خيراً كثيراً

امام صادق (ع): «و من يؤت الحكمة . . . » طاعه الله و معرفه الامام

ص: 258

کافی، ج 1، ص 185، ح 11؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1130.

12 - شناخت امام و پرهیز از گناهان کبیره، حکمت است.

و من یؤت الحکمه

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: معرفه الامام و اجتناب الکبائر الّتی اوجب اللّٰه علیها التّار

کافی، ج 2، ص 284، ح 20؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1131.

67- شناخت سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 12

12 - جامعه شناسی، باستان شناسی و تاریخ، زمینه ساز شناخت سنت های الهی و ره یابی به واقعیت پیام وحی

و کم أهلکننا قبلهم من قرن هم أشدّ منهم بطشاً . . . هل من محیص

68- شناخت شهودی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 15

15 - علم شهودی به خداوند، استوارترین راه برای شناخت او است.

أولم یکف برّک أنّه علی کلّ شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای مشهود باشد، مطلب بالا به دست می آید.

69- شناخت صفات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 5

5 - میسر بودن شناخت صفات و افعال خداوند (چون رازقیت او) برای انسان ها

أولم يعلموا أنّ الله ييسر الرزق لمن يشاء و يقدر

از سرزنش شدن کسانی که مشیت خداوند در روزی را نشناخته اند، برداشت یاد شده به دست می آید؛ زیرا سرزنش از انجام ندادن کاری، نشان دهنده آن است که آن کار برای انسان مقدور و میسر است.

70- شناخت عقلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

2 - آل عمران - 3 - 65 - 11

11 - عقل از ابزار شناخت و تعقل بهترین راه جهت رسیدن به واقعیات

لم تحاجون ... افلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 11

11 - عقل و حسّ از ابزار های شناخت حقایق

و يتفكرون في خلق السموات والارض

چون آفرینش آسمانها و زمین را می بینند (احساس می کنند) و در آن می اندیشند (تعقل می کنند) و آنگاه به نتیجه می رسند (ما خلقت هذا باطلا)، بنابراین آیه شریفه، حسّ و عقل را از ابزار شناخت معرفی کرده است.

71- شناخت عوامل انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی، نقش مؤثر دارد.

فنجینه ... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

72- شناخت عوامل رشد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی، نقش مؤثر دارد.

فنجینه ... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

73- شناخت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - شناخت ابعاد قیامت و حقیقت حوادث کوبنده آن ، برای همگان امکان پذیر نیست .

و ما أدریک ما القاره

ص: 260

74- شناخت مدبر آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 7

7 - شناخت مظاهر طبیعت و اندیشه در آن ، از راه های شناخت خداوند و ربوبیت و تدبیر او بر هستی است .

الذی جعل لکم الأرض ... لأولی النهی ... تاره أُخری

مجموعه این آیات برای معرفی «رب» است. طریقه ای که قرآن در این آیات ارائه نموده، توجه دادن انسان به مظاهر طبیعت و تعقل در آن، برای شناخت خداوند و ربوبیت حاکم او بر صحنه هستی است.

75- شناخت مراحل خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 5 - 2

2 - شناخت مراحل آغازین خلقت انسان ، زمینه ساز پی بردن به تحت مراقبت بودن وی و مایه شناخت قدرت خداوند بر ثبت کردار او است .

علیها حافظ . فلینظر الإنسن مم خلق

ارتباط دو آیه، با توجه به حرف «فاء» در «فلینظر»، بیانگر برداشت یاد شده است.

76- شناخت موجودات آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 101 - 6

6 - پدیده های جهان هستی ، قابل شناخت و تفسیر برای بشر

قل انظروا ماذا فی السموت و الأرض و ما تغنی الأیت

77- شناخت نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 34 - 8

8- ناتوانی انسان از شناخت همه نعمت های الهی

وإن تعدّوا نعمت الله لاتحصوها

ناتوانی انسان از شمارش نعمتهای الهی ممکن است به این دلیل باشد که او از شناخت بسیاری از نعمتهای الهی عاجز است، تا چه رسد به شمارش همه آنها.

ص: 261

78- شناخت ویژگیهای معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 7

7 - لزوم شناخت ویژگی های معاد و غافل نبودن از خطر های آن

أفلا يعلم

استفهام در آیه شریفه، «انکار تعجبی» است و بر اظهار شگفتی از جهل انسان، دلالت دارد.

79- شناخت یکدیگر در محشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 2

2 - حشر مردم در قیامت به گونه ای است که به خوبی یکدیگر را می شناسند .

و یوم یحشرهم ... یتعارفون بینهم

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «یتعارفون بینهم» حال از ضمیر «هم» در «یحشرهم» باشد.

80- ظن در شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 9

9 - حدس و گمان در شناخت محتوای کتاب های آسمانی ، طریقی است نادرست و بی اعتبار .

لا يعلمون الكتب إلا امانی وإن هم إلا یظنون

81- عجز از شناخت ذات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 9

9 - ذات خداوند ، حیرت افزا و غیر قابل شناخت است .

«آلِه»؛ یعنی، متحیر مانند. برخی اهل لغت در کلمه «اللّٰه»، این معنا را مقصود می دانند. (مفردات)

82- عوامل شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 5

ص: 262

5 - تأثیر محیط اجتماعی و فرهنگی در موضع گیری انسان ها نسبت به حقایق و معارف ادیان الهی

الأعراب أشد كفرةً و نفاقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 3

3 - حق شنوی و خردورزی ، دو عنصر تعیین کننده و اساسی برای شناخت حق و پیمودن راه آن

أم تحسب أن أكثرهم يسمعون أو يعقلون

از این که خداوند برای هواپرستان، دو صفتی را ذکر می کند که آنان فاقد آن دو بودند، حکایت از آن دارد که آن دو، نقش تعیین کننده در شناخت و پذیرش راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآن داشته است.

83- عوامل شناخت علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 14

14 - توجه به آفرینش زمین و آسمان و مراحل آن ، عامل پی بردن انسان به قدرت و علم نامحدود خداوند

أنتکم لتکفرون بالذی خلق . . . ذلک تقدیر العزیز العلیم

84- عوامل شناخت قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 14

14 - توجه به آفرینش زمین و آسمان و مراحل آن ، عامل پی بردن انسان به قدرت و علم نامحدود خداوند

أنتکم لتکفرون بالذی خلق . . . ذلک تقدیر العزیز العلیم

85- عوامل مؤثر در شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 9

9 - امیال و خواسته های انسان ، در تشخیص درستی و نادرستی واقعیت ها تأثیر دارد .

كسراب بقیعه یحسبه الظمان ماء حتی إذا جاءه لم یجده شیئاً

برداشت فوق از آن جا استفاده شده است که انسان تشنه، برای سیراب شدن - که از خواسته های او است - دچار خطا شده و به جای رفتن به طرف آب واقعی، به سوی سراب حرکت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 37 - 12

ص: 263

12 - تأثیر خصلت های درونی و روحیات انسان ، در دیدگاه و شناخت وی

کذلک زین لفرعون سوء عمله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 8 - 9

9 - خصلت های روحی انسان ، دارای تأثیر عمیق بر شناخت های وی *

مستکبراً کأن لم یسمعها

تعبیر «مستکبراً»، در صورتی که مشعر به علیت باشد، می فهماند که «کبر» به عنوان یک روحیه و خصلت بر دریافت های معرفتی و حسی انسان تأثیر می گذارد و چه بسا آن را خنثی می کند (کأن لم یسمعها).

86- مراتب شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 15

15 - درجات معرفت ، ایمان و تقوا ، مؤثر در انگیزه و نحوه نیایش به درگاه الهی و درخواست از او

هل یستطیع ربک . . . وءایه منک و ارزقنا

مقایسه سخنان مؤدبانه عیسی (ع) با سخنان ناشایست حواریون در تقاضای مائده، رسای به این است که انگیزه آدمی و نحوه نیایش وی به درگاه خدا برخاسته از درجات ایمان و معرفت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 5

5 - رسیدن به یقین، مرتبه ای بلند برای انسان و قله ای برای معرفت و شناخت

و کذلک نری . . . ولیکون من الموقنین

مطرح ساختن «یقین»، به عنوان اصلیتزین هدف «ارائه ملکوت»، گویای عظمت یقین و اهل آن و همچنین نقطه نهایی در مقوله شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 6

6- یقین ، نشان دهنده عالی ترین مراتب ایمان و معرفت

واعبد ربّك حتى يأتیک اليقین

از اینکه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که مظهر ایمان است - توصیه شد که برای نیل به یقین، عبادت نماید، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 9

9- مراتب گوناگون شناخت ، ابزار مناسب خود را می طلبد .

ص: 264

الزرع و الزيتون . . . لقوم يتفكرون ... الّيل و النهار ... لقوم يعقلون . و ما ذرأ

87- ملاکهای شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 48 - 6

6- قرآن ، معیار شناخت حق و باطل در معارف الهی

فلما جاءهم الحقّ

توصیف قرآن به «حق» می تواند به این خاطر باشد که بشر در شناخت حقایق و معارف الهی (هم چون مبدأ و معاد) دچار خطا نشود و معیاری صحیح در شناخت آنها داشته باشد.

88- منابع شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 6

6 - تاریخ ، از منابع شناخت سنت های الهی

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما یأتکم مثل الذین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 12

12 - آگاهی ساختن انسان ها از تاریخ گذشتگان ، تفصّل خداوند بر آنان

الم تر الى الذین . . . ان الله لذو فضل على الناس

«انّ الله» می تواند تعلیل برای نقل داستان و تاریخ باشد که در آیه بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 44 - 2،4

2- وحی ، راهی برای دریافت گزارشات غیبی و تاریخ پیشینیان ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذلك من انباء الغيب نوحیه الیک

4- وحی ، بیانگر حقایق تاریخی پوشیده بر انسان

ذلك من انباء الغيب نوحیه الیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 61 - 2

2- علم و آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به حقیقت داستان عیسی (ع) و مریم (س) پس از بیان سرگذشت آنان از طریق وحی

فمن حاجک فیہ من بعد ما جاءک من العلم

ص: 265

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 10:11

10 - جهانگردی و کاوش در حوادث و تحولات اجتماعی - تاریخی ، راهی برای شناخت سنت های الهی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

11 - زمین و آثار گذشتگان ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 11

11 - تعالیم آسمانی ، منبعی برای شناخت خیر و شرّ

و لا یحسبنّ . . . هو خیراً لهم بل هو شرّ لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 15

15 - تاریخ هر امت ، منبعی برای شناخت روحیه و خصلت های آنان و تعیین خط مشی آینده شان

قد جاءکم . . . فلم قتلتموهم

خداوند با خصلتها و سوابق تاریخی یهود، علیه یهودیان زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) استدلال می کند و مشی آینده آنان را گوشزد می نماید. این استدلال، بر اساس این است که تاریخ و سابقه هر امت نشان دهنده آینده آن و نیز منبعی برای شناخت روحیات حاکم بر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 5

5 - آفرینش و پدیده های آن ، از منابع و زمینه های شناخت خداوند و صفات او

انّ فی خلق السموات و الارض و اختلاف الیل و النهار لآیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 10

10 - کیفیت آفرینش آسمان ها و زمین ، از منابع شناخت

و يتفكرون في خلق السموات والارض

«خلق» به معنای آفریدن و ایجاد کردن است ؛ ولی ظاهراً در آیه شریفه، مراد از آن چگونگی وجود آسمانها و زمین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 9

9 - تاریخ منبعی باارزش برای شناخت حوادث و عبرت گرفتن

و لقد كذبت رسل من قبلك فصبروا... حتى أتتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 266

5 - انعام - 6 - 63 - 13

13 - بررسی و تأمل در مورد گرایشها و انگیزه های فطری آدمی، منبعی برای شناخت

من ینجیکم . . . تدعونه تضرعا و خفیه لئن أنجنا من هذه لنکونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 6

6- قرآن، منبعی برای آشنایی به تاریخ بشر و فرجام پیشینیان

ذلک من أنباء القرى نقصه علیک منها قائم و حصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 12

12- تاریخ و حوادث آن، منبعی برای درس آموزی، پندگیری و شناخت حقایق

و جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکرى للمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 11

11- قرآن، منبعی برای آگاهی به تاریخ و سرگذشت پیشینیان

و إن كنت من قبله لمن الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 8

8- طرح پرسش و آن گاه مراجعه به قرآن برای پاسخ یابی، توصیه خداوند به انسانها

لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للسانین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 102 - 4

4- قرآن منبعی برای آشنایی به تاریخ بشر و شناخت رویداد های مهم تاریخی و حوادث مخفی مانده برای بشر

ذلك من أنباء الغيب نوحیه إلیك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 9

9- تفکر ، ابزاری برای شناخت خداوند و پدیده های هستی منبع شناخت اوست .

هو الذی مدّ الأرض . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 10

10- عقل ابزاری برای شناخت ربوبیت خدا و پدیده های طبیعی ، منبعی برای شناخت اوست .

ص: 267

إن فی ذلك لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 37 - 2

2- قرآن حکم و قانون الهی و منبع شناخت حقایق و معارف دینی است .

و کذلک أنزلنه حکماً

حکم کردن به چیزی آن است که داوری کنی و اعلام داری که آن چیز این گونه است و یا این گونه نیست (مفردات راغب). بر این اساس «قرآن حکم است»؛ یعنی، داوری می کند و بیان می کند که چه چیز چگونه است و یا چگونه نیست و این معنا شامل همه قوانین، حقایق و معارفی می شود که خداوند اثباتاً و یا نفیاً در قرآن بیان کرده است و درباره آن قضاوتی دارد؛ مانند اینکه خداوند شریکی ندارد، قیامت حق است و یا روزه بر شما واجب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 27 - 14، 15

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی، در شناخت حقایق تاریخی و معرفتی، نباید به راهی جز وحی الهی، اعتماد کنند .

واتل ما أوحی إلیک . . . و لن تجد من دونه ملتحداً

15- توجیه ناپذیری و نادرستی اعتماد بر غیر خدا برای شناخت حقایق، مقتضی روی آوردن به تلاوت وحی الهی و پیروی از آن است .

واتل ما أوحی إلیک . . . و لن تجد من دونه ملتحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 13

13- تاریخ جوامع و امت ها، منبعی برای شناخت و عبرت است .

و کم أهلكنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 6

6- بررسی تاریخ و پیدایش و زوال تمدن ها، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی و درک حقایق قرآن

فَاتِّمَّا يَسِّرْنَاهُ .. لِنُنذِرَ بِهِ ... وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 45 - 4

4- وحی ، منبع اصلی معرفت دینی و شناخت تعالیم الهی است .

قل إِنَّمَا أَنْذَرُكُمْ بِالْوَحْيِ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبر(صلی الله علیه و آله) مأمور بود تنها بر اساس وحی الهی، به انذار مردم بپردازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 30 - 5

ص: 268

5- تاریخ ، منبعی برای درس آموزی و عبرت گیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 7

7- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 5

5- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 3

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 12

12 - آسمان ها و زمین و موجودات عالم ، از منابع شناخت اند .

أَوَّلَمْ يَتَفَكَّرُوا .. مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا

ص: 269

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 5

5 - تاریخ ، از منابع شناخت است .

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 8

8 - تاریخ ، از منابع شناخت است .

قل سيروا في الأرض فانظروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 7

7 - تاریخ ، از منابع شناخت

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم و كانوا أشد منهم قو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 7

7 - تاریخ و آثار باقی مانده از اقوام و ملل پیشین ، درس آموز و بستری برای شناخت حقایق

ثم دمرنا الآخرين . و إنكم لتمرّون عليهم ... أفلاتتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 3

3 - تاریخ ، از منابع معرفت و شناخت حقایق

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 4

4- نیاز بشر، به وحی و دین الهی در شناخت حق و راه درست

فلما جاءهم بالحق من عندنا

برداشت یاد شده از آمدن قید «عندنا» برای «حق» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 3

3- تاریخ، از منابع معرفت و شناخت حقایق

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

ص: 270

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 16

16 - مطالعه کتاب آفرینش ، از راه های خدا شناسی است .

قل أنتم لتكفرون بالذی خلق .. ذلك تقدیر العزیز العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 9

9 - تاریخ ، منبع شناخت سنت های الهی در جوامع انسانی است .

و کم أرسلنا .. فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

اشاره به سرگذشت پیامبران و سرنوشت مخالفان آنان، می تواند بیانگر این نکته باشد که نگرش در تاریخ، خود راهی برای شناخت سنت های الهی در جوامع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 4

4 - تاریخ ، راهنمای آدمی به سنت های تخلف ناپذیر الهی است .

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 5 - 10, 11

10 - خردورزی ، زمینه دستیابی انسان به جهان بینی الهی و فهم و شناخت نشانه های خداوند در پهنه گیتی

ءایت لقوم یعقلون

11 - لزوم به کارگیری اندیشه و فکر ، در شناخت اسرار طبیعت برای ره یابی به آیات الهی

ءایت لقوم یعقلون

تعبیر «لقوم یعقلون» تشویق ضمنی به تعقل و اندیشه برای شناخت آیات تکوینی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 3 - 11

11 - طبیعت و جهان آفرینش ، بستر خداشناسی

الذی خلق سبع سموت . . . هل تری من فطور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 4

4 - طبیعت ، بستر خداشناسی

خلق سبع سموت . . . ثم ارجع البصر کرتین . . . و هو حسیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 5

ص: 271

5- لزوم شناخت دین و آشنایی با تعالیم پیامبران ، از راه شنیدن صحیح و اندیشه و تعقل

وقالوا لو كنا نسمع أو نعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 19 - 9

9- طبیعت ، بستر خداشناسی است .

أولم يروا إلى الطير... ما يمسكهن إلا الرحمن إنه بكل شيء بصير

89- موانع استفاده از ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 12

12- روحیه حق ناپذیری ، مانع بهره‌وری صحیح انسان از ابزار شناخت

فما أغنى عنهم سمعهم... إذ كانوا يجحدون بآيت الله

«إذ...» در عین حالی که ظرف «ما أغنى...» است، بیانگر علت نیز هست و تعبیر «كانوا يجحدون» رساننده استمرار است که در پرتو آن، افعال تبدیل به خصلت و روحیه می شود.

90- موانع شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 7 - 4

4- مؤثر نبودن انذار های پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کافران منکر قرآن ، ناشی از مسدود بودن ابزار درک و فهم ایشان است .

سواء عليهم ءأندرتهم أم لم تنذرهم لا يؤمنون. ختم الله على قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 4

4- قلب های بنی اسرائیل با سخت شدن ، از تراوش کمترین معرفتی ناتوان شد .

ثم قست قلوبكم .. فهى كالحجاره أو أشد قسوه و إن من الحجاره

به مقتضای ارتباط «ثم قست ..» با جمله «یریکم آیاته لعلکم تعقلون» سختی دل به نپذیرفتن معارف القاشده به آن، تفسیر شد و به مقتضای جمله «إن من الحجاره ...» سختی دل به تراوش نکردن معارف و حقایق تفسیر می شود؛ یعنی، قلب قسى نه از خارج متأثر می شود و نه از درون تراوشی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 13

13 - محدودیت توانایی انسان ، در شناخت حقیقت و مصالح و مفسد امور

خیر لکم ان کنتم تعلمون

ص: 272

جمله شرطیه «ان کنتم تعلمون»، می تواند کنایه از جهل و ناآگاهی انسان به صلاح و فساد خویش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 10

10 - حسد و تجاوز از حد ، تهدیدکننده واقعنگری و روشن بینی عالمان دینی

و ما اختلف الذین اوتوا الكتاب . . . بغیاً بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 40 - 15

15 - عوامل و اسباب مادی ، حجایی برای شناخت نفوذ مشیّت مطلق الهی *

اتّی یکون لی غلام . . . کذلک اللّٰه یفعل ما یشاء

چون خداوند امور هستی را معمولاً از راه عوامل طبیعی انجام می دهد، این پندار حاصل می شود که مشیّت الهی تنها از این راه عملی است؛ به نظر می رسد «اللّٰه یفعل ما یشاء» پس از «قد بلغنی الکبر»، اشاره به این معنا باشد که چرا همه امور را وابسته به عوامل طبیعی می دانید، در حالی که مشیّت خداوند، مطلق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 178 - 4

4 - کفر ، مانع انسان از شناخت نفع و ضرر حقیقی خود

و لا یحسبنّ الذّین کفروا انّما نملی لهم خیر لانفسهم

«الذّین کفروا»، اشاره به علیّت چنین پنداری است ؛ یعنی چون کافرنند، این گونه می پندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 18

18 - لجاجت و ناباوری ، عامل بسته شدن قلب انسان ، بر شناخت معارف الهی و تأثیرپذیری از هدایتهاست .

قلوبنا غلف بل طبع اللّٰه علیها بکفرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 25 - 4

4 - محرومیت مشرکان حق ناپذیر از فهم حقایق و معارف الهی نتیجه عملکرد خود آنهاست.

و جعلنا علی قلوبهم أكنه أن يفقهوه و فی ءاذانهم وقرا

توصیف مشرکان به «فی ءاذانهم وقرا و إن یروا .. یجادلونک ...» گویای نقش و تأثیر این عوامل در مهر خوردن به دل‌های آنان است. چنانکه موصول «یقول الذین کفروا» به جای ضمیر برای اشاره به همین جهت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 4

4 - محرومیت تکذیب کنندگان آیات الهی از راه‌های تحصیل معرفت و شناخت

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 2

2 - قلب و ادراک انسان در نتیجه کفر و لجاجت مسخ می گردد.

لئن جاءتهم آیه .. لایؤمنون. و نقلب أفئدتهم و أبصرهم

«فؤاد» به معنی قلب است و وارونه ساختن معنی فیزیکی ندارد، بلکه منقلب شدن خصوصیات و واژگون شدن آن است. لذا می توان از آن به مسخ تعبیر کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 1،6،7

1 - برخی از اقوام پیشین بر اثر کفرپیشگی و ارتکاب گناه به عذاب الهی گرفتار شدند و توان درک معارف دینی از آنان سلب شد .

أو لم یهد للذین یرثون .. أن لو نشاء أصبئهم بذنوبهم و نطبع علی قلوبهم

6 - گنهکاران و کفرپیشگان ، در خطر از دست دادن نیروی فهم و درک معارف دینی

أن لو نشاء أصبئهم بذنوبهم و نطبع علی قلوبهم

جمله «نطبع علی قلوبهم» عطف بر جمله «أصبئهم» است و فعل ماضی «اصبنا» به معنای مضارع می باشد. قابل ذکر است که حرف «لو» در این آیه بیانگر وقوع جزا برای شرط در آینده است، نه گذشته.

7 - مهر شدن قلب ها و از دست دادن توان درک معارف دین ، از کیفر های الهی است .

و نطبع علی قلوبهم فهم لایسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 10

10 - خداوند قلب های کفرپیشگان و تکذیب کنندگان انبیا را از دریافت حقایق دین و معارف الهی محروم می سازد .

کذلک یطبع الله علی قلوب الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 9

9 - مهر شدن قلب انسان در نتیجه گناه و تخلف از جهاد ، مایه ناتوان شدن وی از شناخت صحیح حقایق

و طبع الله علی قلوبهم فهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 9

9 - ابلیس ، مانع واقع بینی انسان ها در شناخت صحیح بدی ها و خوبیها

لأزیننّ لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 45 - 9

ص: 274

9- شناخت حق و حقیقت ، با مانع‌هایی بس پیچیده و نامرئی مواجه است .

و إذا قرأت القرآن .. حجاباً مستوراً

«حجاباً» بیانی است از موانع شناخت و «مستوراً» نشان پیچیدگی و نامرئی بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 10

10- غرور و استکبار ، زمینه ساز انحراف در بینش و از موانع شناخت است .

أنا أكثر منك مالاً .. قال ما أظن أن تبید هذه أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی ، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5- پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 7

7- روحیه عناد و حق ناپذیری ، مانع از درک صحیح حقایق و تصمیم گیری به موقع

ففقروها فأصبحوا ندمین

ثمودیان تا قبل از کشتن ناقه، به امکان نزول عذاب نیندیشیدند؛ چرا که کفر و عنادشان مانع از درک این حقیقت بود؛ ولی به مجرد کشتن ناقه و مشاهده نشانه های عذاب، آثار پشیمانی آنان را فرا گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 5

5 - مصمم بودن بر حق ناپذیری ، مانع از شناخت حق با همه روشنی آن

إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ .. . وَلَا تَسْمَعُ الصَّمَّ الدَّعَا إِذَا وَلَّوْا مَدْبِرِينَ

قید «إِذَا وَلَّوْا مَدْبِرِينَ» بیانگر روحیه عناد و حق ستیزی است؛ یعنی، آن جا که عناد ریشه بدواند، سخن حق بی تأثیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 14

14 - بیمار دلی و نفاق ، از موانع شناخت و حق پذیری

و لَيَقُولُ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ .. . مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا

ص: 275

91- موانع شناخت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 21 - 3

3 - روحیه ناباوری و سطحی نگری، مانع رهجویی انسان به شناخت آیات الهی

آیت للموقنین .. أفلا تبصرون

تصریح به «موقنین» و تویخ کافران با عبارت «أفلا تبصرون»، می رساند که مشکل اصلی آنان - که آیات الهی را در زمین و وجود انسان، نمی بینند و یا پیام آن را درک نمی کنند - سست اندیشی، ناباوری و سطحی نگری است.

92- موانع شناخت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 8

8- همسان بودن انبیا با سایر مردم، مانع شناخت ارزش ها و توانایی های ویژه آنان

وما منع الناس .. إلا أن قالوا أبعث الله بشراً رسولاً

از اینکه مشرکان نبوت بشر را امری ناشدنی می دانستند، می تواند از این جهت باشد که آنان، پیامبران را افرادی چون خود تلقی می کردند و آنان را همچون خود، ضعیف و ناتوان می شمردند.

93- مؤمنان و شناخت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 6

6 - مؤمنان راستین، سیرکنندگان در زمین برای شناخت نشانه های خدا و تعقل در آنها

السَّحُونَ

«سیح و سیاحت» (مصدر السائحون) به معنای سیر و سفر کردن است و توصیف مؤمنان به سائحون می تواند ناظر به مطلب فوق باشد.

94- مهمترین ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - گوش ، چشم و قلب از مهم ترین ابزار شناخت و ادراک در انسان

و أضلّه الله علی علم و ختم علی سمعه و قلبه و جعل علی بصره غشوه

ص: 276

95- نعمت شناخت بدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6 - شناخت راه های نیک و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل ... و هدینه النجدین

96- نعمت شناخت نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6 - شناخت راه های نیک و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل ... و هدینه النجدین

97- نقش ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 8

8- ابزار حسی و ادراکی شناخت ، مکمل یکدیگر

و جعلنا لهم سمعًا و أبصرًا و أفنده

قرین آمدن شنوایی، بینایی و نیروی ادراک، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 3

3 - انسان ، به دلیل برخورداری از ابزار های شناخت (توانایی بر دیدن و گفتن و نیز تشخیص راه خیر و شر) توانا بر پذیرش تکالیف دشوار و برداشتن گام های سنگین در راه خیر

ألم نجعل ... فلاقتحم العقبه

98- وابستگی ابزار شناخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 8 - 3

3 - وابستگی ابزار درک و شناخت به خداوند ، دلیل آگاهی او از انفاق ها و اهداف مدعیان انفاق است .

يقول أهلكم مالاً .. ألم نجعل له عينين

ص: 277

99- هجرت برای شناخت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 3

3 - لزوم هجرتِ گروهی از هر جامعه، به سوی مراکز علمی، برای کسب شناخت اسلام و تفقه در دین

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقها فی الدین

ص: 278

1- تعطیلی شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 1,2

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

2 - گروهی از بنی اسرائیل حکم خداوند را پاس نداشتند و تعطیلی روز شنبه را شکستند .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 9,12

9 - خداوند ، روز شنبه را به عنوان روز تعطیل رسمی یهودیان اعلام کرد .

و قلنا لهم لاتعدوا فی السبت

چون نهی از تجاوز به روز شنبه اختصاص داده شده است و «سبت» در لغت به معنای تعطیلی و دست از کار کشیدن است، معلوم می شود مراد از تجاوز در روز شنبه این است که تعطیلی را بشکنند و رعایت نکنند، بنابراین جمله «لاتعدوا فی السبت» می رساند که تعطیلی روز شنبه فرمانی از جانب خدا برای بنی اسرائیل بوده است.

12 - ورود خاضعانه به بیت المقدس و رعایت قانون تعطیلی روز شنبه ، از جمله پیمان های خداوند با یهود

و قلنا لهم ادخلوا . . . و أخذنا منهم میثقاً غلیظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 1,2,6

1 - خداوند کار و فعالیت در روز شنبه را برای یهود تحریم کرده بود .

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می شود. بنابراین «يوم السبت» یعنی روز تعطیلی و استراحت و «يوم لا يسبتون» یعنی روزی که تعطیل نمی کردند و روز کاری بود. «عدوان» (مصدر يعدون) به معنی تخلف و تجاوز است. تجاوز در روز تعطیل به معنای شکستن تعطیلی است. بنابراین مطلق کار در آن روز حرام بوده و ماهیگیری به عنوان یک مصداق تحقق یافته حرمت مطرح است.

2 - یهودیان ساکن در آبادی ایله واقع در ساحل دریای سرخ ، حکم تعطیلی روز شنبه را با ماهیگیری در آن روز نقص می کردند .

و سئلهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر إذ يعدون . . . إذ تأتئهم حيتانهم

«ال» در «البحر» عهد ذهنی است و چنانچه مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. مراد از «القریه»، بنابر آنچه میان اهل تفسیر معروف است، آبادی ایله (شهری بین شام و مصر) می باشد.

6 - ماهیان در روز شنبه (روز تعطیلی کار در آیین یهود) به ساحل دریای مجاور ایله هجوم می آوردند و بر سطح آب آشکار می گشتند .

إذ تأتئهم حيتانهم يوم سبتهم شرعاً

«شرع» جمع شارع است. در لسان العرب آمده است: «حیتان شرع» یعنی ماهیانی که از عمق آب به سوی ساحل می آیند. برخی از اهل لغت گفته اند که «حیتان شرع» یعنی ماهیانی که سر از آب بیرون می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 7

7 - شکستن حرمت تعطیلی روز شنبه گناهی بزرگ در آیین یهود و در پی دارنده عذاب شدید

اللّه مهلكهم أو معذبهم عذاباً شديداً

شدت عذاب، حکایت از بزرگی گناه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 1

1- تعیین روز شنبه به عنوان روز تعطیلی ، تکلیفی مختص یهود

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

«سبت» از نظر ریشه لغوی به معنای «قطع» است و مقصود از آن در این آیه، تعطیلی روز شنبه برای یهود است؛ چون در روز تعطیلی تمامی کارها و تلاشها قطع می شود.

2- حرمت کار در شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 1

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

3- روزه در پنج شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 280

22 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل: « توبوا إلى الله توبه نصوحاً » قال: هو صوم « يوم الأربعاء » و « يوم الخميس » و « يوم الجمعة » ;

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجل «توبوا إلى الله توبه نصوحاً» روایت شده که توبه نصوح، روزه گرفتن در روزهای چهارشنبه، پنج شنبه و جمعه است». شاید مراد این باشد که روزه در این ایام، مانند توبه نصوح موجب آمرزش گناهان است و شاید مقصود این باشد که از شرایط توبه نصوح، روزه گرفتن در این ایام است.

4- شنبه در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 3، 1

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

3 - خداوند ، اصحاب سبت (تجاوزکاران یهود در روز شنبه) را به بوزینه هایی مطرود تبدیل کرد .

فقلنا لهم كونوا قردة خسئين

«قرد» (مفرد قردة) به معنای میمون است. «خاسی» به معنای مطرود و نیز به معنای حقیر و ذلیل می باشد و کلمه «خاسئین» خبر دوم برای «کونوا» است.

5- شنبه در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 9، 10، 12

9 - خداوند ، روز شنبه را به عنوان روز تعطیل رسمی یهودیان اعلام کرد .

و قلنا لهم لا تعدوا في السبت

چون نهی از تجاوز به روز شنبه اختصاص داده شده است و «سبت» در لغت به معنای تعطیلی و دست از کار کشیدن است، معلوم می

شود مراد از تجاوز در روز شنبه این است که تعطیلی را بشکنند و رعایت نکنند، بنابراین جمله «لاتعدوا فی السبت» می رساند که تعطیلی روز شنبه فرمانی از جانب خدا برای بنی اسرائیل بوده است.

10 - حرمت ماهیگیری در روز شنبه بر یهود و نهی الهی از مخالفت با آن

وقلنا لهم لاتعدوا فی السبت

مقید شدن «لاتعدوا» به «فی السبت» حکایت از آن دارد که روز شنبه دارای حکمی خاص برای یهودیان بوده است که با توجه به دیگر آیات می توان گفت مراد از آن حکم، حرمت ماهیگیری است.

12 - ورود خاضعانه به بیت المقدس و رعایت قانون تعطیلی روز شنبه ، از جمله پیمان های خداوند با یهود

وقلنا لهم ادخلوا . . . و أخذنا منهم میثقاً غلیظاً

ص: 281

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 10, 9, 6, 2, 1

1 - خداوند کار و فعالیت در روز شنبه را برای یهود تحریم کرده بود .

إذ يعدون في السبت . . . و يوم لا يسبتون

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می شود. بنابراین «يوم السبت» یعنی روز تعطیلی و استراحت و «يوم لا يسبتون» یعنی روزی که تعطیل نمی کردند و روز کاری بود. «عدوان» (مصدر يعدون) به معنی تخلف و تجاوز است. تجاوز در روز تعطیل به معنای شکستن تعطیلی است. بنابراین مطلق کار در آن روز حرام بوده و ماهیگیری به عنوان یک مصداق تحقق یافته حرمت مطرح است.

2 - یهودیان ساکن در آبادی ایله واقع در ساحل دریای سرخ ، حکم تعطیلی روز شنبه را با ماهیگیری در آن روز نقص می کردند .

و سئلهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر إذ يعدون . . . إذ تأتيهم حيتانهم

«ال» در «البحر» عهد ذهنی است و چنانچه مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. مراد از «القرية»، بنابر آنچه میان اهل تفسیر معروف است، آبادی ایله (شهری بین شام و مصر) می باشد.

6 - ماهیان در روز شنبه (روز تعطیلی کار در آیین یهود) به ساحل دریای مجاور ایله هجوم می آوردند و بر سطح آب آشکار می گشتند .

إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم شرعاً

«شرعاً» جمع شارع است. در لسان العرب آمده است: «حيتان شرع» یعنی ماهیانی که از عمق آب به سوی ساحل می آیند. برخی از اهل لغت گفته اند که «حيتان شرع» یعنی ماهیانی که سر از آب بیرون می کنند.

9 - وفور ماهی در روز شنبه (روز حرمت صید بر یهودیان) ، وسیله آزمون مردم ایله از سوی خداوند

كذلك نبلوهم

10 - وفور ماهی در روز شنبه و ظهورشان بر سطح آب ، محرک یهودیان ایله به تعدی از حکم خدا

إذ يعدون في السبت إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم شرعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 7, 2

2 - اکثریت ساکنان ایله به گناه صید ماهی در روز شنبه آلوده شدند .

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

تعبیر از تجاوزگران با کلمه «قوما» می تواند گویای برداشت فوق باشد.

7- شکستن حرمت تعطیلی روز شنبه گناهی بزرگ در آیین یهود و در پی دارنده عذاب شدید

اللّٰه مهلكهم أو معذبهم عذاباً شديداً

شدت عذاب، حکایت از بزرگی گناه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 6

6- یهودیان متخلف از حکم روز شنبه (حرمت تلاش برای کسب مال و صید ماهی) مردمانی فاسق و ظالم در پیشگاه خداوند

و أخذنا الذين ظلموا بعذاب بئس بما كانوا يفسقون

ص: 282

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 1,7

1- تعیین روز شنبه به عنوان روز تعطیلی ، تکلیفی مختص یهود

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

«سبت» از نظر ریشه لغوی به معنای «قطع» است و مقصود از آن در این آیه، تعطیلی روز شنبه برای یهود است؛ چون در روز تعطیلی تمامی کارها و تلاشها قطع می شود.

7- اختلاف یهود درباره روز تعطیلی ، اختلافی دامنه دار و بی فرجام

وإن ربك ليحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به «سبت» برگردد. گفتنی است فعل مضارع «یختلفون» همراه با فعل «کانوا» دلالت بر استمرار و دوام مضمون آن دارد.

6- صید ماهی در شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 65 - 10

10 - از امام سجاد (ع) روایت شده است: «... أما القرده فكانوا قوماً من بني اسرائيل... اعتدوا في السبت فصادوا الحيتان فمسخهم الله قرده...»

... اما بوزینه ها گروهی از بنی اسرائیل بودند ... که در روز شنبه از دستور الهی سرپیچی کرده به صید ماهی پرداختند و خداوند آنان را به صورت بوزینه مسخ کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 2

2 - اکثریت ساکنان ایله به گناه صید ماهی در روز شنبه آلوده شدند .

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

تعبیر از تجاوزگران با کلمه «قوما» می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 6، 2

2 - خداوند یهودیان متمرّد در آبادی ایله را پس از مداومت بر صید ماهی در روز شنبه و بی اعتنایی به مواعظ اصلاحگران به عذابی شدید گرفتار ساخت .

فلما نسوا ما ذکرنا به .. أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس

«بئیس» به معنای شدید است.

6 - یهودیان متخلف از حکم روز شنبه (حرمت تلاش برای کسب مال و صید ماهی) مردمانی فاسق و ظالم در پیشگاه خداوند

و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس بما كانوا یفستقون

ص: 283

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 1,3

1 - خداوند یهودیان ایله را به خاطر شکستن قانون روز شنبه با صید ماهی ، به بوزینگانی مطرود مبدل ساخت .

فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم کونوا قرده خسین

«عتو» (مصدر عتوا)، به معنای عصیان و سرکشی است. مراد از «ما نهوا عنه» صید ماهی در روز شنبه است.

3 - خداوند یهودیان ایله را پس از عبرت نگرفتن از عذاب نازل شده بر آنان و اصرارشان بر صید ماهی ، به بوزینه تبدیل کرد .

و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس .. فلما عتوا عن ما نهوا عنه

واق--ع شدن جمله «فلما عتوا» پس از «أخذنا الذین ظلموا ..»، بیانگر این است که متجاوزان پس از مبتلا شدن به عذاب دنیوی همچنان به صید ماهی در شنبه ادامه می دادند.

7- عوامل تعطیلی شنبه در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 3

3- اختلاف یهود در تعیین روز تعطیلی ، عامل معین شدن روز شنبه برای آنان

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

برداشت فوق بنابراین نکته است که «جعل السبت» معلول و پیامد «اختلفوا فیه» باشد و ضمیر «فیه» به معنای لغوی سبت - که روز تعطیل است - باز گردد و نه به معنای اصطلاحی آن که روز شنبه است.

8- فلسفه تعطیلی شنبه در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 2

2- قانون تعطیلی روز شنبه حکمی علیه یهودیان ، به جرم اختلافشان درباره دین توحیدی ابراهیم (ع) بود .

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

آیه شریفه، پاسخی است از این سؤال که: در دین ابراهیم(ع) و ادیان پس از آن حضرت، روز جمعه به عنوان روز تعطیل تعیین شده بود،

پس چرا در دین یهود روز شنبه اعلان شد؟ پاسخ این است که: این حکم مختص به یهودیان بود که به جرم اختلافشان در دین ابراهیم(ع) وضع گردید. گفتنی است ضمیر «فیه» به حضرت ابراهیم(ع) با تقدیر مضاف؛ یعنی، ملته باز می گردد.

9- کیفر صید در شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 1

ص: 284

1 - خداوند یهودیان ایله را به خاطر شکستن قانون روز شنبه با صید ماهی ، به بوزینگانی مطرود مبدل ساخت .

فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم كونوا قردة خسئين

«عتو» (مصدر عتوا)، به معنای عصیان و سرکشی است. مراد از «ما نهوا عنه» صید ماهی در روز شنبه است.

10- ماهی گیری یهود در شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 14، 2

2 - یهودیان ساکن در آبادی ایله واقع در ساحل دریای سرخ ، حکم تعطیلی روز شنبه را با ماهیگیری در آن روز نقص می کردند .

و سئلهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر إذ يعدون .. إذ تأتيهم حيتانهم

«ال» در «البحر» عهد ذهنی است و چنانچه مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. مراد از «القرية»، بنابر آنچه میان اهل تفسیر معروف است، آبادی ایله (شهری بین شام و مصر) می باشد.

14 - فسق و تبهکاری دیرینه مردم ایله ، موجب آزمون آنان با فراهم آوردن زمینه ای مساعد (تسهیل ماهیگیری در شنبه و نایاب شدن ماهی در غیر آن روز) برای سرپیچی از حکم تحریم صید

كذلك نبلوهم بما كانوا يفسقون

«كذلك» اشاره است به معنایی که از «إذ تأتيهم حيتانهم ..» به دست می آید.

ص: 285

9- شنوایی

1- شنوایی

آثار ایمان به شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 40 - 20، 11

11 - ترس از خداوند ، بازدارنده انسان از سرکشی در برابر او است .

فأما من طغى . . . وأما من خاف مقام ربّه

تقابل طغیان گران و خداترسان در فرجام خویش، گویای ناسازگاری خداترسی با طغیان گری است.

20 - « عن أبي عبد الله (ع) . . . قال : من علم أنّ الله يراه و يسمع ما يقول و يعلم ما يعمله من خير أو شرّ فيحجزه ذلك عن القبيح من الأعمال فذلك الذي « خاف مقام ربّه و نهى النفس عن الهوى » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: . . . کسی که بداند خدا او را می بیند و آنچه را می گوید، می شنود و از آنچه عمل می کند - خوب یا بد - آگاه است و این دانستن مانع کارهای زشت او گردد؛ این شخص کسی است که از مقام پروردگارش ترسیده و نفس را از هوا بازداشته است».

2- آثار حق شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 2

2- داشتن گوش شنوا و دلی حق پذیر ، از شرایط و زمینه های درس آموزی و پندگیری

لنجعلها لكم تذكرة و تعيها أذن وعيه

«وعى» (مصدر «تعيتها») و «واعيه» به معنای نگه داری شیء و فهم و پذیرش آن است (لسان العرب). گفتنی است اسناد «وعى» به «أذن»، اسناد مجازی و مقصود از آن دل و جان حق پذیر است.

3- آثار ذکر شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توجه به انحصار عزت برای خداوند و شنوایی و دانایی مطلق او، برطرف کننده اندوه ایجاد شده از جنجال های تبلیغاتی

ص: 286

دشمنان است .

و لا يحزنك قولهم إن العزه لله جميعاً هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 21

21 - توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی ، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ..

جمله «و الله سميع عليم» استینافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 60 - 12

12 - توجه و اعتقاد به شنوایی و دانایی خداوند ، بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی است .

و القواعد من النساء الّتی لایرجون نکاحاً فلیس علیهن جناح أن یضعن ثیابهنّ .. و

جمله «و الله سميع عليم» استینافیه تعلیلیه و در مقام تهدید زنانی است که احیاناً بخواهند از حکم حجاب و عفاف سرپیچی کنند و یا از موارد استثنا، سوء استفاده کنند. از این رو آمدن چنین جمله ای و یادآوری صفت شنوایی و دانایی خداوند، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 10

10 - توجه به شنوایی و آگاهی خداوند ، مستلزم رعایت تقوا و سبقت نگرفتن بر حکم خدا و رسول

لَاتَقَدَّمُوا .. و اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

4- آثار شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بینایی و شنوایی باطنی انسان (توانایی درک و فهم حقایق) گرایش دهنده او به توحید ، ایمان به قرآن و انجام اعمال صالح

مثل الفريقین كالأعمى والأصمّ والبصیر والسمیع

5- آثار شنوایی اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 287

8- شنوایی و بینایی کافران در قیامت ، موجب نجات آنان نمی گردد .

أسمع بهم وأبصر يوم يأتوننا لكن الظلمون اليوم في ضلل مبين

«ال» در «اليوم» چنانچه عهد ذکری باشد، مراد روز قیامت است که در «يوم يأتوننا» مطرح شده است و «لكن» استدراک از توهّم نجات است که جمله «أسمع بهم وأبصر» آن را پدید آورده است.

6- آثار شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 13

13- خداوند - به دلیل مالکیت انحصاری و بینایی و شنوایی ژرف - تنها مرجع شایسته ، برای دریافت اطلاعات صحیح در باره حیات انسان های پیشین است .

قل الله أعلم بما لبثوا له غيب .. أبصر به و أسمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 6

6 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إتني معكما أسمع وأرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 3

3 - شنوایی و علم گسترده و بی همتای الهی ، مقتضی توکل کردن بر او در تنگناها

و توکل علی العزیز الرحیم .. إنه هو السميع العليم

«إنه هو السميع...» می تواند تعلیل برای امر به توکل باشد؛ یعنی، بر او توکل کن؛ زیرا او شنوای راز و نیازهای شما و دانا به چگونگی برداشتن تنگناها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- شنوایی و بینایی مطلق خداوند، دلیل به حق بودن داوری او در میان بندگان

والله يقضى بالحقّ .. إنّ الله هو السميع البصير

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إنّ الله هو السميع البصير»، در مقام تعلیل برای جمله «والله يقضى بالحقّ» می باشد.

7- آثار عقیده به شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 288

21 - توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی ، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ..

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - توجه و اعتقاد به شنوایی و دانایی خداوند ، بازدارنده آدمی از گناه و قانون شکنی است .

و القواعد من النساء الّ-تی لایرجون نکاحاً فلیس علیهن جناح أن یضعن ثیابهنّ . . . و

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه و در مقام تهدید زنانی است که احیاناً بخواهند از حکم حجاب و عفاف سرپیچی کنند و یا از موارد استثنا، سوء استفاده کنند. از این رو آمدن چنین جمله ای و یادآوری صفت شنوایی و دانایی خداوند، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

8- ابداع حس شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - دستگاه شنوایی ، بینایی و تعقل انسان ، دستگاهی بدیع و بی مانند در نظام خلقت

و هو الذی أنشأ لکم السمع و الأبصر و الأفئده

«إنشاء» (مصدر «أنشأ») به ایجاد بدون طرح و الگوی قبلی، گفته می شود.

9- ارزش شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - شنوایی و دانایی مطلق، ویژگی معبود شایسته و بایسته پرستش

قل اتعبدون من دون الله... والله هو السميع العليم

13 - شنوایی و دانایی مطلق، شرط توانایی بر سود و زیان رسانی به مردم

ما لا يملك لكم ضرراً ولا نفعاً والله هو السميع العليم

به نظر می‌رسد جمله «والله...» برهانی است بر دو حقیقتی که در فراز قبل بیان شد، یکی توان خداوند به ضرر و نفع رسانی و دیگر، ناتوانی غیر خدا بر آن.

ص: 289

10- اهمیت شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 6,7

6 - شنوایی و بینایی ، از مهمترین و کارآمدترین قوای موجود در انسان

أمن يملك السمع والأبصر

گزیش دو قوه «شنوایی» و «بینایی»، از میان دیگر قوا، مفید برداشت فوق است.

7 - شنوایی و بینایی و دیگر حواس ، از جلوه های ربوبیت خدا بر انسانها

أمن يملك السمع والأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 4,8

4- شنوایی ، بینایی و قلب (مرکز ادراک) مهم ترین ابزار شناخت

و الله أخرجكم .. لاتعلمون شيئاً و جعل لكم السمع والأبصر والأفئده

8- توجه به اهمیت شنوایی ، بینایی و ادراک ، مستلزم سپاسگزاری انسان از خداوند

و جعل لكم السمع والأبصر والأفئده لعلكم تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 100 - 5

5- شنوایی ، نعمتی مهم برای انسان ، حتی برای دوزخیان در جهنم

و هم فيها لايسمعون

از این که در اوصاف دوزخیان این جهت ذکر شده، به دست می آید که شنوایی نعمتی است که خداوند از دوزخیان سلب کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 7

7- اهمیت ویژه بینایی ، شنوایی و نیروی ادراکی انسان ، در مقایسه با سایر نعمت های الهی

و لقد مکنّهم .. و جعلنا لهم سمعاً و أبصاراً و أفئده

از اختصاص به ذکر یافتن چشم، گوش و قلب، مطلب بالا استفاده می شود.

11- ایمان به شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 10

10 - ایمان به شنوایی مطلق و علم فراگیر خدا ، در پی دارنده توکل آدمی بر او

إنه هو السميع العليم

جمله «إنه ..» تعلیلی است برای لزوم توکل بر خدا

ص: 290

12- پرسش از شنوایی بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 1

1 - پرسش بیدارگر ابراهیم از قوم بت پرست خویش درباره شنوایی بت ها

قال هل يسمعونكم إذ تدعون

13- حس شنوایی و خواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 11 - 5

5- حس شنوایی ، رابطه نزدیکی با خواب انسان دارد . *

فضربنا على آذانهم في الكهف سنين عدداً

به خواب بردن را با «زدن حجاب و مانع بر گوش ها» بیان کردن - که مفاد «ضربنا ..» است - می رساند که ارتباط تنگاتنگی میان خواب و حس شنوایی وجود دارد.

14- حق شنوایی رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 9

9- رهبران و داوران جامعه الهی ، باید نصیحت پذیر و حق شنو باشند .

فاحكم بيننا بالحق ولا تشطط

15- دلایل شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 12

12- مالکیت یگانه خداوند بر هستی ، دلیل آگاهی ژرف او بر تمامی دیدنی ها و شنیدنی ها است .

له غيب السموت و الأرض أبصر به و أسمع

ص: 291

16- سلب شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 3,5

3 - توانایی خداوند بر گرفتن قوه شنوایی و بینایی و از کار انداختن قوه درک انسان

إن أخذ الله سمعكم وأبصركم وختم على قلوبكم

5 - اگر خداوند نعمت بینایی، شنوایی و ادراکی انسان را سلب کند، معبودهای باطل قدرت بازگرداندن آنها را ندارند.

إن أخذ الله سمعكم . . . من إله غير الله يأتیکم به

17- شگفتی شنوایی اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 1

1- کافران در قیامت و به هنگام حضور در پیشگاه خداوند، شنوایی و بینایی اعجاب برانگیزی برخوردار خواهند بود.

أسمع بهم وأبصر يوم يأتوننا

«أسمع بهم» و «أبصر» صیغه های تعجب هستند، یعنی چقدر شنوا و بینا هستند!؟.

18- شنوایی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 5

5 - حواس آدمی (شنوایی، بینایی و...) از ابزار درک و شناخت اوست.

صم بکم عمی فهم لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 4

4 - انسان، برخوردار از قدرت شنوایی، بینایی و تعقل

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

مقصود از «أفئده» - به قرینه «سمع» و «أبصار» - عقول است و استعمال این واژه در معنای یاد شده، در قرآن بسیار شایع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 2 - 9

9 - خداوند ، انسان را شنوا و بینا آفرید .

فجعلنه سمیعاً بصیراً

ص: 292

19- شنوایی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 2

2- جنیان ، قادر به شنیدن و درک کلمات انسان

و إذ صرفنا إليك نفراً من الجنّ يستمعون القرآن

استماع جنیان نسبت به قرآن، آنگونه که از ظاهر آیه استفاده می شود امری اعجازگونه نبوده و به شکل طبیعی صورت گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6 - جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا إنا سمعنا قرءاناً عجباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 7

7 - جن ، دارای قدرت شنوایی و تشخیص حق از باطل در معارف الهی

و أنّا لمّا سمعنا الهدى ءامنا به

20- شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 11

11 - تنها خداوند شنوای دعای بندگان ، اجابت کننده درخواست های ایشان و آگاه به نیاز های آنان است .

ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم

شنوا بودن خداوند به مناسبت جمله قبل - که حاوی دعا و درخواست است - کنایه از اجابت کردن و برآورده ساختن تقاضاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند، اقرار و اعتراف انسان ها را به ارکان ایمان، می شنود و به اندیشه ها و باور های آنان آگاه است.

فإن آمنوا... فقد اهتدوا... وهو السميع العليم

در برداشت فوق، جمله «و هو السميع العليم» در ارتباط با صدر آیه معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 17، 15، 13

13 - اعتقاد عمیق همسر عمران، به شنوایی و علم گسترده الهی

ص: 293

رَبِّ . . . أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

15 - اقرار به شنوایی و علم گسترده الهی ، ادب دعا

رَبِّ . . . أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

17 - احساس حضور در پیشگاه پروردگار شنوا و دانا ، ادب دعا

رَبِّ . . . فَتَقْبَلُ مِنِّي أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«احساس حضور»، از ضمائر خطاب استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 10

10 - خداوند ، شنوای سخنانی که بدی ها و زشتی های مردم را آشکار می کند و موجب هتک حرمت آنان گردد .

لَا يَحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ . . . وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 11

11 - تنها خداوند ، شنوای درخواست ها و آگاه به سود و زیان انسانهاست .

مَا لَكُمْ لِكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 6

6 - شنوایی و دانایی خداوند، تضمین کننده حسابرسی از بندگان در روز قیامت

لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ . . . وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 14، 15

14 - کمال دین و تبدیل ناپذیری کلمات خدا بر اساس شنوایی و علم گسترده اوست.

و تمت كلمت . . . و هو السميع العليم

15 - خداوند شنوای گفته ها و خواسته های مشرکان و آگاه به همه جوانب آن است.

و أقسموا بالله . . . زخرف القول غرورا . . . و تمت كلمت ربك . . . و هو السميع العليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 11

11 - خداوند شنوا و دانا شایسته پیروی است، نه اکثریت تابع گمانهای واهی

و هو السميع العليم. و إن تطع أكثر من فی الأرض . . . إن يتبعون إلا الظن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 4,6

4 - خداوند ، شنوای گفته ها و آگاه به خواسته هاست .

ص: 294

إنه سمیع علیم

6- باور به شنوایی و آگاهی گسترده خداوند مایه التجا به او در برابر وسوسه گری های شیطان

فاستغذ باللّه إنه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 201 - 4

4- باور به شنوایی و آگاهی خدا، زمینه ساز دور ماندن از وسوسه های شیطان و رهیدن از دام اوست .

تذکروا فإذا هم مبصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق «تذکروا»، به قرینه فراز قبل (إنه سمیع علیم)، شنوایی و آگاهی خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 17 - 11

11- شنوایی و علم گسترده الهی، پشتوانه امداد مؤمنان و اجابت استغاثه آنان

إذ تستغیثون .. إن الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن الله ..» ناظر به آیه نهم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 42 - 18

18- خداوند، شنوای گفتارها و آگاه به اندیشه ها و رفتارها

وإن الله لسمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 53 - 13، 14

13- خداوند، شنوای گفتارها و آگاه به اندیشه ها و کردارها

وأن الله سمیع علیم

14 - کیفرد خداوند برای کافران ، متکی بر شنوایی و علم گسترده اوست .

و أن الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 9

9 - تنها خداوند شنوای گفتار ها و آگاه بر اندیشه ها

إنه هو السمع العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 12

12 - خداوند ، شنوای دعای بندگان و اجابت کننده آن است .

فاستجاب له ربه . . . إنه هو السمع

ص: 295

«سمیع» علاوه بر اینکه دلالت بر شنوایی خداوند دارد، به قرینه «فاستجاب له ربه» حاکی از اجابت دعا نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 39 - 16

16 - خداوند، شنوا و اجابت کننده دعاست .

إن ربِّي لسمیع الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 26 - 11

11 - خداوند نسبت به حقایق پنهان هستی، تیزبین و بسیار شنوا است .

له غیب . . . أبصر به و أسمع

به قرینه «أبصر به»، پس از «أسمع» نیز «به» در تقدیر است و هر دو، صیغه تعجب اند؛ یعنی، خداوند، چه بسیار بینا و شنوا است!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 5

5 - خداوند، شنوای هر گفتار، بینای هر کردار و دانای هر چیز است .

أسمع و أری

ذکر نشدن مفعول خاص برای فعل های «أسمع» و «أری» افاده عموم می کند. و مراد از آگاهی خداوند به تمام شنیدنی ها و دیدنی ها، علم مطلق او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 5

5 - علم و شنوایی مطلق، در انحصار خداوند است .

و هو السميع العليم

از نظر ادبی، هرگاه مبتدا معرفه و خبر دارای الف و لام باشد، مفید حصر خواهد بود. آیه شریفه از این موارد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 61 - 4

4 - خدا، فریاد مظلوم را می شنود و ظالم را می بیند .

وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

متعلق «سمیع» و «بصیر» حذف شده و تقدیر آن با توجه به آیه پیش چنین است: «وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ دَعَاءِ مَنْ بَغَى عَلَيْهِ وَبَصِيرٌ بَبْغَى الْبَاغِيَّ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 76 - 3

3 - شنوایی، بینایی و نیز در دست داشتن زمام همه امور، نشانه هایی از نیرومندی، عزت و شکست ناپذیری

ص: 296

خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ . . . سَمِيعٌ بَصِيرٌ . يَعْلَمُ . . . وَإِلَى اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 2،4

2 - شنوایی و علم مطلق ، تنها از آن ذات بی مانند خداوند است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«ال» در «السمیع» و «العلیم» برای جنس (از نوع استغراق صفاتی) و مفید حصر است؛ یعنی، تنها او است که شنوایی اش بی حد و دانایی اش مطلق است.

4 - خداوند ، دارای شنوایی و علم همه جانبه بر احوال و نیاز های خلق

الذی یریک حین تقوم . و تقلّبک فی السجّدين . إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 8

8 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه کيفر و پاداش آدمیان پس از رستاخیر است .

ما خلقکم و لابعثکم إلاّ کنفس و حده إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

احتمال دارد ذکر «إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ» پس از بیان قدرت خداوند بر بازآفرینی انسان ها پس از مرگ، به این جهت باشد که بازآفرینی، برای حساب رسی اعمال است و پشتوانه آن هم، آگاهی خداوند از اعمال انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 13

13 - شنوا و بینا بودن خداوند ، مقتضی پناه بردن بشر به او و استمداد از او ، در برابر بدی ها و دشمنی ها

فاستعذ بالله إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ»، تحلیل برای «فاستعذ» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 9

9 - شنوایی و دانایی مطلق ، در انحصار خداوند است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 80 - 4

4 - خداوند ، آگاه به هر سرّ و شنونده هر نجوا

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعُ سُرُّهُمُ وَنَجْوَاهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 6 - 8

ص: 297

8- شنوایی و دانایی مطلق ، تنها از آن خداوند است .

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 6

6- خداوند ، قادر به شنیدن و اجابت همه دعا ها و نیاز های عبادت گران خود

من أضلّ ممّن يدعوا من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيمة

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اگر غیر خدا نمی تواند نیازهای گسترده خلق را برآورده کند؛ اما خداوند قادر به اجابت هر دعا در هر زمینه و در هر زمان می باشد، چرا که او نه از دعایی غافل است و نه از اجابت آن عاجز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 1 - 8

8 - خداوند ، همه گفتگوها و سخنان محرمانه انسان ها را می شنود و بر آنها آگاهی دارد .

قد سمع الله .. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ ..» در مقام تعلیل می باشد و این تعلیل، تعمیم دهنده حکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 8

8 - نجواکنندگان هر کجا باشند ، خداوند نیز همراه با آنان است و گفتگوی آنان را می شنود .

إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا

21- شنوایی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 4

4- شیاطین ، موجوداتی با شعور و درک و دارای قوه شنوایی

إلا من استرق السمع

22- شنوایی معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 198 - 7

7 - معبود راستین باید شنوا و بینا باشد .

إن تدعوهم ... لا يسمعون... وهم لا يبصرون

ص: 298

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 7

7- شنوایی، بینایی (ادراک) و قدرت بر رفع نیاز، از شروط بدیهی معبود حقیقی است.

لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 3

3 - موجود ناتوان و ناشنوا، فاقد شایستگی برای خدا بودن و پرستیده شدن

قال هل يسمعونكم إذ تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 5

5- معبود واقعی و شایسته پرستش، توانا بر شنیدن صدای عبادت گران و قادر بر اجابت خواسته های آنان

و من أضلّ ممّن يدعوا من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيمة

خداوند، مشرکان را به سبب پرستش موجوداتی که قادر به شنوایی و اجابت دعای آنان نیستند، سرزنش کرده است. مفهوم این سخن آن است که معبود واقعی، باید قادر بر شنیدن و اجابت خواسته ها و نیازهای مخلوقات باشد.

23- شنوایی نوزاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 3

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی، بینایی و قلب به هنگام تولد، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

و الله أخرجكم من بطون أمهاتكم لاتعلمون شيئًا

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

24- قدرت شنوایی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 3

3- در آسمان ها ، خبر ها و اطلاعاتی مبادله می شود که قابل شنود برای موجوداتی چون شیاطین است .

من کلّ شیطن رجیم . إلاّ من استرق السمع

لازمه استراق سمع، وجود و تبادل اخباری است که قابل شنیدن است.

ص: 299

25- محرومان از حق شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 42 - 6, 3

3 - مشرکانی که قرآن را از زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می شنیدند و به آن ایمان نمی آوردند ، دلهایشان از شنوایی محروم و از فهمیدن حقیقت ، ناتوان بود .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

6 - مردمی که به آیات قرآن گوش سپارند و به آن ایمان نیاورند ، دلهایشان از شنوایی محروم و از فهمیدن حق ناتوان است .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

26- مرکز شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 12

12 - قلب ، مرکز آگاهی ، شنوایی و بینایی انسان

فانها لاتعمى الأبصر و لكن تعمى القلوب التى فى الصدور

27- منشأ شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 1

1 - دستگاه شنوایی ، بینایی و قوه تعقل در انسان ، جلوه هایی از تدبیر و ربوبیت خداوند

و هو الذى أنشأ لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

«فواد» (جمع «أفئدة») به معنای دل (قوه ادراک و تعقل) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 11

11 - قدرت شنوایی و بینایی و درک انسان ، از روح او است .

نفخ فيه من روحه و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

التفات از غیبت به خطاب، در آیه می تواند به این جهت باشد که پس از دمیده شدن روح، انسان، لایق خطاب می شود و این حکایت کننده آن است که روح، چنین توانی را برای انسان ایجاد می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 4

4 - خداوند ، هرکس را که بخواهد شنوا و حق پذیر می سازد .

ص: 300

إِنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَنْ يَشَاءُ

28- منشأ نعمت شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 6

6 - تنها خداوند یکتا، قادر بر بازگرداندن و اعطای شنوایی، بینایی و ادراک به انسان است.

إِن أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ . . . مِنْ إِلَهٍ غَيْرِ اللَّهِ يَا تُبٰرِكُمْ بِهِ

29- موانع حق شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 7 - 23 - 47

7- گرفتار آمدن به لعن الهی، عامل محرومیت انسان از حق شنوی و بینش صحیح

لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَرَهُمْ

30- موانع شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 8

8 - پندار مصونیت از امتحان و عذاب الهی، از میان برنده حق شنوی و بصیرت دینی بنی اسرائیل

فَعْمُوا وَصَمُوا

31- موانع شنوایی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 100 - 4

4- شدت عذاب ها و طنین فریاد، مانع شنیدن مشرکان در جهنم خواهد شد.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ بَرْدًا شَدِيدًا يُبْرِقُ مِنْهَا دُخَانٌ يَأْكُمُونَ ﴿٤٠﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤١﴾ لَّهُمْ فِيهَا أَنْجَارٌ جَارِيَةٌ فَيَتَوَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ حُبِّهَا وَيَأْكُمُونَ مِنْهَا وَيَكْفُرُونَ بِهَا وَهُمْ فِيهَا ضَالِّينَ لِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤٢﴾ لَّهُمْ فِيهَا مَشَاوِيمٌ يَأْكُمُونَ مِنْهَا وَيَكْفُرُونَ بِهَا وَيَجْرِبُونَ فَالِجَاتِ ﴿٤٣﴾ لَّهُمْ فِيهَا نَضَبٌ فَاسْمَعُوكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَا تَسْمَعُونَ ﴿٤٤﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤٥﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤٦﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤٧﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤٨﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٤٩﴾ لَّهُمْ فِيهَا مِزَابٌ سَائِغٌ يُجْرِي مِنْهَا نَافِثَاتٌ فَيَتَمَلَّقُونَ بِهَا لِهَيْبَتِ رَبِّهَا فَاتَزَلَّجْنَ فِيهَا فَالِجَاتِ ﴿٥٠﴾

32- نعمت شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 301

5- شنوایی، بینایی و قلب (قدرت ادراک)، از مهم ترین نعمت های خداوند به انسان

والله أخرجكم... و جعل لكم السمع والأبصر والأفئدة

برداشت فوق، از آن جاست که آیه شریفه علاوه بر بیان آیات قدرت الهی، در صدد برشمردن نعمتهای الهی و در مقام امتنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 7

7- بهره نگرفتن صحیح از نعمت شنوایی، بینایی و قلب برای شناخت حق، باعث مسؤولیت انسان نزد خداوند است.

ولا تتقف... إن السمع... كان عنه مسئولاً

خداوند، به منظور دور کردن انسانها از حرکت های غیر علمی، به آنان نعمت شنوایی، بینایی و قلب را یادآور شده است تا آنان، با بهره گیری صحیح از آن، به یقین دست یافته و بر اساس آن، حکم کرده و عمل نمایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 100 - 5

5- شنوایی، نعمتی مهم برای انسان، حتی برای دوزخیان در جهنم

و هم فیها لا یسمعون

از این که در اوصاف دوزخیان این جهت ذکر شده، به دست می آید که شنوایی نعمتی است که خداوند از دوزخیان سلب کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 4

4- نیروی شنوایی، بینایی و ادراکی انسان، نعمت هایی الهی و در خور شکر و سپاس گذاری

و هو الذی أنشأ لكم... قليلاً ما تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 3,5,7,8,9

3- پیدایش بشر و نعمت های نهفته در وجود او (قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل) ، نشانه و جلوه قدرت خدای رحمان

الرحمن . . . هو الذی أنشاکم و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده

5- قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل ، از نعمت های الهی و در خور شکر و سپاس

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشكرون

7- استفاده بهینه نکردن کافران تکذیب گر از نعمت شنوایی ، بینایی و تعقل

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشكرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که شکر نکردن انسان ها در برابر نعمت ها، به معنای استفاده صحیح نکردن از آنها است.

8- ناسپاسی بسیار انسان ها ، در برابر نعمت شنوایی ، بینایی و تعقل

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده

ص: 302

9- کافران لجوج و دین گریز، مردمی ناسپاس بوده و از نعمت شنوایی، بینایی و تعقل بهره کافی نبرده اند.

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشكرون

33- نقش شنوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 78 - 7

7- حس و تجربه (شنیدن و دیدن)، زمینه شکوفایی ادراک و دانش های بشر *

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

این برداشت بدان احتمال است که تقدم «السمع و الأبصار» بر «الأفئده» اشاره به مطلب مذکور داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 9

9- بینایی واقعی آدمی در داشتن ضمیری آگاه و گوش شنوا است.

فتكون لهم قلوب يعقلون بها أو أذان يسمعون بها . . . في الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 5

5- بینایی، شنوایی و نیروی ادراک، از پایه های مهم شناخت

و جعلنا لهم سمعاً و أبصاراً و أفئده فما أغنى عنهم

در آیه شریفه «سمع»، «أبصار» و «أفئده» عواملی کافی برای رهیابی انسان به حقایق معرفی شده است و قوم عاد به خاطر بهره نگرفتن از آنها، مورد سرزنش قرار گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 2 - 10

10 - شنوایی و بینایی، دو ابزار اصلی بشر برای معرفت حقایق

نبتلیه فجعلنه سمیعاً بصیراً

سمیع و بصیر قرار داده شدن بشر در آستانه آزمایش او، می تواند به این دلیل باشد که آزمایش، نیاز به شناخت مواد آزمون و راه های قبولی آن دارد. از این رو خداوند، به بشر دو ابزار شناخت (قدرت شنوایی و بینایی) عطا فرموده است تا به این معرفت دست یازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 6

6 - قدرت شنوایی و بینایی ، دو ابزار لازم برای هدایت

فجعلنه سمیعاً بصیراً . إنا هدینه السبیل

ص: 303

34- ویژگیهای شنوایی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 13

13 - شنوایی کلام انسان به وسیله خداوند از نزدیک صورت می گیرد و حجاب بُعد و دوری بین او و بندگان نیست .

إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ

ص: 304

10- شورا

1- شورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 26

26 - حاکمیت رهبری واحد ، همراه با پذیرش اصل شورا ، از ویژگی های نظام اسلامی

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله

2- آداب شورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 29

29 - لزوم توجه به نقش تعیین کننده خداوند برای موفقیت در امور ، حتی پس از مشورت و تصمیم گیری نهایی بر انجام کارها

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکل علی الله

3- شرایط شورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 23

23 - پاکی از گناهان ، از شرایط گروه مورد مشورت رهبری *

فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم فی الامر

تقدیم «عفو و استغفار» (پاک شدن از گناهان) بر مشورت، دلالت بر این دارد که فرد و یا افرادی که مورد مشورت قرار می گیرند، باید آلوده به گناه نباشند و یا از آلودگی پاک شده باشند.

ص: 305

1- آثار اذیت خانواده شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 27

27 - « عن الرضا (ع) في قول الله عز وجل: « لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشه مبينه » قال: أذاها لأهل الرجل و سوء خلقها؛

از امام رضا(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشه مبينه» روایت شده که فرمود: [مراد از فاحشه مبينه] آزار دادن زن به خانواده شوهر و بد خلقی او است».

2- آثار تقوای شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 3 - 3

3 - خداترسی و رعایت تقوا از سوی همسران (مردان و زنان مطلقه) ، موجب ازدیاد روزی و بهره مندی آنان از عطا های غیر منتظره الهی

إذا طلقتم النساء . . . من يتق الله . . . يرزقه من حيث لا يحتسب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 10

10 - خداترسی و تقوای پیشگی از مردان و زنان مطلقه ، موجب رهایی آنان از مشکلات زناشویی و آسان شدن زندگی برای آنها

واللّٰئى یسنن من المحیض . . . و من یتق الله یجعل له من امره یسرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 10، 6

6 - رعایت تقوا از سوی مردان و زنان مطلقه ، موجب زدایش بدی ها و گذشت خطاهایشان از جانب خداوند

إذا طلقتم النساء . . . و من یتق الله یکفر عنه سیئاته

10 - رعایت تقوا از سوی مردان و زنان مطلقه ، موجب بهره مند شدن آنان از اجر بزرگ الهی

فطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ . . . و من يَتَّقِ اللَّهَ . . . يعِظِمَ لَهُ أَجْرًا

ص: 306

3- اجتناب از الحاق زنازاده به شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 9

9- پرهیز از نسبت دادن فرزند زنا به همسر ، از جمله مواد مورد بیعت زنان مؤمن با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لایأتین ببهتن یفتترینه بین ایدیهنّ و أرجلهنّ

4- اختیار شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 28 - 11

11 - امر طلاق ، به دست مرد است .

فتعالین أمتّعنّک و أسرّحکنّ سراحاً جمیلاً

5- اختیارات شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 13

13 - مردان ، می توانند زنان مطلقه خود را در صورت ارتکاب عملی بسیار زشت و روشن (مانند زنا و . . .) از خانه های خویش بیرون کنند .

و لایخرجنّ إلاّ أن یأتین بفحشه مبینه

به هر عمل و گناهی که زشتی آن شدید و بزرگ باشد، «فاحشه» اطلاق می شود؛ مانند زنا در مورد زنان (برگفته از قاموس المحيط و مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 2

2 - مخیر بودن مرد ، در رجوع به همسر خویش برای تداوم زندگی مشترک و یا جدا شدن دائمی از او (از زمان اجرای صیغه طلاق تا پایان عدّه)

فامسكوهنّ بمعروف أوفارقوهنّ

6- ارزش علاقه به شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 307

2- دل‌بستگی زن، تنها به همسر خویش و چشم ندوختن به اجنبی، از جمله برترین ارزش‌های او است.

فیهنّ قصرت الطرف

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر به دست می‌آید: الف) «قاصرات الطرف» به معنای چشم نداشتن به اجنبی باشد. ب) آیه شریفه در مقام بیان بهترین ارزش‌های زنان بهشت است.

7- الحاق زنازاده به شوهر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 10

10 - شرک، سرقت، زنا، فرزندکشی، انتساب فرزند زنا به شوهران از جمله ناهنجاری‌های اعتقادی - اخلاقی زنان عرب پیش از اسلام

أن لا یشرکن ... لا یسرقن ... لا یزنین ... و لا یقتلن أولدهنّ و لا یأتین بیهتن

تصریح پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، به لزوم پرهیز زنان عرب از موارد یاد شده؛ بیانگر وجود چنین زمینه‌هایی در میان زنان عرب جاهلی است.

8- بشارت به شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 10

10 - نوید خداوند به امکان رفع مشکل زنان مطلقه و همسرانشان، در صورت رعایت تعالیم و رهنمودهای الهی

لینفق ذو سعه من سعته ... سیجعل الله بعد عسر یسراً

9- تکلیف شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 3

3 - احکام طلاق و عده زنان مطلقه، تکلیفی مهم و مؤکد برعهده همسران

فطلّقوهنّ لعدّتهنّ ... ذلک أمر الله أنزله إلیکم

مطلب یاد شده، از اطلاق تصریح «أمر الله» بر احکام مربوط به طلاق و عدّه زنان، به دست می آید.

10- تکلیف شوهران ثروتمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 308

1 - مردان متمکن و توانگر، باید به میزان توانایی و فراخ دستی خویش، هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - بپردازند.

لینفق ذو سعه من سعته

در این که حکم انفاق در این آیه، اختصاص به دوران شیردادن زنان مطلقه به نوزادشان دارد و یا شامل دوران عدّه نیز می شود، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

2 - مردان متمکن و توانا، باید به میزان توانایی و فراخ دستی خویش، هزینه زندگی زنان مطلقه خود را در دوران عدّه بپردازند.

لینفق ذو سعه من سعته

11- تکلیف شوهران فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - مردان تنگ دست، باید به مقدار توانایی خویش هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - بپردازند.

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

4 - مردان تنگ دست، باید به میزان توانایی خویش، هزینه زندگی زنان مطلقه را در ایام عدّه بپردازند.

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

12- توصیه به شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - توصیه خداوند به مردان و همسرانشان، مبنی بر رعایت تقوا و خداپرستی در مسائل مربوط به طلاق

إذا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ... وَ اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ

13- حقوق شوهر

4 - عدّه نگه داشتن زنان مطلقه، به نفع مردان، و از حقوق آنان است.

فما لكم عليهنّ من عدّه

مخاطب «لکم» در آیه، مردانی اند که زنانی را به ازدواج درآورده و آنها را مطلقه کرده اند. قرار دادن عدّه برای آنان، به مصلحت و سود آنان است.

ص: 309

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 11

11 - نقش سازنده تقوای پیشگی ، در حفظ کانون گرم خانواده ها و رعایت شدن حقوق همسران

إذا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ... وَ اتَّقُوا اللَّهَ... مِنْ يَتَّقِ... يَعِظُمُ لَهُ أَجْرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند در ضمن پنج آیه مربوط به مسائل طلاق و اختلافات خانوادگی، چهاربار، به رعایت تقوا توصیه فرموده است.

14- حمایت از شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 11

11 - زنان مطلقه و شوهران تنگ دست آنان - در صورت رعایت آموزه ها و رهنمود های الهی - مورد عنایت و حمایت خدا قرار می گیرند .

سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عَسْرٍ يُسْرًا

15- سرزنش نشوز شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 2

2- نشوز شوهر و عدم تأمین حقوق همسر ، امری ناروا و ناپسند

وإن امرأه خافت من بعلها نشوزاً أو اعراضاً فلا جناح عليهما أن يصلحا

16- علاقه به شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 56 - 1

1 - زنان بهشت ، تنها شیفته و فریفته شوهران خویش و چشم بسته بر هر اجنبی

فِيهِنَّ قَصْرَتِ الطَّرْفِ

«قاصرات الطرف» (زنان فرو هشته نگاه)، ظاهراً کنایه از چشم دریده نبودن است.

17- فرار شوهر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 310

1 - شوهران ، پیوند الفت و همراهی با همسران خویش را در قیامت نادیده گرفته و از آنان متواری خواهند شد .

يوم یفرّ المرء من ... و صحبته

«صاحبه» همسری است که با شوهر خویش ملازمت و معاشرت داشته باشد. این تعبیر حاکی از شدت حوادث قیامت است؛ به گونه ای که انسان، حتی همسری را که در دنیا با او سازگار و همراه بود، نیز رها خواهد کرد.

18- محرمیت پدر شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 18,25

18 - زنان مؤمن ، مجاز به آشکار ساختن زینت های خویش (گوشواره ، انگو گردنبند و ...) و مواضع آنها (بدن) بر شوهر ، پدر ، پدر شوهر و پسران خود هستند .

و لا یبدین زینتهنّ إلاّ لبعولتهنّ أو ءابائهنّ أو ءاباء بعولتهنّ أو ابنائهنّ

25 - پدر شوهر ، پسرهمسر ، پسر برادر ، پسر خواهر ، زنان مؤمن ، بردگان ، خدمت کاران بی میل به زن و زناشویی و کودکان بی خبر از مسائل جنسی ، از محارم زنان اند .

و لا یبدین زینتهنّ إلاّ لبعولتهنّ ... أو الطفل الذین لم یظهروا علی عورت النساء

19- محرمیت پسر شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 18,25

18 - زنان مؤمن ، مجاز به آشکار ساختن زینت های خویش (گوشواره ، انگو گردنبند و ...) و مواضع آنها (بدن) بر شوهر ، پدر ، پدر شوهر و پسران خود هستند .

و لا یبدین زینتهنّ إلاّ لبعولتهنّ أو ءابائهنّ أو ءاباء بعولتهنّ أو ابنائهنّ

25 - پدر شوهر ، پسرهمسر ، پسر برادر ، پسر خواهر ، زنان مؤمن ، بردگان ، خدمت کاران بی میل به زن و زناشویی و کودکان بی خبر از مسائل جنسی ، از محارم زنان اند .

و لا یبدین زینتهنّ إلاّ لبعولتهنّ ... أو الطفل الذین لم یظهروا علی عورت النساء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 31 - 18

18 - زنان مؤمن ، مجاز به آشکار ساختن زینت های خویش (گوشواره ، انگو گردنبند و . . .) و مواضع آنها (بدن) بر شوهر ، پدر ، پدر شوهر و پسران خود هستند .

ولا یبدین زینتهنّ إلاّ لبعولتهنّ أو ءابائهنّ أو ءاباء بعولتهنّ أو ابنائهنّ

ص: 311

21- مسؤولیت شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 4

4 - شوهران نباید - به بهانه امکان نداشتن رعایت عدالت کامل بین همسران - به برخی همسران خویش گرایش کامل و از دیگری اعراض کنند .

ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء .. فلا تميلوا كل الميل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 117 - 15

15 - شوهران باید برای رفع رنج ها و سختی های همسران خویش تلاش کنند .

فلا يخرجنكما من الجنة فتشقى

با توجه به این که دشمنی شیطان با آدم(ع) و حوا یکسان بوده است و وی در صدد آن بوده که هر دو را از بهشت بیرون کند و به مشقت اندازد؛ ولی با این حال فعل «تشقی» به صورت مفرد آمده است. بنابراین رفع رنج و سختی های حوا نیز، بر دوش آدم(ع) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 7 - 7

7 - لزوم رعایت حرمت و حفظ آبرو و حیثیت زن ، از سوی شوهر او

والذين يرمون أزواجهم .. والخمسه أن لعنت الله عليه إن كان من الكاذبين

کیفر شدن مردانی که همسران شان را متهم به زنا و فحشا کنند، حاکی از آن است که حفظ حرمت و حیثیت دینی و اجتماعی زنان، بر همسران شان واجب و لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 10، 11

10 - مردان ، حق ندارند زنان مطلقه خود را در ایام عدّه ، از خانه هایشان بیرون کنند .

لا تخرجوهن من بيوتهن

انتساب خانه ها به زنان (بیوتهن) گویای این نکته است که زنان مطلقه، باید در همان منازلی زندگی کنند که پیش از اقدام به طلاق در آن جا بوده اند.

11 - محل سکونت زنان مطلقه در ایام عدّه، همان محل پیش از طلاق است و مردان حق ندارند آن را تغییر دهند.

لاتخرجوهنّ من بیوتهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 4، 6، 17

1 - مسکن زنان مطلقه در ایام عدّه، برعهده همسرانشان است.

ص: 312

6 - مردان باید به زنان مطلقه، بابت شیردادن فرزندان خود اجرت بپردازند.

فإن أرضعن لكم فأتوهنّ أجورهنّ

4 - مردان حق ندارند با گزند رساندن و سخت گیری کردن، عرصه را بر زنان مطلقه خویش تنگ سازند و زندگی آنان را در خانه خود، غیر قابل تحمل کنند.

ولا تضاروهنّ لتضيقوا عليهنّ

17 - « عن أبي عبدالله (ع) قال: لا يضار الرجل امرأته إذا طلقها فيضيّق عليها حتّى تنتقل قبل أن تنقضي عدّتها، فإنّ الله عزّ وجلّ قد نهى عن ذلك فقال: « ولا تضاروهنّ لتضيقوا عليهنّ »؛

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: مرد نباید به همسر مطلقه خود ضرر برساند و او را [از نظر مسکن و نفقه] در مضیقه قرار دهد تا [مجبور شود] قبل از تمام شدن عدّه، از خانه شوهر به جای دیگر انتقال یابد؛ زیرا خداوند از این کار نهی کرده و فرموده است: و لا تضاروهنّ لتضيقوا عليهنّ».

22- نشوز شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 5, 1

1 - لزوم پیشگیری از به هم خوردن سلامت خانواده، در صورت ناسازگاری شوهر وظیفه ای بر عهده زنان

وإن امراه خافت من بعلها... فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما صلحاً

کلمه «خافت»، بیانگر ترس از وقوع است، نه خود وقوع.

5 - جواز صرف نظر کردن زن از بعض حقوق خود، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

وإن امراه خافت من بعلها نشوزاً... ان يصلحا بينهما صلحاً و الصلح خير

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 5

5- بلامتکلیف رها ساختن زن (نه زندگی کردن و نه طلاق دادن وی) ، کاری ممنوع و حرام بر شوهران

فلاتتمیلوا کل المیل فتذروها کالمعلقه

23- نقش شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 3

3- زن و شوهر ، لباس عفاف یکدیگرند و هر کدام مایه پرهیز دیگری از گناهان جنسی است .

هن لباس لکم و أنتم لباس لهن

ص: 313

12- شهاب آسمانی

1- شیاطین و شهاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 5

5- شیاطین ، در صورت نزدیک شدن به آسمان ، با شعله های آتش فروزان و آشکار ، تحت تعقیب قرار می گیرند .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين

2- نقش شهاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 5,6,8

5- شیاطین ، در صورت نزدیک شدن به آسمان ، با شعله های آتش فروزان و آشکار ، تحت تعقیب قرار می گیرند .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين

6- شهاب های آسمانی ، مانع استراق سمع شیاطین از آسمانهاست .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين

8- « عن علی (ع) انه قال : کتّا مع رسول الله (صلی الله علیه و آله) ذات ليله إذ رمی نجم فاستنار فقال رسول الله (صلی الله علیه و آله) :

ان الله عزّوجلّ منع السماء بهذه النجوم . . . و تلا قول الله عزّوجلّ : « إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين » . . . ;

از علی (ع) روایت شده است که فرمود: شبی را در خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بودیم که ستاره ای پرتاب شد و روشن گردید.

پس رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: خداوند عزّوجلّ با همین [شهاب] ستارگان آسمان را حفظ کرد و سخن خداوند عزّوجلّ:

«إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين» را تلاوت کرد...».

شهاب سنگ ها

3- سقوط شهاب سنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 1 - 4

4 - سوگند خداوند به شهاب سنگ ها ، هنگامی که سقوط می کنند . *

ص: 314

برخی از مفسران «نجم» را - به قرینه «إذا هوی» (آن گاه که سقوط کند) - به معنای شهاب گرفته اند.

4- نقش شهاب سنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 4

4- نگهبانان و شهاب ها، از هنگام نزول آیات قرآن، مانع استراق سمع جن از آسمان شدند.

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَهَا مَلْتَ حَرًّا شَدِيدًا وَ شَهَبًا

آیه بعد (فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً)، قرینه است بر این که جنیان از استراق سمع از آسمان، از وقت نزول قرآن و استماع آن، منع شده بودند.

ص: 315

1- شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 25، 29، 31

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

29 - شهادت در راه خدا، از مقدرات الهی است.

قل لو كنتم في بيوتكم لبرز الذين كتب عليهم القتل الى مضاجعهم

31 - مسلمانان آخرت طلب و خداخواه احد، مشتاقان شهادت و رهسپار به سوی قتلگاه خویش

قل لو كنتم في بيوتكم لبرز الذين كتب عليهم القتل الى مضاجعهم

علی رغم اینکه آیه درباره توحید افعالی است و بیان این معنا که امور به دست خداوند است، خروج برای شهادت را به خود مبارزان نسبت داد تا اشاره به اشتیاق آنان به شهادت کند. کاربرد کلمه «مَضْجَع» (خوابگاه) به جای قتلگاه، مؤید این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 1، 12

1 - کشته شدن (شهادت) و مردن در راه خدا، موجب آمرزش گناهان و بهره مندی از رحمت خداوند

و لئن قتلتم في سبيل الله او متّم لمغفره من الله ورحمه

مناسبت حکم و موضوع (مرگ و مغفرت) اقتضا می کند که «فی سبیل الله» پس از «متّم» مقدر باشد.

12 - ایمان به ارزشمندی والای شهادت و مرگ در راه خدا، رهایی بخش آدمی از وابستگی های دنیوی

و لئن قتلتم ... لمغفره من الله ورحمه خیر ممّا یجمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 158 - 1

1 - مرگ و یا کشته شدن ، چه در راه خدا و چه در راه غیر او ، مسیری است به سوی خداوند ، نه نابودی و فنا .

و لئن مُتّم او قُتلتّم لالی اللّٰه تحشرون

از اینکه قید «فی سبیل اللّٰه» ذکر نشده، به دست می آید که مراد، هر نوع مردن و کشته شدن است و مؤید این معنا تقدیم مردن بر کشته شدن است ؛ به خلاف آیه قبل.

ص: 316

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 4

4 - شرکت در پیکار و شهادت در راه خدا، از موجبات جلب رضایت الهی

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه .. افمن اتّبع رضوان اللّٰه

به مقتضای ارتباط این آیه با مضامین آیات پیشین، می توان نمونه ها و مصادیق مورد نظر را به دست آورد؛ از جمله جهاد و شهادت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 12

12 - رفع ناراحتی مسلمانان به جهت شهادت هفتاد نفر در جنگ احد، با تذکر به این که آنان در جنگ بدر، هفتاد نفر از دشمنان را کشته و هفتاد نفر را اسیر کردند.

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: کان المسلمون قد اصابوا ببدر مائه و اربعین رجلا قتلوا سبعین رجلا و اسروا سبعین فلما کان یوم احد اصیب من المسلمین سبعون رجلا قال: فاغتمّوا بذلک فانزل اللّٰه تبارک و تعالی: «اولمّا اصابتکم .. مثلها».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 205، ح 151؛ نورالثقلین، ج 1، ص 408، ح 426.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 13

13 - جهاد و شهادت در راه خدا، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 1,3,7

1 - مرده پنداشتن کشته شدگان در راه خدا (شهدا) از سوی برخی، و نهی خداوند از این پندار

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّٰه امواتا

3 - شهیدان راه خدا، زنده و برخوردار از روزی در پیشگاه پروردگار خویش

بل احیاء عند ربّهم یرزقون

در برداشت فوق «عند ربّهم»، متعلق به «یرزقون» گرفته شده است.

7 - عظمت و مقام والای شهدا و کشته شدگان در راه خدا

بل احیاء عند ربّهم یرزقون

از اینکه آنان در پیشگاه خداوند روزی داده می شوند و در آن مقام حاضرند، عظمت مقام آنان به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 12، 2، 1

1 - سرور و شادمانی کشته شدگان راه خدا، به آنچه خداوند از فضل خویش به آنان ارزانی داشته است .

فرحین بما اتیهم اللّٰه من فضله

ص: 317

2 - لطف و عنایت خداوند به کشته شدگان در راه او (شهیدان)

فرحین بما اتیهم اللّٰه من فضله

12 - شادمانی شهیدان از نبودن هیچ ترس و اندوهی برای مجاهدان راه خدا پس از شهادت

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزنون

استبشار به معنی شادمانی بر اثر دریافت بشارت است. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 6

6 - هجرت ، تحمّل آوارگی ، آزار در راه خدا ، جهاد و شهادت از نشانه های تقوا

فالذین هاجروا و اخرجوا .. لکن الذین اتقوا ربّهم

مراد از «الذین اتقوا»، یا خصوص کسانی هستند که در آیه 195 توصیف شدند و یا آنان، از مصادیق مورد نظر برای تقوایبندگان هستند.

2- آثار شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 14

14 - شهادت ، وسیله رشد و تکامل شهید

بل احياء عند ربّهم یرزقون

با توجه به معنای «ربّهم» که خداوند مرتبی و تربیت کننده شهیدان است، معلوم می شود که شهادت زمینه ای برای بهره مندی از ربوبیت خاص الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 5

5 - مؤمنان با کشته شدن در راه خدا به جوار او بار خواهند یافت .

إنا إلی ربنا منقلبون

3- آثار شهادت حبیب نجار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 29 - 5

5- کشته شدن مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) به دست مردم ، موجب هلاکت آنان شد .

قیل ادخل الجنة .. إن كانت إلا صيحة وحده فإذا هم خمدون

ص: 318

4- آرزوی شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 6

6 - همسر فرعون ، در آرزوی شهادت به سر می برد .

إذ قالت ربّ ابن لي عندك بيتاً في الجنة

با توجه به این حقیقت که آسیه، از سوی فرعون به شدت تحت شکنجه و آزار بود؛ می توان استنباط کرد که دعای او درباره بنا شدن خانه ای در بهشت، اشاره به نائل شدن وی به فیض بزرگ شهادت است.

5- ارزش شهادت در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 8

8 - شهادت طلبی و حضور در عرصه پیکار با دشمنان دین ، امتیازی ارزشمند در دیدگاه اسلام

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة .. و لقد كنتم تمنون الموت

چون خداوند اعراض کنندگان از جهاد و مبارزه و فراریان از شهادت و مرگ در راه خدا را مذمت کرده و از سویی تمام سعادت (بهشت) را در گرو مبارزه دانسته، ارزش والای جهاد و شهادت به دست می آید.

6- امتحان با شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 19

19 - بدون کمک و عنایت خداوند ، صبر و شکیبایی در برابر آزمایش های بزرگ همچون کشته شدن در راه خداوند ، ممکن نیست .

إني أرى في المنام أنّي أذبحك .. قال يأت أفعال ما تؤمر ستجدني إن شاء الله من

مسأله ذبح اسماعیل (ع) - چنان که در آیه بعد به صراحت آمده است - یک آزمایش الهی بود. براین اساس، مشروط کردن موفقیت این آزمایش به مشیت و عنایت خداوند (ستجدنی إن شاء الله من الصابرين)، گویای برداشت یاد شده است.

7- اهمیت شهادت

10 - « عن ابی جعفر (ع) (فی قوله عزوجل) : « هل تر بصون بنا إلا إحدى الحسنیین » قال : اما موت فی طاعه اللّٰه و ادراک ظهور امام .
؛ . .

از امام باقر (ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عز و جل : «إحدى الحسنیین» فرمود: یا مرگ در راه خدا یا درک ظهور امام . . .» .

8- پاداش شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 19

19 - بخشش گناهان و دخول در بهشت ، پاداش بزرگ الهی ، برای هجرت ، آوارگی ، آزار دیدن در راه خدا و جهاد و شهادت

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَاخْرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَوَدُّوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ

9- تشویق به شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 15

15 - تشویق و ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 15

15 - ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ... وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

10- شهادت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 5

5 - پایداری پیامبران در ابلاغ رسالت خویش ، تا شهادت و کشته شدن در راه خدا

وَقَتَلَهُمُ الْاَنْبِيَاءُ بِغَيْرِ حَقِّ

11- شهادت برای حفظ توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - اظهار ایمان به خدای یکتا و دفاع از پیامبران و دین الهی تا مرز شهادت ، در محیط خفقان آور شرک و کفر ، امری پسندیده و عامل سعادت اخروی (بهشت) است .

قال يقوم اتبعوا المرسلين . . . ائني امنت بربكم فاسمعون . قيل ادخل الجنة

ص: 320

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که داستان مؤمن انطاکیه همانند دیگر داستان های یاد شده در قرآن، به منظور الگوگیری و درس آموزی نقل می شود.

12- شهادت حبیب نجار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 26 - 9، 1

1 - مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، پس از اظهار ایمان به خدای یکتا و دفاع از پیامبران ، به دست کافران به شهادت رسید .

قال يقوم اتبعوا المرسلين . . . ائتي ءامنت بر بكم فاسمعون . قيل ادخل الجنة

جمله «قيل ادخل الجنة» استتفای بیانی است؛ یعنی، ممکن است پس از مطالعه داستان مؤمن انطاکیه، به ذهن خواننده خطور کند که این مرد الهی پس از اظهار ایمان و دفاع از پیامبران به چه سرنوشتی دچار شد؟ که آیه شریفه پاسخگوی چنین سؤالی است.

9 - مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، پس از به شهادت رسیدنش ، از آگاه نبودن مردم از جایگاه بهشتی خود ، اظهار تأسف کرده و آرزو نمود که ای کاش آنان آگاه می شدند .

یلیت قومی یعلمون

جمله «یا لیت قومی . . .» برای استتفای بیانی است؛ یعنی، بیانگر امری است که پس از ورود به بهشت [برزخی] اتفاق افتاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 27 - 4

4 - مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، پس از به شهادت رسیدن ، از آگاه نبودن مردم از مورد غفران قرار گرفتن و عزیز شدنش در پیشگاه الهی ، تأسف خورد .

قال یلیت قومی یعلمون . بما غفر لی ربی و جعلنی من المکرمین

13- شهادت طلبی زنان مؤمن دوران اصحاب اهدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 10 - 8

8 - پایداری برخی از زنان مؤمن تا نیل به شهادت ، در عهد اصحاب اهدود

فتنوا المؤمنین و المؤمنات

14- شهادت طلبی مسلمانان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 26

ص: 321

26 - فداکاری و از خود گذشتگی مسلمانان صدر اسلام، در رویارویی با دشمنان و استقبال آنان از شهادت

فَالَّذِينَ... وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا

15- شهادت طلبی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 9، 1

1 - شهادت طلبی برخی مؤمنان صدر اسلام پس از جنگ بدر و نگرانی و حیرت آنها به هنگام بروز جنگ احد

و لقد كنتم تمنون الموت من قبل ان تلقوه فقد رايتموه و انتم تنظرون

9 - اشتیاق مؤمنان به حضور در میدان جهاد و شهادت، پس از آگاهی از درجات شهدای بدر

و لقد كنتم تمنون الموت من قبل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: فَإِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَمَّا أَخْبَرَهُمُ اللَّهُ بِالَّذِي فَعَلَ بِشَهَدَائِهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ وَمَنَّا لَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ رَغْبًا فِي ذَلِكَ فَقَالُوا اللَّهُمَّ ارْنَا الْقِتَالَ نَسْتَشْهَدُ فِيهِ.

تفسیر قمی، ج 1، ص 119؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 319، ح 1.

16- شهادت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 26

26 - عن عبدالرحيم عن ابي جعفر (ع) قال: قرأ هذه الآية «ان الله اشترى من المؤمنين أنفسهم...» فقال: ... من مات من المؤمنين ردّ حتى يقتل...؛

عبدالرحيم می گوید امام باقر (ع) آیه «ان الله اشترى من المؤمنين أنفسهم...» را قرائت کرد... سپس فرمود: ... هر مؤمنی که بمیرد، برگردانده می شود تا کشته شود...».

17- شهادت مؤمنان دوران اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پایداری مؤمنان در عصر اصحاب اخدود، بر ایمان خویش تا نیل به شهادت، در محضر خداوند بوده و به آن رسیدگی خواهد شد.

والله على كل شيء شهيد

بیان گواه بودن خداوند، برای مجرمان تهدید و برای مؤمنان وعده به پاداش است.

ص: 322

18- شهادت مهاجران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 58 - 4

4 - تضمین بهشت از سوی خدا ، برای آن دسته از مهاجران صدراسلام که تا آن زمان (زمان نزول آیه فوق) با مرگ طبیعی از دنیا رفته و یا به دست دشمن کشته شده بودند .

و الذین هاجروا فی سبیل اللّٰه ثمّ .. لیرزقنهم اللّٰه رزقًا حسنًا

19- عقیده به شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 2،4

2 - ساحران در پاسخ فرعون و تهدید های وی اظهار کردند که با کشته شدن به سوی خدای خویش باز خواهند گشت .

قالوا إنا إلی ربنا منقلبون

«إلی ربنا» متعلق به «منقلبون» است و کلمه «انقلاب»، در صورتی که به «إلی» متعدی شود، به معنای بازگشتن است.

4 - ساحران مؤمن به موسی ، معتقد به دستیابی کشته شدگان راه خدا به موهبتهایی برتر از نعمت ها و آسایش های دنیوی

إنا إلی ربنا منقلبون

20- فضیلت شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 4،8،11،12

4 - شهادت در راه خدا ، دارای منزلتی والاتر از مرگ در راه او

ولئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم لمغفره من اللّٰه ورحمه

تقدّم ذکری شهادت، حاکی از تقدّم مرتبه آن است.

8 - مرگ و یا شهادت در راه خدا ، دارای ارزشی برتر از ماندن در دنیا و ثروت اندوزی

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم . . . خیر ممّا یجمعون

11 - ایمان به مقدّر بودن مرگ و حیات ، و شناخت ارزش والای شهادت ، آسان کننده حرکت به سوی نبرد با دشمنان دین

واللّٰه یحیی و یمیت . . . و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم لمغفره من اللّٰه و رحمه

خداوند با بیان دو نکته مؤمنان را به جهاد ترغیب می کند: 1 - مرگ و حیات به دست خداست و عوامل طبیعی تعیین کننده نیست. 2 - جان باختگان در راه خدا، آمرزیده و مشمول رحمت خاصّ خداوند هستند. بنابراین، مؤمنان با ایمان به این دو معنا، هرگز تردیدی برای شرکت در جهاد نخواهند داشت.

12 - ایمان به ارزشمندی والای شهادت و مرگ در راه خدا ، رهایی بخش آدمی از وابستگی های دنیوی

و لئن قتلتم . . . لمغفره من اللّٰه و رحمه خیر ممّا یجمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 13

ص: 323

13 - جهاد و شهادت در راه خدا ، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

21- مؤمنان و شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 1

1 - مؤمنان راستین ، پیروزی با شهادت را - که در جنگ نصیبشان شود - خیر و نیک می شمارند .

قل هل تربصون بنا إلا إحدى الحسنيين

شهادت در راه خدا

22- {شهادت در راه خدا}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 2

2 - وحشت برخی مؤمنان صدر اسلام از مرگ و شهادت در راه خدا

و لقد .. فقد رايتموه و انتم تنظرون

23- ارزش شهادت در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 8

8 - شهادت طلبی و حضور در عرصه پیکار با دشمنان دین ، امتیازی ارزشمند در دیدگاه اسلام

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة .. و لقد كنتم تمنون الموت

چون خداوند اعراض کنندگان از جهاد و مبارزه و فراریان از شهادت و مرگ در راه خدا را مذمت کرده و از سویی تمام سعادت (بهشت) را در گرو مبارزه دانسته، ارزش والای جهاد و شهادت به دست می آید.

شهوت پرستی

24- آثار شهوت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 2

2 - شهوت پرستی و زراندوزی ، زمینه کفر و تکذیب آیات الہی

زین للناس حبّ الشّهوات . . . من الذهب و الفصّه

ص: 324

بنابراینکه منظور از «للتاس»، کافران باشد؛ به قرینه آیات پیشین که سخن از آنان بود.

شهوترانان

25- اضلال شهوترانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 4

4 - تلاش شهوترانان برای انحراف جوامع دینی از حدود و مقررات الهی در روابط جنسی

و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

شهوترانی

26- {شهوترانی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 8

8 - پرهیز از شیفتگی به تمایلات نفسانی ، عامل دستیابی به بهشت جاودان و رضوان الهی

للذین اتقوا عند ربهم

به قرینه آیه قبل می توان مفعول «اتقوا» را موارد ذکر شده در آن آیه دانست. موارد یاد شده عبارت است از حب و شیفتگی به شهوات و
گفتنی است معنای لغوی «اتقوا»، پرهیز و دوری است.

27- آثار شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 9

9 - هواپرستی و شهوترانی ، مایه دوری از رحمت الهی

والله یرید ان یتوب علیکم و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - شکستن حریم قوانین الهی در روابط جنسی، رنج آفرین و موجب مشقت برای جوامع انسانی است.

ویرید الذین یتبعون الشهوات . . . یرید الله ان یخفف عنکم

چنانچه رعایت احکام الهی در ازدواج موجب سبکباری باشد، زیر پا گذاردن آن قوانین، رنج آور و مشقتبار خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 5

ص: 325

5- شهوت پرستی بیش از حد قوم لوط ، موجب گرایش آنان به لواط شد .

إنکم لتأتون .. بل أنتم قوم مسرفون

بدان احتمال که جمله «بل أنتم قوم مسرفون» به منزله علتی برای گرایش قوم لوط به لواط باشد. یعنی چون اسرافگر بودید به لواط مبتلا شدید. در این صورت مراد از اسراف، به مناسبت مورد، اسراف در شهوت جنسی خواهد بود.

28- سرزنش شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 10

10- مؤمن واقعی ، در پی اعمال نیک است ؛ نه غوطهور در لذت و هوسرانی .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. و الذین کفروا یتمتعون و یأکلون کما تأکل الآن

خداوند، مؤمنان را متصف به «عملوا الصالحات» کرده و کافران را مشمول «یتمتعون و یأکلون کما تأکل الآن» دانسته است. از این تقابل، مطلب بالا استفاده می شود.

29- شهوترانی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 5

5- شهوت پرستی بیش از حد قوم لوط ، موجب گرایش آنان به لواط شد .

إنکم لتأتون .. بل أنتم قوم مسرفون

بدان احتمال که جمله «بل أنتم قوم مسرفون» به منزله علتی برای گرایش قوم لوط به لواط باشد. یعنی چون اسرافگر بودید به لواط مبتلا شدید. در این صورت مراد از اسراف، به مناسبت مورد، اسراف در شهوت جنسی خواهد بود.

30- کیفر شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 11

11 - انسان ، ناتوان از تحمل عواقب انحراف از حدود الهی در روابط جنسی

و يريد الذين يتبعون الشهوات ان تميلوا ميلاً عظيماً .. خلق الانسان ضعيفاً

جمله «خلق الانسان ضعيفاً» می تواند بیانگر علت لزوم پیروی از احکام الهی در ازدواج و اجتناب از پیروی هواپرستان باشد. یعنی قوانین الهی، جوامع را سبکبار خواهد کرد و انحراف از آن موجب مشقت خواهد شد و انسان توان تحمل آن مشقتها را ندارد.

ص: 326

31- مبارزه با شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 27

27 - فراهم آوردن ازدواج های سهل و آسان در جامعه ، راه جلوگیری از مفسد جنسی

و من لم يستطع . . . فمن ما ملكت ايمانكم ... ذلک لمن خشی العنت منکم

چون ازدواج با کنیزان سهل است و خداوند برای جلوگیری از زنا و مفسد جنسی آن را پیشنهاد و تجویز کرده، معلوم می شود که بهترین راه برای جلوگیری از مفسد جنسی، فراهم آوردن ازدواج سهل و آسان است.

32- موانع شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 11

11 - توجه به خدا و استعاذه به درگاه او ، راهی برای مصون ماندن از فرجام نامیمون شهوات جنسی

قال معاذ الله

شهیدان

33- {شهیدان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 15

15 - کشته شدگان در راه امر به معروف و نهی از منکر ، مصداق خریداران رضایت خداوند در برابر ایثار جان

و من الناس من یشری نفسه

امیرالمؤمنین (ع): ان المراد بالآیه الرجل الذی یقتل علی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 23

23 - ناپسندی حسرت و اندوه بر زوال منفعت های مادی و نیز حسرت بر کشته های راه خدا

لکیلا تحزنوا علی ما فاتکم و لا ما اصابکم

چون خداوند با مرحمت خویش غمی را بر آنان وارد کرد تا اندوه از دست دادن غنایم و کشته های جنگ را نادیده انگارند، بنابراین اگر چنین اندوهی پسندیده بود از یاد بردن آن، پاداش و مرحمت محسوب نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 13

13 - کثرت پیامبران شهید ، در بین انبیای الهی

ص: 327

و قتلهم الانبياء بغير حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 58 - 3

3 - مرگ مهاجران در دیار هجرت ، هم سنگ شهادت آنان در آن دیار

و الذين هاجروا... ثم قتلوا أو ماتوا... رزقاً حسناً

34- آسایش شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 4

4 - ساحران مؤمن به موسی ، معتقد به دستیابی کشته شدگان راه خدا به موهبتهایی برتر از نعمت ها و آسایش های دنیوی

إنا إلی ربنا منقلبون

35- آشنایی شهیدان با بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 2

2- آشنایی شهیدان با بهشت ، قبل از ورود به آن

عرّفها لهم

ماضی بودن "عرّفها" و مضارع آمدن "یدخلهم" ، مطلب بالا را افاده می کند.

36- آموزش شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 5

5 - خداوند ، آمرزنده پیکارگران شهید کارزار احد و بخشاینده رحمت های خویش به آنان

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم لمغفره من اللّٰه ورحمه

چون آیه مورد بحث در ضمن آیاتی آمده که مسائل نبرد احد را مطرح می کرد، می تواند اشاره مستقیم به شهیدان جنگ احد داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 17

17 - آمرزش تمامی گناهان شهدا

فرحین بما اتیهم الله . . . الا خوف علیهم ولا هم یحزنون

ص: 328

چون گناه در عالم برزخ و قیامت موجب حزن و اندوه خواهد بود، و به دلیل «الآ خوف . . .»، شهیدان هیچگونه حزن و اندوهی ندارند، معلوم می شود تمام گناهان آنان مورد عفو الهی قرار گرفته است.

37- ادراک حیات شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 5

5 - اندیشه ها ، از درک زنده بودن شهیدان ناتوان است .

بل أحياء و لكن لا تشعرون

38- اطمینان شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 4

4- شهیدان ، برخوردار از آسودگی خاطر در پرتو عنایت خداوند *

و يصلح بالهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «بال»، به معنای قلب و خاطر باشد و «إصلاح» به معنای زدایش نگرانی ها و آرامش بخشیدن به آن.

39- امتحان با شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 5

5 - کشته شدن راه خدا ، وسیله ای برای آزمون جامعه ایمانی هستند .

و لنبلونکم بشيء . . . و نقص من الأموال و الأنفس و الثمرت

مصدق مورد نظر برای «نقص الأنفس» - به قرینه آیات قبل - کشته شدگان راه خداست.

40- امنیت شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - سعادت و امنیت کامل شهدا و کشته شدگان در راه خدا

الّا خوف علیهم و لا هم یحزنون

کلمه «خوف» نکره است و پس از حرف نفی (لا)، دلالت بر نبودن هیچ گونه ترس و دلهره ای دارد؛ یعنی امنیت کامل.

ص: 329

14 - جاودانگی حیات، تنعم و امنیت خاطر شهیدان *

الّا خوف علیهم و لا هم یحزنون

نفی ترس و اندوه، مستلزم نفی فناپذیری است. چرا که از جمله اسباب ترس آفرین و غم انگیز، فناپذیری و نابودی است.

41- بازماندگان شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 2

2 - دلداری خداوند به مؤمنان و بازماندگان شهدا

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ امواتا

42- برگزیدگی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 14

14 - شهیدان و قربانیان راه اسلام، برگزیدگان خداوند

و یتّخذ منکم شهداء

بنابر اینکه مراد از «شهداء»، کشته شدگان در جنگ باشد؛ چنانچه برخی از مفسران بر این عقیده هستند.

43- بقای عمل شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 27

27- وعده خداوند، به حفظ و تداوم اعمال و تلاش های شهیدان

و الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ فلن یضلّ عملهم

مراد از «فلن یضلّ» ممکن است هدر رفتن تلاش ها و ایثارگری های شهیدان، در دنیا باشد؛ یعنی، گرچه شهیدان خود چشم فرومی

بندند؛ اما خداوند خود آرمان ها و تلاش هایشان را پاس می دارد.

44- پاداش شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 21

21 - پاداش مهاجران، آوارگان، آزاردیدگان در راه خدا، مجاهدان و شهیدان، تضمین شده از سوی خداوند

اِتی لا اَضِیْعُ عَمَلُ عَامِلٍ مِنْكُمْ... فَالَّذِیْنَ هَاجَرُوا وَاخْرَجُوا مِنْ دِیَارِهِمْ وَ اَوْذَوْا فِی سَبِی

ص: 330

لام قسم و نون تأکید در «لا کفرن» و در «لادخلن» دلالت بر تأکید و تضمین پاداش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 11

11 - یکسانی پاداش رزمندگان شهید و مجاهدان پیروز

فیقتل او یغلب فسوف نؤتیه اجراً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 16

16 - تضمین قطعی بهشت از سوی خداوند، برای مجاهدان رزمنده ای که سرانجام به شهادت می رسند. *

فیقتلون و یقتلون

برداشت فوق بدین احتمال است که «و یقتلون» قید باشد؛ یعنی، صرفاً کشتن دشمنان خدا تضمین کننده بهشت نیست و به حساب معامله با خدا گذاشته نمی شود؛ بلکه کشتن و نهایتاً کشته شدن، معامله با خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 1

1- بهشت موعود، پاداش شهیدان راه خدا

و یدخلهم الجنّہ عرفها لهم

45- پیروزی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 28

28- کشته شدگان راه خدا، پیروزمندان صحنه آزمون الهی (جهاد)

و لکن لیبلوا بعضکم ببعض و الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه فلن یضلّ عملهم

خداوند، پس از معرفی جهاد به عنوان آزمون مؤمنان و کافران، تنها به یک گروه نوید داده است و آن کشته شدگان راه حق و شهیدان اند. از

این نوید استفاده می شود که پیروزمندان این آزمون همانان هستند.

46- تکامل شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 3

3- شهیدان راه خدا، دارای رشد و تکامل معنوی، حتی پس از شهادت

سیهیدیم و یصلح بالهم

در صورتی که معنای «بالهم» قلب باشد، لازمه اصلاح قلب تکامل معنوی است.

ص: 331

47- حامی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 1

1- شهیدان در همه مراحل پس از شهادت ، برخوردار از هدایت و حمایت خداوند

سپه‌دهیم و یصلح بالهم

ضمیر «هم» به «الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه» بازمی‌گردد. «بال» در «بالهم» یا به معنای شأن و امر (مفرد امور) و یا قلب است. برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست می‌باشد.

48- حتمیت پاداش شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 29

29- تضمین قطعی پاداش شهیدان ، از سوی خداوند

و الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه فلن یضللّ عملهم

«فلن یضللّ..» می‌تواند ناظر به آخرت باشد.

49- حیات شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 1،2،9

1 - کشته شدگان راه خدا ، زنده و برخوردار از حیاتی ویژه اند .

و لاتقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه اموت بل احياء

از آن جا که غیر شهیدان نیز از زندگی برزخی برخوردارند، معلوم می‌شود: حیاتی که خداوند برای شهیدان بیان داشته، حیات و زندگانی ویژه ای است.

2 - نباید کشته شدگان راه خدا را مرده خواند و آنان را در شمار مردگان قلمداد کرد .

و لاتقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه اموت بل احياء

9 - اعطای حیات ویژه به شهیدان ، جلوه ای از همراهی و حمایت خداوند از صبرپیشگان راه ایمان است .

إن الله مع الصبرین. و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله أموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 1,3,6,8,12

1 - مرده پنداشتن کشته شدگان در راه خدا (شهدا) از سوی برخی ، و نهی خداوند از این پندار

و لا تحسبنّ الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا

3 - شهیدان راه خدا ، زنده و برخوردار از روزی در پیشگاه پروردگار خویش

ص: 332

بل احیاء عند ربهم یرزقون

در برداشت فوق «عند ربهم»، متعلق به «یرزقون» گرفته شده است.

6- برخورداری شهیدان از حیاتی ویژه در عالم پس از مرگ (برزخ)

بل احیاء عند ربهم یرزقون

نکره بودن کلمه «احیاء» اشاره به این معنا دارد که حیات شهیدان حیاتی است که برای انسانها در دنیا ناشناخته است. بنابراین حیاتی ویژه خواهد بود.

8- تفاوت زندگی و حیات شهدا با دیگر انسان ها، در عالم پس از مرگ (برزخ)

بل احیاء عند ربهم یرزقون

چون از نظر قرآن دیگر مردگان نیز از حیات برزخی برخوردارند، مطرح کردن حیات ویژه برای شهیدان، حکایت از تفاوت این دو حیات دارد.

12- حیات شهیدان و چگونگی آن فراتر از درک مردمان عادی و تنها در خور فهم کسانی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

ولا تحسبنّ... عند ربهم یرزقون

از اینکه خداوند در آیات قبل همه مؤمنان را مخاطب قرار می دهد ولی در این آیه تنها خطابش را متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ولا تحسبنّ به صیغه مفرد) کرده، می تواند اشاره به این معنا باشد که مضمون این آیه یعنی حیات شهیدان پس از شهادت، تنها در خور فهم پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 170 - 8، 5، 3

3- حیات ویژه و مقام والای شهیدان و ارتزاق آنها نزد خداوند، از تفضّلات الهی به آنان

فرحین بما اتیهم الله من فضله

بنابر اینکه مراد از «ما اتیهم الله»، همان باشد که در آیه قبل بیان شد؛ یعنی حیات ویژه و... .

5- زندگی برتر و بهتر شهدا در عالم برزخ، نسبت به زندگی آنان در دنیا

فرحین بما اتیهم الله من فضله و یستبشرون

شادمانی شهیدان و نیز آرزوی رسیدن دیگر هم‌زمانشان به تقاضای الهی، حاکی از برتری زندگی اخروی و برزخی آنان نسبت به زندگی دنیاست.

8- زندگی جمعی شهیدان در عالم برزخ *

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم

جمله «لم یلحقوا بهم»، دلالت بر این دارد که هم‌زمان شهیدان پس از شهادت به آنان ملحق می‌شوند. بنابراین شهیدان به صورت متفرق زندگی نمی‌کنند، بلکه شهیدان سراسر تاریخ به یکدیگر می‌پیوندند.

14- جاودانگی حیات، تنعم و امنیت خاطر شهیدان *

الّا خوف علیهم و لا هم یحزنون

نهی ترس و اندوه، مستلزم نفی فناپذیری است. چرا که از جمله اسباب ترس آفرین و غم‌انگیز، فناپذیری و نابودی است.

50- خشنودی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 333

1 - سرور و شادمانی کشته شدگان راه خدا، به آنچه خداوند از فضل خویش به آنان ارزانی داشته است.

فرحین بما اتیهم الله من فضله

4 - فضل الهی و عطایای بیش از استحقاق به شهیدان، موجب شادمانی آنان

فرحین بما اتیهم الله من فضله

با توجه به معنای «فضل» (بخشش بیش از حد استحقاق و از روی عنایت)، برداشت فوق استفاده شده است.

6 - شادمانی و علاقه شهیدان نسبت به سعادت‌مندی دیگر مجاهدان و رسیدنشان به مقام کشته شدگان راه خدا

و یتبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم

12 - شادمانی شهیدان از نبودن هیچ ترس و اندوهی برای مجاهدان راه خدا پس از شهادت

و یتبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزنون

استبشار به معنی شادمانی بر اثر دریافت بشارت است. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شادمانی شهیدان از نعمت و فضل خاص الهی

یتبشرون بنعمه من الله و فضل

نکره بودن کلمه «بنعمه» و «فضل»، دلالت بر نعمت و فضلی ناشناخته برای انسانها دارد. بنابراین نعمت و فضلی خاص است.

7 - شادمانی شهیدان از اینکه خداوند اجر مؤمنان را تباه نمی سازد.

یتبشرون بنعمه .. ان الله لا یضیع اجر المؤمنین

جمله «ان الله»، عطف بر کلمه «نعمه» است؛ یعنی «یتبشرون بان الله لا یضیع».

51- دعای شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - شادمانی و علاقه شهیدان نسبت به سعادت‌مندی دیگر مجاهدان و رسیدنشان به مقام کشته شدگان راه خدا

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم

52- روزی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 3، 16

3 - شهیدان راه خدا، زنده و برخوردار از روزی در پیشگاه پروردگار خویش

بل احياء عند ربهم يرزقون

در برداشت فوق «عند ربهم»، متعلق به «یرزقون» گرفته شده است.

ص: 334

16 - ارتزاق شهیدان در پیشگاه خداوند ، پرتوی از ربوبیت او

عند ربهم یرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 14، 3، 1

1 - سرور و شادمانی کشته شدگان راه خدا ، به آنچه خداوند از فضل خویش به آنان ارزانی داشته است .

فرحین بما اتیهم الله من فضله

3 - حیات ویژه و مقام والای شهیدان و ارتزاق آنها نزد خداوند ، از تفضلات الهی به آنان

فرحین بما اتیهم الله من فضله

بنابر اینکه مراد از «ما اتیهم الله»، همان باشد که در آیه قبل بیان شد ؛ یعنی حیات ویژه و . . .

14 - جاودانگی حیات ، تنعم و امنیت خاطر شهیدان *

الا خوف علیهم ولا هم یحزنون

نفی ترس و اندوه، مستلزم نفی فناپذیری است. چرا که از جمله اسباب ترس آفرین و غم انگیز، فناپذیری و نابودی است.

53- زندگی برزخی شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 26 - 8

8 - شهیدان ، برخوردار از زندگی بهشتی در عالم برزخ

قیل ادخل الجنة

54- سعادت شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 13

13 - سعادت و امنیت کامل شهدا و کشته شدگان در راه خدا

ألا خوف عليهم ولا هم يحزنون

کلمه «خوف» نکره است و پس از حرف نفی (لا)، دلالت بر نبودن هیچ گونه ترس و دلهره ای دارد؛ یعنی امنیت کامل.

55- شهیدان در برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 5،8،11

5 - زندگی برتر و بهتر شهدا در عالم برزخ، نسبت به زندگی آنان در دنیا

فرحین بما اتیهم الله من فضله و یستبشرون

ص: 335

شادمانی شهیدان و نیز آرزوی رسیدن دیگر هم‌زمانشان به تقاضای الهی، حاکی از برتری زندگی اخروی و برزخی آنان نسبت به زندگی دنیاست.

8 - زندگی جمعی شهیدان در عالم برزخ *

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم

جمله «لم یلحقوا بهم»، دلالت بر این دارد که هم‌زمان شهیدان پس از شهادت به آنان ملحق می‌شوند. بنابراین شهیدان به صورت متفرق زندگی نمی‌کنند، بلکه شهیدان سراسر تاریخ به یکدیگر می‌پیوندند.

11 - شهیدان در عالم برزخ، شاهد مقامات خویش و دیگر مجاهدان راه خدا

فرحین . . . و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزن

چون آیه در مقام رد پندار کسانی است که شهیدان را مرده می‌پندارند، خداوند با ذکر آیات مورد بحث می‌خواهد حالات و پاداشهای شهیدان را پس از شهادت بیان کند، نه مقامات و پاداش آنان را در قیامت.

56- شهیدان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 1

1- بهشت موعود، پاداش شهیدان راه خدا

و یدخلهم الجنّة عرفها لهم

57- ضامن بهشت شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 16

16 - تضمین قطعی بهشت از سوی خداوند، برای مجاهدان رزمنده ای که سرانجام به شهادت می‌رسند . *

فیقتلون و یقتلون

برداشت فوق بدین احتمال است که «و یقتلون» قید باشد؛ یعنی، صرفاً کشتن دشمنان خدا تضمین کننده بهشت نیست و به حساب معامله با خدا گذاشته نمی‌شود؛ بلکه کشتن و نهایتاً کشته شدن، معامله با خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 10

10 - آگاهی شهدا از وضعیّت مجاهدان مؤمن در دنیا *

و یتبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم

ص: 336

59- عوامل اطمینان شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 21

21 - تورات ، انجیل و قرآن ، سند وعده های خدا به مجاهدان و شهیدان و مایه اطمینان آنان

وعداً علیه حقاً فی التوریه و الإنجیل و القرآن

60- فضایل شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 10

10 - بیان مقام والای آنانکه در راه خدا می میرند و یا کشته می شوند ، نشان دهنده بطلان ارزیابی کفرپیشگان درباره حیات و مرگ

لو كانوا عندنا ما ماتوا و ما قتلوا . . و لئن قتلتم او متّم لمغفره من اللّٰه و رح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 3،7،13

3 - شهیدان راه خدا ، زنده و برخوردار از روزی در پیشگاه پروردگار خویش

بل احياء عند ربّهم يرزقون

در برداشت فوق «عند ربّهم»، متعلق به «يرزقون» گرفته شده است.

7 - عظمت و مقام والای شهدا و کشته شدگان در راه خدا

بل احياء عند ربّهم يرزقون

از اینکه آنان در پیشگاه خداوند روزی داده می شوند و در آن مقام حاضرند، عظمت مقام آنان به دست می آید.

13 - شهیدان ، پرورش یافتگان مقام ربوبی خداوند هستند .

بل احياء عند ربّهم يرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - لطف و عنایت خداوند به کشته شدگان در راه او (شهیدان)

فرحین بما اتیهم الله من فضله

3 - حیات ویژه و مقام والای شهیدان و ارتزاق آنها نزد خداوند ، از تفضلات الهی به آنان

فرحین بما اتیهم الله من فضله

بنابر اینکه مراد از «ما اتیهم الله»، همان باشد که در آیه قبل بیان شد ; یعنی حیات ویژه و

6 - شادمانی و علاقه شهیدان نسبت به سعادت‌مندی دیگر مجاهدان و رسیدنشان به مقام کشته شدگان راه خدا

و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم

11 - شهیدان در عالم برزخ ، شاهد مقامات خویش و دیگر مجاهدان راه خدا

فرحین ... و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم ولا هم یحزن

چون آیه در مقام رد پندار کسانی است که شهیدان را مرده می پندارند، خداوند با ذکر آیات مورد بحث می خواهد حالات و پاداشهای شهیدان را پس از شهادت بیان کند، نه مقامات و پاداش آنان را در قیامت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 8

8 - مقام والای شهیدان ، در پیشگاه خداوند

یستبشرون بنعمه من الله و فضل و ان الله لا یضیع اجر المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 22

22 - مهاجر آواره و آزار دیده در راه خدا ، و جهادگر و جان باخته ، مصداق مؤمن خردمند

لایات لاولی الالباب ... فالذین هاجروا و اخرجوا من ديارهم ... و قاتلوا و قتلوا

اجابت دعای خردمندان به دلیل اعمال آنان است. «اتی لا اضیع ...» و جمله «فالذین» به دلیل «فا»، بیانگر آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 11

11 - مقام والای انبیا ، صدیقان ، شاهدان (گواهان اعمال یا عالمان یا کشته شدگان در راه خدا) و صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 3،4،1

1- شهیدان در همه مراحل پس از شهادت ، برخوردار از هدایت و حمایت خداوند

سپه‌دیه‌م و یصلح بالهم

ضمیر «هم» به «الذین قتلوا فی سبیل الله» بازمی گردد. «بال» در «بالهم» یا به معنای شأن و امر (مفرد امور) و یا قلب است. برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست می باشد.

3- شهیدان راه خدا، دارای رشد و تکامل معنوی، حتی پس از شهادت

سیهیدیم و یصلح بالهم

در صورتی که معنای «بالهم» قلب باشد، لازمه اصلاح قلب تکامل معنوی است.

4- شهیدان، برخوردار از آسودگی خاطر در پرتو عنایت خداوند*

و یصلح بالهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «بال»، به معنای قلب و خاطر باشد و «إصلاح» به معنای زدایش نگرانی‌ها و آرامش بخشیدن به آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 3

3- خداوند، هدایتگر شهیدان به منزل آشنای بهشت

ص: 338

سپهیدیم... و یدخلهم الجنه عرفها لهم

61- کمال شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 14

14 - شهادت ، وسیله رشد و تکامل شهید

بل احیاء عند ربهم یرزقون

با توجه به معنای «ربهم» که خداوند مربی و تربیت کننده شهیدان است، معلوم می شود که شهادت زمینه ای برای بهره مندی از ربوبیت خاص الهی است.

62- مقام شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 15

15 - منزلت والای شهیدان

و یتخذ منکم شهداء

برگزیدن شهیدان از سوی خداوند، حاکی از مقام والای آنان است؛ چون تا از آنان راضی نباشد و دوستشان نداشته باشد، آنان را برنمی گزیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 9

9 - اشتیاق مؤمنان به حضور در میدان جهاد و شهادت ، پس از آگاهی از درجات شهدای بدر

و لقد کنتم تمنون الموت من قبل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: فانّ المؤمنین لما اخبرهم الله بالآذی فعل بشهادتهم یوم بدر و منازلهم من الجنه رغبوا فی ذلک فقالوا اللهم ارنا القتال نستشهد فیه.

تفسیر قمی، ج 1، ص 119؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 319، ح 1.

63- مقامات شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 1، 2

1 - کشته شدگان راه خدا، زنده و برخوردار از حیاتی ویژه اند.

ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه أموت بل أحياء

ص: 339

از آن جا که غیر شهیدان نیز از زندگی برزخی برخوردارند، معلوم می شود: حیاتی که خداوند برای شهیدان بیان داشته، حیات و زندگانی ویژه ای است.

2- نباید کشته شدگان راه خدا را مرده خواند و آنان را در شمار مردگان قلمداد کرد .

و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه اموت بل احياء

64- نعمتهای شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 125 - 4

4- ساحران مؤمن به موسی ، معتقد به دستیابی کشته شدگان راه خدا به موهبتهایی برتر از نعمت ها و آسایش های دنیوی

إنا إلی ربنا منقلبون

65- ورود شهیدان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 3

3- خداوند ، هدایتگر شهیدان به منزل آشنای بهشت

سیدیدیم . . . و یدخلهم الجنّة عرفها لهم

66- وعده به شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 111 - 18

18 - پاداش بهشت برای مجاهدان و شهیدان ، وعده حتمی خداوند در تورات ، انجیل و قرآن

وعداً علیه حقاً فی التوریه و الإنجیل و القرآن

67- هدایت شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- شهیدان در همه مراحل پس از شهادت ، برخوردار از هدایت و حمایت خداوند

سپه‌دهم و یصلح بالهم

ضمیر «هم» به «الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه» بازمی‌گردد. «بال» در «بالهم» یا به معنای شأن و امر (مفرد امور) و یا قلب است. برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست می‌باشد.

ص: 340

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 3

3- خداوند ، هدایتگر شهیدان به منزل آشنای بهشت

سیهیدیهم . . . و یدخلهم الجنة عرفها لهم

ص: 341

1- آثار شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد.

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً .. و من أهل المدینه مردوا على النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زبر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

2- آثار شهر نشینی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 37

37 - شهرنشینی بنی اسرائیل و رسیدن به رفاه و آسایش، زمینه ساز عصیانگری، تجاوز، کشتن پیامبران و کفرشان بود.

لن نصبر على طعام وحد .. اهبطوا مصرأ .. و ضربت عليهم الذله

برداشت فوق، مقتضای ارتباط بخش دوم آیه؛ یعنی، «و ضربت عليهم الذله ..» با بخش اول آیه است.

3- ارزش شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 19

19 - زندگانی در شهرها و آبادیها، برتر از صحرائنشینی و بیابان گردی است.

قد أحسن بی إذ .. جاء بكم من البدو

از اینکه یوسف (ع) کوچ کردن خاندان یعقوب از صحراها و بیابانها را به شهر و آبادی از احسانها و نعمتهای خداوند شمرد، برداشت فوق استفاده می شود.

4- اهالی شهر قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 4

4- هیچ یک از مردم شهر ، حاضر به میزبانی و اطعام موسی و خضر (ع) نشد .

استطعما أهلها فأبوا أن یضیفوهما

«إباء» به معنای «امتناع و سرباز زدن» است.

5- حتمیت ویرانی شهر ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 58 - 4

4- ویرانی شهر ها و مرگ و میر همه مردمان قبل از قیامت ، امری حتمی ، غیر قابل تغییر و نوشته شده در کتاب تقدیر الهی است .

كان ذلك في الكتب مسطورًا

«ال» در «الكتاب» برای معرفه و عهد است و مراد از آن، لوح محفوظ و کتاب تقدیر است.

6- خروج فرعون از شهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 1

1 - خارج شدن فرعون و فرعونیان از شهر برای تعقیب بنی اسرائیل

فأخرجهم

7- خروج فرعونیان از شهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 1,2

1 - خارج شدن فرعون و فرعونیان از شهر برای تعقیب بنی اسرائیل

2 - حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل ، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود .

فأخرجهم من جنّات و عیون

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 343

8- خطر انحراف در شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر ، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد .

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً .. و من أهل المدینه مردوا علی النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زبر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

9- خطر نفاق در شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر ، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد .

الأعراب أشد كفراً و نفاقاً .. و من أهل المدینه مردوا علی النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زبر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

10- زمینه آبادانی شهر ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 3

3 - استغفار و ایمان ، از عوامل ازدیاد اموال و فرزندان و آبادانی شهر ها و روستا ها (پیدایش باغ ها و نهر ها و ...)

استغفروا ربکم .. و یمدکم بأموال و بنین و یجعل لکم جنّات و یجعل لکم أنهراً

11- زمینه ویرانی شهر ها

4 - کفر و گناه، از عوامل کم شدن اموال و تعداد فرزندان و خرابی شهرها و روستاها (نابودی باغ ها، نهرها و...)

استغفروا ربکم... و یمددکم بأمول و بنین... و یجعل لکم أنهرًا

12- شهر انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 20 - 3

3 - انطاکیه ، در عصر حبیب نجار و آمدن رسولان الهی بدان جا ، به صورت شهر بود .

و جاء من أقصا المدینة رجل

13- شهر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 91 - 6

6 - مکه مکرمه ، شهر خدا و خدا صاحب آن است .

أن أعبد ربّ هذه البلده

14- شهر دمشق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 13

13 - « عن النبی (صلی الله علیه و آله) انه تلا- هذه الآیه « و آویناهما إلی ربوه ذات قرار و معین » . . . قال : هی بالشام بأرض یقال لها الغوطه ، مدینه یقال لها دمشق هی خیر مدن الشام ؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که آن حضرت آیه «و آویناهما إلی ربوه ذات قرار و معین» را قرائت کرد و فرمود: این (ربوه) در شام است در سرزمینی بنام غوطه. آن شهری است به نام دمشق که بهترین شهرهای شام است».

15- شهر قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 77 - 2,5

2- موسی و خضر (ع) در مسیر حرکت و سفر خویش ، به یک آبادی رسیدند و با اهل آن ملاقات کردند .

فانطلقا حتّی إذا أتیا أهل قریه

در این که چه شهری در مسیر موسی و خضر(ع) قرار داشته، احتمالات گوناگونی ارائه شده است. از جمله آن ها شهر «ناصره» است که در ساحل دریا قرار داشته است این وجه را مجمع البیان از امام صادق(ع) روایت کرده است.

5- مردم شهری که موسی و خضر (ع) به آن وارد شدند، مردمی دور از خوی مهمان دوستی و غریب نوازی، دور بودند.

فأبوا أن يضيّفوهما

ص: 345

16- شهر قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 31 - 6

6- ابراهیم (ع)، در زمان عذاب شدن قوم لوط، در نزدیکی شهر آنان اقامت داشته است.

وَلَمَّا جَاءَتْ رَسُلَنَا إِبْرَاهِيمَ... إِنَّا مَهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ

اسم اشاره «هذه» - که بر نزدیک بودن مشارالیه اش دلالت دارد - نکته بالا را می رساند.

17- شهر مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 12

12 - خداوند، دعای حضرت ابراهیم (ع) (شهر شدن سرزمین مکه و امنیت و رفاه مؤمنان آن) را مستجاب کرد.

رَبِّ اجْعَلْ... قَالَ وَ مِنْ كَفْرٍ فَاُتْمَعَهُ قَلِيلًا

ابراهیم، در دعای خویش اشاره به این داشت که: خداوند، کافران مکه را از روزیهای خویش محروم سازد. جمله «و من کفر فأتعته» (ولی آن کس که کافر شود او را بهره ای اندک خواهم داد) پاسخ منفی خداوند به این تقاضای ابراهیم است. رد بخشی از یک درخواست، حکایت از اجابت دیگر درخواستها دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 35 - 7

7- مکه در عصر حضرت ابراهیم (ع) دارای بافت شهری بود.

و إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ أَمِنًا

18- عوامل نابودی شهرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 11 - 1

1- خداوند، بسیاری از شهرها و آبادیها را به خاطر ستم مردمانشان به شدت در هم شکست و نابود کرد.

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه

«قَصْم» (مصدر «قصمنا») به معنای شکستن شدید شیء است، به گونه ای که به اجزا و قطعات پراکنده تبدیل شود (لسان العرب). مقصود از آن در این آیه، نابودی و هلاکت است.

ص: 346

19- عوامل ویرانی شهر ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 3، 4

3- ویرانی شهر ها ، تباهی جامعه و ذلت عزتمندان ، نتیجه همیشگی سلطه شاهان بر کشور بیگانه

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَظَ أَهْلِهَا أُذْلًا

4- تأکید بلقیس بر استمرار شیوه شاهان در تباه ساختن ممالک تحت سلطه خویش

قالت إِنَّ الْمُلُوكَ .. و كذلك يفعلون

20- نقش شهر های بزرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 59 - 5

5- گزینش شهر های بزرگ و مرکزی از سوی خداوند برای بعثت فرستادگان خود

حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا

«أُمُّ الْقُرَى» به شهری گفته می شود که نسبت به شهرهای دیگر حالت مرکزی داشته باشد و مردم آن شهرها برای رفع نیازمندی های خود و .. به آن جا مراجعه کنند.

21- واژگونی شهر قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 79 - 7

7- شهر قوم لوط ، علی رغم زیر و رو شدن و زیر باران کلوخ قرار گرفتن ، کاملاً منهدم نشد و سالیان درازی آثار آن باقی ماند .

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِن سِجِّيلٍ .. و إِنهَما لِبِإِمَامٍ مِّبِينٍ

22- ویرانی شهر بصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - « عن أبي بصير عن أبي عبد الله (ع) في قول الله . . . « و المؤمنتكه أهوى » قال : هم أهل البصره هي المؤمنتكه . . . » ;

ابی بصیر از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند . . . « و المؤمنتكه أهوى » روایت نموده که مراد، اهل بصره هستند. آن جا شهر زیرورو شده است . . .».

ص: 347

23- ویرانی شهر قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 35 - 1

1 - مأموران عذاب قوم لوط ، شهر آن قوم را ، با عذابی آسمانی ، درهم کوبیدند .

إِنَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ .. وَ لَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً

24- ویرانی شهر ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 8

8 - واژگون شدن بسیاری از شهر های آباد با نزول عذاب الهی

والمؤتفكت

«اتتفاک» به معنای انقلاب و زیر و رو شدن است. بنابراین مقصود از «مؤتفکات» به قرینه مقام، شهرهایی است که با عذاب و قهر الهی زیر و رو شده اند.

شهر نشینی

25- آثار شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر ، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد .

الأعراب أشد كفرةً و نفاقاً .. و من أهل المدينة مردوا على النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زیر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

26- آثار شهر نشینی بنی اسرائیل

37 - شهرنشینی بنی اسرائیل و رسیدن به رفاه و آسایش ، زمینه ساز عصیانگری ، تجاوز ، کشتن پیامبران و کفرشان بود .

لن نصبر علی طعام وحد . . . اهبطوا مصرأً . . . و ضربت علیهم الذله

برداشت فوق ، مقتضای ارتباط بخش دوم آیه ؛ یعنی ، «و ضربت علیهم الذله . . .» با بخش اول آیه است .

27- ارزش شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 19

19- زندگانی در شهرها و آبادیها، برتر از صحرائنشینی و بیابان گردی است.

قد أحسن بی إذ... جاء بکم من البدو

از اینکه یوسف(ع) کوچ کردن خاندان یعقوب از صحراها و بیابانها را به شهر و آبادی از احسانها و نعمتهای خداوند شمرد، برداشت فوق استفاده می شود.

28- خطر انحراف در شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد.

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً... و من أهل المدینه مردوا علی النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زبر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

29- خطر نفاق در شهر نشینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 101 - 14

14 - شهرنشینی با وجود در پی داشتن فرهنگ بالاتر، خطر نفاق و پیچیده تر شدن در طریق انحراف را نیز در پی دارد.

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً... و من أهل المدینه مردوا علی النفاق

در آیه «97» با مذمت بادیه نشینان - به خاطر فرهنگ پایینشان - تلویحاً پیوستن به مجامع بزرگ را تمجید می کند و در این آیه، منافقان اهل مدینه را به مهارت داشتن در نفاق و زبر دست بودن بر بادیه نشینان متهم می کند؛ یعنی، در کنار آن ارزش، چنین ضد ارزشی بروز می کند.

30- عذاب با ویرانی شهرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 102 - 1

1- جوشش آب های سیل آسا ، بارش باران های طوفان زا ، زیر و زبر شدن آبادیها ، فرو ریختن سنگ های عذاب و ایجاد صیحه و غرش های تخریب گر ، نمونه هایی است از عقوبت های الهی و عذاب های استیصال .

ص: 349

و كذلك أخذ ربك

«ذلک» اشاره به عذابهایی است که در این سوره بیان شده است؛ از قبیل طوفان نوح، زیر و زبر شدن آبادیهای قوم لوط و ...

ص: 350

15- شهوت پرستی

1- آثار شهوت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 2

2 - شهوت پرستی و زراندوزی، زمینه کفر و تکذیب آیات الهی

زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبَّ الشَّهَوَاتِ .. من الذهب و الفضة

بنابراینکه منظور از «للناس»، کافران باشد؛ به قرینه آیات پیشین که سخن از آنان بود.

شهوترانان

2- اضلال شهوترانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 4

4 - تلاش شهوترانان برای انحراف جوامع دینی از حدود و مقررات الهی در روابط جنسی

و یرید الذین یتبعون الشَّهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

شهوترانی

3- {شهوترانی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 8

8 - پرهیز از شیفتگی به تمایلات نفسانی، عامل دستیابی به بهشت جاودان و رضوان الهی

لَّذین اتقوا عند ربِّهم

به قرینه آیه قبل می توان مفعول «اتقوا» را موارد ذکر شده در آن آیه دانست. موارد یاد شده عبارت است از حب و شیفتگی به شهوات و
گفتنی است معنای لغوی «اتقوا»، پرهیز و دوری است.

4- آثار شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 9

9- هواپرستی و شهوترانی ، مایه دوری از رحمت الهی

والله يريد ان يتوب عليكم ويريد الذين يتبعون الشهوات ان تميلوا ميلاً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 3

3 - شکستن حریم قوانین الهی در روابط جنسی ، رنج آفرین و موجب مشقت برای جوامع انسانی است .

و يريد الذين يتبعون الشهوات . . . يريد الله ان يخفف عنكم

چنانچه رعایت احکام الهی در ازدواج موجب سبکباری باشد، زیر پا گذاردن آن قوانین، رنج آور و مشقتبار خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 5

5- شهوت پرستی بیش از حد قوم لوط ، موجب گرایش آنان به لواط شد .

إنکم لتأتون . . . بل أنتم قوم مسرفون

بدان احتمال که جمله «بل أنتم قوم مسرفون» به منزله علتی برای گرایش قوم لوط به لواط باشد. یعنی چون اسرافگر بودید به لواط مبتلا شدید. در این صورت مراد از اسراف، به مناسبت مورد، اسراف در شهوت جنسی خواهد بود.

5- سرزنش شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 10

10- مؤمن واقعی ، در پی اعمال نیک است ؛ نه غوطهور در لذت و هوسرانی .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . و الذین كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأن

خداوند، مؤمنان را متصف به «عملوا الصالحات» کرده و کافران را مشمول «یتمتعون و یأکلون کما تأکل الأنعام» دانسته است. از این تقابل، مطلب بالا استفاده می شود.

6- شهوترانی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 5

5- شهوت پرستی بیش از حد قوم لوط، موجب گرایش آنان به لواط شد.

إنکم لتأتون... بل أنتم قوم مسرفون

بدان احتمال که جمله «بل أنتم قوم مسرفون» به منزله علتی برای گرایش قوم لوط به لواط باشد. یعنی چون اسرافگر بودید به لواط مبتلا شدید. در این صورت مراد از اسراف، به مناسبت مورد، اسراف در شهوت جنسی خواهد بود.

ص: 352

7- کيفر شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 11

11 - انسان ، ناتوان از تحمل عواقب انحراف از حدود الهی در روابط جنسی

و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلا عظیماً .. خلق الانسان ضعیفاً

جمله «خلق الانسان ضعیفاً» می تواند بیانگر علت لزوم پیروی از احکام الهی در ازدواج و اجتناب از پیروی هواپرستان باشد. یعنی قوانین الهی، جوامع را سبکبار خواهد کرد و انحراف از آن موجب مشقت خواهد شد و انسان توان تحمل آن مشقتها را ندارد.

8- مبارزه با شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 27

27 - فراهم آوردن ازدواج های سهل و آسان در جامعه، راه جلوگیری از مفسد جنسی

و من لم یستطع .. فمن ما ملکت ایمانکم ... ذلک لمن خشی العنت منکم

چون ازدواج با کنیزان سهل است و خداوند برای جلوگیری از زنا و مفسد جنسی آن را پیشنهاد و تجویز کرده، معلوم می شود که بهترین راه برای جلوگیری از مفسد جنسی، فراهم آوردن ازدواج سهل و آسان است.

9- موانع شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 11

11- توجه به خدا و استعاذه به درگاه او، راهی برای مصون ماندن از فرجام نامیمون شهوات جنسی

قال معاذ الله

ص: 353

1- شهود آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 9 - 3

3- تقسیم پدیده های جهان به غیب و شهود از طبقه بندی های هستی در قرآن

الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 9

9- جهان هستی ، متشکل از حقایق غیبی و ناشناخته و امور محسوس و شناختنی

علم الغیب و الشَّهده

2- مراد از شهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 18

18 - عن ابي عبدالله(ع) في قوله عز وجل: «عالم الغيب والشَّهاده» فقال: الغيب ما لم يكن والشَّهاده ما قد كان.

از امام صادق(ع) درباره «عالم الغیب و الشَّهاده» روایت شده است: «غیب» آن است که به وجود نیامده و «شَّهاده» آن است که به هستی در آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 22

22 - « عن ابي عبدالله (ع) في قوله عز وجل: «عالم الغيب والشَّهاده»: الغيب ما لم يكن والشَّهاده ما قد كان ;

از امام صادق(ع) در معنای غیب و شهادت در آیه شریفه روایت شده: غیب آن است که به وجود نیامده و شهادت آن است که به وجود آمده باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله عزوجل: «عالم الغيب والشهادة» فقال: «الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان» ;

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره سخن خدای عزوجل: «عالم الغيب و الشهاده» فرمود: غيب چیزی است که به وجود نیامده و شهادت چیزی است که وجود پیدا کرده است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 6 - 9

9- « عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عزوجل: «عالم الغيب والشهادة» . فقال: الغيب، ما لم يكن والشهادة، ما قد كان ;

از امام صادق(ع) درباره این سخن خداوند عزوجل: «عالم الغيب و الشهاده» روایت شده که گفت: غيب چیزی است که هنوز واقع نشده و شهادت، چیزی است که محقق گشته است».

3- مراد از عالم شهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 6

6- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله عزوجل: «عالم الغيب والشهادة» فقال: الغيب ما لم يكن والشهادة ما قد كان ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که درباره سخن خداوند - عزوجل - «عالم الغيب و الشهاده» فرمود: «غيب» چیزی است که واقع نشده و «شهادت» چیزی است که محقق گشته است».

4- نشئه شهود انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 3

3- هر یک از انسان ها پس از خلقتشان در حیات دنیا، دارای دو نشئه وجودی هستند: نشئه شهود ارتباط خویش با خداوند و نشئه غیبت و محجوب بودن از خدا

و إذ أخذ ربك . . . و أشهدهم على أنفسهم

عطف «أشهدهم» بر «أخذ ربك» دلالت می کند که مسأله اشهاد و اقرار در همین حیات دنیوی انسان انجام گرفته است. یعنی هر یک از انسانهای موجود بالعیان ربوبیت خداوند را مشاهده کرده اند. و این در حالی است که عموم انسانها چنین شهود و علم حضوری را نسبت به پروردگار خویش ندارند. لذا می توان گفت انسان دارای دو جنبه است: جنبه ای که شاهد ربوبیت خدا بوده و جنبه ای که چنین شهودی

برای او نیست.

5- نقش نشئه شهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 2

ص: 355

2- در صورت نبود نشئه شهود و اقرار برای فرزندان، آنان در انتخاب عقیده، جز تبعیت و تقلید از پدران، راهی نداشتند.

و أشهدهم علی أنفسهم . . . أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا من قبل

ص: 356

17- شیاطین

1- شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 11

11 - کسانی که راز های جامعه اسلامی را منتشر می کنند ، شیطان هستند .

اذعوا به .. لا تبعتم الشیطان

ظاهراً مراد از «شیطان»، همان کسانی هستند که اخبار امنیتی را نسنجیده بین مردم منتشر می کردند. یعنی منافقان و یا مسلمانان ضعیف الایمان که خداوند آنان را به خاطر عملشان، شیطان نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 15

15 - شیطان دارای قبیله و گروه

إنه یریکم هو و قبیله

2- آثار دوستی با شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 9

9- دوستی با شیاطین زمینه پذیرش القائات باطل آنان است.

وإن الشیطان لیوحون إلی أولیائهم لیجدلکم

3- آزادی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 18

18 - مشیت خداوند بر بازداشتن تکوینی شیاطین از دشمنی با پیامبران و تبلیغات فریبنده آنها نیست.

ولو شاء ربك ما فعلوه

ص: 357

4- آزادی شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 19

19 - شیاطین جن و انس برخوردار از آزادی و اختیارند.

و لو شاء ربك ما فعلوه فذرهم و ما یفترون

5- آزادی شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 19

19 - شیاطین جن و انس برخوردار از آزادی و اختیارند.

و لو شاء ربك ما فعلوه فذرهم و ما یفترون

6- اجتناب از اطاعت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 24

24- آدمیان همواره نسبت به کنیه و عداوت شیاطین با آنان توجه داشته باشند و از اطاعت آنان به پرهیزند .

أَفْتَتِّخُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَ هُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

7- اختیار شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملك - 67 - 5 - 14

14 - شیطان ها ، موجوداتی مختار و مكلف

للشیطین و أعتدنا لهم عذاب السعیر

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که عذاب و کیفر شدن، دلیل مکلف بودن و تکلیف شدن نشانه آزاد و مختار بودن است؛ زیرا

تکلیف اجباری، نه کیفر دارد و نه ثواب.

ص: 358

8- ارتباط شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 11، 13، 9

9 - شیاطین جن و انس با یکدیگر به وسیله القانات مرموز مرتبط هستند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

«وحي» به معنی اشاره ... و کلام پنهان است (لسان العرب)، لذا در برداشت فوق به القانات مرموز معنی گردیده است.

11 - شیاطین با تبادل سخنان به ظاهر آراسته و منطقی در بین یکدیگر در صدد فریب و گمراه ساختن مردمند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

راغب می گوید: الزخرف الزینه المزوقه ... زخرف همان زینت آراسته است، لذا زخرف القول به معنی گفتار به ظاهر زیبا و دلپسند است.

13 - برخی از شیاطین آموزش دهنده روشهای شیطانی به بعض دیگرند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول

از اینکه بعضی وحی و اشاره می کنند و طبعاً برخی آن را می پذیرند، برداشت فوق استفاده شده است.

9- استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 3، 2، 1

1- برخی از شیاطین، درصدد استراق سمع خبر های آسمانی اند.

إلا من استرق السمع

2- شیاطین، در حد استراق سمع توان نزدیک شدن به آسمان ها را دارند.

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم . إلا من استرق السمع

3- در آسمان ها، خبر ها و اطلاعاتی مبادله می شود که قابل شنود برای موجوداتی چون شیاطین است.

من کلّ شیطن رجیم . إلاّ من استرق السمع

لازمه استراق سمع، وجود و تبادل اخباری است که قابل شنیدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 212 - 2

2- قدرت شیاطین بر استماع و استراق سمع گفتار فرشتگان، در برهه ای از زمان (قبل از ممنوع شدن و عزل گشتن)

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَزُولُونَ

«معزولون» می تواند به معنای حال باشد؛ یعنی، گر چه شیاطین در گذشته گفتار فرشتگان را می شنیدند؛ اما اکنون (از زمان نزول قرآن) از آن عزل گشته و ممنوع شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 4

4 - امکان دست یافتن شیاطین به بعضی از اخبار پنهان

ص: 359

يلقون السمع و أكثرهم كاذبون

در صورتی که ضمیر «يلقون» و «أكثرهم» به شیاطین بازگردد، احتمال می رود که مراد از «يلقون السمع» استراق سمع شیاطین از مکالمات فرشتگان باشد. در این صورت مفهوم «و أكثرهم كاذبون» چنین می شود: آنان گاه گاهی می توانند حوادث آینده را بفهمند؛ ولی معمولاً دروغ می گویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 8 - 9, 3, 1

1 - شیاطین ، ناتوان از شنود اخبار آسمان

لايَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

3 - شیاطین ، درصدد دست یابی به اطلاعات موجود در آسمان و اخبار مربوط به امور غیبی اهل زمین

لايَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

بیش تر مفسران بر آنند که گوش فرا دادن شیاطین به سخنان موجودات والا مقامی چون فرشتگان، با هدف دست یابی به امور غیبی مربوط به اهل زمین و اطلاعات موجود در آسمان صورت می گیرد.

9 - شیاطینی که برای استراق سمع به آسمان نزدیک صعود کنند ، از هر سو مورد هدف قرار گرفته و رانده خواهند شد .

و يقذفون من كلّ جانب

«قذف» (مصدر «يقذفون»)، به معنای «رمی»؛ یعنی، راندن و هدف قرار دادن شیء به وسیله سنگ، تیر و مانند آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 10 - 7, 2, 1

1 - برخی از شیاطین ، به صعود به آسمان نزدیک موفق شده و با سرعت و دزدانه به اطلاعات و اخبار ناچیزی دست خواهند یافت .

لايَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى . . . إِلَّا مِنْ خَطَفِ الْخَطْفَةِ

«خَطْفَ» به معنای اختلاس و ربودن با سرعت است و «خطفه» - بر وزن «فعله» که دال بر «مره» است - مفعول مطلق و به معنای یک بار ربودن است. گفتنی است که در این آیه، کنایه از ربودن کم و ناچیز از اطلاعات و اخبار موجود در آسمان است.

2 - اصرار برخی از شیاطین به صعود به آسمان نزدیک ، جهت کسب اطلاعات و اخبار غیبی

تلاش دزدانه شیاطین همراه با خطرپذیری آنان برای صعود به آسمان، می تواند حاکی از اصرار آنان بر این صعود باشد.

7- « عن أبي عبد الله (ع) قال: . . . قال [رسول الله (صلى الله عليه وآله) في حديث المعراج]: . . . صعِد جبرئيل وصعدت معه إلى سماء الدنيا وعلیها ملك یقال له : اسماعیل ، هو صاحب الخطفه التي قال الله عزّوجلّ : « إلا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب » و تحته سبعون ألف ملك تحت كلّ ملك سبعون ألف ملك . . . »

از امام صادق (ع) روایت شده است . . . [که رسول خدا (صلى الله عليه وآله) در حدیث معراج]؛ فرمود: جبرئیل بالا رفت و من هم با او به آسمان دنیا بالا رفتم. در آن جا فرشته ای بود به نام اسماعیل. او مأمور تعقیب ربایندگان اخبار (صاحبان خطفه) بود که خداوند می فرماید: «إلا- من خطف الخطفه...» و هفتاد هزار فرشته تحت فرمان او بودند که هر کدام از آنان نیز هفتاد هزار فرشته را تحت فرمان [خود] داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 360

10 - تلاش شیاطین ، برای نفوذ در آسمان جهت شنود اخبار آن

و جعلنها رجوماً للشیطین

از آیات مشابه (مانند آیات 7 و 8 سوره «صافات») استفاده می شود که شیطان ها، به منظور استراق سمع و شنود اخبار آسمان، به آن جا نفوذ می کنند؛ ولی هربار مورد هدف قرار می گیرند و رانده می شوند.

11 - شیطان ها ، ناتوان از شنود و دستیابی به اطلاعات و اخبار آسمان

و جعلنها رجوماً للشیطین

10- استعاده از شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 98 - 2،1

1 - استعاده (پناه بردن) به خدا از روی آوردن و حضور شیاطین ، دعای تعلیمی از سوی خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قل أعوذ بک من همزت الشیطین . و أعوذ بک ربّ أن یحضرون

2- لزوم پناه بردن به خدا از نزدیک شدن شیاطین به انسان

قل . . . و أعوذ بک ربّ أن یحضرون

11- استعداد شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 7

7 - شیاطین ، آشنا به زبان فرشتگان

لایسّمعون إلی الملائعِ الاعلی

گوش فرا دادن شیاطین به سخنان فرشتگان و رانده شدن آنها از آسمان، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

12- اضلال شیاطین

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

كالدی استهوتة الشیطن فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلى الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 7

7 - شیاطین همواره برای سد کردن راه هدایت بر آدمیان، در تلاش هستند.

إنهم اتخذوا الشیطان أولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 9

9- گمراگری، بزرگ ترین ویژگی شیاطین است .

أفتتخذونه و ذرّیّته أولیاء . . . و ما كنت متّخذ المصلّین عضداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 3,9

3- شیاطین، موجوداتی وسوسه گر و تحریک کننده در جهت گمراهی مردم

أرسلنا الشیطان علی الکفرین توّزهم

9- تحریک کافران از سوی شیاطین و گمراهی فزون تر آنان، نشانه ای روشن از سودمند نبودن معبود ها و ضدیتشان با پرستشگران خویش

و یكونون علیهم ضداً . ألم تر أنّا أرسلنا الشیطان

استفهام در «آلم تر» برای استشهاد و تأیید محتوای آیه قبل است و دلالت بر واضح بودن شاهد دارد به گونه ای که ندیدن و توجه نکردن به آن تعجب دارد.

13- اغواگری شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 11

11 - شیاطین با تبادل سخنان به ظاهر آراسته و منطقی در بین یکدیگر در صدد فریب و گمراه ساختن مردمند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

راغب می گوید: الزخرف الزینه المزوقه . . . زخرف همان زینت آراسته است، لذا زخرف القول به معنی گفتار به ظاهر زیبا و دلپسند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 9

9- تحریک کافران از سوی شیاطین و گمراهی فزون تر آنان ، نشانه ای روشن از سودمند نبودن معبود ها و ضدیتشان با پرستشگران خویش

و یکنونون علیهم ضنًّا . ألم تر أنّا أرسلنا الشیطین

استفهام در «ألم تر» برای استشهاد و تأیید محتوای آیه قبل است و دلالت بر واضح بودن شاهد دارد به گونه ای که ندیدن و

ص: 362

توجه نکردن به آن تعجب دارد.

14- اغواگری شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 14

14 - شیاطین انس و جن از هنر و تبلیغات فریبنده برای فریب دادن مردم و مبارزه با انبیا بهره می برند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

«زخرف القول» به کلام آراسته شده می گویند که از مصادیق هنر است و می توان گفت که این مورد به عنوان نمونه ذکر شده است. گفتنی است «غرورا» در برداشت فوق مفعول له واقع شده است.

15- اغواگری شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 14

14 - شیاطین انس و جن از هنر و تبلیغات فریبنده برای فریب دادن مردم و مبارزه با انبیا بهره می برند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

«زخرف القول» به کلام آراسته شده می گویند که از مصادیق هنر است و می توان گفت که این مورد به عنوان نمونه ذکر شده است. گفتنی است «غرورا» در برداشت فوق مفعول له واقع شده است.

16- افشای پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 221 - 2

2 - خداوند ، آشکارکننده چهره دریافت گران پیام شیاطین

هل أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مِنْ تَنْزَلِ الشَّيْطَانِ

17- القانات شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- شياطين جن و انس با يکديگر به وسيله القائات مرموز مرتبط هستند.

يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

«وحي» به معنی اشاره .. و کلام پنهان است (لسان العرب)، لذا در برداشت فوق به القائات مرموز معنی گردیده است.

ص: 363

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 8

8 - القای شبهات واهی علیه احکام الهی از فعالیتهای شیاطین است.

إن الشیطان لیوحون إلی أولیائهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 222 - 3

3 - شیاطین ، الهام کننده دروغ و گناه اند ؛ نه پیام های معرفتی و ارزشی همچون قرآن .

و ما تنزلت به الشیطان . . . تنزل علی کلّ أفاک اثم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 1

1 - شیاطین ، القاگر شنوده های خویش به منحرفان ، به گونه ای دروغ و خلاف واقع

یلقون السمع و اکثرهم کذبون

ضمایر جمع در «یلقون»، «اکثرهم» و «کاذبون» می تواند به شیاطین بازگردد. بر این مبنا «سمع» مصدر به معنای مفعول است. «واو» در «و اکثرهم» حالیه و تقدیر آن چنین می باشد: «یلقى الشیاطین علی هؤلاء المنحرفین مسموعاتهم و الحال أن اکثرهم (اکثر الشیاطین) کاذبون فی ما یلقونه؛ شیاطین، شنوده های خود را بر آن منحرفان القا می کنند؛ در حالی که بیشترشان (بیشتر شیاطین) در آنچه القا می کنند، دروغ می گویند».

18- اهتمام شیاطین به خبرهای آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 3

3 - اطلاعات و اخبار غیبی موجود در آسمان نزدیک ، برای شیاطین با اهمیت است .

إلا من خطف الخطفه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که با آن که شیاطین از هر سو مورد هدف قرار دارند، به صورت دزدانه و به سرعت به استراق

سمع دست می زنند.

19- اهداف تبلیغی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 10

10 - هماهنگ شدن منکران آخرت با کردار شیاطین، از اهداف تبلیغات فریبنده شیاطین است.

و لیقترفوا ما هم مقترفون

ص: 364

20- اهداف مبارزه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 2

2 - قرار داده شدن شیاطین در برابر انبیا دارای فلسفه و جهت و به منظور تأمین اهدافی معین است.

و کذلک جعلنا .. و لتصغی إلیه أفئده الذین

جمله «لتصغی إلیه» عطف به مقدر است؛ لذا معنی چنین می شود: «جعلنا .. لغایات و لتصغی إلیه».

21- بی لیاقتی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 1

1 - شیاطین، فاقد کمترین شایستگی برای نزول قرآن

و ما ینبغی لهم

ضمیر فاعل در «ینبغی» به «تنزل» (مصدر «تنزلت») باز می گردد «استطاعه» (مصدر «یستطیعون») به معنای توانایی است؛ یعنی، «و ما ینبغی لهم أن یتنزلوا به و لایقدرون علی التنزل به؛ نه می سزد که شیاطین قرآن را نازل کنند و نه می توانند».

22- بینش پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 10

10 - پذیرندگان ولایت شیاطین، بی خبر از گمراهی خویش و در پندار برخورداری از توفیق هدایت هستند.

و یحسبون أنهم مهتدون

23- پلیدی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 3

3 - شرارت و پلیدی نهفته در نهاد شیاطین ، دلیل بیگانگی عمیق آنان بامفاهیم هدایتگر قرآن

و ما ینبغی لهم

مقصود از برداشت یاد شده این است که با توجه به محتوای هدایتگر و تکامل بخش قرآن عرصه ای بر این اتهام - که عناصر پلیدی چون شیاطین در آن دخالت داشته باشند - باقی نمی ماند.

ص: 365

24- پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 12

12 - پیروان شیاطین جن، دوستان آنان هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس وقال أولياؤهم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 2

2 - انسان های دروغ پرداز و آلوده به گناه ، گوش سپرده به القائنات دروغین شیاطین

على كلِّ آفاك أثيم . يلقون السمع و أكثرهم كذبون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «یلقون» به «کلّ آفاک» باز گردد و «یلقون السمع» کنایه از این باشد که آنها تمامی اندیشه و حواس خویش را در اختیار شیاطین می گذارند. گفتنی است که بر این مبنا ضمیر جمع در «أكثرهم كاذبون» می تواند به شیاطین بازگردد؛ یعنی، منحرفان تمام اندیشه و حواس خویش را در اختیار شیاطین می گذارند؛ اما بیشتر شیاطین، اخبار دروغ تحویلشان می دهند.

25- پیروان شیاطین در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 2، 1

1 - جهنم ، مملو از شیطان ها و پیروان آنان خواهد شد .

لأملأن جهنم منک و ممن تبعک منهم أجمعین

بیشتر مفسران گفته اند: مقصود از «منک» «من جنسک» است؛ زیرا منطقی نیست که جهنم با آن عظمت، تنها با داخل شدن یک فرد (ابلیس) پر شود. پس مقصود، پر شدن دوزخ از مجموعه شیاطین (ابلیس و فرزندانش) و انسان ها خواهد بود.

2- پر شدن دوزخ از شیطان ها و پیروان آنان ، سخنی حق و تحقق یافتنی است .

فالحقّ و الحقّ أقول . لأملأن جهنم منک و ... منهم أجمعین

برداشت یاد شده بر این دیدگاه است که جمله «لأملأَنَّ جهنم..» با تقدیر «قسمی»، مقسم علیه برای فالحقّ باشد. هم چنین جمله «و الحقّ أقول» جمله معترضه باشد؛ یعنی، فالحقّ قسمی لأملأَنَّ جهنم...».

26- پیروان شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14، 15

14 - پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

و شهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

ص: 366

15 - گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

27- تأثیر اغواگری شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 1

1 - منکران قیامت تحت تأثیر تبلیغات فریبنده شیاطین جن و انس قرار می گیرند.

و لتصغی إليه أفئده الذین لایؤمنون بالأخره

28- تأثیر اغواگری شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 1

1 - منکران قیامت تحت تأثیر تبلیغات فریبنده شیاطین جن و انس قرار می گیرند.

و لتصغی إليه أفئده الذین لایؤمنون بالأخره

29- تبعیت یهود از شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 12

12 - فعالیت یهودیان عصر سلیمان علیه حکومت وی ، با پیروی از افسون شیاطین *

واتبعوا ما تتلوا الشیطین علی ملک سلیمان

برداشت فوق بر این اساس است که فاعل «اتبعوا» یهودیان عصر سلیمان باشند.

30- تجسم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 39

39 - قابلیت شیاطین (جنیان) برای تجسم یافتن و دیده شدن *

يعلمون الناس السحر

ص: 367

31- تجمع اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 8

8- کافران و شیاطین، در اطراف جهنم و در گروه هایی فشرده و متراکم، احضار خواهند شد.

ثم لنحضرنهم حول جهنم جثيًا

«جثی» ممکن است از «جثوه» به معنای سنگ و خاک متراکم و مجتمع باشد.

32- تسخیر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 5

5- شیاطین، موجوداتی قابل رام شدن و فرمان بری برای انسان ها.

وسخرنا .. من الشیطین من یغوصون له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 5

5- تمامی موجودات هستی، حتی شیاطین، مسخر خدا و محکوم اراده اویند.

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطنًا

از این که خداوند، تسلط شیطان را بر غافلان از یاد خودش، به خود نسبت داده (نقیض)، مطلب بالا استفاده می شود.

33- تسخیر شیاطین برای سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 1,2,7

1- برخی از شیاطین، در تسخیر و تحت فرمان سلیمان (ع) بودند.

وسخرنا .. و من الشیطین من یغوصون له

2- برخی از شیاطین برای سلیمان (ع)، به کار غواصی و غیر آن می پرداختند .

و من الشیطین من یغوصون له و یعملون عملاً دون ذلک

7- کنترل و نظارت خداوند بر شیاطین ، در فرمان برداری آنان از سلیمان (ع)

و من الشیطین . . . و کتا لهم حفظین

ص: 368

34- تشبیه به سرهای شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 65 - 1

1 - میوه و ثمره درخت «زقوم»، در زشتی همانند سرهای شیطان ها است.

طلعها کأنة رءوس الشیطین

«طلع»، به معنای «ثمره» است.

35- تعدد شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 7 - 5

5 - شیطان های متمرّد و به دور از خیر، متعدد و بسیاراند.

من کلّ شیطن مارد

36- تعلیم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 13، 24

13 - برخی از شیاطین آموزش دهنده روشهای شیطانی به بعضی دیگرند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول

از اینکه بعضی وحی و اشاره می کنند و طبعاً برخی آن را می پذیرند، برداشت فوق استفاده شده است.

24 - روی عن أبی جعفر(ع) فی معنی قوله: «یوحی بعضهم إلی بعض» إن الشیاطین یلقى بعضهم بعضا فیلقى الیه ما یغوی به الخلق ..

از امام باقر(ع) درباره «یوحی بعضهم ..» روایت شده است: بعضی از شیاطین با بعضی دیگر ملاقات و آنچه باعث گمراه کردن مردم است، به آنان می آموزند ...

37- تعلیمات شیاطین

3 - شیاطین علومی از سحر را بر مردم عصر سلیمان تلاوت کرده و به آنها جادوگری می آموختند .

ما تتلوا الشیطان علی ملک سلیمان .. یعلمون الناس السحر

فعل «تتلوا» از مصدر تلاوت (خواندن و قرائت کردن) است. مراد از «ما»ی موصوله - به قرینه فراهای بعد - سحر و مانند آن می باشد. متعلق «تتلوا» به دلیل «یعلمون الناس» «علی الناس» می باشد. یعنی، یهود دنباله رو سحری بودند که شیاطین آن را برای مردم می خواندند.

ص: 369

9 - کفرورزی شیاطین با تعلیم سحر به مردم

ولکن الشیطان کفروا یعلمون الناس السحر

11 - گروهی از یهودیان به آموختن سحر های تعلیم داده شده از سوی شیاطین روی آورده و به جادوگری پرداختند .

واتبعوا ما تتلوا الشیطان

ضمیر در «اتبعوا» به «فریق من الذین أتوا الكتاب» در آیه قبل بر می گردد.

38- تکلیف شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 9 - 3

3 - شیاطین ، موجوداتی مکلف و مسؤول و مورد کیفر و بازخواست الهی

و لهم عذاب واصب

برداشت یاد شده از مبتلا شدن به عذاب و کیفر الهی به دست می آید؛ زیرا کیفر و عذاب بدون تکلیف و مسؤولیت، معقول نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 14

14 - شیطان ها ، موجوداتی مختار و مکلف

للشیطان و أعتدنا لهم عذاب السعیر

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که عذاب و کیفر شدن، دلیل مکلف بودن و تکلیف شدن نشانه آزاد و مختار بودن است؛ زیرا تکلیف اجباری، نه کیفر دارد و نه ثواب.

39- تلاش شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 7 - 4

4 - تلاش شیطان ها ، برای شیطنت و نفوذ در آسمان نزدیک

و حفظًا من كلّ شيطانٍ مارد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 3

3- شیاطین ، درصدد دست یابی به اطلاعات موجود در آسمان و اخبار مربوط به امور غیبی اهل زمین

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

بیش تر مفسران برآند که گوش فرا دادن شیاطین به سخنان موجودات والامقامی چون فرشتگان، با هدف دست یابی به امور غیبی مربوط به اهل زمین و اطلاعات موجود در آسمان صورت می گیرد.

ص: 370

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 2

2- اصرار برخی از شیاطین به صعود به آسمان نزدیک ، جهت کسب اطلاعات و اخبار غیبی

إلا من خطف الخطفه

تلاش دزدانه شیاطین همراه با خطرپذیری آنان برای صعود به آسمان، می تواند حاکی از اصرار آنان بر این صعود باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 10،12

10 - تلاش شیاطین ، برای نفوذ در آسمان جهت شنود اخبار آن

و جعلنها رجوماً للشیطین

از آیات مشابه (مانند آیات 7 و 8 سوره «صافات») استفاده می شود که شیطان ها، به منظور استراق سمع و شنود اخبار آسمان، به آن جا نفوذ می کنند؛ ولی هربار مورد هدف قرار می گیرند و رانده می شوند.

12 - شیطان ، حقیقتی دارای مصادیق و افراد متعدد

للشیطین

40- تنوع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 3

3- شیاطین ، افراد متعدد و گوناگونی اند .

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 10

10 - شمار شیاطین ، بسیار و متنوع به گوناگونی گمراهی ها و متعدد به تعدد گمراهان

تَقِيضُ لَهُ شَيْطَانًا . . . وَإِنَّهُمْ لَيَصِدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ

41- توطئه شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 76 - 11، 13

11 - سست بنيادی نقشه ها و ترفند های طاغوت ها و شياطين

و الَّذِينَ كَفَرُوا يقاتلون في سبيل الطَّاغوت . . . انّ كيد الشَّيْطان كان ضعيفاً

13 - شياطين ، همواره در صدد مکر و توطئه عليه مؤمنان

انّ كيد الشَّيْطان كان ضعيفاً

ص: 371

42- تولید مثل شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 27

27- شیاطین و جن ها ، دارای ذریه و زاد و ولدند .

كان من الجنّ . . . أفْتَتَخَذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي

43- جادوی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 12

12 - فعالیت یهودیان عصر سلیمان علیه حکومت وی ، با پیروی از افسون شیاطین *

واتبعوا ما تتلوا الشیطان علی ملک سلیمان

برداشت فوق بر این اساس است که فاعل «اتبعوا» یهودیان عصر سلیمان باشند.

44- جسمانیت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 10 - 6

6 - شیاطین ، موجوداتی جسمانی اند .

فأتبعه شهاب ثاقب

برداشت یاد شده از مورد هدف قرار گرفتن شیاطین به وسیله شهاب نافذ - که امری جسمانی است - استفاده می شود؛ زیرا اگر شیاطین از موجودات غیر جسمانی باشند، نمی شود به وسیله شیء جسمانی، مورد هدف قرار گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 7

7 - شیطان ها ، از موجوداتی برخوردار از جسم

لأملأن جهنم منک

ورود ابلیس به دوزخ - که جایگاه آتشین و با ویژگی های مادی و جسمانی است - و نیز پر شدن دوزخ با ورود شیاطین، می تواند گویای جسم بودن آنان باشد؛ زیرا مجردات، فضایی را اشغال نمی کنند.

45- چاره اندیشی برای وسوسه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 372

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

46- حاکم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 4

4- شیاطین ، تحت سیطره و حاکمیت الهی قرار دارند .

ألم تر أنّا أرسلنا الشیطين

ضمیر «نا» در «أنا أرسلنا» بیانگر این نکته است که تصور نشود کار شیاطین خارج از نظام تقدیر و برنامه الهی است؛ بلکه همه برنامه های آنان، تحت نظارت و در قلمرو مشیت الهی است.

47- حاکمیت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 17

17 - سلطه و حاکمیت شیاطین بر منکران آیات الهی، سنت خداوند و تحت اراده اوست.

إنّا جعلنا الشیطين أولیاء للذین لا یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 3

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنّا جعلنا الشیطين أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا یؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنّا جعلنا الشیطين أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه ...

48- حتمیت حشر شیاطین

1- خداوند با سوگند به ربوبیت خویش ، بر ختمی بودن احضار منکران معاد و شیاطین به گردآوری آنان در قیامت تأکید کرده است .

فوربک لنحشرنهم والشیطین

ضمیر مفعولی در «لنحشرنهم» به «انسان» در آیه قبل بازمی گردد و مراد منکران معاد است که زنده شدن دوباره را بعید

ص: 373

شمرده بودند. «حشر»؛ یعنی، جمع کردن و برخی آن را جمع کردنی که افراد را به محل اجتماع سوق دهند، معنا نموده اند (مصباح).

49- حتمیت عذاب شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 10

10 - همدمی منحرفان با شیاطین در دوزخ، تأثیری در تخفیف عذاب و یا آرامش آنان نخواهد داشت.

لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم أنکم فی العذاب مشترکون

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «أنکم فی...» فاعل «لن ینفع» باشد.

50- حتمیت ورود شیاطین در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 2

2 - پر شدن دوزخ از شیطان ها و پیروان آنان، سخنی حق و تحقق یافتنی است.

فالحقّ والحقّ أقول . لأملأنّ جهنّم منک و ... منهم أجمعین

برداشت یاد شده بر این دیدگاه است که جمله «لأملأنّ جهنّم...» با تقدیر «قسمی»، مقسم علیه برای فالحقّ باشد. هم چنین جمله «والحقّ أقول» جمله معترضه باشد؛ یعنی، فالحقّ قسمی لأملأنّ جهنّم...».

51- حسابرسی از شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 9 - 3

3 - شیاطین، موجوداتی مکلف و مسؤول و مورد کیفر و بازخواست الهی

و لهم عذاب واصلب

برداشت یاد شده از مبتلا شدن به عذاب و کیفر الهی به دست می آید؛ زیرا کیفر و عذاب بدون تکلیف و مسؤولیت، معقول نیست.

52- حشر اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 8

8 - شیاطین نیز ، همچون آدمیان در قیامت محشور خواهند شد .

ص: 374

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

از خطاب «بینک» استفاده می شود که شیاطین نیز در روز قیامت محشور خواهند شد. البته برداشت یاد شده در صورتی است که منظور از «شیاطین»، شیاطین جن یا اعم از شیاطین جن و انس باشد.

53- حشر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 9

9- گردآوردن خفت بار کافران و شیاطین در اطراف جهنم، مرحله ای پس از حشر است.

لنحشرنهم... ثم لنحضرنهم حول جهنم جثًا

54- حقانیت ورود شیاطین به جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 2

2- پر شدن دوزخ از شیطان ها و پیروان آنان، سخنی حق و تحقق یافتنی است.

فالحقّ و الحقّ أقول . لأملأنّ جهنّم منک و ... منهم أجمعین

برداشت یاد شده بر این دیدگاه است که جمله «لأملأنّ جهنّم...» با تقدیر «قسمی»، مقسم علیه برای فالحقّ باشد. هم چنین جمله «و الحقّ أقول» جمله معترضه باشد؛ یعنی، فالحقّ قسمی لأملأنّ جهنّم...».

55- حقیقت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 4

4- شیاطین، موجوداتی با شعور و درک و دارای قوه شنوایی

إلاّ من استرق السمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 5

5- شياطين ، موجوداتی غير آسمانی

لا يسمعون إلى الملا الأعلى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 10 - 6

6- شياطين ، موجوداتی جسمانی اند .

ص: 375

برداشت یاد شده از مورد هدف قرار گرفتن شیاطین به وسیله شهاب نافذ - که امری جسمانی است - استفاده می شود؛ زیرا اگر شیاطین از موجودات غیرجسمانی باشند، نمی شود به وسیله شیء جسمانی، مورد هدف قرار گیرند.

56- حقیقت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 12

12 - شیطان ، حقیقتی دارای مصادیق و افراد متعدد

للشیطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 4

4- شیطان ، موجودی قدرتمند و توانا بر صعود و نفوذ بر آسمانها

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 7,8

7- شیطان ، موجودی است سراسر شرّ و عاری از هر نیکی و خیر .

و یتبع کلّ شیطن مرید

«مرید» صفت توضیحی برای «شیطان» و به معنای عاری از خیر و نیکی است. (مفردات راغب)

8- شیطان ، نه نوعی منحصر به فرد ، که دارای مصادیق و افرادی بسیار است .

و یتبع کلّ شیطن مرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 3,2

2- شیطان، عنصری است گمراهگر و دوزخی پرور .

كَلَّ شَيْطَانٌ مَّرِيدٌ . كَتَبَ عَلَيْهِ... فَأَنَّهُ يُضَلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ.

3- گمراه سازی و دوزخی پروری، خمیره و سرشت تغییرناپذیر شیطان است .

كَتَبَ عَلَيْهِ.. فَأَنَّهُ يُضَلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ

جمله «کتب علیه» (بر او نوشته شد) بیانگر این نکته است که شیطان، مخلوقی است که سرشت او با گمراه گری و کشاندن مردم به سوی دوزخ، آمیخته شده و غیر قابل تغییر است.

57- خطر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 376

5 - حضور شیاطین ، خطر آفرین برای انسان

و أعوذ بك رب أن يحضرون

از آیه فوق استفاده می شود: در آنجا که شیاطین حضور دارند، انسان بیشتر در معرض خطر قرار می گیرد و آنجا که آنها حضور ندارند، ایمن تر است.

58- خطر شیاطین انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

59- خطر شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

60- خلقت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 51 - 1

1- شیاطین ، فاقد کمترین دخالت و نظارت در کار آفرینش آسمان ها و زمین و نیز خلقت خودشان اند .

ما أشهدتهم خلق السموت والأرض و لا خلق أنفسهم

«إشهاد» یعنی، دیگری را به شهادت و حضور خواندن. نفی شاهد گرفته شدن شیاطین در آفرینش آسمان ها و زمین و خلقت خود آن ها، کنایه از آن است که آنان، هیچ نقشی در الوهیت و تدبیر جهان نداشته اند تا در موقع آفرینش، به حضور فراخوانده شده و شاهد خلقت

باشند.

61- دامهای شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 1

ص: 377

1- کافران ، گرفتار در دام تحریکات و وسوسه های شیاطین

أرسلنا الشیطان علی الکفرین توڑهم

«آز» به معنای تهییج و برانگیختن است و «توڑهم»؛ یعنی، شیاطین، کافران را به سوی گمراهی و انحراف بیشتر سوق داده و تحریک می کنند.

62- دروغگویی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 223 - 2

1 - شیاطین ، القاگر شنوده های خویش به منحرفان ، به گونه ای دروغ و خلاف واقع

یلقون السمع و اکثرهم کذبون

ضمایر جمع در «یلقون»، «اکثرهم» و «کاذبون» می تواند به شیاطین بازگردد. بر این مبنا «سمع» مصدر به معنای مفعول است. «واو» در «و اکثرهم» حالیه و تقدیر آن چنین می باشد: «یلقى الشیاطین علی هؤلاء المنحرفین مسموعاتهم و الحال أن اکثرهم (اکثر الشیاطین) کاذبون فی ما یلقونه؛ شیاطین، شنوده های خود را بر آن منحرفان القا می کنند؛ در حالی که بیشترشان (بیشتر شیاطین) در آنچه القا می کنند، دروغ می گویند».

2- انسان های دروغ پرداز و آلوده به گناه ، گوش سپرده به القائات دروغین شیاطین

علی کلّ أفاک أئیم . یلقون السمع و اکثرهم کذبون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «یلقون» به «کلّ أفاک» باز گردد و «یلقون السمع» کنایه از این باشد که آنها تمامی اندیشه و حواس خویش را در اختیار شیاطین می گذارند. گفتنی است که بر این مبنا ضمیر جمع در «اکثرهم کاذبون» می تواند به شیاطین بازگردد؛ یعنی، منحرفان تمام اندیشه و حواس خویش را در اختیار شیاطین می گذارند؛ اما بیشتر شیاطین، اخبار دروغ تحویلشان می دهند.

63- دشمنی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 4

4 - شیاطین از دشمنان حضرت سلیمان و حکومت الهی او

ما تتلوا الشیطان علی ملک سلیمان

«علی ملک سلیمان» (بر ضد حکومت سلیمان) حال برای مفعول حذف شده از «تتلوا» است؛ یعنی، آن سحری را که برای مردم تلاوت می کردند، علیه سلطنت سلیمان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 18

18 - مشیت خداوند بر بازداشتن تکوینی شیاطین از دشمنی با پیامبران و تبلیغات فریبنده آنها نیست.

و لو شاء ربک ما فعلوه

ص: 378

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است.

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَ هُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

64- دلایل بی لیاقتی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 3

3 - شرارت و پلیدی نهفته در نهاد شیاطین، دلیل بیگانگی عمیق آنان با ما فهمیم هدایتگر قرآن

و ما ینبغی لهم

مقصود از برداشت یاد شده این است که با توجه به محتوای هدایتگر و تکامل بخش قرآن عرصه ای بر این اتهام - که عناصر پلیدی چون شیاطین در آن دخالت داشته باشند - باقی نمی ماند.

65- دلایل رد تدبیر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 3

3- حضور نداشتن شیاطین در کار آفرینش جهان، نشان عدم صلاحیت آنان برای ولایت و تدبیر امور عالم است.

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي . . . ما أشهدتهم خلق السموت والأرض

66- دلایل رد ولایت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 3

3- حضور نداشتن شیاطین در کار آفرینش جهان، نشان عدم صلاحیت آنان برای ولایت و تدبیر امور عالم است.

أفتتخذونه وذرّيته أولياء من دوني . . . ما أشهدتّهم خلق السموت والأرض

67- دوستان شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 128 - 12

ص: 379

12 - پیروان شیاطین جن، دوستان آنان هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس وقال أولياؤهم من الإنس

68- ذکر دشمنی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 24

24- آدمیان همواره نسبت به کنیه و عداوت شیاطین با آنان توجه داشته باشند و از اطاعت آنان به پرهیزند .

أفتتخذونه و ذرّيته أولياء من دوني و هم لكم عدوّ

69- ذکر کینه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 24

24- آدمیان همواره نسبت به کنیه و عداوت شیاطین با آنان توجه داشته باشند و از اطاعت آنان به پرهیزند .

أفتتخذونه و ذرّيته أولياء من دوني و هم لكم عدوّ

70- ذلت اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 68 - 7,9

7- خداوند، شیاطین و منکران معاد را در قیامت، خوار و ذلیل، بر زانو نشسته و به صورت نیم خیز در اطراف جهنم احضار خواهد کرد .

ثمّ لنحضرنّهم حول جهنّم جثّياً

«جثّياً» (جمع «جاثی») حال است و «جاثی» به کسی گفته می شود که برای مخاصمه و محاکمه بر زانو نشسته است (لسان العرب). احضار منکران معاد و شیاطین، در حالی که بر زانوان خود راه می روند و یا بر زانو گرداگرد جهنم نشسته اند، برای اهانت و تحقیر آنان است. برخی «جثّی» را جمع «جثوه» دانسته اند که به معنای انبوه خاک و سنگ است. بر حسب این معنا مراد احضار هر فرقه و گروه به صورت متراکم است.

9- گردآوردن خفتّ بار کافران و شیاطین در اطراف جهنم، مرحله ای پس از حشر است .

لنحشرنهم ... ثم لنحضرنهم حول جهنم جثيًا

71- ذلت شياطين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 380

1 - شیاطینی که به قصد استراق سمع به آسمان صعود کنند ، به ذلت و خواری رانده شده و به این مقصد نخواهند رسید .

و یقذفون من کلّ جانب . دحورًا

«دُحور» به معنای طرد و دور ساختن به وضع ذلت و خواری است (مفردات راغب).

72- رجم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 5

5- «عن أبي عبد الله الصادق (ع) قال : كان ابليس لعنه الله يخترق السماوات السبع فلما ولد عيسى (ع) حجب عن ثلاث سماوات و كان يخترق أربع سماوات فلما ولد رسول الله (صلى الله عليه و آله) حجب عن السبع كلّها و رميت الشياطين بالنجوم . . .» ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: ابلیس - که لعنت خدا بر او باد - راه را برای ورود خود به آسمان باز می کرد؛ چون حضرت عیسی متولد شد از ورود به سه آسمان ممنوع شد و به چهار آسمان راه داشت. پس آن گاه که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) متولد شد، وی از ورود به آسمانهای هفتگانه کلاً ممنوع شد و از آن پس شیاطین هدف ستارگان قرار گرفتند...».

73- روش برخورد شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 14، 10

10 - وسوسه و ظاهر سازی فریبکارانه، روش شیاطین است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

14 - شیاطین انس و جن از هنر و تبلیغات فریبنده برای فریب دادن مردم و مبارزه با انبیا بهره می برند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

«زخرف القول» به کلام آراسته شده می گویند که از مصادیق هنر است و می توان گفت که این مورد به عنوان نمونه ذکر شده است. گفتمی است «غرورا» در برداشت فوق مفعول له واقع شده است.

74- رؤیت اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 10

10 - قابل رؤیت بودن شیاطین برای انسان ها در قیامت *

قال یلیت بینی و بینک

در صورتی که منظور از شیاطین، شیاطین جن و ابلیس باشد، تعبیر «بینک» حکایت از رویارویی و گفتوگوی حضوری دارد.

ص: 381

75- رؤیت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 39

39 - قابلیت شیاطین (جنیان) برای تجسم یافتن و دیده شدن *

یعلمون الناس السحر

76- رؤیت شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان ، خود نوعی عذاب برای گمراهان است .

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

77- زمینه پذیرش القائنات شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 9

9 - دوستی با شیاطین زمینه پذیرش القائنات باطل آنان است.

وإن الشیطن لیوحون إلی أولیائهم لیجدلوکم

78- زمینه تداوم عذاب شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 9 - 2

2 - شیاطینی که با صعود به آسمان ، آهنگ استراق سمع کنند ، به عذاب دائم الهی دچار خواهند شد .

و لهم عذاب واصل

«واصل» به معنای دائم است.

79- سرزنش قبول ولایت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم ، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان ، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است .

ص: 382

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

80- شرور شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 98 - 6

6- خدا ، تنها پناهگاه انسان برای ایمن ماندن از شرّ های شیاطین

أعوذ بك من همزت الشيطان . وأعوذ بك ربّ أن يحضرون

81- شعور شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 4

4- شیاطین ، موجوداتی با شعور و درک و دارای قوه شنوایی

إلاّ من استرق السمع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 4

4- شیاطین ، موجوداتی دارای شعور و کارآیی هستند .

و من الشيطان من يغوصون له

برداشت یاد شده با توجه به نکته است که تسخیر شیاطین برای سلیمان(ع) و حرف شنوی آنان، ملازم با شعور آنها است.

82- شگفتی قبول ولایت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم ، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان ، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار

سرزنش است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

ص: 383

83- شنوایی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 4

4- شیاطین ، موجوداتی با شعور و درک و دارای قوه شنوایی

إلا من استرق السمع

84- شیاطین اطراف جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 7,8,9

7- خداوند ، شیاطین و منکران معاد را در قیامت ، خوار و ذلیل ، بر زانو نشسته و به صورت نیم خیز در اطراف جهنم احضار خواهد کرد .

ثمّ لنحضرنّهم حول جهنّم جثّیّا

«جثّیّا» (جمع «جائی») حال است و «جائی» به کسی گفته می شود که برای مخاصمه و محاکمه بر زانو نشسته است (لسان العرب). احضار منکران معاد و شیاطین، در حالی که بر زانوان خود راه می روند و یا بر زانو گرداگرد جهنم نشسته اند، برای اهانت و تحقیر آنان است. برخی «جثّی» را جمع «جثوه» دانسته اند که به معنای انبوه خاک و سنگ است. بر حسب این معنا مراد احضار هر فرقه و گروه به صورت متراکم است.

8- کافران و شیاطین ، در اطراف جهنم و در گروه هایی فشرده و متراکم ، احضار خواهند شد .

ثمّ لنحضرنّهم حول جهنّم جثّیّا

«جثّی» ممکن است از «جثوه» به معنای سنگ و خاک متراکم و مجتمع باشد.

9- گردآوردن خفّت بار کافران و شیاطین در اطراف جهنم ، مرحله ای پس از حشر است .

لنحشرنّهم ... ثمّ لنحضرنّهم حول جهنّم جثّیّا

85- شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 1,4,8,9

1 - روبرو شدن همه پیامبران با دشمنانی از شیطانهای جن و انس، سنت الهی است.

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا شيطان الإنس و الجن

4 - کافران لجاجت پیشه و حق ناپذیر از شیطانهای انسی هستند.

و لو أننا .. ما كانوا ليؤمنوا ... و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا شيطان الإنس

8 - برخی از آدمیان و جنیان از شیاطینند.

عدوا شيطان الإنس و الجن

9 - شیاطین جن و انس با یکدیگر به وسیله القائنات مرموز مرتبط هستند.

يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

«وحی» به معنی اشاره .. و کلام پنهان است (لسان العرب)، لذا در برداشت فوق به القائنات مرموز معنی گردیده است.

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 9

9 - جنیان اغواگر در صدد تبدیل هر چه بیشتر آدمیان به شیطانهای اغواگر مانند خود هستند. *

یمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

«استكثر» به معنی طلب زیادتی است، لذا از معانی محتمل در «استكثرتم من الإنس» آن است که استكثر از آن جهت باشد که شیطانها در صددند از آدمیان نیز هر چه بیشتر شیطان تولید کنند.

86- شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 6 - 114 - 1

1 - برخی از جنیان، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده، آنها را وسوسه می کنند.

من الجنّه والناس

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الختّاس»، برخی از جنّیان و انسان ها است. «جنّه» به معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 3، 4، 5، 8

2 - شیاطین جنی، به فرمان سلیمان (ع) به ساختمان سازی و غواصی می پرداختند.

و الشیطين کلّ بناء و غواص

3 - وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیطين کلّ بناء و غواص

آمدن صیغه های «بناء» و «غواص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بنّایی و غواصی دلالت می کند - گویای این نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

4 - تسخیر شیاطین جنی و به کارگیری آنها، از خصوصیات حکومت ممتاز سلیمان (ع)

هب لی ملگًا . . . فسخرنا له ... الشیطان کلّ بناء و غواص

5- شیاطین جنی ، در خدمت آبادانی قلمرو حکومت سلیمان (ع) بودند .

و الشیطان کلّ بناء و غواص

8- شیاطین جنی ، موجوداتی قابل تسخیر برای بشر

فسخرنا له . . . و الشیطان کلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 1,2,3

1 - اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین جنی در حکومت سلیمان

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

ص: 385

«مقرّنين» اسم مفعول از «قرّنه» (آن را قرین و نزدیک دیگری ساخت) و به معنای گروه به هم بسته شده است. «صَفَدَ» (مفرد «أصفاد») نیز به معنای قید و بند است.

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطینِ فسادانگیز و اخلال گر جنی، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و آخرین مقرّنين فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

3- گروهی از شیاطین جنی، درصدد فسادانگیزی و اخلال گری در کار خیراند.

و آخرین مقرّنين فی الأصفاد

87- شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 112 - 1،8،9

1 - روبرو شدن همه پیامبران با دشمنانی از شیطانهای جن و انس، سنت الهی است.

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا شيطان الإنس و الجن

8 - برخی از آدمیان و جنیان از شیاطینند.

عدوا شيطان الإنس و الجن

9 - شیاطین جن و انس با یکدیگر به وسیله القانات مرموز مرتبط هستند.

يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

«وحی» به معنی اشاره .. و کلام پنهان است (لسان العرب)، لذا در برداشت فوق به القانات مرموز معنی گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 128 - 12

12 - پیروان شیاطین جن، دوستان آنان هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس وقال أولياؤهم من الإنس

88- شياطين در آسمانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 18 - 2

2- شياطين ، در حد استراق سمع توان نزديك شدن به آسمان ها را دارند .

و حفظنها من كلّ شيطان رجيم . إلا من استرق السمع

ص: 386

89- شیاطین در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 1,3

1 - جهنم ، مملو از شیطان ها و پیروان آنان خواهد شد .

لأملأن جهنم منک و ممن تبعک منهم أجمعین

بیشتر مفسران گفته اند: مقصود از «منک» «من جنسک» است؛ زیرا منطقی نیست که جهنم با آن عظمت، تنها با داخل شدن یک فرد (ابلیس) پر شود. پس مقصود، پر شدن دوزخ از مجموعه شیاطین (ابلیس و فرزندانش) و انسان ها خواهد بود.

3 - پر شدن جهنم از شیطان ها و پیروان آنان ، سوگند مؤکد خداوند

لأملأن جهنم منک و ممن تبعک منهم أجمعین

90- شیاطین در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 9

9 - زمین محل سکونت و قرارگاه شیاطین

اهبطوا... و لکم فی الأرض مستقر

برداشت فوق بر این مبناست که خطابها در جمله «اهبطوا» و... متوجه شیطان نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 7

7 - زمین، محل سکونت و قرارگاه موقت انسانها و شیاطین است.

و لکم فی الأرض مستقر و متع إلى حین

قید «إلی حین» علاوه بر تقيید «متاع»، کلمه «مستقر» را نیز مقید می کند.

91- شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 13

13- شياطين و ديگر معبودان دروغين مشركان ، در صحنه قيامت حضور خواهند داشت .

نادوا شركاءى . . . و جعلنا بينهم موبقاً

به قرينه آيات قبل، مراد از «شركاء» همان ابليس و ذريه او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 68 - 2

2- منكران معاد ، با شياطين در صحنه قيامت ، همراه و هم دوش خواهند بود .

لنحشرنهم والشيطان ثم لنحضرنهم

ص: 387

واو در «والشیاطین» می تواند عاطفه و یا به معنای «مع» باشد. در هر دو صورت برداشت یاد شده به دست می آید.

92- شیاطین منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 14 - 9

9- « روی عن ابی جعفر (ع) (فی قوله « شیاطینهم ») انهم کهانهم ;

از امام باقر (ع) روایت شده که: مراد از «شیاطینهم» در آیه شریفه، کاهنان یهود است».

93- شیاطین و جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 5

5 - شیاطین ، دستیابی سلیمان رابه سلطنت ، دستاورد سحر و جادو قلمداد می کردند .

علی ملک سلیمان و ما کفر سلیمان

نقی جادوگری از سلیمان - پس از بیان اینکه شیاطین نوشته هایی از علم سحر را برای مردم، علیه سلطنت سلیمان می خواندند - رسای به این معناست که: شیاطین چنین وانمود می کردند که آنچه را تلاوت می کنند همان است که سلیمان را به سلطنت رساند و با این شیوه در صدد نقی پیامبری از او بودند.

94- شیاطین و سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 2,4,5

2- شیاطین ، حضرت سلیمان را به جادوگری متهم می کردند .

و ما کفر سلیمان و لکن الشیطان کفروا

مراد از «ما کفر سلیمان» (سلیمان کافر نشد) نقی جادوگری از سلیمان (ع) است. جمله «و لکن الشیاطین ...» و نیز «ما تتلوا الشیاطین» حکایت از آن دارد که: اتهام سحر به حضرت سلیمان از سوی شیاطین عنوان شده و نشر پیدا کرده بود.

4 - شیاطین از دشمنان حضرت سلیمان و حکومت الهی او

ما تتلوا الشیطان علی ملک سلیمان

«علی ملک سلیمان» (بر ضد حکومت سلیمان) حال برای مفعول حذف شده از «تتلوا» است؛ یعنی، آن سحری را که برای مردم تلاوت می کردند، علیه سلطنت سلیمان بود.

5 - شیاطین، دستیابی سلیمان را به سلطنت، دستاورد سحر و جادو قلمداد می کردند .

علی ملک سلیمان و ما کفر سلیمان

نفی جادوگری از سلیمان - پس از بیان اینکه شیاطین نوشته هایی از علم سحر را برای مردم، علیه سلطنت سلیمان می خواندند - رسای به این معناست که: شیاطین چنین وانمود می کردند که آنچه را تلاوت می کنند همان است که سلیمان را

ص: 388

به سلطنت رساند و با این شیوه در صدد نفی پیامبری از او بودند.

95- شیاطین و شهاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 5

5- شیاطین ، در صورت نزدیک شدن به آسمان ، با شعله های آتش فروزان و آشکار ، تحت تعقیب قرار می گیرند .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين

96- شیاطین و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 3

3 - شرارت و پلیدی نهفته در نهاد شیاطین ، دلیل بیگانگی عمیق آنان با مفاهیم هدایتگر قرآن

و ما ینبغی لهم

مقصود از برداشت یاد شده این است که با توجه به محتوای هدایتگر و تکامل بخش قرآن عرصه ای بر این اتهام - که عناصر پلیدی چون شیاطین در آن دخالت داشته باشند - باقی نمی ماند.

97- شیاطین و مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 10، 4

4 - تبلیغات فریبنده شیاطین (دشمنان انبیا) برای جذب دل‌های منکران آخرت و معاد است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا .. و لتصغی إلیه أفئده الذین لایؤمنون بالأخ

بنابراین که «لتصغی» عطف به «غرورا» در آیه قبل، که مفعول له است، باشد. «تصغی» از «صغی» یا «صغو» به معنی میل پیدا نمود، است. (قاموس اللغة). لذا «لتصغی» یعنی برای جذب شدن و متمایل گشتن.

10 - هماهنگ شدن منکران آخرت با کردار شیاطین، از اهداف تبلیغات فریبنده شیاطین است.

و لیقترفوا ما هم مقترفون

98- شياطين و مكدبان آيات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - اعراف - 7 - 27 - 17

17 - سلطه و حاکمیت شياطين بر منکران آيات الهی، سنت خداوند و تحت اراده اوست.

ص: 389

إنا جعلنا الشيطان أولياء للذين لا يؤمنون

99- شياطين و وحى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 18 - 7

7- وحى به هنگام نزول از آسمان ، از دخل و تصرف شياطين در امان است . *

إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحفظون . . . و حفظنها من كل شيطان رجيم . إلا من

احتمالاً مراد از حفظ آسمانها از شيطانها و طرد آنها از آن جا، به منظور دست نيازیدن به وحى باشد كه مى تواند از جمله موارد حفظ وحى باشد.

100- شياطين هنگام صعود به آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 18 - 5

5- شياطين ، در صورت نزديك شدن به آسمان ، با شعله هاى آتش فروزان و آشكار ، تحت تعقيب قرار مى گيرند .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبين

101- صعود شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 4

4- قدرت شياطين بر صعود به نزديك ترين آسمان

إنا زينا السماء الدنيا .. لا يسمعون إلى الملائعلى

102- صفات شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - انبياء - 21 - 82 - 5

5- شیاطین ، موجوداتی قابل رام شدن و فرمان بری برای انسان ها .

وسخّرنا .. من الشیطین من یغوصون له

ص: 390

103- طرد شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 212 - 1

1 - شیاطین ، ممنوع شده و عزل گشته از شنود پیام های آسمانی و گفتار فرشتگان

إِثْمَ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَزُولُونَ

104- طرد شیاطین از آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 5

5- شیاطین ، در صورت نزدیک شدن به آسمان ، با شعله های آتش فروزان و آشکار ، تحت تعقیب قرار می گیرند .

إِلَّا مِنْ اسْتَرْقَ السَّمْعِ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مَبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 10, 9

9- شیاطینی که برای استراق سمع به آسمان نزدیک صعود کنند ، از هر سو مورد هدف قرار گرفته و رانده خواهند شد .

وَيَقْذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

«قذف» (مصدر «يقذفون»)، به معنای «رمی»؛ یعنی، راندن و هدف قرار دادن شیء به وسیله سنگ، تیر و مانند آنها است.

10 - آسمان نزدیک ، از هر سو از نفوذ شیاطین محفوظ است .

وَيَقْذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 9 - 1

1 - شیاطینی که به قصد استراق سمع به آسمان صعود کنند ، به ذلت و خواری رانده شده و به این مقصد نخواهند رسید .

وَيَقْذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ . دَحْوَرًا

«دُحور» به معنای طرد و دور ساختن به وضع ذلت و خواری است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 10 - 4, 7

7- «عن أبي عبد الله (ع) قال: . . . قال [رسول الله (صلى الله عليه وآله) في حديث المعراج]: . . . صعد جبرئيل وصعدت معه إلى سماء الدنيا وعليها ملك يقال له: اسماعيل، هو صاحب الخطفه التي قال الله عز وجل: «إلا من خطفه فأتبعه شهاب ثاقب» و تحته سبعون ألف ملك تحت كل ملك سبعون ألف ملك . . .»

از امام صادق (ع) روایت شده است . . . [که رسول خدا (صلى الله عليه وآله) در حدیث معراج]: فرمود: جبرئیل بالا رفت و من هم با او به آسمان دنیا بالا رفتم. در آن جا فرشته ای بود به نام اسماعیل. او مأمور تعقیب ربایندگان اخبار (صاحبان خطفه) بود که خداوند می فرماید: «إلا من خطف الخطفه...» و هفتاد هزار فرشته تحت فرمان او بودند که هر کدام از آنان نیز هفتاد هزار فرشته را تحت فرمان [خود] داشتند.

ص: 391

4 - شیاطینی که دزدانه به آسمان نزدیک صعود کنند و به جمع آوری اطلاعات و اخبار پردازند، با گلوله آتشین، مؤثر و سوراخ کننده، مورد تعقیب و اصابت قرار خواهند گرفت.

إلا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب

«شهاب» به شعله ای از آتش افروخته (گلوله آتشین) گفته می شود. «ثاقب» نیز به معنای نافذ و سوراخ کننده است.

105- عجز شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 2

2 - نازل کردن قرآن، خارج از توانایی شیاطین

و ما يستطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 1

1 - شیاطین، ناتوان از شنود اخبار آسمان

لايسمعون إلى الملا الأعلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 11

11 - شیطان ها، ناتوان از شنود و دستیابی به اطلاعات و اخبار آسمان

وجعلنها رجوماً للشيطان

106- عذاب پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

107- عذاب شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

ص: 392

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

108- عصیان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 9

9- امکان تمرد و سرپیچی شیاطین از فرمان های خداوند و نیاز فرمان بری آنها به نظارت و مراقبت الهی

و کُنَّا لَهُمْ حَفَظِینَ

این که خداوند مراقبت همیشگی خود را نسبت به شیاطین یادآور می شود، می رساند که آنان موجوداتی سرکش اند و نیاز به مراقبت دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 7 - 3,5

3- شیطان ها ، موجوداتی متمرّد از فرمان خدا و به دور از هرگونه خیر و نیکی اند .

من کلّ شیطن مارد

«مارد»؛ یعنی، کسی که در وجودش اطاعت و فرمانبری و خیر و نیکی نباشد. از این رو به درخت بی برگ (که برگ های آن ریخته باشد) گفته می شود: «شجر آمرّد».

5- شیطان های متمرّد و به دور از خیر ، متعدد و بسیاراند .

من کلّ شیطن مارد

109- عقیده به تدبیر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 20

20- مشرکان به برخورداری شیاطین و جن از حق تصمیم گیری در کار جهان و تدبیر امور آن ، معتقد بودند .

أَفْتَنَّاكَ دُونَهُ وَ ذَرِيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ

به قرینه آیه بعد، مراد از توهم ولایت شیاطین، این پندار است که آنان، در امور عالم و کار آفرینش، دخالت و نظارت دارند. این اعتقاد مشرکان را وادار می کرد که برای پرهیز از شر شیاطین، به ستایش آنان پردازند.

110- علم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 6

6- شیاطین ، موجوداتی آشنا با فنون و علوم مختلف .

ص: 393

و من الشیطان من یغوصون له و یعملون عملاً دون ذلک

111- عوامل طرد شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 9

9- ستارگان پرفروغ، مایه طرد شیطان ها و حفظ آسمان نزدیک از نفوذ آنها است .

و جعلنها رجوماً للشیطان

112- عوامل مصونیت از شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 6

6- نقش مؤثر دعا در ایمن ماندن انسان ها از خطر وسوسه های شیاطین

و قل رب أعوذ بک من همزت الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 98 - 6

6- خدا، تنها پناهگاه انسان برای ایمن ماندن از شرّ های شیاطین

أعوذ بک من همزت الشیطان . و أعوذ بک ربّ أن یحضرون

113- غواصی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 2

2- برخی از شیاطین برای سلیمان (ع)، به کار غواصی و غیر آن می پرداختند .

و من الشیطان من یغوصون له و یعملون عملاً دون ذلک

114- فرجام پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

ص: 394

«مثنوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 4

4 - دوزخ ، سرنوشت مشترک شیطان ها و انسان های پیرو آنان

لأملأن جهنم منک و ممن تبعک منهم أجمعین

115- فرجام شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثنویکم خلدین فیها

«مثنوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 4

4 - دوزخ ، سرنوشت مشترک شیطان ها و انسان های پیرو آنان

لأملأن جهنم منک و ممن تبعک منهم أجمعین

116- فلسفه اغواگری شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 4,6

4 - تبلیغات فریبنده شیاطین (دشمنان انبیا) برای جذب دل‌های منکران آخرت و معاد است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا .. و لتصغی إلیه أفئده الذین لایؤمنون بالأخ

بنابراین که «لتصغی» عطف به «غرورا» در آیه قبل، که مفعول له است، باشد. «تصغی» از «صغی» یا «صغو» به معنی میل پیدا نمود،

است. (قاموس اللغه). لذا «لتصغى» یعنی برای جذب شدن و متمایل گشتن.

6- رضایت درونی منکران آخرت و قیامت، از اهداف تبلیغات فریبنده شیاطین است.

زخرف القول غرورا .. و لیرضوه و لیقترفوا ما هم مقترفون

«لیرضوه» عطف بر «غرورا» است؛ در نتیجه عامل آن فعل «یوحى» است؛ یعنی: «یوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول لیرضوه».

ص: 395

117- فلسفه وجودی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 2

2 - قرار داده شدن شیاطین در برابر انبیا دارای فلسفه و جهت و به منظور تأمین اهدافی معین است.

و كذلك جعلنا .. و لتصغى إليه أفئدة الذين

جمله «لتصغى إليه» عطف به مقدر است؛ لذا معنی چنین می شود: «جعلنا .. لغايات و لتصغى إليه».

118- قبول ولایت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 10، 5

5 - پذیرش سرپرستی شیاطین بجای خدا، عامل تثبیت گمراهی و دور ماندن از هدایت الهی

فريقا حق عليهم الضلله إنهم اتخذوا الشيطان أولياء من دون الله

10 - پذیرندگان ولایت شیاطین، بی خبر از گمراهی خویش و در پندار برخوردارى از توفیق هدایت هستند.

و يحسبون أنهم مهتدون

119- قدرت شنوایی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 18 - 3

3- در آسمان ها، خبرها و اطلاعاتی مبادله می شود که قابل شنود برای موجوداتی چون شیاطین است.

من كلّ شيطان رجيم . إلا من استرق السمع

لازمه استراق سمع، وجود و تبادل اخباری است که قابل شنیدن است.

120- قدرت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قدرت شیاطین بر استماع و استراق سمع گفتار فرشتگان ، در برهه ای از زمان (قبل از ممنوع شدن و عزل گشتن)

إِثْمِ عَنِ السَّمْعِ لِمَعْزُولُونَ

«معزولون» می تواند به معنای حال باشد؛ یعنی، گر چه شیاطین در گذشته گفتار فرشتگان را می شنیدند؛ اما اکنون (از زمان نزول قرآن) از آن عزل گشته و ممنوع شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 8 - 4

ص: 396

4 - قدرت شیاطین بر صعود به نزدیک ترین آسمان

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا .. لَا يَشْعُرُونَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ الْأَعْلَى

121- کافران و شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 16

16 - کافران و منکران آیات الهی تحت نفوذ و ولایت شیاطین هستند.

ذلک من ءایات اللہ .. إنا جعلنا الشیطان اولیاء للذین لا یؤمنون

جمله «ذلک من آیات اللہ» در آیه قبل می تواند بیانگر متعلق «لا یؤمنون» باشد.

122- کثرت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 7 - 5

5 - شیطان های متمرّد و به دور از خیر ، متعدد و بسیار اند .

من کلّ شیطن مارد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 10

10 - شمار شیاطین ، بسیار و متنوع به گوناگونی گمراهی ها و متعدد به تعدد گمراهان

نقیض له شیطنًا .. وإثمهم لیصدّونهم عن السبیل

123- کفر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 9

9 - کفرورزی شیاطین با تعلیم سحر به مردم

ولكن الشيطان كفروا يعلمون الناس السحر

124- كيفر اخروي شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - ملك - 67 - 5 - 13

ص: 397

13 - آتشِ فروزان ، کیفر شیاطین در قیامت

و أعتدنا لهم عذاب السعير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 9

9 - شیاطین ، مورد مؤاخذة و مجازات در روز قیامت *

تقیض له شیطاناً .. أنکم فی العذاب مشترکون

عذاب شدن شیاطین، می تواند دال بر تکلیف آنان باشد.

125- کیفر استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 9 - 2

2 - شیاطینی که با صعود به آسمان ، آهنگ استراق سمع کنند ، به عذاب دائم الهی دچار خواهند شد .

و لهم عذاب واصب

«واصب» به معنای دائم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 4,5

4 - شیاطینی که دزدانه به آسمان نزدیک صعود کنند و به جمع آوری اطلاعات و اخبار پردازند ، با گلوله آتشین ، مؤثر و سوراخ کننده ، مورد تعقیب و اصابت قرار خواهند گرفت .

إلا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب

«شهاب» به شعله ای از آتش افروخته (گلوله آتشین) گفته می شود. «ثاقب» نیز به معنای نافذ و سوراخ کننده است.

5 - شیاطین ، پیش از استفاده از اطلاعات و اخبار غیبی از آسمان ، نابود می شوند .

إلا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 9 - 3

3- شیاطین، موجوداتی مکلف و مسؤول و مورد کیفر و بازخواست الهی

و لهم عذاب واصب

برداشت یاد شده از مبتلا شدن به عذاب و کیفر الهی به دست می آید؛ زیرا کیفر و عذاب بدون تکلیف و مسؤولیت، معقول نیست.

ص: 398

127- کیفیت حشر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 7

7- خداوند، شیاطین و منکران معاد را در قیامت، خوار و ذلیل، بر زانو نشسته و به صورت نیم خیز در اطراف جهنم احضار خواهد کرد.

ثم لنحضرنهم حول جهنم جثيًا

«جثيًا» (جمع «جاثی») حال است و «جاثی» به کسی گفته می شود که برای مخاصمه و محاکمه بر زانو نشسته است (لسان العرب). احضار منکران معاد و شیاطین، در حالی که بر زانوان خود راه می روند و یا بر زانو گرداگرد جهنم نشسته اند، برای اهانت و تحقیر آنان است. برخی «جثی» را جمع «جثوه» دانسته اند که به معنای انبوه خاک و سنگ است. بر حسب این معنا مراد احضار هر فرقه و گروه به صورت متراکم است.

128- گمراهان و شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 3

3 - رویارویی گمراهان و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان، در قیامت

قال یلیت بینی و بینک بعد

تعبیر «بینی و بینک» خطاب رو در رو را می رساند.

129- گمراهی پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 10

10 - پذیرندگان ولایت شیاطین، بی خبر از گمراهی خویش و در پندار برخوردار از توفیق هدایت هستند.

و یحسبون أنهم مهتدون

130- مبارزه با شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- وجوب نبرد با ياوران شيطان (كافران و طاغوت ها)

والَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ

ص: 399

131- مبارزه با شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 6

6 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، مانند سایر پیامبران، درگیر مبارزه با شیاطینی از جن و انس

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا شيطان الإنس و الجن

132- مبارزه با شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 6

6 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، مانند سایر پیامبران، درگیر مبارزه با شیاطینی از جن و انس

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا شيطان الإنس و الجن

133- محدوده قدرت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 4

4 - محدودیت توان و دامنه نفوذ شیاطین

و ما يستطيعون

134- محمد (صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مواجه با وسوسه گرانی از جن و انس که مردم را درباره ربوبیت، فرمان رویی و الوهیت خداوند به

تردید می افکندند .

قل أعوذ ربّ الناس . ملك الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس ... من الجنّة والن

در برداشت یاد شده، مجموع سوره با این نگاه تفسیر شده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مسیر ابلاغ یکتایی خداوند در ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت، با عده ای از جن و انس مواجه شده بود که در سینه های مردم وسوسه ایجاد کرده، هدایت آنان را بر آن حضرت دشوار می ساختند؛ خداوند، آن حضرت را در پناه خود قرار داده و او را به این پناهنده شدن فرا خوانده است تا وسوسه گران و اغواگران مردم را، از سر راه او بردارد.

ص: 400

135- محمد (صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مواجه با وسوسه گرانی از جن و انس که مردم را درباره ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت خداوند به تردید می افکندند.

قل أعوذ ربّ الناس . ملك الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس ... من الجّنه و الن

در برداشت یاد شده، مجموع سوره با این نگاه تفسیر شده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مسیر ابلاغ یکتایی خداوند در ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت، با عده ای از جن و انس مواجه شده بود که در سینه های مردم وسوسه ایجاد کرده، هدایت آنان را بر آن حضرت دشوار می ساختند؛ خداوند، آن حضرت را در پناه خود قرار داده و او را به این پناهنده شدن فرا خوانده است تا وسوسه گران و اغواگران مردم را، از سر راه او بردارد.

136- مراقبت از شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 8،9

8- شیاطین، همواره در کمند نظارت و کنترل و مراقبت الهی.

من الشیطین . . . و کنا لهم حفظین

9- امکان تمرد و سرپیچی شیاطین از فرمان های خداوند و نیاز فرمان بری آنها به نظارت و مراقبت الهی

و کنا لهم حفظین

این که خداوند مراقبت همیشگی خود را نسبت به شیاطین یادآور می شود، می رساند که آنان موجوداتی سرکش اند و نیاز به مراقبت دارند.

137- مسکن شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 9

9- زمین محل سکونت و قرارگاه شیاطین

اهبطوا... ولکم فی الأرض مستقر

برداشت فوق بر این میناست که خطابها در جمله «اهبطوا» و... متوجه شیطان نیز باشد.

138- مقهوریت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 9

9 - شیاطین ، مقهور اراده خداوند هستند .

ص: 401

فسخرنا له... و الشیطان کلّ بناء و غواص

139- مکان نفوذ شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 222 - 1

1 - قلب هر انسان دروغ پرداز و گنه پیشه ، محل واقعی نزول شیاطین

تنزل علی کلّ آفاک ائیم

«آفاک» از ریشه «إفک» (قلب کردن حقیقت) مشتق شده است. بنابراین «آفاک» به کسی گفته می شود که دروغ پردازی کند. «ائیم» نیز از ماده «إثم» (گناه) به معنای گنه پیشه است.

140- مکذبان آیات خدا و شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 16

16 - کافران و منکران آیات الهی تحت نفوذ و ولایت شیاطین هستند.

ذلک من ءایات الله... إنا جعلنا الشیطان اولیاء للذین لا یؤمنون

جمله «ذلک من آیات الله» در آیه قبل می تواند بیانگر متعلق «لا یؤمنون» باشد.

141- مکر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 13

13 - شیاطین ، همواره در صدد مکر و توطئه علیه مؤمنان

انّ کید الشّیطان کان ضعیفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 10

10 - وسوسه و ظاهر سازی فریبکارانه، روش شیاطین است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

142- مکر شیاطین انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 402

16 - لزوم هشیاری در برابر ترفندهای هنری و تبلیغی شیاطین انس و جن

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا... يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

143- مکر شیاطین جنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - لزوم هشیاری در برابر ترفندهای هنری و تبلیغی شیاطین انس و جن

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا... يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

144- ملاقات شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - روی عن ابی جعفر (ع) فی معنی قوله: «یوحی بعضهم إلى بعض» إن الشیاطین یلقى بعضهم بعضا فیلقى الیه ما یغوی به الخلق... .

از امام باقر (ع) درباره «یوحی بعضهم...» روایت شده است: بعضی از شیاطین با بعضی دیگر ملاقات و آنچه باعث گمراه کردن مردم است، به آنان می آموزند... .

145- ممانعت از استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شیاطینی که به قصد استراق سمع به آسمان صعود کنند، به ذلت و خواری رانده شده و به این مقصد نخواهند رسید.

و یقذفون من کلّ جانب . دحورًا

«دُحورًا» به معنای طرد و دور ساختن به وضع ذلت و خواری است (مفردات راغب).

146- ممنوعیت استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 212 - 1

1 - شیاطین ، ممنوع شده و عزل گشته از شنود پیام های آسمانی و گفتار فرشتگان

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَزُولُونَ

ص: 403

147- منشأ اغواگری شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 5

5- وسوسه گری ها و القآت تحریک آمیز شیاطین ، وابسته به اراده الهی است .

ألم تر أننا أرسلنا الشیطين علی الکفرین تؤزّهم

148- منشأ وسوسه های شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 5

5- وسوسه گری ها و القآت تحریک آمیز شیاطین ، وابسته به اراده الهی است .

ألم تر أننا أرسلنا الشیطين علی الکفرین تؤزّهم

149- موانع استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 18 - 6

6- شهاب های آسمانی ، مانع استراق سمع شیاطین از آسمانهاست .

إلا من استرق السمع فأتبعه شهاب مبین

150- موانع حاکمیت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 18

18 - ایمان به خداوند و آیات او مانع ولایت و حاکمیت شیاطین بر انسان

إننا جعلنا .. للذین لا یؤمنون

151- موانع نفوذ شیاطین به آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 7 - 2

ص: 404

2- ستارگان ، حافظان آسمان نزدیک از نفوذ شیطان ها

بزینه الكواكب . و حفظًا من كلّ شيطان

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که نصب «حفظا» به سبب عطف بر «بزینه» باشد (از نوع عطف بر معنا که در کلام عرب بسیار است). بر این اساس، تقدیر آیه چنین می شود: «إنا خلقنا الكواكب زينة للسماء و حفظا لها» (ما ستارگان را برای زینت آسمان و نیز برای محفوظ ماندن آن از نفوذ شیطان آفریدیم). بنابراین پیام آیه شریفه مانند آیه پنجم سوره ملک خواهد بود: «و لقد زينا السماء الدنيا بمصابيح و جعلناها رجوما للشياطين».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 9

9- ستارگان پرفروغ ، مایه طرد شیطان ها و حفظ آسمان نزدیک از نفوذ آنها است .

و جعلناها رجوماً للشياطين

152- موانع وسوسه شياطين انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ .. الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

153- موانع وسوسه شياطين جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ .. الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

154- موانع ولایت شياطين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 18

18 - ایمان به خداوند و آیات او مانع ولایت و حاکمیت شیاطین بر انسان

إنا جعلنا .. للذين لا يؤمنون

ص: 405

155- مؤاخذه اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 9

9- شیاطین ، مورد مؤاخذه و مجازات در روز قیامت *

تقیض له شیطاناً .. اَنتُمْ فی العذاب مشترکون

عذاب شدن شیاطین، می تواند دال بر تکلیف آنان باشد.

مؤمنان و شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 13

13 - شیاطین ، همواره در صدد مکر و توطئه علیه مؤمنان

انّ کید الشّیطان کان ضعیفاً

156- ناظر عمل شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 82 - 7،8

7- کنترل و نظارت خداوند بر شیاطین ، در فرمان برداری آنان از سلیمان (ع)

و من الشیطان . . . و کنا لهم حفظین

8- شیاطین ، همواره در کمند نظارت و کنترل و مراقبت الهی .

من الشیطان . . . و کنا لهم حفظین

157- نافر جامی استراق سمع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 5

5- شیاطین ، پیش از استفاده از اطلاعات و اخبار غیبی از آسمان ، نابود می شوند .

إلّا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب

158- نافر جامی تلاش شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 406

1 - شیاطینی که به قصد استراق سمع به آسمان صعود کنند ، به ذلت و خواری رانده شده و به این مقصد نخواهند رسید .

و یقذفون من کلّ جانب . دحورًا

«دُحور» به معنای طرد و دور ساختن به وضع ذلت و خواری است (مفردات راغب).

159- نسل شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 27

27- شیاطین و جن ها ، دارای ذریه و زاد و ولدند .

كان من الجنّ . . . أفْتَتَخَذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي

160- نشانه های بی کفایتی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 3

3- حضور نداشتن شیاطین در کار آفرینش جهان ، نشان عدم صلاحیت آنان برای ولایت و تدبیر امور عالم است .

أَفْتَتَخَذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي . . . ما أشهدتهم خلق السموت والأرض

161- نشانه های نفوذ شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 222 - 2

2 - دروغ پردازی و گناه ، نمود های تصرف شیاطین در قلب و روح انسان

تنزّل علی کلّ آفاک أئیم

162- نفوذ شیاطین به آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند، آسمان پرستاره را از نفوذ هر شیطانی حفظ کرده است.

و حفظًا من کلّ شیطن

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که نصبِ «حفظًا»، به خاطر مفعول مطلق بودنِ آن به فعلِ مقدر «حفظناها» باشد.

ص: 407

4- تلاش شیطان ها ، برای شیطنت و نفوذ در آسمان نزدیک

و حفظًا من کلّ شیطن مارد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 2، 1

1- برخی از شیاطین ، به صعود به آسمان نزدیک موفق شده و با سرعت و دزدانه به اطلاعات و اخبار ناچیزی دست خواهند یافت .

لایسّمعون إلى الملائع الأعلى .. إلاّ من خطف الخطفه

«خَطَفَ» به معنای اختلاس و ربودن با سرعت است و «خطفه» - بر وزن «فعله» که دال بر «مرّه» است - مفعول مطلق و به معنای یک بار ربودن است. گفتمی است که در این آیه، کنایه از ربودن کم و ناچیز از اطلاعات و اخبار موجود در آسمان است.

2- اصرار برخی از شیاطین به صعود به آسمان نزدیک ، جهت کسب اطلاعات و اخبار غیبی

إلاّ من خطف الخطفه

تلاش دزدانه شیاطین همراه با خطرپذیری آنان برای صعود به آسمان، می تواند حاکی از اصرار آنان بر این صعود باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 10

10 - تلاش شیاطین ، برای نفوذ در آسمان جهت شنود اخبار آن

و جعلنها رجوماً للشیطن

از آیات مشابه (مانند آیات 7 و 8 سوره «صافات») استفاده می شود که شیطان ها، به منظور استراق سمع و شنود اخبار آسمان، به آن جا نفوذ می کنند؛ ولی هربار مورد هدف قرار می گیرند و رانده می شوند.

163- نقش شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 19، 13

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . و نرد ... كالذی استهوتة الشیطان

«استهوتة الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوتة الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

كالذی استهوتة الشیطان فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلى الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

ص: 408

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 24

24 - روی عن ابی جعفر (ع) فی معنی قوله: «یوحی بعضهم إلی بعض» إن الشیاطین یلقى بعضهم بعضا فیلقى الیه ما یغوی به الخلق ..

از امام باقر (ع) درباره «یوحی بعضهم ..» روایت شده است: بعضی از شیاطین با بعض دیگر ملاقات و آنچه باعث گمراه کردن مردم است، به آنان می آموزند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 10

10 - شیاطین عامل بدعت و گناه و مبارزه با ادیان الهی و احکام آن هستند.

و إن الشیاطین لیوحون إلی أولیائهم لیجدلوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 7

7 - شیاطین همواره برای سد کردن راه هدایت بر آدمیان، در تلاش هستند.

إنهم اتخذوا الشیاطین أولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 51 - 1

1 - شیاطین، فاقد کمترین دخالت و نظارت در کار آفرینش آسمان ها و زمین و نیز خلقت خودشان اند.

ما أشهدتهم خلق السموت والأرض و لا خلق أنفسهم

«إشهاد» یعنی، دیگری را به شهادت و حضور خواندن. نفی شاهد گرفته شدن شیاطین در آفرینش آسمان ها و زمین و خلقت خود آن ها، کنایه از آن است که آنان، هیچ نقشی در الوهیت و تدبیر جهان نداشته اند تا در موقع آفرینش، به حضور فراخوانده شده و شاهد خلقت باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- شیاطین ، موجوداتی دارای شعور و کارآیی هستند .

و من الشیطین من یغوصون له

برداشت یاد شده با توجه به نکته است که تسخیر شیاطین برای سلیمان(ع) و حرف شنوی آنان، ملازم با شعور آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 1

1 - شیاطین ، فاقد کمترین شایستگی برای نزول قرآن

و ما ینبغی لهم

ضمیر فاعل در «ینبغی» به «تنزل» (مصدر «تنزلت») بازمی گردد «استطاعه» (مصدر «یستطیعون») به معنای توانایی

ص: 409

است؛ یعنی، «و ما ینبغی لهم أن یتنزّلوا به و لایقدرون علی التنزّل به؛ نه می سزد که شیاطین قرآن را نازل کنند و نه می توانند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 221 - 1

1 - پاسخ کوبنده و موضع گیری سخت خداوند ، در برابر مدعیان دخالت شیاطین در نزول قرآن

هل أُتّبئکم علی من تنزّل الشیطان

اصرار و تأکید خداوند بر ردّ گنهار و اتهام های مشرکان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 7 - 3

3 - شیطان ها ، موجوداتی متمرد از فرمان خدا و به دور از هرگونه خیر و نیکی اند .

من کلّ شیطن مارد

«مارد»؛ یعنی، کسی که در وجودش اطاعت و فرمانبری و خیر و نیکی نباشد. از این رو به درخت بی برگ (که برگ های آن ریخته باشد) گفته می شود: «شجر آمرد».

164- وسوسه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 10

10 - وسوسه و ظاهر سازی فریبکارانه، روش شیاطین است.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 6

6 - نقش مؤثر دعا در ایمن ماندن انسان ها از خطر وسوسه های شیاطین

وقل ربّ أعوذ بک من همزت الشیطان

165- وسوسه شیاطین انس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 11، 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

11 - برخی از انسان ها ، مانند برخی از جنیان ، شیطان اند و مخفیانه مردم را وسوسه می کنند .

الوسواس الخنّاس .. من الجنّه و الناس

ص: 410

عموم مفسران «شیطان» را مصداق «وسواس ختّاس» قرار داده اند. این آیه نیز او را از نوع جن و انس می داند؛ بنابراین شیطان، عنوانی عام خواهد بود که بر افرادی از بشر و جنیان، تطبیق می کند.

166- وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 11، 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

11 - برخی از انسان ها ، مانند برخی از جنیان ، شیطان اند و مخفیانه مردم را وسوسه می کنند .

الوسواس الختّاس .. من الجنّه و الناس

عموم مفسران «شیطان» را مصداق «وسواس ختّاس» قرار داده اند. این آیه نیز او را از نوع جن و انس می داند؛ بنابراین شیطان، عنوانی عام خواهد بود که بر افرادی از بشر و جنیان، تطبیق می کند.

167- وسوسه های شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 1، 2، 3

1- کافران ، گرفتار در دام تحریکات و وسوسه های شیاطین

أرسلنا الشیطین علی الکفرین توّزّهم

«أرّ» به معنای تهییج و برانگیختن است و «توّزّهم»؛ یعنی، شیاطین، کافران را به سوی گمراهی و انحراف بیشتر سوق داده و تحریک می کنند.

2- فرستاده شدن شیاطین برای تحریک و وسوسه کافران از دید پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخفی نیست .

ألم تر أنّا أرسلنا الشیطین

3- شیاطین ، موجوداتی وسوسه گر و تحریک کننده در جهت گمراهی مردم

أرسلنا الشیطین علی الکفرین توّزّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 16

16 - کافران و منکران آیات الهی تحت نفوذ و ولایت شیاطین هستند.

ذلک من آیت الله . . . إنا جعلنا الشیطان أولیاء للذین لا یؤمنون

جمله «ذلک من آیات الله» در آیه قبل می تواند بیانگر متعلق «لا یؤمنون» باشد.

ص: 411

169- ویژگیهای شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 9

9- گمراگری ، بزرگ ترین ویژگی شیاطین است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ .. و ما كنت متَّخذ المصلين عضداً

170- هشدار به پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 4

4- بی نتیجه بودن کمک خواهی مشرکان از معبودان خویش ، هشدار خداوند به اهل شرک و پذیرندگان ولایت شیاطین است .

و یوم یقول نادوا شركاءى .. فلم یستجیبوا لهم

171- هشیاری در برابر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 16

16 - لزوم هشیاری در برابر ترندهای هنری و تبلیغی شیاطین انس و جن

و كذلك جعلنا لكل نبی عدوا .. یوحى بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

172- هلاکت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 10 - 5

5- شیاطین ، پیش از استفاده از اطلاعات و اخبار غیبی از آسمان ، نابود می شوند .

إلا من خطف الخطفه فأتبعه شهاب ثاقب

173- همنشینی با شیاطین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 10

ص: 412

10 - همدمی منحرفان با شیاطین در دوزخ ، تأثیری در تخفیف عذاب و یا آرامش آنان نخواهد داشت .

لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم أنکم فی العذاب مشترکون

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «أنکم فی...» فاعل «لن ینفع» باشد.

174- همنشینی با شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان ، خود نوعی عذاب برای گمراهان است .

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

175- همنشینی شیاطین با معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 12

12 - همنشینی شیاطین با ترک کنندگان یاد خدا در روز واپسین *

فهو له قرین . . . حتّی إذا جاءنا ... فبئس القرین

به قرینه «فبئس القرین»، می توان گفت: غایت در «حتّی إذا جاءنا» نقطه نهایی قرین بودن را نمی رساند؛ بلکه بعد از «حتّی» نیز مانند قبل از آن است.

176- هنر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 14، 16

14 - شیاطین انس و جن از هنر و تبلیغات فریبنده برای فریب دادن مردم و مبارزه با انبیا بهره می برند.

یوحی بعضهم إلی بعض زخرف القول غرورا

«زخرف القول» به کلام آراسته شده می گویند که از مصادیق هنر است و می توان گفت که این مورد به عنوان نمونه ذکر شده است. گفتنی است «غرورا» در برداشت فوق مفعول له واقع شده است.

16 - لزوم هشیاری در برابر ترفندهای هنری و تبلیغی شیاطین انس و جن

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا... يوحى بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا

شیطان

ص: 413

177- {شیطان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 20

20 - شیطان ، از مصادیق طاغوت

فمن یکفر بالطّاعوت

امام صادق (ع) درباره آیه «فمن یکفر بالطّاعوت» فرمود: انه الشیطان . . .

مجمع البیان، ج 2، ص 631؛ نورالثقلین، ج 1، ص 263، ح 1051.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 5

5 - دوستی شیطان ، زمینه ساز ترس از غیر خدا

اتّما ذلکم الشّیطان یخوّف اولیاءه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 1

1 - شیطان ، نام و مشخصه دیگری برای ابلیس

إلّا ابلیس . . . إنّ هذا عدوّ . . . فوسوس إلیه الشیطن

«شیطان» از ریشه «شطن» گرفته شده است که در معنای «دوری» و یا «ریسمان بلند» به کار می رود. این اشتقاق، اشاره به دوری ابلیس از رحمت خداوند و یا شرارت طولانی او است.

178- آثار اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 12

12 - تکبر، بخل و ریاکاری، پیامد همراهی شیطان با آدمی

مختالاً فخوراً. الذین یبخلون ... و الذین ینفقون اموالهم رءاء الناس ... و من یکن ا

ظاهراً جمله «من یکن . . .» بیان ریشه و علت صفات ذکر شده در این آیه و آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 8

8 - پیروی از شیطان موجب قرار گرفتن آدمی در زمره گمراهان می شود .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 4,8

4- اطاعت از شیطان، در حقیقت پرستش او است .

ص: 414

لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

عبادت کردن بت ها و عبادت کردن شیطان دو مقوله است، ولی ابراهیم(ع) یکی را به منزله دیگری دانسته است. وجه این تنزیل ممکن است تلاش شیطان در برانگیختن آدمی به شرک باشد که قرآن اطاعت از او را، عبادت خوانده است.

8- اطاعت از شیطان، ناسپاسی و قدرناشناسی رحمت واسعه الهی است.

لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

«رحمن» صیغه مبالغه و از نام های خداوند است. تکیه بر این نام در جمله «کان للرحمن...» به منزله تعلیلی بر زشتی کار شیطان است، زیرا عصیان کردن او در برابر دارنده رحمت واسعه و اصرار بر آن نشانه ناسپاس بودن او است. و جمله «لا تعبد...» دلالت دارد که هر کس از شیطان تبعیت نماید، او نیز چنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 3

3- پرستش بت ها و اطاعت شیطان، موجب گرفتاری به عذاب الهی است.

يَأْتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ . . . إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 63 - 5

5- عبادت نکردن خدای یکتا و پیروی از شیطان، موجب دوزخی شدن است.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ بَيْنِي وَأَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . . . وَأَنْ أَعْبُدُونِي . . . وَلَقَدْ أَضَلَّ م

برداشت یاد شده از ارتباط میان این آیه و آیات پیشین به دست می آید؛ یعنی، آیه شریفه بیانگر نتیجه و پی آمد عمل نکردن به توصیه های الهی است.

179- آثار اغواپذیری از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 12

12- تسلیم اغوا و ظاهرسازی های شیطان شدن، ولایت او را در پی دارد.

فزيّن لهم الشيطان أعمالهم فهو وليّهم اليوم

180- آثار اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 3

3 - شیطان و اغواگری های او سبب خروج آدم (ع) و حوا از بهشت شد .

فأخرجهما مما كانا فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 415

9- افتراها و نسبت های ناروای مشرکان به خداوند ، برخاسته از اغوای شیطان بوده است .

و يجعلون لله البنت . . . و يجعلون لله ما يكرهون ... لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك

ذکر قصه بعثت انبیا در میان امتهای پیشین و تحت تأثیر اغوای شیطان قرار گرفتن آنان، می تواند تعریضی باشد به مشرکان مکه که نسبتهای ناروا به خداوند می دادند.

11- ظاهرسازی های شیطان ، از موانع حرکت و نهضت انبیا

تالله لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فزین لهم الشیطن أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 4، 2

2 - خداوند ، شیطان را به دلیل وسوسه گری و فریب دادن آدم ، از بهشت اخراج کرد و به فرود آمدن به زمین فرمان داد .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها جميعاً

برداشت یاد شده بر این مبنا است که مخاطب در «اهبطا» آدم و شیطان باشند.

4 - شیطان با وسوسه و اغواگری خود ، زمینه ساز اخراج آدم و حوا از بهشت و هبوط آنان به زمین گردید .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 53 - 2

2- یمار دلی و قساوت ، زمینه ای مناسب برای قرار گرفتن در دام فتنه ها و اغواگری های شیطان

ليجعل ما يلقى الشیطن فتنه . . . و القاسیه قلوبهم

181- آثار پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 14

14- پیروی از شیطان ، ملامت و پشیمانی اخروی در پی دارد .

دعوتکم فاستجبتم لی فلاتلومونی و لوموا انفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 3

3- پیروی از شیطان ، خروج از عبودیت خداست .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

اضافه «عباد» به «ی» متکلم برای بیان این نکته که کسانی از نسل آدم(ع) وجود دارند که ابلیس بر آنها سلطه نخواهد داشت؛ حکایت از آن دارد که بندگی خداوند، انسان را از سلطه ابلیس می رهند و پیروی از او انسان را از صف و صفت عباد خارج می کند.

ص: 416

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 4 - 1

1- پیروی از شیطان ، به معنای پذیرش ولایت و سرپرستی او است .

و يتَّبِعْ كَلَّ شَيْطَانٍ .. من تولاه فإِنَّه يضلّه

4- ضلالت و گمراهی ، پیامد قطعی قرار گرفتن در قلمرو ولایت شیطان و پیروی از او

من تولاه فإِنَّه يضلّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 15، 11، 7، 3

3 - ناسازگاری ایمان با پیروی از شیطان

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ

از آن جاکه خداوند مسلمانان را با وصف ایمان مورد خطاب قرار داده است، برداشت یاد شده به دست می آید.

7 - نتیجه وره آورد پیروی از شیطان ، فرو افتادن در منجلاب زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) است .

و من يتَّبِعْ خُطُوتَ الشَّيْطَانِ فإِنَّه يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ

11 - ناسازگاری ایمان با پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منکرات

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فإِنَّه يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که خداوند پیش از نهی از فحشا و منکرات، مسلمانان را با وصف ایمان مورد خطاب قرار داد.

15 - پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منکرات ، مانع از رشد و بالندگی و مایه ناپاکی و انحطاط انسان است .

لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ .. فإِنَّه يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ وَ لَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 6

6 - دوزخ ، پی آمد پاسخ دادن به ندای شیطان و حرف شنوی از او است .

إنّما يدعوا حزبه ليكونوا من أصحاب السعير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 62 - 3

3- پیروی از شیطان ، عامل انحراف و بازماندن از صراط مستقیم

و اتّبعون هذا صراط مستقیم . و لا یصدّکم الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 28 - 3

3- پیروی از فریب ها و زیانمایی های شیطان و اطاعت از کافران ، مایه خشم الهی و عذاب

الشیطن سوّل لهم . . سنطیعکم فی بعض الأمر ... ذلک بأنّهم اتّبعوا ما أسخط الله

برداشت بالا بنابراین نکته است که «اتّبعوا ما أسخط الله» به آنچه در آیات پیشین تحت عنوان «الشیطن سوّل لهم» و «قالوا . . سنطیعکم فی بعض الأمر» آمده است، نظر داشته باشد.

ص: 417

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 6

6 - پیروی از دعوت های شیطان ، انحراف از راه مستقیم است .

و ما هو بقول شیطن . . . لمن شاء منکم أن یتقیم

182- آثار دشمنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 14

14- دشمنی شیطان با انسان ها ، عامل نفوذ و تلاش وی برای فتنه انگیزی در میان آنهاست .

إن الشیطن ینزغ بینهم إن الشیطن کان للإنسن عدوًّا مبینًا

جمله «إن الشیطن کان للإنسن . . .» - که به منزله تعلیل برای جمله قبل (إن الشیطن ینزغ . . .) است - بیانگر این نکته می باشد که عامل تلاش شیطان برای فتنه گری، دشمنی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 9

9- دشمنی و بدخواهی شیطان برای انسان ، فلسفه توصیه خداوند به اطاعت نکردن از شیطان

أن لاتعبدوا الشیطن إنّه لکم عدوٌّ مبین

183- آثار دعوتهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 9

9- دعوت و القای شیطان از انسان سلب اختیار نمی کند و او مسؤول اعمال خویش خواهد بود .

و ما کان لی علیکم من سلطن إلاّ أن دعوتکم فاستجبتم لی فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

184- آثار دوستی با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 2

2 - همدمی با شیطان ، کیفر الهی برای اعراض کنندگان از یاد او

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 418

6 - دوست پنداشتن شیاطین، نابود کننده زمینه هدایت

و فریقا حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا الشیطن اولیاء

کلمه «ولی» می تواند به معنای دوست و نیز به معنای سرپرست باشد. برداشت فوق بر اساس معنای اول است.

185- آثار ذکر دشمنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 15

15- توجه انسان به عداوت های دیرینه و شگرد های شیطان ، بازدارنده وی از گفتار ناشایست و نزاع و دشمنی

و قل لعبادی یقولوا الی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم إن الشیطن کان للإنسن عدو

تعلیل «إن الشیطان کان للإنسان عدوا ..» برای «إن الشیطان ینزغ بینهم» به منزله هشدار به انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 6

6 - توجه به دشمنی دیرین و آشکار شیطان ، بازدارنده انسان از پیروی او

و لایصدنکم الشیطن إنه لکم عدو مبین

186- آثار سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 6

6 - احساس هدایت یافتگی در اوج گمراهی ، نتیجه سلطه طولانی و همواره شیاطین بر خداگریزان است .

و إنهم لیصدونهم ... و یحسبون أنهم مهتدون

از فعل مضارع «یصدون» - که دال بر استمرار است - و نیز ارتباط «لیصدونهم ..» با «یحسبون...»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ارتداد ، معلول مقهور شدن انسان در برابر وسوسه ها و دسیسه های شیطانی است .

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدَّوْا .. الشَّيْطَانَ سَوَّلَ لَهُمْ

187- آثار طرد شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 419

7- مطرود بودن شیطان از درگاه الهی ، موجب شرافرینی او برای انسان و فلسفه لزوم پناه بردن به خدا از شرّ اوست .

فاستعد بالله من الشیطن الرجیم

توصیف شیطان به «رجیم» می تواند مشعر به علیت بیان و فلسفه لزوم استعاذه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 25 - 4

4 - مطرود بودن شیطان از درگاه خداوند ، شاهد واهی بودن پندار کسانی است که معارف الهی قرآن را القای شیطان می پنداشتند .

و ما هو بقول شیطن رجیم

188- آثار عصیان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 23

23- تمرد شیطان از سجده بر آدم ، نمایانگر عداوت او با آدمیان است .

فسجدوا إلاّ إبلیس . . . و هم لكم عدوّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 7

7- عصیانگر بودن شیطان در برابر خدای رحمان ، دلیلی کافی بر ضرورت پرهیز از اطاعت او است .

لاتعبد الشیطن إنّ الشیطن کان للرحمن عصیاً

189- آثار قبول ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 5، 4

4- ضلالت و گمراهی ، پیامد قطعی قرار گرفتن در قلمرو ولایت شیطان و پیروی از او

من تولاه فإنه يضلّه

5- گرفتار شدن به عذاب دوزخ ، سرنوشت محتوم و فرجام شوم کسی است که خود را در قلمرو ولایت شیطان قرار دهد و از او پیروی کند .

کتب علیه الله من تولاه .. ويهديه إلى عذاب السعير

ص: 420

190- آثار نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 4

4- توجیه ارتکاب کارهای زشت و ناپسند به پندار اجرای فرمان خداوند، برخاسته از نفوذ و ولایت شیطان است.

إنا جعلنا الشیطان أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 9

9- رفتار های ناروای برادران یوسف (توطئه ، دروغ و فریب کاری) برخاسته از نفوذ شیطان در آنان بود .

إن الشیطان للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 6

6- خدمت کار موسی ، غفلت خود را از یادآوری ماجرای ماهی به موسی (ع) ، ناشی از نفوذ شیطان در خود دانست .

و ما أنسنیه إلا الشیطان أن أذکره

191- آثار وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 2

2- پرهیز از گمراه گشتن بر اثر وسوسه های شیطان، توصیه و هشدار خداوند به انسانها

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطان

192- آثار وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 3

3- تأثیر فزون تر وسوسه های شیطانی در مشرکان و افزایش گمراهی آنان بر اثر مهلت های الهی ، دلیل شتاب نورزیدن خداوند در عذاب آنان

فلا تعجل علیهم

«لا تعجل» به وسیله «فاء» بر آیات پیشین (نظیر «فلیمدد له الرحمن مدّاً» و «تَوَزَّهْمُ أَرْأً») تفریع شده است؛ یعنی، حال که تأخیر عذاب مایه افزایش گمراهی مشرکان و فزونی فریب های شیطانی است، چه ضرورتی در تعجیل عذاب است؟ جمله «إنما . . .» نیز که تعلیل برای «فلا تعجل علیهم» است، همین نکته را تأکید می کند؛ زیرا بر انبوه تر شدن مدارک عذاب مشرکان دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 421

3 - آدم و حوا (ع)، در پی عمل به وسوسه شیطان و نادیده گرفتن هشدار های خداوند در بهشت، از آن مکان عالی اخراج شدند و به زمین فرود آمدند.

فأكلا منها .. و عصى آدم ... قال اهبطا منها جميعاً

«هبوط»؛ یعنی، نزول (مصباح). فرمان «اهبطا» فرمانی تکوینی بوده است؛ زیرا هبوط به زمین برای انسان، عادتاً مقدور نیست.

4 - شیطان با وسوسه و اغواگری خود، زمینه ساز اخراج آدم و حوا از بهشت و هبوط آنان به زمین گردید.

فوسوس إليه الشيطان .. قال اهبطا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 2

2 - استفاده از شیوه های نادرست در مبارزه با باطل، نتیجه القائنات شیطانی است.

ادفع بالتي هي أحسن السيئه .. و قل رب أعوذ بك من همزت الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 10،9،4،1

1- روی گردانی از حق، به رغم وضوح آن بر انسان، نتیجه وسوسه ها و فریب های شیطانی است.

إن الذين ارتدوا على أذرهم .. الشيطان سؤل لهم

4- ارتداد، معلول مقهور شدن انسان در برابر وسوسه ها و دسیسه های شیطانی است.

إن الذين ارتدوا .. الشيطان سؤل لهم

9- وسوسه ها و آرمان های شیطانی، قفل اندیشه و قلب آگاهان حق گریز *

أم على قلوب أفعالها .. الشيطان سؤل لهم و أملى لهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «إن الذين ارتدوا..» در مقام تبیین و توضیح ذیل آیه قبل باشد (أم على قلوب أفعالها). در این صورت وسوسه ها و آمال شیطانی منطبق بر «أفعالها» می شود.

10- زیبایی ها و جلوه های راه کفر، غیر واقعی و زائیده وسوسه های شیطانی است .

الشیطن سؤل لهم و أملی لهم

«سؤل» به معنای وارونه نمایاندن واقعیت ها است؛ یعنی، «زیبانمودن زشتی ها و متمایل ساختن نفس به جانب آن» و این تعبیر نشان می دهد که راه کفر و ضد حق و هدایت، فاقد زیبایی واقعی است؛ ولی شیطان به دروغ آن را می آراید.

193- آثار ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 4

4 - توجیه ارتکاب کارهای زشت و ناپسند به پندار اجرای فرمان خداوند، برخاسته از نفوذ و ولایت شیطان است.

إنا جعلنا الشیطين أولیاء للذین لا یؤمنون . . . الله أمرنا بها

ص: 422

194- آثار مخالفت با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 16

16 - رشد و طهارت انسان در گرو مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات است .

لاَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

195- آدم(ع) و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 16

16 - آدم و حوا، علی رغم هشدار شدید خداوند به دشمنی شیطان با آنان، سخنان وی را پذیرفتند.

فدلیهما بغرور فلما ذاقا الشجره

196- آزادی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 8

8 - آزاد گذاشتن شیطان برای ایجاد شبهه پیرامون آیات وحی از یک سو و زدودن شبهه و تثبیت آیات از سوی دیگر ، جلوه ای از علم و حکمت خداوند

ألقى الشيطان... والله عليم حكيم

197- ابزار اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 11

11 - دروغ ، ابزار شیطان برای فریفتن انسان ها

هل أذلك على شجرة الخلد و ملك لا يبلى... فبدت لهما سوءتهما

198- ابزار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 2.9

ص: 423

2- شراب و قمار ، ابزار شیطان برای ایجاد کینه و عداوت

انما یرید الشیطن . . . فی الخمر و المیسر

9- قماربازی و میگساری ابزار شیطان برای بازداشتن مردم از یاد خدا و برپایی نماز

انما یرید الشیطن . . . فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکرالله و عن الصلوه

199- اجابت استمهال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 3

3- خداوند ، به مهلت خواهی شیطان برای فریفتن مردم ، جواب مثبت داد .

لئن أخرتن إلى یوم القیمه لأحتکن ذرئته . . . قال اذهب فمن تبعک منهم

200- اجابت دعوت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 7،8،11

7- شیطان در قیامت به پیروان گمراه خویش اعلام خواهد کرد که وی هیچ سلطه ای بر آنها ندارد و صرفاً آنان به دعوت او پاسخ مثبت داده اند .

وقال الشیطن . . . و ما کان لی علیکم من سلطن إلا أن دعوتکم فاستجبتم لی

8- تابعان شیطان ، بی آنکه دلیل و برهانی از وی مشاهده کنند ، بی درنگ به فراخوانی او پاسخ مثبت می دهند .

و ما کان لی علیکم من سلطن إلا أن دعوتکم فاستجبتم لی

«سلطان» به حجت و برهان اطلاق شده است و مراد از آن استفاده از دلیل و برهان به منظور چیره شدن برطرف مقابل است.

11- رهبران مستکبر و پیروانشان از اجابت کنندگان دعوت شیطانند .

فقال الضعفوا للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعاً . . . وقال الشیطن لما قضی الأم

برداشت فوق بر این اساس است که مخاطب شیطان، به قرینه ذکر این آیه پس از ذکر ماجرای مستکبران و پیروان آنها در قیامت، مستکبران و پیروانشان باشد.

201- اجتناب از اطاعت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 61 - 2

2- عبادت خداوند و پرهیز از اطاعت شیطان ، صراط مستقیم الهی

أن لاتعبدوا الشیطن . . . و أن اعبدونى هذا صراط مستقیم

ص: 424

202- اجتناب از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 5

5- گریز از شیطان و پرهیز از کردار های شیطانی وظیفه اهل ایمان

یاایها الذین ءامنوا انما الخمر و المیسر و الانصاب و الازلم . . . و احذروا

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «واحذروا» - به قرینه آیه قبل -، پیروی از شیطان و انجام کارهای شیطانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 15

15- هشدار خداوند به مشرکان مکه برای اجتناب از اغواها و ظاهرسازی های شیطان

تالله لقد أرسلنا إلی أمم من قبلک فزین لهم الشیطن أعمالهم . . . و لهم عذاب أليم

203- اختفای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 13

13 - انسان در معرض دید شیاطین است و آنان از چشم آدمیان نهانند.

إنه یریکم هو و قبيله من حیث لا ترونهم

204- اختلاف افکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 7,8

7- شیطان، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسانها، پیوسته در تلاش است.

یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

8- انسانها حتی مؤمنان، از فسادانگیزیها و اختلاف افکنیهای شیطان، در امان نیستند.

إن الشيطان ينزغ بينهم

205- اختیار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 7

7- شیطان ، موجودی مختار و مکلف است .

اذهب فمن تبعك منهم فإن جهنم جزاؤکم جزاءً موفورًا

ص: 425

وعدۀ هتّم به ابلیس و پیروان وی حکایت از این دارد که ابلیس مکلف به انجام تکلیفهایی است. چون اصولاً کیفر، برای تَمَرّد از انجام وظیفه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 75 - 7

7 - شیطان ، موجودی مختار و با اراده

ما منعك أن تسجد لما خلقت بيديّ

سؤال از انگیزه تَمَرّد ابلیس، گویای مختار و با اراده بودن او است؛ زیرا تنها موجودات مختار و با اراده دارای انگیزه اند.

206- اخراج شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 2

2 - خداوند ، شیطان را به دلیل وسوسه گری و فریب دادن آدم ، از بهشت اخراج کرد و به فرود آمدن به زمین فرمان داد .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها جميعًا

برداشت یاد شده بر این مبنا است که مخاطب در «اهبطا» آدم و شیطان باشند.

207- اخراج شیطان از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 8

8 - خداوند به شیطان فرمان داد تا از بهشت خارج شود و به زمین فرود آید .

وقلنا اهبطوا

«اهبطوا» - به صورت صیغه جمع - می نمایاند که: خطاب در آن، علاوه بر آدم(ع) و حوا متوجه شخص و یا اشخاص دیگری نیز هست.

برخی بر این نظر هستند که شیطان نیز مخاطب آن امر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 3

3 - خداوند ، شیطان را نیز از بهشت خارج کرد . *

قلنا اهبطوا منها جميعاً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که: خطاب در «اهبطوا» علاوه بر آدم(ع) و حوا، شامل شیطان نیز باشد.

208- ادعاهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 426

7- شیطان ، مدعی طغیان گری مشرکان ، در نتیجه گمراهی عمیق خودشان و نه اغواگری های او

قال قرینه ربنا ما أطمعته و لكن کان فی ضلل بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 7

7 - شیطان ، مدعی خداترسی

قال ... إني أخاف الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2- اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إني برىء منك إني أخاف الله .. فكان عقبتهما أنهما في النار

209- ادعای دریافت قرآن از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 25 - 5

5- ادعای ارتباط پیامبر (صلی الله علیه و آله) با شیطان و دریافت قرآن از او ، از ترفند های تبلیغاتی دشمنان اسلام در عصر بعثت

و ما هو بقول شیطن رجیم

210- ادعای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 7

7- شیطان در قیامت به پیروان گمراه خویش اعلام خواهد کرد که وی هیچ سلطه ای بر آنها ندارد و صرفاً آنان به دعوت او پاسخ مثبت داده اند .

وقال الشيطان .. و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي

211- استعاده از شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 16، 11

11 - درخواست مادر مريم از خداوند ، برای حفظ هميشگی مريم و نسل او از شر شيطان

و ائی اعیذها بك و ذريتها من الشيطان الرجيم

ص: 427

از استعمال فعل مضارع «اعیذ»، دوام و استمرار استفاده شده است.

16 - خداوند ، پناه آدمیان ، از وسوسه های شیطان

و ائی اعیذها بک . . . من الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 8، 9

2 - اجابت دعای مادر مریم از سوی خداوند ، درباره حفظ مریم (س) از شر شیطان

ائی اعیذها . . . فتقبّلها ... و انتبها نباتاً حسناً

8 - محفوظ ماندن از شر شیطان و نیز پرورش معنوی ، دو جنبه تربیت خداوند برای مریم

و ائی اعیذها بک و ذریّتها من الشیطان الرجیم فتقبّلها ربّها . . . و انتبها نباتاً

9 - انسان برای رشد معنوی خویش ، نیازمند پناه بردن به خدا از شر شیطان است .

و ائی اعیذها بک و ذریّتها . . . و انتبها نباتاً حسناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 3، 5

3 - پناه خواستن از خدا به هنگام مواجه شدن با وسوسه های شیطان ، فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إما ینزغنک . . . فاستغذ باللّٰه

5 - خداوند خنثی کننده وسوسه های شیطان در صورت پناه آوردن بندگان به درگاه او

فاستغذ باللّٰه إنه سمیع علیم

جمله «إنه سمیع علیم» به منزله تعلیلی است برای «فاستغذ باللّٰه» (به خدا پناه بر). و چون مجرد شنوایی و دانایی نمی تواند دلیل لزوم استعاذه باشد، می توان گفت شنوایی و دانایی خداوند کنایه از اجابت پناهخواهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 3

3 - تقوایندگان به هنگام احساس وسوسه گری های شیطان با یادآوری فرمان خدا (استعاذه) به وی پناه می برند و با بصیرت و آگاهی از دام شیطان می رهند .

إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

در برداشت فوق، به قرینه «فاستعد بالله» در آیه قبل، متعلق «تذکروا» لزوم استعاذه گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 10، 11، 12، 13

1- لزوم پناه بردن به خدا از شر شیطان، به هنگام قرائت قرآن

فإذا قرأت القرآن فاستعد بالله من الشیطن الرجیم

10- همه انسان ها حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند استعاذه به خداوند از شر شیطان

فإذا قرأت القرآن فاستعد بالله من الشیطن الرجیم

11- «عن أبی جعفر (ع) قال: ... فإذا قرأت: بسم الله الرحمن الرحیم فلاتبالی إلا تستعیند...»؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: ... هر گاه «بسم الله الرحمن الرحیم» را قرائت کردی باکی بر تو نیست که

ص: 428

استعاذه (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) نگوید: «...».

12- « روى عبدالله بن مسعود قال : قرأت على رسول (صلى الله عليه وآله) فقلت : أعوذ بالله السميع العليم فقال لى : . . . قل أعوذ بالله من الشيطان الرجيم هكذا أقرأينه جبرئيل ؛

عبدالله بن مسعود گوید: خدمت رسول خدا (صلى الله عليه وآله) قراءت کردم، پس گفتم: «أعوذ بالله السميع العليم»، پس حضرت به من فرمود: . . . بگو «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم» که این چنین جبرئیل برای من خواند».

13- « عن سماعه عن أبي عبدالله (ع) فى قول الله : « و إذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم » قلت : كيف أقول قال : تقول : أستعذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم وقال : ان الرجيم أخبث الشياطين ؛

سماعه گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خدا «و إذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم» سؤال کردم که چگونه بگویم؟ حضرت فرمود: می گویی: «أستعذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم» و حضرت فرمود: همانا رجیم خبیث ترین شیاطین است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 1

1 - استعاذه (پناه بردن) به خدا از وسوسه های شیطان ، از رهنمود های الهی به پیامبر (صلى الله عليه وآله)

و قل رب أعوذ بك من همزت الشيطان

«عوذ» (مصدر «أعوذ») به معنای پناه بردن و «همزه» (مفرد «همزات») به معنای وسوسه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 10، 1

1 - لزوم استعاذه (پناه بردن) به خداوند ، در برابر وسوسه ها و تهییج های شیطان

و إِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

10 - علم و آگاهی خداوند ، مقتضی استعاذه و پناه بردن به او در برابر وسوسه های شیطان

فاستعذ بالله إنه هو السميع العليم

212- استكبار شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - عن أبي عبدالله (ع): إن الملائكة كانوا يحسبون أن إبليس منهم و كان في علم الله أنه ليس منهم فاستخرج الله ما في نفسه بالحمية فقال: «خلقته من نار و خلقته من طين».

از امام صادق (ع) روایت شده است: فرشتگان گمان می کردند ابلیس از آنهاست، ولی خداوند می دانست که او جزء ایشان نیست و خود برترینی درونی او را (به وسیله امر به سجده) آشکار نمود . . .

213- اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 429

9 - شیطان، وادار کننده انسان ها به شرک و شرک و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک و رزی و .. است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 10، 11

10 - شیطان در کمین انسان ها برای کشاندن آنان به مسلک گمراهان

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

عطف جمله «أتبعه ..» بر «فانسلخ منها» به وسیله «فاء» دلالت بر این دارد که بین دور شدن بلعم باعورا از آیات الهی و تعقیب شدن از سوی شیطان فاصله ای نبوده است. و این حکایت از در کمین بودن شیطان برای اغواگری انسانها دارد.

11 - شیطان از عوامل گمراهی است .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1، 2

1 - شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است .

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«نزغ» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نزغ» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشیطان» حال برای «نزغ» می باشد. و مراد از «نزغ شیطان» وسوسه اوست، بنابراین «اما ینزغنک ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

2 - پیامبران بزرگ نیز مطمع شیطان برای واداشتن آنان به تخلف از فرمان های خدا

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زایده است. تأکید جمله شرطیه با «ما»ی زایده و نون تأکید ثقلیه برای رساندن این معناست که شرط

محقق خواهد شد. بنابراین «إما ینزغنک» یعنی اگر شیطان در صدد تحریک تو برآید، که برخواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 3

2- شیاطین ، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

و إخوانهم یمدونهم فی الغی

ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین بر می گردد و ضمیر مفعولی به «إخوان»، یعنی «و إخوان الشیاطین یمدهم الشیاطین فی الغی». «مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «إلی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق گمراهی می برد.

3- شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لایقصرون

ص: 430

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لایقصرن» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرن) به معنای دست برداشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 17

17- شیطان، مترصد زمینه های مساعد برای نفوذ در انسان و منحرف ساختن او

لانتقص رءیاک... فیکیدوا... إن الشیطن للإنسن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 2

2- رهبران مستکبر و پیروانشان، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند.

فقال الضعفؤا للذین استکبروا... قالوا... وقال الشیطن لَمَا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او درصدد پاسخ گویی بر می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 3

2- شیطان، عنصری است گمراهگر و دوزخی پرور.

كَلَّ الشیطن مرید . كتب علیه... فانه یضلّه ویهدیه إلى عذاب السعیر.

3- گمراه سازی و دوزخی پروری، خمیره و سرشت تغییرناپذیر شیطان است.

كتب علیه.. فإِنَّهُ یضلّه ویهدیه إلى عذاب السعیر

جمله «كتب علیه» (بر او نوشته شد) بیانگر این نکته است که شیطان، مخلوقی است که سرشت او با گمراه گری و کشاندن مردم به سوی دوزخ، آمیخته شده و غیر قابل تغییر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 5

5- شیطان ، موجودی اغواگر و گمراه کننده

إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانَ فِي أُمْنِيَّتِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 7

7- شیطان ، عامل جدا شدن آدمی از راه انبیا ، دوستی با افراد ناباب و گمراهی

يَلِيْتَنِي أَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا . يَوَيْلٌ لِّمَنِ اتَّخَذَ فَلَانًا خَلِيلًا . لَقَدْ أَضَلَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 6,8

6- نقش مهم شیطان در سد کردن طریق فطرت و منحرف ساختن مردم از خداوند یکتا

ص: 431

وزين لهم الشيطان أعمالهم فصدّهم عن السبيل

8 - شیطان ، عامل گمراهی انسان ها و محرومیت آنان از هدایت

وزين لهم الشيطان أعمالهم فصدّهم عن السبيل فهم لا يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 13

13 - شیطان ، دشمن انسان و عامل گمراهی وی

إنّه عدوّ مضمّل

214- اطاعت از دوستان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 14

14 - اطاعت از شیطان و اولیای آن، شرک است.

وإن أطعتموهم إنکم لمشركون

215- اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 13

13 - انتشار اخبار امنیتی در جامعه ، زمینه گمراهی انبوه مردم و پیروی آنان از شیطان

وإذا جاءهم... اذاعوا به... لاتبعتم الشيطان الا قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 7,8

7 - پرستش هر معبودی جز خداوند ، در حقیقت شیطان پرستی است .

ان يدعون... وإن يدعون شیطاناً مریداً

8 - اطاعت از شیطان ، خاستگاه بت پرستی

ان يدعون من دونه الا انثاء و ان يدعون شیطناً مریداً

چون دو جمله «ان يدعون . . .» و «ان يدعون الا شیطناً» دارای حصر است و مفهوم هر یک منطوق دیگر را نفی می کند، برای رفع تنافی می توان گفت جمله دوم بیانگر علت مضمون جمله اول است، یعنی بت پرستی برخاسته از اطاعت شیطان می باشد. گفتنی است بنابراین مبنا «یدعون» در جمله دوم به معنای اطاعت است نه پرستش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 8

8 - شرک و بت پرستی ، عصیان از بندگی خداوند و پذیرش سلطه شیطان است .

ص: 432

ان يدعون من دونه الا اثناً .. قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 13,16

13 - انسان های گمراه و در بند آرزو ها ، فرمانبرانی گوش به فرمان شیطان

و لاضلنهم و لامینهم و لامرنهم فلیبتکن .. فلیغیرن

با توجه به ترتیب ذکر شده در آیه، معلوم می شود که انسان پس از ضلالت و دل بستگی به آمال و آرزوهای توخالی، مطیع خوبی برای شیطان می شود.

16 - اطاعت از دستورات شیطان ، در حقیقت پذیرش ولایت اوست .

و لامرنهم فلیغیرن خلق الله و من یتخذ الشیطن ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 7

7 - انسان ها ، حتی عالمان هدایت یافته ، در خطر پیروی از شیطان و گام نهادن در مسیر گمراهی هستند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 8,13,14

8 - ضرورت پرهیز از پیروی شیطان

و لاتتبعوا خطوت الشیطن

13 - تحریم نعمت ها و امکانات زمین بر خویشان ، پیروی از شیطان است .

کلوا مما فی الأرض ... و لاتتبعوا خطوت الشیطن

نهی از متابعت شیطان پس از توصیه به بهره برداری از امکانات و پرهیز از حرامها و پلیدیها، گویای این است که: استفاده نکردن از امکانات و یا خودداری نکردن از حرامها و خبیثها، مصداقی از پیروی شیطان است.

14 - بهره‌گیری از محرّمات و چیزهای پلید و ناپاک ، پیروی کردن از شیطان است .

كلوا مما فى الأرض حللاً طيباً ولا تتبعوا خطوات الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 8

8 - تقلیدهای کورکورانه ، از دسیسه‌های شیطان برای بازدارى انسان‌ها از پیروی قرآن و احکام دین

لا تتبعوا خطوات الشيطان . . . وإذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما أل

جمله «بل نتبع . . .» که گویای تقلید کورکورانه است - به قرینه آیات قبل - بیانگر مصداق است برای «خطوات الشيطان». قابل ذکر است که قید «کورکورانه» از جمله «أولوکان آباؤهم . . .» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 7،10،12

7 - تبعیت از شیطان ، عامل اختلاف و تفرقه

ص: 433

ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا خطوات الشيطان

ظاهراً جمله «ولا- تتبعوا...»، بیانگر مانع صلح و اتحاد در میان جامعه ایمانی است. یعنی تبعیت از شیطان، عامل اختلاف و تفرقه است.

10 - نافرمانی در برابر فرمان خداوند ، پیروی از شیطان است .

ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا خطوات الشيطان

12 - هشدار الهی نسبت به پیروی از شیطان و گام نهادن در راه های وی

و لا تتبعوا خطوات الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 3،11

3 - متابعت از شیطان ، لغزش و انحراف است .

و لا تتبعوا خطوات الشيطان ... فان زللتم

11 - متابعت از شیطان و ایجاد تفرقه ، ضرری به خداوند و دین او نمی زند .

ادخلوا في السلم كافة ولا تتبعوا ... فان زللتم ... ان الله عزيز حكيم

با توجه به توضیح فیش قبل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 1،11

1 - تسلیم نشدن در برابر اوامر خداوند و پیروی از شیطان ، موجب عذاب الهی

ادخلوا في السلم كافة ... هل ينظرون الا ان يأتيهم الله في ظلل

«ان يأتيهم الله»، کنایه از عذاب الهی است ؛ به قرینه «فان الله عزيز حكيم» در آیه سابق.

11 - تهدید خداوند ، نسبت به کسانی که تسلیم فرمان های الهی نیستند و از شیطان پیروی می کنند .

و لا تتبعوا خطوات ... هل ينظرون الا ان يأتيهم ... و الى الله ترجع الامور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 5

5 - دوستی شیطان ، زمینه ساز ترس از غیر خدا

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 14

14 - اطاعت از شیطان و اولیای آن، شرک است.

وإن أظعنموهم إنکم لمشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 5، 6، 11، 13

5 - حرام شمردن نعمتهای خداوند، بدون دلیل و یا به دلایل واهی، پیروی از راه و گام شیطان است.

ص: 434

و لا تتبعوا خطوات الشيطان

6- امساک بی بدیل از خوردن گوشت چهارپایان (زهد بیجا) پیروی از راه شیطان است.

و من الأنعم .. کلو... و لا تتبعوا خطوات الشيطان

11 - دشمنی شیطان با انسان، فلسفه نهی شدن آدمی از پیروی اوست.

و لا تتبعوا .. إنه لكم عدو مبين

13 - روی عن أبي جعفر وأبي عبدالله(ع): إن من خطوات الشيطان الحلف بالطلاق و النذور فی المعاصی و کل یمین بغير الله تعالى.

از امام باقر و امام صادق(ع) روایت شده است: سوگند بر مطلقه شدن همسر و نذر در گناهان و هر سوگندی به غیر نام خدای تعالی، پیروی از گامهای شیطان است.

216- اعراض از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 3,4

3 - روح ایمان ، تسلیم در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان است . *

یا ایها الذین .. ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشيطان

4 - تسلیم همه جانبه در برابر خداوند و پرهیز از پیروی شیطان ، مرحله والایی از ایمان

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه

با توجه به اینکه مؤمنان، مأمور به تسلیم و پرهیز از تبعیت شیطان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 12

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا فی السلم .. و لا تتبعوا ... ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - توجه به بازگشت همه چیز به سوی خداوند، زمینه تسلیم شدن در برابر او و پرهیز از پیروی شیطان

و لا تتبعوا خطوات . . . و الی الله ترجع الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 2

2 - لزوم پرهیز از دل سپردن به وسوسه های شیطانی و دقت در افکار و اندیشه های گرفته شده از دیگران

الذی یوسوس فی صدور الناس

«صدر» - که جای گاه قلب است - کنایه از ابزار شناختی است که خداوند، برای روح قرار داده است تا آموخته های خود را از دیگران، از این راه فراگرفته، دانسته های خود را در آن نگه داری کند.

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 6, 1

1 - شیطان با ترغیب آدم (ع) و حوا به بهره‌گیری از شجره منهیه، آنان را به لغزش و نافرمانی خداوند کشانید.

فأزلهما الشيطان عنها

«ازلال» (مصدر ازَل) به معنای: لغزاندن و به گناه واداشتن است. ضمیر در «عنها» می‌تواند به «الجنه» برگردد؛ یعنی، شیطان آدم(ع) و حوا را با واداشتن به لغزش و گناه از بهشت دور ساخت و نیز می‌تواند به «الشجره» برگردد؛ یعنی، شیطان، آدم(ع) و حوا را به گناه وادار کرد، گناهی که سرچشمه اش آن درخت ممنوعه بود. برداشت فوق بر اساس دومین احتمال است.

6 - شیطان عنصری اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر است.

فأزلهما الشيطان عنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 10

10 - شیطان موجودی اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر است.

ولا تتبعوا خطوت الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 1, 2, 6

1 - شیطان، با وسوسه‌های خویش انسان‌ها را به کارهای بد و شنیع (گناهان کوچک و بزرگ) ترغیب می‌کند.

إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

«امر» به معنای فرمان دادن است و در آیه شریفه - به مناسبت حکم و موضوع - مراد از آن وسوسه کردن و مانند آن می‌باشد. «فحشا» به بدی و زشتی بیش از حد گفته می‌شود که می‌توان از آن به گناه بزرگ تعبیر کرد و به قرینه مقابله، مراد از «سوء» گناه کوچک است.

2 - شیطان، ترغیب‌کننده آدمیان به افترا بستن به خداوند (بدعت‌گذاری و تحریف احکام دین)

إنما يأمرکم . . . أن تقولوا علی الله ما لاتعلمون

«قول» و مشتقات آن هرگاه با «علی» متعدی شود به معنای نسبت دادن و افترا بستن است.

6 - دعوتگری شیطان به بدی ها و بدعتگذاری ها ، نمودی از شیطنت او و دلیل دشمنی وی با انسانهاست .

إنه لكم عدو مبين. إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء و أن تقولوا علی اللّٰه ما لاتعلمون

جمله «إنما يأمرکم . . .» دلیلی است برای «إنه لكم عدو»؛ یعنی، نشانه و دلیل دشمنی شیطان با شما انسانها این است که او شما را به کارهای ناروا ترغیب می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 1,2,3,4,6

ص: 436

1 - شیطان، انسان را از فقر می ترساند و مانع انفاق می شود.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

2 - شیطان، بازدارنده انسان از انفاق اموال پاکیزه و مرغوب

انفقوا من طيبات ما كسبتم .. الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

3 - ترس از فقر، مانعی شیطانی برای انفاق

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ

4 - شیطان، ترغیب کننده آدمیان به زشتیها

و يأمرکم بالفحشاء

6 - توجه به فحشاخواهی شیطان، عامل بازدارنده انسان از پذیرش وسوسه های او

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمُ بِالْفَحْشَاءِ

بنابراینکه جمله «يَأْمُرُكُمُ بِالْفَحْشَاءِ»، تعلیلی برای جمله «يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ» باشد. یعنی به وعده ها و وسوسه های او گوش فرا ندهید؛ چه اینکه شما را به فحشا فرامی خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 4

4 - شیطان، زینت دهنده محبت دنیا برای مردم*

زَيْنٌ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنابراینکه فاعل محذوف از «زین»، شیطان باشد؛ چنانچه برخی از مفسرین گفته اند. زین لهم الشيطان.

الدر المنثور، ج 2، ص 161.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 8، 15

3 - لغزش (فرار از کارزار) برخی از مجاهدان احد ، بر اثر نفوذ شیطان در ایشان

انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا

8 - اثر نداشتن وسوسه های شیطان ، در انسان های بی گناه

انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا

خداوند، گناه آدمی را وسیله به لغزش کشاندن او از سوی شیطان معرفی می کند؛ بنابراین قلبی که گناه در او نیست، وسوسه شیطان در آن کارگر نخواهد بود.

15 - فرار عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد از رویارویی با دشمن در جنگ احد ، در اثر وسوسه های شیطان

انّ الذّین تولّوا منکم یوم التّقی الجمعان انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا

امام باقر و یا امام صادق (ع) درباره «انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا ..» فرمودند: فهُوَ فِی عَقْبِهِ بِنِ عَثْمَانَ وَ عَثْمَانَ بِنِ سَعْدٍ.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 201، ح 156؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 322، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 9

ص: 437

9- ایجاد ترس ، از شگرد های شیطانی برای جلوگیری مردم از گرایش به حق

اَئِمَّا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَاءَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 16

16 - شیطان ، همواره در صدد گمراه کردن مردم است .

و یرید الشَّيْطَانُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 2,3,4,5,7

2- عزم راسخ شیطان بر گمراه ساختن و فریب دادن مردم

و قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

لام قسم و نون تأکید در فعل «لاتخذن» حکایت از تصمیم قاطع شیطان بر گمراه کردن مردم دارد.

3- تأکید شیطان بر واداشتن مردم به بندگی خویش

قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

بنابر اینکه «عبادک» ناظر به عبودیت تشریحی باشد، مراد شیطان از «لاتخذن . . .» این است که: برخی از بندگان که تو را اطاعت می کنند، به اطاعت خویش وادار خواهم ساخت.

4- دوری شیطان از رحمت الهی ، خاستگاه تصمیم او بر اغوای بندگان خدا

لعنه الله و قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

5- شیطان ، مأیوس از گمراه شدن گروهی از مردم توسط وی

و قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

شیطان، بی تردید خواهان گمراهی تمامی مردم است؛ بنابراین گفته او که برخی از بندگان را به اطاعت از خود خواهم گرفت، حکایت از ناامیدی او نسبت به اغوای همه مردم دارد.

7 - هشدار خداوند به مردم در مورد اغواگری شیطان و خطر منحرف شدن توسط او

وقال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 1,2,7,9,11,21

1 - سوگند و عزم راسخ شیطان بر گمراه کردن مردم

و لاضلنهم

لام قسم و نون تأکید در فعل «لاضلنهم»، دلالت بر تصمیم قطعی شیطان دارد.

2 - سوگند و عزم راسخ شیطان بر سرگرم کردن مردم به آرزوهای پوچ

و لامنینهم

«امنین» از مصدر «تمنیه» به معنای القای آرزوهای موهوم و خیالی است.

7 - شیطان ، برانگیزنده مردم به قطع کردن و شکافتن گوش چهارپایان برای حرام پنداشتن استفاده از آنها

و لامرنهم فلیبتکن ءاذن الأنعم

«یبتک» از مصدر «تبتیک» به معنای شکافتن و قطع کردن است. در میان مشرکان جاهلی رسم بوده که گوش دام را قطع

ص: 438

می کردند و یا می شکافتند تا نشانه حرمت گوشت او یا حرمت بارکشی از آن باشد.

9- شیطان ، رواج دهنده اندیشه ها و گرایش های خرافی در جامعه

و لا مرنههم فلیبتکن ءاذن الأنعم

11 - شیطان ، عامل انحراف انسان از فطرت خویش

و لا مرنههم فلیغیرن خلق الله

21 - انحراف در تفکر و ایجاد آرزو های باطل و سپس تحت فرمان گرفتن ، راه و روش شیطان برای اغوای مردم و سرپرستی آنان

و لا ضلنهم و لا منینهم . . . و لا مرنههم فلیغیرن خلق الله و من یتخذ الشیطن ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 120 - 2,4

2 - وعده های شیطان ، جز دروغ و فریب نیست .

یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

4 - هشدار خداوند به مردم در مورد اغواگری شیطان

یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 1

1 - دوزخ ، جایگاه و فرجام گمراهان و فریب خوردگان از شیطان

أولئک ماویهم جهنم و لا یجدون عنها محیصاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 21

21 - قابیل ، - به تحریک ابلیس - برای آنکه نسلی از هاییل نماند تا بخاطر قبولی قربانی پدرشان برنسل قابیل افتخار کنند ، برادرش را کشت .

از امام باقر(ع) روایت شده که پس از قرائت آیه فوق فرمود: . . . ثم ان ابليس ... فقال له: يا قابيل قد تقبل قربان هاييل و لم يتقبل قربانك و انك ان تركته يكون له عقب يفتخرون على عقبك و يقولون نحن ابناء الذی تقبل قربانه فاقتله كيلا يكون له عقب يفتخرون على عقبك فقتله . . .

کافی، ج 8، ص 113، ح 92؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 458.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 6

6 - شیطان اعمال ناروا و ناپسند آدمی را زیبا جلوه می دهد.

وزین لهم الشیطن ما كانوا یعملون

ص: 439

12 - عن أبي جعفر(ع): ان اصحاب محمد(صلى الله عليه وآله) قالوا: يا رسول الله .. إذا كنا عندك فذكرتنا و رغبتنا و جلنا و نسينا الدنيا و زهدنا ... فإذا خرجنا من عندك و دخلنا هذه البيوت و شممنا الاولاد و رأينا العيال و الاهل يكاد أن نحول عن الحال التي كنا عليها عندك ... فقال لهم رسول الله(صلى الله عليه وآله): ... إن هذه خطوات الشيطان فيرغبكم في الدنيا

از امام باقر(ع) روایت شده که یاران رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آن حضرت عرض کردند: .. هنگامی که ما نزد شما هستیم و ما را متذکر می کنید و ترغیب می نمائید احساس ترس می کنیم و دنیا را فراموش کرده و زهد میورزیم ... اما چون از نزد شما خارج می شویم و به خانه های خود می رویم و فرزندان و خانواده را می بینیم، نزدیک است از آن حال معنوی که نزد شما داشتیم برگردیم ... رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: ... این از گامهای شیطان است که شما را به دنیا ترغیب می کند

8 - دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. أو تکونا من الخلدین

10 - شیطان، تکلیف الهی را در نظر آدم و حوا مانع تکامل و پیشرفت آنان جلوه داد.

ما نهیکما ربکما .. إلا أن تکونا ملکین

«أن تکونا ..» به تقدیر کراهیه، مفعول له برای «ما نهاکما» است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: خداوند بدان جهت که فرشته نشوید و یا جاودانه نگردید، شما را از خوردن ثمره آن درخت بازداشت.

11 - شیطان، جلوه دهنده عوامل انحطاط و سقوط، به عنوان راه پیشرفت و تکامل

ما نهیکما ربکما .. أو تکونا من الخلدین

1 - شیطان با سوگند دروغ و مؤکد خویشتن را از خیر خواهان آدم و حوا قلمداد کرد.

و قاسمهما إني لکما لمن النصحين

به کارگیری فعل «قاسم» از باب مفاعله می تواند برای تأکید باشد. یعنی شیطان با سوگند مؤکد سخنش را به آنان القا کرد.

4- سوء استفاده شیطان از خصیصه کمال طلبی و منفعت جویی انسان برای گمراه سازی ایشان

وقاسمهما إني لكما لمن النصحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 27 - 14، 9، 5، 4، 1

1 - شیطان همواره در صدد اغوای فرزندان آدم (انسانها) است.

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن

4- سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنه

5- شیطان، عنصری فریبکار و انسان، موجودی اغواپذیر

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنه

ص: 440

9 - نشان دادن شرمگاه آدم و حوا به آنان از اهداف شیطان در فریفتن و برهنه کردن ایشان

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

10 - شیطان، حتی به هنگام خروج آدم و حوا از بهشت، در صدد برهنه ساختن آنان بود. *

أخرج أبویکم من الجنة ینزع عنھما لباسھما

جمله «ینزع ...» حال برای فاعل «أخرج» است. یعنی شیطان به هنگام خروج آدم و حوا نیز برای بیرون آوردن لباس آنان در تلاش بود.

14 - ضرورت هشپاری کامل در برابر اغواگریهای شیطان به دلیل توان وی بر نفوذ مخفیانه بر آدمیان و سیطره و حاکمیت او بر اغواشدگان

لا یفتنکم الشیطن .. إنا جعلنا الشیطن أولیاء للذین لا یؤمنون

دو جمله «إنه یراکم ..» و «إنا جعلنا ...» به منزله تعلیلی است برای تأکید خداوند به پرهیز از اغواگریهای شیطان. یعنی توصیه و تأکید ما بدان جهت است که وی راه نفوذ مخفیانه را دارد و پس از گمراه کردنتان بر شما ولایت پیدا خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 17، 3، 2

2 - شیطان رفتارهای ناشایست کافران مکه را در نظرشان زیبا جلوه داد .

وإذ زین لهم الشیطن أعمالهم

3 - نیکو پنداشتن اعمال ناهنجار، نشانی از نفوذ شیطان در افکار آدمی

وإذ زین لهم الشیطن أعمالهم

17 - بیزاری شیطان از فریب خوردگان خود پس از قرار دادن آنان در دام های فریب خویش

وإذ زین لهم .. فلما ترآءت الفتان ... إنی أخاف الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 19

19 - شیطان، در ایجاد دشمنی میان انسان ها و واداشتن آنان به مکر و حيله عليه یکدیگر، نقشی بسزا دارد .

فیکیدوا .. إن الشیطن للإنسن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 23

23- شیطان عنصری اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر

من بعد أن نزع الشيطان بيني وبين إخوتي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 15، 3

3- شیطان، اعمال زشت امت های گذشته را در نظر آنان زیبا جلوه داد.

لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فزین لهم الشيطان أعمالهم

تزیین کردارها و نیز ذیل آیه «و لهم عذاب أليم» قرینه است بر اینکه مراد از «اعمال»، کردارهای ناروا و قبیح است.

15- هشدار خداوند به مشرکان مکه برای اجتناب از اغواها و ظاهرسازی های شیطان

ص: 441

تالله لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فزین لهم الشیطن أعمالهم . . . و لهم عذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 6,7

6- شیطان ، همواره در میان انسان ها به منظور فتنه انگیزی و فسادگری ، نفوذ و رخنه می کند .

إن الشیطن ینزغ بینهم

«نزغ» در لغت به معنای «ورود در امری برای فسادانگیزی» و نیز «فریب و خدعه» است (مفردات راغب و لسان العرب).

7- شیطان ، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسان ها ، پیوسته در تلاش است .

یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 3

3- خداوند ، به مهلت خواهی شیطان برای فریفتن مردم ، جواب مثبت داد .

لئن أخرجتن إلى یوم القیمه لأحتکن ذریته . . . قال اذهب فمن تبعك منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 6,16

6- مصونیت برخی انسان ها از تحریک شدن به وسیله نغمه ها و تبلیغات شیطانی

استفزز من استطعت منهم بصوتک

16- همه وعده ها و نوید های شیطان ، بی اساس و فریب است .

و ما یعدهم الشیطن إلاّ غرورًا

«غرور» مصدر فعل «غرّ» به معنای خدعه و مکر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 2

2- شگرد های مختلف شیطان در تسلط بر بندگان واقعی خدا ، بی تأثیر است .

و استفزز . . . و أجلب علیهم . . . و شاركهم . . . و عدهم . . . إن عبادی لیس لك علیهم سلط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 5,7,8

5 - شیطان ، موجودی اغواگر و گمراه کننده

إلا إذا تمنى ألقى الشيطان في أمنيته

7 - شبهه آفرینی شیطان به هنگام تلاوت آیات قرآن توسط پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) برای مردم

و ما أرسلنا . . . ألقى الشيطان في أمنيته

8 - آزاد گذاشتن شیطان برای ایجاد شبهه پیرامون آیات وحی از یک سو و زدودن شبهه و تثبیت آیات از سوی دیگر ، جلوه ای از علم و

حکمت خداوند

ألقى الشيطان . . . و الله علیم حکیم

ص: 442

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 7

7 - شیطان ، مظهر وسوسه گری و انحراف و دارای افراد و نیرو های متعدد

أعوذ بك من همزت الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 2

2 - شیطان ، دارای راه های متعدد و وسایل گوناگون برای کشاندن انسان ها به فحشا و منکرات است .

لا تتبعوا خطوات الشيطان

برداشت فوق، از جمع آمدن «خطوات» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 8، 15

8 - شیطان ، اعمال نادرست قوم عاد و ثمود ، را برای آنان به صورت خوب جلوه می داد .

وزين لهم الشيطان أعمالهم

قرینه حال، دلالت می کند بر این که مراد از «اعمال» کارهای ناروا و نادرست بوده است. چه این که کار خوب، نیاز به تزئین ندارد.

15 - انسان های بصیر و آگاه نیز در معرض اغوای شیطان اند .

وزين لهم الشيطان أعمالهم . . . و كانوا مستبصرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 22

22 - شیطان ، از عوامل فریبنده انسان است .

ولا يغيرتكم بالله الغرور

«غرور» صیغه مبالغه و به معنای «بسیار فریبنده» است و مراد از آن، در آیه، می تواند شیطان باشد.

6 - هشدار خداوند از فریب خوردن به وسیله عوامل اغواگر (همچون شیطان) درباره خدا و لطف و بخشش او

و لا یغرنکم باللّٰه الغرور

«باء» در «بالله» برای ملابست است که بر سر مضاف مقدر (مانند «بشأن الله») وارد شده است و مراد از «الغرور» - به قرینه آیه بعد - شیطان می باشد. طبق نظر مفسران، مقصود از فریب خوردن درباره خدا، می تواند این باشد که شیطان انسان را به عفو و بخشش خداوند مغرور می سازد و او را به تکرار گناه، روی آوردن به متاع های دنیا و غفلت از آخرت سوق می دهد.

7 - شیطان ، موجودی بسیار فریبکار

و لا یغرنکم باللّٰه الغرور

ص: 443

«غرور» صیغیه مبالغه و به معنای بسیار فریبکار است و به قرینه آیه بعد مقصود از آن شیطان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 5, 1

1 - هشدار خداوند به همه انسان ها ، در رابطه با وسوسه و فریبکاری های شیطان

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

5 - نقش شیطان ، فریب کاری و فراخواندن به بدی است .

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

برداشت یاد شده، از آن جا است که در این آیه نسبت به تلاش شیطان، تعبیر «دعوت» به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 1

1 - بندگان مخلص (بندگان خالص شده و برگزیده خدا) ، از افتادن در دام اغواگری شیطان مصون و در امان اند .

لَاغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ . إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

بیشتر مفسران بر این باوراند که مقصود و معنای «مخلصین» (خالص شدگان) این است: «الذین أخلصهم الله لنفسه و ولایته؛ کسانی که خداوند آنان را برگزیده و در اختیار خود گرفته و مطیع فرمان خویش ساخته است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 7

7 - شیطان در وسوسه و به انحراف کشاندن آدمیان ، از توانی گسترده برخوردار است .

و إِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در برابر وسوسه های شیطان، نیازمند به استعاذه و پناه بردن به خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- شیطان ، جلوه دهنده گمراهی به عنوان راه هدایت

وإِنَّهُمْ لَيَصِدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ

ذکر پندار هدایت یافتگی، مبین این نکته است که شیطان افرادی این چنین را با وعده هدایت و رستگاری می فریبد و باطل را در شکل واقعی آن به ایشان نمی نمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تلاش پیوسته شیطان ، برای بازداشتن انسان از پذیرش دین

وَاتَّبِعُونَ... وَلَا يَصِدُّكُمْ الشَّيْطَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - شیطان، موجودی بس حلیه گر و فریبکار

و غرکم بالله الغرور

برداشت یاد شده بر این اساس است که مراد از «الغرور» - چنان که مفسران نیز احتمال داده اند - شیطان باشد.

18 - شیطان، همواره درصدد فریب دادن انسان و غافل کردن او از خداوند است.

و غرکم بالله الغرور

توصیف شیطان به «غرور»، نشان دهنده آن است که فریب کاری، با ذات شیطان درهم آمیخته و عجین شده است و او همواره در پی آن است که انسان را، از یاد خداوند غافل گرداند.

20 - افتادن در دام فریب شیطان، عامل بدبختی منافقان در آخرت

قالوا بلی و لکنکم . . . و غرکم بالله الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 12, 3

3 - شیطان، محرک و مشوق اصلی انسان ها به کفر

کمثل الشیطن إذ قال للإنسن اکفر

با توجه به این که «شیطان» مشبه به است؛ نقش محوری او در تحریک به کفر استفاده می شود.

12 - «عن علی بن ابی طالب (ع) ان رجلاً کان یتعبّد فی صومعته و انّ امرأه کان لها إخوه فعرض لها شیء ، فأتوه بها ، فزیّنت له نفسه فوقع علیها فجاءه الشیطان فقال : أقتلها فإتّهم إن ظهروا علیک إفتضح فقتلها و دفنها فجاؤوه فأخذوه فذهبوا به فبینما هم یمشون إذ جاءه الشیطان فقال : إتی أنا الذی زیّنت لک فاسجد لی سجده أنجیک ، فسجد له ، فذلک قوله ، « کمثل الشیطان إذ قال للإنسان اکفر . . . » ;

از امام علی (ع) روایت شده است: مردی در دیر و صومعه خود مشغول عبادت بود، و زنی بود که چند برادر داشت. برای زن چیزی (بیماری) پدید آمد و آن برادران خواهر خود را نزد آن عابد بردند. پس خواهش زشت نفسانی در نظر عابد جلوه کرد و عمل زشت را با زن انجام داد. شیطان نزد عابد آمده و گفت: زن را بکش؛ زیرا اگر آنان بر تو دست یابند، رسوا خواهی شد. پس آن عابد زن را کشته و دفن کرد. خویشاوندان زن نزد عابد آمدند و او را دستگیر کردند و بردند و در این حال شیطان نزد عابد آمد و گفت: من این عمل را نزد تو خوب جلوه دادم، حال بر من سجده ای نما تا تو را نجات دهم. پس عابد برای شیطان سجده کرد و این سخن خدا است که فرموده: کمثل الشیطان إذ قال للإنسان اکفر...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 17

17 - دوری شیطان از رحمت الهی ، زمینه اغواگری و ترویج خرافه پرستی و فساد از ناحیه او

لعنه الله وقال .. لاضلنهم ولا مینهم ولا مرهم فلیتکن اذان الانعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 21

ص: 445

21- شیطان با وسوسه ها و دسیسه های خویش ، میان یوسف (ع) و برادرانش فسادانگیزی کرد .

من بعد أن نزع الشیطن بینی و بین إخوتی

«نزع» به معنای تحریک کردن بر فساد است و مراد از «نزع شیطان» وسوسه هایی است که او برای ایجاد فساد به انسانها القا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 10،6

6- شیطان ، همواره در میان انسان ها به منظور فتنه انگیزی و فسادگری ، نفوذ و رخنه می کند .

إن الشیطن ینزع بینهم

«نزع» در لغت به معنای «ورود در امری برای فسادانگیزی» و نیز «فریب و خدعه» است (مفردات راغب و لسان العرب).

10- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مصون از راه یابی شیطان و فسادانگیزی های او

إن الشیطن ینزع بینهم

با اینکه مخاطب آیه، پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد و او مأمور ابلاغ پیام الهی است اما در اختلاف افکنی و دشمنی ایجاد کردن شیطان، مخاطب واقع نشده است. بنابراین استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصون از نفوذ شیطان بود.

219- اقرار اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 4

4- اعتراف شیطان در قیامت به حقانیت وعده های خداوند و پوچی وعده های خود

وقال الشیطن .. . إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فأخلفتکم

220- اقرار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشيطان .. ما أنا بمصرخكم و ما أنتم بمصرخي

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 8

8 - اعتراف شیطان به ربوبیت خداوند بر هستی

كمثل الشيطان إذ قال .. إني أخاف الله ربّ العلمين

ص: 446

221- القائنات شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 3، 2، 1

1 - نجوای آلوده به گناه، تعدی به دیگران و نافرمانی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، از القائنات شیطان است.

إِنَّمَا النجوى من الشيطان

الف و لام «النجوى» برای عهد است و به نجوای منافقان اشاره دارد که آلوده به «إثم»، «عدوان» و «معصیت الرسول» است.

2 - منافقان، ابراز دست شیطان و تحت تأثیر القائنات او

ألم تر إلى الذين نهوا عن النجوى . . . إِنَّمَا النجوى من الشيطان

3 - نجوای منافقان، از القائنات شیطان به آنان

ألم تر إلى الذين نهوا عن النجوى . . . إِنَّمَا النجوى من الشيطان

222- امدادهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 12

12- شیطان، یاری دهنده حق گریزان، در روی گردانی از ایمان و هدایت

و أملی لهم

مفاد «أملی» ممکن است امداد و یاری رساندن باشد.

223- امکان دفع نوطئه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 6

6- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان، مختار و بر مخالف با او تواناست.

إنه ليس له سلطان على الذين ءامنوا و على ربهم يتوكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 2

2- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنما سلطنه علی الذین یتولونه

ص: 447

224- امکان دفع وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 6

6- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنه ليس له سلطان على الذين ءامنوا و على ربهم يتوكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 2

2- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنما سلطنه على الذين يتولونه

225- اوامر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 4

4- امر و نهی کردن و فرمان دادن ، نقش شیطان در ارتباط با انسان ها است .

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

با توجه به کاربرد «عبادت» در معنای «اطاعت» (در آیه شریفه)، برداشت یاد شده به دست می آید.

226- اهداف شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 9

9- شیطان در هر بنده ای از بندگان خدا ، به دنبال سهم و نصیبی برای خویش است .

وقال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

جمله «لاتخذن» را می توان به دو گونه معنا کرد، یکی برخی از بندگان را به اطاعت خواهیم گرفت و دیگر اینکه از هر بنده ای، نصیبی را

سهم خویش خواهیم ساخت تا بطور کامل مطیع خداوند نباشد. برداشت فوق ناظر به معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 6،21

6 - گمراه ساختن ، اسیر آرزو ها نمودن و تحت فرمان گرفتن ، هدف شیطان از گزینش گروهی از مردم

و قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً. ولاضلنهم ولامنینهم ولامرنهم

21 - انحراف در تفکر و ایجاد آرزو های باطل و سپس تحت فرمان گرفتن ، راه و روش شیطان برای اغوای مردم و سرپرستی آنان

و لاضلنهم ولامنینهم... ولامرنهم فلیغیرن خلق الله و من یتخذ الشیطن ولیاً

ص: 448

227- اهداف وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 3

3 - ایجاد انگیزه های درونی در مردم ، برای مقابله با ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت خداوند ، هدف شیطان از القای وسوسه به قلب ها است .

ربِّ الناس . ملك الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس الخناس . الذی یوسوس فی صدو

228- اهمیت وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 6

6 - انسان ، نیازمند یاری خداوند ، حتی در برابر کوچک ترین وسوسه شیطان

و إِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

برداشت یاد شده از تنکیر «نزغ» - که برای تحقیر می باشد - استفاده شده است.

229- ایمان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 6

6 - اعتراف شیطان به ربوبیت و مالکیت خداوند نسبت به تمامی مردمان

و قال .. من عبادك

230- بخیل و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 11

11 - شیطان ، همراه باریکاران ، بخیلان و متکبران

الذین یبخلون . . . و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس ... و من یکن الشیطان له قرین

مراد از «من یکن . . .» تمام کسانی هستند که در این آیه و آیه قبل مورد مذمت قرار گرفتند.

ص: 449

231- برادران شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 1,5

1 - بی تقویان ، برادران شیطان هستند .

و إخوانهم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «إخوانهم» به «الشیطان» در آیه قبل برگردد، که به قرینه مقابله مراد از «اخوان» بی تقویان است. گفتنی است که چون «ال» در «الشیطان» برای جنس است، ضمیر جمع می تواند به آن ارجاع شود.

5 - شیطان برادر انسان های مشرک و بی تقواست .

و إخوانهم یمدونهم فی الغی

ضمیر در «إخوانهم» می تواند به مشرکان و بی تقویان برگردد. بر این مبنا مراد از «اخوان»، به قرینه آیه قبل، شیطان است. قابل ذکر است که در این صورت ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به «اخوان» و ضمیر مفعولی به مشرکان و بی تقویان بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 27 - 1

1- تپذیر کنندگان (هدر دهندگان امکانات و نعمت های خدا) برادران شیاطینند .

إن المبذّرین كانوا إخوان الشیطین

232- برادران یوسف و اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 20

20- برادران یوسف ، در خطر گرفتاری به دام دشمنی های شیطان در صورت شنیدن رؤیای یوسف (ع)

فیکیدوا لک کیداً إن الشیطن للإنسن عدو مبین

233- بغی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - شیطان ، موجودی سرکش و فاقد هرگونه خیر و فضیلت

وإن يدعون شیطاناً مریداً

مرید از مصدر «مروء» به معنای سرکشی و خروج از طاعت است (مجمع البیان). مفردات راغب «مرید» را به معنای عاری از خیر دانسته است.

ص: 450

234- بی تأثیری شبهه افکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 1

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند ، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند ، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر ، به آن ایمان بیاورند .

فینسخ الله ما یلقى الشیطن . . . و لیعلم الذین أوتوا العلم . . . فتخبت له قلوبهم

ضمیر در «أَنَّهُ الْحَقُّ» به قرآن باز می گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إِخْبَاتٍ» (مصدر «تخبت») مشتق از «خَبَّتْ» است. «خَبَّتْ» به زمین وسیع و همواری گفته می شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطن...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

235- پلیدی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 8

8 - شیطان ، موجودی با کردار های پلید و ناپاک

رجس من عمل الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 7

7 - شیطان ، فریب کاری که پس از القای فکر پلید در انسان ، خود را کنار کشیده و متواری می شود .

من شرّ الوسواس الخنّاس

برای فعل «خَنَّسَ» چند معنا ذکر شده است؛ از جمله: عقب نشینی کرد؛ بازگشت، متواری و غایب شد (لسان العرب). براساس این معانی، آیه شریفه ترسیمی از وسوسه گری های شیطان دارد که پس از هر وسوسه، خود را عقب کشیده، مخفی می شود؛ تا آن وسوسه کار خود را کرده و زمینه را برای وسوسه بعدی فراهم سازد.

236- پنهانکاری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 6

6 - شیطان ، موجودی بس وسوسه گر و پنهان کار

من شرّ الوسواس الختّاس

یکی از مصداق های مورد نظر برای «وسواس» - به قرینه کلمه «جَنَّة» در آخر سوره - «شیطان» است.

ص: 451

237- پوچی بشارتهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 16

16- همه وعده ها و نوید های شیطان ، بی اساس و فریب است .

و ما یعدهم الشیطن إلا غرورًا

«غرور» مصدر فعل «غَرَّ» به معنای خدعه و مکر است.

238- پوچی وعده های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 4,5

4- اعتراف شیطان در قیامت به حقانیت وعده های خداوند و پوچی وعده های خود

وقال الشیطن .. إنَّ الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فأخلفتکم

5- در قیامت ، حقانیت وعده خداوند در حتمیت وقوع آن و کذب بودن وعده شیطان در عدم وقوع آن آشکار خواهد شد .

وبرزوا لله جمیعًا فقال الضعفوا .. قال الشیطن ... إنَّ الله وعدکم وعد الحق و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 16

16- همه وعده ها و نوید های شیطان ، بی اساس و فریب است .

و ما یعدهم الشیطن إلا غرورًا

«غرور» مصدر فعل «غَرَّ» به معنای خدعه و مکر است.

239- پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 10,12

10 - بدکاران و مرتکبان فحشا و پلیدی ها ، پیروان شیطان هستند .

لاتتبعوا خطوات الشیطن . . . إنما یأمرکم بالسوء و الفحشاء

12 - افترا زندگان به خدا ، پیروان شیطان و کارگزاران او هستند .

لاتتبعوا خطوات الشیطن . . . إنما یأمرکم . . . أن تقولوا علی اللّٰه ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 9

9 - مشرکان عصر جاهلیت در اسارت گامها و راههای شیطان بودند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر . . . کلوا مما رزقکم الله و لا تتبعوا خطوات الشیطن

ص: 452

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 5

5 - بدعتگذاران در دین، عناصری پیرو شیطان و تحت ولایت او هستند.

إنا جعلنا الشيطان أولياء للذين لا يؤمنون .. الله أمرنا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 6

6 - بلعم باعورا پس از دور شدن از معارف الهی به دام شیطان گرفتار و از گمراهان شد .

فأتبعه الشيطان فكان من الغاوين

«غوايه»، مصدر «غاوين» به معنای گمراه شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 6

6 - پافشاری مشرکان و بی تقوایان پیرو شیطان به گمراهی خویش

ثم لا يقصرون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «لا يقصرون» به مشرکان و بی تقوایان برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 22 - 11

11 - رهبران مستکبر و پیروانشان از اجابت کنندگان دعوت شیطانند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا .. وقال الشيطان لما قضي الأمر

برداشت فوق بر این اساس است که مخاطب شیطان، به قرینه ذکر این آیه پس از ذکر ماجرای مستکبران و پیروان آنها در قیامت، مستکبران و پیروانشان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- امت های پیشین ، فریفته شیطان شده و تسلیم انبیای خود نشدند .

لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فزین لهم الشیطن أعمالهم

جمله «زین لهم الشیطن أعمالهم» به قرینه وعده عذابی که در همین آیه به آن امتهای داده شده، کنایه از عدم تسلیم آنها در برابر انبیاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- تسلط و استیلای شیطان ، تنها بر دو گروه فرمانبران از او و مشرکان است .

إنما سلطنه علی الذین یتولونه و الذین هم به مشرکون

8- «أبی بصیر عن أبی عبدالله (ع) قال : قلت له : . . . قوله تعالی : «إنما سلطنه علی الذین یتولونه و الذین هم به مشرکون» قال : الذین

هم بالله مشرکون یسلط علی أبدانهم و علی أديانهم ;

ابوبصیر گوید: از امام صادق(ع) در باره سخن خدای تعالی . . . «إنما سلطانه علی الذین یتولونه و الذین هم به مشرکون» سؤال کردم، حضرت فرمود: آنان که به خدا شرک ورزیدند، [شیطان] بر بدن و دیشان مسلط می شود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 11، 12

11- بت پرستان ، هم سو با شیطانند و سرنوشت آنان هم سان فرجام او است .

فتکون للشیطن ولیاً

«ولی» از ماده «ولی» (نزدیک شدن یا در پی درآمدن) مشتق است و جمله «فتکون . . .» حاکی از آن است که سرنوشت بت پرستان و شیطان، نزدیک به هم و در یک ردیف است.

12- گرفتاران به عذاب الهی ، همراه و قرین شیطان خواهند بود .

یمسک عذاب من الرحمن فتکون للشیطن ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 225 - 6

6 - شاعران منحرف ، هم داستان شیطان و سرایندگان القائنات شیطانی

تنزل علی کلّ أفاک . . . و الشعراء یتبعهم . . . فی کلّ واد یهیمون

آمدن نام شعرای منحرف، در پی آیاتی که بیانگر نزول شیاطین بر قلب دروغ پردازان گنه پیشه است؛ نوعی ارتباط میان شاعران منحرف و شیاطین را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 5، 1

1 - منافقان ، تحت اختیار شیطان و مقهور اراده او

استحوذ علیهم الشیطن

«استحوذ» به معنای چیره شدن است. ضمیر «علیهم»، در آیه شریفه، مربوط به اهل نفاق است؛ یعنی، شیطان بر آنان مستولی شده است.

5 - منافقان ، حزب شیطان و دار و دسته وی

أولئك حزب الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 1

1 - منافقان ، ایفاگران نقش شیطان در تزویر و وسوسه گری

کمثل الشیطن

با توجه به این که در آیات پیشین منافقان به عنوان وعده دهندگان به یهود و متخلفان از وعده خویش معرفی شده اند؛ این تمثیل متوجه آنان است.

ص: 454

240- پیروان شیطان در صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 10

10- جبهه ضد توحیدی در صدراسلام، متشکل از گروهی جاهل، بی منطق و پیروبی چون و چرای شیطان بود.

ومن الناس من یجدل فی اللّٰه بغیر علم و یتبع کلّ شیطن مرید

241- پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 20، 19

19- پیروی از شیطان نوعی شرک است .

وقال الشیطن .. دعوتکم فاستجبتم لی ... بما أشرکتُمون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از شرک، به قرینه اینکه شیطان مدعی است آنان دعوت او را اجابت کرده اند، شرک در اطاعت باشد، نه شرک در الوهیت.

20- پیروان شیطان او را در اطاعت، شریک خداوند قرار می دهند و از القانات او تبعیت می کنند .

إلّا أن دعوتکم فاستجبتم لی .. إنی کفرت بما أشرکتُمون من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 5

5- پذیرش ولایت شیطان و پیروی از او، شرک به خداوند است .

الذین یتولّونه .. هم به مشرکون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «باء» در «به» برای سببیت باشد و ضمیر آن به «قبول و پذیرش» - که در معنای «یتولّونه» (از او فرمان می برند) اشراب شده است - برگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 8

8- انسان در پیروی و عدم پیروی از ابلیس ، توانا و مختار است .

فمن تبعك منه فإِن جهنم جزاؤكم

نسبت دادن تبعیت به انسان از یکسو و مورد تهدید قرار دادن او از سوی دیگر، نشانگر اختیار انسان در انتخاب راه خود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 6

6- مجادله و پافشاری بر عقاید موهوم و غیر علمی ، پیروی از شیطان است .

ومن الناس من یجدل. .. ویتبع کلّ شیطن مرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 455

10 - اشاعه فحشا و بازی با حیثیت مؤمنان و بدنام کردن آنان ، فرمان برداری از شیطان و گام نهادن در راه او است .

و من يتبع خطوات الشيطان فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

نهی از پیروی شیطان - پس از محکومیت ماجرای «افک» و ممنوعیت اشاعه فحشا - می تواند هشدار می باشد به رواج دهندگان فحشا که رفتارشان، رفتاری است شیطانی و در حقیقت گام نهادن در راه شیطان می باشد.

242- تَبذِيرِ شَيْطَانٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 27 - 4

4- شیطان ، مظهر اسراف و تبذیر نعمت های خداست .

إن المبدّرین كانوا إخوان الشیطین و كان الشیطن لربّه كفورًا

243- تَبْرِی از پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إني بریء منك إني أخاف الله .. فكان عقبتهما أنّهما في النار

244- تَبْرِی شَيْطَانٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 17

17 - بیزاری شیطان از فریب خوردگان خود پس از قرار دادن آنان در دام های فریب خویش

و إذ زين لهم .. فلما ترآءت الفتان ... إني أخاف الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام خواهد کرد که وی در دنیا عقیده آنان را در شریک قرار دادن او برای خدا، قبول نداشته است.

وقال الشیطن . . . إني کفرت بما أشركتمون من قبل

برداشت مبتنی بر این احتمال است که «ما» در آیه مصدری باشد و «أشركتم» را به تأویل مصدر ببرد و مفعول آن ضمیر منفصل محذوف باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من شریک قرار داده شدن خودم را برای خدا از جانب شما قبول نداشتم و به آن کافر بودم.

ص: 456

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 2,4

2- تبری شیطان در قیامت ، از انحرافات و طغیان گری مشرکان

قال قرینه ربنا ما أطعیته

بنابراین که مراد از «قرین» شیطان باشد، برداشت بالا به دست می آید.

4- تمسک شیطان به ربوبیت الهی در دادگاه اخروی ، برای مبرّا جلوه دادن خود از گناهان مشرکان *

قال قرینه ربنا ما أطعیته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 5

5 - اظهار بیزاری شیطان از انسان ، پس از فروافکندن او در گرداب کفر

كَمْثَل الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ .. فَكَانَ عَقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ

245- تجسم شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 8

8 - تجسم شیطان برای کافران مکه ، قبل از جنگ بدر

وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم

246- نداوم اغواگری شیطان

4- شیطان ، تا برپایی قیامت زنده و همواره به اغوای نسل آدم (ع) مشغول است .

لئن أخرجتن إلى يوم القيمة لأحتنكن ذریته إلا قليلاً . قال اذهب فمن تبعك

247- تداوم حیات شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 4

4- شیطان، تا برپایی قیامت زنده و همواره به اغوای نسل آدم (ع) مشغول است.

لئن أخرجتن إلى يوم القيمة لأحتكن ذرئته إلا قليلاً. قال اذهب فممن تبعك

248- ترس شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد.

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

249- تسخیر شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 5

5- تمامی موجودات هستی، حتی شیاطین، مسخر خدا و محکوم اراده اویند.

و من يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطاناً

از این که خداوند، تسلط شیطان را بر غافلان از یاد خودش، به خود نسبت داده (نقیض)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 82 - 5

5- شیاطین، موجوداتی قابل رام شدن و فرمان بری برای انسان ها.

وسخرنا .. من الشيطان من يغوصون له

250- تشبیه به شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 8

8 - دوست ناباب ، چونان شیطان است .

یویلتی لیتنی لم آتخذ فلاناً خلیلاً . لقد أضلّنی عن الذکر... وکان الشیطن للإن

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «وکان الشیطان..» دنباله سخن ظالمان باشد و مقصود از «شیطان» ابلیس نباشد؛ بلکه نامی باشد که ظالمان برای دوستان ناباب و گمراه گر خود انتخاب کرده باشند؛ زیرا عمل گمراهی، کار شیطان

ص: 458

است و هر کس چنین کاری را انجام دهد، همچون شیطان خواهد بود.

251- تشخیص وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 5

5 - اهل تقوا توانا بر تشخیص وسوسه های شیطان به هنگام مواجه شدن با آن وسوسه ها هستند .

إن الذين اتقوا إذ امسهم طئف من الشيطان تذكروا

252- تشویق شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 12

12 - عن أبي جعفر(ع): ان اصحاب محمد(صلى الله عليه وآله) قالوا: يا رسول الله . . . إذا كنا عندك فذكرتنا و رغبتنا و جلنا و نسينا الدنيا و زهدنا ... فاذا خرجنا من عندك و دخلنا هذه البيوت و شممنا الاولاد و رأينا العيال و الاهل يكاد أن نحول عن الحال التي كنا عليها عندك ... فقال لهم رسول الله(صلى الله عليه وآله): ... إن هذه خطوات الشيطان فيرغبكم في الدنيا ...

از امام باقر(ع) روایت شده که یاران رسول خدا(صلى الله عليه وآله) به آن حضرت عرض کردند: . . . هنگامی که ما نزد شما هستیم و ما را متذکر می کنید و ترغیب می نمائید احساس ترس می کنیم و دنیا را فراموش کرده و زهد میورزیم ... اما چون از نزد شما خارج می شویم و به خانه های خود می رویم و فرزندان و خانواده را می بینیم، نزدیک است از آن حال معنوی که نزد شما داشتیم برگردیم ... رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: ... این از گامهای شیطان است که شما را به دنیا ترغیب می کند . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 9

9 - شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر ، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد .

إني جار لكم

کلمه «جار» معانی متعددی دارد ؛ از جمله یاور، همساز، هم قسم، شریک و . . . (لسان العرب). به نظر می رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

253- تشویقهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 1,2,9

1 - شیطان ، با وسوسه های خویش انسان ها را به کار های بد و شنیع (گناهان کوچک و بزرگ) ترغیب می کند .

إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

«امر» به معنای فرمان دادن است و در آیه شریفه - به مناسبت حکم و موضوع - مراد از آن وسوسه کردن و مانند آن می

ص: 459

باشد. «فحشا» به بدی و زشتی بیش از حد گفته می شود که می توان از آن به گناه بزرگ تعبیر کرد و به قرینه مقابله، مراد از «سوء» گناه کوچک است.

2- شیطان، ترغیب کننده آدمیان به افترا بستن به خداوند (بدعت گذاری و تحریف احکام دین)

إنما يأمرکم . . . أن تقولوا علی اللّٰه ما لا تعلمون

«قول» و مشتقات آن هرگاه با «علی» متعدی شود به معنای نسبت دادن و افترا بستن است.

9- شیطان، وادار کننده انسان ها به شرک ورزی و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من یتخذ من دون اللّٰه أنداداً . . . إنما یأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک ورزی و . . . است.

254- تظاهر به خیرخواهی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 7

7- پوشش خیرخواهی، روش شیطان برای وسوسه در دل آدمیان و فریب آنان

فوسوس إلیه الشیطن فقال هل أدلک

255- تعقل در وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 6

6- لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

و لقد أضلّ منکم جبلاً کثیراً أفلم تکنوا تعقلون

256- تکبر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 6

6- رفتار شیطان با پیروانش ، همچون رفتار فرادستان با زیر دستان ، دستوری و آمرانه است .

و من یتبع خطوت الشیطن فإِنَّه یأمر بالفحشاء و المنکر

برداشت فوق به خاطر به کار رفتن ماده «أمر» می باشد که یکی از معانی آن فرمان است.

257- تکلیف شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 460

7- شیطان، موجودی مختار و مکلف است.

اذهب فمن تبعك منهم فان جهنم جزاؤکم جزاءً موفورًا

وعده جهنم به ابلیس و پیروان وی حکایت از این دارد که ابلیس مکلف به انجام تکلیفهایی است. چون اصولاً کیفر، برای تمرد از انجام وظیفه است.

258- تلاش شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 13

13 - شیطان در صدد است حکم حرمت حضور در مجلس یاوه گویان مغالطه گر درباره دین فراموش شود.

وإما ینسینک الشیطن

نون «ینسینک» زایده در «اما»، که برای تأکید می باشد، بیانگر این است که شیطان در صدد به فراموشی کشاندن انسان در این گونه موارد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 7

7- شیطان، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسان ها، پیوسته در تلاش است.

یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

259- نمایلات شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 14

14 - وجود خواسته ها و لذتهای نفسانی در جن (شیطان)

قد استکثرتم استمتع بعضنا ببعض

260- تنوع دامهای شیطان

2 - شیطان ، دارای راه های متعدد و وسایل گوناگون برای کشاندن انسان ها به فحشا و منکرات است .

لاَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

برداشت فوق، از جمع آمدن «خطوات» استفاده می شود.

ص: 461

261- تنوع راههای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 12

12 - شیطان برای انحراف انسان ها از راه های گوناگونی بهره می جوید .

و لا تتبعوا خطوت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 7

7 - راههای شیطان متنوع و گوناگون است.

و لا تتبعوا خطوت الشیطن

محتمل است جمع آورده شدن «خطوات» به ملاحظه تعدد و تنوع راههای شیطان باشد.

262- تنوع روش اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 9

9- گوناگونی راه های فریب و نیرنگ شیطان برای گمراه کردن انسان

و یتبع کل شیطن مرید

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «یتبع کل شیطان» به تقدیر «یتبع کل خطوه من خطوات الشیطان» باشد.

263- تنوع شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 10

10 - شمار شیاطین ، بسیار و متنوع به گوناگونی گمراهی ها و متعدد به تعدد گمراهان

تقیض له شیطاناً .. و إنهم لیصدونهم عن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 3

3- شیاطین ، افراد متعدد و گوناگونی اند .

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

ص: 462

264- تهمت شیطان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 6

6 - شیطان در مورد آثار شجره نهی شده، خداوند را به دروغگویی متهم کرد.

قال ما نهیکما ربکما عن هذه الشجرة إلا أن تكونا ملکین أو تكونا من الخلدین

جمله «إلا أن تكونا ..» در حقیقت تکذیب گفتار خداوند است که فرمود: فتكونا من الظالمین.

265- جرم پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 60 - 5

5 - پیروی از شیطان، جرم است و پیروان او مجرم اند.

و امتزوا الیوم ایها المجرمون . ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن

از ارتباط میان آیه شریفه و آیه پیش - که خطاب به مجرمان بود - برداشت یاد شده به دست می آید.

266- جنگ با دوستان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 10

10 - جنگ با دوستان شیطان (کافران و طاغوت ها) مصداق بارز نبرد در راه خدا

الذین امنوا یقاتلون فی سبیل الله .. فقاتلوا اولیاء الشیطان

267- جوامع تحت امر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 3

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشيطان أولياء للذين لا يؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا يؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشياطين أولياء للذين إذا فعلوا فاحشه

268- حتمیت عذاب شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 463

10 - همدمی منحرفان با شیاطین در دوزخ ، تأثیری در تخفیف عذاب و یا آرامش آنان نخواهد داشت .

لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم أنکم فی العذاب مشترکون

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «أنکم فی...» فاعل «لن ینفع» باشد.

269- حتمیت کیفر اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إئی بریء منک إئی أخاف الله .. فکان عقبتهما أنهما فی النار

270- حزب شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 10، 9

9 - کافران و دنیاطلبان ، از حزب شیطان اند .

فلا تغرنکم الحیوه الدنیا .. إن الشیطن لکم عدوٌ ... إنما یدعوا حزبه

برداشت یاد شده به این خاطر است که آیه پیش ، از فریفته شدن به دنیا برحذر داشته و آیه مورد بحث فریفته شدگان به دنیا را حزب شیطان خوانده است.

10 - گرفتار شدن به آتش برافروخته و پرالتهاب دوزخ ، سرنوشت و کیفر پیروان حزب شیطان

إنما یدعوا حزبه لیكونوا من أصحاب السعیر

«سعیر» به معنای آتش افروخته و ملتهب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 5

5 - منافقان ، حزب شیطان و دار و دسته وی

أولئك حزب الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 26

26 - انسان ها ، در بینش الهی دو دسته اند : حزب خدا و حزب شیطان .

أولئك حزب الشیطن . . . أولئك حزب الله

ص: 464

271- حشر اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 8

8 - شیاطین نیز ، همچون آدمیان در قیامت محشور خواهند شد .

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

از خطاب «بینک» استفاده می شود که شیاطین نیز در روز قیامت محشور خواهند شد. البته برداشت یاد شده در صورتی است که منظور از «شیاطین»، شیاطین جن یا اعم از شیاطین جن و انس باشد.

272- حقیقت اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 3

3 - اطاعت از شیطان ، به منزله عبادت او است .

ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن

273- حقیقت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 4

4- شیطان ، موجودی قدرتمند و توانا بر صعود و نفوذ بر آسمانها

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 7,8

7- شیطان ، موجودی است سراسر شرّ و عاری از هر نیکی و خیر .

و یتبع کلّ شیطن مرید

«مَرِيد» صفت توضیحی برای «شیطان» و به معنای عاری از خیر و نیکی است. (مفردات راغب)

8- شیطان، نه نوعی منحصر به فرد، که دارای مصادیق و افرادی بسیار است.

و يتبع كلّ شیطن مرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 3، 2

2- شیطان، عنصری است گمراهگر و دوزخی پرور.

كلّ شیطن مرید . کتب علیه... فانه یضلّه و یهدیه إلی عذاب السعیر .

3- گمراه سازی و دوزخی پروری، خمیره و سرشت تغییرناپذیر شیطان است.

کتب علیه.. فانه یضلّه و یهدیه إلی عذاب السعیر

ص: 465

جمله «کتب علیه» (بر او نوشته شد) بیانگر این نکته است که شیطان، مخلوقی است که سرشت او با گمراه گری و کشاندن مردم به سوی دوزخ، آمیخته شده و غیر قابل تغییر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 12

12 - شیطان ، حقیقتی دارای مصادیق و افراد متعدد

للشیطین

274- حوا و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 16

16 - آدم و حوا، علی رغم هشدار شدید خداوند به دشمنی شیطان با آنان، سخنان وی را پذیرفتند.

فدلیهما بغرور فلما ذاقا الشجره

275- خداترسی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 7

7 - شیطان ، مدعی خداترسی

قال ... إني أخاف الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إني بريء منك إني أخاف الله .. فكان عقبتهما أنّهما في النار

276- خداترسی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 8

8 - اعتراف شیطان به ربوبیت خداوند بر هستی

کمثل الشیطن إذ قال .. إني أخاف الله رب العلمين

ص: 466

277- خطر اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 12

12 - مؤمنان نیز همچون دیگر مردمان، در معرض پیروی از شیطان و گرفتار شدن به زشتی‌ها و ناپسندی‌ها (فحشا و منکرات) قرار دارند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

هشدار خداوند به مؤمنان از ارتکاب به فحشا و منکر و پیروی از شیطان، گویای حقیقت یاد شده است.

278- خطر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 22، 18

18 - شیطان، خطری در کمین انسان

و ائى اعیذها بك و ذریتها من الشیطان الرجیم

22 - اجابت دعای همسر عمران، در مورد حفظ مریم (س) و فرزندش از شر شیطان

و ائى اعیذها بك و ذریتها من الشیطان الرجیم

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): .. و قال عیسی (ع) فیما یتلى على ربه: و اعاذنى و امى من الشیطان الرجیم فلم یکن له علينا سبیل.

الدر المنثور، ج 2، ص 184.

279- خطر وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 117 - 14

14 - زنان و مردان، هر دو در خطر فریفته شدن به وسوسه های شیطانی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - ناس - 114 - 6 - 10

10 - انسان ، همواره در خطر وسوسه های شيطان است .

من الجنّه

«شيطان» - چنانچه در برخی از سوره های ديگر آمده است - از جنس جن است.

ص: 467

280- خنثی سازی و سوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 5

5 - خداوند خنثی کننده و سوسه های شیطان در صورت پناه آوردن بندگان به درگاه او

فاستغذ بالله إنه سمیع علیم

جمله «إنه سمیع علیم» به منزله تعلیلی است برای «فاستغذ بالله» (به خدا پناه بر). و چون مجرد شنوایی و دانایی نمی تواند دلیل لزوم استعاذه باشد، می توان گفت شنوایی و دانایی خداوند کنایه از اجابت پناهخواهی است.

281- خواسته شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 12

12 - ارجاع داوری ها به طاغوت (کسانی که بر خلاف احکام خداوند ، حکم می کنند) ، خواسته شیطان است .

و یرید الشیطان ان یضللهم

282- خیرخواهی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 1

1 - شیطان با سوگند دروغ و مؤکد خویشتن را از خیرخواهان آدم و حوا قلمداد کرد.

و قاسمهما إني لكما لمن النصحین

به کارگیری فعل «قاسم» از باب مفاعله می تواند برای تأکید باشد. یعنی شیطان با سوگند مؤکد سخنش را به آنان القا کرد.

283- دامهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 13

13 - طاغوت ها ، دام ها و ابزار کار شیاطین هستند .

یریدون ان یتحاکموا الی الطّاغوت . . . و یرید الشّیطان ان یضلّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 11،12،14

11- تلاش ابلیس در کشاندن مال و نسل انسان به سوی حرام و استفاده از آن در جهت هدف های خویش

و شارکهم فی الأموال و الأولد

12- مال و فرزند ، دوزمینه مهم نفوذ شیطان و لغزش انسان

ص: 468

و شارکهم فی الأمول و الأولد

14- وعده دادن و آرزوپروری ، از شگرد های شیطان در به دام افکندن انسان

و شارکهم ... و عدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 6

6 - شرک ورزیدن به خدای یگانه ، فرو افتادن از اوج کمالات انسانی و تبدیل شدن به طعمه شیطان و گرفتار گشتن در دام او است .

و من یشرک باللّه فکأنّما خرّ من السماء فتخطفه الطیر

284- دروغجویی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 8

8 - دروغ ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. او تکونا من الخلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 1

1 - شیطان با سوگند دروغ و مؤکد خویشتن را از خیر خواهان آدم و حوا قلمداد کرد.

و قاسمهما إنی لکما لمن النصحین

به کارگیری فعل «قاسم» از باب مفاعله می تواند برای تأکید باشد. یعنی شیطان با سوگند مؤکد سخنش را به آنان القا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 11

11 - دروغ ، ابزار شیطان برای فریفتن انسان ها

هل أدلک علی شجرة الخلد و ملک لایبلی .. فبدت لهما سوءتھما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 10

10 - انسان و شیطان دشمن یکدیگر در زندگی دنیوی

اهبطوا بعضکم لبعض عدو

چنانچه مخاطب کلمه «اهبطوا» آدم(ع)، حوا و شیطان باشد، مراد از «بعضکم لبعض عدو» دشمنی شیطان و انسان با یکدیگر خواهد بود.

ص: 469

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 16، 9

9 - شیطان دشمنی آشکار برای انسانهاست .

إنه لكم عدو مبين

16 - واداشتن مردم به استفاده از حرام ها و پلیدی ها و نیز بازداشتن آنان از نعمت های حلال ، نمودی از دشمنی شیطان با انسان است .

كلوا مما فى الأرض حللاً طيباً ولا تتبعوا خطوات الشيطان إنه لكم عدو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 6

6 - دعوتگری شیطان به بدی ها و بدعتگذاری ها ، نمودی از شیطنت او و دلیل دشمنی وی با انسانهاست .

إنه لكم عدو مبين. إنما يأمركم بالسوء والفحشاء و أن تقولوا على الله ما لا تعلمون

جمله «إنما يأمركم ..» دلیلی است برای «إنه لكم عدو»؛ یعنی، نشانه و دلیل دشمنی شیطان با شما انسانها این است که او شما را به کارهای ناروا ترغیب می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 11، 8

8 - شیطان ، دشمن همبستگی مؤمنان

ادخلوا فى السلم كافة ولا تتبعوا خطوات الشيطان انه لكم عدو مبين

11 - شیطان ، دشمن آشکار مؤمنان

انه لكم عدو مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 11، 10

10 - شیطان دشمن آشکار آدمی است.

إنه لكم عدو مبين

11 - دشمنی شیطان با انسان، فلسفه نهی شدن آدمی از پیروی اوست.

ولا تتبعوا .. إنه لكم عدو مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 16، 14، 13

13 - شیطان، دشمنی آشکار برای انسان است.

إن الشیطن لکما عدو مبين

ص: 470

14 - هشدار و تذکر پیشاپیش خداوند به آدم و حوا، در مورد دشمنی آشکار شیطان با آنان

و أقل لكما إن الشيطان لكما عدو مبين

16 - آدم و حوا، علی رغم هشدار شدید خداوند به دشمنی شیطان با آنان، سخنان وی را پذیرفتند.

فدليهما بغيرور فلما ذاقا الشجرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 2

2 - هبوط آدمیان و شیطان به زمین همراه با عداوت و دشمنی با یکدیگر

قال اهبطوا بعضكم لبعض عدو

چنانچه مخاطب «اهبطوا»، آدم و حوا و شیطان باشد، مراد از «بعضكم لبعض»، شیطان از یکسو و آدمیان از سوی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 19، 17، 16

16 - شیطان دشمن آشکار انسان

إن الشيطان للإنسن عدو مبين

17 - شیطان، مترصد زمینه های مساعد برای نفوذ در انسان و منحرف ساختن او

لانتقص رءياك... فيكيدوا... إن الشيطان للإنسن عدو مبين

19 - شیطان، در ایجاد دشمنی میان انسان ها و واداشتن آنان به مکر و حيله عليه یکدیگر، نقشی بسزا دارد.

فيكيدوا... إن الشيطان للإنسن عدو مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 4، 5

4 - انسان به هنگام قراءت قرآن، در معرض هجوم و خشم شیطان است.

فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

5- شیطان ، مخالف قراءت قرآن و آشنایی انسان با آموزه های آن است .

فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

پناه بردن انسان از شرّ شیطان به خداوند، بیانگر این است که شیطان قراءت قرآن و آشنایی با آن را خوش ندارد. گفتنی است آیه بعدی - که سخن از سلطه شیطان و مصونیت مؤمنان از این سلطه است - مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 13، 6

6- شیطان ، همواره در میان انسان ها به منظور فتنه انگیزی و فسادگری ، نفوذ و رخنه می کند .

إن الشيطان يَنزَغُ بينهم

«نزغ» در لغت به معنای «ورود در امری برای فسادانگیزی» و نیز «فريب و خدعه» است (مفردات راغب و لسان العرب).

13- شیطان ، بی تردید با انسان دشمنی آشکار و دیرینه دارد .

إن الشيطان كان للإنسن عدوًّا مبينًا

ص: 471

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است.

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَ هُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 4

4- آدم و حوا (ع)، علی رغم هشدار شدید خداوند به دشمنی شیطان با آنان، تحت تأثیر سخنان او قرار گرفتند.

إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَ لِرِجَالِكَ .. فَأَكْلَا مِنْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 8

8- انسان و شیطان دشمنانی آشتی ناپذیراند.

اهبطا .. بعضکم لبعض عدو

در برداشت یاد شده، «اهبطا» خطاب به آدم و ابلیس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 13

13- شیطان، دشمن انسان و عامل گمراهی وی

إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 2

2 - شیطان ، دشمن انسان ها است .

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 4

4 - شیطان ، دشمن آشکار آدمیان

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 4

4 - شیطان ، دشمن مؤمنان و در پی ناراحت و اندوهگین کردن آنان است .

ص: 472

287- دعوت از پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 5

5- شیطان، پیروانش را هرگز رها نمی کند؛ بلکه مدام آنان را به انواع فحشا و منکرات فرا می خواند.

و من يتَّبِعِ خَطَوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

برداشت یاد شده از به کارگیری فعل مضارع «یأمر» استفاده شده است؛ زیرا فعل مضارع بیانگر استمرار است.

288- دعوت های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 5

5- شیطان، پیروانش را هرگز رها نمی کند؛ بلکه مدام آنان را به انواع فحشا و منکرات فرا می خواند.

و من يتَّبِعِ خَطَوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

برداشت یاد شده از به کارگیری فعل مضارع «یأمر» استفاده شده است؛ زیرا فعل مضارع بیانگر استمرار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 17

17 - شیطان، فراخوان حق ناپذیران به دوزخ

كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ

289- دلایل اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 15

15 - قتل ناخواسته فرد قبطی به وسیله موسی (ع)، نمود دشمنی و گمراه گری شیطان

هذا من عمل الشيطان إنه عدوٌ مضلّ مبين

290- دلائل اعراض از شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 44 - 7

ص: 473

7- عصیانگر بودن شیطان در برابر خدای رحمان ، دلیلی کافی بر ضرورت پرهیز از اطاعت او است .

لا تعبد الشیطن إنّ الشیطن کان للرحمن عصبیاً

291- دوستان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 1,4,7

1 - شیطان با ایجاد ترس و وحشت ، دوستانش را از شرکت در جهاد بازمی دارد .

انّما ذلکم الشیطان یخوّف اولیاءه

4 - کسانی که به خاطر ترس از شرکت در جهاد خودداری می کنند ، از اولیاء و دوستان شیطان هستند .

انّما ذلکم الشیطان یخوّف اولیاءه

از «انّ التّاس قد جمعوا لکم فاخشوهم»، معلوم می شود که شیطان (ابلیس و یا جاسوس دشمن)، همه مؤمنان را می ترساند، ولی از «یخوّف اولیاءه» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین مراد از «یخوّف اولیاءه»، فعلیّت و تحقق ترس می باشد که مخصوص دوستان شیطان است. پس کسانی که به خاطر ترس، از جهاد خودداری کنند، اولیای شیطانند.

7 - لشگریان کفر و شرک و دشمنان اسلام ، دوستان شیطانند .

انّ التّاس قد جمعوا لکم فاخشوهم .. انّما ذلکم الشیطان یخوّف اولیاءه

برداشت فوق بر این اساس است که «کُم» از «یخوّف اولیاءه» حذف شده باشد؛ یعنی «یخوّفکم اولیاءه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 7

7 - طاغوت ها و هموارکنندگان راه آنان ، دوستان و یاوران شیطانند .

والذّین کفروا یقاتلون فی سبیل الطّاغوت فقاتلوا اولیاء الشیطان

مراد از اولیای شیطان به قرینه فای تفریع در «فقاتلوا»، کافران و طاغوتها هستند. گفتنی است که در برداشت فوق، شیطان، غیر طاغوت گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - جدال کنندگان در مورد احکام روشن خداوند دوستان شیطانند.

وإن الشیطان لیوحون إلی أولیائهم لیجدلوکم

12 - دوستان شیطان در مسیر مبارزه با دین و احکام الهی آن هستند.

وإن الشیطان لیوحون إلی أولیائهم لیجدلوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 12

12- گرفتاران به عذاب الهی ، همراه و قرین شیطان خواهند بود .

یمسک عذاب من الرحمن فتكون للشیطن ولیاً

ص: 474

292- دوستی با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 14

14 - شیطان ، همدل و همراهی شوم و نامیمون است .

و من یکن الشیطان له قریناً فساء قریناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 4

4 - کیفر بخیلان و ریاکاران (عذاب ، محرومیت از محبت خداوند ، همراهی با شیطان) ، بازتاب عمل خود آنان است ، نه ستمی از جانب خداوند .

انّ الله لا یحبّ .. الذین یبخلون ... و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس ... و

جمله «انّ الله ..» می تواند پاسخی باشد برای این سؤال که چرا خداوند مردم را به عذاب و ... مبتلا می کند. خداوند می فرماید این عذابها ناشی از ستم او نیست، بلکه دستاورد خود بخیلان است.

293- راههای نجات از وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 7

7 - تعقل و خرد ورزی ، راه نجات از وسوسه ها و دام های شیطان

و لقد أضلّ منکم جبلاً کثیراً أفلم تکونوا تعقلون

294- رجم شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 19

19 - شیطان ، رانده شده از درگاه خداوند

من الشیطان الرجیم

4 - « روى عن أبى جعفر و أبى عبدالله عليهما السلام أنّ مواقع النجوم رجومها للشياطين فكان المشركون يقسمون بها . . . » ;

از امام باقر و صادق (عليهما السلام) روایت شده که «مواقع نجوم» رجم شياطين است که به وسیله ستارگان انجام می شود و مشرکان به آن قسم یاد می کردند».

ص: 475

295- رذایل شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 8

8 - دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. أو تکونا من الخلدین

296- روش اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 15

15- « قال الصادق (ع) : ان الشیطان لیأتی الرجل من أولیائنا عند موته عن یمینه و عن شماله لیضلّه عمّا هو علیه فیأبی الله عزّوجلّ له ذلك و ذلك قول الله تعالی : « یتبّت الله الذین آمنوا بالقول الثابت فی الحیاه الدنیا و فی الآخره » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا شیطان برای گمراه کردن دوستان ما به هنگام مرگشان، از چپ و راست به آنان نزدیک می شود. پس خداوند - عزّوجلّ - از گمراهی او مانع می شود و این همان سخن خداوند است که می فرماید: «یتبّت الله الذین آمنوا بالقول الثابت ...».

297- روش اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 11، 12

11 - شیطان ، به تدریج و گام به گام انسان ها را به انحراف و سقوط می کشاند .

و لاتتبعوا خطوت الشیطن

«خطوه» (مفرد خطوات) به معنای گام است و مراد از آن در آیه شریفه، مسیری است که شیطان برای انسانها ترسیم می کند. جمع آوردن کلمه خطوات اشاره به این است که: شیطان برای منحرف ساختن، راهها و مسیرهای گوناگونی دارد و یا حاکی از آن است که وی به تدریج و گام به گام آدمی را به سوی گمراهی سوق می دهد.

12 - شیطان برای انحراف انسان ها از راه های گوناگونی بهره می جوید .

و لاتتبعوا خطوت الشیطن

1 - وعده های دروغین و ایجاد آرزوهای موهوم، از روش های شیطان برای گمراه ساختن مردم

ولا ضلنهم... یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 4

4- تزئین اعمال ناروا ، از راه های اغواگری شیطان

فزین لهم الشیطن أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 14

14- وعده دادن و آرزوپروری ، از شگرد های شیطان در به دام افکندن انسان

و شارکهم ... و عدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 11، 12، 6،

6- راهنمایی آدم به درخت جاودانگی و ملک و سلطنت همیشگی ، پوشش شیطان برای فریب آدم و حوا و وادار ساختن آنان به خوردن از میوه درخت ممنوع

هل اذلک علی شجرة الخلد و ملک لایبلی

مقصود از «شجره الخلد» درختی است که خوردن میوه آن موجب جاودانگی گردد. «ملک» به معنای مال و نیز سلطنت آمده است (قاموس). مراد از «ملک لایبلی» مالکیت و حاکمیتی است که زوال نپذیرد و فرسوده نگردد.

11 - شیطان ، از نیاز ها و خواسته های آدمی برای فریب و وسوسه در دل آنان بهره می برد .

هل اذلک علی شجرة الخلد و ملک لایبلی

12 - شیطان ، در جهت اهداف خود ، واقعیت ها را معکوس جلوه می دهد .

فلایخرجتکما .. هل اذلک علی شجرة الخلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 4

4- فریب انسان توسط شیطان، تدریجی و گام به گام است.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

«خطوه» (مفرد «خطوات») به معنای قدم برداشتن است. بنابراین شیطان در مسیر فریب انسان، تنها یک قدم بر نمی دارد؛ بلکه به دنبال هر گامی، گام دیگری برمی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 10

10 - زیبا جلوه دادن اعمال گمراهان در نظرشان، از شیوه های اغواگری شیطان

وَزَيِّنْ لَهُمُ الشَّيْطَانَ اَعْمَلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 9

9- از جمله راه های شیطان، برای فریب مردمان آراستن کار های بد به شکلی زیبا است.

ص: 477

و زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 3

3 - تزئین اعمال زشت و ناروا ، از راه های اغواگری شیطان و نمودی از دشمنی او نسبت به انسان

و لا یغرنکم باللہ الغرور . إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمُ عَدُوٌّ... أَمِنَ زَيْنَ لَهُ سَوْءَ عَمَلِهِ فَرَاءَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 5

5 - برانگیختن حس انتقام جویی در انسان ، از شگرد های شیطانی است .

ادفع بالتی هی أحسن . . . وإِذَا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغًا

298- روش برخورد شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 6

6 - رفتار شیطان با پیروانش ، همچون رفتار فرادستان با زیر دستان ، دستوری و آمرانه است .

و من يَتَّبِعِ خَطْوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ

برداشت فوق به خاطر به کار رفتن ماده «امر» می باشد که یکی از معانی آن فرمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 7

7 - شیطان ، فریب کاری که پس از القای فکر پلید در انسان ، خود را کنار کشیده و متواری می شود .

من شرِّ الوسواسِ الخَنَّاسِ

برای فعل «خَنَّسَ» چند معنا ذکر شده است؛ از جمله: عقب نشینی کرد؛ بازگشت، متواری و غایب شد (لسان العرب). براساس این معانی، آیه شریفه ترسیمی از وسوسه گری های شیطان دارد که پس از هر وسوسه، خود را عقب کشیده، مخفی می شود؛ تا آن وسوسه کار

خود را کرده و زمینه را برای وسوسه بعدی فراهم سازد.

299- روش نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 1

1 - شیطان با گردش در پیرامون آدمی در صدد نفوذ در افکار او و القای وسوسه های خویش است .

إذ امسهم طئف من الشیطن

«طائف» به کسی یا چیزی گفته می شود که پیرامون محوری در چرخش است. «من» در «من الشیطان» می تواند بیانیه باشد. بر این مبنا «طائف» همان شیطان است ; یعنی شیطان در پیرامون قلبها می چرخد. همچنین «من» می تواند نشویه

ص: 478

باشد که در این صورت مراد از «طائف» وسوسه های شیطانی است که برای جایگیر شدن گرداگرد قلبها می چرخد تا راه نفوذ بیابد.

300- روش وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 7

7 - پوشش خیرخواهی ، روش شیطان برای وسوسه در دل آدمیان و فریب آنان

فوسوس إلیه الشیطن فقال هل أدلک

301- رؤیت اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 10

10 - قابل رؤیت بودن شیاطین برای انسان ها در قیامت *

قال یلیت بینی و بینک

در صورتی که منظور از شیاطین، شیاطین جن و ابلیس باشد، تعبیر «بینک» حکایت از رویارویی و گفتگوی حضوری دارد.

302- رؤیت شیاطین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان ، خود نوعی عذاب برای گمراهان است .

قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین

303- ریاکار و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 11

11 - شیطان ، همراه با ریاکاران ، بخیلان و متکبران

الذین یبخلون . . . و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس ... و من یکن الشیطان له قرین

مراد از «من یکن . . .» تمام کسانی هستند که در این آیه و آیه قبل مورد مذمت قرار گرفتند.

ص: 479

304- زمینه اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 12

12 - قساوت دل زمینه ای مناسب برای القای تزینات شیطان

و لکن قست قلوبهم و زین لهم الشیطن ما كانوا یعملون

جمله «زین لهم» می تواند از قبیل عطف مسبب بر سبب باشد؛ یعنی تزین شیطان پس از قساوت دل حاصل می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 9

9- سخنان ناشایست و مشاجرات مردم، بستر مناسب برای شیطنت، فریب و فسادانگیزی شیطان

یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 12

12- مال و فرزند، دوزمینه مهم نفوذ شیطان و لغزش انسان

و شارکهم فی الأموال و الأولاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 8

8- گرفتاری کافران به وسوسه ها و تحریکات شیطانی، نمودی از «استدراج» و رهاشدن آنان در کفر و گمراهی است.

الرحمن مدّاً .. ألم تر أنّا أرسلنا الشیطن

این آیه با آیه «من کان فی الضلاله فلیمد له الرحمن مدّاً» - که بیانگر سنت «امهال» بود - در ارتباط است و بیانگر نمونه و گواه دیگری بر

جریان سنت «فلیمدد.. مدّاً» است که همان «امهال» و «استدراج» می باشد.

305- زمینه افساد شیطان

9- سخنان ناشایست و مشاجرات مردم ، بستر مناسب برای شیطنت ، فریب و فسادانگیزی شیطان

يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم

16- فسادانگیزی شیطان در میان انسان ها ، بسته به زمینه هایی است که خود آنان به وجود آورنده آن هستند .

يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم إن الشيطان كان للإنسن عدواً مبيناً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «إن الشيطان ينزغ بينهم» تعلیل برای توصیه به قول احسن باشد؛ یعنی، چون شیطان از راه سخنان ناروای شما فتنه انگیزی می کند، پس قول احسن را انتخاب کنید. بنابراین، زمینه نفوذ و فتنه گری شیطان در دست انسانهاست.

306- زمینه پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 13

13- محرومیت از رحمت الهی ، زمینه ساز همراهی با شیطان و دنباله روی کردن از او است .

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا

«فاء» در «فتکون» برای تفریع است و مراد از «عذاب» به قرینه «من الرحمن» می تواند قطع رحمت باشد که از آن به خذلان تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 5

5 - پیروی از شیطان و گمراه شدن به دست او ، نتیجه و پی آمد عدم تعقل و خردورزی است .

أَلَمْ أَعْهِدْ إِلَيْكُمْ يٰبَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . . . وَ لَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبَلًا كَثِيرًا

307- زمینه سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 15

15 - نیاز های طبیعی انسان ، زمینه ای برای انحراف وی و تسلط شیطان بر اوست .

كَلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 5

5- مؤمنان غافل از توکل و اتکا بر خدا ، در معرض تسلط شیطانند .

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطٰنٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

مصونیت از تسلط شیطان بر دو اصل بنا شده است: 1- ایمان، 2- توکل بر پروردگار. بنابراین اگر ایمان باشد ولی توکل نباشد، مصونیت کامل تحقق پیدا نخواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 3,6

3- موضع گیری و عملکرد خود آدمیان، زمینه تسلط یافتن شیطان را فراهم می آورد.

إنما سلطنه علی الذین یتولّونه

6- شرک، زمینه ساز سلطه و سیطره شیطان بر انسان

إنما سلطنه علی . . الذین هم به مشرکون

برداشت فوق، بر این اساس است که ضمیر «به» به «الله» برگردد. در این صورت معنای آیه چنین می شود: و نیز سلطه شیطان بر کسانی است که به خدا شرک میورزند.

ص: 481

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 1

1 - روی گردانان از یاد خدا، همواره تحت سلطه نیروی شیطانی و اغواگراند.

و من يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 4

4- انسان ها، خود فراهم آورنده زمینه تسلط شیطان بر خویش

الشیطن سؤل لهم . . . ذلک بأنهم قالوا... سنطیعکم

در صورتی که «ذالک» به تسویل های شیطان نظر داشته باشد؛ آیه در مقام بیان این نکته است که تسلط شیطان بر انسان ها، جبر آفرین نیست؛ بلکه این خود انسان هایند که نخست راه را بر نفوذ و تسلط وی می گشایند.

308- زمینه مصونیت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 2

2- تأثیر استعاذه و پناه بردن به خدا، در ایمن ماندن از شرّ شیطان

فاستعذ بالله من الشیطن الرجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 8

8 - راه در امان ماندن از گزند شیطان، توکل و اعتماد کردن به خداوند است.

لیحزن الذین ءامنوا . . . و علی الله فلیتوکل المؤمنون

309- زمینه نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18- حسادت ، زمینه ای مناسب برای بروز دشمنی شیطان با انسان

فیکیدوا لک کیداً إن الشیطن للإنسن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 6

6- کفرورزی ، زمینه ساز و هموارکننده راه نفوذ شیطان و وسوسه های او در آدمی

أرسلنا الشیطن علی الکفرین توڑهم

ص: 482

تعبیر «علی الکافرین» دلالت دارد که خداوند پس از تحقق کفر کافران، شیاطین را مأمور گمراه ساختن آنان می کند و در حقیقت ارسال شیاطین پی آمد کفر است.

310- زمینه وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 8

8 - آمال و آرزوهای آدمی ، زمینه ساز وسوسه شیاطین و هم نشینان بد

فزیّنوا لهم ما بین ایدیهیم و ما خلفهم

برداشت یاد شده بنابر این احتمال است که مراد از «ما بین ایدیهیم» وضعیت موجود و مقصود از «ما خلفهم» آینده ای باشد که در پیش دارند.

311- زمینه وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 9

9- انسان در هر عمل صالح ، مورد هجوم و وسوسه شیطان و نیازمند استعاذه و پناه بردن به خداوند است . *

من عمل صلحًا .. فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطن الرجیم

برداشت فوق، بدان احتمال است که قراءت قرآن به عنوان نمونه ای از عمل صالح ذکر شده باشد که در آیه قبل از آن سخن به میان آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 11

11- خارج شدن از جاده صواب در گفتار ، پیامد وسوسه ها و تلاش های شیطان است .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزع بینهم

سفارش به گفتار پسندیده و نیکو، و سپس تعلیل به «إن الشیطن ینزع ..» می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- کفرورزی ، زمینه ساز و هموارکننده راه نفوذ شیطان و وسوسه های او در آدمی

أرسلنا الشیطان علی الکفرین تؤزّهم

تعبیر «علی الکافرین» دلالت دارد که خداوند پس از تحقق کفر کافران، شیاطین را مأمور گمراه ساختن آنان می کند و در حقیقت ارسال شیاطین پی آمد کفر است.

8- گرفتاری کافران به وسوسه ها و تحریکات شیطانی ، نمودی از «استدراج» و رهاشدن آنان در کفر و گمراهی است .

الرحمن مدّاً .. ألم تر أنّا أرسلنا الشیطان

این آیه با آیه «من کان فی الضلاله فلیمدد له الرحمن مدّاً» - که بیانگر سنت «امهال» بود - در ارتباط است و بیانگر نمونه و

گواه دیگری بر جریان سنت «فلیمدد. .. مدّاً» است که همان «امهال» و «استدراج» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 10

10 - رنج ها و مصیبت ها ، میدان و بستری مناسب برای وسوسه های شیاطین

أَتَى مَسْنَى الشَّيْطَانِ بِنَصَبٍ وَعَذَابٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 3

3 - تمامی انسان ها - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در معرض تحریک ها و وسوسه های شیطان قرار دارند .

وإِذَا يَنْزَغُوكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٍ

«نزغ» در اصل به معنای تحریک کردن است و مراد از آن در آیه شریفه، وسوسه می باشد.

312- زمینه ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 12

12- تسلیم اغوا و ظاهرسازی های شیطان شدن ، ولایت او را در پی دارد .

فَزَيِّنْ لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَلَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمْ الْيَوْمَ

313- زمینه همنشینی با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 10

10 - « عن أمير المؤمنين (ع) : من تصدّى بالإثم أعشى عن ذكر الله تعالى و من ترك الأخذ عمّن أمر الله بطاعته قيض له شيطاناً فهو له

قرین ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: هر کس مرتکب گناه شود از یاد خدا روی گردان شده و کوردل می گردد و کسی که ترک کند گرفتن

[معارف دین] را از کسی که خداوند اطاعت او را فرمان داده است، خداوند شیطانی را برای او قرار می هد که همدم او خواهد بود».

314- زیانکاری حزب شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 6

6 - حزب و دار و دسته شیطان ، فرجامی جز خسران و زیان ندارند .

ص: 484

ألا إن حزب الشيطان هم الخسرون

315- سبیل الله و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 8

8 - تضاد راه خدا با راه طاغوت و شیطان

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله و الَّذِينَ كَفَرُوا يقاتلون في سبيل الطَّاغوت فقاتل

316- سپاه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 7

7 - شیطان ، مظهر وسوسه گری و انحراف و دارای افراد و نیرو های متعدد

أعوذ بك من همزت الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 2,5

2 - منافقان ، ابراز دست شیطان و تحت تأثیر القانات او

ألم تر إلى الذين نهوا عن النجوى . . . إنما النجوى من الشيطان

5 - شیطان ، از راه نجوا های منافقان ، درصدد اندوهگین کردن مؤمنان بود .

إِنَّمَا النجوى من الشيطان ليحزن الذين ءامنوا

317- سرزنش اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 22 - 13، 12

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشيطان .. فلاتلوموني و لوموا أنفسكم

13- شیطان در قیامت مورد سرزنش و ملامت پیروان خود قرار خواهد گرفت .

فلاتلوموني و لوموا أنفسكم

ص: 485

318- سرزنش اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 8

8 - خوردن روزی خداوند و پیروی کردن از شیطان، کاری است ناشایست و نکوهیده.

كلوا مما رزقكم الله و لا تتبعوا خطوات الشيطان

319- سرزنش پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 12

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشيطان .. فلا تلمونى و لوموا انفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 2

2- کسانی که به توصیه خداوند مبنی بر اطاعت نکردن از شیطان توجه نکنند ، مورد سرزنش او قرار دارند .

الم أعهد إليكم بينى ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

برداشت یاد شده، از لحن سرزنش آمیز آیه شریفه به دست می آید.

320- سرزنش شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 6

6 - شیطان ، موجودی سرکش و فاقد هرگونه خیر و فضیلت

و إن يدعون شيطاناً مريداً

مرید از مصدر «مرود» به معنای سرکشی و خروج از طاعت است (مجمع البیان). مفردات راغب «مرید» را به معنای عاری از خیر دانسته

است.

321- سرزنش قبول ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم ، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان ، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است .

ص: 486

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذَرْيَتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

322- سرزنشهای اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 3

3- پس از اتمام حسابرسی اعمال اهل جهنم، شیطان آنان را سرزنش می کند و گمراهی آنان را معلول اندیشه و عمل خود آنان معرفی خواهد کرد.

و قال الشیطن لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَعَدْتُكُمْ

مفسران، از جمله احتمالاتی که برای «قضی الأمر» برشمرده اند این است که وقتی به حسابهای اهل قیامت رسیدگی شد، شیطان به اهل جهنم چنین خطابی خواهد کرد.

323- سرزنشهای پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 13

13- شیطان در قیامت مورد سرزنش و ملامت پیروان خود قرار خواهد گرفت.

فَلَا تَلْمُزُونِي وَلَوْ مَوَّأَنْفُسِكُمْ

324- سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 22

22 - از امام رضا (ع) روایت شده: «... فتسلط علیه (آدم ع) الشیطان... و تسلط علی حوا... فأخرجهما الله عز و جل عن جنته فاهبطهما عن جواره إلى الأرض...»

... پس شیطان بر آدم (ع) ... و حوا مسلط گشت ... پس خدا آنان را از بهشت خود بیرون راند و از جوار خود به زمین فرو فرستاد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تمایلات و آرزوهای پوچ و بیجا ، نشانه تسلط شیطان بر انسان

و لامنینهم

6 - گمراه ساختن ، اسیر آرزو ها نمودن و تحت فرمان گرفتن ، هدف شیطان از گزینش گروهی از مردم

و قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً. ولاضلنهم و لامنینهم و لامرنهم

ص: 487

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 14

14- بیشتر انسان ها ، در معرض ابتلا به وسوسه ها و استیلاى شیطانند .

لأحتكنّ ذرّيته إلاّ قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 9

9- خدمت كار موسى (يوشع) به شرارت شيطان و سلطه او بر ذهن انسان ، آشنا بود .

ما أنسنيه إلاّ الشيطان أن أذكره

325- سلطه شيطان بر مشركان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 1،8

1- تسلط و استیلاى شيطان ، تنها بر دو گروه فرمانبران از او و مشركان است .

إنما سلطنه على الذين يتولّونه و الذين هم به مشركون

8- «أبى بصير عن أبى عبدالله (ع) قال : قلت له : . . . قوله تعالى : «إنما سلطانه على الذين يتولّونه و الذين هم به مشركون» قال : الذين

هم بالله مشركون يسلط على أديانهم و على أديانهم ؛

ابو بصير گوید: از امام صادق(ع) در باره سخن خدای تعالی . . . «إنما سلطانه على الذين يتولّونه و الذين هم به مشركون» سؤال کردم،

حضرت فرمود: آنان که به خدا شرک ورزیدند، [شیطان] بر بدن و دیشان مسلط می شود».

326- سوء استفاده شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 4

4- سوء استفاده شيطان از خصیصه کمال طلبی و منفعت جویی انسان برای گمراه سازی ایشان

و قاسمهما إني لكما لمن النصحين

327- سوگند دروغ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 1

1 - شیطان با سوگند دروغ و مؤکد خویشتن را از خیر خواهان آدم و حوا قلمداد کرد.

وقاسمهما إني لكما لمن الناصحين

ص: 488

به کارگیری فعل «قاسم» از باب مفاعله می تواند برای تأکید باشد. یعنی شیطان با سوگند مؤکد سخنش را به آنان القا کرد.

328- سوگند شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 2, 1

1 - سوگند و عزم راسخ شیطان بر گمراه کردن مردم

و لاضلنهم

لام قسم و نون تأکید در فعل «لاضلنهم»، دلالت بر تصمیم قطعی شیطان دارد.

2 - سوگند و عزم راسخ شیطان بر سرگرم کردن مردم به آرزوهای پوچ

و لامنینهم

«امنین» از مصدر «تمنیه» به معنای القای آرزوهای موهوم و خیالی است.

329- شبهه افکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 4, 7, 8

4 - شبهه آفرینی شیطان به هنگام تلاوت آیات الهی توسط پیامبران برای مردم

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبی إلا إذا تمنى ألقى الشیطن فی أمْنیته

7 - شبهه آفرینی شیطان به هنگام تلاوت آیات قرآن توسط پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) برای مردم

و ما أرسلنا .. ألقى الشیطن فی أمْنیته

8 - آزاد گذاشتن شیطان برای ایجاد شبهه پیرامون آیات وحی از یک سو و زدودن شبهه و تثبیت آیات از سوی دیگر ، جلوه ای از علم و

حکمت خداوند

ألقى الشیطن .. و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تلاش شیطان ، برای ایجاد شک و تردید در اعتقاد به قیامت

فلاتمترنّ بها . . . و لایصدتکم الشیطن

330- شرارت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 7

7- شیطان ، موجودی است سراسر شرّ و عاری از هر نیکی و خیر .

ص: 489

و يتبع كل شيطان مرید

«مرید» صفت توضیحی برای «شیطان» و به معنای عاری از خیر و نیکی است. (مفردات راغب)

331- شرایط نجات از اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 3

3- عبودیت خالصانه خدا، موجب رهایی و مصونیت از وسوسه ها و اغواگری های شیطان

لأغویٰهم... إلا عبادک منهم المخلصین

332- شرک پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 17,18,20

17- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام خواهد کرد که وی در دنیا عقیده آنان را در شریک قرار دادن او برای خدا، قبول نداشته است.

وقال الشیطن... إنی کفرت بما أشركتمون من قبل

برداشت مبتنی بر این احتمال است که «ما» در آیه مصدری باشد و «أشركتم» را به تأویل مصدر ببرد و مفعول آن ضمیر منفصل محذوف باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من شریک قرار داده شدن خودم را برای خدا از جانب شما قبول نداشتم و به آن کافر بودم.

18- شیطان در قیامت اظهار می دارد که وی قبل از شرک پیروانش، به خداوند کافر شده بود.*

إنی کفرت بما أشركتمون من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «ما» در «بما أشركتمون» موصول و به معنای «من» باشد و ضمیر صله هم محذوف و «من قبل» نیز متعلق به «کفرت» باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من پیش از آنکه شما مرا شریک خدا قرار دهید (در عهد آدم) به او کافر شدم.

20- پیروان شیطان او را در اطاعت، شریک خداوند قرار می دهند و از القانات او تبعیت می کنند.

إلا أن دعوتکم فاستجبتم لی... إنی کفرت بما أشركتمون من قبل

333- شگفتی قبول ولایت شیطان

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم ، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان ، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

ص: 490

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

334- شومی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 14

14 - شیطان ، همدل و همراهی شوم و نامیمون است .

و من یکن الشیطان له قریناً فساء قریناً

335- شیطان انسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 2

2 - شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قال لهم الناس انّ الناس قد جمعوا لكم . . . اتّما ذلکم الشیطان یخوّف اولیاءه

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

336- شیطان در بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 7

7 - شیطان در بهشتِ آدم (ع) و حوا، حضور داشت .

فأزلهما الشیطن عنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 4

4 - شیطان در بهشتِ آدم (ع)، حضور یافته بود .

قال ی-آدم

337- شیطان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 1

1 - شیطان و پیروان کافر او، دارای فرجامی همگون و هر دو مخلد در آتش

ص: 491

فكان عقبتهما أُنهما في النار خلدَيْن فيها

338- شیطان در غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 8

8 - برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانیهایی از سوی شیطان بودند .

و يذهب عنكم رجز الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 -

4,6,9,10,11,12,13,16

4 - شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران ، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد .

و قال لا غالب لكم اليوم من الناس

6 - شیطان ، خط دهنده به جبهه کفر در جنگ بدر

و إذ زين لهم الشيطان أعمالهم

9 - شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر ، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد .

إني جار لكم

کلمه «جار» معانی متعددی دارد ؛ از جمله یاور، همساز، هم قسم، شریک و .. (لسان العرب). به نظر می رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

10 - شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد .

فلما تراءت .. . نکص علی عقبیه و قال إني برىء منکم

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعددی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می شود ؛ یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه های پا عرصه را ترک گفت.

11 - شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بیزاری از کافران ، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست .

فلما تراءت الفئتان .. قال إني بريء منكم

12 - شیطان در آغاز جنگ بدر با دیدن امداد های الهی به شکست جبهه کفر مطمئن شد .

نكص على عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان ، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نكص على عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

339- شیطان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 492

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشیطن .. فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

13- شیطان در قیامت مورد سرزنش و ملامت پیروان خود قرار خواهد گرفت .

فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشیطن .. ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

17- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام خواهد کرد که وی در دنیا عقیده آنان را در شریک قرار دادن او برای خدا، قبول نداشته است .

وقال الشیطن .. إنی کفرت بما أشرکتهم من قبل

برداشت مبتنی بر این احتمال است که «ما» در آیه مصدری باشد و «أشرکتهم» را به تأویل مصدر ببرد و مفعول آن ضمیر منفصل محذوف باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من شریک قرار داده شدن خودم را برای خدا از جانب شما قبول نداشتم و به آن کافر بودم.

18- شیطان در قیامت اظهار می دارد که وی قبل از شرک پیروانش، به خداوند کافر شده بود . *

إنی کفرت بما أشرکتهم من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «ما» در «بما أشرکتهم» موصول و به معنای «من» باشد و ضمیر صله هم محذوف و «من قبل» نیز متعلق به «کفرت» باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من پیش از آنکه شما مرا شریک خدا قرار دهید (در عهد آدم) به او کافر شدم.

22- شیطان در قیامت پیروان خود را از عذابی بس دردناک خبر خواهد داد .

ما أنا بمصرخکم .. إنی کفرت بما أشرکتهم من قبل إن الظالمین لهم عذاب أليم

«إن الظالمین لهم عذاب أليم» به قرینه وحدت سیاق می تواند ادامه کلام شیطان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- شیطان مسلط بر فرد کافر ، همراه با او تا لحظه حضور در دادگاه قیامت *

وقال قرینه هذا ما لدی عتید

برداشت بالا- بنا بر این نکته است که مراد از «قرین» در این آیه «شیطان» باشد که بر منکران معاد تسلط دارد و آنان را - آن گونه که می خواهد - منحرف ساخته و تا دادگاه قیامت وی را همراهی می کند و در آن جا به مخاصمه با او برمی خیزد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 4

4- تمسک شیطان به ربوبیت الهی در دادگاه اخروی ، برای مبرّا جلوه دادن خود از گناهان مشرکان *

قال قرینه ربنا ما أطعینته

ص: 493

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 28 - 1

1- مخاصمه شیطان و مشرکان با یکدیگر ، در محکمه عدل الهی

قال قرینه ربنا ما أطعیته .. قال لاتختصموا لدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 2

2 - اظهار خداترسی و نیز تبری شیطان در قیامت از پیروان خویش ، بی ثمر در نجات او از کیفر اخروی

قال إني بريء منك إني أخاف الله .. فكان عقبتهما أنهما في النار

340- شیطان و آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 14

14 - هشدار و تذکر پیشاپیش خداوند به آدم و حوا، در مورد دشمنی آشکار شیطان با آنان

و أقل لكما إن الشيطان لكما عدو مبين

341- شیطان و امداد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 12

12 - شیطان در آغاز جنگ بدر با دیدن امداد های الهی به شکست جبهه کفر مطمئن شد .

نكص على عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

342- شیطان و امور مخفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 15

15 - شیطان قادر به مشاهده اموری پنهان از دید آدمیان

ینی اری ما لاترون

343- شیطان و انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 494

2 - پیامبران بزرگ نیز مطمع شیطان برای واداشتن آنان به تخلف از فرمان های خدا

و إما ینزغنک من الشیطن نزع

«إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زایده است. تأکید جمله شرطیه با «ما»ی زایده و نون تأکید ثقلیه برای رساندن این معناست که شرط محقق خواهد شد. بنابراین «إما ینزغنک» یعنی اگر شیطان در صدد تحریک تو برآید، که برخواهد آمد.

344- شیطان و انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 13

13 - شیطان، دشمنی آشکار برای انسان است.

إن الشیطن لکما عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 1، 11

1 - شیطان همواره در صدد اغوای فرزندان آدم (انسانها) است.

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن

11 - شیطان در صدد برملا ساختن زشتیهای آدمیان و کندن لباس تقوای ایشان است.

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

هشدار به فریبکاری شیطان و مطرح کردن برهنه سازی آدم و حوا پس از بیان ارزش برتر لباس تقوا، بیدارباشی است به آدمیان که شیطان در تلاش است تا جامه تقوا را از اندام و قلب و روح آنان به درآورد.

345- شیطان و اهل بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 15

15 - انسان های بصیر و آگاه نیز در معرض اغوای شیطان اند .

وزین لهم الشیطن أعملهم . . . وکانوا مستبصرین

346- شیطان و بلعم باعورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 6,5

5 - شیطان در پی فاصله گرفتن بلعم باعورا از معارف الهی به تعقیب وی پرداخت .

ص: 495

«اتباع» (مصدر أتبع) به معنای دنبال کردن و تعقیب کردن است.

6 - بلعم باعورا پس از دور شدن از معارف الهی به دام شیطان گرفتار و از گمراهان شد .

فَاتْبِعَهُ الشَّيْطَانَ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

«غوايه»، مصدر «غاوين» به معنای گمراه شدن است.

347- شیطان و بی تقویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 5, 3, 2, 1

1 - بی تقویان ، برادران شیطان هستند .

و إخوانهم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «إخوانهم» به «الشیطان» در آیه قبل برگردد، که به قرینه مقابله مراد از «اخوان» بی تقویان است. گفتنی است که چون «ال» در «الشیطان» برای جنس است، ضمیر جمع می تواند به آن ارجاع شود.

2 - شیاطین ، بی تقویان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

و إخوانهم یمدونهم فی الغی

ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین بر می گردد و ضمیر مفعولی به «اخوان»، یعنی «و اخوان الشیاطین یمدهم الشیاطین فی الغی». «مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «الی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقویان را به عمق گمراهی می برد.

3 - شیطان پس از گمراه ساختن بی تقویان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لایقصرن

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لایقصرن» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرن) به معنای دست برداشتن است.

5 - شیطان برادر انسان های مشرک و بی تقواست .

وإخوانهم يمدونهم في الغي

ضمير در «إخوانهم» می تواند به مشرکان و بی تقوایان برگردد. بر این مبنا مراد از «اخوان»، به قرینه آیه قبل، شیطان است. قابل ذکر است که در این صورت ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به «اخوان» و ضمیر مفعولی به مشرکان و بی تقوایان برمی گردد.

348- شیطان و تبرئه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 12

12- خروج یوسف (ع) از زندان و رفع اتهام از او، ناسازگار با اهداف شیطان

فأنسيه الشيطان ذكر ربه فلبث في السجن بضع سنين

ص: 496

349- شیطان و حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 14

14 - هشدار و تذکر پیشاپیش خداوند به آدم و حوا، در مورد دشمنی آشکار شیطان با آنان

و أقل لکما إن الشیطن لکما عدو مبین

350- شیطان و زاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 11

11 - کسانی که دنیاگرا نباشند و از پیروی هواهان نفسانی پرهیز کنند ، شیطان راه نفوذی در آنان نخواهد داشت .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن . . . و لو شئنا لرفعنه بها و لکنه أخلد إلى الأرض

آیه قبل شیطان را سوق دهنده بلعم به گمراهی معرفی کرد، و آیه مورد بحث بیان می دارد که اگر او دنیاگرا و پیرو هوای خویش نبود، به درجات رفیع می رسید ؛ یعنی شیطان به تعقیب او نمی پرداخت. بنابراین تلاش شیطان برای گمراه سازی پس از تمایل آدمی به دنیا و هوای خویش است.

351- شیطان و ساقی پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 9

9- شیطان ، عامل فراموشی ساقی از یادآور شدن یوسف (ع) نزد پادشاه

فأنسیه الشیطن ذکر ربه

352- شیطان و علمای متعهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 12

12 - شیطان ناتوان از گمراه کردن کسانی که معارف و آیات الهی را بخوبی بشناسند و به آنها پایبند باشند .

از اینکه شیطان پس از فاصله گرفتن بلعم باعورا به تعقیب او می‌پرازد، معلوم می‌شود پیش از آن به وی دسترسی نداشته و از گمراه کردن او ناتوان بوده است.

ص: 497

353- شیطان و عوامل تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 11

11 - شیطان، جلوه دهنده عوامل انحطاط و سقوط، به عنوان راه پیشرفت و تکامل

ما نهیکما ربکما .. او تکونا من الخلدین

354- شیطان و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 11، 9، 7، 5، 4

4 - شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد .

وقال لا غالب لکم الیوم من الناس

5 - لشکرکشی برای رویارویی با اهل ایمان، عملی پسندیده در نظر شیطان زده کفرپیشگان مکه

إذین لهم الشیطن أعملهم

از مصادیق مورد نظر برای کلمه «أعملهم»، به قرینه آیات قبل و فرازهای بعد، لشکرکشی کافران مکه برای حضور در جنگ بدر است.

7 - سرمستی، ریاکاری و بازداشتن مردم از راه خدا، رفتاری نیکو در نظر شیطان زده کافران عصر بعثت *

إذین لهم الشیطن أعملهم

از مصادیق «أعملهم» به قرینه آیه قبل، سرمستی و ریاکاری .. است.

9 - شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد .

ینی جار لکم

کلمه «جار» معانی متعددی دارد؛ از جمله یاور، همساز، هم قسم، شریک و .. (لسان العرب). به نظر می رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

11 - شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بیزاری از کافران، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست .

فلما تراءت الفتنان . . . قال إني بريء منكم

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان ، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نکص علی عقبیه و قال إني بريء منكم إني أرى ما لاترون

355- شیطان و کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 8

8 - تجسم شیطان برای کافران مکه ، قبل از جنگ بدر

وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم

ص: 498

356- شیطان و متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 3

3 - تقوایندگان به هنگام احساس وسوسه گری های شیطان با یادآوری فرمان خدا (استعاذه) به وی پناه می برند و با بصیرت و آگاهی از دام شیطان می رهند .

إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

در برداشت فوق، به قرینه «فاستعذ بالله» در آیه قبل، متعلق «تذکروا» لزوم استعاذه گرفته شده است.

357- شیطان و مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 5

5 - شیطان برادر انسان های مشرک و بی تقواست .

وإخوانهم یمدونهم فی الغی

ضمیر در «إخوانهم» می تواند به مشرکان و بی تقوایان برگردد. بر این مبنا مراد از «إخوان»، به قرینه آیه قبل، شیطان است. قابل ذکر است که در این صورت ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به «إخوان» و ضمیر مفعولی به مشرکان و بی تقوایان برمی گردد.

358- شیطان و ملائکه امداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 14

14 - شیطان در آستانه جنگ بدر، فرشتگان امدادگر الهی را به روشنی مشاهده کرد .

إنی أری ما لاترون

به قرینه آیه 9 و 12 از همین سوره می توان گفت مراد از «ما لاترون» فرشتگانی بودند که برای امداد لشکر ایمان در کارزار بدر حاضر شدند.

359- شیطان و موانع تکامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 10

10 - شیطان، تکلیف الهی را در نظر آدم و حوا مانع تکامل و پیشرفت آنان جلوه داد.

ص: 499

ما نهیکما ربکما .. إلا أن تکونا ملکین

«آن تکونا ..» به تقدیر کراهیه، مفعول له برای «ما نهاکما» است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: خداوند بدان جهت که فرشته نشوید و یا جاودانه نگردید، شما را از خوردن ثمره آن درخت بازداشت.

360- شیطان و مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 7, 1

1 - شیطان همواره در صدد ایجاد دشمنی و کینه توزی میان اهل ایمان

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدو و البغضاء

7 - شیطان همواره در صدد بازداری مؤمنان از یاد خدا و برپایی نماز

انما یرید الشیطن .. فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکرالله و عن الصلوه

361- شیطان و نجات یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 12

12 - خروج یوسف (ع) از زندان و رفع اتهام از او، ناسازگار با اهداف شیطان

فأنسیه الشیطن ذکر ربه فلبث فی السجن بضع سنین

362- شیطان هنگام تلاوت قرآن محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 7

7 - شبهه آفرینی شیطان به هنگام تلاوت آیات قرآن توسط پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) برای مردم

و ما أرسلنا .. ألقى الشیطن فی أُنْبِیَّتِهِ

363- شیطنت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 11

11- شیطان ، برای باقی ماندن یوسف (ع) در زندان ، به دسیسه و شیطنت پرداخت .

فأنسیه الشیطن ذکر ربه فلبث فی السجن

ص: 500

364- صفات پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 8

8- تابعان شیطان ، بی آنکه دلیل و برهانی از وی مشاهده کنند ، بی درنگ به فراخوانی او پاسخ مثبت می دهند .

و ما کان لی علیکم من سلطن إلا آن دعوتکم فاستجبتم لی

«سلطان» به حجت و برهان اطلاق شده است و مراد از آن استفاده از دلیل و برهان به منظور چیره شدن برطرف مقابل است.

365- صفات شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 10

10 - شیطان موجودی اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر است .

ولا تتبعوا خطوت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 6

6 - شیطان ، موجودی سرکش و فاقد هرگونه خیر و فضیلت

وإن یدعون شیطاناً مریداً

مرید از مصدر «مرود» به معنای سرکشی و خروج از طاعت است (مجمع البیان). مفردات راغب «مرید» را به معنای عاری از خیر دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 13

13- تزئین ضد ارزش ها ، برای متمایل ساختن انسان ها به آن ، خصلتی شیطانی است .

الشیطن سؤل لهم و أملی لهم

چنانچه «تسویل» به معنای زیبا نمایش دادن زشتی ها باشد.

366- ضعف شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 12

12 - شیطان ناتوان از گمراه کردن کسانی که معارف و آیات الهی را بخوبی بشناسند و به آنها پایبند باشند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

از اینکه شیطان پس از فاصله گرفتن بلعم باعورا به تعقیب او می پردازد، معلوم می شود پیش از آن به وی دسترسی نداشته و

ص: 501

از گمراه کردن او ناتوان بوده است.

367- طرد شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 17 - 2

2- شیطان ، موجودی مطرود و رانده شده از درگاه خداوند

و حفظنها من کل شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 98 - 14، 6

6- شیطان ، مطرود درگاه الهی است .

من الشیطن الرجیم

14- « عن علی بن محمدالعسکری (ع) یقول : معنی الرجیم انه مرجوم باللعن مطرود من مواضع الخیر لایذکره مؤمن إلا لعنه و إن فی علم الله السابق انه إذا خرج القائم (ع) لایبقی مؤمن فی زمانه إلا رجمه بالحجاره کما کان قبل ذلک مرجوماً باللعن ؛

از امام هادی(ع) روایت شده است که در باره «رجیم» می فرمود: او (شیطان) با لعن مورد رجم واقع شده و از درهای خیر رانده و مطرود گشته است. مؤمنی از او یاد نمی کند مگر آنکه او را لعن می کند و چون در علم الهی از پیش روشن بود که هر گاه حضرت قائم(ع) خروج کرد، هیچ مؤمنی در زمان او نیست مگر آنکه شیطان را با سنگ رجم می کند؛ چنان چه قبل از آن با لعن رجم می شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 16

16- شیطان ، مطرودترین گنه کاران از رحمت خداوند و گرفتارترین آنان به عذاب الهی است .

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا

تهدید بت پرستان به این که ممکن است خدای رحمان بر شما خشم گیرد و با شیطان هم دم شوید، نشانه عمق مطرود بودن شیطان و گرفتاری او به عذاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - شیطان ، عنصری مطرود و رانده شده از درگاه خداوند

شیطن رجیم

«شیطان» مشتق از ماده «شَطَنَ» به معنای «بُعَدَ» (دور شد) است و «رَجَمَ» در معانی سنگ سار کردن، لعن، هجران، طرد و شتم استعمال شده است. (لسان العرب) سیاق آیه شریفه، با تمام این معانی سازگار است.

3 - مرحله نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منزّه از القاءات شیطان و همراه با رانده شدن او از محدوده آن

و ما هو بقول شیطن رجیم

ص: 502

368- ظلم پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 29

29- پیروان شیطان و گزینش کنندگان ولایت او، ظالم اند .

بئس للظلمین بدلاً

369- ظلم پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 24

24- اطاعت از شیطان عملی ظالمانه است .

بما أشرکتهمون من قبل إن الظلمین لهم عذاب أليم

370- عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 3

3 - اطاعت از شیطان ، به منزله عبادت او است .

ألم أعهد إليکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 3

3 - تأکید شیطان بر واداشتن مردم به بندگی خویش

قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

بنابر اینکه «عبادک» ناظر به عبودیت تشریحی باشد، مراد شیطان از «لاتخذن ..» این است که: برخی از بندگانی که تو را اطاعت می کنند، به اطاعت خویش وادار خواهم ساخت.

2- بت پرستی ، در حقیقت شیطان پرستی است .

يَأْت لِمَ تَعْبُد مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ . . . يَأْت لَاتَعْبُد الشَّيْطَانَ

آنچه مسلم و مصرح است، آن است که آزر بت بوده است؛ نه شیطان پرست، ولی حضرت ابراهیم، بت پرستی را به منزله شیطان پرستی دانسته و با تعبیر «لاتعبد» از آن یاد کرده است؛ بنابراین در دیدگاه ابراهیم(ع)، بت پرستی در حقیقت

خضوع و انقیاد در برابر شیطان و نوعی پرستش او است.

4- اطاعت از شیطان، در حقیقت پرستش او است.

لَمْ تَعْبُدْ مَا لَا يَسْمَعُ . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

عبادت کردن بت‌ها و عبادت کردن شیطان دو مقوله است، ولی ابراهیم(ع) یکی را به منزله دیگری دانسته است. وجه این تنزیل ممکن است تلاش شیطان در برانگیختن آدمی به شرک باشد که قرآن اطاعت از او را، عبادت خوانده است.

371- عجز پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می‌کند.

و قال الشیطن . . . ما انا بمصرخکم و ما انتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ‌گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات‌دهنده است.

372- عجز شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می‌کند.

و قال الشیطن . . . ما انا بمصرخکم و ما انتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ‌گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات‌دهنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 1

1- شیطان، از هرگونه سلطه‌گری بر مؤمنان متوکل بر خدا ناتوان است.

الشیطن الرجیم . إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا و علی ربهم یتوکلون

لفظ «سلطان» چون با «تنوین» آمده و بعد از حرف نفی قرار گرفته است، دلالت بر نفی مطلق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 7

7 - شیطان بدون اذن خداوند ، نمی تواند کمترین آسیبی به مؤمنان برساند .

و لیس بضارّهم شیئاً إلاّ بإذن الله

ص: 504

373- عذاب اخروی پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 16

16- شیطان و پیروانش در آخرت گرفتار عذاب الهی خواهند شد .

ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 7

7 - شیاطین و پیروان آنها ، شریک یکدیگر در عذاب قیامت

و من يعيش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً . .. أنکم فی العذاب مشترکون

374- عذاب اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 16

16- شیطان و پیروانش در آخرت گرفتار عذاب الهی خواهند شد .

ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 7

7 - شیاطین و پیروان آنها ، شریک یکدیگر در عذاب قیامت

و من يعيش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً . .. أنکم فی العذاب مشترکون

375- عذاب پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 22

22- شیطان در قیامت پیروان خود را از عذابی بس دردناک خبر خواهد داد .

ما أنا بمصرخکم . . . إني کفرت بما أشركتمون من قبل إن الظالمين لهم عذاب أليم

«إن الظالمين لهم عذاب أليم» به قرینه وحدت سیاق می تواند ادامه کلام شیطان باشد.

376- عذاب شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 16

ص: 505

16- شیطان ، مطرودترین گنه کاران از رحمت خداوند و گرفتارترین آنان به عذاب الهی است .

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا

تهدید بت پرستان به این که ممکن است خدای رحمان بر شما خشم گیرد و با شیطان هم دم شوید، نشانه عمق مطرود بودن شیطان و گرفتاری او به عذاب است.

377- عصیان از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 8

8- انسان در پیروی و عدم پیروی از ابلیس ، توانا و مختار است .

فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ

نسبت دادن تبعیت به انسان از یکسو و مورد تهدید قرار دادن او از سوی دیگر، نشانگر اختیار انسان در انتخاب راه خود است.

378- عصیان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 6

6- شیطان ، موجودی بسیار نافرمان در برابر خداوند و ناسپاس و قدرناشناس در برابر نعمت ها و رحمت واسعه او است .

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

«عصی» برای مبالغه به کار می رود (مصباح).

379- عقب نشینی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 10

10 - شیطان به هنگام رویارویی دو لشکر کفر و ایمان از کارزار بدر عقب نشینی کرد .

فلما تراءت .. نکص علی عقبیه و قال إني بئىء منكم

«نکص» به معنای خودداری کردن است و چون با «علی» متعدی شده معنای رجوع در آن تضمین شده است. «عقب» به پاشنه پا گفته می‌شود؛ یعنی شیطان از نبرد خودداری کرد و با چرخیدن بر پاشنه‌های پا عرصه را ترک گفت.

380- عقیده شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 20

ص: 506

20 - شیطان معتقد به خداوند و آگاه به شدت عقوبت های وی

و الله شديد العقاب

مقتضای سیاق این است که گفته شود جمله «و الله شديد العقاب» سخن شیطان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 9

9 - اعتقاد شیطان به جزا و کیفر خلق ، در برابر اعتقاد و عمل *

کمثل الشیطن إذ قال .. . إني أخاف الله رب العلمين

در صورتی که «إني أخاف .. .» سخنی از روی واقعیت باشد - و نه توجیه و استهزا - تعبیر «أخاف ...» نشانگر بیم شیطان از بازتاب کفر و اعتقاد او به کیفر و مجازات است.

381- علم شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 9

9 - شیطان عنصری توانا بر آگاهی یافتن از درون آدمی و اندیشه های او

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

ایمان به آیات و معارف الهی و نیز کفر به آنها از امور قلبی است، و از آنجا که شیطان پس از منسلخ شدن بلعم باعورا از آیات و معارف الهی به تعقیب او پرداخت، معلوم می شود وی به اندیشه ها و باورهای آدمی می تواند آگاهی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 20

20 - شیطان معتقد به خداوند و آگاه به شدت عقوبت های وی

و الله شديد العقاب

مقتضای سیاق این است که گفته شود جمله «و الله شديد العقاب» سخن شیطان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 10

10 - شیطان ، به خواسته ها و آرزو های انسان ، آگاه است .

هل أدلک علی شجره الخلد و ملک لایلی

382- عمل شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 90 - 8

8 - شیطان ، موجودی با کردار های پلید و ناپاک

ص: 507

383- عمومیت وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 9

9- همه انسان ها ، حتی خوبان و پاکان ، در معرض وسوسه های شیطان اند .

أنتی مسنی الشیطن بنصب و عذاب

برداشت یاد شده به خاطر این حقیقت است که وقتی انسان والایی چون ایوب(ع) از دست وسوسه های شیطان بنالد و به درگاه الهی شکوائیه ببرد، دیگر مردمان به طریق اولی با چنین وسوسه هایی رو به رو خواهند شد.

384- عوامل اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 17

17 - دوری شیطان از رحمت الهی ، زمینه اغواگری و ترویج خرافه پرستی و فساد از ناحیه او

لعنه الله وقال . . . لاضلنهم و لامنینهم و لامرنهم فلیتکن ءاذان الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 14

14- دشمنی شیطان با انسان ها ، عامل نفوذ و تلاش وی برای فتنه انگیزی در میان آنهاست .

إن الشیطن ینزغ بینهم إن الشیطن کان للإنسن عدوًّا مبینًا

جمله «إن الشیطان کان للإنسان . . .» - که به منزله تعلیل برای جمله قبل (إن الشیطان ینزغ . . .) است - بیانگر این نکته می باشد که عامل تلاش شیطان برای فتنه گری، دشمنی اوست.

385- عوامل دشمنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 9

9- انسان در هر عمل صالح ، مورد هجوم و وسوسه شیطان و نیازمند استعاذه و پناه بردن به خداوند است . *

من عمل صلحًا .. فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

برداشت فوق، بدان احتمال است که قراءت قرآن به عنوان نمونه ای از عمل صالح ذکر شده باشد که در آیه قبل از آن سخن به میان آمده بود.

ص: 508

386- عوامل سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 8

8- گمراهی انسان و تسلط شیطان بر وی ، نتیجه عملکرد تباه کننده خود او است .

و من یعیث . . . تقیض له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 3

3- تسلط شیطان بر روح منافقان ، معلول گرایش آنان به کافران و اظهار همدلی با ایشان

الشیطن سؤل لهم . . . ذلک بأنهم قالوا... سنطیعکم

«ذلک» می تواند اشاره به تسلط شیطان باشد که از آیه قبل (الشیطان سؤل لهم) استفاده می شود و تعبیر «بأنهم..» در مقام تعلیل است.

387- عوامل شرارت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 7

7- مطرود بودن شیطان از درگاه الهی ، موجب شرافرینی او برای انسان و فلسفه لزوم پناه بردن به خدا از شرّ اوست .

فاستعد بالله من الشیطن الرجیم

توصیف شیطان به «رجیم» می تواند مشعر به علیت بیان و فلسفه لزوم استعاذه باشد.

388- عوامل عقب نشینی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 13

13 - مشاهده فرشتگان الهی برای امداد مسلمانان ، دلیل عقب نشینی شیطان از کارزار بدر و اعلان بیزاری وی از لشکر کفر

نکص علی عقبیه و قال إنی بریء منکم إنی أری ما لاترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 8

8 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال : إِنَّ الشَّيْطَانَ وَاضِعٌ خَطْمَهُ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ فَإِنْ ذَكَرَ اللَّهُ خَسَّ وَإِنْ نَسِيَ اِلْتَمَمَ قَلْبَهُ فَذَلِكَ الْوَسْوَاسُ الْخَنَّاسُ » ;

از پیامبر (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: شیطان پوزه خود را بر قلب آدمیزاد قرار می دهد. پس اگر او خدا را یاد کرد، شیطان

ص: 509

خود را عقب می کشد و پنهان می شود و اگر [یاد خدا را] فراموش کرد، قلب او را می رباید و این است «الوسواس الخناس».

390- عوامل نجات از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 2,3,4,6

2 - تقوایندگان به هنگام مواجه شدن با شیطان و وسوسه های او ، فرمان های خدا را به یاد آورده و به راهی که مسیر تقواست ، واقف می شوند .

إن الذین اتقوا إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

تذکر در اینجا به معنای توجه کردن و به خاطر آوردن دانسته هاست و مراد از دانسته ها، به قرینه آیه 199، اوامر الهی است. «ابصار» (مصدر مبصرون) به معنای بینا شدن و آگاهی یافتن است و مراد از آن به دلیل «الذین اتقوا» قرار گرفتن در مسیر تقوایشگی و در نتیجه رهیدن از دام شیطان است.

3 - تقوایندگان به هنگام احساس وسوسه گری های شیطان با یادآوری فرمان خدا (استعاذه) به وی پناه می برند و با بصیرت و آگاهی از دام شیطان می رهند .

إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

در برداشت فوق، به قرینه «فاستعذ بالله» در آیه قبل، متعلق «تذکروا» لزوم استعاذه گرفته شده است.

4 - باور به شنوایی و آگاهی خدا ، زمینه ساز دور ماندن از وسوسه های شیطان و رهیدن از دام اوست .

تذکروا فإذا هم مبصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق «تذکروا»، به قرینه فراز قبل (إنه سمیع علیم)، شنوایی و آگاهی خداوند باشد.

6 - تقوا عامل توجه آدمی به خداوند و فرمان های او به هنگام وسوسه انگیزی های شیطان

إن الذین اتقوا إذ امسهم طئف من الشیطن تذکروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 8

8 - پرستش خدای یگانه و روی برتافتن از عبادت غیر او ، رهایی از دام شیطان و دستیابی به اوج کمال است .

حنفاء لله غير مشركين به . . . فتخطفه الطير

391- عوامل نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 4,5,6,7

4 - گناهان آدمی موجب نفوذ شیطان در او

أَما استرلّهم الشّيطان ببعض ما كسبوا

بنابر اینکه مراد از «ما کسبوا» تمامی رفتار (پسندیده و ناپسندیده) باشد. بنابراین مراد از «بعض»، گناه و رفتار ناصواب خواهد بود.

ص: 510

5 - خودخواهی و دنیاپرستی برخی مجاهدان احد ، موجب نفوذ شیطان در آنان و گریزشان از صحنه کارزار

قد اهتمتهم انفسهم . . . ان الذين تولوا .. ائما استزلهم الشيطان ببعض ما كسبو

خودمحوری و دنیاطلبی، که معنای جمله «قد اهتمتهم انفسهم» است، می تواند مصداق روشن و مورد نظر از جمله «ببعض ما كسبوا» باشد.

6 - پاره ای از گناهان ، زمینه ساز نفوذ شیطان در انسان و گمراهی او

ائما استزلهم الشيطان ببعض ما كسبوا

بنابر اینکه مراد از «ما كسبوا»، خصوص گناهان باشد، نه تمامی اعمال. بنابراین برخی از گناهان، زمینه نفوذ شیطان را فراهم می کند.

7 - خودمحوری و دنیاپرستی انسان ، زمینه نفوذ شیطان برای فرار از کارزار و ترک جهاد

قد اهتمتهم انفسهم . . . ان الذين تولوا .. ائما استزلهم الشيطان ببعض ما كسبو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 13

13 - دل های تهی از ایمان به خدا و قیامت ، جایگاه شیطان

لا يؤمنون بالله و لا باليوم الاخر و من يكن الشيطان له قريناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 14

14 - رجوع کنندگان به طاغوت ، تحت سیطره و نفوذ شیطان هستند .

يريدون ان يتحاكموا الى الطاغوت . . . ويريد الشيطان ان يضلهم

392- عوامل وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 9

9 - فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

لیطه‌رکم به و یذهب عنکم رجز الشیطن

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب . . .» مترتب بر «لیطه‌رکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می‌کند که مراد از رجز شیطان و سوسه‌هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می‌کرده است.

393- عهدشکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 11

11 - شیطان به هنگام شروع جنگ بدر با اعلان بیزاری از کافران ، عهد خویش (یاری سپاه کفر) را گسست .

ص: 511

فلما تراءت الفتنان . . . قال إني بريء منكم

394- فرار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 16

16 - شیطان به دلیل ترس از گرفتار شدن به عذاب الهی با ضربه های سهمگین فرشتگان جنگ بدر از آن معرکه فرار کرد .

إني أرى ما لاترون إني أخاف الله

مراد از خوف خدا (إني أخاف الله) به دلیل «إني أرى ما لاترون» گرفتار شدن به چنگ فرشتگان حاضر در کارزار بدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 4 - 114 - 7

7 - شیطان ، فریب کاری که پس از القای فکر پلید در انسان ، خود را کنار کشیده و متواری می شود .

من شرّ الوسواس الخنّاس

برای فعل «خَسَسَ» چند معنا ذکر شده است؛ از جمله: عقب نشینی کرد؛ بازگشت، متواری و غایب شد (لسان العرب). براساس این معانی، آیه شریفه ترسیمی از وسوسه گری های شیطان دارد که پس از هر وسوسه، خود را عقب کشیده، مخفی می شود؛ تا آن وسوسه کار خود را کرده و زمینه را برای وسوسه بعدی فراهم سازد.

395- فرجام پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 10

10 - گرفتار شدن به آتش برافروخته و پراشتهای دوزخ ، سرنوشت و کیفر پیروان حزب شیطان

إنّما يدعوا حزبه ليكونوا من أصحاب السعير

«سعير» به معنای آتش افروخته و ملتهب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 1

1 - شیطان و پیروان کافر او، دارای فرجامی همگون و هر دو مخلد در آتش

فكان عقبتهما أنّهما فى النار خلدین فیها

396- فرجام شوم پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 12

ص: 512

12- بیان عاقبت نیک مؤمنان دارای عمل صالح و فرجام شوم پیروان شیطان ، روشی است برای ایجاد انگیزش آدمیان به عاقبت اندیشی .

وبرزوا لله جميعاً فقال الضعفوا للذين استكبروا .. فهل أنتم مغنون عتاً من عذاب

397- فرجام شوم حزب شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 19 - 6

6- حزب و دار و دسته شیطان ، فرجامی جز خسران و زیان ندارند .

ألا إنّ حزب الشیطن هم الخسرون

398- فرجام شوم ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 5

5- گرفتار شدن به عذاب دوزخ ، سرنوشت محتوم و فرجام شوم کسی است که خود را در قلمرو ولایت شیطان قرار دهد و از او پیروی کند

کتب علیه أنّه من تولّاه .. ویهدیه إلی عذاب السعیر

399- فرجام شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 11

11- بت پرستان ، هم سو با شیطانند و سرنوشت آنان هم سان فرجام او است .

فتکون للشیطن ولیّاً

«ولیّ» از ماده «وَلَّى» (نزدیک شدن یا در پی درآمدن) مشتق است و جمله «فتکون ..» حاکی از آن است که سرنوشت بت پرستان و

شیطان، نزدیک به هم و در یک ردیف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 17 - 1

1 - شیطان و پیروان کافر او، دارای فرجامی همگون و هر دو مخلد در آتش

فكان عقبتهما أنّهما في النار خلدَيْن فيها

ص: 513

400- فلسفه آزادی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 53 - 1

1 - حکمت آزاد گذاشته شدن شیطان از سوی خداوند ، برای القای شبهات پیرامون آیات الهی ، این بود که افراد بیمار دل و قسی القلب گمراه شوند و گرفتار دام فتنه های شیطان گردند .

و ما أرسلنا من قبلك .. ألقى الشيطان في أمْنِيَّتِهِ ... ليَجْعَلَ ... والقاسية قلوبهم

«فتنه» برای بیان چند معنا به کار می رود: یکی از معانی آن - که در آیه فوق به همان معنا به کار رفته است - اضلال و گمراه کردن است. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: «تا خدا آنچه را که شیطان القا می کند، برای کسانی که در دل هایشان بیماری است و نیز برای کسانی که سنگدل اند، مایه گمراهی قرار دهد». گفتنی است که از آیهء پیش دو مطلب استفاده می شود: 1- خداوند اجازه می داد تا شیطان در آیات وحی - که توسط پیامبران تلاوت می شد - القای شبهه کند. 2- خداوند شبهه های شیطان را محو می کرد و از چهره آیاتش می زدود. آیه مورد، بحث تعلیل برای مطلب اول است؛ یعنی، خداوند بدان جهت اذن می داد که شیطان در تلاوت آیات شبهه آفرینی کند تا آنها را مایه ضلالت و گمراهی بیمار دلان و سنگ دلان قرار دهد.

401- فلسفه استعاذه از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 7

7- مطرود بودن شیطان از درگاه الهی ، موجب شرافرینی او برای انسان و فلسفه لزوم پناه بردن به خدا از شرّ اوست .

فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

توصیف شیطان به «رجیم» می تواند مشعر به علیت بیان و فلسفه لزوم استعاذه باشد.

402- فلسفه اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 2

2- نمایان سازی شرمگاه آدم و حوا، از اهداف شیطان در فریبکاری و توطئه علیه آنان

فوسوس لهما الشيطان ليبدى لهما ما وُرى عنهما من سوءتهما

1 - انحراف آفرینی و اغواگری شیطان ، به منظور بازداشتن انسان ها از سجده به درگاه خدای یگانه

وزین لهم الشیطن . . . ألایسجدوا لله

«ألایسجدوا» می تواند به تأویل مصدر و عطف بیان یا بدل برای «أعمالهم» در آیه پیش باشد. و هم چنین می تواند به تقدیر لام تعلیل و مفعول له برای «زین» باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است؛ یعنی، «زین لهم الشیطان ضلالتهم لئالیسجدوا لله؛ شیطان گمراهی و انحراف را در دیدگاه آنان زیبا جلوه داد، بدان منظور که آنان برای خدا سجده

ص: 514

نکنند».

403- فلسفه تبری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 6

6 - بیزاری جستن شیطان از کافران ، به منظور تبرئه خویش و بر دوش نکشیدن بار گناه آنان

قال إني بريء منك

404- فلسفه نهی از پیروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 8

8 - پاک زیستن و آلوده نشدن به زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) ، حکمت نهی الهی از پیروی کردن از شیطان است .

لا تتبعوا خطوات الشيطان . . . فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر

جمله «فإنه يأمر بالفحشاء والمنكر» تعلیل برای نهی از پیروی شیطان است (لا تتبعوا خطوات الشيطان).

405- فلسفه نهی از عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 9

9 - دشمنی و بدخواهی شیطان برای انسان ، فلسفه توصیه خداوند به اطاعت نکردن از شیطان

أن لا تعبدوا الشيطان إنه لكم عدو مبين

406- قبول ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 8

8 - شرک و بت پرستی ، عصیان از بندگی خداوند و پذیرش سلطه شیطان است .

ان يدعون من دونه الا اثناً .. قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 15,16,19,23

ص: 515

15 - وانهادن ولایت خداوند و پذیرش ولایت شیطان ، زیان آشکار

و من يتخذ الشيطان ولياً من دون الله فقد خسر خسراناً مبيناً

16 - اطاعت از دستورات شیطان ، در حقیقت پذیرش ولایت اوست .

و لا مرنهم فليغيرن خلق الله و من يتخذ الشيطان ولياً

19 - پذیرندگان ولایت شیطان ، مردمی زیانکار با خسارتی آشکار

و من يتخذ الشيطان ولياً من دون الله فقد خسر خسراناً مبيناً

23 - آدمی بر سر دوراهی پذیرش ولایت خداوند و یا پذیرش ولایت شیطان

و من يتخذ الشيطان ولياً من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 2

2 - دوزخ ، فرجام پذیرندگان ولایت شیطان

و من يتخذ الشيطان ولياً .. أولئك ماويهم جهنم ولا يجدون عنها محيصاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 5

5- پذیرش ولایت شیطان و پیروی از او ، شرک به خداوند است .

الذين يتولّونه .. هم به مشرکون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «باء» در «به» برای سببیت باشد و ضمیر آن به «قبول و پذیرش» - که در معنای «یتولّونه» (از او فرمان می برند) اشراب شده است - برگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 21,28,29

21- پذیرش ولایت شیطان ، غیرقابل جمع با پذیرش ولایت خدا است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذَرْيَتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي

28- گزینش ولایت شیطان به جای ولایت خدا، انتخابی ظالمانه و زشت است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ .. بئس للظلمين بدلاً

مخصوص به «ذم» در فعل «بئس» ابلیس است. و «بدلاً» تمیز برای آن، لذا معنای جمله، چنین می شود که: «شیطان، بد جایگزینی است (به جای خداوند) برای ظالمان».

29- پیروان شیطان و گزینش کنندگان ولایت او، ظالم اند .

بئس للظلمين بدلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 1

1- پیروی از شیطان، به معنای پذیرش ولایت و سرپرستی او است .

و يَتَّبِعْ كُلَّ شَيْطَانٍ ... مِنْ تَوَلَّاهُ فَإِنَّهُ يَضِلُّهُ

ص: 516

407- قدرت بینایی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 13

13 - انسان در معرض دید شیاطین است و آنان از چشم آدمیان نهانند.

إنه یریکم هو و قبيله من حیث لا ترؤنهم

408- قدرت دید شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 15

15 - شیطان قادر به مشاهده اموری پنهان از دید آدمیان

ینی أری ما لاترون

409- قدرت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 14

14 - ضرورت هشیاری کامل در برابر اغواگریهای شیطان به دلیل توان وی بر نفوذ مخفیانه بر آدمیان و سیطره و حاکمیت او بر اغواشدگان

لا یفتنکم الشیطن . . . إنا جعلنا الشیطن أولیاء للذین لایؤمنون

دو جمله «إنه یراکم . . .» و «إنا جعلنا . . .» به منزله تعلیلی است برای تأکید خداوند به پرهیز از اغواگریهای شیطان. یعنی توصیه و تأکید ما بدان جهت است که وی راه نفوذ مخفیانه را دارد و پس از گمراه کردنتان بر شما ولایت پیدا خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 9

9 - شیطان عنصری توانا بر آگاهی یافتن از درون آدمی و اندیشه های او

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

ایمان به آیات و معارف الهی و نیز کفر به آنها از امور قلبی است، و از آنجا که شیطان پس از منسلخ شدن بلعم باعورا از آیات و معارف الهی به تعقیب او پرداخت، معلوم می شود وی به اندیشه ها و باورهای آدمی می تواند آگاهی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 4

4- شیطان ، موجودی قدرتمند و توانا بر صعود و نفوذ بر آسمانها

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

ص: 517

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 8

8- شیطان، بر زدودن مهم ترین خاطره ها از ذهن انسان، توان دارد.

و ما أنسنیه إلا الشیطن أن أذکره

خاطره زنده شدن ماهی، با آن که به اعتراف همسفر موسی امری شگفت بود، با دخالت شیطان، به فراموشی کشانده شد. این، نشان دهنده امکان نفوذ عمیق شیطان در انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 7

7 - شیطان در وسوسه و به انحراف کشاندن آدمیان، از توانی گسترده برخوردار است.

وإما ینزغتنک من الشیطن نزع فاستعد بالله

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در برابر وسوسه های شیطان، نیازمند به استعاذه و پناه بردن به خداوند است.

410- کارگزاران شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 12

12 - افترا زندگان به خدا، پیروان شیطان و کارگزاران او هستند.

لاتتبعوا خطوت الشیطن... إنما یأمرکم... أن تقولوا علی الله ما لاتعلمون

411- کثرت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 10

10 - شمار شیاطین، بسیار و متنوع به گوناگونی گمراهی ها و متعدد به تعدد گمراهان

تقیض له شیطاناً... وإتھم لیصدونھم عن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 7 - 5

5 - شیطان های متمرّد و به دور از خیر ، متعدد و بسیار اند .

من کلّ شیطن مارد

ص: 518

412- کفر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 18

18- شیطان در قیامت اظهار می دارد که وی قبل از شرک پیروانش ، به خداوند کافر شده بود . *

ینی کفرت بما أشركتمون من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «ما» در «بما أشركتمون» موصول و به معنای «من» باشد و ضمیر صله هم محذوف و «من قبل» نیز متعلق به «کفرت» باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: من پیش از آنکه شما مرا شریک خدا قرار دهید (در عهد آدم) به او کافر شدم.

413- کفران شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 27 - 3

3- شیطان ، کفران کننده نعمت های خداوند است .

و كان الشیطن لربّه کفورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 6

6- شیطان ، موجودی بسیار نافرمان در برابر خداوند و ناسپاس و قدرناشناس در برابر نعمت ها و رحمت واسعه او است .

إنّ الشیطن کان للرحمن عصیًا

«عصی» برای مبالغه به کار می رود (مصباح).

414- کيفر اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 9

9- شیاطین ، مورد مؤاخذة و مجازات در روز قیامت *

تَقِيضُ لَهُ شَيْطَانًا .. أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ

عذاب شدن شیاطین، می تواند دال بر تکلیف آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 5 - 13

13 - آتشِ فروزان ، کیفر شیاطین در قیامت

وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

ص: 519

415- کيفر اطاعت از شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 21 - 16

16 - سرانجام رويگردانی از آن چه که خداوند نازل کرده و گردن نهادن به راه شيطان ، آتش شعله‌ور است .

وإذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله... أو لو كان الشيطان يدعوهم إلى عذاب السع

416- کيفر پيروان شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 63 - 9

9- دوزخ ، کيفری کامل و بی کم و کاست برای شيطان و پيروان او

فإن جهنم جزاؤکم جزاءً موفورًا

«موفور» از ريشه «وفر» به معنای تام و بی نقص است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 6 - 10

10 - گرفتار شدن به آتش برافروخته و پراشتهاب دوزخ ، سرنوشت و کيفر پيروان حزب شيطان

إنما يدعو حزبه ليكونوا من أصحاب السعير

«سعير» به معنای آتش افروخته و ملتهب است.

417- کيفر شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 63 - 9

9- دوزخ ، کيفری کامل و بی کم و کاست برای شيطان و پيروان او

فإن جهنم جزاؤکم جزاءً موفورًا

«موفور» از ریشه «وفر» به معنای تام و بی نقص است (مفردات راغب).

418- کيفر عصيان شيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 4

4- هبوط آدم، حوا و شيطان به زمين، کيفر تخلف آنان از فرمان خدا

فدليهما بغيرور . . . قال اهبطوا بعضكم لبعض عدو

ص: 520

419- گامهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 18

18 - از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: «ان من خطوات الشيطان الحلف بالطلاق و النذور في المعاصي و كل يمين بغير الله» ;

از گامهای شیطان است قسم خوردن به طلاق همسر و نذر در گناهان و هر سوگندی که به غیر خداوند باشد».

420- گروه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 15

15 - شیطان دارای قبیله و گروه

اینه یریکم هو و قبیله

421- گفتگوی شیطان با آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 5

5 - گفت وگویی مستقیم شیطان با آدم

قال ی--ادم

422- گمراهگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 4, 3, 1

1 - گروه بسیاری از انسان ها به دست شیطان گمراه شدند .

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان . . . و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

«جبل» اسم جمع و مشتق از «جبل» (خلق) است و به معنای گروهی از مردم می باشد.

3 - هشدار خداوند به فرزندان آدم، درباره وسوسه های گمراه کننده شیطان

ألم أعهد إليكم بيني و آدم أن لاتعبدوا الشيطان . . . و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

4 - کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند ، مورد سرزنش خدا قرار دارند .

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» - که در مقام سرزنش است - به دست می آید.

ص: 521

423- گمراهی پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 7

7- شیطان در قیامت به پیروان گمراه خویش اعلام خواهد کرد که وی هیچ سلطه ای بر آنها ندارد و صرفاً آنان به دعوت او پاسخ مثبت داده اند .

وقال الشیطن . . . و ما کان لی علیکم من سلطن إلاّ أن دعوتکم فاستجبتم لی

424- گناه اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 4

4- بت پرستی و اطاعت از شیطان ، گناهی بزرگ است .

لِمَ تعبد ما لا یسمع . . . لاتعبد الشیطن . . . إتی أخاف أن یمسک عذاب من الرحمن

نسبت دادن «عذاب» به خدای رحمان - که دارای رحمت وسیع است - می تواند بیانگر این نکته باشد که گناه بت پرستی به قدری شدید است که مظهر رحمت و مهربانی را نیز به خشم می آورد.

425- لذایذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 14

14 - وجود خواسته ها و لذتهای نفسانی در جن (شیطان)

قد استکثرتتم استمتع بعضنا ببعض

426- لعن بر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 1

1 - شیطان ، مورد لعنت خداوند و به دور از رحمت او

لعنه الله

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 14

ص: 522

14- « عن علي بن محمد العسكري (ع) يقول: معنى الرجيم انه مرجوم باللعن مطرود من مواضع الخير لا يذكره مؤمن إلا لعنه وإن في علم الله السابق انه إذا خرج القائم (ع) لا يبقى مؤمن في زمانه إلا رجمه بالحجاره كما كان قبل ذلك مرجوماً باللعن؛

از امام هادی(ع) روایت شده است که در باره «رجیم» می فرمود: او (شیطان) با لعن مورد رجم واقع شده و از درهای خیر رانده و مطرود گشته است. مؤمنی از او یاد نمی کند مگر آنکه او را لعن می کند و چون در علم الهی از پیش روشن بود که هر گاه حضرت قائم(ع) خروج کرد، هیچ مؤمنی در زمان او نیست مگر آنکه شیطان را با سنگ رجم می کند؛ چنان چه قبل از آن با لعن رجم می شد.

427- مبارزه با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 3

3 - فرمان خداوند به مبارزه با شیطان ، چونان برخورد با دشمن

فاتّخذوه عدوّاً

428- مبارزه با نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 13

13- لزوم حساسیت فزونتر انسان در حفظ مال و فرزند خویش از هجوم و دخالت شیطان

و شارکهم فی الأموال و الأولاد

از اینکه خداوند، از جمله قلمروهای نفوذ شیطان را، مال و اولاد برشمرده است، در واقع هشدار و اعلام خطری است بر اینکه: انسان باید تلاش کند تا آنها، از دستبرد شیطان در امان بمانند.

429- متقین و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 5، 2

2 - تقوای پیشگان به هنگام مواجه شدن با شیطان و وسوسه های او ، فرمان های خدا را به یاد آورده و به راهی که مسیر تقواست ، واقف می شوند .

إن الذين اتقوا إذا مسهم طئف من الشيطان تذكروا فإذا هم مبصرون

تذکر در اینجا به معنای توجه کردن و به خاطر آوردن دانسته هاست و مراد از دانسته ها، به قرینه آیه 199، اوامر الهی است. «ابصار» (مصدر مبصرون) به معنای بینا شدن و آگاهی یافتن است و مراد از آن به دلیل «الذین اتقوا» قرار گرفتن در مسیر تقوایشگی و در نتیجه رهیدن از دام شیطان است.

5- اهل تقوا توانا بر تشخیص وسوسه های شیطان به هنگام مواجه شدن با آن وسوسه ها هستند .

ص: 523

إن الذين اتقوا إذ أمسهم طئف من الشيطان تذكروا

430- متکبران و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 11

11 - شیطان ، همراه با ریاکاران ، بخیلان و متکبران

الذین ینخلون . . . و الذین ینفقون اموالهم رءاء الناس . . . و من یکن الشیطان له قرین

مراد از «من یکن . . .» تمام کسانی هستند که در این آیه و آیه قبل مورد مذمت قرار گرفتند.

431- مجادله شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 28 - 50 - 2

2- نهی الهی ، از جدال شیطان و مشرکان با یکدیگر در محضر او

قال لاتختصموا لدیّ

432- محدوده اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 10

10- تلاش شیطان برای گمراهی و اغوای انسان ها ، محدود به دعوت و القاست ، نه غلبه و اجبار

و ما کان لی علیکم من سلطن إلاّ أن دعوتکم فاستجبتم لی

«سلطان» اسم مصدر «سلط» و به معنای قهر و غلبه است.

433- محدوده سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 1،3،8

1- شیطان، از هرگونه سلطه‌گری بر مؤمنان متوکل بر خدا ناتوان است.

الشیطن الرجیم . إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا وعلی ربهم یتوکلون

لفظ «سلطان» چون با «تنوین» آمده و بعد از حرف نفی قرار گرفته است، دلالت بر نفی مطلق می‌کند.

3- تنها مؤمنان متوکل بر خداوند، از سلطه شیطان در امانند.

إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا وعلی ربهم یتوکلون

ص: 524

برداشت فوق، با توجه به این است که آیه در مقام بیان نقش شیطان نسبت به تمامی انسانهاست و استثنا کردن مؤمنان متوکل - به صورت جمله وصفیه - دلیل بر حصر است. گفتنی است آیه بعد (إنما سلطانه علی الذین یتولّونه...) مؤید همین برداشت است.

8- « أبو بصیر عن أبی عبدالله (ع) قال : قلت له : « فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم انه لیس له سلطان علی الذین آمنوا و علی ربّهم یتوکلون » ؟ فقال : یا ابا محمد یسلط والله من المؤمن علی بدنه و لایسلط علی دینه . . . » ;

ابو بصیر گوید: از امام صادق (ع) در باره « فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم انه لیس له سلطان علی الذین آمنوا و علی ربّهم یتوکلون » سؤال کردم، پس حضرت فرمود: ای ابا محمد! به خدا سوگند [شیطان] بر بدن مؤمن مسلط می شود، ولی بر دین او مسلط نمی شود. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 1,8

1- تسلط و استیلای شیطان، تنها بر دو گروه فرمانبران از او و مشرکان است.

إنما سلطنه علی الذین یتولّونه و الذین هم به مشرکون

8- « أبی بصیر عن أبی عبدالله (ع) قال : قلت له : . . . قوله تعالی : « إنما سلطانه علی الذین یتولّونه و الذین هم به مشرکون » قال : الذین هم بالله مشرکون یسلط علی أبدانهم و علی أديانهم ;

ابو بصیر گوید: از امام صادق (ع) در باره سخن خدای تعالی . . . «إنما سلطانه علی الذین یتولّونه و الذین هم به مشرکون» سؤال کردم، حضرت فرمود: آنان که به خدا شرک ورزیدند، [شیطان] بر بدن و دینشان مسلط می شود».

434- محدودیت بنیای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 13

13 - انسان در معرض دید شیاطین است و آنان از چشم آدمیان نهانند.

إنه یریکم هو و قبیله من حیث لا ترونهم

435- محرومیت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 4

4- دوری شیطان از رحمت الهی ، خاستگاه تصمیم او بر اغوای بندگان خدا

لعنه الله و قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 17

17 - دوری شیطان از رحمت الهی ، زمینه اغواگری و ترویج خرافه پرستی و فساد از ناحیه او

لعنه الله و قال ... لاضلنهم ولا منينهم ولا مرنهم فليبتكن اذان الانعم

ص: 525

436- مشاجره رهبران مستکبر و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 1

1- پس از درگیری لفظی رهبران مستکبر با پیروان خود در قیامت ، آنان با شیطان به منازعه می پردازند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا... قالوا... وقال الشيطان لما قضي الأمر

ذکر قصه شیطان و سخنان وی در قیامت با جهنمیان، پس از گفت و گوهای رهبران مستکبر و پیروانشان، نشان دهنده ادامه ماجرای مستکبران و پیروان آنها با شیطان است.

437- مشاجره کافران پیرو و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 1

1- پس از درگیری لفظی رهبران مستکبر با پیروان خود در قیامت ، آنان با شیطان به منازعه می پردازند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا... قالوا... وقال الشيطان لما قضي الأمر

ذکر قصه شیطان و سخنان وی در قیامت با جهنمیان، پس از گفت و گوهای رهبران مستکبر و پیروانشان، نشان دهنده ادامه ماجرای مستکبران و پیروان آنها با شیطان است.

438- مشارکت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 17،18،19

17- « عن محمد بن مسلم عن أبي جعفر (ع) قال : سألته عن شرك الشيطان قوله : « وشاركهم في الأموال والأولاد » قال : ما كان من مال حرام فهو شريك الشيطان ، . . . و يكون مع الرجل حين يجامع فيكون (الولد) من نطفته و نطفه الرجل إذا كان حراماً ؛

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر(ع) در باره شرکت شیطان در سخن خداوند «وشاركهم في الأموال والأولاد» پرسیدم، فرمود: آنچه از مال حرام است «سهام الشركه» شیطان است شیطان است و هر گاه مجامعت حرامی صورت گیرد شیطان همراه مرد می باشد، پس فرزند از نطفه شیطان و نطفه آن مرد پدید می آید».

18- « عن أبي عبد الله (ع) . . . [في قوله] « وشاركهم في الأموال والأولاد » . . . قال : إن الشيطان ليحيى حتى يقعد من المرأة كما

يقعد الرجل منها ويحدث كما يحدث وينكح كما ينكح قلت : بأى شىء يعرف ذلك ؟ قال : بحبِّنا وبغضنا ، من أحببنا كان من نطفه العبد
و من أبغضنا كان نطفه الشيطان ؛

از امام صادق(ع) در باره [سخن خداوند] «و شاركهم فى الأموال والأولاد» روایت شده است که فرمود: همانا شیطان می آید و بر زنان می
نشیند، همان گونه که مردان بر آنان می نشینند و همان می کنند که آنان انجام می دهند . . . [راوی می گوید] گفتم: به چه چیزی این مسأله
شناخته می شود؟ حضرت فرمود: به حبّ و بغض نسبت به ما. هر کس ما را دوست

ص: 526

بدارد، از نطفه پدرش می باشد و هر کس بر ما بغض بورزد، از نطفه شیطان می باشد».

19- « قال الصادق (ع) : من لم یبال ما قال و ما قیل فیه فهو شرک شیطان ، و من لم یبال أن یراه الناس مسیئاً فهو شرک شیطان ، و من اغتاب أخاه المؤمن من غیر تره بینهما فهو شرک شیطان ، و من شغف بمحبه الحرام و شهوه الزنا فهو شرک شیطان . . . » ;

امام صادق(ع) فرمودند: کسی که باکی ندارد که چه می گوید و یا در باره او چه گفته می شود و کسی که ترسی ندارد از اینکه مردم او را گناهکار ببینند (در حال گناه ببینند) و کسی که غیبت برادر مؤمنش را می کند بدون اینکه بینشان دشمنی باشد و کسی که محبت به حرام و شهوت زنا دلش را فرا گیرد; [اینها از مواردی است که شیطان در او شرکت داشته است. . .].

439- مضمونان ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 8

8- امتهایی که تحت تأثیر اغوای شیطان ، تسلیم انبیا نشدند ، تحت ولایت شیطانند .

أُمم من قبلک فزین لهم الشیطن أعمالهم فهو ولّیهم الیوم

440- مصونیت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 1

1- خداوند ، آسمان را از شرّ هر شیطانی ، مصون داشته است .

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 8، 3، 1

1- شیطان ، از هرگونه سلطه گری بر مؤمنان متوکل بر خدا ناتوان است .

الشیطن الرجیم . إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا و علی ربّهم یتوکلون

لفظ «سلطان» چون با «تنوین» آمده و بعد از حرف نفی قرار گرفته است، دلالت بر نفی مطلق می کند.

3- تنها مؤمنان متوکل بر خداوند ، از سلطه شیطان در امانند .

إنه ليس له سلطان على الذين آمنوا و على ربهم يتوكلون

برداشت فوق، با توجه به این است که آیه در مقام بیان نقش شیطان نسبت به تمامی انسانهاست و استثنا کردن مؤمنان متوکل - به صورت جمله وصفیه - دلیل بر حصر است. گفتمی است آیه بعد (إنما سلطانه على الذين يتولونه...) مؤید همین برداشت است.

8- « أبو بصير عن أبي عبدالله (ع) قال: قلت له: « فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم انه ليس له سلطان على الذين آمنوا و على ربهم يتوكلون »؟ فقال: يا أبا محمد يسلط والله من المؤمن على بدنه و لا يسلط على دينه... »؛

ابو بصير گوید: از امام صادق(ع) در باره « فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم انه ليس له سلطان على الذين

ص: 527

آمنوا و علی ربهم یتوکلون» سؤال کردم، پس حضرت فرمود: ای ابامحمد! به خدا سوگند [شیطان] بر بدن مؤمن مسلط می شود، ولی بر دین او مسلط نمی شود. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 4

4- تنها مؤمنان و متوکلان بر خدا، رهیده از سلطه شیطانند .

لیس له سلطن علی الذین . . . إنما سلطنه علی الذین یتولونه و الذین هم به مشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 6

6- مصونیت برخی انسان ها از تحریک شدن به وسیله نغمه ها و تبلیغات شیطانی

استفزز من استطعت منهم بصوتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 12، 5، 1

1- بندگان مقرب خدا، مصون از سلطه شیطان هستند .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

5- عبودیت و بندگی خداوند، بیمه کننده و نیروبخش آدمیان در برابر وسوسه ها و لشکرکشی های شیطان

لأحتکنّ ذرّیّته . . . إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

12- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تحت ربوبیت ویژه خداوند و مصون از سلطه و نفوذ شیطان

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن و کفی برّک وکیلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «ک» در «رَبِّک» چنانکه مفسران نیز احتمال داده اند پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد. بنابراین، با اینکه خداوند سلطه شیطان بر بندگان خود را منتفی دانسته است، اختصاص به ذکر پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از آن، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 98 - 4

4- انسان به هنگام قراءت قرآن ، در معرض هجوم و خشم شیطان است .

فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

442- مکاری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 9

ص: 528

9- فریبکاری و وسوسه شیطان ، از راه های گوناگون و تدریجی است .

و لا تتبعوا خطوات الشيطان

کلمه «خطوات» که به معنی «گامها» است ؛ بیانگر راههای متعدّد شیطان برای فریبکاری است. و چون گامها همیشه یکی پس از دیگری برداشته می شود، حکایت از تدریجی بودن آن می کند.

443- مکان زندگی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 25 - 2

2- زمین، عرصه حیات و مرگ شیاطین نیست.

قال فیها تحیون و فیها تموتون و منها تخرجون

تکرار کلمه «قال» (قال اهبطوا .. قال فیها تحیون) می تواند اشاره به تغییر مخاطب در دو جمله «اهبطوا ...» و «فیها تحیون» داشته باشد. در آیه قبل انسانها و نیز شیطان مورد خطاب بودند و در این آیه تنها انسانها مخاطب هستند. و شیاطین مورد خطاب نیستند. بنابراین می توان گفت زمین عرصه حیات و مرگ شیاطین نیست.

444- مکان مبارزه با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 7

7- جایگاه عبادت و راز و نیاز با خدا ، میدان نبرد با شیطان و دیگر موانع راه خدا *

المحراب

در وجه نام گذاری «محراب» گفته شده است که نمازگزار در آن جا، با شیطان محاربه می کند. هم چنین با پیدا کردن حضور قلب با نفس خود می جنگد (مصباح).

445- مکان مرگ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 25 - 2

2- زمین، عرصه حیات و مرگ شیاطین نیست.

قال فیها تحیون و فیها تموتون و منها تخرجون

تکرار کلمه «قال» (قال اهبطوا .. قال فیها تحیون) می تواند اشاره به تغییر مخاطب در دو جمله «اهبطوا ...» و «فیها تحیون» داشته باشد. در آیه قبل انسانها و نیز شیطان مورد خطاب بودند و در این آیه تنها انسانها مخاطب هستند. و شیاطین مورد خطاب نیستند. بنابراین می توان گفت زمین عرصه حیات و مرگ شیاطین نیست.

ص: 529

446- مکر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 120 - 2

2 - وعده های شیطان ، جز دروغ و فریب نیست .

یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 1

1 - شیطان با فریبکاریها و سوگند دروغ، آدم و حوا را به پای درخت ممنوع کشاند تا از ثمره آن تناول کنند.

وقاسمهما .. فدلیهما بغرور

«تدلیه»، مصدر «دلّی»، به معنای فرستادن است، و مراد از آن نزدیک کردن آدم و حوا به شجره نهی شده برای خوردن از آن است. کلمه «غرور» می تواند مصدر و به معنای فریب دادن باشد و می تواند جمع غار (فرینده) باشد، و مراد از آن سخنان دروغین و باطلی باشد که شیطان با سوگند به آدم و حوا القا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 3

3 - فریبکاریهای شیطان، عامل خروج آدم و حوا از بهشت شد.

كما أخرج أبوکم من الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 1

1 - شیطان ، عنصری فریبکار

وإذ زین لهم الشیطن أعمالهم

447- منشأ مخالفت با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - هیچ کس بیرون از مشیت خدا و بدون برخورداری از فضل و رحمت او، قادر بر مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات نیست .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتَهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا

448- موانع اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 22، 20، 17

ص: 530

17 - رهایی اکثریت مسلمانان از پیروی شیطان ، مرهون فضل و رحمت خاص الهی است .

لولا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

با توجه به زمینه آیات این بخش از سوره، که درباره غزوه بدر صغراست، معنای آیه با عنایت به استثنا، چنین است: تنها گروهی اندک از مسلمانان بدون هدایت ویژه خداوند به حکم ضرورت دفاع از اسلام، راهی نبرد شدند و شایعات توانمندی دشمن، آنان را از انجام وظیفه بازداشت، بر خلاف بسیاری از آنان که به سبب آن شایعات تصمیمی بر شرکت در نبرد نداشتند، ولی ارشادات پیامبر (صلی الله علیه و آله) عامل حرکت آنان شد.

20 - نقش مؤثر رهبری در جلوگیری از انحرافات و پیروی از شیطان

ولورّدوه الى الرسول والى اولى الامر منهم ولولا فضل الله عليكم ورحمته لات

22 - رهایی مسلمانان از پیروی شیطان در اکثر امور ، مرهون فضل و رحمت خاص الهی

ولولا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

بنابر اینکه «قلیلا» صفت برای مصدر محذوف «اتباعاً» باشد.

449- موانع اغواگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 12

12- به کارگیری کلمات نیک و رفتار شایسته ، مانع نفوذ شیطان و از بین برنده زمینه های اختلاف و خصومت است . *

وقل لعبادی یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

بنابر اینکه امر الهی به گفتار نیک، به منظور پیشگیری از نفوذ شیطان باشد، این برداشت به دست می آید.

450- موانع پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 21

21 - توجه و اعتقاد به شنوا و دانا بودن خداوند به تمامی گفته ها و رفتار های نهان و آشکار آدمی ، بازدارنده وی از ارتکاب فحشا و منکرات و پیروی از شیطان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ..

جمله «و الله سمیع علیم» استینافیه تعلیلیه است و در مقام تعلیل برای جملات پیشین می باشد. بنابراین هشدار خداوند به شنوا و دانا بودن خویش، پس از نهی از پیروی شیطان، می تواند به منظور بازداشتن انسان از گناه و فحشا و تضمین این بازدارندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 5,6

5 - راه شیطان ، در تضاد با درک فطری انسان

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

واژه «مبین» می رساند که انسان، برای درک دشمنی شیطان و نادرستی وسوسه ها و القائات وی، نیاز به تأمل فراوان ندارد؛

ص: 531

بلکه به آسانی با ذخایر فطری و عقلی خود آن را در می یابد.

6- توجه به دشمنی دیرین و آشکار شیطان ، بازدارنده انسان از پیروی او

و لا یصدتکم الشیطن إته لکم عدو مبین

451- موانع تأثیر وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 6

6- توجه به عهد ها و فرمان های الهی و به یاد داشتن همواره آن ، حفاظت کننده آدمی از گرفتار شدن در دام وسوسه های شیطانی است .

و لقد عهدنا .. ففسی ... فأکلا منها

452- موانع دوستی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 3

3- یاد خداوند ، ایمنی بخش انسان از سلطه شیطان و همدمی با او

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً فهو له قرین

453- موانع سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 2,4

2- ایمان آمیخته با توکل بر خدا ، مانع هرگونه تسلط شیطان بر انسان است .

إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا و علی ربهم یتوکلون

4- استعاضه به خداوند ، نوعی توکل بر او و مانع از تسلط شیطان است .

فاستعذ بالله من الشیطن الرجیم . إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا و علی ربهم ی

برداشت فوق، از جمله «إنه لیس له سلطن علی الذین .. یتوکلون» - که تعلیل برای «فاستعذ بالله ...» است - استفاده گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 3,6

3 - یاد خداوند ، ایمنی بخش انسان از سلطه شیطان و همدمی با او

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً فهو له قرین

6 - ایمان آورندگان به قرآن و پیام وحی ، ایمن از سلطه شیاطین

ص: 532

و من يعيش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطاناً

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که مراد از «ذکر»، قرآن باشد. شاهد آن، آیات پیشین است که در مورد قرآن بود.

454- موانع نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 12

12 - شیطان ناتوان از گمراه کردن کسانی که معارف و آیات الهی را بخوبی بشناسند و به آنها پایبند باشند .

فانسلخ منها فأتبعه الشيطان

از اینکه شیطان پس از فاصله گرفتن بلعم باعورا به تعقیب او می پردازد، معلوم می شود پیش از آن به وی دسترسی نداشته و از گمراه کردن او ناتوان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 11

11 - کسانی که دنیاگرا نباشند و از پیروی هواهان نفسانی پرهیز کنند ، شیطان راه نفوذی در آنان نخواهد داشت .

فانسلخ منها فأتبعه الشيطان . . . و لو شئنا لرفعنه بها و لکنه أخلد إلى الأرض

آیه قبل شیطان را سوق دهنده بلعم به گمراهی معرفی کرد، و آیه مورد بحث بیان می دارد که اگر او دنیاگرا و پیرو هوای خویش نبود، به درجات رفیع می رسید ؛ یعنی شیطان به تعقیب او نمی پرداخت. بنابراین تلاش شیطان برای گمراه سازی پس از تمایل آدمی به دنیا و هوای خویش است.

455- مؤاخذه اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 9

9 - شیاطین ، مورد مؤاخذه و مجازات در روز قیامت *

نقيض له شيطاناً . . . أنكم في العذاب مشتركون

عذاب شدن شیاطین، می تواند دال بر تکلیف آنان باشد.

456- مؤمنان و پیروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 12

12 - مؤمنان نیز همچون دیگر مردمان ، در معرض پیروی از شیطان و گرفتار شدن به زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) قرار دارند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتَ الشَّيْطٰنِ .. فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنْكَرِ

ص: 533

هشدار خداوند به مؤمنان از ارتکاب به فحشا و منکر و پیروی از شیطان، گویای حقیقت یاد شده است.

457- مؤمنان و شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 4

4 - مؤمنان دارای اعمال صالح، خارج از نفوذ ولایت شیطان هستند.

و من يتخذ الشيطان ولياً .. و الذين آمنوا و عملوا الصلحت

چون پذیرندگان ولایت شیطان، اهل دوزخ شمرده شدند و در مقابل، مؤمنان صالح به بهشت وعده داده شده اند، معلوم می شود که مؤمنان هرگز ولایت شیطان را نپذیرفته اند.

458- نجات از سلطه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 11

11- تنها خداوند می تواند انسان ها را از سلطه و نفوذ شیطان نجات بخشد.

ليس لك عليهم سلطن و كفى برّك و كيبلاً

459- نجات از وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 61 - 5

5- پرهیز از شرک و رهایی از وسوسه های شیطان، مقدمه و پیش شرط ورود به آستان بندگی خدا و گام نهادن در صراط مستقیم الهی است.

ألم أعهد إليكم بيني و آدم أن لاتعبدوا الشيطان .. و أن اعبدوني هذا صراط مستقيم

از تقدم توصیه خداوند به پرهیز از اطاعت شیطان، بر فرمان به عبادت خالص خدا و دعوت به صراط مستقیم، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

460- نشانه های پیروی از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 2

2 - سوگند بر ترک نیکی و انفاق به خویشاوندان ، مستمندان و مهاجران ، به صرف لغزش گذشته آنان ، نشانه تأثیر پذیری از وسوسه شیطان و پیروی از او است .

ص: 534

لاَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ . . . وَ لَا يَأْتِلْ أَوْلُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَ السَّعَةَ أَنْ يُؤْتُوا أَوْلَى

جمله «و لایاتل...» می تواند عطف بر «و لاتتبعوا خطوات الشیطان...» - از نوع عطف خاص بر عام - باشد که حاکی از اهمیت موضوع مورد بحث خاص است. بر این اساس معنا و پیام آیه چنین خواهد شد: «ای مؤمنان! از گام های شیطان، بویژه اگر شما را به ترک انفاق خویشاوندان و ... فرا بخواند پیروی نکنید».

461- نشانه های دشمنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق ، دروغ پردازی ، فریب کاری و طرح توطئه های شوم ، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است .

إن الشیطن للإنسن عدو مبین . . . اقللوا یوسف ... أرسله معنا غدا یرتع و یلعب و ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 23

23- تمرد شیطان از سجده بر آدم ، نمایانگر عداوت او با آدمیان است .

فسجدوا إلاّ إبلیس . . . و هم لکم عدوّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 3

3 - تزئین اعمال زشت و ناروا ، از راه های اغواگری شیطان و نمودی از دشمنی او نسبت به انسان

و لا یغرنکم باللّه الغرور . إنّ الشیطن لکم عدوّ... أفمن زین له سوء عمله فراءه

462- نشانه های نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 12

12 - برهنگی و بی حیایی جوامع بشری نشانه نفوذ شیطان و سلطه وی بر آنان است.

لا يفتننكم الشيطان . . . ينزع عنهما لباسهما ليريحهما سوءتهما

463- نفرت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 4

4 - اظهار نفرت گمراهان ، از شیاطین و وسوسه گران خویش ، در صحنه قیامت و هنگام حضور در پیشگاه خداوند

ص: 535

حتیٰ إذا جاءنا قال یلیت بینی و بینک بعد المشرقین فبئس القرین

464- نفوذ شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 3

3 - نیکو پنداشتن اعمال ناهنجار ، نشانی از نفوذ شیطان در افکار آدمی

و اذ زین لهم الشیطن أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق ، دروغ پردازی ، فریب کاری و طرح توطئه های شوم ، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است .

إن الشیطن للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب و ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 6

6- شیطان ، همواره در میان انسان ها به منظور فتنه انگیزی و فسادگری ، نفوذ و رخنه می کند .

إن الشیطن ینزغ بینهم

«نزغ» در لغت به معنای «ورود در امری برای فسادانگیزی» و نیز «فریب و خدعه» است (مفردات راغب و لسان العرب).

465- نفوذ شیطان به آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 4

4- شیطان ، موجودی قدرتمند و توانا بر صعود و نفوذ بر آسمانها

و حفظنها من کلّ شیطن رجیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 10، 9، 7

7- شیطان در قیامت به پیروان گمراه خویش اعلام خواهد کرد که وی هیچ سلطه ای بر آنها ندارد و صرفاً آنان به دعوت او پاسخ مثبت داده اند .

وقال الشیطن . . . و ما کان لی علیکم من سلطن إلاّ أن دعوتکم فاستجبتم لی

ص: 536

9- دعوت و القای شیطان از انسان سلب اختیار نمی کند و او مسؤول اعمال خویش خواهد بود .

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي فلا تلوموني ولوموا أنفسكم

10- تلاش شیطان برای گمراهی و اغوای انسان ها ، محدود به دعوت و القاست ، نه غلبه و اجبار

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي

«سلطان» اسم مصدر «سلط» و به معنای قهر و غلبه است.

467- نقش شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 3,6,1

1 - شیطان با ترغیب آدم (ع) و حوا به بهره گیری از شجره منهیه ، آنان را به لغزش و نافرمانی خداوند کشانید .

فأزلهما الشيطان عنها

«ازلال» (مصدر ازل) به معنای: لغزاندن و به گناه واداشتن است. ضمیر در «عنها» می تواند به «الجنه» برگردد؛ یعنی، شیطان آدم(ع) و حوا را با واداشتن به لغزش و گناه از بهشت دور ساخت و نیز می تواند به «الشجره» برگردد؛ یعنی، شیطان، آدم(ع) و حوا را به گناه وادار کرد، گناهی که سرچشمه اش آن درخت ممنوعه بود. برداشت فوق بر اساس دومین احتمال است.

3 - شیطان و اغواگری های او سبب خروج آدم (ع) و حوا از بهشت شد .

فأخرجهما مما كانا فيه

6 - شیطان عنصری اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر است .

فأزلهما الشيطان عنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 1,2,9

1 - شیطان ، با وسوسه های خویش انسان ها را به کار های بد و شنیع (گناهان کوچک و بزرگ) ترغیب می کند .

إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

«امر» به معنای فرمان دادن است و در آیه شریفه - به مناسبت حکم و موضوع - مراد از آن وسوسه کردن و مانند آن می باشد. «فحشا» به بدی و زشتی بیش از حد گفته می شود که می توان از آن به گناه بزرگ تعبیر کرد و به قرینه مقابله، مراد از «سوء» گناه کوچک است.

2 - شیطان ، ترغیب کننده آدمیان به افترا بستن به خداوند (بدعت گذاری و تحریف احکام دین)

إنما يأمرکم . . . أن تقولوا علی اللّٰه ما لاتعلمون

«قول» و مشتقات آن هرگاه با «علی» متعدی شود به معنای نسبت دادن و افترا بستن است.

9 - شیطان ، وادار کننده انسان ها به شرکورزی و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من یتخذ من دون اللّٰه أنداداً . . . إنما یأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک ورزی و . . . است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 537

1 - رباخواران ، همچون شیطان زدگان آشفته ، دیوانه و پریشان

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يُعْمَوْنَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ

با توجه به معنای لغوی «تَخَبَّطَ» که دیوانگی و پریشانی است. (التَّخَبُّطُ الْمَسِّ بِالْجَنُونِ وَالتَّخِيلُ).

5 - دخالت شیطان در اختلالات روانی

كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 1،6،8

1 - شیطان با ایجاد ترس و وحشت ، دوستانش را از شرکت در جهاد بازمی دارد .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

6 - شیطان مؤمنان را از رویارویی با دوستانش می ترساند .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

بنابر اینکه مفعول اول از فعل «يخوِّفُ»، یعنی «كُم»، در تقدیر باشد. یعنی شیطان شما را از دوستانش می ترساند. جمله «فلا تخافوهم»، این احتمال را تأیید می کند.

8 - ایجاد ترس از دشمن در دل های مؤمنان مجاهد ، کار شیطان است .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 15

15 - شیاطین و طاغوت ها ، عناصری در برابر حکومت پیامبران الهی

إِلَى الَّذِينَ يَزْعَمُونَ... وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - شیطان ، برانگیزنده مردم به قطع کردن و شکافتن گوش چهارپایان برای حرام پنداشتن استفاده از آنها

ولا مرنهم فلیبتکن ءاذن الأنعم

«بیتک» از مصدر «تبتیک» به معنای شکافتن و قطع کردن است. در میان مشرکان جاهلی رسم بوده که گوش دام را قطع می کردند و یا می شکافتند تا نشانه حرمت گوشت او یا حرمت بارکشی از آن باشد.

8 - شیطان ، دعوت کننده آدمی به حرام کردن حلال های خداوند

ولا مرنهم فلیبتکن ءاذن الأنعم

10 - شیطان ، در صدد وادار ساختن انسان ها به تغییر مخلوقات الهی (همانند تبدیل کردن زن به مرد و . . .)

ولا مرنهم فلیغیرن خلق الله

24 - شیطان ، برانگیزنده مردمان به تحریف دین خدا

لا مرنهم فلیغیرن خلق الله

امام باقر(ع) در مورد «خلق الله» در آیه فوق فرمود: دین الله.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 276، ح 276؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 416، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 3، 2، 1

1 - شیطان همواره در صدد ایجاد دشمنی و کینه توزی میان اهل ایمان

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدو و البغضاء

2 - شراب و قمار، ابزار شیطان برای ایجاد کینه و عداوت

انما یرید الشیطن . . . فی الخمر و المیسر

3 - جامعه آلوده به دشمنی و کینه توزی، جامعه ای شیطان زده و مطرود در پیشگاه خداوند

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدو و البغضاء

7 - شیطان همواره در صدد بازداری مؤمنان از یاد خدا و برپایی نماز

انما یرید الشیطن . . . فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکرالله و عن الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 10

10 - شیطان مانع رشد و کمال و تضرع انسان به درگاه خداوند

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا . . . و زین لهم الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 13، 12، 9

9 - شیطان عامل فراموشکاری انسان در مورد تکالیف الهی است.

و إما ینسینک الشیطن

12 - شیطان دارای توان تأثیر و نفوذ در فعالیتهای ذهنی آدمی است.

و إما ینسینک الشیطن

فراموشی حالتی است که بر انسان عارض می شود. در اینجا به وجود آمدن این حالت به شیطان اسناد شده است و لذا برداشت فوق استفاده می شود.

13 - شیطان در صدد است حکم حرمت حضور در مجلس یاوه گویان مغالطه گر درباره دین فراموش شود.

وإما ينسینک الشیطن

نون «ینسینک» زایده در «اما»، که برای تأکید می باشد، بیانگر این است که شیطان در صدد به فراموشی کشاندن انسان در این گونه موارد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 12

12 - عن أبی جعفر(ع): ان اصحاب محمد(صلی الله علیه و آله) قالوا: یا رسول الله . . . إذا كنا عندک فذکرتنا و رغبتنا و جلنا و نسینا الدنیا و زهدنا . . . فاذا خرجنا من عندک و دخلنا هذه البيوت و شممنا الاولاد و رأینا العیال و الاهل یکاد أن نحول عن الحال التي كنا علیها عندک . . . فقال لهم رسول الله(صلی الله علیه و آله): . . . إن هذه خطوات الشیطان فیرغبکم فی الدنیا . . .

از امام باقر(ع) روایت شده که یاران رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آن حضرت عرض کردند: . . . هنگامی که ما نزد شما هستیم و ما را

ص: 539

متذکر می کنید و ترغیب می نمائید احساس ترس می کنیم و دنیا را فراموش کرده و زهد میورزیم ... اما چون از نزد شما خارج می شویم و به خانه های خود می رویم و فرزندان و خانواده را می بینیم، نزدیک است از آن حال معنوی که نزد شما داشتیم برگردیم ... رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: ... این از گامهای شیطان است که شما را به دنیا ترغیب می کند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 10

10 - شیطان، تکلیف الهی را در نظر آدم و حوا مانع تکامل و پیشرفت آنان جلوه داد.

ما نهیکما ربکما .. إلا أن تکونا ملکین

«آن تکونا ..» به تقدیر کراهیه، مفعول له برای «ما نهاکما» است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: خداوند بدان جهت که فرشته نشوید و یا جاودانه نگردید، شما را از خوردن ثمره آن درخت بازداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 11، 12، 7، 5، 1

1 - شیطان همواره در صدد اغوای فرزندان آدم (انسانها) است.

یبنی ءادم لا یفتنکم الشیطن

5 - شیطان، عنصری فریبکار و انسان، موجودی اغواپذیر

یبنی ءادم لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنة

7 - شیطان عامل برهنگی آدم و حوا و برملا سازنده زشتیهای آنان در بهشت

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

11 - شیطان در صدد برملا ساختن زشتیهای آدمیان و کندن لباس تقوای ایشان است.

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

هشدار به فریبکاری شیطان و مطرح کردن برهنه سازی آدم و حوا پس از بیان ارزش برتر لباس تقوا، بیدارباشی است به آدمیان که شیطان در تلاش است تا جامه تقوا را از اندام و قلب و روح آنان به درآورد.

12 - برهنگی و بی حیایی جوامع بشری نشانه نفوذ شیطان و سلطه وی بر آنان است.

لا یفتنکم الشیطن . . . ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 11، 10، 8

8 - پیروی از شیطان موجب قرار گرفتن آدمی در زمره گمراهان می شود .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

10 - شیطان در کمین انسان ها برای کشاندن آنان به مسلک گمراهان

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن

عطف جمله «أتبعه . . .» بر «فانسلخ منها» به وسیله «فاء» دلالت بر این دارد که بین دور شدن بلعم باعورا از آیات الهی و تعقیب شدن از سوی شیطان فاصله ای نبوده است. و این حکایت از در کمین بودن شیطان برای اغواگری انسانها دارد.

11 - شیطان از عوامل گمراهی است .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

ص: 540

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1,2

1 - شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است .

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«نزغه» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نزغ» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشیطان» حال برای «نزغ» می باشد. و مراد از «نزغ شیطان» وسوسه اوست، بنابراین «اما ینزغنک ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

2 - پیامبران بزرگ نیز مطمع شیطان برای واداشتن آنان به تخلف از فرمان های خدا

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زایده است. تأکید جمله شرطیه با «ما»ی زایده و نون تأکید ثقلیه برای رساندن این معناست که شرط محقق خواهد شد. بنابراین «إما ینزغنک» یعنی اگر شیطان در صدد تحریک تو برآید، که برخواهد آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 1

1 - شیطان با گردش در پیرامون آدمی در صدد نفوذ در افکار او و القای وسوسه های خویش است .

إذ امسهم طئف من الشیطن

«طائف» به کسی یا چیزی گفته می شود که پیرامون محوری در چرخش است. «من» در «من الشیطان» می تواند بیانیه باشد. بر این مبنا «طائف» همان شیطان است؛ یعنی شیطان در پیرامون قلبها می چرخد. همچنین «من» می تواند نشویه باشد که در این صورت مراد از «طائف» وسوسه های شیطانی است که برای جایگیر شدن گرداگرد قلبها می چرخد تا راه نفوذ بیابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 2,3

2 - شیاطین، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

و إخوانهم یمدونهم فی الغی

ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین برمی گردد و ضمیر مفعولی به «إخوان»، یعنی «و إخوان الشیاطین یمدونهم الشیاطین فی الغی».

«مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «إلی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق گمراهی می برد.

3 - شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لا یقصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لا یقصرون» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرون) به معنای دست برداشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 10، 12، 8

ص: 541

8- برخی از مجاهدان بدر گرفتار پلیدی و نگرانی‌هایی از سوی شیطان بودند .

و یذهب عنکم رجز الشیطن

10- نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ینزل علیکم ... و یذهب عنکم رجز الشیطن

12- شیطان ، مایه پلیدی ها و ناپاکیها

لیطهرکم به و یذهب عنکم رجز الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 6،4

4- شیطان با توصیف کافران بدر به شکست ناپذیران ، آنان را علیه مسلمانان تشجیع کرد .

و قال لا غالب لکم الیوم من الناس

6- شیطان ، خط دهنده به جبهه کفر در جنگ بدر

و اذ زین لهم الشیطن أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 5 - 19

19- شیطان ، در ایجاد دشمنی میان انسان ها و واداشتن آنان به مکر و حيله عليه یکدیگر ، نقشی بسزا دارد .

فیکیدوا .. ان الشیطن للإنسن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق ، دروغ پردازی ، فریب کاری و طرح توطئه های شوم ، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است .

ان الشیطن للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب و ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 9،10

9- شیطان ، عامل فراموشی ساقی از یادآور شدن یوسف (ع) نزد پادشاه

فأُتِیَهِ الشَّیْطَانَ ذِکْرَ رَبِّهِ

10- نقش مؤثر شیطان در فراموش کاری انسان

فأُتِیَهِ الشَّیْطَانَ ذِکْرَ رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 22،23،25

22- شیطان از عوامل ایجاد عداوت و کینه

مِن بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّیْطَانَ بَیْنَ وَبَیْنِ إِخْوَتِهِ

ص: 542

23- شیطان عنصری اغواگر و انسان موجودی اغواپذیر

من بعد أن نزع الشيطان بيني وبين إخوتي

25- خداوند ، منشأ نعمت ها و تحقق نیکی ها و شیطان ، ترغیب کننده به فساد ها و تباهیهاست .

قد أحسن بي إذ أخرجني من السجن و جاء بكم من البدو من بعد أن نزع الشيطان بيني و بي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 9، 2

2- رهبران مستکبر و پیروانشان ، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فقال الضعفاء للذين استكبروا... قالوا... وقال الشيطان لما قضي الأمر إن الل

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او درصدد پاسخ گویی بر می آید.

9- دعوت و القای شیطان از انسان سلب اختیار نمی کند و او مسؤول اعمال خویش خواهد بود .

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي فلا تلوموني و لوموا أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 7

7- شیطان ، عامل اصلی شرک به خداوند است .

و الذين هم به مشركون

برداشت فوق، بر این احتمال است که ضمیر «به» به شیطان برگردد و «باء» دال بر سببیت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 63 - 7

7- شیطان ، برای عدم ملاقات موسی و خضر (ع) تلاش می کرد .

فإني نسيت... و ما أنسنيه إلا الشيطان أن أذكره

همسفر موسی با اداات حصر، فراموشی خود را، تنها، به شیطان منتسب کرد؛ یعنی، هیچ عامل دیگری در کار نبوده است. لذا این نتیجه به دست می آید که شیطان، به هر طریق، می خواسته که مانع ملاقات موسی و خضر(ع) شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 3

3- شیطان، سردمدار دعوت مردم به شرک و بت پرستی است .

لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 3

3- شیطان، ترویج کننده کفر و انکار معاد

و يقول الإنس(ن) . . . لنحشرنهم والشيطان

یادکردن از شیطان در این آیه به عنوان همراه و هم دوش کافران در صحنه قیامت، گویای نقش شیطان در کفرورزی ها و

ص: 543

سردمداری او در این صحنه ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 13

13 - شیطان ، نمی تواند انسان را به خواسته های خویش مجبور سازد .

فوسوس . . . هل أدلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 4

4 - شیطان با وسوسه و اغواگری خود ، زمینه ساز اخراج آدم و حوا از بهشت و هبوط آنان به زمین گردید .

فوسوس إلیه الشیطن . . . قال اهبطا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 7

7 - شیطان ، مظهر وسوسه گری و انحراف و دارای افراد و نیرو های متعدد

أعوذ بک من همزت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 6

6 - شیطان ، درافکننده آدمی به پست ترین مراتب ذلت و خواری

و کان الشیطن للإنسن خذولاً

«خذول» صیغه مبالغه از ماده «خذلان» است؛ یعنی، شدیدترین مرحله خواری.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 210 - 1,2

1 - شیاطین ، فاقد کمترین نقش و دخالت در نزول آیات قرآن

و ما تنزلت به الشیطان

2- اتهام مشرکان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر دریافت قرآن از شیاطین

و ما تنزلت به الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 10

10 - زیبا جلوه دادن اعمال گمراهان در نظرشان ، از شیوه های اغواگری شیطان

وزین لهم الشیطان أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 13، 15

ص: 544

13 - شیطان ، دشمن انسان و عامل گمراهی وی

إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ

15 - قتل ناخواسته فرد قبطی به وسیله موسی (ع) ، نمود دشمنی و گمراه گری شیطان

هذا من عمل الشیطن إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 10

10 - شیطان ، قوم عاد و ثمود را ، از راه خدا بازداشت .

وَزَيِّنْ لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 14

14 - شیطان ، بازدارنده انسان ها از تبعیت از دین است .

اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ . . . أَوْ لَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 5 - 7

7 - شیطان ، موجودی بسیار فریبکار

و لا یغرنکم باللّٰه الغرور

«غرور» صیغیه مبالغه و به معنای بسیار فریبکار است و به قرینه آیه بعد مقصود از آن شیطان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 5

5 - نقش شیطان ، فریب کاری و فراخواندن به بدی است .

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

برداشت یاد شده، از آن جا است که در این آیه نسبت به تلاش شیطان، تعبیر «دعوت» به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 2

2- شیطان، زیبا جلوه دهنده رفتار زشت مردم در نگاه آنان است.

و لا یغرنکم باللّٰه الغرور . إنّ الشیطن لکم عدوّ... أفمن زین له سوء عمله فراءه

فعل «زین» مجهول و فاعل آن ذکر نشده است ولی به قرینه آیات پیشین، به دست می آید که فاعل و تزئین کننده، شیطان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 4,6

4- امر و نهی کردن و فرمان دادن، نقش شیطان در ارتباط با انسان ها است.

ص: 545

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

با توجه به کاربرد «عبادت» در معنای «اطاعت» (در آیه شریفه)، برداشت یاد شده به دست می آید.

6 - نقش شیطان ، در پیدایش جرم و تبه کاری در میان بنی آدم

أيها المجرمون . ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

سرزنش کردن مجرمان به علت اطاعت از شیطان، می تواند بیانگر این نکته باشد که شیطان، مشوق و تحریک کننده انسان به انجام جرم و تبه کاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 62 - 1، 2

1 - گروه بسیاری از انسان ها به دست شیطان گمراه شدند .

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان . . . ولقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

«جبل» اسم جمع و مشتق از «جبل» (خلق) است و به معنای گروهی از مردم می باشد.

2 - شیطان ، از عوامل گمراهی انسان ها

ولقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 7

7 - دشمنان خدا ، گرفتار شیطاين و تحت نفوذ تبليغات گسترده آنها

وقيضنا لهم قرناء فزيّنوا لهم ما بين أيديهم و ما خلفهم

با توجه به این که بسیاری از مفسران «قرناء» را شیطاين دانسته اند، مطلب بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 2

2 - شیطان ، محرک انسان ها به نزاع ، دشمنی و کشمکش

ادفع بالتی هی أحسن . . . و إنما ینزغتنک من الشیطن نزع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 1

1 - شیاطین ، مانع بازگشت انسان های غافل از یاد خدا به راه حق

و إنهم لیصدونهم عن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 11، 12، 2،

2- شیطان ، از موانع جدی گرایش آگاهان ، به حق و هدایت

من بعد ما تبین لهم الهدی الشیطن سؤل لهم

11- شیطان ، هموارکننده راه گناه و کفر ، در نگاه انسان ها

الشیطن سؤل لهم

ص: 546

واژه «سؤل» ممکن است به معنای «سهل» باشد.

12- شیطان، یاری دهنده حق گریزان، در روی گردانی از ایمان و هدایت

و املی لهم

مفاد «املی» ممکن است امداد و یاری رساندن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 23 - 5،6

5- شیطان مسلط بر فرد کافر، همراه با او تا لحظه حضور در دادگاه قیامت *

و قال قرینه هذا ما لدی عتید

برداشت بالا- بنابر این نکته است که مراد از «قرین» در این آیه «شیطان» باشد که بر منکران معاد تسلط دارد و آنان را - آن گونه که می خواهد - منحرف ساخته و تا دادگاه قیامت وی را همراهی می کند و در آن جا به مخاصمه با او برمی خیزد.

6- کافر، دست پرورده شیطان *

و قال قرینه هذا ما لدی عتید

برداشت یاد شده در صورتی است که «قرین» به معنای شیطان باشد؛ چه این که در آیات بعد «قرین» اشاره به «شیطان» دارد. واژه «عتید» می رساند که منکران معاد، دست آموز و دست پرورده شیطان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 2،4

2 - منافقان، ابراز دست شیطان و تحت تأثیر القائنات او

ألم تر إلى الذين نهوا عن النجوى . . . إنما النجوى من الشيطان

4 - شیطان، دشمن مؤمنان و در پی ناراحت و اندوهگین کردن آنان است .

إنما النجوى من الشيطان ليحزن الذين ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - شیطان، در صورت چیره شدن بر انسان، خدا را از یاد او می برد.

فأنسهم ذکر الله

4 - فراموش شدن خدا در زندگی منافقان، نتیجه استیلاي شیطان بر آنان

استحوذ علیهم الشیطن فأنسهم ذکر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - شیطان، محرک و مشوق اصلی انسان ها به کفر

کمثل الشیطن إذ قال للإنسن اکفر

با توجه به این که «شیطان» مشبه به است؛ نقش محوری او در تحریک به کفر استفاده می شود.

4 - انسان در گرایش به کفر، دارای آزادی و اختیارات بوده و وسوس های شیطان، فقط در حد دعوت و انگیزش است.

إذ قال للإنسن اکفر فلما کفر

امر «اکفر»، نشانگر نقش شیطان در انگیزش انسان است و معنای «کفر» با انتساب آن به خود انسان، بیانگر اختیار آدمی در انتخاب راه است.

468- نواهی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 60 - 4

4- امر و نهی کردن و فرمان دادن، نقش شیطان در ارتباط با انسان ها است .

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

با توجه به کاربرد «عبادت» در معنای «اطاعت» (در آیه شریفه)، برداشت یاد شده به دست می آید.

469- نهی از پیروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 1

1 - خداوند، مؤمنان را از پیروی شیطان و گام نهادن در راه او، بر حذر می دارد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتَ الشَّيْطٰنِ

470- نهی از عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 60 - 10، 1

1 - اطاعت نکردن از شیطان و تسلیم نشدن در برابر او، توصیه خداوند به فرزندان آدم

ألم أعهد إليكم بيني ءادم أن لاتعبدوا الشيطان

بیشتر مفسران برآنند که مقصود از «عهد» در آیه شریفه، «توصیه» است؛ زیرا در این معنا - به ویژه آن گاه که با «إلى» متعدی شود - بسیار به کار رفته است. مقصود از «عبادت شیطان» نیز، اطاعت و حرف شنوی از شیطان است؛ نه پرستش او. تعبیر به عبادت می تواند به این دلیل باشد که او در برابر فرمان به عبادت خدا (و آن ابدونی)، به عبادت خدایان دیگر فرمان می دهد.

10 - ضرورت اطاعت نکردن از دشمن، امری است بدیهی و روشن .

أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

برداشت یاد شده از تعلیل «إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ» استفاده می شود؛ زیرا تعلیل در چنین مواردی، حاکی از تعمیم حکم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع)، آزر را از پرستش شیطان بر حذر داشت .

ص: 548

471- وسوسه شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 9

9- فریبکاری و وسوسه شیطان، از راه های گوناگون و تدریجی است.

و لا تتبعوا خطوات الشيطان

کلمه «خطوات» که به معنی «گامها» است؛ بیانگر راههای متعدّد شیطان برای فریبکاری است. و چون گامها همیشه یکی پس از دیگری برداشته می شود، حکایت از تدریجی بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 5,8

5- شیطان در وسوسه آدم و حوا، بازماندن آنها از فرشته شدن و جاودانگی را دلیل تحریم خوردن از شجره نهی شده معرفی کرد.

إلا أن تكونا ملكين أو تكونا من الخلدین

8- دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. أو تكونا من الخلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1,3,6

1- شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است.

و إما ینزغنک من الشیطن نزغ

«نزغه» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نزغ» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشیطان» حال برای «نزغ» می باشد. و مراد از «نزغ شیطان» وسوسه اوست، بنابراین «اما ینزغنک ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

3- پناه خواستن از خدا به هنگام مواجه شدن با وسوسه های شیطان، فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إما ينزغنك . . . فاستغذ بالله

6- باور به شنوایی و آگاهی گسترده خداوند مایه التجا به او در برابر وسوسه‌گری‌های شیطان

فاستغذ بالله إنه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 1,2,3,4,6

1 - شیطان با گردش در پیرامون آدمی در صدد نفوذ در افکار او و القای وسوسه‌های خویش است .

إذ امسهم طئف من الشیطن

ص: 549

«طائف» به کسی یا چیزی گفته می شود که پیرامون محوری در چرخش است. «من» در «من الشیطان» می تواند بیانیه باشد. بر این مبنا «طائف» همان شیطان است؛ یعنی شیطان در پیرامون قلبها می چرخد. همچنین «من» می تواند نشویه باشد که در این صورت مراد از «طائف» وسوسه های شیطانی است که برای جایگیر شدن گرداگرد قلبها می چرخد تا راه نفوذ بیابد.

2 - تقوایندگان به هنگام مواجه شدن با شیطان و وسوسه های او، فرمان های خدا را به یاد آورده و به راهی که مسیر تقواست، واقف می شوند.

إن الذین اتقوا إذا مسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

تذکر در اینجا به معنای توجه کردن و به خاطر آوردن دانسته هاست و مراد از دانسته ها، به قرینه آیه 199، اوامر الهی است. «ابصار» (مصدر مبصرون) به معنای بینا شدن و آگاهی یافتن است و مراد از آن به دلیل «الذین اتقوا» قرار گرفتن در مسیر تقواینگی و در نتیجه رهیدن از دام شیطان است.

3 - تقوایندگان به هنگام احساس وسوسه گری های شیطان با یادآوری فرمان خدا (استعاذه) به وی پناه می برند و با بصیرت و آگاهی از دام شیطان می رهند.

إذا مسهم طئف من الشیطن تذکروا فإذا هم مبصرون

در برداشت فوق، به قرینه «فاستعذ بالله» در آیه قبل، متعلق «تذکروا» لزوم استعاذه گرفته شده است.

4 - باور به شنوایی و آگاهی خدا، زمینه ساز دور ماندن از وسوسه های شیطان و رهیدن از دام اوست.

تذکروا فإذا هم مبصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق «تذکروا»، به قرینه فراز قبل (إنه سمیع علیم)، شنوایی و آگاهی خداوند باشد.

6 - تقوا عامل توجه آدمی به خداوند و فرمان های او به هنگام وسوسه انگیزی های شیطان

إن الذین اتقوا إذا مسهم طئف من الشیطن تذکروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 10

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

وینزل علیکم... وینزل علیکم رجز الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هشدار خداوند به همه انسان ها ، در رابطه با وسوسه و فریبکاری های شیطان

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 4

4 - انسان در گرایش به کفر ، دارای آزادی و اختیارات بوده و وسوس های شیطان ، فقط در حد دعوت و انگیزش است .

إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ

امر «اُكْفِر» ، نشانگر نقش شیطان در انگیزش انسان است و معنای «کفر» با انتساب آن به خود انسان، بیانگر اختیار آدمی در انتخاب راه است.

ص: 550

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 6,7

6 - شیطان ، موجودی بس وسوسه گر و پنهان کار

من شرّ الوسواس الخنّاس

یکی از مصداق های مورد نظر برای «وسواس» - به قرینه کلمه «جَنَّة» در آخر سوره - «شیطان» است.

7 - شیطان ، فریب کاری که پس از القای فکر پلید در انسان ، خود را کنار کشیده و متواری می شود .

من شرّ الوسواس الخنّاس

برای فعل «خَسَسَ» چند معنا ذکر شده است؛ از جمله: عقب نشینی کرد؛ بازگشت، متواری و غایب شد (لسان العرب). براساس این معانی، آیه شریفه ترسیمی از وسوسه گری های شیطان دارد که پس از هر وسوسه، خود را عقب کشیده، مخفی می شود؛ تا آن وسوسه کار خود را کرده و زمینه را برای وسوسه بعدی فراهم سازد.

472- وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 9

9 - آزادی انسان در پذیرش دعوت خدا و یا وسوسه شیطان

الشّیطان یعدکم . . . و اللّٰه یعدکم مغفره منه و فضلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 21

21 - شیطان با وسوسه ها و دسیسه های خویش ، میان یوسف (ع) و برادرانش فسادانگیزی کرد .

من بعد أن نزع الشیطن بینی و بین إخوتی

«نزع» به معنای تحریک کردن بر فساد است و مراد از «نزع شیطان» وسوسه هایی است که او برای ایجاد فساد به انسانها القا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بندگان مقرب خدا ، مصون از سلطه شیطان هستند .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

5- عبودیت و بندگی خداوند ، بیمه کننده و نیروبخش آدمیان در برابر وسوسه ها و لشکرکشی های شیطان

لأحتتنکن ذریته . . . إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 3، 2

2 - شیطان ، موجودی وسوسه گر در دل های آدمیان

ص: 551

3 - شیطان با وسوسه آدم در بهشت ، سعی در زمینه سازی برای اخراج آنان از بهشت داشت .

فلا یخرجنکما .. فوسوس إليه الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 1,5

1 - آدم و حوا (ع) ، با وسوسه شیطان از درخت ممنوع شده تناول کردند .

فوسوس إليه الشیطن .. فأکلا منها

5 - تأثیر پذیری آدم از وسوسه شیطان و تناول از درخت ممنوع ، نمودی از فراموش کاری آدم از عهد الهی بود .

و لقد عهدنا .. ففسی ... فأکلا منها

بیان داستان آدم و حوا، و خوردن از درخت ممنوع و پی آمدهای آن، جملگی در توضیح نخستین آیه این مجموعه و بیان فراموش کاری آدم(ع) در مورد عهد الهی و نبودن عزم جدی در او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 1,4,7

1 - استعاذه (پناه بردن) به خدا از وسوسه های شیطان ، از رهنمود های الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قل رب أعوذ بک من همزت الشیطن

3 «عوذ» (مصدر «أعوذ») به معنای پناه بردن و «همزه» (مفرد «همزات») به معنای وسوسه است.

4 - همه انسان ها ، حتی پیامبران ، در معرض هجوم وسوسه های شیطان

و قل رب أعوذ بک من همزت الشیطن

7 - شیطان ، مظهر وسوسه گری و انحراف و دارای افراد و نیرو های متعدد

أعوذ بک من همزت الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مردم سبا، دلبسته و مفتخر به آداب و عقاید نادرست خود و گرفتار در دسیسه های شیطان

وزین لهم الشیطن أعملهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 3

3- هشدار خداوند به فرزندان آدم، درباره وسوسه های گمراه کننده شیطان

ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن . . . ولقد أضلّ منکم جبلاً کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 7,8

7- شیطان، ایوب (ع) را به خاطر گرفتار بودنش در رنج و عذاب سخت وسوسه می کرد.

أنی مسّنی الشیطن بنصب و عذاب

ص: 552

«مسّ شیطان» به معنای وسوسه و نزدیک شدن او برای فریب است و «باء» در «بنصب» برای سببیت است؛ یعنی، شیطان وقتی ایوب(ع) را گرفتار رنج و عذاب دید، به وسوسه او پرداخت.

8 - شکوه ایوب (ع) به درگاه الهی، از دست وسوسه های شیطان در مورد ابتلای آن حضرت به سختی ها و رنج ها

إذ نادى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 10، 4، 1

1 - لزوم استعاده (پناه بردن) به خداوند، در برابر وسوسه ها و تهییج های شیطان

وإِذَا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغًا فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

4 - تلاش شیطان، در واداشتن مؤمنان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به انتقام جویی

ادفع بالتی هی أحسن . . . وإِذَا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغًا

تأکید در فعل «ینزعک» اشعار به تلاش شیطان دارد و از آن جا که این آیه در پی توصیه به شیوه برخورد نیکو و به دور از انتقام جویی در برابر بدرفتاری دیگران آمده است، مطلب بالا استفاده می شود.

10 - علم و آگاهی خداوند، مقتضی استعاده و پناه بردن به او در برابر وسوسه های شیطان

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

473- وضوح اضلال شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 14

14 - دشمنی و گمراه گری شیطان، امری روشن و غیر قابل انکار

إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ

474- وضوح دشمنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 14

14 - دشمنی و گمراه‌گری شیطان ، امری روشن و غیر قابل انکار

إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 7،8

7 - شیطان ، دشمن مسلّم و آشکار انسان است .

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

8 - دشمنی شیطان نسبت به انسان ، امری روشن و تردیدناپذیر است .

أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

ص: 553

برداشت یاد شده از این رو است که جمله «إِنَّه لَكُم..» (یعنی مسلّم بودن دشمنی شیطان نسبت به انسان)، تعلیل برای نهی از پیروی او قرار گرفته است و تعلیل به امری آن گاه صحیح است که آن امر، از امور مسلّم و روشن باشد.

475- وعده شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 120 - 5, 3, 2, 1

1 - وعده های دروغین و ایجاد آرزوهای موهوم، از روش های شیطان برای گمراه ساختن مردم

و لاضلنهم... یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

2 - وعده های شیطان، جز دروغ و فریب نیست.

یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

3 - وعده های دروغین شیطان، زمینه برانگیختن آرزوهای پوچ در انسان

یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

5 - دلخوشی به وعده ها و آرزوهای شیطانی، زیانی آشکار

فقد خسر خسراً مبیناً. یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

جمله «یعدهم و یمنیهم» دلیل برای جمله «فقد خسر خسراً مبیناً» است.

476- وعده های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 14

14- وعده دادن و آرزوپروری، از شگرد های شیطان در به دام افکندن انسان

و شارکهم... و عدهم

477- ولایت بر پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- امتهایی که تحت تأثیر اغوای شیطان، تسلیم انبیا نشدند، تحت ولایت شیطانند.

أُمم من قبلک فزین لهم الشیطن أعمالهم فهو ولیهم الیوم

478- ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 554

19 - مؤمنان مجاهد، از اولیای خداوند و دور از ولایت شیطان هستند . *

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ . . . ان كنتم مؤمنين

چون دشمنان دین (کافران و منافقان) از اولیای شیطانند، بنابراین مجاهدان، دور از ولایت شیطان و در نتیجه از اولیای خدا خواهند بود. گفتنی است که برداشت فوق مبتنی بر این است که «يخوِّفُ اولیاءه» به معنای «بخوفکم اولیاءه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 21

21 - انحراف در تفکر و ایجاد آرزوهای باطل و سپس تحت فرمان گرفتن، راه و روش شیطان برای اغوای مردم و سرپرستی آنان

و لاضلنهم و لامنینهم . . . و لامرنهم فلیغیرن خلق اللّٰه و من یتخذ الشیطن ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 4

4 - مؤمنان دارای اعمال صالح، خارج از نفوذ ولایت شیطان هستند .

و من یتخذ الشیطن ولیاً . . . و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

چون پذیرندگان ولایت شیطان، اهل دوزخ شمرده شدند و در مقابل، مؤمنان صالح به بهشت وعده داده شده اند، معلوم می شود که مؤمنان هرگز ولایت شیطان را نپذیرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 5

5 - بدعتگذاران در دین، عناصری پیرو شیطان و تحت ولایت او هستند.

إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ . . . اللّٰه أمرنا بها

479- ویژگیهای شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- شیطان، موجودی وسوسه گر در دل های آدمیان

فوسوس إلیه الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 7

7- شیطان در وسوسه و به انحراف کشاندن آدمیان، از توانی گسترده برخوردار است.

وإما ینزغتنک من الشیطن نزع فاستعد بالله

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در برابر وسوسه های شیطان، نیازمند به استعاذه و پناه بردن به

ص: 555

خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 4 - 6

6 - شیطان ، موجودی بس وسوسه گر و پنهان کار

من شرّ الوسواس الخنّاس

یکی از مصداق های مورد نظر برای «وسواس» - به قرینه کلمه «جَنَّة» در آخر سوره - «شیطان» است.

480- هبوط شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 8

8 - خداوند به شیطان فرمان داد تا از بهشت خارج شود و به زمین فرود آید .

و قلنا اهبطوا

«اهبطوا» - به صورت صیغه جمع - می نمایند که: خطاب در آن، علاوه بر آدم(ع) و حوا متوجه شخص و یا اشخاص دیگری نیز هست. برخی بر این نظر هستند که شیطان نیز مخاطب آن امر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 3

3 - خداوند ، شیطان را نیز از بهشت خارج کرد . *

قلنا اهبطوا منها جميعاً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که: خطاب در «اهبطوا» علاوه بر آدم(ع) و حوا، شامل شیطان نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 4، 2، 1

1 - خداوند به آدم، حوا و شیطان فرمان داد تا از بهشت به زمین فرو آیند.

قال اهبطوا بعضكم لبعض عدو

مفعول «اهبطوا» به قرینه «و لکم فی الأرض مستقر» کلمه «الأرض» است.

2- هبوط آدمیان و شیطان به زمین همراه با عداوت و دشمنی با یکدیگر

قال اهبطوا بعضكم لبعض عدو

چنانچه مخاطب «اهبطوا»، آدم و حوا و شیطان باشد، مراد از «بعضکم لبعض»، شیطان از یکسو و آدمیان از سوی دیگر است.

4- هبوط آدم، حوا و شیطان به زمین، کیفر تخلف آنان از فرمان خدا

فدلیهما بغرور... قال اهبطوا بعضكم لبعض عدو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 556

2 - خداوند ، شیطان را به دلیل وسوسه گری و فریب دادن آدم ، از بهشت اخراج کرد و به فرود آمدن به زمین فرمان داد .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها جميعاً

برداشت یاد شده بر این مبنا است که مخاطب در «اهبطا» آدم و شیطان باشند.

481- هماهنگی پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 6 - 7

7 - طرفداران و پیروان شیطان ، گروهی هم سو و هم نوا

إِثْمًا يَدْعُوا حَزْبَهُ

از به کار رفتن تعبیر «حزب» درباره طرفداران و پیروان شیطان، برداشت یاد شده به دست می آید.

482- همدمی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 8، 1

1- هر کافر و مشرک ، دارای قرین و همراهی از شیاطین

قال قرینه

«قرین» در این آیه، به قرینه محتوای «ما أطغیته» و نیز «قدّمت إلیکم بالوعید» در آیه بعد، قرینی است شیطانی و گمراه گر.

8- «عن أبی عبدالله (ع) فی قول الله تبارک و تعالی . . . «قال قرینه ربّنا ما أطغیته» قال : هو شیطان ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ . . . (قال قرینه ربّنا ما أطغیته) روایت شده که فرمود: آن قرین شیطان است».

483- همنشینان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 9

9- روی گردانان از یاد خدا و پیام وحی، هر یک گرفتار شیطان خاص خویش

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له شیطاناً فهو له قرین

تکرار «له» ممکن است اشاره به این جهت داشته باشد که هر فردی، برای خود شیطانی خاص دارد.

ص: 557

484- همشینی با شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 7 - 4

4 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « وإذا النفوس زوجت » قال : أمّا أهل الجنّة فرّوجوا الخيرات و الحسنان و أمّا أهل النار فمع كلّ إنسان منهم شیطان ؛

از امام باقر(ع) در تفسیر قول خداوند «وإذا النفوس زوجت» روایت شده که فرمود: اهل بهشت با زنان زیبا و نیکو خلق ازدواج می کنند و اما اهل آتش، با هر انسانی از آنان شیطانی [قرین] است».

485- هوشیاری در مقابل شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 14

14 - ضرورت هشیاری کامل در برابر اغواگریهای شیطان به دلیل توان وی بر نفوذ مخفیانه بر آدمیان و سیطره و حاکمیت او بر اغواشدگان

لا یفتنکم الشیطن . . . إنا جعلنا الشیطن أولیاء للذین لا یؤمنون

دو جمله «إنه یراکم . . .» و «إنا جعلنا . . .» به منزله تعلیلی است برای تأکید خداوند به پرهیز از اغواگریهای شیطان. یعنی توصیه و تأکید ما بدان جهت است که وی راه نفوذ مخفیانه را دارد و پس از گمراه کردنتان بر شما ولایت پیدا خواهد کرد.

486- یأس شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 5

5 - شیطان ، مأیوس از گمراه شدن گروهی از مردم توسط وی

و قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

شیطان، بی تردید خواهان گمراهی تمامی مردم است؛ بنابراین گفته او که برخی از بندگان را به اطاعت از خود خواهم گرفت، حکایت از ناامیدی او نسبت به اغوای همه مردم دارد.

487- یعقوب(ع) و نقش شیطان

21- یعقوب (ع) افشا شدن رؤیای یوسف (ع) را به تحریک شیطان می دانست و یوسف (ع) را از آن برحذر داشت .

لا تَقْصُصْ رِءْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ... إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

جمله «إِنَّ الشَّيْطَانَ...» هم ناظر به «فیکیدوا...» است و هم ناظر به «لا تَقْصُصْ رِءْيَاكَ». بنابر وجه دوم، مفاد جمله «لا تَقْصُصْ...» به ضمیمه «إِنَّ الشَّيْطَانَ» چنین می شود: شیطان درصدد است که تو را به افشای رؤیایت وا دارد، پس برحذر باش!

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

